

גיליון פנימי

עבר את שבט ביקורתם של מורי הוראה העוסקים בחיזוק בדקי הבית

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, ברקפלד, רמות, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול, קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת

טוש"ע ומשנ"ב סימן ר"מ

בגיליון:

לאמתה של הלכה

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצללה"ה

שובה הלכות

מרת הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

וגלוה אליו:

שערי הלכות

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א

רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זנביל שוב

הוראת הלכה

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

האיר המזרח

הרה"ג חיים פרדון שליט"א

כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש ורו"כ אהל משה רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום" הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פריי שליט"א

המנהג וטעמו

הרב אליהו נכס

עוד יוסף חי

הרה"ג שלום טוויל שליט"א

בעמח"ס "פסקי בן איש חי"

מקור הלכה

הרה"ג נ. א. שליט"א מחו"ר ישיבת "אהבת שלום"

פניני הלכה

הרב שמואל זלוטניק

כולל "אליבא דהלכתא" - ברקפלד

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסכלום שליט"א

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרפסן איגרי

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש דורשות עיון ותשובה

ביני עמודי

מאתרים שונים שנתלבנו

בני עמודי דכוללי "אליבא דהלכתא"

גנזי הלכה

הגאון רבי הלל דוד סתהון זלה"ה

מחו"ר ארם צובה

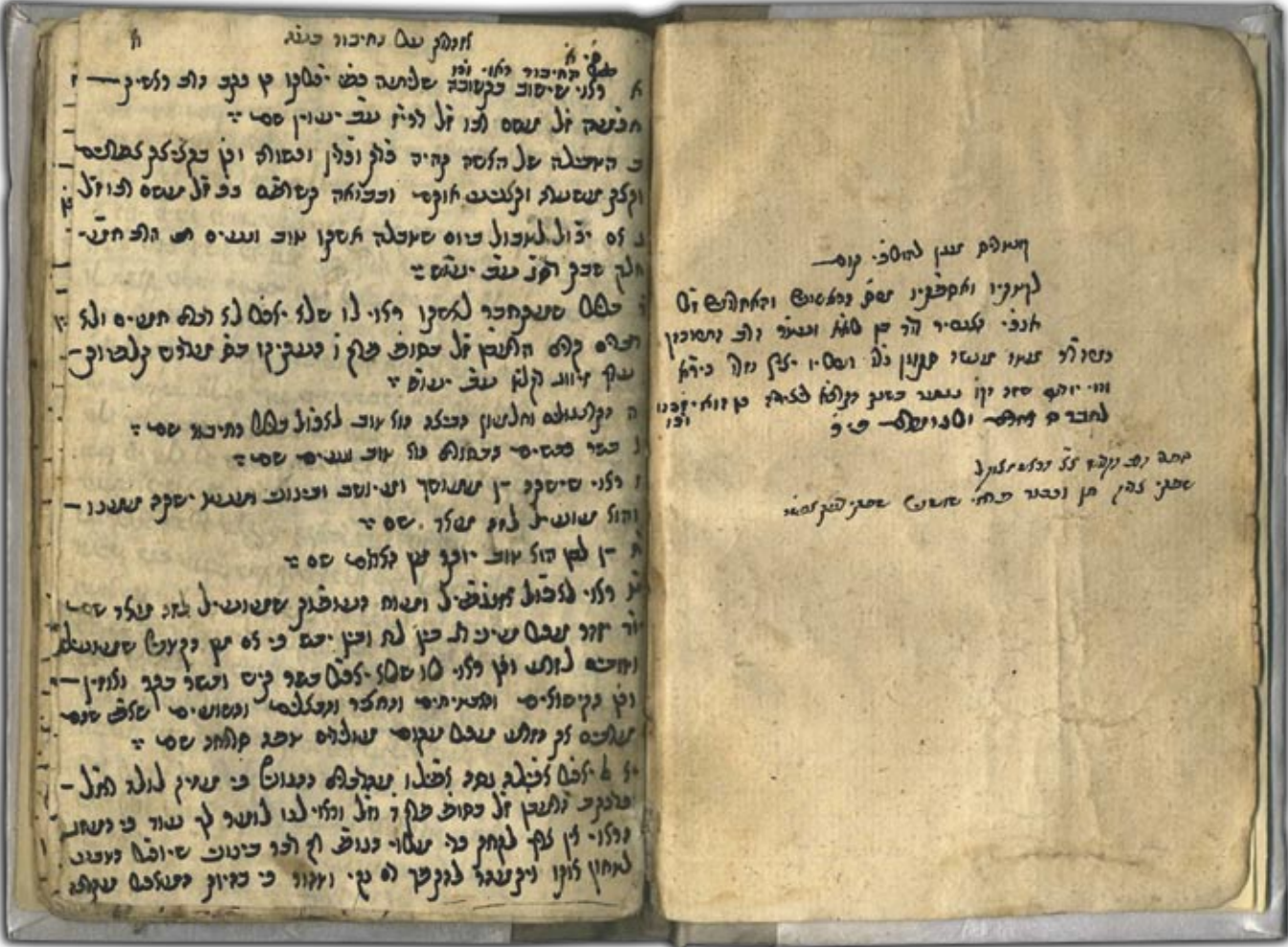
‘הרב המופלא בנסתר ובנגלה, מזר"ק טהור, ח"ק לישראל, כקש"ת הלל דוד סתהון, אחד המיוחד מחכמי ורבני אר"ץ יע"א', בן הגאון רבי מנשה סתהון ז"ל בעל ספר 'כנסיה לשם שמים' (ירושלים תרל"ד) ושאר ספרים? נודע מצעירותו בגודל שקידתו ועמלו בתורה¹, וביותר בחסידותו ויראתו הקודמת לחכמתו. מעט משבחו העלה בנו בהקדמת ספרו 'ארוכה ומרפא' זו"ל: 'מורי ורבי א"א ועט"ר עיר וקדיש הרב המובהק כמוהר"ר הלל דוד סתהון תנצב"ה, בן לאותו צדיק הגאון המפורסם מור זקני כמהר"ר מנשה סתהון, דיין ומו"ץ בעיר הזאת תנצב"ה וכו'. ואם באתי להגיד על חסידותו ומעשיו הטובים, מגרעות יותן, יען כי כל מדות הטובות נשתבח בהן, וכל העם אשר בשער יעידון ויגידון על זה, הא' מדת הענווה אשר נשתבח בה משה רבינו ע"ה, ומתלמידיו של אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום, גם ראש לועד החברה הקדושה תומכי תורה, וכל העם עונים אחריו מקודש'. רבי הלל דוד חלי"ש ביום י"ז אלול שנת תרס"ט, ועל מצבתו נחרת: 'מצבת צדיק תמים כולל כל מדות טובות, ענוותן כהלל, חסידא קדישא ופרישא, כל ימיו מכאובים ושוקד על דלתי התורה ומשגיח בכל עוז לתמוך לומדיה ולאפרושי מאיסורא, הרב המופלא וכו' כמוהר"ר הלל דוד בכמהור"ר מנשה סתהון זצללה"ה. נתבקש בישיבה של מעלה יום עש"ק אחר חצות י"ז רחמים שנת התרס"ט. תנצב"ה'.

רבינו הותיר אחריו ברכה כמה חיבורים בכת"י, מהם נדפס ספרו 'ארוכה ומרפא' (ארם צובה תרע"ג) 'המכיל בקרבן כמה מאמרים, במדות טובות ומוסרים, בנוים על פי מאמרי רו"ל בירושלמי ובבלי ספרא וספרי ומכילתא ומדרשים ברורים, עם לקוטים מהרמב"ם ז"ל ושאר ספרים' (מתוך שער הספר). ספרו 'להאיר על השולחן' על שו"ע הלכות פסח², נותר בכת"י ולא נודע מקומו. לפנינו קונטרס 'מגן להולכי תום' אשר חיברו בצעירותו בשנת תרכ"א, ורואה אור בכאן לראשונה מכת"ק.

קונטרסים

מגן להולכי תום

לקטתיו ואספתיו מספרי הראשונים והאחרונים ז"ל, אנכי הצעיר **דוד** בן לא"א ועט"ר הרב המובהק כמהר"ר מטה מנשה **סתהון** נר"ו ועליו יציץ נזרו כיר"א. והוי יודע שזה הקונטרסים נגמר בשנת התרכ"א ליצירה, כן הוא יזכנו לחבר ספרים אחרים ולגומרם כי"ר.

קונטרס 'מגן להולכי תום' כת"י

- שאל האי"ש, להגאון ראשון לציון יש"א ברכה, דף קט"ו ע"א. 2. בראש קונטרס 'מגן להולכי תום' הנדפס לפנינו, מנה בנו רבי הלל דוד ז"ל כמה מחיבוריו: 'ספרי הרב הקדוש א"א הראש זצוק"ל, שפתי צדיק, חן וכבוד, פרחי שושנים [נדפס באר"צ תר"ע]. שפתי דעת'. 3. ראה הקדמת חכמי אר"צ לספרו ארוכה ומרפא: 'מנעוריו דבק בתורה בחשק וחבה, לא זז מחבבה, לילה כיום יאיר על התורה ועל העבודה... מחדש בטובו יום יום תמיד חדושי תורה יתן בספר ויכתבו...'. 4. הזכירו בנו בהקדמתו הנ"ל.

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמות הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

המרוחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז טבת תשמ"ב

זו"ו המרוחמות

שרה עליזה טובה בת מנחם הררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

מוהר"ר פריץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב כסלב תשנ"ז

זו"ו החשובה מרת יענטא

בת מוהר"ר אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

הרה"ח ר' נחום יואל

בהרה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מנוע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בכסב טוב

ביום ה' בכסלו תשמ"ז

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

אזהרות על החיבור בע"ה

סימן א'

- א. בליל החיבור ראוי שישבו בתשובה שלימה כפי יכלתו, כן כתב הרב ראשית חכמה ז"ל משם רבו ז"ל דף רי"ז ע"ב⁵, יעויין שם.
- ב. הטבילה של האשה תהיה כדל דכדן וכשוהר, וכן בקציצת צפרנים וקצת משערה, ותצניע אותם, ובבואה תשרפם, כ"כ ז"ל משם רבו ז"ל⁶.
- ג. אם יכול לטבול ביום שטבלה אשתו טוב ונעים - הרב חמ"י חלק שבת דף ס"ג ע"ב יעו"ש.
- ד. בליל שמתחבר לאשתו ראוי לו שלא יאכל לא דברים חמים ולא דברים קרים - הרמב"ן ז"ל⁷ בסוף פרק (ו') [ג'] העתיקו בספר מדרש תלפיות ערך זיווג דף קל"ט ע"ב יעו"ש.
- ה. התרנגולים וחלמון הביצה הוא טוב לאכול בליל החיבור - שם.
- ו. בשר כבשים הבחורים הוא טוב ונעים - שם.
- ז. ראוי שישתה יין ממושך ומיושב ובינוני, ומעט ישתה ממנו והוא מועיל לזה מאד - שם.
- ח. יין לבן הוא טוב יותר מן האדום - שם.
- ט. ראוי לאכול אזנבפ"ל ומוח העופות שמועיל לזה מאד - שם.
- י. יזהר מכל מיני דג בין לח ובין יבש, כי אם מן הקטנים שמועילים וטובים לזרע. וכן ראוי לו שלא יאכל בשר תיש ובשר בקר ואווזין, וכן הקישואים והאבטיחים והחציר והבצלים והשומים, שאף שהם מרבים את הזרע מכל מקום מולידים טפה סרוחה - שם.

יא. אל יאכל אכילה גסה אפילו מהדברים ההגונים, כי מזיק לולד רח"ל, כדכתב הרמב"ן ז"ל בסוף פרק ד' וז"ל: וראוי לנו לומר לך עוד כי (המזג) [גם מן המזון] הראוי אין צריך לקחת כדי מלי הגוף, רק דבר בינוני שיוכל הטבע לטחון אותו וימרה להתהפך לדם נקי וטהור, כי בהיות המאכל מתרבה באצטומא אעפ"י שיהיה מהדברים ההגונים, הנה הרבוי גורם שלא יהיה נטחן ויהיה נפסד באצטומא, ויהיה חוזר דם רע מטונף יותר משיהיה מהדברים עכורים והגסים הרעים, ולפיכך ראוי לזהר וכו'.

סימן ב'

ידבר בזמנים הראויים לזיווג

א. ראוי שיהיה הזיווג מלילי שבת לשבת, ויסיעוהו מן השמים שיהיה תבורו לשם שמים ויבוא לידי גמר טוב ויצאו ממנו בנים הגונים, עיין להרמב"ן ז"ל בפרק שלישי הטעם, ועיין להרב החסיד ראשית חכמה ז"ל בפ' שביעי דף קס"ד ע"א וע"ב⁸, ועיין חמ"י בחלק שבת דף ס"א ע"א וע"ב⁹, ועיין להרב הקדוש של"ה ז"ל דף קל"ט ע"ב¹⁰.

וכתב הרב החסיד חיד"א ז"ל בקונטרס מורה באצבע סי' ב' אות נ"ב וז"ל: אם יזהר שיהיה בשבת ואחר חצות, אשריו ואשרי בניו אחריו שלא ישלט בהם הסט"א, יע"ש. והוא ממאי דאיתא בזוה"ק ספר שמות דף פ"ט ע"ב וז"ל: ובגין האי מלה לא מזדווגי חברייא בר בזמנא דלא אשתכח מעבידתיהו דבני נשא, אלא עבידתיה דקודשא בריך הוא, ומאי עבידתיה וכו', ובגין כך בהאי ליליא חבריא מתקדשי בקדושה דמאריהו ומכווני לבייהו, ונפקי מנייהו בני מעלי, בנין קדישין דלא סטאן לימינא ולשמאלא, בנין דמלכא ומטרוניתא, ועל אלון כתיב¹¹ בנים אתם לה וכו', והא דעתייהו דחברייא ידעין רזא דא, בדא מדבקן, ובגין כך אקרון בנין לקודשא בריך הוא והני אינון דעלמא מתקיימין בגינייהו, וכד סליק עלמא בדינא, אסתכל קודשא בריך הוא באינון בנוי ומרחם על עלמא, ועל דא כתיב¹² כלה זרע אמת וכו', יע"ש.

וכן איתא בזוה"ק שמות דף ר"ה ע"א וז"ל: וכד אינון חכימין יתבין בההוא רוחא קדישא רוחא עילאה, בעאן לשמשא ערסייהו, והאי רוחא אמשיך אבתריה לתתא כל אינון נשמתין קדישין, וירתין קדישי עליונין באהי רוחא, נשמתין קדישין לבניהו כדקא יאות, עכ"ל.

ב. אם אינו יכול להעמיד עצמו משבת לשבת יכול להזדווג בכל לילה שירצה. וכתב הרמב"ן ז"ל בפרק ג' וז"ל: אל ישמש אדם מטתו סמוך לאכילה, הנה באותו הזמן טבע הגוף רותח והדם מעורב ואינו זך וצלול, ואותה הטפה הנמשכת ממנו עכורה ומלוכלכת סרוחה ומטונפת וכו', ונמצא הולד הנוצר מאותה טפה מיסוד עכור ומטונף, ועליו נאמר¹³ הרה עמל וילד שקר וגו'. ואם ימתין מלשמש מטתו עד אור הבוקר שהוא רעב, יחלש כוחו, ולפי שהטפה חלושה יוליד חלש כמותו. לכן צריך אדם לכוין שעת החיבור בחצי הלילה, שהוא שעה שנפשו מיושבת, ושקטו טבעי הגוף מרחיכת המזון שאכל ונזדכך הדם, וירדו השמרים למקומם הטבעי, ויסודות האדם מסודרים בסדר נכון ולא בעדיין לידי חלשות וכו'. והנה ידוע מה שאמרו רז"ל בברכות פרק קמא¹⁴ שהנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים. וגם אמרו¹⁵ שאין אשתו מפלת נפלים. וכפי האמת ידוע הוא שאינו תלוי בנים זכרים ושלא יהיו נפלים בנתינת המטה, ואלמלא כן כל בני עולם ידעו לעשות כן, ולא תהא בת בעולם ולא נפל, אבל האמת שהגדה זו נאמרת במשל וברמיזה, והנה מבואר שהקור לחזק לפאת צפון והחום לפאת דרום, והמשמש מטתו בהיות גופו ממוצע בין הקור והחום אז יוכלו טבעיו לנוח ולא יזריע מהר, ויכל לבעול במצותו, ואל האשה מקדמת לזרוע תחלה, ונמצא זרע האשה כדמיון החומר, וזרע האיש שבא אחר כך כדמיון היוצר שנותן הצורה בחומר, ויבא צורת הולד כמותו, וזהו סוד מה שאמרו¹⁶ אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, וגם לזה כוונו באומרים¹⁷ בשכר שמשהין עצמם על הבטן הוין להו בנים זכרים וכו', נמצא כי מה שאמרו בין צפון לדרום ר"ל ממוזג בין הקור והחום (ויבא לצייר צורת זכר), ולפי שכל הדברים הממוצעים הם חזקים וטובים יותר, ולא יהיה הולד נפל וכו'. ולפי שבחצי הלילה כבר שקט הגוף מרתחו טבע המזון שאכל, ומזג הגוף עומד צח ונקי ובינוני קודם שיבא לידי קריירות, היה מדקדק בחצי הלילה כמו שהיה עושה רבי אליעזר¹⁸ וכו'. גם ידוע שהאיש הנוול מטפה קרה יהיה לעולם פתי וסכל, ומי שנוול מטפה

חמה [כגון בתחלת הלילה] יהיה בעל כעס וחמה, אעפ"י שהוא פקח, ועל כן רוב ממזרים פקחים¹⁹, אבל הם עזי פנים ושטופים בזמה לרוב חום הזרע אשר נולדו בה. והנולד מטפה ממוצעת בין החום לקור, יהיה בעל שכל מיושב בדעת, יקר רוח איש תבונה, ויהא במדותיו ובדעתו מעורב, ועל זה נאמר²⁰ ונתת לאמתך זרע אנשים, ר"ל שיהיה ממוצע ובינוני לקיום ולשכל. ועל כזה אמרו במס' ברכות פרק אין עומדין דף ל"א²¹ לא אוכם ולא חיזור, ולא חכם ולא טפש, לא ארוך ולא גוך [ר"ל קצר]. כל אלו המדות נמוזגות בולד בהיות מזג הזרע ממוזג בין קור לחום וכו', והרוצה להוליד בנים בעלי הוראה ממוזגים בכל דבר ידקדק בזה, ע"כ. והובא זה בספר מנורת המאור נר ג' כלל ו' חלק ו' פרק ב', ובספר ראשית חכמה²², ובספר מדרש תלפיות ערך זיווג, יע"ש.

וכן איתא בזוה"ק ח"ג דף פ"א ע"א וז"ל: תא חזי מאן דבעי לאתקדשא ברעוּתא דמאריה, לא לישמש מלא מפלגות ליליא ואילך, או בפלגות ליליא, דהא בההיא שעתא קודשא בריך הוא אשתכח בגתא דעדן וקדושה עילאה אתער וכו' יע"ש. ועיין בזוה"ק בפרשת תזריע דף מ"ט ע"ב, וראשית חכמה דף קס"ד ע"א²³, ובשל"ה דף ק"ג ע"ב²⁴ מ"ש בשם תולעת יעקב יע"ש. וכתב השל"ה שם וז"ל: ומי שלא יוכל להעמיד עצמו והוצה לשמש מיד כששוכב, אזי יקרא קריאת שמע וכל הפסוקים, וברכת המפיל לא יאמר אלא עד אחר הביאה, דאם לא כן יהיה הפסק בין ברכת המפיל לשינה, ואז אחר גמר הביאה יאמר ברכת המפיל, ויאמר שנית פשרה ראשונה של קריאת שמע כי אסור לדבר אחר קריאת שמע [ר"ל לכן יחזור ויאמרה פעם שנית], ע"כ. ועיין לקמן.

וכתב הרב סדר היום ז"ל²⁵ וז"ל: וכל זה אנו אומרים למי שרוצה לדקדק על עצמו בשעת הריון אשתו שיהיה דבר נאה ומתקבל ויצא לאור משפטו ויצא פרי צדיק עץ חיים וכו', אבל אם האדם רואה שיצרו מתגבר עליו ובא לו לידי חמום או מחשבה ויבא לידי חטא, אין להשגיח בכל הזמנים וכו', אלא יעשה מעשהו בסתר בהצנע לכת וכו' ולזכות יחשב לו, כי לטובה מתכוין להנצל מלבא לידי חטא אחר גדול מזה, והכל לפי מה שהוא אדם לשקול כל העניינים בשקל הקודש וכו' להעלותם במאזני צדק וכו', יע"ש.

ג. אור ראש חודש מותר בזיווג, ויהיה כונתו לשם שמים - הרב חיד"א בקונטרס מורה באצבע סי' ו' אות קע"ז יע"ש.

ד. בחנוכה ובפורים אסור - חמ"י בחלק שבת פרק ט"ז²⁶.

ה. בפסח בב' לילות ראשונות אסור - חמ"י שם. וליל שביעי של פסח כתב הרב חיד"א בברכי יוסף סי' רמ"ז וז"ל: אבל בספר הכונות מכ"י הרב מהר"ש ויטאל שהעתיקו מכתב יד מ"א מהרח"ו ז"ל כי יש חיוב בליל שביעי של פסח להזדווג וכו'²⁷, יע"ש.

ו. ליל שמיני (של) עצרת אסור בזיווג - הארי" זצ"ל²⁸. וכתב הרמ"א, דלבני חו"ל אסור גם בשמחת תורה - ברכי יוסף סי' תרס"ח²⁹ יעו"ש.

ז. ליל שבועות כתבו גורי האר"י³⁰ שאסור בזיווג וכו'. וליל שני של שבועות ראיתי בתשו' כ"י למהר"ר ישראל שלמה לינגי שדעתו להתיר, והסכים עמו להתיר מהר"ם זכותו אף לפי דרך האמת יע"ש, ונתן טעם לשבח בתשובתו הרמתה כ"י - הרב חיד"א בברכי יוסף סי' תצ"ד ס"ק ט'.

ח. בסוכות אפילו בחול המועד מותר - חמ"י דף ס"ב ע"א³¹.

ט. [כתב הרב כנה"ג בשייר³² וז"ל: אמר המאסף, נהגנו פרישות בעצמנו להיותנו נשמרים אך מאשה שני לילות של ראש השנה, אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וכו'. וכ"כ הפר"ח בהל' ראש השנה סי' תקפ"א ס"ק ד' וז"ל: מנהג נכון למנוע תשמש המטה בב' ימים של ראש השנה משום דאפשר מלך וכו', ושמענו שכ"כ מוהר"י אשכנזי זצוק"ל, וכ"כ בספר כנה"ג, יעו"ש. וכן בליל הושענא רבא יש למנוע שהיא ליל החתום - הרב כנה"ג שם בשייר סי' רמ"ס ס"ק א' יעו"ש. ליל יו"ד באב יש למנוע מפני שבו נשרף ההיכל - שם].

י. וכל אלו האזהרות [חוץ מתשעה באב ויום הכפורים שאסורים מדינא] לא נאמרו אלא למצניעיהו הניגשים אל ה', אך לא ליתר העם וכו', ואסור לאמרם בפניהם כי שמא ינהגו בדבר כאיסור של תורה ממש, וכאשר לא יוכלו לעמוד על נפשם שיובו על עקב בשתם ליגע לריק וללדת לבהלה ח"ו - חמ"י דף ס"ב ע"א³³, הרב ראשית חכמה דף רי"ח ע"ב³⁴. ואנשים כאלו מצוה להם לבוא על נשותיהם, ואם רוצים להחמיר על עצמם ידעו כי מרה תהיה באחרונה, כי נטמאים בקרי ב"מ וחמורה טומאה היוצאת מגופם. וכבר הרב ראשית חכמה פרק י"ז משערי קדושה האריך הרחיב ואסף איש טהור מדברי רז"ל והזהר³⁵ ושאר מחברים שכמה גדול עונש עון זה רח"ל.

יא. אבל מי שיכול להעמיד עצמו ועושה כן כדי למלאת תאוות, עונשו חמור, ומביא חולאים רעים עליו, כמאמרם ז"ל³⁶ כל השטוף בזימה זקנה קופצת עליו. וכבר ידוע מה שכתב הרמב"ם ז"ל³⁷ והעתיקו מ"ן ז"ל בשולחנו הטהור באו"ח סי' ר"מ סעיף י"ד וז"ל: שכבת זרע היא כוח הגוף ומאור העיניים, וכל זמן שתצא ביותר, הגוף כלה וחיייו אובדים, וכל השטוף בבעייה זקנה קופצת עליו וכוחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ושער הראש וגבות עיניו וריסי עיניו נושנים ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה ושיניו נושרות, והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו, ואמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת משאר חולאים והאלף מרוב תשמיש, לפיכך צריך האדם לזהר (עכ"ל, ודי בזה למי שיש לו לב להשכיל), ע"כ בשו"ע. ועוד כי תממת החולשה שתהיה לו גורם לו ביטול תורה, וכבר ידוע כמה גדול עונש ביטול תורה, ואשרי איש אשר יחשוב לקץ דבר בראשיתו.

יב. וכל אלו האזהרות לא נאמרו אלא שלא בליל טבילה, אבל בליל טבילה מצוה לו לבא עליה, וכמו שכן כתב בספר נגיד ומצוה דף ס"ה ע"ב³⁸ וז"ל: אני צמח שמעתי מן החברים ה"ו כי בליל שבועות אחר שקראו בבית הרח"ו ז"ל בא אותה הלילה חבר אחד, ושאלו למה לא בא

הלילה פלוני, והשיב הרח"ו ז"ל אולי נזדמנה לו טבילה של מצוה, ע"כ. ואפילו דהוה אפשר לטבול קודם ולא טבלה שפיר דמי, כ"כ הפר"ח שם בסי' תקפ"א יעו"ש.

סימן ג'

א. ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה, ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל, וכן אם מכוין לתקון הולד, שבששה חדשים אחרונים יפה לו, שמתוך כך יצא מלובן ומזוה, שפיר דמי, ואם הוא מכוין לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא הנה גם בזה יש קבול שכר [וכתב הטור³⁹ וז"ל: ויש לו שכר כאדם שיכול להתענות יום אחד בלא טורח גדול, שלא יחלה ויצטער הרבה, ואעפ"י כן הוא אוכל מעט כדרך בני אדם, שאינו נתפש באותה אכילה ומקבל עליה שכר, שמראה לנפשו מעט הנאה ואינו רוצה לצער אותה, כענין שנאמר⁴⁰ גומל נפשו איש חסד וגו', ונאמר⁴¹ צדיק אוכל וגו']. אך יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע ומשביעו רעב⁴², אבל מי שאינו צריך לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאת תאוותו, זו היא עצת יצר הרע ומן ההיתר יסיתנו אל האסור, ועל זה אמרו רז"ל⁴³ המקשה עצמו לדעת יאה בנידוי. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' א'.

וצריך לחשוב מחשבות קדושים וכן להרהר הרהורים קדושים, ולא יהיה מחשבתו בדבר זימה ועבירה ב"מ, ויחשוב בצדיקים הקדושים וכו' אנשי מדע והשגה וחכמה, כי אותם המחשבות יחולו על הזרע ויציריהו כצורתם. וכן ראוי שיהיה מחשב דעת אשתו ומשמחה ומכינה ומסעדה בדברים המשמחים את הלב, כדי שתהיה גם היא מסכמת למחשבות טהורות וכו', ותהיה השכינה שרויה ביניהם ויולידו בן כפי הצורה הטהורה שיציירו וכו', ויהיה הולד צדיק גמור ושכינה עמו וכו'. ואם מחשב בדבר עבירה או מחשב ביופי האשה בצורתה דרך הגופנית, הולד יהיה רשע ויהיה בן סורר ומורה, והראיה לזה כי לא לחנם אירע ענין אבשלום ותמר⁴⁴ (וכן יש ראיה ממאי דאיתא בש"ס ביבמות דף ק"ט ע"א וז"ל, דחניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם אישות לשם דבר אחר, כאלו פוגע בערה וקורב בעיני להיות הולד ממזר, הרי לך ראיה שהנושא אשה לשם יופי הוין ליה בנים ממזרים). וכבר ידעת כי הרהורי עבירה קשים מעבירה⁴⁵, והנה ידוע לבעלי הקבלה כי מחשבת האדם היא ממקור הנפש השכלית שנמשכה מן העליונים וכו', ואחר שהדבר כן הוצרכו רז"ל לומר כי בהתחבר האדם לאשתו ומחשבתו נדבקת בעליונים, הרי אותה המחשבה מושכת אור העליונים למטה, והיא שורה על כל אותה הטפה שהוא מתכוין עליה וממרהר בה וכו'. והבין זה עד מאוד ותבין ממנו סוד גדול בענין אלהי אברהם אלהי יצחק וכו', כי לא היתה מחשבתם נפרדת וכו', כי בשעה שהיו עסוקים במאכל ובמשתה ובמשגל ושאר עסקי הגוף כוונתם היתה לשם שמים ומתוך כך זכה וכו'. כל זה לשון הרמב"ן ז"ל בפרק ה'.

ועוד האריך שם בענין ההרהור והמחשבה וכתב עוד ז"ל בפרק ו' בסופו וז"ל: כי כפי הצניעות והמחשבה שאתה נוהג בשעת החיבור, כך תחול הצורה על הזרע, וזהו סוד אברהם הוליד את יצחק אבינו ע"ה, [הוליד] בן צדיק גמור כמורו וכו', והעיד הקב"ה על יצחק שאין בו מום לא מבפנים ולא מבחוץ. וזהו סוד והעלהו לעולה וכו'⁴⁶, כי כבר ידעת כי העולה קודש קדשים והיא באה על הרהורי הלב וכו', ונקרא יצחק עולה תמימה, וכל זה גרם אותו אברהם אבינו ע"ה בשעת החיבור, שנתכון לשם שמים ממש, וכן הדבר נוהג בכל שאר החסידים אנשי לבב בהתכוונם לשם מצוה, ובהדבק מחשבתם בעליונים בשעת החיבור, אז יולידו בנים ראויים לקדושה ולטהרה ולחסידות וכו', עכ"ל.

וכתב הנזכר בפרק א' וז"ל: וכשהחיבור לשם שמים אין נקי וקדוש כמורו, ועל זה נאמר בצדיקים בטרם אצור וכו'⁴⁷. והנה חיבור האדם לאשתו כראוי בדמיון בריאת שמים וארץ כאומר⁴⁸ כה אמר וכו' אם כן נמצא חיבור האדם לאשתו כשהוא כפי הראוי שהוא סוד בנין עולם וישובו, ונעשה בו האדם שותף להקב"ה במעשה בראשית. והנה סוד שאמרו רז"ל בזמן שאדם מתחבר לאשתו בקדושה שכינה ביניהם בסוד איש ואשה שזכו⁴⁹, וזהו סוד בטרם אצרך בבטן וכו', וסוד קדש לי כל בכור וכו', ובזמן שאין אדם מתכוין לשם שמים הנה אותו הזרע הנמשך ממנו היא טפה סרוחה אין להקב"ה חלק בה, ונקרא משחית דכחו על הארץ, והנה גופו כלה לבהלה וכאלו נוטע אשירה ומפסם עגלים לעבודה זרה, בהיותו מזריע זרע מקולקל וטפה שנוזקה כסלון ממאיר, ועליו נאמר זורו רשעים מרחם וגו'⁵⁰, והנה צוה הקב"ה בתורתו ואמר והייתם קדושים וכו'⁵¹, עכ"ל.

וכתב הרב ראשית חכמה ז"ל פרק (ט"ו) [ט"ז] משער הקדושה⁵² וז"ל: תורתנו הקדושה צוה לנו והתקדשתם וכו'⁵³, ופי' רז"ל שקדושה זו נאמרה על קדושת תשמיש, [וזה לשונם] בפרק ידיעות הטומאה⁵⁴: אמר רבי בנימין בן יפת, כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הוין ליה בנים זכרים, דכתיב והתקדשתם וכו' וסמך ליה⁵⁵ אשה כי תזריע וכו'. וכן דברי הרשב"י ע"ה⁵⁶ וכו' ז"ל: ותא חזי בזמנא דישתכח בר נש בזיווגא חדא דכר ונוקבא, ואתכוון לקדשא כדקא יאות, כדן הוא שלים ואקרי אחד בלא פגמי, בגיני כך בעי בר נש למחדי (ולמחדי) לאתתיה בההוא שעתא, לזמנא לה ברעותא חדא עמיה, ויכווןו תרוויהו כחד לההיא מלה, וכד משתכחי תרוויהו כחד, כדן כלא חד בנפשא ובגופא, בנפשא לאתדבקא דא בדא וברעותא חדא, ובגופא כמא דאוליפנא, בר נש דלא נסיב וכו', כדן קב"ה שארי באחד, ואפיק רוחא דקדושה בההוא אחד, ואלין אקרון בנין דקב"ה וכו' ובגיני כך קדושים תהיו וכו' עכ"ל. הרי וכו', ודע כי כפי מה שיתקדש האדם בשעה ההיא כך מושך לבנו נשמה קדושה, וכן פי' בזוה"ק⁵⁷ ז"ל: וילך איש⁵⁸, דא גבריאל, כמה דאת אמר⁵⁹ והאיש גבריאל וכו', מבית לוי, דא כנסת ישראל, דאתיא מסטרא

5. שער הקדושה פרק ט"ז אות ל"ב. 6. שם. 7. פ"ט מי שלא שמר עצמו בתשמיש. 8. אגרת הקודש. 9. שער הקדושה פ"ז אות כ"ט - ל"ב. 10. פרק ט' אתערותא דחכימי בליל שבת. 11. מסכת שבת פרק נר מצוה ד"ה עונתן של ת"ח. 12. דברים י"ד א'. 13. ירמיה ב' כ"א. 14. תהלים ז' ט"ו. 15. ה' ע"ב. 16. שם. 17. נדה ל"א ע"א. 18. שם ע"א ע"א. 19. נדרים כ' ע"ב. 20. ירושלמי קדושין פ"ד ה"א. 21. שמואל א' א' י"א. 22. ע"ב. 23. שער הקדושה פרק ט"ז אות ס' - ס"ב. 24. שם פרק ז' אות כ"ט. 25. שער האותיות אות ק' קדושת הזיווג. 26. סדר הנהגת הלילה. 27. איסור הזיווג בחול. 28. אות י"ג. 29. ראה שער הכוננות דף פ"ו ע"ב. 30. שם דף ק"ג ע"ד. 31. אות ו'. 32. שער הכוננות דף פ"ט ע"א. 33. חלק שבת פרק ט' איסור הזיווג בחול. 34. סי' ר"מ ס"ק א'. 35. חלק שבת פרק ט' איסור הזיווג בחול. 36. שער הקדושה פרק ט"ז אות ל"ה, מ"ב, מ"ד. 37. שבת קנ"ב ע"א. 38. הלכות דעות פ"ד ה"ט. 39. ד"ה ליל שבועות. 40. סי' ר"מ. 41. משלי י"א י"ז. 42. שם י"ג כ"ה. 43. סוכה נ"ב ע"ב. 44. נדה י"ג ע"ב. 45. עיין סנהדרין ק"ז ע"א. 46. יומא כ"ט ע"א. 47. בראשית כ"ב ב'. 48. ירמיה א' ה'. 49. זכריה י"ב א'. 50. סוטה י"ז ע"א. 51. שמות י"ג ב'. 52. תהלים נ"ח ד'. 53. ויקרא כ' כ"ו. 54. אות ב' - י"ב. 55. ויקרא י"א מ"ד. 56. שבועות י"ח ע"ב. 57. שבועות י"ב ב'. 58. זוהר קדושים דף פ"א ע"ב. 59. שמות דף י"א ע"א. 60. שמות ב' א'.

דשמאלא, ויקח את בת לוי, דא נשמתא, דתנינן בשעתא דאתיליד גופא דצדיק בהאי עלמא, קודשא בריך הוא קרי ליה לגבריאל ונטיל ההיא נשמתא דצדיק די בגנתא ונחתא ליה להאי גופא דצדיקא, דאתיליד בהאי עלמא, ואיהו אתפקד עלה ונטיר לה וכו'. וילך איש, דא עמרם, ויקח את בת לוי, דא יוכבד, ובת קול נחתת ואמרת ליה לאזדוגא בה, דהא קריב זימנא דפורקנא דישראל על ידא דברא דאתיליד מנייהו, וקודשא בריך הוא סייע ביה דתנינן שכינתא שריא על ערסייהו, ורעותא דלהון בדבקותא חדא הוה בה בשכינתא, ועל דא לא אתעדי שכינתא מההוא ברא דאולידו לקימא, דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים, בר נש מקדש גרמיה מלרע, קודשא בריך הוא מקדש ליה לעילא, כמא דרעותא דלהון הוה בדבקותא דשכינתא, הכי אתדבקא שכינתא בההוא עובדא ממש דעבדו. אמר רבי יצחק זכאין אינון צדיקייא וכו', ווי לרשיעייא דרעותא דלהון ודבקותא דלהון מתרחקא מניה, ולא די להו דמתרחקן מניה אלא דמתדבקאן בסטרא אחרא, תא חזי עמרם דאתדבק ביה בקודשא בריך הוא נפיק מניה משה, עכ"ל לענינו.

עוד בזוה"ק⁶² ז"ל: כגונא דא כל בר נש דעלמא איהו כליל מעילא ותתא, וכל אינון ידיעין לאתקדשא בהאי עלמא כדקא יאות, כד אולידו בר משכין עליה רוח קדושה מאתר דכל קדושין נפקין מניה, ואלין אקרון בנין לקודשא בריך הוא, בגין דגופא דלהון אתעביד בקדושה כדקא יאות, הכי נמי יהבין ליה רוחא מאתר עילאה קדישא כדקא חזי, והא אתמר, עכ"ל. ודע כי וכו' כך ידע לפשוט מחשבתו מלחשוב בפועל ההוא לכנות עצמו לתענוג הבלי עוה"ז, כי המכוין בפועל הזה לתענוג, הוא מתדמה אל הבהמה וכו'. ומה שצריך המעיין לדעת כיצד יפשוט עצמו בזיווג מבחינת יצה"ר מכל וכל, הוא שיחשוב שבחינת האבר ההוא הוא אבר כשאר רמ"ח איברי האדם, מהם נגלים ומהם נסתרים, והרי קודם חטא אדם הראשון נאמר⁶³ ויהיו שניהם ערומים וכו', ואמרו רז"ל בויקרא רבה ריש פרשת אחרי מות⁶⁴ רבי לוי בשם רבי שמעון בן מנסייא, תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה לגלגל חמה, קלסתר פניו על אחת כמה וכמה ע"ש, וכן וכו', ובודאי כי גם שאר איבריו בערך זה היו מאירים יותר ולא היה שולט בהם יצה"ר, ולכן ולא יתבוששו, ומי גרם להם הבושת, מצד הערהו שהוא יצה"ר שפגמו, אבל קודם היה האבר הזה להם כיד ורגל, אחר שמצות של ייחוד איש ואשתו ע"י האבר הזה הרי הוא כהנחת תפילין ביד שמאל ותפילין של ראש במוח, וכמו שאלו אין בהם יצה"ר כן וכו', ומי גרם היות בו יצה"ר ושיצטרך כסיו וכו', העון שבו היה הפגם וכו', ומשך בערלתו ונתגשם ושלט באבר הזה. ועיקר הצדיקים וכו', והנה הצדיקים המתדבקים בהקב"ה בסוד מחשבתם מתקנים וכו', ועי"י תיקון המחשבה שהוא יו"ד מתתקן וכו', והטעם לזה הוא כי בהיות האדם מחשבתו בעיני העולם בזנות ולבו אחר עיני החומר, הרי יו"ד שבבבית נפגמת, כי מיד תהיה קשתו ננערת, דכתיב⁶⁵ אל תפנו אל וכו', ונטמאתם בס", כדפי בפרשת קדושים⁶⁶ שהמסתכל באשה ומהרהר בה ביום מטמאים אותו בלילה וטומאתו וכו'. ולכן אמרו רז"ל⁶⁷ שהקב"ה מתקנא בזנות יותר מכל שאר העבירות, והטעם הוא זה, מפני שעוקר את עצמו ואבריו ונפשו מכל הקדושה ומתלבש כלו ביצה"ר, מה שאין כן לשאר עבירות וכו'. ובהיות האדם מתדבק בהקב"ה לעולם, ואינו חושב בעיני החומר ההוה ונפסד, ואינו טמאה כו' כי אל להתדבק בעקר החיים וכו', ודאי וכו' ולא יבוא לידי טומאה בשום פנים, ואז זווגו יהיה קדוש, ולא יהיה נמשך בצד יצה"ר כלל, אלא יהיה ענינו כמו וכו', שהיה לבד לקיום המצוה, שבמצוה מתדמה לקונו וכו', כן צריך שנדמה אליו, מפני שעיקר הקדושה נוגע לנשמותינו וכו', ואם ח"ו יחשוב במעשה הזה לתענוג ההבל, נמצא מלביש נשמתו וכו' ביצה"ר, ולזה הזהירנו דוד המלך ע"ה אל תהיו כסוס כפרד וכו'.⁶⁸

ופי שם בפרשת קדושים⁶⁹ בריש פי' פסוק זה על ענין הזווג ז"ל: זכאין אינון צדיקייא דמשתדלי באורייתא וידיעי אורוחי דקודשא בריך הוא, ומקדשי גרמיייהו בדקדשא דמלכא, ואשתכחו צדישין בכלא, ובגין כך משלפי רוחא דקדושא מלעילא, ובנייהו כלהו זכאי קשוט, ואקרון בני מלכא, בנין קדישין. ווי להון לרשיעייא דכלהו חציפין, ועובדייהו חציפין, בגיני כך ירתי בנייהו נפשא חציפא מסטרא מסאבא וכמא וכו', והמה רועים⁷⁰, מאי רועים, אלין אינון מדברי ומנהיגי לבר נש לנהיגם, לא ידעו שבעה⁷¹, כמה דאת אמר לעלוקה שתי בנות וכו'.⁷² כלם לדרכם פנו איש לבצעו מקצהו⁷³, דהא ירתי גהינם נינהו, וכל דא מאן גרים להו בגין דלא אתקדשו בההוא זווגא כמא דאצטריך, ועל דא כתיב קדושים תהיו וכו' עכ"ל. הרי בעונש מי שאינו מקדש עצמו, ועיקר הקדושה תלוי בהיות האדם עוסק בתורה והוא דבק בה כראוי לא יבא לחשוב בזנות, וז"ש בריש המאמר זכאין אינון דמשתדלי באורייתא, ועוד מבואר שם לעיל מזה בעונש עמי הארץ, שאינם עוסקים בתורה, שמושכין לבניהם נשמה שאינה קדושה, כי התורה תדריך האדם ותלמדוהו כיצד יתקדש, עכ"ל הרב ראשית חכמה ז"ל.

וכתב הנוצר שם דף ריו"ע⁷⁴ ע"ב⁷⁵ אחר שהביא מה שאמרו בזוה"ק על פסוק וייצר ה' אלהים את האדם⁷⁶ כתב וז"ל: הרי בחשוב האדם בבחינת היצר לעוררו לשם קדושה, הרי היצר מתקדש, והוא דומה לשרשו העליון וכו', בעת הזיווג, יחזור ויעורר עצמו לשם קדושה על דרך האמור, בחשבו וכו', ובדרך זה שומר הטפה מיצה"ר, שפי' בתיקונים⁷⁷ ז"ל: וכגונא דא בזווגא דבר נש צריך לנקי טפה מחטא דאיהו יצה"ר, למהוי זרעא נקיא בה, הדא הוא דכתיב הא לכם זרע⁷⁸ עכ"ל וכו', והכי צריכין ישראל ליחדא בבת זוגיהו בחשאי ברית ובזיע ובעונה ובכסוייא וכו', ובודאי שהמשמש בלי כסוי הוא חציפותא, וכן אמרו בגמרא⁷⁹ (ג) [ארבעה] הקב"ה שונאן, ואחד מהם המשמש ערום, ומ"מ לא אתא לאפוקי שישמש בלבשו, שהרי אמרו⁸⁰ הוא בבגדו והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה, עכ"ל בקיצור.

וכתב הרב קדש הקדשים הרב של"ה ז"ל דף ק"ג ע"ב⁸¹ וז"ל: גרסינן במסכת נדה⁸² שלשה שותפים וכו', ומעתה התבונן סוד הזווג כמה הוא

גדול, וכמה יצטרך האדם להתקדש באותה שעה, לכוין בדוגמא עליונה, כי כפי המחשבה והכונה שיכוין האדם באותה שעה יהיה העובר וכו', דאם יטה עצמו לצד הטוב, הנשמה תבא אליו ממקום קדוש בדרך אשר הזכרנו, ואם יטה עצמו לצד הרע וכו'. ודע כי על זה נאמר בתורה דרך רמז ולא תביא תועבה אל ביתך וכו'.⁸³ ועיין להרב חמ"י בחלק שבת⁸⁴ שהאריך בזה הענין מדף ס"ב ע"ב עד דף ס"ג ע"ד יע"ש.

וכתב הרב של"ה ז"ל דף ק"ג ע"ב וז"ל: כשירצה לזווג, אזי הוא והיא יזכירו תולדות הקדושים אשר בארץ המה ואבות הקדושים והשבטים, כדי שימשוך זה הזרע אחריהם, ויאמרו, אדם וחווה, שת חנוך מתושלח נח, אברהם עם שרה, יצחק עם רבקה, יעקב וכו'.

וכתב הוא ז"ל לעיל דף ק"ב ע"ב וז"ל: דעו בני יצ"ו כי מכל ביאה וביאה כשהיא בקדושה יצא ממנה פעולה טובה, דאפילו שאין אשתו מתעברת, מ"מ מעורר למעלה ומשפיע נשמה, והאריכו בזה המקובלים וכתבו שעל כן יש היתר לשמש עם אשתו אף שהיא כבר מעוברת או מניקה או זקינה או עקרה, כי אינו מוציא זרע לבטלה, אלא מתהווה מזה נשמה קדושה, וזהו סוד ותהי שרי עקרה וכו'.⁸⁵ יע"ש. ועיין בספר מדרש תלפיות דף קל"ט ע"ב⁸⁶ ע"ש.

והרב החסיד מהר"א אזולאי ז"ל בס' חסד לאברהם בעין הקורא נהר ס"ו כתב וז"ל: הענין כי המוציא זרע לבטלה משפיע בחיצונים וכו', והמזריע באשתו אפילו מעוברת או מניקה, אינו זרע לבטלה, מפני שמקיים מצות עונה כאשר צו רז"ל, ומה גם (אל) התלמיד חכם מערב שבת לערב שבת וכו', והטעם שע"י הפעולה ההיא בהיותה בקדושה, מתיחדים איש ואשתו וכו' יולידו בנשמה וכו', יע"ש והביא זה הלשון הרב מדרש תלפיות הנזכר.

והרב חמ"י בדף ס"ה⁸⁷ כתב וז"ל: וכתב הרב זלה"ה⁸⁸, שאם שניהם מכוונים לטובה ולשם מצוה, אז יהיה הולד צדיק גמור וכו', וכן בהפכו, אמנם [אם] האב כיון לטובה ואמו לרעה, אז יהיה לולד אור מקיף טוב והפנימי יהיה רע, ובהמשך זמן יכוף המקיף לפנימי ועושהו כמותו, וכשהוא וכו', על כן כל איש ישראל יהא זהיר לקדש מחשבתו בעת ובעונה ההיא, וידבר על לב האשה חומר איסור פיגול המחשבה בההוא עובדא, כי אין לך דבר שגורם פגם וקלקול למעלה כמו מחשבת הזיווג, ומחשבה רעה גורמת עשיקת הילדים ע"י פלונית, או ע"י אימן של הילדים עצמן בשינה שיפלו עליהן וממיתין אותם, והוא נעשה מהפלונית עצמה, והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם, ולכן הבעל נפש יהיה לו ולאשתו כונה ראויה והגונה, ולא יפנו מחשבותם בהבלי השוא ח"ו, כי יהיה מעוות לא יוכל לתקון אחר שיצא הקלקול לעולם, ויציירו בעיניהם דמות צורות קדושות מחסידים ויראה ה' וכו', ובכן יראה זרע יאריך ימים רעים שחשאי כולו זרע אמת, ואתה אחי אגיד לך מה טוב ומה ה' דורש ממך, לקדש עצמך בכל האפשר במעשה הזה וגול על ה' וכו' וכו', יע"ש.

והנה מי שכל כונתו בחיבור למלאת תאוות, ידע נאמנה כי גורם רעה לעצמו ולולד רח"ל. ואיתא בתנא דבי אליהו ח"ב פ"ג זז"ל: והנושא אשה לשם זנות סופו לצאת ממנו בן סורר ומורה, ומי שנושא אשה לשם שמים הוין ליה בנים שמושיעין את ישראל בעת צרה, וכן מרבים תורה ומצות בישראל וכו'. ומנין שהנושא אשה לשם זנות שמוציאין ממנו בן סורר ומורה, שנאמר⁸⁹ וראית בשביה וכו', ונאמר אח"כ⁹⁰ כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכו'. ומה עוד שכרן של אלו, הנושא אשה לשם זנות וכו', שלא יהיה לו ער בחכמים [ופי' בישועות יעקב ר"ל אדם חריף וכו' יע"ש], ולא עונה בתלמידים, ולא שואל הלכות כענין בבית המדרש, ולא משיב הלכה בתלמידים וכו'. ומנין שהנושא אשה לשם שמים שהווין לו בנים שהם מושיעין את ישראל בעת צרה ומרבינ תורה ומצות בישראל, צא ולמד מעמרם שנשא אשה לשם שמים ויצאו ממנו משה ואהרן ומרים שהיו מושיעין את ישראל והיו מרבינ תורה ומצות בישראל. וצא ולמד מן בועז בן שלמון שנשא אשה לשם שמים ויצא ממנו דוד ושלמה בנו שהיו מושיעין את ישראל והיו מרבינ תורה ומצות בישראל. ועליהם ועל כיוצא בהם וכו' ועל העושים כמעשיהן הכתוב אומר כי כאשר השמים וכו' כן יעמד זרעכם ושמכם וגו'.⁹¹ עכ"ל. ומזה נלמדו ג"כ למי שאינו מכוין בעת החיבור לשם שמים, אלא להנאת עצמו, או מכיון ביופי האשה, שיקרה לו עונש חמור כזה. וכן הדבר בהפך למי שמכוין לשם שמים שיזכה לכל טוב האמור, וזרעו יירש ארץ, ארץ החיים לעולם שכלו טוב.

וכתב הרב חיד"א בס' מדבר קדמות במערכת זיין אות י"א: זיווג, עם היות במותר לו, הוא מסוכן לשרות שם סט"א, ולכן צריך להתקדש מאד בררת זויע, ולכסות עצמו, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. מר זקני הרב חסד לאברהם עין הקורא נהר ס"ז, עכ"ל.

והרב הגי' בס' חק לישראל ביוסף לחוק יום ב' בפרשת שמות, הביא לנו משם ספר דברים שבקדושה וז"ל: לא תטע לך אשרה כל עץ⁹², שלא יוליד בן ממזר או רשע, כי אפילו מאשתו יהיה זה, על ידי הרהור בשעת הזיווג, והן הן פריצי הדור. עוד בס' יתרו יום ב' ביוסף לחוק כתב הרב הנוצר וז"ל: וכשהוא שוכב על ממתו יזכור שגם הוא ישכב על מטה שימות שם, וכל עיני הגוף הבל הבלים, ויטהר רעיוניו לחשוב מחשבות קדושות ולהרחיק מחשבות רעות, וידע כי בזה תלוי תקון או קלקול הילד הנולד, והמחשבה עיקר גדול, ומקלות יעקב אבינו ע"ה יוכיחו, ולפי מחשבת איש וביתו כך תמשך נפש לילד או מסט"א או מסטרא דקדושה, והרבה בנים חצופים חבל על דמשתכחין שגרמו להם אביהם ואמם לפי מחשבתם ודיבורם, וכל חטאת הבנים, אם הם גרמו במחשבתם, הם נענשים עליהם וחרפתם לא תמחה, ואשרי השם דרכיו ויכוננו לה' כל מחשבותיו וכל מעיניו לקיים מצותו יתברך ואשרי בניו אחרי, עכ"ל.

וכתב מר"ן ז"ל בשו"ע או"ח סי' ר"מ⁹³: וכן אם מכיון לתקון הולד, שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז,

שפיר דמי. ואם הוא מכוין לגדור עצמו בה, כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא, (הגה: גם בזה יש קבול שכר אך (טור)) יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותם, כי אבר קטן יש באדם מרעיבו שבע ומשביעו רעב. אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאוותו כדי למלאת תאוותו, זו היא עצת היצר הרע, ומן ההתרר יסיטנו אל האסור, ועל זה אמרו רז"ל⁹⁴ המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי, עכ"ל.

ב. וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני תשע מדות, בני אנוסה (פי', אינה אנוסה רק שאינה מרוצה, באר היטב), בני שנואה (פי', בשעת החיבור, אבל אם היא רצויה בשעת החיבור, אעפ"י שהיא שנואה שרי, באר היטב בשם הטור), בני תמורה (פי', אפילו שתיהן נשיו, כגון שנתכוון לזו ונזדמנה לו אחרת, באר היטב בשם הטור), בני מורדת (פי', דאמרה לא בעינא לך ואף על פי כן הוא מתחבר עמה, אעפ"י שרצויה בשעת החיבור, באר היטב), בני שכרות (הוא או היא, כ"כ הנזכר), בני גרושת הלב (שבדעתו לגרשה, אעפ"י שהוא אוהבה, כגון מאותן שכופין להוציא. הנזכר), בני ערבוּבאי (פי' כגון שנתן דעתו על אחרת, כמ"ש ס"ב), בני חצופאי (פי' שתבעתו בפה, אבל אי מקשטא עצמה ומרצה אותו שיתן דעתו עליה, ה"ל בנים מהוגנים, הנזכר), עכ"ל שו"ע או"ח ר"מ סעיף ג'.

ג. לא ישתה אדם בכוס זה, ויתן עיניו בכוס אחר - ואפילו שתיהן נשיו - שו"ע או"ח סי' ר"מ סעיף ב' - וכתב בספר מדרש תלפיות דף קמ"ב ע"א וז"ל: בהזדווג אדם עם אשתו, אם מהרהר באשה אחרת או וכו', וגם האשה אם מהרהרת באחר או וכו', יש כח להחליף הנשמות ויצא ממנו איש כופר באלוקי ישראל ח"ו וכו' - משם ספר עמק המלך. וכתב הרב חיד"א ז"ל ביוסף לחוק יום ג' יתרו וז"ל: והמסתכל בנשים וכו' וגם כשמוליד ילד, יבוא לחשוב באותן הצורות, וזהו סגולה להיות נחשב נואף באשתו, ויצאו מזה ילדים אשר ה'ן בהם כל מום, פריצי הדור, הולכים אחרי עיניהם, כמוהו כמוהם, אבל ישראל קדושים נוהגים באימה וביראת ה' על פניהם, וה' עליהם יראה, ויתברכו בזרע קודש וכו' לעשות רצון קונם, עכ"ל.

ד. אסור להתחבר עם אשתו לאור הנה, אפילו ע"י האפלת הטלית. הרי שהיתה שבת, ולא היה לו בית אחר, והיה הנה דלוק, לא ישמש כלל. וכן אסור לשמש מטתו ביום, שעות פנים היא לו - שו"ע אהע"ז סי' כ"ה⁹⁵. וכתב הרב הקדוש של"ה דף ק"ג ע"ב⁹⁶ וז"ל: אסור לשמש מטתו לאור הנה, ורמ"א כתב, ואם עושה מחיצה בסדין, אף שאור הנה מאיר דרך הסדין, שרי. אבל בקונדרסים של תלמידי האר"י זלה"ה⁹⁷ כתבו בשמו, שאסור כשהנה מאיר, וכי הוא סכנה גדולה לבנים, אבל עת העיבור, אם משמש והאור מאיר, הוא סכנה גדולה להם ב"מ, ע"כ.

אם הנה בבית אחד, וחלון או פתח מאותו הבית לבית זה, והאור נכנס, אם האור נכנס להדיא דרך ישר, ודאי אסור, אבל אם האור אינו נכנס ובא בדרך ישר להאיר היטב אלא שמכח הארת האור הנכנס, מאיר אל עבר הבית מצד אחר, והאורה מועטת, נ"ל דמותר. כנה"ג⁹⁸ משם ספר סדר היום⁹⁹.

ה. ולענין מחיצות שנותן סביב המטה כמו כילה וכו', אם האור מאיר אל עבר פניהם היטב, נ"ל דאסור, שהרי לא הועילו חכמים בתקנתם, וכל הטעמים שאמרו שייכי עם אלו המחיצות. ואעפ"י שנאמר דהמחיצות מחיצות איקרו, דיוכלו לעמוד ברוח מצויה, אפילו הכי לענ"ד דלא סגי במחיצות לבד, אלא צריכין אנו החשכת האור משום הטעמים שכתבנו. אבל אם היריעות עבות וכבדות ומחשיכין האור, אעפ"י דלא מחשיכין לגמרי, נ"ל דמותר, משום דאיכא תרתי לטיבותא. חדא דהנה במקום אחר והוא במקום אחר, ועוד שהרי אור הנה אינו משמש אורו שהרי החשיך. סדר היום הביאו השל"ה דף ק"ג ע"ב וכנה"ג בס"י ר"מ בהגהת הטור.

ו. ואם אין מחיצות סביבותיו, אסור לו לשמש, ואפילו שפי הנה מהופך לצד האחר ואינו מאיר כ"כ או וכו', דסוף סוף הרי הנה בתוך הבית. ואפילו שיאמר הריני מאפיל בטלית ומשמש, אסור לו לשמש, דלא התירו להאפיל בטליתו אלא ביום ולתלמיד חכם, והטעם שהוא יודע שהשעה צריכה לכך, ולא יבא לעשות לתכחלה, דאסור לשמש מטתו ביום, אבל בלילה דדרך תשמיש להיותו בלילה, אם היינו מתירין לו בהאפלת טלית, יבא להקל ויבא לשמש לאור הנה בהדיא, כי אינו עומד ברושתו אחר שיצרו מתגבר עליו, ואין אפוטרופוס לעריות, אסור מכל וכל ואפילו ע"י האפלת הטלית וכו'. של"ה שם משם ספר סדר היום.

ז. המשמש מטתו לאור הנה הוין ליה בנים נכפים. חמ"י בחלק שבת דף ס"ד ע"ב משם הזוה"ק¹⁰⁰, וכתב ז"ל שם משם מהרח"ו זצ"ל¹⁰¹ דאיסור זה נוהג אף אם לא שמש מטתו בעת הולדת הולד, אלא אפילו היה אחר העיבור, עם כל זה יהיו בניו נכפים. ואמר כי עכ"פ אותם שאירע בהם דבר זה, אפילו בזקנותם תבא להם הכפיה אם לא בא להם בבחורותם, ורוב הקטנים שמתים בכפיה הוא מעון זה. ואיש אחד נענש בגלגול עז על עון זה וכו' לפי שגרם מיתת וכפיה לבניו. ואל סגי במחיצה שהנה אור הנה שחכה, אלא צריך שתהיה מחיצה גמורה שאין שם אור הנה ניכר בשום צד וכו', והרמ"א ז"ל אסר לעשות מחיצה בפני אור הנה בליל שבת כדי לשמש מטתו, וכן לפני הספרים, אם לא שיהיה מבעוד יום טפח, שאז מותר להוסיף עליו בשבת, עכ"ל. והגהת מור"ם ז"ל הובאה בשו"ע או"ח סי' שט"ו¹⁰² יע"ש.

ח. אם עושה מחיצה עשרה, אף על פי שהאור נראה, אם הוא מאפיל בטליתו שרי. הרב זכור לאברהם שם¹⁰³ משם הט"ז¹⁰⁴, וכ"כ הרב אליה רבה¹⁰⁵ משם פרישה¹⁰⁶, וכתב עוד דהאר"י ז"ל מודה בזה דאם יש מחיצה אעפ"י שאורו נראה למעלה לא מן האפלים, אם מאפיל ג"כ טליתו מותר. הרב זכור לאברהם משם הרב אליה רבה יע"ש.

ט. ולענין אור הכוכבים, נ"ל דמותר, דלאו אור איקרו, ואפילו לאור כוכב נוגה וכו', ואפשר שאם האור מאיר עליהם היטב יש למנוע. הרב

61. דניאל ט' כ"א. 62. בראשית דף ק"ל ע"ב. 63. בראשית ב' כ"ה. 64. כ' ב'. 65. ויקרא י"ט ד'. 66. שם י"א מ"ג. 67. ספר הזוהר ויקרא דף פ"ב ע"א. 68. עיין בראשית רבה כ"ו ה'. 69. תהלים ל"ב ט'. 70. דף פ' ע"א. 71. ישעיה נ"ו י"א. 72. שם. 73. משלי ל' ט"ו. 74. ישעיה שם. 75. שם אות י"ת. 76. בראשית ב' ז'. 77. תקוני זוהר תיקון י"ז דף ל"א ע"א. 78. בראשית מ"ז כ"ג. 79. נדה ט"ז ע"ב עיי"ש. 80. כתובות מ"ח ע"א. 81. שער האותיות אות ק' 'קדושת הזיווג'. 82. ל"א ע"א. 83. דברים ז' כ"ו. 84. פרק ט' 'המכוין בעונה לתענוג'. 85. בראשית י"א ל'. 86. ערך זיווג. 87. חלק שבת פ"ט 'תפלה לעת הזיווג'. 88. שער הגלגולים הקדמה י'. 89. דברים כ"א י"א. 90. שם שם י"ח. 91. ישעיה ס"ו כ"ב. 92. דברים ט"ז כ"א. 93. סעי א'. 94. נדה י"ג ע"ב. 95. סעי ה'. 96. שער האותיות אות ק' 'קדושת הזיווג'. 97. שער המצוות דף ד' ע"א. 98. הגהות הטור סי' ר"מ. 99. סדר הנהגת הלילה. 100. בראשית דף י"ד ע"א. 101. שער המצות דף ד' ע"א. 102. סעי א'. 103. חלק א' או"ח אות ת' ערך תשמיש. 104. או"ח סי' ר"מ ס"ק ב'. 105. שם ס"ק י"ט. 106. דרישה

כנה"ג⁴⁰⁷ משם ספר סדר היום. והרב ברכי יוסף⁴⁰⁸ ציין על הרב בית דוד סי' צ"ה, והנה הרב בית דוד הקשה וז"ל: קשה דבריש פ"ק דפסחים⁴⁰⁹ מסיק דאיקרי אור, והיינו דכתיב⁴¹⁰ הללוהו כל כוכבי אור וכו', יע"ש וכן עיקר.

י. אסור להתחבר לאור הלבנה, והיינו דוקא למי שהוא עומד תחת אור השמים, אבל מי שהוא בבית ואור הלבנה נכנס דרך חלונות מותר. הרב הקדוש של"ה דף ק"ג ע"ב⁴¹¹. ואפילו למי שהוא בבית, אם האור נכנס להדיא עליהם, אסור דלא גרע מאור הנר. שם. וכ"כ הרב חמ"י שם דף ס"ד ע"ד⁴¹². וע"ש להמגיה שהביא משם ספר הרוקח⁴¹³ שהמשמש לאור השמש או לאור הלבנה, הויין ליה בנין מצורעים ומוכי שחין. והנה אף דבבית, אם אין האור מאיר עליהם מותר, מ"מ אם הוא יכול לעשות איזה המצאה בענין שלא יהיה אור הלבנה נראה, מה טוב חלקו. ובספר כנה"ג כתב וז"ל: אמר המאסף שאם אור הלבנה נכנס דרך החלון שהוא שוכב כנגדה, אסור עכ"ל. ואם עומד תחת אור השמים, אעפ"י שאין הלבנה עליו ממש, אלא יושב בצלה, אפ"ה אסור. כנה"ג בשם ספר סדר היום.

יא. אם יש בבית תפילין או ספרים אפילו של גמרא אסור, עד שיתנם כלי בתוך כלי, והוא שלא יהא השני מיוחד להם, אבל אם הוא מיוחד להם, אפילו מאה כחד חשיבי, ואם פירש טלית על גבי ארגז, חשוב ככלי בתוך כלי. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעיף ו'. ולמעלה בסי' מ"א⁴¹⁴ כתב מר"ן וז"ל: בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שניחם כלי בתוך כלי, והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפילו מאה חשובים כאחד. וכתב מור"ם בהגה וז"ל: ואם שניהם אינם מיוחדים להם, או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם, מותר, ע"כ. וכתב הרב אליה רבה⁴¹⁵ וז"ל: אבל באמת דה"ה דמות גס כשחיצון אינו מיוחד אף שהפנימי מיוחד, וכ"כ ב"ב⁴¹⁶ ולחם חמודות⁴¹⁷, עכ"ל.

יב. הניח תפילין בתוך טלית והניח הטלית בתוך תיבה של ספרים, הרי הוא ככלי בתוך כלי, שהטלית אינו כליון. כ"כ הרב זכור לאברהם⁴¹⁸ משם הרב כנה"ג⁴¹⁹ יע"ש, וכ"כ הרב מטה יהודה סי' מ' וכו', וכ"כ הרב מאמר מרדכי סק"ג, עכ"ל הרב זכור לאברהם.

יג. כתב הרב חיד"א בברכי יוסף בסי' מ' ס"ק א' וז"ל: ראיתי להרב החסיד מוהר"י צמח בהגהותיו כ"י שכתב וז"ל: צמח, בשם הרשב"א וז"ל, הכיס הגדול הנקרא קוראג"ה, המוכנת לשים בתוכה הסידור והטלית וכיס של תפילין, אינה כלי מיוחד לתפילין ממש, אלא לשאר דברים הנזכרים ולכיס של תפילין, ואולי שבזה סמכו רוב ישראל שאינם מכסים הקוראג"ה והיא בבית תשמישם, עכ"ל. וזה הפך מהמג"א⁴²⁰ דאסר, ומהריט"ץ בתשובותיו סי' קל"א נסתפק. ע"כ בברכי יוסף. והנה הרב מוהר"י עי"אש בס' מטה יהודה⁴²¹ כתב וז"ל: הריט"ץ ז"ל בתשו' סי' קל"א נסתפק בכיס שדרכו להניח בו טלית וכיס של תפילין אם מיקרי כליון או לא, כיון שלא נעשה מעיקרא אלא לטלית יע"ש, ונראה פשוט לאסור כיון שעשוי הרי הוא מיוחד בתדירות מיקרי כליון ע"כ, וכן הוא וז"ל למעלה⁴²² על דברי המג"א וז"ל: וכן מ"ש דהטלית לא מיקרי כליון, וכיס גדול מיקרי כליון, כן הוא האמת, דכל שדרכו בכך מיקרי כליון, וכל שאין דרכו בכך לא מיקרי כליון ע"כ, וכן עיקר כנ"ל. והטוב והישר הוא להניח הקוראג"ה בחלון, ולסגור הדלת של החלון, או לכרוך עליה מטפחת, או להוציאה לחוץ למקום אחר, ובשעת הדחק שאי אפשר לו באחד מג' דברים שכתבנו יש לסמוך על המתירין, וכן ראיתי למוהריט"ץ ז"ל בסוף התשובה שכתב דבשעת הדחק שרי יע"ש.

יד. אם פירס טלית על כיס של תפילין שמונה, אעפ"י שאין כרוך מלמטה שרי. חידושי הרשב"א⁴²³ ופסקי רקנט, וכן משמע בגמרא⁴²⁴ עכ"ל הרב מג"א⁴²⁵, וכ"כ הכלבו סי' כ"א⁴²⁶ ובס' ארחות חיים דף ז' ע"ג⁴²⁷, והוא ממאי דאמרינן בש"ס⁴²⁸ גלימא אקמטרא וכו', ע"כ בברכי יוסף. וכ"כ הרב מטה יהודה בסי' מ' סק"ג וז"ל: וכן מה שנסתפק עוד [הוא מהריט"ץ ז"ל] אם כרך כיס תפילין במטפחת, אם מקרי כלי או בעיני כלי ממש יע"ש, הוא פשוט להתיר, וכדמוכח מדין פירס טלית על הארגז שנתבאר בטור יו"ד סי' רפ"ב וכו' יע"ש. [והטוב והישר הוא להוציא הקוראג"ה לחדר אחר או להניחה בחלון למעלה על המלבושים ולסגור הדלת של החלון היטב, או שיפתח הטלית כולו ויצניע הכיס של התפילין בו לפי מ"ש הרב מטה יהודה ז"ל דהטלית לא מיקרי כליון כנ"ל].

טו. אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו [והטעם דזהו דרך בזיון, ב"ן], וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו אפילו בכלי תוך כלי ואפילו אין אשתו עמו, אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר, ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי, ע"כ. שו"ע או"ח סי' מ' סעיף ג'. וכתב מר"ן רפ"ב וז"ל: ומדברי הרמב"ם בפרק ד'⁴²⁹ נראה דלא ס"ל כה"ר יונה⁴³⁰ דאמר שהכר חשוב כלי אחד, אלא צריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שניחם בין כר לכסת וכן הלכה עכ"ל. ואהא דכתב שלא כנגד ראשו אם אין אשתו (עמו) מותר [פי' בכלי אחד כסברת רבינו יונה, וכתב מר"ן ב"ב] דאף דברי הרמב"ם אפשר לפרשם כך, עכ"ל הרב שיירי כנה"ג, וכ"כ המג"א⁴³¹ והט"א⁴³² והמטה יהודה ז"ל⁴³³, ודלא כה"ב ז"ל⁴³⁴. והוי יודע שכתב הרב מטה יהודה ז"ל⁴³⁵ וז"ל: ומיהו בחלוקה שלישית דאין אשתו עמו דסגי בכלי אחד, נראה דמהני בין כר לכסת, ולכך סתם הש"ע וכתב מותר ולא הוצרך לומר דצריך כלי אחד, משום דמסתמא איירי במניחן בין כר לכסת והא

איכא כלי אחד על כל פנים, ע"כ⁴³⁶. יי. אשתו עמו ואינו רוצה לשמש, מקרי אין אשתו עמו. שו"ע סי' מ' סעי' ד'. וכתב הרב מטה יהודה⁴³⁷ וז"ל: דהיינו שהסכים בדעתו שלא לשמש ולכך לא חיישין שיחזור מהסכמתו, אבל בסתם לא וכו' יע"ש.

יז. להניחם במטה כנגד צדו דינן כתחת מרגלותיו. שו"ע שם סעיף ה'. וכתב הגאון הקדוש כמהרר"א ויולנא בביאורו וז"ל: נראה דאזלינן לחומרא שפעמים מתהפך במטה וישכב עליה עכ"ל. וכתב המג"א⁴³⁸ אם משתמרים במקום אחר לא יניחם במטה יע"ש.

יח. אם יסגור הדלת ונמצאת המזוזה מבחוץ שפיר דמי, עיין לחם חמודות באות מ"ו בהלכות מזוזה יע"ש.

יט. כתב המג"א⁴³⁹ מזוזה הקבוע לפנים בחדר צריך כלי תוך כלי, ואם יש זכוכית על השם, די בפריסת סודר. וכתב הרב מטה יהודה ז"ל בסי' מ' סק"ב וז"ל: ולפ"ז הקבועה בכותל ומכוסה בזכוכית, צריך עוד סודר אחר למעלה כי היכי דלהוי כלי תוך כלי, ומה שנהגו להניח חתיכה מרובעת על המזוזה ותלויה תמיד עליה, לא מהנייא כיון שמויחדת ודרכה בכך, ואין תיקון לזה אלא כשיהיה וילון [ר"ל פרוכת] פרוס על הפתח, הדיולון לא נעשה אלא בשביל פתח הבית. ודע דכיסוי זכוכית יש בו מחלוקת האחרונים ז"ל דלהט"א⁴⁴⁰ אפילו כלי אחד אינו, כיון דמתחזייה, ולהמג"א⁴⁴¹ מותר, דכיון דפרוס סודר ולא מתחזייה מכח הסודר חשיב כלי תוך כלי יע"ש, ולענ"ד נראה דבכלי תוך כלי הטעם הוא משום דבעינן כיסוי ולא משום ראייה, ומה שהצריכו ב' כלים הוא משום דחד כלי אינו כיסוי גמור, ומשום קדושה בעינן ב' כלים, ואם האחד הוא כלי שלו הוי טפל כיון שמויחד לו, וכיון שכן אפילו כיסוי זכוכית חשיב כיסוי, דהא צואה בעששית מותר כדאיתא סי' ע"י⁴⁴² משום דכיסוי תלי רחמנא והא מתכסייא. ותדע דהרי בפריסת סדין או מחיצה מהני אפילו גבי ס"ת ולא התנו בפריסת סדין או מחיצה שלא יהא נראה, דמשמע דלא בעינן מחיצה עבה, וכדמשמע ריש סי' שט"י⁴⁴³ לגבי מחיצה המתרת, ומעתה לפי מנהג רוב בני אדם שפורסין הוילון בלילה כנגד הפתח, דסגי בהכי ואין צריך לכסות המזוזה בסודר וכו', עכ"ל הרב מטה יהודה, וכ"כ הרב חסד לאברהם בתשובה בסוף סי' ד' יע"ש.

כ. בית שיש בו ס"ת או חומשים העשויים בגלילה, אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה. ולענין לעשותה בשבת עיין לקמן ריש סי' שט"ו. ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנו. שו"ע או"ח סי' ר"מ⁴⁴⁴. ובשו"ע יו"ד סי' רפ"ב⁴⁴⁵ כתב וז"ל: בית שיש בו ס"ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו, ואם אין לו מקום להוציאו, יעשה לפניו מחיצה גבוהה יו"ד טפחים, אבל ע"י הנחת כלי תוך כלי שאינו מיוחד אינו מותר אלא בתפילין ושאר כתבי הקודש וחומשים אבל לא בס"ת, והרמב"ם מתיר אף בס"ת. ואם פירס טליתו על הארגז שמונח בו חשוב ככלי תוך כלי, ע"כ. וכתב הרב דבר משה בח"ג בסי' ה' דף ה' עמוד ד' שצריך שיהא הארגז סגור מכל צדדיו, ואז מהני כיסוי גלימא עליו, יע"ש. ומ"ש שחומשים סגי להו הנחת כלי תוך כלי, מיייר שאינם עשויים בגלילה.

כא. המחיצה, לא יאז דוקא של בנין, אלא אפילו ע"י וילון בעלמא. עולת תמיד⁴⁴⁶ הביאו הרב זכור לאברהם⁴⁴⁷ אות ת', וכן הסכים הרב דבר משה ז"ל ח"א סי' י"ט, יע"ש.

כב. נאמוסייא, שעושין ארבע יריעות לארבע רוחות ויריעה על גביהן, וכולן חוברות אשה אל אחותה, ופורסין אותה תלויה מארבע רוחותיה, מותר לשמש מטתו שם, דהרי במחיצה לבד בפני הספרים התירו אפילו יש לו בית אחר, כ"ש בנאמוסייא הלז דהיא כחדר בפני עצמה. הרב דבר משה שם. וכתב הרב הנוצר בח"ג⁴⁴⁸ וז"ל: הגם הלום ראיתי מה שערער על היתר התשמיש בתוך הנאמוסייא דכתוב בדבר משה, מ"ש בס' באר היטב סי' ר"מ ס"ק י"ט בשם חות יאיר סי' קפ"ד, דוילון סביב הספרים או המטה לא מקרי מחיצה הואיל דנעים ונדים. ויפה כתב החכם הפוסק ה"י, דוילון לא דמי לנאמוסייא כיון דנעים ונדים משא"כ הנאמ"ו שהוא סתום מד' רוחות, וכ"מ וכו', יע"ש. וצריך אני למודעי שהרב הנוצר כתב בח"א, שהנאמוסייא אסור לפרוס סדין עליה בשבת, כיון דהו"ל בזה כעושה רשות בפני עצמו וכו', יע"ש.

כג. מחיצה העשויה כעין שריגי חלונות או שבכה, אע"פ שהס"ת והתפילין נראין מ"מ שמה מחיצה, הרב מטה יהודה ז"ל בסי' מ'⁴⁴⁹, ודלא כהרב מג"א⁴⁵⁰ שאסר, יע"ש. והרב שער אפרים סי' קי"ט אסר בזה, וכן עיקר, ועיין בברכי יוסף סי' ר"מ⁴⁵¹.

כד. בית [שיש] בו תפילין, אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאם או שניחם כלי תוך כלי. שו"ע סי' מ'⁴⁵². וכתב הרב מטה יהודה⁴⁵³ וז"ל: ר"ל בחד מנייהו סגי, דאפילו כשיש לו בית אחר להוציאם רשאי לסמוך לכתחילה על הנחת כלי תוך כלי וכו', יע"ש. והכי מדוקדק לשון מר"ן ז"ל שכתב, עד שיוציאם או עד שניחם כלי בתוך כלי. ועוד ראיה ממ"ש בב"י [יו"ד] סי' רפ"ב וז"ל: ומשמע ליה להרמב"ם וכו' והוה שחידש רבי יהושע בן לוי⁴⁵⁴ ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה עשרה טפחים, כלומר אע"ג דבתפילין אעפ"י שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה וכו' מותר ע"י הנחת כלי תוך כלי וכו', הרי לך בפ"י ויע"ש.

כה. אם הספרים עומדים למעלה מעשרה טפחים אסור לשמש, ולא הוי כרשות אחרת, ואפילו דדחיקא ליה שעתא ואי אפשר לו להוציאם לבית אחר או להניחם כלי תוך כלי אפ"ה אסור. כן משמע מתשובת חות יאיר סי' קפ"ה יע"ש.

כו. כתב הרב אליה רבה בסי' מ' סק"ב וז"ל: וכתב בתשובת משאת בנימין סי' צ"ט דספרים הנדפסים יש בהן קדושה כמו ספרים הנכתבין.

וכ"כ הט"ז ביו"ד סי' רע"א⁴⁵⁵ דכל המיקל בקדושת ספרים הנדפסים עתיד ליתן את הדין יע"ש. אך יש לגמגם כשמדפיסים אינם מקדישין אותה והשמות. וכן מצאתי בתשובת חות יאיר סי' קפ"ז שנוטה להקל בזה בשעת הדחק, עכ"ל.

כז. כתב הרב אליה רבה⁴⁵⁶ וז"ל: עוד כתב בתשובת משאת בנימין סי' ק' דאפילו ספרים שלא נכתבים בכתב גמור וכו' יש בהן קדושה זוטא וצריך לנהוג בהן כבוד וקדושה, עכ"ל הא"ר.

כח. אסור לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים. שו"ע סי' ר"מ⁴⁵⁷. וכתב מור"ם בהגה וז"ל: ועיין לקמן סי' תקע"ד סעי' ד' וה"ה בשאר צרות שהם כרעבון, עכ"ל. ובסי' תקע"ד⁴⁵⁸ כתב מר"ן בשו"ע וז"ל: ואסור לשמש בו מטתו חוץ מליל טבילה, ולחשוכי בנים מותר, עכ"ל. ועל מ"ש מור"ם בסי' ר"מ⁴⁵⁹ וה"ה בשאר צרות, כתב הגאון ח"ק כמהרר"א מוילנא בביאורו וז"ל: וה"ה כו' ירושלמי⁴⁶⁰ א"ר אבין כתיב⁴⁶¹ בחוסר ובכפן גלמוד, בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמודה, עכ"ל.

כט. כשהמזונות מצוים רק ביוקר גדול אין דרעבון ואין צריך למנוע מתשמיש, עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה בתשובה כ", והסכימו עמו רבני ירושלים תוב"ב. ברכי יוסף סי' נקע"ד ס"ק ב'.

ל. מי שקיים מצות פריה ורביה מאשתו ראשונה אך מהשניה לא זכה להבנות ורוצה אשה חוטרא לידא וכו'⁴⁶², אינו בכלל זה ואסור. עטרת ראשי אבא מארי בתשובה כ", ברכי יוסף שם ס"ק ד'.

לא. מי שהוא זקן וזקנה או כגון מעוברת ומניקה, מותר לשמש מטתו בשנת הרעבון, יע"ש הטעם. ובאמת מאחר שלא ראינו לרבותינו בעלי הש"ע שלא הזכירו זה נראה דאסור. כנ"ל.

לב. מי שיצור תוקפו ואם לא בא על אשתו יצא ממנו שז"ל, נ"ל דמותו, כי יותר טוב לדחות האיסור מפני איסור חמור ממנו, וכמ"ש ז"ל⁴⁶³ גדולה עבירה לשמה, אבל באמת ראוי לכל איש ואיש שימעט בימים אלו במאכלים המרבים זרע כדי שלא יבא לידי תאוה.

לג. אכסנאי אסור לשמש, ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר, ובלבד שלא ישן בטליתו של בעל הבית. שו"ע או"ח סי' ר"מ⁴⁶⁴.

לד. תשמיש המטה בסוכה שרי. הרב חיד"א ז"ל בברכי יוסף סי' ר"מ⁴⁶⁵. ועיין סי' תרל"ט סק"ג וצוין שם להרב בית דוד סי' תמ"ד, והנה הרב בית דוד ז"ל כתב שמחמת שאור הלבנה נראה שאסור, ואפילו בלילות שאין אור הלבנה אלא אור הכוכבים לבד אסור וכמ"ש בפ"ק דפסחים דף ב'⁴⁶⁶ דאור הכוכבים נמי מקרי אור יע"ש. אבל אם נתן סדינים בענין שלא יהא נראה לא אור הלבנה ולא אור הכוכבים, פשיטא דשרי.

לה. וכן אסור לשמש ביום אלא אם כן הוא בית אפל. הגה, ותלמיד חכם מאפיל בטליתו ושיר, טור. ע"כ הגה שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' י"א.

וכתב באר היטב⁴⁶⁷ בטליתו, ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול, ב"ח⁴⁶⁸. פי' כשיצרו מתגבר עליו. וכתב הרב חיד"א בברכי⁴⁶⁹ שבבית אפל מותר לכתחילה, וראיה לזה מגמרת כתובות דף נ"ו⁴⁷⁰ יע"ש. ומה שאין אור הלבנה אלא אור הכוכבים לבד אסור וכמ"ש בפ"ק דפסחים דף ב'⁴⁷¹ בברכי יוסף⁴⁷² כתב וז"ל: ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשו' ח"א סי' קנ"ח דף פ' ע"ד. והנה מוכח שם דעתו של הרשב"ץ שת"ח מותר לו לכתחילה להאפיל ולשמש, שכתב וז"ל: ואמרו באגדת מגילה⁴⁷³ אמר רבי יוחנן וכו' למדנו שבחו שלא שמש מטתו ביום אלא בלילה ואם על זה וכו' דאפילו ת"ח היה יכול להאפיל בטליתו וכו', יע"ש. ומ"מ המחמיר תע"ב. ומי שמכוין בזה כדי שלא יבא עליה בחול אלא בשבת, ודאי שמצוה לו לסמוך אמתיתו.

לו. אהא דאמרינן בני תשע מדות, ומנינו בכללם בני נידוי, כתב הרב חיד"א בברכי יוסף סי' ר"מ ס"ק ג' וז"ל: בני נידוי, פי' הרא"ש⁴⁷⁶ אם הוא או היא מנדין ואסורין בתשמיש, והקשה הרב כמהר"ן מזיליו בכ"י וז"ל: קשה דמנודה מותר בתשמיש, וכ"כ בטור יו"ד סי' של"ד, והרא"ש גופיה⁴⁷⁷ הביא דברי הר"ף פ"ג דמיוק⁴⁷⁸ דפסק לקולא, וי"ל דמייירי שהחמירו עליהם בשעת נידוי לאוסרם בתשמיש המטה, כדאשכחן בשאר דברים דיש כח ביד ביד"ל להחמיר, עכ"ל וכו' יע"ש.

לז. ליהור במ"ש בזוהר⁴⁷⁹ שלא ישמש מטתו כשיצא מבית הכסא כל אותה שעה, והטעם כמ"ש בזוה"ק בראשית⁴⁸⁰ דרואה חדא אית בכל בית הכסא דעלמא דשריין תמן, ואתהני מההוא לכלוכא וטנופא, ומיד שארי על אינון אצבען דידי דבר נש, ע"כ. ומסתברא שהוא בית הכסא קבוע, אבל במקום אחר שהוא דרך עראי לא, עכ"ל הרב חמ"י בחלק שבת דף ס"ד ע"ג⁴⁸¹. והרב חיד"א ז"ל בברכי יוסף סי' ר"מ ס"ק כ"ב, תמה על הרב כנה"ג שהביא לאסור זה משם הזוה"ק וכתב עליו וז"ל: ולא זכר שר מאי דאמרו בגיטין דף ע"ב⁴⁸² תנו רבנן הבא מבית הכסא אל ישמש עד שישא שיעור חצי מיל, ששד בית הכסא מלוה עמו, והביאה הר"ף ריש פרק שני דשבועות⁴⁸³, עכ"ל.

לח. כבר כתבנו למעלה בסי' ג' ס"ק ב' שבני שכרות הוא מבני תשע מדות. וראיתי להרב חמ"י בדף ס"ד ע"ב⁴⁸⁴ שכתב וז"ל: שלא להזדקק לאשתו בשכרות וכו', ואמרו בזוה"ק פרשת פקודי דף רס"י⁴⁸⁵: מהכא [נפקין], כגונג דאינון סטו (דא לאינון דסטו) אורחיהו בהאי עלמא וכו' כמה דאיהו אשתכח בההוא תיאובתא דיצר הרע, הכי נמי משך לגביה דההוא ברא רוחא אחרא מסאבא דסאיב, וכלא סהדין עליה דאיהו ממזר, והכי כל עובדיו וסטריו בההוא גונג ממש, ע"כ. ומדכר החסידים להתרחק אפילו שתו מעט, כל שיראו שאין דעתם מיושבת עליהם כהוגן, וסימניך גם בלא דעת וגו'⁴⁸⁶, כי כל זמן שהם בשכרות או

אהע"ז סי' כ"ה ס"ק ה'. 107. סי' ר"מ הגה"ט. 108. או"ח סי' ר"מ אות ט"ו. 109. ב' ע"א. 110. תהלים קמ"ח ג'. 111. שער האותיות אות ק' 'קדושת הזיווג'. 112. חלק שבת פרק ט' 'גילוי הגוף כמו אור הנר'. 113. סי' שי"ז ד"ה פוגעת. 114. סעי' ב'. 115. או"ח סי' מ' ס"ק ב'. 116. סי' מ' ד"ה בית. 117. ה' מזוזה אות מ"ו. 118. חלק א' או"ח אות ת' ערך תשמיש. 119. או"ח סי' מ' הגהות הטור. 120. סי' מ' ס"ק ב'. 121. שם ס"ק ג'. 122. ס"ק ב'. 123. ברכות כ"ו ע"א ד"ה אמר רבא. 124. שם כ"ה ע"א. 125. שם ס"ק ב'. 126. ה' תפילין. 127. ה' תפילין אות ט'. 128. ברכות כ"ו ע"א. 129. מהל' תפילין הכ"ד. 130. ברכות ט"ו ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ולהניחין. 131. ס"ק ג'. 132. ס"ק ג'. 133. ס"ק ה'. 134. שם ד"ה ואפילו. 135. ס"ק ה'. 136. בהשמטות כה"ר הובא ענין הנ"ל בנוסח שונה: וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו ואפילו בכלי תוך כלי ואפילו אין אשתו עמו, אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר, ואם אשתו עמו צריך כלי תוך כלי, ש"ע או"ח סי' מ' ס"ג. והא דכתב ואם אשתו עמו כתב בב"י וז"ל ומדברי הרמב"ם פ"ד נראה דלא ס"ל כה"ר יונה דאמר שהכר חשוב כלי אחד אלא צריך להניחם כת"כ קודם שניחם בין כר לכסת וכן הלכה עכ"ל ועמ"ש אם אין אשתו עמו מותר פי' בכלי כסברת רבינו יונה כ"כ בשכנה"ג בסי' הנד' (דהיינו בכלי אחד וניחיו בין הכר והכסת דהוי כמו כת"כ כסברת ר"י) וכ"כ הרב מטה יהודה ז"ל וז"ל ומיהו בחלוקה שלישית דאין אשתו עמו דסגי בכלי אחד נראה דמהני בין כר לכסת ולכך ש"ע וכתב מותר ולא הוצרך לומר דצריך כלי אחד, משום דמסתמא איירי במניחן בין כר לכסת והא

137. ס"ק ד'. 138. ס"ק ב'. 139. יו"ד סי' רפ"ו ס"ק ה'. 140. סי' מ' ס"ק ב'. 141. סעי' א'. 142. סעי' א'. 143. סעי' א'. 144. סעי' ו'. 145. סעי' ח'. 146. או"ח סי' ר"מ ס"ק ג'. 147. ח"א חלק או"ח. 148. או"ח סי' ה'. 149. ס"ק ב'. 150. סי' ר"מ ס"ק ט"ו. 151. אות ט'. 152. סעי' ב'. 153. ס"ק ב'. 154. ברכות כ"ה ע"ב. 155. ס"ק ח'. 156. שם. 157. סעי' י"ב. 158. סעי' ב'. 159. שם. 160. תענית פ"א ה"ו. 161. איוב ל' ג'. 162. עיין יבמות ס"ה ע"ב. 163. נזיר כ"ג ע"ב. 164. סעי' י"ג. 165. אות י'. 166. ע"א. 167. ס"ק כ"א. 168. שם ד"ה ות"ח. 169. או"ח סי' ר"מ אות י"ז. 170. ע"א. 171. ס"ק כ"ו. 172. ע"א. 173. שם. 174. שם. 175. י"ג ע"א. 176. נדרים כ" ע"ב. 177. מו"ק פ"ג סי' ד'. 178. ח' ע"א מדפי הרי"ף. 179. כ"כ בסדר היום כוונת נטילת ידיים בשם הזוהר, והו"ד בכנה"ג סי' ר"מ הגה"ט, ובמג"א שם ס"ק כ"ט. 180. הקדמת הזוהר דף י' ע"ב. 181. פרק ט' 'אזהרה לעת הזיווג' אזהרה ד'. 182. ע"א. 183. ב' ע"א. 184. שם אזהרה א'. 185. ע"ב.

ע"ב וז"ל, בני ישינה, דבא עליה כשהיא ישינה לגמרי, אבל נים ולא נים שרי, ותנא קמא סבר דהני בי תרי ישינה וכו', נהי דלאו שפיר עבד, אבל אינו בסוג עשרה האמורים והבנים אינם כממזרים יע"ש. ושם כתב דמשום הלכות צניעות ודרך ארץ דבעינן שיהיו האיש והאשה מכוונים מחשבתם באותה שעה לשם מצות פור' ולהוליד בנים כשרים וכו', ולכן הצריכו הרמב"ם¹⁸⁸ והרב המאירי ז"ל¹⁸⁹ שלא תהיה האשה ישינה בשעת תשמיש כדי שתכוין גם היא דעתה להוליד בנים כשרים וכו', עכ"ל הרב נר"ו שם. ושמענו מדבריו דהפוסקים וש"ע שלא מנו אותה בכלל תשע מדות, שלא סבירא שהיא בכללם אלא משום הלכות דרך ארץ וכמו שכתב למעלה. והרמב"ן ז"ל בפרקיו פרק ו' כתב וז"ל, ולא תהיה בועל אותה והיא ישינה, מפני שאין כוונת שניהן אחדות, ואין מחשבתה מסכמת למחשבתך, אבל הוי מעורר אותה ומכניסה בדברים, סוף דבר וכו' בענין שתסכים דעת אשתך לדעתך, יע"ש.

נח. אם האשה ערה ואינה ערה, מותר לבא עליה, התוספות בנדה דף י"ב¹⁹⁰, הביאוהו הפוסקים הלא המה מר"ן ז"ל בב"י יו"ד סי' קפ"ד, והב"ח שם, והרב הפרישה שם בס"ק כ"ה, והט"ז שם ס"ק א, והש"ך שם ס"ק ל"א.

נט. על הא דאמרין¹⁹¹ עונות של תלמידי חכמים מלילי שבת ללילי שבת, כתב הרב החסיד חיד"א ז"ל במחזיק ברכה סי' ר"מ ס"ק ז' וז"ל: הא דנקט מלילי שבת וכו' ולא קאמר ת"ח בלילי שבת, להורות דאינו רשאי להוסיף, כ"כ בספר עטרת זקנים¹⁹². ואפשר דבכלל זה הוא שאם היה לו אונס בליל שבת אחת, אינו חייב לשלם בתוך השבוע, כי עונות אינו כי אם מלילי שבת ללילי שבת, ואם נאנס באחת מלילי שבת ימתין עד ליל שבת אחרת. וכן כתב הרב אליה רבה¹⁹³ בשם הרב עולת תמיד¹⁹⁴, והוא מסתפק בדבר יע"ש. ולנ"י דינא כהרב עולת תמיד, ומה גם כפי דעת הזוה"ק בטעם הדבר, אמנם הכל לפי מה שהוא אדם איש וביתו, ובזה וכיוצא בו ישים מעייניו לשקול הענין בשקל הקודש, ותנן¹⁹⁵ הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו', וכתיב¹⁹⁶ בכל דרכיך דעהו וגו', עכ"ל. ופשוט שאם הת"ח אינו יכול להעמיד עצמו משבת לשבת, מצוה לו שיכעול בחול, ולא נאמרו דברים הללו אלא למי שיכול להעמיד עצמו.

ס. אסור לשים ספר על מטה שישן עליו ובפרט עם אשתו כי שכבת זרע עליו. באר היטב סי' ר"מ ס"ק כ"ה.

סימן ד'

ידבר בזמנים האסור זיווג מן הדין

א. יום הכפורים אסור בתשמיש המטה, ואסור ליגע באשתו כאלו היא נדה, וכן אסור לישן עם אשתו במטה. שו"ע או"ח סי' תרט"ו סעי' א'. וכתב הרב הקדוש של"ה ז"ל דף רכ"ח ע"ב¹⁹⁷ וז"ל, וכל אותה לילה ויום יתרחק מאשתו שלא לנגוע בה ובבגדיה כאילו נדה שהרי וכו', וגם לא ירבה בדברים עמה שלא יבא לידי הרגל עבירה ושלא יבא לידי הרהור ולידי קרי וכו', עכ"ל. ופשוט שצריך להרחיק המטות בין מטתו למטת אשתו, כדי שלא ליגע בה בטכמו דין נדה כנ"ל.

ב. תשעה באב אסור בתשמיש המטה. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'. ובסעיף ח' שם כתב בשו"ע ז"ל, יש מי שאומר שלא ישן בליל תשעה באב עם אשתו במטה, ונכון הדבר משום לך לך אמרינן נזירה ע"כ. ועיין סי' תרט"ו דאסור ליגע באשתו כאלו היא נדה, ואפשר דה"ה בתשעה באב. באר היטב משם דרכי משה¹⁹⁸ יע"ש.

ג. אָבָל אסור בתשמיש המטה, אבל בשאר דבר של קורבה מותר, אפילו במזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, בין באבלות לדידה בין באבלות זידה [אבל חבוק ונישוק יש להחמיר, ע"כ הגה']. ומותרת לאכול עמו בקערה, ומותרת לישן עמו הוא בבגדו והיא בבגדה, ומיהו משום לך לך אמרינן נזירה, יש להחמיר שלא ישן עמה במטה כלל. שו"ע יו"ד סי' שפ"ג סעיף א'. וכתב הטור ז"ל, ומעשה באחד ששמש מטתו בימי אבל, ושמטו חזירים את גוייתו. ואז' יוחנן אבל ששמש מטתו חייב מיתה¹⁹⁹, עכ"ל. ואם רואה שאם ישן עם אשתו הוא בבגדו והיא בבגדה ונתחמם בשרו, יקום וילך ארוכות וקצרות עד שיילך החמום מבשרו, ושוב יחזור וישן לבדו, ולא יוסיף עוד לישן עמה, כדי שלא לבא לידי טומאת קרי החמורה רח"ל.

ד. אסור לשמש עם אשתו בשעה שאביו או אבי אשתו גוססים. ספר חסידים סי' תשמ"ה, שיירי כנה"ג²⁰⁰. ואפילו בליל טבילה אין להתיר לשמש עמה, אבל מותר לה לטבול כדי שתוכל ליגע בבעלה. זרע אמת ח"ב סי' (ק"ו) [קנ"א], והובאו דבריו בספר בית עובד למהר"י אשכנזי ז"ל דף רמ"ב ע"ב.

ה. אשה שמת אביה או אמה או בנה מאיש אחר, בעלה מותר לשמש עמה קודם שנודע לה. ספר חסידים סי' תת"ן, שו"ת שער אפרים סי' צ"ו. ומיהו ביום אנינותם יש להחמיר, ברכי יוסף וכו', עכ"ל הרב בית עובד הנז"ל.

סימן ה'

ידבר כיצד יתנהג האדם בעת החיבור

א. ראוי והגון לעסוק בדברי תורה קודם הזיווג בדינים השייכים לזיווג. וכתב הרב הקדוש ה"ה של"ה ז"ל בדף ק"ב ע"ב²⁰¹ וז"ל: וקודם הזיווג יעסוק בדברי תורה, ומה טוב ומה נעים שיעסוק בדברי תורה הנזכרים לעיל, טור או"ח סי' ר"מ, וראשית חכמה פרק (י"ז) [ט"ז] משער הקדושה. ואם מתאוה נפשו לעסוק ולהיות שונה הלכות יעסוק סוף פרק המפלת דף ל' ע"ב וכו' יע"ש. והרב חמ"י ז"ל²⁰² כתב וז"ל: וכן בליל טבילה היה מנהג הרב ז"ל להיות נעור עד חצות ועוסק בתורה ואח"כ משמש מטתו וקורא קריאת שמע וישן כדי שלא לבא לידי הרהור ח"ו [כי ידוע שהזיווג צריך להיות בחצות והיינו טעמא שהרב ז"ל היה לומד], ויחאז צדיק דרכו להרבות בעסק התורה בליל טבילת מצוה כדי שיהיה הזיווג בקדושה ובטהרה וכו', וסימניך יפה תלמוד תורה עם דרך

צפת שנת הש"ח ליצירה, שבמעמד הרבנים הגדולים מוהר"ר י' יוסף קארו ומוהר"ר יצחק מסעוד ומוהר"ר אברהם שלום ומורי הרב החסיד ר' יוסף שאגיש וכמה רבנים אחרים, באה אשה ואמרה שבעלה בא עליה שלא כדרכה, ונדוהו וחרפוהו ואמרו לשורפו באש, וסוף גרשוהו מארץ ישראל, וה' יציל שארית ישראל מעון ואשמה אכ"ר, עכ"ל. וכל זה מלשון ספר החרדים²⁰³ יע"ש. ועינן להרב הקדוש ראשית חכמה ז"ל בשער הקדושה דף רי"ז ע"א²⁰⁴ יע"ש. ומי שאינו חושש לדברי כל הגדולים הקדושים הנז"ל, ידע נאמנה כי מרה תהיה באחרונה ואז יצעק ולא יענה כי הוא גרם רח"ל, ודי בזה למי שיש לו לב להשכיל. **נב.** מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' י"ז. ומשם הזוה"ק²⁰⁵ כתבו דצריך שתהא ראשה למזרח ומרגלותיה למערב, הרב חיד"א בברכי יוסף סי' ג' ס"ק ב'.

נג. וצריך כל בעל נפש להזהר בעצמו שלא לבטל מעונתו אפילו שבת אחד כמנהג חסידים הראשונים, כמ"ש בגמרא בפרק אע"פ²⁰⁶ אלמלא יאודה קיים לא ביטל עונתו, עכ"ל חמ"י דף ס"ה ע"ד²⁰⁷. ואם מותר ללות ולפרוע, כתב הרב חיד"א ז"ל במחזיק ברכה סי' ר"פ ס"ק ג' בשם הרב הדרישה²⁰⁸ לדעת הטור דאשמועינן הטור שלא ילוה ויפרע וכו'. וסיים ז"ל וז"ל: ובעל נפש יחוש לעצמו שמא דאין הדין להיות לזה ופורע ושמא נענש על זה, ומי יערב אל לבו לסמוך אדחויים וכן עיקר וכו', יעו"ש. עוד כתב הרב הנזכר שם ס"ק ד' שחיובא רמיא על כל ת"ח כשהוא בעיר מע"ש לע"ש וכשהוא בריא וכו', וזהו מצד הדין, וק"ו לדברי הזוה"ק²⁰⁹ חיובא רמי על התלמיד חכם אשר פרוי יתן בעתו עת דודים עליונים למעלה יע"ש. ולית הלכתא כהר"ן ז"ל²⁰⁰ שכתב שאם מתחדש להם בתלמודם שאז צריכין לנדד שינה מעיניהם שאז פטורין, אלא האמת והעיקר שהם חייבין, יע"ש.

נד. א"ר שמעון לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגתו לשם שמים, שכל אותם וכו' אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאיבוד אלא ה' מצוה למלאך הממונה שישמרם לעתיד לבוא ויהיה לכל אחד גוף וכו'. זוהר הקדוש כ"י הביאו הגאון מהר"ם גאלאנטי הזקן בתשובה כ"י וחתים עלה חתימתו בכתב ידו קדש ממשי. - הרב חיד"א ז"ל בס' מדבר קדמות במערכת זיין אות ד'. ואנכי הצעיר לא העתקתי כל לשון הרשב"י שהביאו הרב ז"ל אלא המצטרך לענינינו. ועיין במ"ש לעיל סי' ג' ס"א משם הרב של"ה ומשם הרב החסיד מהר"א אזולאי יע"ש. ועיין בזוה"ק ויקרא דף צ' ע"א, והרב מהר"א הנזכר בס' אור החמה שנדפס מקרוב, והוא פירוש על הזוה"ק ספר ויקרא, ושם כתב הרב הנזכר על מ"ש בזוה"ק דף צ' קרוב למ"ש בס' חסד לאברהם, והעתקנו לשונו למעלה בקיצור יע"ש.

נז. עמש"ל סי' ג' ס"ב שאחד מבני תשע מדות הוא בני חצופה, ר"ל שתובעתו בפה יע"ש, ראיתי להרב אליה רבה בסי' ר"מ ס"ק ט' בשם ספר חסידים וז"ל: ומי שתובעתו, ידבר הוא עמה תחלה על התשמיש, שאם היא תתבע אל יהיו הבנים טובים, ספר חסידים סי' תק"ו, עכ"ל. **נו.** צריכה האשה שלא תקדים זמן טבילתה, או תאחר זמן טבילתה כדי לצער את בעלה, ולשמור ימי נידותה וימי ליבונה כדת וכדין וכשוורה. ואיתא בזוה"ק ספר שמות דף ק"א ע"א וז"ל: תא חזי דלית וכו' אלא תרין נשין אינון דיכלא קלא דחויא לאתאחדא בהון, חדא האי דלא נטירת סואבות נדות וימי לבונה דקא יאות, או דאקדימית יומא חדא לטבול, וחדא האי אתתא דמאחרא לבעלה עונה דילה למעבד צערא לבעלה, בר אי איהו לא חייש ולא אשגח לדא, אלין אינון תרין נשין וכו' ווי דהכי מתאבדן בני עד למאש בלא דעתא. האי קלא דאתתא וכו' בשעתא דחייבת נפקא וכו' עד דמשטטא ועאל במעהא דהאי אתתא, והאי ינוקא דילידת, כד אתת ההיא חייבתא פקידת ליה לההוא רוחא וכו' כך עבדא האי רוחא וזמנין סגיאין דאיהי שליחא דההיא חייבתא וקטלא ליה וכו' יע"ש רח"ל, והביאו הרב חמ"י דף ס"ג ע"ג²²¹ בקיצור יותר יע"ש. והרב של"ה בדף ק"א ע"א²²² כתב וז"ל: ואם היא מתאחרת מלטבול כדי לצער את בעלה עבירה היא בידה. וכתב בספר הזוהר וכו', ובכלל זה אותן הנשים שאומרות לבעליהן, אם תקנה לי זה התכשיט או מלבוש זה אעשה כן, שהיא עבירה גדולה, אפילו דרך שחוק, ולא בשביל מצוה לבד, אלא תמיד כשאנינה נשמעת לו עד שיעשה רצונה, נפש חוטאת במאד, ודבר זה מוזכר בתשו' רש"י²²³, עכ"ל והובאו דבריו בספר אליה רבה סי' ר"מ ס"ק כ"ה. ושם הביא לשון הרמב"ם ז"ל פט"ו מהל' אישות²²⁴ שכתב וז"ל, לא תמנע מבעלה כדי לצערו עד שיוסיף באהבתה אלא נשמעת לו בכל עת שירצה, עכ"ל. ואם מנעה עצמה ממנו, בודאי א"א שלא יצא ממנו שום טפה לבטלה, וא"כ נמצאת זאת האשה בכלל מה שאמרו רז"ל²²⁵ החוטא ומחטיא וכו' רח"ל, וכבר ידוע מה שהפליגו בש"ס ובזוה"ק ובתיקונים ובספרי המוסר בעון המוציא זרע לבטלה רח"ל. וכתב הרב החסיד חיד"א ז"ל בקונטרסים צפון'ן שמיר סי' ו' וז"ל: מה עצמו וגדלו סעיפי ושריגי חטא זה וכו', ולא זו בהק"ץ, אלא אפילו בחלום אם יטמאוהו דבקתו הרעה, ועתיד ליתן את הדין וענש יענש כי נפש הוא חובל ונבראים מזיקים וכו' רח"ל. וא"כ, זאת האשה שהיתה גרמה בניזקין, בודאי שעתידיה לסבול כמה עונשים רח"ל.

נח. אזוהר שאל יבעול כשהיא ישינה, כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' דעות²²⁶. ומר"ן ז"ל בב"י יו"ד סי' קפ"ד הביא משם התוספות²²⁷ שאסור לבא על הישינה כדאיתא בגדרים דף כ' ע"ב. וכבר הרב הגדול ח"ק לישראל כמוהר"ח פאלאגי נר"ו בס' הבהיר חיים ושלום תשובות לאה"ע שנדפס מקרוב בסי' ב' דף י"ב ע"ד כתב וז"ל: הן אמת דבמסכת נדרים דף כ' ע"ב כשמנו בני תשעה מדות לא מנו בני ישינה, ואפשר דהתוספות הוו גרסי ג"כ וי"א אף בני ישינה, וכן איתא בהדיא במסכת כלה פ"א, דקאמר התם בכלל עשרה שהם כממזרים וי"א אף בני ישינה כמו שיע"ש וכו'. וכתב שם הרב הגדול חיד"א ז"ל בס' כסא רחמים דף ד'

היא או הוא, אין יכולים להמשיך נפש טוב, עכ"ל חמ"י. ויש להסתפק אם דינו כמו בתפלה, וכהא דפסק מר"ן בשלחנו הטהור סי' צ"ט סעיף א' וז"ל: שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיוסיר יינו וכו', או יש לחלק, וצ"ע.

טל. אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא נעור, ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה, ובפני תינוק שאינו יודע לדבר מותר. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' ו'. וכ"כ בשו"ע אבן העזר סי' כ"ה סעי' ב'. ודוקא כשהוא נעור אסור ולא סגי בהפסק מחיצה, אבל אם הוא ישן מותר. וכ"כ ט"ז¹⁸⁷. ואם הוא בענין שאינו מרגיש בתשמיש, מועיל הפסקת מחיצה, בית שמואל¹⁸⁸, עכ"ל הרב באר היטב שם¹⁸⁹. והרב אליה רבה בשלחן ערוך או"ח סי' ר"מ¹⁹⁰ כתב עמ"ש בש"ע אסור וכו' אם הוא נעור וז"ל, משמע אף שאין משגיח ולא ידע שזה משמש מטתו אסור, ע"כ. ואפשר שהרב אליה רבה מודה למ"ש הרב בית שמואל שע"י הפסקת מחיצה שרי מחמת שאינו מרגיש בתשמיש.

מ. כתב הרב אליה רבה¹⁹¹ וז"ל, כתב עולת תמיד¹⁹² יש להסתפק אי חרש דומה לקטן שאינו יודע לדבר [הגה: אמר **דוד**, ג"ל שמיירי בחרש שאינו לא שומע ולא מדבר] שהוא כבהמה. וכל זה מדינא, אבל ממדות חסידות יש לזוהר גם לפני בהמה, כדאמרין¹⁹³ אביי הוה מפריח הזבובים מהמטה, ועוד הרבה חכמים היו נזהרים גם מלפני עכברים, ע"כ.

מא. אסור לשמש מטתו בפני העבדים והשפחות שהם כנענים, ולאפוקי מאותו בית פלוני שהיו משמשין מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם, ואיניהו דרשי שבו לכם פה עם החמור¹⁹⁴ עם הדומה לחמור, ולפיכך היו מתירין וכו', גמרת נדה דף י"ז ע"א יעו"ש. וכתבו התוספות שם¹⁹⁵ וז"ל, הא דהוי משמשין מטותיהם בפני עבדיהם היינו בלילה או במקום אפל, דבבמוק אורה אפילו בלא לפני עבדיהם אסור, יעו"ש, ואפילו הכי אסר בש"ס.

מב. לא יבעול והוא שבע או רעב, אלא כשיתעכל המזון שבמעיו. ולא יבעול מעומד, ולא מיושב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שנכנס למרחץ, ולא ביום הקזה, ולא ביום יציאה לדרך או בביא מן הדרך ולא לפניהם ולא לאחריהם. הגה, והא דבריש הסימן שחייב לפוקדה [שלעיל כתב וכל אדם צריך וכו' ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה] איירי כשהוא רוכב או יושב בקרון, וכאן איירי במהלך, מהרש"ל, ע"כ¹⁹⁶. ובבאר היטב¹⁹⁷ כתב משם המג"א¹⁹⁸, דכאן איירי מצד הרפואה ובסעי' א' איירי מצד הדין, ואם יכול לפייסה עד שתמחול שפיר דמי יע"ש, ע"כ.

מג. המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה, אותו תינוק נכפה, ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא אבל הוי בר שתא לית לן בה, ולא אמרן אלא דגני להדי כרעיה (פי' שישן לרגליו) אבל גני להדי רישיה לית לן בה, ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עליה אבל מנח ידיה עליה לית לן בה, ע"כ. שו"ע סי' ר"מ סעי' ט"ז.

מד. כתב מר"ן¹⁹⁹ בבדק הבית וז"ל. ובספר הזוהר פרשת ויקרא²⁰⁰ כתוב, נטורא דכולא, שאן דינקא לרביא, לא תזדווג לבר נש אלא בשעתא דרביא נאים, ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כתרין מלין, או חד מילא אי לא יכלא בגין צערא דרבייא בזמנא דאיהו בכי, ובדא לא מסתפי לעלמין, עכ"ל.

מה. אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על והצנע לכת²⁰¹ ומעביר הבושה מעל פניו, שכל המתבייש אינו חוטא, דכתיב²⁰² ובעבור תהיה וגוי על פניכם, זו הבושה, לבלתי תחטאו. ועוד דקא מגרי יצר הרע בנפשיה. וכל שכן הנושק שם שעובר על כל אלה, ועוד שעובר על ב"ב תסקצו וגו'²⁰³ שו"ע שם סעי' ד'.

מו. הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות. שמשו שניהם כאחד זה דרך עקש. שם סעי' ה'.

מז. כשראה בחלום דמות אשה ואפילו דמות אשתו ונתעורר בחשק ותאוה משינתו ובתוקף, שלא ישמש מטתו בחשק ההוא, כי אותו הדמות שנתראה אליו בחלום היא אימא דשדין, ואם יזדקק לאשתו בתאוה דילה, ההוא בר מסטרא דילה אשתכת, כמו שהאריכו בזוהר בפרשת אחרי מות דף ע"ז ע"א, ושומר נפשו ירחק ממנו, עכ"ל חמ"י דף ס"ד ע"ב בחלק שבת²⁰⁴.

מח. הכונס את האלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביו"ט, כמ"ש בירושלמי²⁰⁵ אמר רבי מני אלין דכנסין ארמלין, צריך לכנסין מבעוד יום, שלא יהא כקונה קנין בשבת. ואמרו הראשונים²⁰⁶ שגם איכא סכנת מיתה בדבר, ובאלמנה לא מהני ייחוד מבעוד יום לקנותה ובעינן דוקא בעילה, ושומר נפשו ירחק מזה אף כי רבו המקילין מבעוד יום, עכ"ל חמ"י דף ס"ו ע"ב²⁰⁷.

מט. להרחיק עצמו מלאכול דבר איסור לרפואה, אם אינו יכול להזדקק לאשתו, כמ"ש בספר החסידים סי' ש"א, ושם נאמר דרפואתו לאכול עדשים מבושלים בלא מלח, כי המלח מבטל כח התאוה. ומשם למדנו כי מ"ש חכמים²⁰⁸ שעזרא תיקן להם לישראל לאכול שום בערב שבת משום וכו', כתב בספר החסידים היינו דוקא שומים צלויים שמרבים הזרע, אבל שומים חיים מבטלים התאוה ואין לאוכלן בלילי שבת. חמ"י דף ס"ד ע"ד²⁰⁹.

נ. מ"ש חכמים שעזרא תיקן שיהיו אוכלין שום בערב שבת, אינו ר"ל שיאכלנו בערב שבת בו ביום, אלא בליל שבת. מחזיק ברכה סי' ר"פ ס"ק א'. וכתב שכן הוכיח מהרש"ל ביש"ש²¹⁰ סי' מ"ג, וכתב הוא ז"ל שכן איתא בירושלמי פרק הקורא עומד²¹¹ וכו' ע"ש.

נא. איסור חמור וגדול עד למאוד לבוא על אשתו שלא כדרכה או במקום הטנופת, עיין להרב קדש הקדשים מהר"י הורו"ץ ז"ל בספר הקדוש של"ה בדף ק' ע"א וע"ב²¹², האריך הרחיב לדחות דברי המתירין בכמה ראיות יעו"ע. וע"ש שהביא מאמר הרשב"י זיע"א שהפליג בעונש הבוועל שלא כדרכה רח"ל. ובסוף לשונו כתב וז"ל: ומעשה היה פה

^[1] משלי י"ט ב': 187. אבן העזר שם ס"ק א': 188. שם ס"ק ד': 189. ס"ק ד': 190. ס"ק י"ג. 191. שם. 192. ס"ק ג': 193. נדה י"ז ע"א. 194. בראשית כ"ב ה': 195. ד"ה ומשמשין. 196. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' ט"ו. 197. ס"ק כ"ג. 198. ס"ק כ"ט. 199. בית יוסף או"ח סי' ר"מ. 200. דף י"ט ע"א. 201. מיכה ו' ח': 202. שמות כ' כ': 203. ויקרא כ' כ"ה. 204. פרק ט' אזוהר לעת הזיווג: אזוהר ה': 205. יומא פ"א ה"א. 206. עיין ב"ח או"ח סי' של"ט ומג"א שם ס"ק י"א. 207. סוף פרק ט'. 208. ב"ק פ"ב ע"א. 209. שם 'אזוהר לעת הזיווג: אזוהר ה'. 210. ב"ק פ"ז. 211. מגילה פ"ה ב"ה. 212. שער האותיות אות ק': קדושת הזיווג: 213. פ"ב. 214. פרק ט' אזו"כ ח"ל-כ'. 215. במדבר דף ק"י ח"ע ב' ע"ב. 216. כתובות ס"ב ע"ב. 217. חלק שבת פרק ט': תפלה לעת הזיווג: 218. שם ס"ב ק"ב. 219. ויקרא דף פ"א ע"א. 220. כתובות כ"ה ע"ב מדפי הר"ף ב"ה. 221. שם 'עונש אשה המאחרת טבילתה: 222. שם 'עונש אשה האותיות אות ק' בקדושת הזיווג: 223. סי' נ"ט. 224. ה"ת. 225. סנהדרין ק"ז ע"ב. 226. ה"ד. 227. נדה י"ב ע"א ד"ה בין. 228. הל' דעות פ"ה ה"ד. 229. נדרים כ' ע"ב דה וכן יהא. 230. ע"א ד"ה בין. 231. כתובות ס"ב ע"ב. 232. סי' ר"מ סעי' א'. 233. שם ס"ק ג'. 234. שם ס"ק א'. 235. אבות פ"ב מ"א. 236. משלי ג' ו'. 237. מסכת יומא פרק נר מצוה. 238. שם אות ז'. 239. עיין מ"ק כ"ד ע"א. 240. יו"ד סי' שפ"ג הגה"ט ס"ק א': 241. שער האותיות אות ק' 'קדושת הזיווג: 242. חלק שבת פרק ט' 'מנהג הרב להיות נעור:

ארץ²⁴³, ע"כ יע"ש.

ב. ראוי והגון לספר לאשתו מעשה צדיקים שזכו לבנים קדושים, כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפרק ו' מספרו וז"ל: ומספר עמה בדברי נשים חסידות וצנועות היאך יצאו מהם בנים כשרים וטהורים הגונים ראויים לכתר עליון בעלי תורה וצניעות ויראה והוראה, כמעשה קמחית²⁴⁴ שזכתה לבנים שבעה שכלם שמשו בכהונה גדולה, וראו חכמים ושאלו ממנה במה זכית, ואמרה להם אפילו קורות ביתי לא ראו שער ראשי וכו', יעו"ש. וכבר העתיק כמה מעשיות הרב חמ"י על אנשים צדיקים שזכו [לבנים] קדושים וטהורים, וראוי והגון לאיש לספר לאשתו המעשים שהביאם הרב הנז"ל כדי שתתעורר גם היא בתשובה ויזכו לבנים קדושים וטהורים. ובתנאי אם יודע באשתו שהיא יראת שמים אזי יספר לה המעשים, אבל אם יודע בה שהיא אינה יראת שמים ואם יספר לה המעשים לא יעשו הדברים רושם בלבה ואפשר שתלעוג ח"ו, אז יקיים עת לשתוק.

ג. כתב הרב הגדול ח"ק לישראל חיד"א זיע"א בקונטרס מורה באצבע סי' ב' אות מ"ט וז"ל: וילמד את ביתו להיות לה מחשבות טהורות, כי מאד מאד תלוי ענין הולד באשה כמ"ש הראשונים, שהגם כי האיש יתקדש כהגון, אשתו לקראתו תפר עצתו ולא ידע כי כלתו, עכ"ל. וראוי לאיש ללמד לאשתו דינים הצריכים לה, כדי שתקיימם, כגון דיני שבת ודיני נדה ודיני אסור והיתר הצריכים לה, כי אם לא תדע כיצד תקיימם. וכתב הרב הגדול חיד"א בקונטרס הנזכר סי' א' אות ט' וז"ל: אך בפה מתוק ידריכנה לעבודת ה' ולצניעות ודרך ארץ, וירחיקה מלשון הרע ושאר סדר נשים וסדר נזיקין, ועליו מוטל להוכיחה ולהדריכה כמש"ל, עכ"ל.

וכתב הרב הנזכר אחר זה באות י"א וז"ל: מאד יזהיר לאשתו שלא תתכעס, כי אמרו בזוהר הקדוש²⁴⁵ מאן דאתחבר במארי דרוגזא כמאן דאתחבר לעבודה זרה ממש. וא"כ אפילו אם האדם קדוש, בהיות אשתו כעסנית צדיק מה פעל, עכ"ל. וידוע שהכעס כמה גורם ושוהר עליו הסט"א ויצאו ממנו בנים אשר ה' בהם כל מום כי הסט"א דבקתם רח"ל. וראוי ג"כ ללמד שלא תאכל בלי ברכה, כי אמרו רז"ל²⁴⁶ כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה רח"ל. ויודיע לה הדינים ועונש מי שעובר עליהם, כדי שיזכו לבן צדיק וקדוש, ושכרם כפול ומכופל מן השמים. ואם אינה מתנהגת עפ"י הדין יודיע לה שהרבה שיער לעצמה ולבניה שיהיו רעים ח"ו ואח"ז יצערו אותה ולא ישמעו ממנה ויבזו אותה, ועוד שהיא נענשת בשביל שגרמה לבניה שיהיו רשעים רח"ל.

ד. להזהר שיפנה גופו קודם הזיווג, והמעצר גופו פוגם מאד וכו' שהרי עדיין לא הוציא מגופו פסולת כירורי הטומאה ויש לחיצונים אחיזה בו, אפס שיהא זהיר שאל ישמש מיד אחר שיפנה כנז"ל. הרב חמ"י דף ס"ד ע"ד²⁴⁷. וטוב לשכב לבדו קרוב לחצי שעה כדי שלא לבא לידי חמום ואח"ז יבעול וטוב לו.

ה. להזהר האיש והאשה מאד בנטילת ידיים קודם הזיווג, ואמרו הראשונים ע"ה שעל זה נאמנ²⁴⁸ די לאמה תקצץ, והירא את דבר ה' יזהר בזה מאד להרחיק פלונית משם, עכ"ל חמ"י²⁴⁹. וכ"כ הרב הקדוש חיד"א ז"ל בקונטרס מורה באצבע סי' ב' אות נ' וז"ל: אם הוא אחר השינה יזהרו איש ואשתו שזכו, ליטול ידיהם להעביר רוח רעה, ואם לאו סכנה כמו שאמרו ז"ל²⁵⁰ תקצץ, ואל אמה תכלנה, עכ"ל.

ו. ראוי להתפלל קודם הזיווג על זרע קודש, ובראות השי"ת כוונת האדם לטובה בודאי שיתן לו שאלותיו. והרב חמ"י הביא משם מדרש הנעלם²⁵¹ על מעשה דההוא גברא ששם לקח להתפלל הוא ואשתו על זרע כשר, ואמר להו רבי יוסי (הגלילי) [בן פזן], יהי רצון דיהא לכון בעותכון, וזכה לבן קדוש טהור ונורא ע"ש. והרב הקדוש של"ה ז"ל דף ק"ב ע"א העתיק נוסח תפלה להרמב"ן ז"ל וראיתי להעתיקה בקונטרס הזה וזה נוסחה:

יהי רצון מלפניך צור כל העולמים צדיק בכל הדורות, למען שמך הגדול היוצא מפסוק ה' זכרנו יברך²⁵², שתתן לי זרע קודש ראוי והגון טוב ויפה מתוקן ומקובל, ויזכה לחיות ולהתקיים בלי עון ואשמה, ותברכני בשמך, ותברך את ביתי בזכרים, ואדע כי שלום אהלי וכו', וטהר גופי וקדש נפשי ומחשבותי ושכלי ודעתי ויתר הרגשותי, ואתחזק ואתאמץ ואתלבש ברוחך הטובה הזכה והנדיבה בכוונת תחינתי, כדי שאשלים רצונך, ותשלים זרעי ויבנה ויחיה ויצטייר ויעשה באמת ויושר, וימשך ויותך ויעמוד במקום הצלחתו, ותכונן כל הנאותיו כדי להשלימו ולקיימו ולהעמידו, בטעם בחן בחסד בכח בבריאות באומץ ובחוזק ובתוקף בגבורה, ותרחס עליו בהעשותו בהתקעו בהתמתחו בהתלבשו והציגותו על בוריו על מכונו בהוויתו ובבריותו ביצירתו בעשייתו בנפשו ברוחו ובנשמתו בקרביו וביצוריו, ולא יאה בו ולא באחד מאיבריו לא נזק ולא חסרון לא פגע ולא מקרה ולא חולי ולא מדוה לא כאב ולא צער לא נגע ולא מחלה לא חולי ולא רפיון, ולא יחסר כל טוב כל ימי חייו, ותברכני אני וביתי וזרעי, בכל דבר המשלים דעתנו ושכלנו והרגשותינו לעשות כל מעשים לרצונך, ותברכנו ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת, ומברכתך יבורך בית עבדך לעולם, אמן נצח סלה ועד. ע"כ תפלת הרמב"ן זיע"א.

ועוד יוסיף ויאמר: אנה ה', מבקש אני מלפניך שתזכהו שמבטן מלידה יהיה מקודש, ויהיה לו דעת וישוב נכון, ויהיה עניו הרבה עד למאד וענוה שם שמים, ותזכהו שילמוד תורה לשמה ככל תנאיה המוזכרים באבות²⁵³, והמ"ח מדות שמנו רז"ל באבות ללימוד תורה יהיו כל המדות הטובות בו, ולא יחמוד כבוד ואפילו בלבו, ותזכהו שידין את האדם לכף זכות, ולא ע"י שיבאו יסורין ח"ו כדי שבשביל זה יכיר וידין אותם לכף זכות, ותזכהו שיתנהג במדותיך שהם רחום וחונן וכו' [ויאמר אותם כלם בעת התפלה], ותזכהו לרוח קדושה וטהרה ורוח גבורה וזריזות, ויהיה לו לב שמח, ומדת העצבנות והכעסנות תזכהו שירחק ממנה עד קצה האחרון, ותזכהו שיהיו דבריו עם הבריות נבחת

ובקול נמוך, ואם רצה להוכיחם יוכיחם בפה מתוק ובלשון רכה, ואל יכלים פני שום נברא שבעולם, ויהיה לו חשק גדול בתורה עד למאד, ויהיו דברי תורה ערבים עליו יותר מאלפי זהב וכסף, ויהיה לו עושר גדול, ויתקן תיקונים טובים לישראל, וירבה תורה ומצות בישראל, ותזכהו שמלאכתו תהיה נעשית על ידי אחרים, וינהגו עמו באמונה, ולא יבא לאחרים תקלה על ידו, וכל מדות טובות המוזכרות בש"ס ובמדרשים ובמקומות אחרים שיהיו בו, ותהיה רוחך ורוח הבריות נוחה הימנו, ותזכהו שלא יעבור על מצוה ממצות לא תעשה (בין) דאורייתא ולא על שום לא תעשה וגדר וסייג מדברי קבלה ומדברי סופרים, וכל מצוות עשה שתזדמן לידי מרמ"ח מצוות עשה דאורייתא וממצוות עשה דרבנן תזכהו שיקיימם כתקונם במחשבה ובדיבור ובמעשה ביראה ובאהבה ושמחה רבה, ותזכהו שיתנאה במצות כגון סוכה נאה וכדומה, ולא תמוש התורה והקדושה מזרעו עד עולם כ"ר.

ואם נתעברה האשה יאמר בתפלתו, אם העובר שבמעי אשתי זכר יהי רצון וכו', וכמו שכתוב למעלה. ואחר גמר התפלה יאמר זה הנוסח: ואם העובר שבמעי אשתי נקיבה, יהי רצון מלפניך שתזכה שתהיה צנועה וחסידה וקדושה, ותתן לה לב חכם להשכיל לדעת דינים הצריכים לה, כגון דיני נדה ודיני איסור והיתר הצריכים לה, ותצילה מלשון הרע ומאבק לשון הרע ומהכעס ומקפדנות וליצנות ומכל חטא ועון ודבר מכוער כ"ר, ותזכה שיהיה בן זיווגה בעל תורה וירא ה', ותזכה לבנים ובנות זרע קודש כ"ר.

והנה אף אם האשה זקينة או שאינה ראויה לילד, עם כל זה יתפלל בלבו לנשמה קדושה, ויהיה זה הולד שבו תישפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות. השל"ה דף ק"ג ע"א יעו"ש. [ולפי שהאדם בעת ההיא אינו יכול לכוין את לבו מרוב התאוה, לכן טוב להתפלל זאת התפלה בעוד היום גדול או בתחלת הלילה אם רוצה לבא על אשתו באותה הלילה].

וכדי להודיעך מעלת המתפללים על בניהם שיהיו צדיקים, ראיתי להעתיק מ"ש בס' תנא דבי אליהו ח"א פרק י"ח וז"ל: מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר, וכל מעשיו הטובים שהיה עושה היה עושה בסתר, והיה לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע נקבות, ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח ומבקש רחמים ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער. ואמרו לא יצאתה אותה שנה [ולא שניה] ולא שלישית עד שבא עזרא והעלה הקדוש ברוך הוא על ידו את ישראל מבבל ואותו הכהן עמחם, ולא נכנס אותו הכהן לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומבני בניו עד חמשים שנה, עכ"ל.

ז. לא יספר עמה בדברים שאינם מעניני תשמיש לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן, שלא יתן דעתו באשה אחרת. ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו²⁵⁴ מגיד לאדם מה שיח²⁵⁵, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדין. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעי' ט'. וכתב הרב הלבוש²⁵⁶ וז"ל: על זה קבלו חכמי מפני מלאכי השרת, המספר עם אשתו בשעת תשמיש הוי"ו לו בנים חרשים, ודוקא שלא מענייני תשמיש וכדי שלא יתן דעתו באחרת, אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה כדי להרבות תאוותה ותזריע תחלה ותלד זכר, עכ"ל. והרמב"ן ז"ל בפרקיו פרקי דחסידיותא פרק ו' כתב וז"ל: כל זמן שאתה מתחבר לאשה אל תהי נוהג בקלות ראש ובדברי שוא ותעתוע, ואל תקל את ראשך כנגד האשה ואל תדבר שיחה בטלה, וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל בפסוק ומגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה וכו', ולפיכך יש לו להכניסה תחלה בדברים שמושכן את לבה ומיישבין דעתה ומשמחים את לבה, כדי לקשור דעתך בדעתה וכוונתה בכוונתך, ולומר לה דברים קצתם מכניסים אותה בחשק וכו' וקצתם מושכים אותה לשם שמים וחסידות ודרך צניעות, ומספר (לה) עמה בדברי נשים חסידות וצנועות, היאך יצאו מהן בנים כשרים וטהורים הגונים וכו' בעלי תורה וצניעות וכו' כמעשה קמחית שזכתה לבנים שבעה שכלם שמשו בכהונה גדולה, ושאלו ממנה חכמי ישראל במה זכית, ואמרה להם אפילו קורות ביתי לא ראו שערות ראשי וכו'. ועיין להרב חמ"י ב"דף ס"ג ע"א²⁵⁸ יעו"ש. ואם יודע באשתו שהיא יראת שמים כ"כ, ישתוק ויקבל שכו, כדי שלא תבוא ללעוג עליו ח"ו ותחטא, ולכן מצוה לו לשתוק, וכמאמר שלמה ע"ה²⁵⁹ אל תוכח לץ וגו'.

ח. אם היה לו כעס עמה אסור לשמש עד שיפייסנה, ויכול לספר עמה קודם תשמיש כדי לרצותה. שו"ע שם סעיף יו"ד. וכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ה' מהלכות דעות הלכה ד' וז"ל: ולא יהיו שניהם לא עצבנים ולא שכורים ולא עצלנים, ולא אחד מהם. ולא תהיה ישינה, ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה, אלא ברצון שניהם ובשמחתם. יספר וישחוק מעט עמה כדי שתתישב נפשה. ויבעול בבושה ולא בעזות, ויפרוש מיד. כל הנוהג מנהג זה, לא די לו שקידש נפשו וטיהר עצמו ותקן דעותיו, אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישינים ראויין לחכמה ולחסידות, וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחושך יהיו לו בנים כמו אותם העם, עכ"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל בפרק ו' וז"ל: וכשהוא בועל אותה לא יבעלנה בעל כרחה ולא יאנוס אותה וכו' ולא תריבנה ולא תכה אותה על התשמיש. והנה אמרו חז"ל במס' יומא²⁶⁰ מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים וכו', אבל הוי מעורר אותה ומכניסה בדברים וכו', וכשאתה מתחבר אל תמהר לעורר כח התאוה כדי שתתישב דעת האשה ותכנס דרך אהבה ותתחיל להזריע וכו', יע"ש. וכ"כ הרב ראשית חכמה דף רי"ז ע"א²⁶¹ משם הזוה"ק²⁶² וז"ל: בעי בר נש למחדי לאיתתיה לזמנא לה ברעותא חדא עמיה, ופי' שתהיה רצונה דבוק עמו שלא יהיה ביניהם שום קטגוריא ומחלוקת אלא אהבה ואחוה שלום ורעות, וכיותר בשבת. וכן פי' בתיקונים²⁶³ שצריך לומר לה מלין דפיוסא. וכן פי' בפרשת בראשית²⁶⁴ ז"ל: מכאן אוליפנא מאן דמתחבר באינתתיה בעי למפגע לה ולבסמא לה במלין, ואי לא [לא] יבית עימה, בגין דיהא רעותא דילהון כחדא וכו', ע"כ יעו"ש.

ט. קודם החיבור טוב לומר: הנה אנכי בא לקיים מצות פריה ורביה כמו שציויתנו בתורתך הקדושה²⁶⁵ ואתם פרו רובו, ולקיים עונתה לא יגרע²⁶⁶. והתפלה שכתבתי למעלה טוב לאומרה בעוד היום גדול ויכוין בה כדי שתתקבל תפלתו. והנה רז"ל אמרו במדרש שוחר טוב²⁶⁷, והביא מאמרם ז"ל הרב החסיד מוהר"י אלגאזי בס' הבהיר שלמי צבור דף ק"ב ע"א וז"ל: אמר רב שמואל בר נחמן אם כוונת לבך תהא מבושר שתפלתך נשמעת שנאמר²⁶⁸ תכין לבם תקשיב אזנך וכו', יע"ש.

י. כשהיו ידיהם נקיים ומכוסים כהגון יכוננו לשם מצוה, ויש אומרים מזמור לדוד ה' רועי²⁶⁹. ואם הוא אחר השינה שצריך לומר ברכת התורה, לא יאמר בפיו אלא בהרהור. הרב חיד"א בקונטרס מורה באצבע סי' ב' אות נ"ג.

יא. וישמש באימה וביראה, כמ"ש על רבי אליעזר²⁷⁰ שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד, פי' באימה וביראה כאלו כפאו שד, וי"מ מגלה טפח שבאשה, כלומר עכשיו מגלה אותה לצורך תשמיש ועכשיו מכסה אותה, כלומר שלא היה מאריך באותה מעשה, ודומה לו כמי שכפתו שד ונבעת והניח המעשה, כל כך היה מקצר בתשמיש. [וכתב הטור שהראב"ד ז"ל הקשה לדברי היש מפרשים וז"ל: א"כ למה לא היה משהה על הבטן, שהרי אמרו רז"ל²⁷¹ שכר פרי הבטן²⁷², בשכר שמשהין עצמם על הבטן הוין לו בנים זכרים, ותיריך כי כל לבבות דורש ה', וכל המעשים שהם לשם שמים טובים הם, ומי שיודע בעצמו שיוכל לעשות זה המעשה ולא תכנס בו מחשבה אחרת והוא משהה עצמו כדי שתנהג האשה מן האיש ותזריע תחלה ומכוין לעשות המצוה, הקב"ה משלם לו שכרו בבנים זכרים ע"כ] וי"מ מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו [שהיה מגלה טפח ממנו], שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחוגרו ומגלה רק טפח ממנו ומכסה מיד [לאחר תשמיש] כדי למעט הגאות. וכולהו פירוש איתנהו, וצריך בעל נפש לזיהר בהם. שו"ע או"ח סי' ר"מ סעיף ח'. והרב יד אהרן בהגהת הטור כתב וז"ל: עיין להרב ראשית חכמה²⁷³ שהביא בשם ספר הזוהר²⁷⁴ שצריך דוקא שיהיו שניהם ערומים ולא יהיה חוצץ ביניהם שום דבר, יעו"ש.

יב. יתן דעתו ללמד את ביתו בפרק בא סימן סימנים שמסר יעקב אבינו ע"ה לרחל אמנו, וביארם מזה' בס' חסד לאברהם ז"ל [בעין הקורא נהר ס"א] יע"ש.

סימן ו'

ידבר בדינים השייכים לאחר הזיווג

א. כתב הרב חמ"י²⁷⁵ וז"ל: אל יפרוש ממנה כשהיה האבר חי אלא ימתין עד אחרי מותו, כי אפילו כשימות האבר יוצאים ממנו איזה טפות זרע, ואעפ"י שאין אותם הטפות ראויות להוליד עם כל זה הוי זרע לבטלה ונבראים מהם משחיתים והם מזומנים להזיק האיש בגופו ובממונו בחייו ואף כי אחרי מותו, ולפיכך יזהר שימתין וישהה עצמו על הבטן כדי שלא יצא שום ניצוץ החוצה ח"ו, עכ"ל.

ב. צריך ליטול ידי אחרי התשמיש. שו"ע או"ח סי' ד' סעיף י"ח בדברים הצריכים הנטילה, וסיים שם וז"ל: ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו, ע"כ.

ג. כתב בספר החסידים²⁷⁶ [הביאו הרב חמ"י שם] וז"ל: כשאדם משמש מטתו, לא יתכן שיוזכר שום דבר קדושה או תפלה או תורה, אלא ישפשף במים עצמו היטב שלא ידבק בו כחרדל, שמתועב יותר מן לכלוך צואה. כי על כן היראים את דבר ה' הנעורים בליל טבילה עד צאות כמנהג הרב ומשמשים מטותיהם לפני שינתם, יזהרו לקרות קריאת שמע לפני התשמיש בטוהרה, ואחר התשמיש ירהרר בלבו [אם אינו יכול לנקות גופו ובגדיו] ברכת המפיל שינה וכו', אך לא יאמר קודם דהוי הפסק בין ברכה לשינה [וכמ"ש למעלה בס' ב' אות ב' משם השל"ה]. וכתב בס' או"ח לדעת הירושלמי שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא, וכתב הב"י סי' פ"ה דאף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי [ומבואר שם כשהידיים או המקום אינם נקיים אבל טינוף אין בהם] ואינו יכול לנקות משום אונס, ירהרר בלבו ודיו, וזולת שלא יהיה מקום טינוף גמור, עכ"ל. וטוב לנקות בגדיו ע"י מים אם אפשר לו ויברך.

ד. אם שימש מטתו אחר שישן שינת קבע כבר כתבתי למעלה שצריך שיטול ידיו ג' פעמים. והנה ראיתי להרב הקדוש חיד"א ז"ל בקונטרס מורה באצבע סי' ב' אות נ"ז וז"ל: יכסה הכלי שבו המים שרחץ ידיו, כי הם מים טמאים והם יותר ממי רגלים, עכ"ל. ועיין בשו"ע או"ח סי' פ"ז סעיף ג'. או יוציא זה הכלי לחוץ ויסגור הדלת ויברך.

ה. אין מברכין אשר יצר אחר תשמיש, אך אם יכול להביא את עצמו לידי כך דהיינו להשתין אחר התשמיש ויכוין לפטור גם התשמיש טוב מאד. הלק"ט ח"א סי' קל"ז הביאו הרב יד אהרן²⁷⁷ יע"ש.

ו. כתוב בזוה"ק פרשת ויקרא דף י"ט²⁷⁸ וז"ל: דלבתר דסיים עובדא [דהיינו התשמיש] לישדי מיין צלילן סוחרניה דערסיה, עכ"ל. וזה אם אפשר לו.

ז. עוד כתוב בזוה"ק שם וז"ל: מאן דינקא לרבייא, לא תזדווג לבר נש אלא בשעתא דרביא נאים, ולבתר לא תוניק ליה עד שעתא חדא כתרין מלין או חד מיל [וכתב בספר אור החמה להר"א אזולאי ז"ל בשם הרח"ו ז"ל שחד בגין היינו חצי שעה. ואנכי העבד שמעתי שהוא ח"י דקים] אי לא יכלא בגין צערא דרביא בזמנא דאיהו בכי, ובדא לא מסתפי מינה לעלמין, עכ"ל, הביאו הרב חמ"י שם.

ח. אם יכול לטבול אחר התשמיש מה טוב ונעים. ואיתא בתנא דבי אליהו ח"א פרק ז' וז"ל: דם מפני מה בא עליהם [ך"ל על המצרים ביו"ד מכות], מפני שהיו רואין את ישראל טובלין מטומאתן ומתשמיש מטותיהן ובנות ישראל טובלות וכו', יע"ש.

וה' יזכנו לזרע קודש כ"ר.

^[1] אבות פ"ב מ"ב. ^[2] יומא מ"ז ע"א. ^[3] שמות דף קפ"ב ע"א. ^[4] ברכות ל"ה ע"ב. ^[5] פרק ט' אזהרה לעת הזיווג אזהרה ו'. ^[6] נדה י"ג ע"ב. ^[7] שם אזהרה ז'. ^[8] שבת ק"ח ע"ב. ^[9] 250. ^[10] 251. ^[11] זוהר חדש בראשית דף ט"ו ע"א. ^[12] 252. ^[13] תהלים קט"ו י"ב. ^[14] 253. ^[15] פ"ו מ"ה. ^[16] 254. ^[17] חגיגה ה' ע"ב. ^[18] 255. ^[19] עמוס ד' י"ג. ^[20] 256. ^[21] סעי' ט'. ^[22] 257. ^[23] נדרים כ' ע"ב258. ^[24] חלק שבת פרק ט' גדולי ישראל שהולידו נשמות לעיונות. ^[25] 259. ^[26] משלי ט' ח'. ^[27] 260. ^[28] פסחים מ"ט ע"ב. ^[29] 261. ^[30] שער הקדושה פרק ט"ז אות כ"ד-כ"ה. ^[31] 262. ^[32] ויקרא דף פ"א ע"ב. ^[33] 263. ^[34] תיקון כ"א, דף נ"ז ע"א. ^[35] 264. ^[36] דף מ"ט ע"א. ^[37] 265. ^[38] בראשית ט' ז'. ^[39] 266. ^[40] שמות כ"א י'. ^[41] 267. ^[42] מזמור ק"ח. ^[43] 268. ^[44] תהלים י' י"ז. ^[45] 269. ^[46] תהלים כ"ג. ^[47] 270. ^[48] נדרים כ' ע"ב. ^[49] 271. ^[50] נדה ע"א ע"א. ^[51] 272. ^[52] תהלים קכ"ז ג'. ^[53] 273. ^[54] שער הקדושה פרק ט"ז אות כ"ג. ^[55] 274. ^[56] תקוני זוהר נח דף צ"ב ע"א. ^[57] 275. ^[58] חלק שבת פרק ט' אזהרות אחר תשמיש. ^[59] 276. ^[60] סי' קנ"ז. ^[61] 277. ^[62] סי' ר"מ בהג"ט. ^[63] 278. ^[64] ע"א.

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג צוללה"ה

שו"ר שע"כ כונת הט"ז לטענת רשות אחרת **בלמעלה מי טפחים**, דהא כתב דלענין דבר טינופת היה מהני בזה **בלמעלה** מי טפחים אפילו כשהמזוזה **בלי כיסוי** (ורק כתב דלצד **היותר טוב** יעשה כיסוי מזכוכית), וא"כ הרי ע"כ כונתו דהוי ממש כרשות אחרת, וא"כ גם לענין **תשמיש** להסוברים שכשיש מחיצה י טפחים מותר גם בספרים נראים, א"כ בזה מותר לט"ז מעיקר הדין גם **לתשמיש** ואפילו בלי כיסוי, אלא שמשמע שהט"ז מצריך כיסוי **שעוה** בתשמיש אפילו בלמעלה מי"ט בכלל דין לא יראה, א"כ מזה מוכיח הגרש"ק שהט"ז מחלק בין עשיית צרכים לדין תשמיש.

ועיין שם [בפסקי תשובה במש"כ בשם המהרש"ם] לענין אם יש חלל בפתח ודלת סותמו, כנראה המכוון לארון קיר עם דלת [כשעומד בפתח]. ולכאורה אם גבוה מהארץ י טפחים ובתוכו יש רוחב ד' טפחים, לא גרע מאופן הא' דמהני [דהוי רשות בפנ"ע], אלא אולי כונתו לגם שאין שיעור גובה י טפחים או רוחב ד' טפחים. ועיין או"ח סימן שמ"ה לענין חורי רשות היחיד, וצ"ע אם ע"י דלת שאני.

ולענין "דלת", עיין שו"ע הגר"ז סימן מ' קונטרס אחרון ס"ק א' מש"כ חילוק בין דלת העשויה להפתח לבין דלת פתוחה (וע"ע במש"כ בסימן שמ"ו קו"א ס"ק א').

ולענין חילוקי הרשויות, עיין שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סימן צ"ד מש"כ בעניני ארגז ודף (ובעניני הרשות).

ועיין שו"ת בצל החכמה ח"ו סימן כ"ח.

במונח ע"ג דבר גבוה י רוחב ד' אם צריך לכסות הספרים הנראים שם. ואין נ"מ בין אם הספרים מונחים למטה או שעומדים בגובה על הדף [שקורין פאליצ"ע] וכו', כן מוכח בפשיטות בסימן שט"ו במ"א סוף סק"ג ע"ש.

עיין בשנות חיים סימן נ"ד וק"ח על מש"כ ב"ספר החיים" כאן [דכשהספרים נראים אין מועיל בזה שמונחים ע"ג מקום גבוה י רוחב ד', וכתב בשנו"ח ליישב דלא יקשה ממש"כ המג"א בסי' שט"ו משמע שדי הפסק מחיצה עשרה, דיש לחלק בין תשמיש לעשיית צרכין].

וכונת בה"ל כאן היא כנראה משום דשם [במג"א בסימן שט"ו] איירי להצריך מחיצה לצורך הספרים שעומדים למעלה מי טפחים [ואפ"ה הי' צריך למחיצה], אך יתכן שמשם ראי' רק לענין "דף" שבה כתב הגרש"ק ג"כ שם דלא דמיא, אבל כשיש דבר שגבוה י טפחים ורוחב ד' טפחים אכתי יתכן דמותר. ובמעשה דמהר"ם [שכתב שם המג"א בסי' שט"ו שהצריך מחיצה גבוה י הפסק לספרים שהם נראים למעלה מהמחיצה], שפיר יתכן דהיה רק "דף", אלא שלהגרש"ק גם בגבוה י טפחים ורוחב ד' טפחים צריך עכ"פ לכסותם בכיסוי א', וכעין מש"כ כאן בשעה"צ ס"ק י"ב [דכשבמחיצה יש נקבים די בכיסוי כיון שהוא כרשות אחרת]. ואע"ג שבבה"ל לעיל סוף ד"ה אסור מצדד לקולא בחדר אחר, ואילו הגרש"ק בספר החיים מחמיר גם בזה, מ"מ יתכן שבמחיצה **באותו חדר** גם הבה"ל יחמיר [שצריך עכ"פ כיסוי א'] כמו שמחמיר לעיל בסריגות.

ועיין במ"ב סימן שט"ו [ס"ק י'] שמסתמת דבריו משמע שכשיש מחיצה י טפחים מהני גם בלי כיסוי, ולא חילק בין תשמיש לעשיית צרכין (כחילוקו של הגרש"ק). ויעוי' בשנות חיים סימן קי"ח שכתב שיתכן לאוקים שם [דהא דמג"א סימן שט"ו] דזה מהני שעכ"פ לא נצטרך ב' כיסויים, אבל אכתי בעי כיסוי א', אבל במ"ב לא הזכיר מזה, והרי בעשיית צרכין גם להגרש"ק מותר [במחיצה בלא כיסוי], וכשהמ"ב כלל שם לתרוויהו משמע שבתרוויהו מותר. - ואולי סמך על מש"כ כאן להחמיר בסריגות - והרי המג"א משוה כאן סריגות למה שנראה למעלה מן המחיצה, וכן בבה"ל הזכיר קולא רק בחדר אחר, וא"כ ע"כ נפרש גם כאן הדין.

ושו"ר דהנה הגרש"ק נקט בפשטות שלעשות צרכין בהשתנה לא בעי כלי תוך כלי [כמו שהוזכר לענין ספרים בתשמיש, ולכן שפיר מחלק דהמ"א איירי לענין עשיית צרכין], ואילו במ"ב ובה"ל סימן מ' כתבו כהדרך החיים שבעינין כלי תוך כלי [ע"ש במ"ב ס"ק ה' ובה"ל ד"ה אסור]. ורק כתב להעיר דמנ"ל, א"כ את"ש מה שכלל בסימן שט"ו לעשיית צרכין ולתשמיש [דתרוויהו בעי עכ"פ גם כיסוי]. וממילא מהמבואר כאן יתבאר שעכ"פ עוד צריך לכסות את הספרים דלמעלה בכיסוי א'.

שו"ר דלעיל בה"ל ד"ה עד, נטה להתיר גם במחיצה י ונראה למעלה, **ורק בס"ת כתב להחמיר**, אבל בשאר ספרים מיקל כהחכמת אדם, וא"כ עיקר דיונו בד"ה אסור הוא לענין ס"ת שאולי כיון שזה חדר אחר מותר גם בס"ת, וע"ז מסיים שגם בזה נחמיר בס"ת, ובשאר ספרים **ודאי** להקל (דלעיל שם [בד"ה עד] כתב רק "אפשר שיש להקל", ואח"כ הביא דעת האוסרים אפילו בזה, וא"כ כש"כ במחיצה).

ספרים המונחים על מדף התקוע למעלה מי

שם. ואין נ"מ בין אם הספרים מונחים למטה או שעומדים בגובה על הדף וכו', כן מוכח בפשיטות בסימן שט"ו במ"א.

עיין מש"כ לעיל דמשם אפשר להוכיח רק על "דף", אבל לא לענין דבר גבוה י טפחים ורוחב ד' טפחים, דאולי הנידון של הספרים שם ובהא דמהר"ם היה רק ב"דף". אולם לכאורה יתכן לומר שגם

תשמיש לא מהני כיסוי זכוכית, ומביא ראי' כמו ערוה בעששית דאסור לקרות ק"ש כנגדה, וא"כ ה"נ ממש דין זה אם הספרים חדר בפ"ע רק שהם מגולין למעלה, לענין עשיית צרכין הוי כמו צואה בעששית, אבל לתשמיש הוי כמו ערוה בעששית ואסורין להיות מגולין (עכ"ל).

ולכאורה משוה בזה בסברא שחדר אחר הוי רק חסרון של **ראיה**, ולכן יש חילוק בין צואה לבין ערוה כמו שיש חילוק ביניהם לענין כיסוי של זכוכית (ואולם גם בצואה יש דעה בסי' ע"ט שאסור גם ברשות אחרת משום לא יראה).

ואולם לכאורה מהט"ז יש ראיה במישרין לנידו"ד, דהרי משמע שם בט"ז דבגבוה י טפחים הוי כרשות אחרת, וכשיש דבר טינופת לא נצטרך אפילו לכסות את המזוזה הקבועה למעלה מי טפחים דהוי כרשות אחרת, ובכ"ז בתשמיש בעי' כיסוי, א"כ ה"נ כאן בספרים בחדר אחר ומגולים מותר בעשיית צרכים ואסור בתשמיש (וצריך כיסוי א') (וכן ג"כ לענין כשהם על דבר גבוה לא רחב ד"ט).

ואולם צ"ע בדעת הט"ז לדעת הרשב"א שס"ל שיש לא יראה בצואה גם ברשות אחרת, א"כ ע"כ שזה גרע מצואה בעששית, א"כ ניבעי שתהא המזוזה מכוסה גם לענין עשיית צרכים (כגונא של ט"ז, ואלא דעכ"פ סגי בכסוי **זכוכית** אשר בזה ודאי מהני בצואה, ולהט"ז מהני גם לכסות המזוזה). עכ"פ לכאורה מהט"ז משמע ממש כחילוקו של הגרש"ק, ותמוה שלא ביאר זאת.

והנה הביאור שכתב הגרש"ק מתאים לכאורה רק לרא"ש ולא לרשב"א וכו', ועי"ש בספר החיים שג"כ משמע שנקט כהרא"ש, ולפי"ז כל עצם הנידון של הגרש"ק והחכמ"א ביש מחיצה י"ט אם מותר בספרים נראים, וכן בחדר אחר, הוא לכאורה רק לרא"ש (ובזה אתי שפיר ההוכחה מט"ז, שגם אם כהרא"ש מ"מ תשמיש גרע).

אבל **לרשב"א** הרי אפילו בצואה לא מהני בנראה בחדר אחר, וא"כ כש"כ דלא מהני בענין תשמיש.

ועיין בה"ל בסימן ע"ט ס"ב ד"ה אבל שמסיק דפלוגתא זו של רא"ש ורשב"א הוי לן **ספיקא דדינא**, ומש"כ שבב"י משמע שהלכה כרא"ש, מדבריו בשו"ע משמע שמצדד כהרשב"א. - ואולי מוכח מהט"ז כאן שס"ל כרא"ש (ואך א"כ צ"ע בנידון הבה"ל בסימן ר"מ בענין מחיצה י"ט ובענין חדר אחר, שלא כתב כלל שלפי"ד בסימן ע"ט בבה"ל דהוי ספיקא דדינא, א"כ צריך להחמיר גם בזה, ואזדרבה שם [בסימן ר"מ] יש צדדים של קולא, עי"ש).

ביאור נידון הבה"ל כשהס"ת בחדר אחר ונראה

בה"ל ד"ה אסור. ואם הפתח פתוח ונראה מרחוק יש לעיין בדבר, דאפילו לפי מה שפסק המ"א בסקט"ו להחמיר היכא דהמחיצה עשויה כעין סריגה וכו', והכא כיון דהוא חדר אחר לגמרי אין בזה בזיון, ותדע דחדר עדיף ממחיצה וכו'.

כמוכּן שלפי צד הקולא דדיבור הקודם [כשהספרים נראים למעלה מהמחיצה], כש"כ כאן קיל יותר [וא"צ להוכיח דחדר עדיף ממחיצה], אלא המכוון אפילו אם שם נחמיר **בס"ת** עכ"פ, אולי כאן קיל גם לענין ס"ת, וגם כאן מסיים לחומרא בס"ת, אבל בשאר ספרים כתב יותר קולא מלעיל דשם כתב "אפשר" וכאן כתב "ודאי". ובסוף דבריו כתב שיטת המחמירים אפילו כאן [בחדר אחר גם בשאר ספרים], וא"כ כש"כ לעיל, ועי"ז סיים מש"כ ואין למחות.

בספרים המונחים ע"ג מקום גבוה י רוחב ד' וכיו"ב

בה"ל ד"ה עד שיתנם. ואין נ"מ וכו' או שעומדים בגובה על הדף.

לענין מקום גבוה י טפחים (ורחב ד' טפחים) - ולענין אם הוא דף התקוע בכותל למעלה מי טפחים, עיין פסקי תשובה סימן רצ"ז מש"כ בשם הגהות מהרש"ם לאו"ח סימן ר"מ [שהביא בשם סה"ח לחלק בין אם גוף המקום גבוה י טפחים הוי רשות בפני עצמו וסגי בכיסוי א', לבין אם אינו גבוה בעצמו רק תקוע למעלה מי טפחים דלא הוי רשות בפני עצמה ובעינין כלי בתוך כלי, והקשה מהגרש"ם דבט"ז סי' רפ"ו סק"ה מבואר דמזוזה התקועה למעלה מי"ט חשיב כרשות בפנ"ע]. ומש"כ שם המהרש"ם הוא בשם "ספר החיים", והיינו ספר החיים להגרש"ק צ"ל. וע"ע מש"כ בספרו שנות חיים סימן נ"ד וק"ח שהביא לדברי הט"ז, ומשם הביא סיוע לחלק בין תשמיש לעשיית צרכים [והט"ז שכתב להתיר במזוזה איירי בעשיית צרכין].

שו"ר שיתכן שאכתי שייך השגת המהרש"ם, כיון שמ"מ במכוסה בשעוה מיקל הט"ז גם לענין תשמיש, והרי **מקום המזוזה** הוא רק כמו בדף הקבוע למעלה מי"ט ובכ"ז שרי. ואין לחלק דשם איירי בתוך חור שבכותל דמשמע שקאי גם **כשקבוע ע"ג** הכותל, זולת שנחלק דשם נעשה כאילו גם **המזוזה** עצמה נקבעת לכותל והוי כחלק ממחומר, לכן הוי כרשות בפנ"ע, ולא גרע מאילו היתה טמונה תוך הכותל, אבל כאן רק הדף קבוע אבל הספרים לא נקבעים (ולפי"ז מהני גם [כשהמזוזה] תוך י טפחים, ואולי מדוייק כן בט"ז שכתב ק"ו בלמעלה מי טפחים, אבל עכ"פ מיקל גם תוך י"ט). ואין לטעון סו"ס **הדף** קבוע [ג"כ] והוי כחלק מהכותל, דבעצם אפ"ל שאין כאן **רשות אחרת**, ולכן גם מעמד המזוזה לא היה ראוי להחשב כרשות אחרת, ורק שם דכל עצם המזוזה נקבעת כחלק מהכותל מהני, ורק דבכ"ז [מה שהתיר הט"ז במזוזה] כשהו שיעור של רשות אחרת, אבל לא משום רשות אחרת גרידא.

בגדר החובה בליל טבילה ויוצא לדרך

סימן ר"מ. סעיף א'. בשו"ע. וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילה ובשעה שיוצא לדרך.

עיין שו"ת נודע ביהודה תנינא חיו"ד סימן קי"ז [בנידון שאירע ליל טבילה בעונה הסמוך לוסתה, כתב בתוך הדברים שאפילו אם נודה שמצוה לבעול בליל טבילה, אכתי אין לדמות ליוצא לדרך, דבליל הטבילה אף אם נודה שהיא מצוה אכתי לא מצינו שהיא חובה]. ובשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן ק"ע [בנידון דומה שכתב תו"ד דהך מצוה מחודש מהאחרונים, דליל טבילה אין לה שרש כ"א ממ"ש וכו'], ובשו"ע איתא בלשון "צריך" על ליל טבילה ועל יוצא לדרך. - ואולי עיקר המכוון על שורש הדבר מהגמ' [שלא מצינו על ליל טבילה שהיא חובה], אבל לדינא נוקטים דיש מצוה, וכיון דיש מצוה "צריך", אבל בשורש הדבר גדול יותר הצורך ביוצא לדרך שנזכר בגמ' בלשון "חייב".

בגדר החובה כשהיא משדלתו, ובהנהגת ת"ח בזה

בשו"ע. והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו וכו'. עיין שו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סימן רל"ב מש"כ בגדר מצוה זו [דמש"כ הראב"ד בשעה"ק דהיא היא מצות עונה שאמרה תורה, ע"כ הכונה לומר דשוה הוא לשאר עונה, והכל לפי מה שהוא אדם]. - ולענין ת"ח בגדרי הנהגה בזה ובגדרי שיעור חיובו [וז"ל: ועי' בעטרת זקנים בא"ח רס"ו ר"מ שהעתיק דברי הר"ן דפרק אע"פ, בת"ח אם יכול להוסיף עונה, והא ודאי דינא דרבא דחייב לשמחה וכו' גם לת"ח נאמר, אלא שלא יוסיף יותר מפ"א בשבוע, וגם זה לא בתמידות רק לפעמים, וע"ז נאמר שלשה יאה שמאל דוחה וכו']. ועיין שם בסימן רל"ח לענין מי שרח"ל יוצא זרעו לפני שמצליח לבעול, ועי"ש בד"ה והנני.

בענין ליל ז' של פסח

במ"ב ס"ק ז'. אין לשמש בליל א' של פסח. **ולענין שביעי של פסח** עיין א"ר בשם עו"ת דלא ישמש, וכ"כ באל"י זוטא על הלבוש. - ועיין טהרת ישראל סימן ר"מ בשם ברכי יוסף בסימן זה אות י"ג, שכתב בשם מהרח"ו זצ"ל שס"ל שלא אסור [כמש"כ חלק מהמקובלים], אלא דיש חיוב, וכתב הברכי יוסף שע"ז ראוי לסמוך.

ועיין שם בטהרת ישראל בשם הרמ"ז דלא ישמש בלילות של חול המועד פסח. - ועיין בספר בני יששכר בדרוש של חוה"מ פסח שכתב דהוי כמו ברח" [ויעו"ש בבני"ש במאמר י"א אות ב' שכתב כמו שבת ויו"ט].

בענין ליל הור'

במ"ב ס"ק ז'. וליל שבועות. עיין סימן תרס"ד במ"ב ס"ק ח' דליל הושענא רבה הוא כמו בליל שבועות.

בענין רוחב מחיצה עשרה המתרת

סעיף ו'. בשו"ע. ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה. עיין שו"ת מוצל מאש סימן מ"ו מש"כ בענין רוחב המחיצה [שמסתפק בכל מקום שנאמר מחיצה עשרה להתיר, מהו שיעור הרוחב, ומביא לרא' מהמשנה ספ"ג דנגעים גבי מצורע הנכנס לבית הכנסת עושין לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות].

בענין כשהס"ת נראה מעל המחיצה או דרך המחיצה - ואם שוים הם בענינם

בה"ל ד"ה עד שיהיה. מסתימת הטוש"ע משמע כיון שיש מחיצה המפסקת, אפילו אם הס"ת עומד למעלה בגובה ונראית מרחוק שרי.

עיין מג"א ס"ק ט"ו [שכתב **דבמחיצה כעין סריגה** שיש בו נקבים נ"ל דאסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין, וסיים **וממ"ש ריש סי' שט"ו משמע קצת דשרי**]. - והרי משוה דין **סריגות** לדין דלמעלה מן המחיצה [דהנידון במג"א בסימן שט"ו ס"ק ג' הוא להתיר ע"י מחיצה גבוה י"ט כשהספרים מגולים למעלה מהמחיצה], ואכן במ"ב ס"ק כ"ה יש קולא גם בדיני הסריגות, אך לכאורה יתכן

צד שהתם קיל יותר שלא נראה כ"כ להדיא כמו כאן. ואולי כיון שכתב רק **דמשמע קצת דשרי** משמע שיש מקום לחלק, דגרע יותר כאשר יש יותר בזיון ע"י [שיש במחיצה] נקבים תוך הי' טפחים מאשר נראה למעלה מהי' טפחים, אע"ג שנראה יותר לעין (ועיין בשנות חיים סימן קי"ח מש"כ ב' דרכים בכונת המג"א).

כשיש מחיצה והספרים נראים מלמעלה

שם. ובשאר ספרים אפשר שיש להקל כיון שיש מחיצה גמורה המפסקת [חכמ"א בכלל קכ"ח עי"ש].

עיין בספר החיים להגר"ש קלוגר זצ"ל שכתב להחמיר (וע"ע מש"כ בספרו שנות חיים סימן נ"ד וק"ח).

ועיין שנות חיים סימן נ"ד [וז"ל: עי' בט"ז (בהל' מזוזה) יו"ד סימן רפ"ו דלענין עשיית צרכין די בכיסוי זכוכית לבד, אבל לענין

על "דף" אין הכרח להוכיח משם [שאם הוא גבוה מ"ט שצריך מחיצה]. דאולי הדף היה למטה מ" טפחים והספרים העומדים עליו בלטו למעלה מ" טפחים, א"כ לא מיבעי אותם ספרים המונחים תוך י טפחים וחלק מהם בולט למעלה מ" טפחים, א"כ לא אזלינן בתר מקום המצאם אלא בתר מקום מעמדם, והמעמד הוא על פחות מ" טפחים, ולכן אפילו ספרים המונחים על ספרים, בכך שהספרים העליונים הוו לגמרי למעלה מ" טפחים, בכ"ז לא אזלינן בתר מקום ששוכבים ספרים אחרים אלא בתר ה"דף" הקבוע, וכיון שהוא למטה מ" טפחים א"כ אין כאן כלל דין רשות בפני עצמו גם לספרים המונחים לגמרי למעלה מ" טפחים [לכן הצריך שם מהר"ם מחיצה] (ועי' בדעת' למחרש"ם זצ"ל, וא"כ הרי אם משיג ע"ד הגרש"ק גם ב"דף" יקשה מהא דבה"ל כאן, אך לפי הנ"ל אתי שפיר דאין הכרח להוכיח משם נגד זה. ויתכן דגם הבה"ל נחית לחלק, אלא שכתב דכן מוכח בפשיטות וכו', היינו שלפי הפשטות משמע שהיו ג"כ ספרים שבמקום מעמדם היה למעלה מ" טפחים, והיינו ע"ג "דף" למעלה מ" טפחים).

דין שאר ספרים כשהן עשוין בגלילה

מ"ב ס"ק כ"ג. וה"ה שאר כתבי קודש כשהן עשוין בגלילה. ובשעה"צ **ס"ק י**: כ"כ בחכ"א כלל קכ"ח.

עיי' בכך החיים [אות מ"ט שהביא דמדברי הפוסקים אין נראה כן, אלא אפי' בכ"ד ספרים אף שעשוין בגלילה, די להם בכלי תוך כלי].

בענין ארגז שמחזיק מ' סאה שיש בו ס"ת

מ"ב ס"ק ל"ג. ואם הארגז גדול שמחזיק מ' סאה וכו', וא"צ לפרוס עוד כיסוי על הארגז, ויש מחמירין בזה. ובשעה"צ **ס"ק ט"ז** וע"כ נראה דבשאר ספרים לבד ס"ת ותפילין ומזוזות הסומך ע"ד מג"א וכו' בודאי אין למחות בידן.

עיי' שו"ת בית שלמה סימן ל"ד שמחמיר בספר תורה [דגם לדעת המג"א כלי המחזיק מ' סאה אינו מועיל].

סיכום בענין חילוקי הרשויות בדיני איסור תשה"מ ע"י ספרים

א. ארון גבוה י טפחים ורחב ד' טפחים - ובכל צדדיו יש דפנות, הרי על גביו רשות מיוחדת לכרע, אלא שלהגרש"ק בעי כיסוי א', ולחכמ"א ובה"ל יתכן דמותר בלי שום כיסוי (ובמהר"ם שיק כמדומה משמע שלא אוסר).

ב. אם אינו רחב ד' טפחים ורק ארון ד"ט - להגרש"ק תליא בפלוגתא מג"א וט"ז סימן ע"ט, וכנראה שבאופן שא"א לתקן סומך על שיטת הט"ז (וכמובן שלשיטתו דוקא באינו רואה, ורק אם נצרף לזה דעת הח"א ובה"ל יהא מותר גם ברואה, ויש כאן כבר תרי קולי, ולמהר"ם שיק אזי לנידון של **איסור תשיש** לכו"ע בעי ד"ט על ד"ט.

ג. מדף (פאליצ"ע) - לכו"ע לא מהני (חות יאיר, בה"ל, הגרש"ק, מהר"ם שיק) (הוי רק **כטרסקל**, ובמהר"ם שיק הזכיר מהא דלא קי"ל כר"י [שבת ק"א]. ועי' בספר החיים להגרש"ק שכמדומה דן בזה ונר"נ בזה, ולכאורה תמוה שלא הזכיר דלא קי"ל כר"י).

ד. מקום מוקף במחיצות ויש דלתות - ויש בתוכו ד"ט על ד"ט, הוי גם בפנים רשות מיוחדת, וכמו שכתב במהר"ם שיק. וההיתר הוא גם על מדפים שבפנים הנמצאים בתוך הי טפחים הסמוכים לקרקע (וצ"ע מדוע לא מהני ע"י ד' מחיצות, ואשר לשיטת המקילים ברואה ברשות אחרת שיהא מותר גם בזה, ולהגרש"ק יהא סגי בכיסוי א', ולכל הפחות שיהא סגי ברוח ד' בפס ד' או בשני משהויין, אבל למה נצטרך מחיצות מכל הד' צדדים. אולם עכ"פ אם צריך דוקא מד' צדדיו וצריך בדוקא לדלתות, אזי יהא צורך בסגורות, אבל בפתוחות לא מהני אע"ג שראויות להנעל. ואולם צ"ע אם גרע מפס ד' דבשבת מסתמא [דלתות הראויות לינעל] אין זה כפס ד' לגבי מחיצה ד' של חדר, אע"ג שמהני לענין שלא הוי רה"ר להסוברים כן, אבל לענין **סתימה** של רה"י זה גרע מפס ד' ומב' משהויין שאין זה **כסותם** לרשות, וכ"ש לענין סוכה דלא מהני).

ה. ארון של מ' סאה - הוי כרשות בפני עצמה לגבי שאר ספרים (שעה"צ סי' ר"מ עפ"י מש"כ המג"א ע"ש, ובמהר"ם שיק). וצ"ע במה שדן המהר"ם שיק בענין הא דארון י טפחים והא דארגז של מ' סאה, דהרי יש כמה נפ"מ: **א) במ' סאה** א"צ דוקא ד' טפחים על ד"ט, אלא העיקר שיהא בתשבורת מכיל מ' סאה, והארון הנ"ל בעינן ד' טפחים על ד' טפחים. **ב) ובמ' סאה** יתכן דלא בעינן ד' מחיצות ואולי גם לא ג', ואולי אפילו בלי שום מחיצה וכגון ארון של מדפים שיש ג' טפחים בין דף לדף שאין כאן לבד, וכן אפילו אין בכל מדף ד' על ד', ובארון הנ"ל בעינן דוקא מחיצות, ואולי דוקא ד' מחיצות וכשיש דלת בעי סגורה. **ג) במ' סאה** יהא מותר בכל המדפים, בכל אופן היינו גם חללים שאין בהם גובה י טפחים או שאין בהם ד' על ד' טפחים, כי כל הארון יחד הוי כרשות אחרת, אבל בארון י"ט כנ"ל הרי יתכן שאם בפנים י"ט לא מהני [לכל הארון במקומות שאין שם י"ט]. וכן כשאין שם הד' על ד', ורק יש לדון אם שייך בזה דין "חורים", אבל במ' סאה הכל נחשב בכל גווני לרשות אחרת [כמו שיבאר לקמן].

ו. אם בתוך הארון של י טפחים יש מבחוץ ד' על ד', ומכפנים ממועט שאין חלל ד' על ד' - יתכן שתלוי בפלוגתא שיש בהלכות שבת סי' שמ"ה, ולשיטת הסוברים ששם מהני רק אם אפשר להשתמש ע"ג המחיצות בהנחת דף, אזי בארון שהכניסה מן הצד הרי לכאורה לא שייך זאת. **וכן אם בפנים אין גובה י"ט** (כי גג הארון עבה וממעט את הי טפחים), הרי יתכן שזה כבית שאין תוכו י טפחים שהיו

כרמלית, והכא נמי לא הוי רשות, אך למש"כ בבה"ל סימן שמ"ה (סעיף ט"ו ד"ה תוכו כרמלית) לדון דאולי מה"ת מהני דהוי כחורי רשות היחיד, צ"ע אם דיני חורין שייך גם בדינים אלו או רק בדיני שבת (עי' חוב"ב מש"כ לענין דין חורין בסוכה, ועיי' בקונטרס של ר"י גליק שליט"א).

וכן אם בפנים הארון יש מדפים הרי יוצא שאין שם חלל י טפחים וג"כ תליא בהנ"ל, ופשיטא שאם יוציאו את המדפים שפי"ד, אך אם המדפים לא מחוברים צ"ע דנימא שזה הוי רק כהניחו שם קרשים, וכי אם שמים כמה סוגי דברים ברשות של י טפחים ומפסיקין בקרש בין מין למין האם ממעט מ" טפחים, ואולם כאן מונחים הקרשים מדפים על מקום מסויים הראוי להם, מ"מ אולי אין זה ביטול אם אינם מחוברים, וצ"ע.

ואולי אם זה ארון המחובר לקרקע כארון שבמטבח תחת השיש, ואשר להניח שם את המדפים הנ"ל בשבת יתכן דהוי כבונה, וכמש"כ הפמ"ג וחזו"א דבמחובר יש חיוב גם ברפוי, א"כ אולי זה ממשיך גם לנדוננו שהוי כמחלק את הרשות (ובזה מובן השוני מסתם קרשים שנותנים שם להפסיק, דעל זה אין שום דין לגבי שבת), וע"כ גם לענין ארון תלוש אולי המבחן לזה מה דינו לגבי שבת.

(ואולם הן הנה בדיני שבת יש חילוק דין בין רפוי, מהודק ותקוע, האם יהא נידוננו תלוי בזה, ואולי באמת כשהוא רפוי כיון שבדרך כלל הוא תקוע הרי הוי כעת כקרב בעלמא, ואפי' **במהודק** אולי אפי' אם בשבת יש לגזור אטו תקיעה, אבל כאן לא שייך זאת והוי כקרב בעלמא, וצ"ע).

ועיי' לקמן סוף אות ח' שלכאורה כן גם לענין "מגירות" אם ממעטות שטחו של ארון יהא תלוי המבחן בזה בדיני שבת, אך אם אין בזה משום דין "בונה" אלא רק הנידון של "אוהל", יתכן דזה לא שייך להיות מבחן לנידוננו, וא"כ לכאורה **בארון תלוש** שכתב בחזו"א שאין דין בונה א"כ לא ימעט החלל, ו**בארון מחובר** שימת המדף בונה אשר ע"כ ימעטו החלל, אך במדפים יתכן דגרע ממגירה, וע"כ אולי גם בנכנסים ברפוי אולי גרע דהוי כבונה, אבל לטעמו של החזו"א משום רפוי א"כ מאי נפ"מ, ורק אילו הי' תלוי בביטול לזמן הי' אפ"ל שמדפים יותר מבטולים מאשר מגירות.

ז. בארון גבוה י טפחים ורחב ד' על ד', עכ"פ מבחוץ, ו**בנידון לגבי ספרים שעל גבי הארון**, והנה בארון לילה [-שידה] שלמטה יש קצת חלל בין רגלי הארון, אלא שהוי לבדו, וכן **למעלה** יש שיש לו בית קיבול לארון [כעין תא בין גוף הארון למדף שע"ג], שזה גופא פחות מ" טפחים בפנים ואח"כ עליו מגירה, והיא לא תופסת כל רוחב הארון אלא בצדיה יש חלל מכאן וחלל מכאן להניח שם דברים וחפצים קטנים, ועליהם דף העליון של גג הארון, א"כ במקום המגירה אין שם רוחב ד' על ד' לשימוש (לא במגירה ולא סביבותיה), זאת אומרת שדין **הרשות** צריכה להיות כאן ע"י "לבדו" למטה ו"לבדו" למעלה, א"כ יתכן דזה שייך לבדו של לבדו בכלים, ובאופן שער' לבדו נעשית רשות. ועיי' בזה במג"א ריש סימן קע"ב בסו"ד במש"כ עפ"י מלחמות ובעל המאור. ואי נימא "לבדו" ונעשה למעלה כרשות, נוכל לחקור לענין תוך הארון כנ"ל משום חורים, כי שם אין י טפחים גובה עם ד' על ד', וכן אולי יתכן לחקור על מקום והחלל של המגירה ועל צדדיה, היינו שני החללים, כי יתכן שגם הם יהיו כחורים, וצ"ע כנ"ל. - וכן לענין המגירה עצמה תלוי במ"ש לקמן בעזה"ש"ת (וכל אופן שיהיה לו דין הרשות, הרי לכאורה לחכמ"א ובה"ל יהא מותר גם בנראה).

ח. בענין "מגירות" - הנה לארון מ' סאה המגירות לא מצטרפות למ' סאה, כגון מגירות תחתונות של ארון גדול, שכאשר [המגירות] לא נכנסים לחשבון הרי החלל שלהם עד ה"שולים" של הארון אינו מקבל מ' סאה, ורק אילו המגירות מצטרפות הם מגדילים את הקיפו [והוי מ' סאה], והיינו שדין המגירה כדין מוכני לשידה שכשהיא משמטת אינה מצטרפת, וכעין המבואר בזה בסימן ש"י במג"א אות ד'.

אך צ"ע אולי כיון שיש לארון בגדים מסילה שבה נתלית המגירה, אזי אולי ע"י נחשב כאילו שטח הקיפו של הארון הוא עד הקרקע, כי אילו תרים את כל הארון גם המגירה תתרום אתו, דאילו לא תתרום הרי יתכן שפשיטא שהוי כאין לה שייכות עם הארון, והחלל של מקום המגירות הוי כחלל בעלמא, אבל כאן שיש "מסילה" אולי ע"י נחשב החלל לשטחו של הארון, דהרי אילו היה הארון עצמו כבית קיבול למגירה, כגון שהיה על הארץ קרש של שולים עם מחיצה סביב, ולתוכו נכנסת המגירה, הרי פשיטא שזה כחלל של הארון. וא"כ לכאורה אפילו אם יש רק שני דפנות צדדיות עם השולים, אכתי הוי כבית קיבול (וכעין "תוך", עיי' בחזו"א בה"ל סוכה לענין שליבות סולם), א"כ ה"נ סגי במסילה שבה נתלית המגירה.

אך [גם בזה צ"ב] האם במוכני המתחברת לשידה ע"י מסילה, האם בגלל זה נתגדל שטחה של השידה, דבפשטות תמיד יש איזה ענין דבר שעל ידו מחוברת המוכני לשידה, אלא כיון שנשמטת היא לא מגדילה ההיקף, ולא תועיל המסילה גם באופן שע"י חיבורה למסילה היא תתרום עם השידה יחד, א"כ לכאורה כשאין בית קיבול למגירה היא לא מצטרפת. ועוד אפילו נימא שמקום חלל המגירה נחשב בכלל הארון ומגדיל את שטחו, ונפ"מ כאשר הארון מ' סאה מבלעדי צירוף מקום חלל המגירה, אבל המגירה עצמה פשיטא שלא נחשבה כמקום רשות בפנ"ע, וגם לא כמדפים של הארון, דכיון שהיא נשמטת הרי היא כמוכני, ואם יהיו ספרים על המוכני לא יחשבו כמונחים במקום של רשות בפנ"ע, וה"נ כאן, ולפ"ז גם כשיש בית קיבול למגירה מ"מ לא מהני להניח בה [ספרים].

אך יתכן דזה אינו, וכמש"כ לקמן דבזה הוי כאילו הספרים מעוטפים במגירה ונכנסים יחד לחלל שהוא "חור", וכן לענין מגירות שבאמצע גבהו של הארון שמסתמא הוי שם באופן שאכתי המקום שבו נכנסת המגירה מצטרף למ' סאה, ובכ"ז המגירה כמוכני. אלא שבכ"ז מהני כשינימא שזה "חור", וש"חור" מהני לדינים אלו, ורק באופן של סמוכות לארץ אין שם "חור" לארון, ולכן לא מהני בזה המגירה לשום קולא.

ולפי"ז פשיטא דגם **במגירה** של ארון של גובה י טפחים ורחב ד' על ד' טפחים, מ"מ המגירה אין לה דין של רשות בפנ"ע כיון שהיא נשלפת, ומבלעדיה אין שם "חור" של הרשות. אך זה בכגון נידון הקודם במגירה הסמוכה לקרקע שרק נתלית **במסילה**, אבל מגירות שבאמצע "ארון" הרי אם יש להם בית קיבול עבור המגירה, וכשהמגירה נשלפה משם ויניח ספרים בתוך החלל המיועד למגירה לכאורה יועיל, אם נימא שיש לחלל זה דין "חורים", א"כ מה גרע שיש שם גם מגירה הכנוסה שם ובתוכה הספרים, סו"ס נחשב שהמגירה עם הספרים מונחים בתוך "חור" של הרשות, וכמו ספרים מעוטפים, ובזה יהא מותר גם להגרש"ק שהמגירה ככיסוי א', ועי' שהמגירה וגם הספרים נכנסים בחלל של רשות כבר לא צריך כיסוי שני.

ולענין **מגירות של ארון המחובר בבנינו לקרקע**, כגון ארונות שתחת השיש ב"מטבח" ויש שם מגירות, דבזה יתכן שלענין שבת יש בכניסת והוצאת המגירה בונה וסותר, כיון שבמחובר לקרקע יש גם בונה גם ברפוי, וכמש"כ הפמ"ג והחזו"א, א"כ כיון שהם תחובים בארון זה שבכללותו יש גובה י טפחים ורחב ד' על ד' טפחים, אזי הם כחור של הארון (ורק תלוי אם לענינו יש דין חורים), וכש"כ בכגון מגירות שנתקעים במסילה וא"א להוציא ולהכניס בסתם, דלבנין שבת יתכן דפשיטא שיש בזה בונה וסותר, וא"כ גם לנידוננו הוי כחורים, וכמובן שבנידונם אלו אין נפ"מ בין מגירה סמוכה לארץ או לא, ורק תלוי בנידון של "חורים".

וב"מגירות" הן של ארון תלוש והן של ארון מחובר, ויש שם לידם חלל של הארון שנתמעט מ' גובה, או רוחב ד' ע"י המגירה, אם המגירה מגרעת משטחו, הרי אם כעת לא נמצא שם מסתמא פשיטא שאזלינן בתר השתא שיש שם שיעור כראוי, אבל כשהמגירה נמצאת יתכן דתלוי בדיני שבת אם מותר להוציא משם או לא, וכעין הנ"ל לגבי מדפים באות ו', ועי' מש"כ שם בזה.

ט. בכגון השיש שבמטבח עם הארונות - ואשר במקום שנגד הברז יש הקערה של ירידת המים, ומה שבתוך הקערה כבר נמצא על פחות מ" טפחים לארץ, אלא שמבחוץ יש י טפחים, יתכן שגם המונח בקערה הי' כרשות בפנ"ע, הגם אפי' אפ"ל שגרע מחור כי הוא לא תוך הרשות אלא בגובה הרשות ולא גבוה י טפחים, אך יתכן כיון שנפשט שגידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין, ה"נ הרי מבחוץ הוי י"ט, ולגבי השקע הוי כמחיצה ה' וגידוד ה', מ"מ אולי אם אין שם ד' על ד' אולי הוי רק כ"חור" (ואך צ"ע בנידון של ריש סי' שמ"ה לענין תוך הכלי שאין בו ד' על ד', וחוף מהנידון כאן כנ"ל אם יש כאן דין "חורים").

י. בענין גדר "מחובר לקרקע" - הנה ארון שיש במטבח פשיטא שמחובר לקרקע. וצ"ע לענין פריזידר בגלל התקע, אך יתכן דבדרך כלל יש בו מ' סאה. ולענין מדפים ומגירות שבו, הרי הם נכנסים ויוצאים ברפוי, אזי אם דינו כמחובר אסור בשבת להוציא ולהכניס, ויתכן שנפ"מ לענינו כנ"ל לענין מיעוט השטח.

(ועוד צל"ע בל"נ שאולי אין הדבר כן לתלות שאם בשבת מותר להוציא, שלא יבוטל השטח, שאולי לענין **שטח** תלוי **בדרכו**, וכיון שדרכו כן וכעת נמצא מדף זה שם, סו"ס הא ממעט, וצ"ע).

ולענין ארון שאין בו מ' סאה ומחובר לקרקע ע"י **מסמרים** יתכן דהוי כמחובר, ולכאורה עוד במכ"ש מפריזידר דכאן הוי ממש חיבורו לשם קיום (ואילו בפריזידר סו"ס לעיתים מוציאים מהתקע), הגם דיש סבארה להיפך שפריזידר עדיף שתשמישו העיקרי ע"י חיבורו לקרקע.

והנה אם מחובר בעיקר ענינו ושלולא זה לא יחזיק מעמד, יתכן דודאי הוי כמחובר, אבל ביכול להחזיק מעמד ורק ליתר תוקף דפקו בו כמה מסמרים אולי גרע (וכעין שכתב בחזו"א לענין "מעמיד דמעמיד" בדין סוכה שאם מחזיק מעמד בלי זה אין זה מעמיד, ועי' כעין זה בפמ"ג ה' סוכה מ"ז סוף סימן תרמ"א).

וצל"ע בל"נ בדיני טומאה וטהרה מה הדין לגבי זה, ואולי שם סגי בזה שנחשב כמשמש עם הקרקע, ובפרט לסוברים שגם המונח ע"ג קרקע הוי כמשמש עם הקרקע (עיי' חזו"א מקואות).

אך אולי עשוי לחזוק, רק ליתר תוקף עדיף שהוי כאין לו צורך לקרקע, משא"כ בתלוש המונח ע"ג קרקע הרי צריך **שם** לקרקע, והוי כמשמש עם הקרקע, ומ"מ אולי גם כאן ג"כ סו"ס הוי כן.

וצ"ע בכל עניני תלוש ולבסוף חלל מה הדין בכזה שכל חיבורו ליתר תוקף, כמובן שבזה נפ"מ לכלל הנידונים דלעיל במה שיש חילוק בין ארון של קרקע לארון תלוש.

י"א. לענין מטה גבוהה י טפחים ויש לה מחיצות סביבה מן הארץ - עי' מש"כ בגליון אחר של גדרי חלוקי דינים של עניני קדושה ועניני גנאי, ועי"ש גם במש"כ בזה לנידונים דלעיל כעין באות י [הובא בגליון מס' 9].

קטנה שנפרצה לגדולה לענין תשה"מ

א. ה. תמצית הדברים דלהלן הם מתוך קונטרס רחב בכל עניני גדולה וקטנה (עירובין צ"ב), וכל המסתעף לסימנים באו"ח סימן נ"ה, ע"ט, שנ"ח ש"ס שע"ד - קע"ח ר"מ, והוצאתי משם עיקרי הדברים הנוגעים לסימן ר"מ. וקודם שנביא דבריו נתחיל בקצרה

וא"כ הוי איפכא דתשמיש בקטנה היא מותר ובגדולה אסור, אך לכאורה העיקר כנ"ל דהספרים הם העיקר לסיבת האיסור, כדאיתא בכל דוכתי דאסור לשמש **אצל ספרים**. [א. ה. ועי' בינת שמחה במכתבים מכתב ג' אות י"ג ביתר ביאור].

ועי' דברי מלכיאל ח"ה סימן א' שישב מאי דלא מהני כיסוי הגוף בעת תשמיש רק כיסוי הספרים, מחמת דהאיסור שלא יהא ביזוי לספרים, ועי' כסוים לא מוצל מביזוי, משא"כ בכיסוי הספרים. ולפי הנ"ל את"ש דהם הגורמים סיבת האיסור ועי"כ צריך לכסות אותם, משא"כ כשהם בגלוי לא מקרי עי" כיסוי שהמעשה אינו כאן, כי כיסוי מהני רק שהסיבה לא נמצאת, אבל לא מהני להתיר את התוצאה של סיבת האיסור שלא יהא אסור לעשותה.

ולפי"ד הגאון יעקב אם דבריו ג"כ על יסוד שיש כאן **עיקר**, והוא ההולך לקטנה ולא הולך לגדולה, ג"כ את"ש כנ"ל דספרים בגדולה כהולכים לקטנה, אבל ספרים בקטנה לא הולכים (אלא דג"כ תלוי בהנ"ל אי ספרים עיקר או תשמיש, ולפי הנ"ל ספרים עיקר). ועיין במסכת מזוזה, ובמסכת עבדים בהשמטות שכתב בשם הרב ר' דוב לנדא שליט"א לאסור תשמיש בגדולה עי" מזוזה בקטנה, ולפי הנ"ל יוצא דמותר.

ואולם בנידונו במזוזה שתוך עובי הפתח יתכן דצריך לחוש לדעת הפמ"ג [בסימן נ"ה] דגם שאחר הדלת [כל עובי חלל הפתח] הוי אגף, ולפי"ד התניא שכתב המג"א הוי אגף כלפנים (וכ"כ בכה"ח כמדומה בשם חק"ל דגם השבלי לקט דעתו כן), וא"כ אע"ג דלדעת הגר"א ואהעו"ז יש לחלל הפתח דין חצר קטנה, בכל זאת כתב להקל לצרף אפילו אי אגף כלחוץ, אבל לענין נידונו גם אי משום דין חצר קטנה לא נאסור (ולא כהרד"ל שליט"א וכנ"ל), **מ"מ צריך לדון משום אגף**. ולדעת הגר"ז סימן נ"ה אין לחלל הפתח דין חצר קטנה דהוי כנראה מבחוץ, ומ"מ לדעת התניא הרי אגף כלפנים, ורק אי הוי כלחוץ והוי חדר בפנ"ע, והנידון דאולי מ"מ הוי כפרוץ במילואו לגדולה, עי"ז אמרינן דיש לו היכר מבחוץ, אבל אי אגף כלפנים לא שייך היכר בזה, והרי הוא חלק מהגדולה ממש.

אך צ"ע דאולי העיקר כדעת השו"ע דאגף כלחוץ, ועיין בהגהות חת"ס וביד אפרים, אך הגר"א ג"כ הקשה על השו"ע אלא שהוסיף להקשות מהא דחצר קטנה, ועי' בשו"ע הגר"ז דג"כ מפרש כהפמ"ג דחלק הפנימי שלפני הדלת הוא כדין אגף, וא"כ לכאורה ה"ה גם חלק החיצון, והיינו דכל עובי החומה בדין אגף, אך אינו מוכרח דאולי חולק בזה דעכ"פ אחר הדלת ודאי הוי כלחוץ.

אבל כשאין דלת יתכן דהוי הכל כדין אגף עצמו, ועי' פמ"ג שנסתפק בזה, ותמוה דלדעתו הרי צריך להיות דהכל בדין אגף, דהרי הדלת לא קובעת, דאפילו כשהדלת לצד חוץ הוי הכל בדין אגף, ולא אמרינן שהיא גורמת לגרור דכל לפנים, ולהיד אפרים יתכן דבזה הוי כלפנים לכו"ע ורק הדלת גורמת דהוי כלחוץ.

ובבה"ל כתב דלפי פי' הפמ"ג גם חלק החיצון הוי כדין אגף, והיינו משום דלדידיה עובי הפתח הוי אגף, אך צ"ע דאולי אחר הדלת ודאי הוי כלחוץ, ועכ"פ אולי הגר"ז יסבור בזה כן וצ"ע.

קלקול בעצם הרשות, דאם היא כגדולה הוי עצם רשות הגדולה מחנה שאינו נקי, עי"ז מועיל סברא דלא מקלקלא לנעול את הגדולה. ואי נדגיש שהרשות נקראת אינה נקיה, א"כ יתכן לגבי תשמיש בגדולה, הרי אי נחשוב שהספרים של קטנה הם בגדולה הרי לגבי עצמותה אין זה גירעון אלא חשיבות, א"כ אולי לא שייך סברא דלא מקלקלא. ואולם אי נחלק לגבי עלמא, א"כ לגבי עלמא זה קלקול שא"א לשמש בגדולה, אע"ג דגבי גט ג"כ זה קלקול לגבי כל הנשים, מ"מ הרי זה נובע מחמת אי רצונה, ולזה אין מקום בגט כיון דמקבלת בע"כ. אך א"כ גם בתשמיש בע"כ יאסר לשמש, וכי תלוי ברצונו בזה. ואי נאמר דבאשה הוי נוגע רק לה, א"כ כעת זה נוגע ג"כ רק לאדם זה לגבי תשמיש, ז"א שלכאורה לפי"ז דין תשמיש כדין גט, ורק בצואה שאני דנוגע לעכב הרשות.

ואולי בגט אין זה בכלל ענין שהיא צריכה לקחת אליה, אלא צריך כאן התנאי של עומדת **בתוך ביתה**, וכיון שהקטנה היא כחלק מהגדולה הרי יש כאן עומדת בתוך ביתה, אבל בעומדת בקטנה אין העמידה תוך הקטנה כתוך ביתה של הגדולה אלא עי" גריירה, וחשיבות האשה מונעת גריירתה, אבל בעומדת בגדולה כיון שלגבי גדולה ברור שהיא תוך הגדולה, אח"כ כבר אנו קובעים שהקטנה תוך הגדולה, וממילא עמידת האשה בגדולה כאילו היא גם בקטנה. בקיצור - לא מקלקלא היא סברא אלימתא בכל גוונא, ולכן גם בתשמיש יתכן דמותר, ורק בגט הנידון של קביעות עמידתה הוא נידון קודם לנידון קניית הגט, וכשהאשה בגדולה הרי שליטתה גם על המסונף לה, ורק כשהיא בקטנה שמשם א"א לה לשלוט, ורק שנחשוב שע"י שליטת רשות הגדולה תחשב האשה בגדולה ושולטת בגדולה, עי"ז אמרינן דהיא חשובה ואינה נגררת. אבל בצואה אפי' אי נימא דנדון מקודם דהאדם שבגדולה שולט בקטנה, מ"מ לא כל מאי דהוי במקום שליטתו מקלקל לו, ולגבי קלקול הוא סוגר לפתח, אבל בגט כששולטת הרי יש תנאי של עומדת תוך ביתה, ולסגור את הפתח אינה יכולה דהרי מתגרשת בע"כ, אבל בתשמיש יכול לסגור הפתח.

ג. והגאון יעקב מבאר לסוגיא דגדולה יוצאת לקטנה, ולענין הא דציבור חידש דהם ממשיכים למקומם שלא יהא נחשב פתח של הגדולה, ומאי דלא אמרינן דהגט אזיל לקטנה משום דהאשה קונה לגט. ובהא דצואה לא אמרינן דהאדם קאזיל שם והוא קורא שם, את"ש זה לפי מש"כ הריטב"א דהצואה הוי עיקר, ואולי משום דאמרינן דכשהוי קלקול לו לא אזלינן לשם.

ד. ולפי הנ"ל לענין תשמיש כשיש ספרים, אזי כשיש ספרים בגדולה אסור לשמש בקטנה דהוא תוך הגדולה, וכהא דאסור לקרוא קריאת שמע בקטנה. אבל כשמשמש בגדולה וספרים בקטנה, שייכת סברת רש"י דלא מקלקלא לה רשות מיד.

וכן לסברת מאירי וריטב"א דאזלינן בתר עיקר, מסתמא כאן הספרים הם העיקר דהם הגורמים איסור השמוש, דהא האזהרה היא עליהם שאסור לשמש לידם, וכהא דצואה דהאיסור לקרוא אצלה ק"ש, ועי"כ כשהספרים בקטנה והם העיקר, גורמים שהקטנה לא נגררת, אך היה אפ"ל שהאיסור הוא שלא יהיו ספרים אצל מעשה תשמיש,

עיקר פרטי הסוגיא, דבמשנה בעירובין דף צ"ב איתא, חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה, מפני שהיא כפתחה של גדולה. ואמרינן שם בגמ' שמע מינה ממתניתין דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה, ופרש"י דיורי גדולה מושלין בקטנה ומושכין אותה אצלן, ואין דיורי קטנה מושלין בגדולה למושכן אצלן. ואמרינן שם בגמ' דנפק"מ לענין כלאים שאסור לזרוע בקטנה כאשר גפנים בגדולה, וכן לענין גט כשהאשה עומדת בגדולה, וזרק לה בעלה גט לתוך הקטנה מגורשת. ולענין ציבור בגדולה וש"ץ בקטנה שיוצאים יד"ח, ולענין צירוף לעשרה שאם תשעה בגדולה ויחיד בקטנה מצטרפין, ולענין צואה דכשהיא בגדולה אסור לקרות קר"ש בקטנה.

ובחילוקי הדברים מי גורר את מי נאמרו בזה כמה אופנים, וכמו שיבאר להלן.

(ועמש"כ עוד בענין זה במכתבים שבסוף ספר בינת שמחה עמ"ס עירובין מכתב ג' אות י"ג).

א. לפי"ד הריטב"א ומאירי תלוי אם אין עיקר [והיינו דכשאין מונח דבר הנחשב לעיקר בקטנה, אז נגררת הקטנה לגדולה], אבל קטנה אסורה בכל גווני.

ואם יש עיקר, כשהוא בגדולה שפיר גוררים לקטנה, דאין כח נגדי המונע גריירתה, אבל כשהעיקר בקטנה הרי הוא מחשיב וא"א לגרור.

ב. והנה רש"י ביאר לענין צואה [דכשהיא בקטנה מותר לקרות קר"ש בגדולה], משום דגבי גדולה כמחיצה היא ולא מקלקלא לגדולה בשום מיד, יתכן משום דאין סובר דהצואה הוי עיקר הנידון. ובאשה וגט ביאר [דכשהאשה בקטנה וגט בגדולה אינה מתגרשת, ולא אמרינן דנשדי את האשה העומדת בגדולה בתר הגט שבקטנה] משום דלא בעי למקני גיטא, וכנראה משום דאי לא"ה לא ס"ל דהיא נקראת העיקר, ורק משום דלא בעיא מקבלת חשיבות שאינה נגררת, וכנראה דאפילו בגוונא דרוצה לקבל את הגט, מ"מ כיון דבדרך כלל לא בעיא יש לה החשיבות לענין זה. ורי"א העיר דאשה בגדולה למה קניא גט דבקטנה, נימא דקטנה לא מקלקלא לגדולה.

ועיין פרישה סימן ע"ט שהקשה מ"ש הא דצואה מהא [דציבור] דסימן נ"ה, ותירץ דבצואה הוי חד מחנה, משא"כ בציבור אינו נגרר הרוב אחר המיעוט. ולכאורה הסבר תירוצו הוא דבצואה אינו ענין איגוד, אלא צריך שבמחנה לא יהא צואה והרי הם בחד מחנה, אבל בהא דציבור צריך איגוד וחייבו, ואין רוב הציבור יכול להגרר להאגד באופן זה.

ואולי צ"ל לענין קושית רי"א, דהנה לגבי **דידן** לא נקרא דקניית גט הוי קלקול, זאת אומרת שממילא צריכה הרשות של הגדולה לנעול עצמה כדי שלא יהא בה קלקול, זה לא הוי כאן, דאין זה קלקול לגבי עלמא, ורק לגבי רצונה של האשה שהיא אינה מרוצה בגט, ולדידה הוי קלקול עי"ז היינו צריכים לנעול רשותה, אבל כיון דמקבלת גט בע"כ א"א לנעול בגלל אי רצונה, ואי רצונה מועיל רק להחשיבה שלא תיגרר לגדולה בהיותה בקטנה, אבל בצואה דהוי

הגאון רבי נסים כצורי זלה"ה

ראש רבני בבלי

הגאון החסיד המקובל רבי נסים עזרא כצורי חזן זלה"ה, מגדולי חכמי ורבני בבלי בדורות האחרונים. נולד בבגדאד בשנת תרנ"א. עודו צעיר לימים הצטרף לישיבת תלמידי הגאון האדיר ריש מתיבתא כמהר"ר יצחק בכמהר"ר מרדכי ז"ל נכד הגאון המקובל האלהי רבי ששון מרדכי ז"ל, בעל 'קול ששון', שם לן בעומקה של הלכה ולחם מלחמתה של תורה יחד עם ארזי הלבנון אדירי התורה, המה הגאון המקובל כמוהר"ר שמעון אגסי ז"ל, והגאון המקובל כמוהר"ר יחזקאל עזרא אליה ז"ל, והגאון כמוהר"ר דוד עבדאללה סופר ז"ל. ובפרט יצק מים על ידי רבו הגאון ריש מתיבתא רבי שלמה משה לאניאדו ז"ל. לאחר זמן עברה ישיבתם לבית הגביר מאיר אליהו, שם שקד על התורה ועל העבודה, עד שנעשה כמעייין המתגבר, קנקן חדש מלא ישן מתורתן של ראשונים כמלאכים ושמוש חכמים.

דרכו בכל לימודיו בדרך העיון העמוק, וסברתו הישרה לא יחטיא המטרה, מצורף לבקיאותו בספרי השו"ת והפוסקים עד להפליא, הן אלה שהודיעו שבחו בעולם ונתפרסם שמו כאחד מגדולי הרבנים מורה הוראה בעירו ומחוצה לה, וכל מבקש דבר ה' זו הלכה היה משכים לפתחו ומשיג מבוקשו.

בשנת תשי"א עלה לארץ ישראל וקבע מושבו בירושלים עה"ק, בה הוכר כגדול וזקן רבני בבלי. בירושלים הדפיס בשנת תשי"ד קונטרס 'חובת הארץ' ובו קיצור דיני תרומות ומעשרות כלאים ושביעית. ובשנת תשט"ו סידר והדפיס לתועלת רבים 'לוח עולמי' לידיעת זמני מצות היום והלילה. ביום כ"א אלול שנת תשל"ב נלב"ע בשם טוב ונטמן בהר המנוחות בירושלים. לאחר פטירתו נלקטו תשובותיו והגהותיו בגליונות הספרים, ונדפסו בשם 'מעשה נסים' הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשל"ה. תשובה זו שלפנינו נמצאה באחרונה ורואה אור כאן לראשונה מכת"י.

שאלה. מי ששימש מטתו וגמר ביאתו דהיינו שהכניס כל האבר אבל לא הוציא ש"ז, אם נטמא וצריך טבילה, או לא נטמא ואין צריך טבילה.

תשובה. כתב הרמב"ם בהל' אבות הטומאות פ"ה ה"י וז"ל, הבעל את האשה ולא הוציא ש"ז טהור אע"פ שהערה, ע"כ. והוא בת"כ פרשת מצורע פרק זבים פרק וא"ו וז"ל, שכבת זרע פרט למערה. ועיין בפירוש הראב"ד שם. ועיין במלבי"ם שם אות ק"ס וסוף אות קס"ו שפירש פרט למערה דהיינו שלא הוציא זרע, וציין על הרמב"ם הנז'.

ויש להבין למה תפש הרמב"ם לשון העראה היל"ל אע"פ שגמר ביאתו טהור דהוי רבوتא טפי. וי"ל לפי שהעראה באסור עריות הוא כגמר ביאה לכן תפש העראה והוא לאו דוקא. או י"ל כל שלא הוציא ש"ז אע"פ שגמר ביאתו דהיינו

משמע דכל שגמר ביאתו אע"פ שלא הוציא ש"ז טמא משום בעל קרי, ע"כ.

ותמהני על דבריו אלה איך לא ראה לשון רש"י שם, ואיך לא הביא לשון הרמב"ם הנז' דקרי בחיל דעיקר הטומאה הוא ש"ז אבל ביאה לבדה בכל גוונא לא מצינו טומאה כלל. ולכן העיקר לדינא כל שלא הוציא ש"ז לא נטמא כלל ואין צריך טבילה אפילו ליכנס לבית המקדש וכמבואר בנדה שם ע"ש.

אמנם צריך לידע בבירור שלא הוציא ש"ז אפילו טפה קטנה. וגם צריך לידע שלא הרגיש שנעקרה טפה ממנו, שאם נעקרה טפה אע"פ שעדיין לא יצאה לחוץ צריך להטיל מים ואח"כ לטבול לפי שדרכה לצאת כשיטיל מים^א אח"כ. ועיין להרמב"ם בפ' הנז'.

הצעיר **נסים כצורי** יצ"ו

שהכניס כל האבר ה"ז נקראת העראה^ב לפי שעיקר הטומאה הוא ש"ז, ולכן גם בת"כ תפש לשון זה ואינה גמר ביאה.

ויש להביא ראייה מגמרא נדה דף ט"ז^א וז"ל, ותיפוק ליה דהוה בעל קרי, בשלא גמר ביאתו, ופירש רש"י^ב דהעראה בנדה כגמר ביאה אבל לענין טומאת קרי עד שיזריע, עכ"ל. הרי מלשון רש"י כל שלא הוציא ש"ז לא מיקרי גמר ביאה רק העראה ואין טמא עד שיזריע. ואח"כ ראיתי להרב משנה ברורה בפירושו על הת"כ שם שפירש להרמב"ם כמו שפירשנו וז"ל, וקשה מאי שנא העראה דנקט, ואולי דמפני שלא הוציא ש"ז קרי לה בלשון העראה, ע"כ. ואע"פ שסיים דוחק, לפי שלא ראה דברי רש"י הנז' דאם ראה דבריו לא היה כותב דוחק.

והנה ראיתי להרב משנה למלך בהל' ביאת המקדש פ"ג ה"ג שהביא לשון גמרא נדה הנז' וכתב עי"ז ופשטא דסוגיאי

הלכות צניעות

סימן רמ. איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו

א אם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו אלא בעונה האמורה בתורה וצריך לקיים העונה גם כשהיא מעוברת או מניקה וצריך גם אז לנהוג בקדושה כי כתבו המקובלים שגם אז נבראו נשמות קדושות עי"ז [א] ולא יבטל עונתה אלא מדעתה שהיא מוחלת לו [ב] וכבר קיים מצות פו"ר וכל חיובי עונה אינו אלא במי שגופו בריא אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדין אותו שיוכל לקיים (ס"א וס"ק ב' ג' ובה"ל ד"ה אלא וע"ל סי' ל"ח דין ט' וסי' פ"ה דין ז').

ב בני אדם הבריאים והמעוננים שפרנסתן מצויה להם ואין פורעין מס אפילו הם בני תורה כ"ז שאינם ת"ח עונתם בכל יום הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהן עונתן פעם א' בשבוע ואם עושים מלאכה בעירם פעמים בשבוע החמורין א' בשבוע הגמלים שהם מביאים חבילות על הגמלים א' לשלשים יום הספנים א' לששה חדשים (ס"א וס"ק ד' ה').

ג עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת [ג] וע"פ קבלה נכון לירא שמים ליזהר מלשמש בחול אם לא שיצרו גבר עליו כ"א בשבת [ד] ויו"ט [ה] ור"ח [ו] שאז ממשיך נפש קדושה על זרעו גם אין לשמש ע"פ קבלה [ז] בליל א' של פסח וליל שבועות ושני ימים של ר"ה וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה ובישועות יעקב מצדד שאם לא קיים עדיין פו"ר אין להחמיר בכ"ז. וכ"ז אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא ח"ו אבל אלו שיצרו מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה ועי"ז באים ח"ו לידי כמה מכשולים מצוה לשמש אפילו בר"ה ויטבול למחר דמצד הדין אין איסור אלא ביו"כ ובת"ב ובמי אבילות שלו או שלה (ס"א וס"ק ז' ובה"ל ד"ה מליל ושה"צ וע"ל סי' תרס"ד דין ג').
ד אל יאמרו אדם אעשה עצמי כת"ח להפקיע העונה שלא ברשותה לא יגרע אבל ברשותה תבוא עליו ברכה (סק"ו).
ה ואפילו בזמנינו אם לפי הדור הוא ת"ח והוא נשאה על דעת זה אין חיוב עונה כ"א בשבת ואפילו אם הוא מן התלמידים ראשי לעשות עצמו ת"ח כיון שעוסק בתורה שמתשת כחו ומ"מ כתבו כמה אחרונים שהיו מיעצים לסביביהם שיקיימו עונת פועלים שנים בשבת והעיקר הכל לפי כח האדם (ס"ק ו' ובה"ל ד"ה ת"ח).
ו כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילה [ח] אפילו שלא בשעת עונתה [ט] (ס"א וס"ק ח').

ז וכן אם מכיר באשתו שמשדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עלי' חייב לפקדה אפילו שלא בשעת עונתה ואפילו מעוברת ומניקה וכן חייב לפקדה בשעה שיוצא לדרך [י] אם אינו הולך לדבר מצוה אך ביוצא לדרך מהני מחילה דידה וי"א שאם אינו רוכב או יושב בקרון אלא מהלך ברגליו אינו חייב ביוצא לדרך ויש חולקין (ס"א וס"ק ט' י' י"א נ"ד).
ח אף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו אלא כאדם שהוא פורע חובו שחייב בעונתה [זה יכוין אפילו בעת עבוד ויניקה] ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימים מצות בישראל [יא] וכן אם מכוין לתיקון הולד שבשעה חדשים האחרונים יפה לו שמתוך כך יוצא מלובן ומזורז שפיר דמי ואם הוא מכוין לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה כי רואה יצרו גובר ומתאוה לדבר ההוא גם בזה יש קיבול שכר אבל יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו כי הענין הזה מרעיבו שבע ומשביעו רעב אבל מי שא"צ לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאת תאוותו זהו עצת יצה"ר ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור ועי"ז אחז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי ועי' רמב"ן פ' קדושים (ס"א וס"ק י"ב וע"ל סי' רל"א דין ה' וע"ל סי' ע"ג דין י').
ט שכבת זרע הוא כח הגוף ומאור העינים וכ"ז שתצא ביותר הגוף כלה וחיי אובדים וכל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו וכחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרין ושער זקנו ושער רגליו רבה ושיניו נושרות והרבה כאבים חוץ מאלו באין עליו אמרו חכמי הרופאים א' מאלף מת משאר חלאים והאלף מרוב תשמיש לפיכך צריך האדם ליזהר ועיין בספר מזור ותרופה (סי"ד ובה"ל ד"ה לפיכך).

י אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא ניעור ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה ואם הוא בענין שאין מרגישין כלל מותר ע"י הפסק מחיצה ובפני תינוק שאינו יודע לדבר מותר וכן בפני ישן מותר אפילו בלא הפסק מחיצה ומ"מ לכתחלה טוב במקום שבנ"א ישינים בבית שיעמיד מחיצה סביב המטה שקורין פאראווא"ן (ס"ו וס"ק כ"ב ובה"ל ד"ה ניעור) ואכסנאי אסור לשמש אפי' כשהבני בית כולם ישנים ואם יחדו לו ולאשתו חדר לבדם ואין לבעה"ב עסק באותו חדר מותר ובלבד שלא ישן בטליתו של בעה"ב שמא יראה קרי עליו (סי"ג וס"ק מ"ט נ' נ"א נ"ב) ואסור לישן בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפי' כשהיא נדה ואם שניהם בעצמם מבקשים ממנו שישן שם אין איסור (סקנ"ב ושה"צ).

יא בית שיש בו ס"ת או חומשים העשויים בגלילה ובקלף וכן שאר כתבי הקודש העשויין בגלילה אם יש לו חדר אחר להוציאם אסור לשמש עד שיוציאם ואם אין לו צריך לעשות בפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים [יש חשש סכנה אם יעבור ע"ז] ולא מהני כלי בתוך כלי כגון שמונחת בארגז ועל הארגז יש עוד כיסוי. ווילון הפרוס סביב למטה אפילו גבוה הרבה שאין הספר נראה וגם הספר מונח בארגז וכמה כסויין על הארגז אסור כיון שהוילון נע ונד ע"י רוח לא הוי מחיצה אלא א"כ קשרם למטה שלא תנוד ברוח ולענין לעשותה בשבת עיין בסימן שט"ו (ס"ו וס"ק כ"ג כ"ד כ"ה כ"ו ובה"ל ד"ה עד וד"ה בית ובענין וילון עי' בחזו"א או"ח סי' נ"ב ס"ק י"ד).

יב אם יש נקבים וחלונות במחיצה כעין סריגה המ"א אוסר עד שיהא הספרים מכוסין מן העין שאין נראין [יב] [ואפי' בכסוי אחת סגי ואפי' בס"ת] וכמה אחרונים מפקפקין ע"ז ובמקום הדחק יש להקל אכן לכתחלה טוב לכסותו שלא יהיו הספרים נראים ובפרט בס"ת בודאי יש להחמיר (סקנ"ה ושה"צ).

יג אם יש מחיצה המפסקת והס"ת עומד למעלה בגובה ונראית מרחוק יש מחמירין בזה [יג] ובס"ת בודאי יש להחמיר ולכסותה ובשאר ספרים אפשר שיש להקל (בה"ל ד"ה עד).

יד וכן אם נתנה בחדר אחר והפתח פתוח ונראה מרחוק לענין ס"ת יש להחמיר לכסותה שם ולענין שאר ספרים הסומך להקל אין למחות בידו (בה"ל ד"ה אסור).

טז אם יש בחדר תפלין או מזוזה או שאר ספרים אפילו גמרות הן בכתביהן הן בדפוס [ואפילו כ"ד ספרי קודש אם אין עשויים בגלילה] אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי או שני כסויין בין שעומד למטה או שעומדין בגובה על הדף שקורין פאליצ"ע כיון שהם באותו חדר ואין מחיצה מפסיק ביניהם והוא שלא יהא השני מיוחד להם אבל אם מיוחד להם אפילו מאה כחד חשיבי ואם פירש טלית ע"ג ארגז חשיב ככלי בתוך כלי אע"ג דהטלית אינו פרוש רק למעלה ולא מלמטה. ווילון התלוי לפני המטה אף שאין קשור לצד המטה ונע ונד ע"י רוח מ"מ שם כסוי עליו אם אין הספרים

שערי הלכות

סימן רמ

- א. וכ"כ בבא"ח שנה ב' פרשת וירא אות כ"ב, אמנם עיין בשער המצוות ריש פרשת בראשית, ויל"ע, ואכ"מ.
- ב. ומבואר בשעה"מ שם דהגם בדמנים אלו עושה פרי למעלה, מ"מ ראשי למנוע עצמו אם אינה מקפדת ומוחלת לו.
- ג. וגם בזה צריך אחר חצות דוקא דזה הזמן המובחר, אבל קודם חצות דליל שבת הוא כמו אחר חצות דיומות החול אלא שהוא מבוסס יותר, ועכ"ז לא הותר אלא לע"ה דוקא. שער המצוות ריש פרשת בראשית. ועי"ש בש"ש בד"ה שם דע דהאריך לבאר החילוק שבין שבת לחול, והתועלת לולד מליל שבת.
- ד. וכתב הבא"ח בשנה ב' פרשת וירא אות כ"ג וז"ל: ענין הזווג והעונה של שבת הוא מצוה רבה, ואשרי הזוכה לעשות כל מעשיו לשם שמים וכו', עכ"ל. ושם בהמשך הביא מדברי המהר"ח דעיקר האזהרה במשמש לצורך בנים, והוא כדי להמשיך נשמה קדושה לולד, אבל במעוברת ומניקה אין לחוש כ"כ, יעוי"ש. וכתב דאף הת"ח יכולים לסמוך ע"ז, ומ"מ ראוי שיהגו בפרשיות ולא ירגילו עצמם בכך, ורק אם נזדמן להם בחול אין לחוש.
- ה. ע"ל בהמשך באיזה ימים טובים הותר.
- ו. וכ"כ בבא"ח דבילי ר"ח ויו"ט יש מעלה בזווג עפ"י הסוד, וחסידים ואנשי מעשה מקיימים בהם מצות עונה, עכ"ל.
- ז. ואפילו כשחל בשבת. בא"ח שם. ולכאורה הכוונה דימים אלו אין את המעלה של יו"ט להחשב כשבת מהטעם המבואר בשעה"כ על ימים אלו [היינו בדף פ"א ע"ג, ופ"ט ע"א, וצ"ע, וק"ג ע"ב], ומ"מ לא חמיר יותר מימות החול, ואותו שאינו נוהג כת"ח אין צריך להחמיר בימים אלו יותר. וכ"מ בלשון הבא"ח שם, שאחר שהביא להמנע בימים אלו ע"ד הסוד כתב וז"ל: וכ"ז לת"ח ואנשי מעשה,

ועיין שבט הלוי חלק ה' סוף סי' ק"ה דכ"ה גם לשי' הרשב"א, והכי נקטינן יעוי"ש. והגם שלא דברו על הזוה"ק, מ"מ אין גילוי בזוה"ק להתיר בזה וכנ"ל.

יא. עיין כה"ח ס"ק כ"א לשונות הזוה"ק בזה. וז"ל רבינו האריז"ל בשער המצוות דף ט"ו ע"א: שאם יקדש עצמו ימשיך לבנו לבוש עליון וקדוש אשר ע"י יזכה להרבות תורה ומצוות וכו', ולא עוד אלא שאם לא יקדש האב עצמו בעת התשמיש ימשיך לבנו לבוש אחר רע, ויהיה אליו כדמיון יצה"ר ממש להחטיו, ובה תבין ג"כ טעם למה מענישים האב בשביל בנו וכו', אבל יובן עם זה כי הוא גורם להחטיו את בנו, והבן זה מאד, עכ"ל. ועיין עוד מש"כ בשער הגלגולים הקדמה י', והביאו בכה"ח ס"ק ס"ד, דענין הקדושה צריך להיות במחשבה דיבור ומעשה, והיינו במחשבה לקיים מצות עונה ולהמשיך נשמה קדושה וכו', ודיבור לומר לשם יחוד וכו' לקיים מצות וכו', ועי"ז מבריח הסט"א, ומעשה לקיים לעשות ככל הדינים שבסי' זה. ועיין עוד בכה"ח ס"ק נ"ז שהביא מהשל"ה כמה הכנות לזה [וראיתי להעתיק כאן לשון השמן ששון, והוא לבאים בסוד ה', וז"ל בשט"ז פ"א אות ג': ודע שגם לעובדי ה' בכוונה ורוצה שיהיו בניו מיראי ה' וחושבי שמו, יכוין קודם הזווג בסדר זה של המשכת הטיפה, כמו שסדר הרש"ש זלה"ה בספרו נה"ש דס"ט ע"א [בנד"מ דף מ"ה ג'ג], יע"ש. ולבי אומר לי דלא כתב זה שם אלא לצורך זה לכוין בשעת הזווג, עכ"ל. ועיין עוד בכוונת והגדת לבנך].

יב. וכתב בכה"ח ס"ק מ"ה דאם הנקבים דקים שאין הספרים נראים מרחוק אלא עד שיתקרב סמוך לנקבים, לכו"ע שרי.
יג. עיין ביאור"ל ד"ה עד דמסתמות מרן נראה להתיר בכה"ג, והביא דיש חולקים, וכתב דבס"ת ודאי דיש להחמיר וכמ"ש כאן.

נראים עי"ז וסגי שיכסה על הספרים בעוד כיסוי אחד אבל הוילון לבד לא סגי [יד] ועיין סימן מ' [טו] שאר פרטים הנוגעים לכאן (ס"ו וס"ק כ"ז כ"ח כ"ט ל' ל"א ל"ב ובה"ל ד"ה עד). טז נתן הספרים בארגז שמחזיק מ' סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות יש אומרים דהוי רשות לעצמה וא"צ לפרוש עליה כיסוי ויש מחמירין בזה והמיקל בשאר ספרים אין למחות בידו מלבד בס"ת תפלין ומזוזות אכן אם מחובר לכותל במסמרים לכו"ע יש להקל (סקל"ג ושה"צ).

יז אסור לשמש לאור הנר [והעובר ע"ז הוויין לו בנים נכפין [טז]] ואפילו אין שם אלא קצת אור כגון שדולק הנר בשפופרת או שמאיר קצת דרך לאנטערנ"ע אסור אפי' ע"י האפלת טלית [יז] כ"ז שאין שם מחיצה מפסקת [וכן לאור הלבנה אסור אם מאיר עליהם להדיא אבל אם אינה מאירה עליהם אע"פ שמאירה לחדר מותר מ"מ נכון שיאפיל בטליתו ואם הם תחת אור השמים אפילו אין אור הלבנה עליהם ממש רק הם בצילה אסור והיינו אפילו יש מחיצה סביבם שאם הוא מקום מגולה בלא מחיצות בלא"ה אסור לשמש כמבואר באה"ע סימן כ"ה ס"ד] (סי"א וס"ק ל"ט ובה"ל ד"ה לאור ושה"צ).

יח כפה כלי על הנר או עשה מחיצה גובה עשרה לפני הנר וקשרה מלמטה שלא תנוד ברוח מצויה מותר אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה כגון שהפסיק בסדין או שנראה למעלה מהמחיצה [יח] ודוקא כשמאפיל בטליתו [יט] ויש מחמירין אפילו ע"י האפלת טלית כיון שמ"מ האור נראה באותו חדר מיהו אם היריעות שסביב המטה עבות ומחשיכות אפילו אין מחשיכות לגמרי לכו"ע מותר והוא שעשוין כדין מחיצה שלא תנוד כנ"ל [וע"ל סימן שט"ו אם מותר לעשות מחיצה זו בשבת] ואם הנר בחדר אחר ומאיר לחדר זה ואין האור מאיר עליהם להדיא לכו"ע יש להקל ע"י האפלת טלית (סי"א וס"ק מ' מ"א מ"ב ושעה"צ).

יט אסור לשמש [כ] ביום [כא] אלא א"כ הוא בית אפל ות"ח יכול להקל להאפיל בטלית ודוקא לצורך גדול דהיינו כשיצרו מתגבר עליו ויש מקילין ע"י האפלת טלית בכל אדם אם יצרו מתגבר עליו ויכול לבוא ח"ו לידי חטא (סי"א וס"ק מ"ה ושעה"צ).

כ אסור לשמש מטתו בשני רעבון או שאר צרות שהם כרעבון אלא למי שלא קיים פו"ר אפילו יש לו בנים אם אין לו עדיין בת וכן מותר לכל אדם בליל טבילה ואם יצרו מתגבר ויש חשש שיבוא לידי השחתת זרע כ' האחרונים להקל (סי"ב וס"ק מ"ו מ"ז מ"ח ועיין בסימן תקע"ד).

כא לא ישמש בתחלת הלילה ולא בסופה כדי שלא ישמע קול בני אדם ולא יבא לחשוב באשה אחרת אלא באמצע הלילה ואם רואה שיצרו מתגבר עליו ובא לידי הרהורים ויכול לבוא לידי טומאה עי"ז לא יחמיר בזה (ס"ז וס"ק ל"ד).

כב מי שחלה ונתרפא יזהר מלשמש עד שיתחזק גופו כי סכנה הוא לו (ס"ק נ"ג).

כג יזהר מלבוא על אשתו כשהיא ישינה (ס"ק כ"א).

כד הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות שמשו שניהם כאחד זו דרך עקש (ס"ה).

כה כשמתעורר בקישוי אבר בחלום יזהר שלא לבעול אז כי הבנים יהיו פגומים ח"ו ואף אם היא מעוברת תלד רוחין בישין (ס"ק נ"ד).

כו אסור ליתן מחשבתו בשעת תשמיש על אשה אחרת אפילו שתיהן נשיו וזו אחת מט' מדות שנאמר עליהם וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני ט' מדות בני אנוסה [אפילו אינה אנוסה רק שאינה מרוצה מפני כעס שיש לה עליו לכן יפייס ואח"כ יבעול כדלקמן] בני שנואה [בשעת תשמיש אבל אם היא אז רצויה אע"פ שהיא שנואה שרי] בני נידוי [שהוא או היא היו אז בנידויים או באבלם ואם האשה אינה יודעת שהיא אבלה אין איסור לבוא עליה ויש גורסין בני נדה שאף שאין הולד ממזר אבל הוא פגום] בני תמורה [אפילו שתיהן נשיו כגון שנתכוין לזו ונזדמנה לו אחרת ואם נתכוין לגוף זה רק סבר שהיא אחרת לית לן בה] בני מורדת [שאמרה לו לא בעינא לך לבעל אע"פ שהיא מרוצה לו בשעת תשמיש] בני שכרות [שהוא או היא שכורים ודוקא שנתבלבל דעתו מחמת שכרות ולא בששתה רביעית] בני גרושת הלב [שבדעתו לגרשה אע"פ שאוהבה כגון מאותן שכופין להוציא] בני ערבוביא [שנותן אז דעתו על אחרת כנ"ל] בני חצופה [שתובעתו בפה אבל אם מקשטת עצמה ומרצה אותו שיתן דעתו עליה הוי ליה בנים מהוגנים] וכל הדברים הנזכרים כאן צריך ליזהר אפילו אם היא מעוברת או זקינה שאינה ראויה לילד (ס"ב ג' וס"ק י"ג י"ד ט"ו ט"ז י"ז י"ח י"ט כ' כ"א ובה"ל ד"ה בני ושה"צ).

כז טוב ע"פ קבלה לשמש בלא בגדי [כב] אבל למעלה צריך לכסות עצמו ואין לשמש בלא כיסוי (ס"ק ל"ו ושה"צ).

כח המשמש מטתו על מטה שתינוק פחות מבן שנה ישן עליה אותו תינוק נכפה ודוקא אם ישן לרגליו ולא הניח ידו עליו אבל אם הניח ידו עליו או שישן לראשו או שהוא בן שנה לית לן בה (סט"ז).

כט היוצא מבהכ"ס קבוע שיש שם מקום מושב אל ישמש מטתו עד שישהה לפחות שיעור חצי מיל אבל בהכ"ס עראי לית לן בה (סקנ"ד).

ל אשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר התשמיש לא תניק את הולד עד שעור הילוך ב' מילין ואם התינוק בוכה תמתין לפחות שיעור מיל (ס"ק נ"ד).

לא אשה שמאחרת טבילתה לצער בעלה עבירה גדולה בידה וגורמת כמה רעות (ס"ק נ"ד).

לב מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה לצפון ומרגלותיה לדרום וע"ל סימן ג' דין מ"ו [כג] (סי"ז וס"ק נ"ה).

לג ע"פ רפואה אין לבעול כשהוא שבע ולא כשהוא רעב אלא כשיתעכל המזון שבמעיו ולא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ ולא ביום שנכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך ולא לפנייהם ולא לאחריהם וע"ל דין ז' (סט"ו וסקנ"ד).

לד ישמש באימה ויראה כמו שאמרו על ר' אליעזר שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד פירוש באימה ויראה כאלו כפאו שד וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו ודומה כמי שכפאו שד שעושה הדבר באונס וי"מ מגלה טפח שבאשה שלא היה מאריך באותה מעשה אלא עכשיו מגלה אותו לצורך תשמיש ועכשיו מכסה אותו כמי שבעתו שד והניח המעשה כ"כ היה מקצר בתשמיש ועיין במ"א וי"מ מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו [כד] שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחגרה ומגלה רק טפח ממנה ומכסה מיד כדי למעט הנאתו וכולהו פירושי איתנהו וצריך בעל נפש ליזהר בהם (ס"ח וס"ק ל"ה).

לה לא יספר עמה בדברים שאינם מעניני תשמיש לא בשעת תשמיש ולא מקודם לכן כדי שלא יתן דעתו באשה אחרת ואם סיפר עמה ושימש אמרו עליו מגיד לאדם מה שיחו אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לו בשעת הדין אבל בעניני תשמיש יכול לספר עמה ולפעמים אפילו בעניני תשמיש ג"כ יש ליזהר שלא יספר מתחלה כגון שהוא איש מחומם ויכול לבוא עי"ז לידי חטא ואם היה לו כעס עמה אסור לשמש עד שיפייסנה ויכול לספר כל דברי רציו כדי לפייסה (ס"ט י' וסקל"ז ל"ח).

לו אסור להסתכל באותו מקום שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על והצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו שכל המתבייש אינו חוטא ועוד שמגרה יצה"ר בנפשו וגורם שיהיו לו בנים סומין וכ"ש הנושק שם שעובר על כל אלה וגם עובר על בל תשקצו את נפשותיכם וגורם שיהיו לו בנים אלמים (ס"ד ובה"ל ד"ה אסור וד"ה וכ"ש).

לז יש ליזהר מלשום ספר על מטה שישן עליה ובפרט עם אשתו כי שכבת זרע מצוי עליו (סקנ"ד).

לח אסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה כשעדיין שכבת זרע עליו רק ישטוף מים על מקומות שטינף עצמו ותמיד יהיה אצל מטתו כלי מים ויטלו ידיהם קודם התשמיש ואחריו [כה] (סקנ"ד וע"ל סי' ע"ו דין כ"ד וסי' רל"ט דין ו').

סימן רמא. שלא להשתין ערום לפני מטתו

א המשתין מים בפני מטתו הקב"ה שונאו וגורם לידי עניות וכ"ש לפני מקומות אחרים שצריכים להתנהג יותר בנקיות כגון לפני שלחנו או כיוצא בזה ודוקא שפניו כלפי המטה אבל פניו כלפי חוץ מותר ובאשה גם זה אסור ודוקא במשתין ע"ג קרקע אבל לתוך כלי אפילו פניו כלפי המטה מותר ומ"מ ת"ח [א] צריך שיכפה עליו כלי או שאר כיסוי שיכסה מלמעלה ומן הצדדין אם היה עביט של מי רגלים שא"א לו בלא הרהור תורה ואם אינו מיוחד לכך די בהטלת רביעית מים לתוכה או בכיסוי למעלה בלבד כמבואר בסימן פ"ז וכשרוצה לברך אשר יצר יטול ידיו וגם יחגור עצמו כדי שלא יחא לבו רואה את הערוה ואם אין הכלי מכוסה כדין ירחיק ד' אמות ממקום המי רגלים כמבואר בסי' פ"ז ויברך (ס"א וסק"ב ג' ו' ז' ח' ושה"צ וע"ל סס"ב דין ז').

תושלב"ע

שערי הלכות

כג. יעו"ש בשע"ה אות כ"א דנתבאר עפ"ד הזה"ק ורבינו האריז"ל ראשה למזרח ומרגלותיה למערב, וזהו בין צפון לדרום, היינו צדי המטה דימינו בדרום ושמאלו לצפון, יעו"ש.
כד. ע"ל דין כ"ז ושם בשע"ה אות כ"ב, ועיין מש"כ כאן בכה"ח ס"ק ס'.

כה. עיין בשע"ה מ"מ סוף פרשת נח שצריך האדם ליזהר מאד לשהות על הבטן עד שיכלו הטיפות לגמרי, והביאו בבא"ח ש"ב פרשת וירא אות כ"ה, ועכ"ז כתב דלא יטבול קודם שישתין יעו"ש. ושם בסוף הלכה כ"ו כתב וז"ל: וישתדל האדם לטבול אחר תה"מ ובפרט ביום שבת, כדי שיקבל תוספת שבת של היום בגוף טהור, עכ"ל.

סימן רמא

א. ופשוט דת"ח לאו דוקא, אלא כל שרגיל ללמוד צריך ליזהר בזה, ובפרט שיש חיוב ללמוד גם בלילה, וכמבואר לעיל בסי' רל"ח.

יח. וז"ל רבינו האריז"ל בשה"מ פרשת בראשית: גם אינו מספיק בנתינת מחיצות סדינין של בגד פשתן סביב למטה, אלא צריך שלא יהיה אור הנר מאיר בתוך המטה כלל ועיקר. וכתב בא"ר דגם לדעת רבינו האריז"ל מודה דבהאפלת טלית שרי. ואפשר דיש לדקדק כן מדכתב תוך המטה ולא כתב בחדר, ואמנם יש אחרונים שהבינו לדעת רבינו האריז"ל דבכ"ג אסור. ומ"מ להמבואר לעיל באות הקודם מדברי הזה"ק, ודאי דיש להקל בהאפלת טלית במקום מחיצה. יט. והאפלת טלית נקרא שיכסו כל גופם גם ממעל לראשם, ולא יתראה מהם שום דבר, וגם הכיסוי יהיה עבה שלא יכנס מתוכו אורה. כה"ח סוף ס"ק ע"א.
כ. עיין כה"ח ס"ק ע"ט פ'.

כא. ויום חשיב מזמן הנחת תפילין. בא"ח שנה ב' פרשת וירא אות כ"ו. כב. וכמבואר בתיקוני הזה"ק תיקון נ"ח, והביאו הרש"ש בנה"ש דף מ"ה סוע"ב ד"ה ענין.

יד. אלא אם כן קשר וכנ"ל.

טו. ועיין מ"ש בשע"ה אות ז'.

טז. וכתב רבינו האריז"ל בשעה"מ פרשת בראשית דלאו דוקא באותו הפעם שנתעברה, אלא גם בימי העיבור כן, וצריך ליזהר, והביאו כה"ח ס"ק ס"ט.

יז. כ"כ מרן אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו, ומבואר דאף לת"ח ל"מ בזה האפלת טלית, וכ"מ בב"י אף בת"ח, יעו"ש. ובכה"ח ס"ק ע"א הביא את העו"ת דהתיר לת"ח, אלא שבא"ר וברכ"י בשם הרשב"ץ אסרו. אמנם עיין בזה"ק בהקדמה דף י"ד רע"ב דמשמע דשרי ע"י האפלת טלית [אף באינו ת"ח]. יעו"ש בפ"י מתוק מדבש. ובכה"ח שם כתב דהיכא דלא אפשר, וכגון בליל שבת דא"א לכבות את הנר או לעשות מחיצה, יוכל לסמוך להתיר היכא שאינו משמש לשם הריון ואינה מעוברת. אמנם בבא"ח בשנה שניה פרשת וירא אות כ"ו נראה שלא הסכים להקל בכ"ג, ויל"ע, ועיין עוד באות הבאה.

לאמתה של הלכה

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

באם יש איסור שז"ל באשה המזרעת לפני הביאה

זכר. דמאחר שכל סדר חיבורם הוא אליבא דהלכתא ולשם קיום המצוה בפיוס, לכן לא מקרי זה הוצאת שז"ל, אפילו אם ננקוט לחומרא ששייכת הוצאת שז"ל באשה, וכנ"ל.

החילוק שבין הזרעת האיש להזרעת האשה בנידון זה

ג. ובפרט שיש בדבר זה חילוק גדול בין האיש להאשה, שהרי אם האיש מזרע טרם הביאה מחמת ריבוי ההכנות, הרי זרעו יוצא לחוץ ממש ולבטלה, ונשפע הזרע הקדוש בחוץ והולך לאיבוד. וזה אפילו אם היתה כל כוונתו של האיש לקיים מצות עונה ופיר' בהזדווגו עם אשתו, בלי לשתף שום מחשבת פגול, מכל מקום מאחר שזרעו יוצא לחוץ, אין יוצא ממנו תולדות דקדושה ולכן מתאחזין בו החיצונים¹. מה שאין כן האשה, שאם קדמה והזריעה, הלא זרעה אינו נפלט לחוץ, אלא נשאר בתוך רחמה, ועושה פעולתו שתוליד זכרים, וכמ"ש התוספות ישנים בנדה (דף י"ג רע"א ד"ה נשים), דאף על גב שהוקשו נשים לאנשים לכל עונשין שבתורה, מכל מקום איסור השחתת זרע לא שייך גביהו מאחר שמזריעות בפנים, ושם הוא דרך להזריע, מה שאין כן האנשים שמזריעין בחוץ, ואין דרך להזריע שם, כיעו"ש. ואם כן י"ל דמאחר שזרעה נשאר גו רחמה, אינו לבטלה ואין אל הקליפה שום שליטה בו. ובפרט שאין שום חשש לקדימה זו שקדמה והזריעה לפני הזיווג, מאחר ששוב בא עליה הבעל ביאה גמורה, והכל מעשה אחד, ההכנות והביאה, שהרי חז"ל הצריכו וחייבו את האדם לבעול בפיוס ובריצי' וכנ"ל, (עיין שו"ת תורה לשמה סימן ס"ח וסימן ע"ב), ולכן שפיר נקרא הזרעתה מחמת ההכנות אל הזיווג לצורך ולא לבטלה כנזכר.

יסוד גדול מדברי האר"י ז"ל דיש לחלק בין רוחניות הטיפה לחומריות הטיפה והנפקותות בזה

ד. ונראה ברור לענ"ד, דאין לדמות זה למ"ש מרן האר"י ז"ל בעץ חיים (שער הנקודים פ"ג) בביאור סוד פסוק (בראשית מ"ט כ"ד): ויפוזו זרועי ידיו וז"ל: וזהו סוד טיפה הזרע של יוסף שיצאו בלתי נקבה אלא מזכר לחוד וכו'. וזהו גם כן סוד מ"ש במסכת שבוועות בפ"ג, מי שאמרה לו אשתו בשעת תשמיש נטמאתי, ינעוץ צפרניו בקרקע, והזרע יוצא דרך צפרני הרגלים, ויפרוש באבר מת עכ"ל. וביאור דבריו, דמאחר שנתעורר המוח להמשיך הטיפה הכוללת חומר וצורה רוחנית דרך חוט השדרה אל הגיד, (בסוד אין קישור אלא לדעת), אף על פי שהעמיד האדם את עצמו מלהוציא טיפת הזרע החומרית ממש, מכל מקום רוחניות הטיפה שכבר נעקרה ממקומה, יוצאת לחוץ דרך צפרני הידים והרגלים, ויש בזה מעט רושם פגם, אף על פי שלא יצא ממנו טיפה ממשית בפועל. והוא הוא הפגם של יוסף הצדיק, שבודאי לא יצאו ממנו טיפות זרע ממש לבטלה ח"ו, אלא רק רוחניות הטיפה בלבד, ולפי רום מעלתו הנשגבה, חשוב רושם פגם מעט זה גם כן לקלקול. וענין הפגם בזה הוא להיות כי רוחניות הטיפה יש בה קצת חלק מהנפש שעתידיה להוליד מהמשתת אותה הטיפה. והרי לן מזה על כל פנים שישנו מושג של שז"ל אפילו בעקירת טיפת הזרע משורשו שבמחו.

ולפי זה, לענין נידונינו נראה, דאף על פי שודאי כן הוא באשה גם כן, שנעקרת הטיפה הרוחנית שלה בהתרגשותה לפני הביאה, אבל מכל מקום הרי כבר כתבנו דמעיקרא לא שייך אצלה שז"ל בכי האי גוונא שכל כוונתה לזווג עם בעלה כנזכר. (ומסתמא דכן הוא באיש, שאם בשעת תשמיש נעקרה הטיפה משורשה, ושוב לא סיים ביאתו, או שבהכנה אל הזיווג נעקרה הטיפה, אלא שעיקר עצמות הטיפה נשארה בפנים, ורק רוחניות הטיפה יצאה לחוץ דרך צפרני ידיו ורגליו, אין איסור שז"ל. ורק כאשר ענין זה נעשה בהיות האיש לבדו, וכמעשה דיוסף הצדיק, אז יש חשש פגם). ואם כן י"ל בנידון דידן שרוחניות הטיפה של האשה אינה יוצאת לחוץ, אלא אדרבא היא מתלבשת בהטיפה הגשמית שלה, שהיא טיפת אודם שלה, ובגמר הביאה מתערבים זרע האיש וזרע האשה כתקנם, ואין כאן שז"ל לבטלה כלל.

בירורים בענין מהו זרע האשה

ה. ועוד צריכים אנו להודיע בזה, כי הריר המתהווה ברחם האשה בשעת תשמיש, ולפעמים יוצא גם לחוץ, אין לו שום ענין לטיפת זרע שלה, כי טיפת זרעה שממנו נוצר העובר בצירוף זרעו של הבעל, הוא טיפת אודם, וכמו שאמרו חז"ל בפרק המפלת (נדה דף ל"א ע"א): שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו, אביו מזריע הלבון וכו', אמו מזרעת אודם, והקב"ה נותן בו הרוח וכו' יע"ש. ועיין בפירוש הרמב"ן על התורה בריש פרשת תזריע שכן כתב בפירוש, עיי"ש, ובספרנו שם, ודו"ק. וכן כתב התשב"ץ בספר מגן אבות פירוש על פרקי אבות (פרק ג' משנה א' ד"ה מאין באתה מטיפה סרוחה) וז"ל: וכן מה שאמר טיפה סרוחה, ולא הזכיר גם כן זרע הנקבה, שגם היא מזרעת בשעת תשמיש חלק בהולדה, שהרבה נשים הן מתעברות ולא הזריעו, שאין אותו זרע [שפולטת בשעת חימום התשמיש] אלא כעין ריר היוצא מרוב התענוג, ואם אינו מתענגות אינן מזריעות [הריר הנזכר]. והן מתעברות [בכל זאת]. אבל העובר הוא נוצר מזרע הזכר והדם המתקבץ בפי הרחם בשעת גמר תשמיש. וזהו

שאלה

אשה שמסיבת ההכנות הקודמות אל הזווג, ולפני התחלת ביאה, מתרגשת ומתחממת ומזדעזעת אבריה וכו', שאצל האיש ידוע שהרגשה כעין זו היא בעת ובעונה שיוצא הזרע שלו, וכמ"ש רש"י בנדה (דף י"ג ע"א ד"ה הרגשה) וז"ל: שמזדעזעין אבריו כשמתחמם ורואה קרי עכ"ל, אם יש בזה משום חשש הוצאת זרע האשה לבטלה, מאחר שמרגשה כנ"ל לפני הביאה.

תשובה

אעיקרא דדינא אם שייך באשה איסור הוצאת שז"ל בזרע שלה

א. טרם כל עלינו לדעת אם מעיקרא שייך בנשים איסור הוצאת זרע לבטלה, ובספר אוצר הפוסקים (אבן העזר סימן כ"ג סעיף א' אות ד', כרך ט' ד' פ"ג ע"ג) אספו בזה מחלוקת הפוסקים ראשונים ואחרונים. דיש סוברים דנשים אינן מזהירות לא על זרע שלהן, ולא על זרע הבעל. ויש מחמירים דמזהירות על שניהם. ויש שמחלקים ביניהם, מהם הקילו בזרע עצמן והחמירו בזרע בעליהן, ומהם הסוברים להיפך דזרע עצמן חמור מזרע הבעל. עיין שם לדבריהם באורך, כי אין צורך כאן להכפיל הדברים. גם עיי"ש (בסימן כ"ג ס"ג אות ג' דף צ"ג ע"ב) שהביאו שם מחלוקת הפוסקים בענין אם גם נשים מצוות שלא להביא עצמן לידי הרהור, והנפקא מינא לגבי איסור הוצאת זרע לבטלה, כיעו"ש ב'. והיוצא לנו מדבריהם, דמאחר שיש פוסקים הסוברים שגם האשה מצוות שלא להשחית זרעה, ראוי לחוש לדבריהם. ומה גם דהכי ס"ל לרבינו האר"י ז"ל, וכמו שנביא לשונו בסמוך בס"ד. (ופלא שנעלמו דברי האר"י ז"ל מעיני הרבנים בעלי האסופות דספר אוצר הפוסקים הנזכר).

בירור שיטת הזוהר ורבינו האר"י ז"ל בנידון זה

ב. וז"ל רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרושי הלילה דרוש ז' דף נ"ו ע"ג): ודע כי כמו שיוצאים מזיקין אלו [הנבראים מטיפות זרע כמבואר שם באריכות] מן האדם המוציא שז"ל להיותו בלא אשה, כך האשה בוראה מזיקין [בהוצאת זרעה] בלא איש, וזה נרמז בפסוק לא תאונה אליך רעה, ר"ל לא תאונה אליך שאתה זכר הרעה שהיא פלוגית אשת זנונים, ונגיע לא יקרב באהלך שהיא אשתך, כמ"ש שובו לכם לאהליכם, עכ"ל. ושורש מתצב דברי קודשו של האר"י ז"ל הם מהזוהר הקדוש (ח"ב פרשת פקודי דף רס"ד ע"א) וז"ל: מהיכלא דא נפקין תרין רוחין דמתהפכאן, לזמנין גוברין לזמנין נשין, ואילין אזלין ושטאן בעלמא באוורא, וחייכאן בבני נשא בגו חלמא, ואתחזון לון לגוברין כנשין שפירן בחזו דחלמא, ונטלי תיאובתא דבר נש, אוף הכי לנשין אתחזון כגוברין, אילין אקרין רע"ה ונג"ע, כד"א לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך עכ"ל. ואף על פי שלא נתבאר להדיא בדברי הזוהר הקדוש שמזרע האשה היוצא לבטלה נבראים גם כן מזיקין, מכל מקום כן הוא פשט משמעות הבנת רבינו האר"י ז"ל בכוונת הזוה"ק, וידוע ומפורסם שאין דבריו צריכין חיזוק.

והנה, דברי רבינו האר"י ז"ל אפשר לפרשם דאיירי במוציא שז"ל בידים בהקיץ, או רואה קרי על ידי חלום, אבל לשון הזוהר מבוארת דאיירי בחלום.

ונראה לענ"ד בס"ד דמדוקדק היטב בדברי האר"י ז"ל והזוה"ק שלא שייך איסור זה כלל בכגון הנדון דידן, שהוא בהיות האיש ביחד עם אשתו, שכן כתב שם בשער הכוונות: כמו שיוצאים מזיקין אלו מן האדם המוציא שז"ל להיותו "בלי אשה", כך האשה בוראה מזיקין "בלא איש" ע"כ, דמבואר דאיירי באופן שעל ידי הרהורים רעים או מעשים רעים בהקיץ או בחלום מתחממים ומוציאין שז"ל בהיותן לבדן, האיש בלא אשה, והאשה בלא איש. וכן מבואר מלשון הזוה"ק גם כן שכתב: וחייכאן בבני נשא בגו חלמא ואתחזון לון וכו' כנזכר למעלה. והיינו דבהיות האשה לבדה בלא בעלה המזדווג עמה, אזי סיבת התעוררותה והתרגשותה עד שמזדעזעין אבריה, היא מחמת הקלי' הנזכרות הנקראות נגעי בני אדם, דאזדמנת לה במקום בעלה להחטיאה רח"ל, הן בהקיץ והן בחלום. אבל בכגון האי דנדון דידן, שהאשה היא ביחד עם בעלה ועוסקים ביחד בהכנות אל קיום מצות עונה ומצות פריה ורביה, ומחשבת האשה בודאי על בעלה, ברור שאין לגע הנזכר כל חלק ונחלה בהתרגשותה וחמימותה, מאחר שאין זה נובע ממחשבות רעות או מעשים רעים שמצד הסטרא אחרא. ומה גם שאחר כך בא עליה בעלה ביאה גמורה, וכל ההכנות היו לתכלית הביאה, וכולה כשעה אחת ומעשה אחד נחשבים, שהרי גם ההכנה לזווג היא מצוה, ובכלל מצות עונה, וכמ"ש חז"ל שצריך לפייסנה (עירובין דף ק' ע"ב, טור אבן העזר סימן כ"ה, שו"ע שם סעיף ב'). ומה בכך אם הרגישה הנאה והתרגשות הנזכרת מחמת עצם הביאה, או קודם לכן מחמת ההכנות אל הביאה, מאחר שהכל נכלל במעשה אחד לקיום מצות עונה ביחד עם בעלה כנזכר.

ואפשר דיתר על כן, שגם לענין סגולת הדבר, תועיל הקדמת הזרעת האשה כנ"ל לזכות לבנים זכרים, וכמ"ש (ויקרא י"ב ב'): אשה כי תזרע וילדה זכר, ודרשו חז"ל (ברכות דף ס' ע"א): אשה מזרעת תחילה וילדת

שאמרו חכמים ז"ל בפרק המפלת: האיש מזרע לובן והאשה מזרעת אודם, ובזה נחלקו חכמי הגויים, אם מתערב זרע הזכר עם דם הנקבה ומשניהם נוצר הולד, וכן היה נראה דעת חכמי ישראל, או אם זרע הזכר אינו מתערב בדם הנקבה, אלא שהוא מחממו ומקפאיו, ומהם ההוא אחר שנקפה בחום זרע הזכר נוצר העובר, ודומה לקיבה שנותן בה חלב להקפיאו לעשותו גבינה. וכבר הארכנו בזה בחלק ג' מזה הספר, ותקנו דעת חז"ל על דעת האחרון וכו' עכ"ל. ועיין בחיבורו הנזכר חלק הפילוסופי (מדף מ' ואילך) מ"ש בזה באורך. ועיין גם בספר הברית (ח"א כתב יושר מאמר י"ז פ"ב). ועיין בהערה שבאוצר הפוסקים (סימן כ"ג ס"א, דף פ"ג סוף ע"ג) מ"ש משם החזון איש זצוק"ל.

וכפי כל הנזכר נראה ברור שאין בהתרגשות האשה, ובאותו הריר הנפלט ממנה בשעת התשמיש, שום קשר להזרעת טיפת האודם שלה. וטיפת אודם זו היא מוכנה ומנוחת במקומה תוך רחמה בהכנה דרבה לקבל עליה טיפת הדכורא עד המועד הקבוע לה טרם ביאת וסתה, או עד שתסריח טיפת הזכר. אלא דעיקר הקפידה באשה לענין איסור הוצאת זרעה לבטלה הוא כנ"ל מחמת התעוררות המוח שלה להוציא רוחניות הטיפה, שהוא ענין ראשית המשכת הארת הנפש, (שדבר זה הוא בעת ובעונת התרגשותה והפרשת אותו ריר היוצא ממנה משום תענוג וכנ"ל, ועל זה אמרו (בנדה דף ל"א ע"א): אשה מזרעת תחילה - שמתרגשת כנ"ל ומוציאה אותו ריר - יולדת זכר). וכבר כתבנו לעיל בס"ד, דכל שנעקרת רוחניות הטיפה ממוחה בעת תשמיש, ואפילו בעת ההכנות לתשמיש, שאז כל כוונתה ומחשבתה על בעלה, ואינה מכוונת לעבירה, בודאי שאין בזה שום חשש כלל, ושפיר אקרי "ונגע לא יקרב באהליך".

ותכלית הענין, כי באשה כשמתרגשת וכו' אין נמשך מהמוח שלה טיפה חומרית, אלא רק נעקרת רוחניות הטיפה משורשה שבמחו, והיא בחינת נפש רוחנית. ולכן אם באה להתרגשות בהיותה עם בעלה, אין יוצאת הנפש ההיא לבטלה, אבל בהיותה גורמת לזה לבדה ובכל אופן האסור, יוצאת הנפש ההיא לבטלה ולחיצונים, וזהו הפגם שהזכיר האר"י ז"ל בסוד "ונגע לא יקרב באהליך". אבל באיש, כשמזדעזעים אבריו וכו' יוצאת ממוחו טיפה הכלולה מחומר וצורה, ואם יצאה לחוץ, זהו ממש איסור שז"ל, ואם העמיד עצמו וחומריות הטיפה נשארה בפנים, ורוחניות הטיפה יצאה לבדה דרך צפרני ידיו ורגליו, יש בדבר זה גם כן פגם. וזה חילוק ברור ונכון ומיוסד על דברי רבינו האר"י ז"ל בטוב טעם ודעת.

בירור דעתו של מרן הרי"ח טוב ז"ל בנידון זה מתוך ספריו

ו. והנה כתב מרן הגאון הרי"ח טוב ז"ל בספרו בן איש חי (שנ"א פרשת פקודי אות ג') וז"ל: וק"ש זו [שעל המטה] תועיל גם לאשה בעבור זרע היוצא ממנה מחמת ריבוי תאוה שמתעוררת בה, שעל זה נאמר "ונגע לא יקרב באהליך", זו אשתך שנקראת אהל, עכ"ל. ולא נתבאר היטב בדבריו אם היינו דוקא כשהאשה לבדה בלא בעלה, או אפילו בהיותה ביחד עם בעלה רק שקדמה והזריעה לפני הביאה.

ובספרו עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות כ"ד) הביא שם הא דנשים המסוללות זו בזו (יבמות דף ע"ו ע"א), וגם הביא את דעת האר"י ז"ל הנזכר שגם האשה מזהרת על איסור השחתת זרעה, וסיים וז"ל: ולפי זה [בהא דנשים המסוללות זו בזו] מלבד איסור הלאו דכמעשה ארץ מצרים לא תעשו, יש בזה איסור השחתת זרע שפולטת האשה על ידי החיבור זו בזו, עכ"ל. ובזה ברור דס"ל למרן הרי"ח טוב ז"ל שעוברת האשה על איסור שז"ל בהוצאת זרעה בהתרגשות הבאה לה מחמת עבירה, וכנזכר בדבריו לעיל. וכל שהיא לבדה בלא בעלה, ומוציאה זרעה על ידי מעשים רעים או מחשבות רעות, וכגון הא דנשים המסוללות זו בזו, אזי התרגשותה ועקירת הטיפה הרוחנית היא ממעשה שטן, ואיקרי נגע כי יקרב באהליך. ומדנקט לה בהאי גוונא מוכח דכל שהיא ביחד עם בעלה אין שום איסור בזה.

אמנם בספרו שו"ת רב פעלים (חלק א', בחלק סוד ישרים סימן ט') כתב וז"ל: ועל השאלה השנית בענין ק"ש שע"ה, זה פשוט שגם נשים חייבות בה, ושייכות גם כן בתיקון הנעשה בק"ש שעל המטה לזכרים, מצד טיפות הקרי, למחות על ידי ק"ש שעל המטה את המזיקין הנבראים מהם, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער הכוונות וכו'. וענין זה ימצא בנשים, כי לפעמים יעבור בלב האשה תאוה גדולה, ומזרעת מאיליה בלא בעילת איש. גם ימצא לפעמים בהיותה עם בעלה, ועושין געגועים קודם תשמיש זע"ה, ואז מזרעת מאיליה קודם שיקרב בעלה לשמש עמה. אם כן היא צריכה לק"ש שעל המטה גם בעבור תיקון הזה, עכ"ל. הרי קמן שהשוה מרן הרי"ח טוב ז"ל הזרעת האשה בהיותה לבדה, להזרעתה בהתרגשותה מחמת מעשה געגועים בהיותה יחד עם בעלה קודם התשמיש, ודלא כדבריו לעיל שכתבנו לחלק בזה, דכל שמזרעת בהיותה עם בעלה אין כאן איסור ופגם. ודלא כמשמעות דבריו בספרו עוד יוסף חי הנ"ל.

אמנם שוב ראיתי בספרו הנד"מ שו"ת תורה לשמה (סימן תק"ד), ששם נשאל ממש כעין האי דנידון דידן וז"ל: אחד שבא להזדווג עם אשתו בליל שבת, והואיל והיה הנר עדיין דולק ורוצה להזדווג עמה אחר כבוי הנר,

1. וידוע כי ההבדל במוציא זרע לבטלה בהקיץ או בחלום, הוא לענין מזיד ושווג, וכמ"ש בספרי תקנת השבים (סימן י').
2. ואף על פי שנראה שאין עונשו של זה שוה למי שמוציא שז"ל בידים על ידי הרהורים או מעשים, בהקיץ או בחלום, וכמ"ש (דברים כ"ג י'): ונשמרת מכל דבר רע, ודרשו חז"ל (כתובות דף מ"ו ע"א): שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה, דהרי כאן כיוון למצוה ולא לעבירה. ועל כל פנים ודאי שצריך לו כפרה ותיקון על זה, דבודאי גרע זה ממי שקיים מצות עונה כדבעי, ורק שלא שהה על הבטן, ומחמת כן יצאו ממנו שיורי הטיפות שאינם ראויים להוליד, שכתב שם האר"י ז"ל שגם מהם נבראים מזיקין וצריכין על זה תיקון. וכל שכן בזה שהזריע ממש לפני הזיווג מחמת ריבוי ההכנות. שוב ראיתי שכן כתב להדיא מרן הרי"ח טוב ז"ל בספרו בן איש חי (שנ"א פרשת פקודי אות י"ג) עיי"ש. וכבר כתב הרמ"ז ז"ל לתלמידו הרב ר' ז"ל בהדרכותיו שהדריכו ביום חתונתו ויום חתונתו ביום חתונתו (בכל זאת). אבל העובר הוא נוצר מזרע הזכר והדם המתקבץ בפי הרחם בשעת גמר תשמיש. וזהו
3. עיין מ"ש בזה באורך בספרי שרשי הים, פירוש על ספר עץ חיים, שער טנת"א פרק ה' בעיונים וביאורים אות ה', ובפרט שם באות כ"ו, וכן תשובה ארוכה לבאר פגם הוצאת טיפת שז"ל שבספרי תקנת השבים (סימן י"ד)

למנוע אריכות ההכנות. ופלא הדבר שנעלמו כל דברי מרן הרי"ח טוב ז"ל הנזכרים שבחיבוריו הנ"ל ממסדרי ספר אוצר הפוסקים.

סיכומים ועצות נכונות ומאוזנות איך להתנהג בזה למעשה

ז. אמנם לענ"ד ברור שגם מרן הרי"ח טוב ז"ל יודה, דאם רצון האשה בכך, ושבכל ריבוי ההכנות אינה מתרצית כלל לזווג, ומרגישה דחייה ופגיעה מחמת מהירות הבעל לסיים מלאכתו עמה, ומפח נפש גדול, מצד קיום מצות עונה כתקנה חייב לפקודה בדרך ואופן שיש בה רצון ותאוה, מאחר שהסכים שאין כאן בעצם איסור כלל וכנזכר. ורק עצה טובה קמ"ל על צד היותר טוב שיקצר בהכנות ובוזה כל אדם יעשה בחכמה ובתבונה, ויכלכל עניניו כמשפט השכל הישר, כי יודע צדיק נפש בהמתו, ויראה לעשות מעשיו לשם שמים דוקא, וידע שבכל המעשים הכשרים כחיבוק ונישוק וכו' ישנם סוד גדול ומופלא, ואינם עניינים שפלים ונבזים ח"ו, כל שמכלכל מעשיו על פי הוראות חז"ל ופסקי השלחן ערוך. ובפרט אשה שנתרגלה בכך לקבל סיפוקה על ידי ריבוי ההכנות ומעשה געגועים, אין נכון שבעלה יחדש עליה חסידות ופרישות כזו, וימנע אצלה שמחת קיום מצות עונה. והכלל בדברים האלו הוא שאין שום כלל, וצריך שיקול רב בכל מקרה פרטי בפני עצמו. והן אמת שהקדושה והפרישות היתירה היא נרצית לפני האל, ואין שיעור וקץ לדרגות ההתקדשות, כמו שביארו המפרשים על הפסוק קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם, (עיי' בספר שומר אמונים להר"י אירגס ז"ל הקדמה שניה הצעה שלישית) אבל בעל נפש יעשה כל מעשיו על פי השכל והמשקל, לראות אם הוא ובת זוגו יכולים לעמוד במדרגת הפרישות ובפרט בימינו אלה שהעולם פרוץ, ופרישות יתירה עלולה לגרום בחובה פצרות והפקרות וקלקולים רבים. ועל פי הרוכ כמה צרות ורעות בענין שלום בית וכדומה נולדים ברדיפת וחטיפת מדרגות גבוהות ובהתנהגות דרגות קדושה שאינם הולמות אותם לפי מדרגתם, וכמה דברי חסידות יש הכתובים בספרים שאינם כלל לפי ערך דורנו. ובדור זה השפל שמושל הציה"ר בענינים אלו ביותר, הלואי שנעמוד על עיקר הדין, וכל רצון להתקדש צריך בדיקה רבה לראות התולדות, כי כמה בתים נחרבו וכמה תלמידי חכמים נתבטלו מלימודם וכו' מחמת המהירות והפיזיות לתפוס מנהגי חסידות בלא ההכנה הראויה אליהם. וכנגד האהבה והאחווה השמחה והרעות ושלום בית, מילי דחסידות כאלו, ההעדרם טוב ממציאותם. ואתפלל לפני שוכן מרומים שיעזרונו שלא תצא תקלה מתחת ידינו לעולם, ונכון תמיד אל האמת אכ"ר.

הצעיר יעקב משה הלל

החוטאים, ולא שמע מהרח"ו ז"ל מאותם התיקונים כדי לכותבם בשערי המצויינים. ועוד דבדאי שלא שייך למסור תיקונים על דרך הסוד לנשים, שאין להם מגע יד בזה, ובלי ספק שאפילו אם מסר איזה הוראות והנהגות תיקון לאשה, לא היה מפרסם דברים אלו, וזה ברור].

עוד כתב שם וז"ל: גם עוד י"ל שגם בבריאת המזיקין דקאמר רבינו זלה"ה, היינו דוקא אם תעשה האשה השחתת זרעה על ידי הרהורים רעים או על ידי חיכוך בפועל, כמו הך דנשים המסוללות, דהיא מתכוונת להטיל זרעה, דאז בזה מתערב פלוני ושולט שם, מה שאין כן בנידון השאלה דהיה זה על ידי חבוקין וגעגועין של בעלה שהוא בהיתר, ולא נתכוונה להטיל זרעה בחוץ ח"ו, ולא ניחא לה בהכי, ולא אסקא על דעתה בזה, [פירוש, באופן הדומה לנשים המסוללות, או אשה לבדה המתכוונת לזה, ולא באופן זה שהוא בהיתר על ידי בעלה]. אין כאן תערובת פלוני, ולא יבאר מזה מזיקין גם לדברי רבינו האר"י ז"ל, עכ"ל.

הרי קמן שכתב מרן הרי"ח טוב ז"ל ממש כדברינו בס"ד. ולענ"ד כפי לשון הזהור הקדוש שהבאנו לעיל מוכרחין אנו לפרש כך וכנזכר, ולא הזכיר מרן הרי"ח ז"ל לשון הזהור"ק בכל דבריו בנידון זה, ואפשר שלפי שעה נעלם ממנו. גם נראה מריהטת לשונו שהבין שהריר שהיא פולטת בשעת הרגשתה שייך בו חשש שז"ל, וכבר כתבנו בשם כמה גדולים, התשב"י ובעל ספר הברית ועוד, שאין ריר זה זרע האשה, וזרעה נשאר בפנימיות רחמה ואינו מתעורר לצאת כלל מחמת תשמיש.

אולם בסיום תשובתו שם כתב והעלה לדינא וז"ל: ואיך שיהיה, הנה על כל פנים מכוער הדבר הזה, וצריכין להיזהר שלא יבואו לידי כך ח"ו, וטוב לאדם שיקדש עצמו במותר לו, ויקצר מאד בעניינים אלו, אף על פי שניתן רשות לשחק עם אשתו קודם תשמיש לעורר התאוה ברצון וכו', וגם ידוע דחיבוק ונישוק קודם תשמיש יש בו סוד והוא צורך, עם כל זה לא יאריך בשחוק זה, ולקוצרים נאמר ה' עמכם, עכ"ל. ועיין מ"ש עוד בספרו בן יהוידע על מסכת נדה (דף י"ג ע"א).

ומבואר מזה שדעתו להלכה בנידון דידן, שהן על פי תורת הנגלה, והן על פי תורת הסוד, אין כאן איסור השחתת זרע, אלא שהדבר מכוער ויש להימנע ממנו. וכאן חזר בו מרן הרי"ח טוב ז"ל ממ"ש בספרו שו"ת רב פעלים בפשיטות, דגם באופן זה שייך איסור שז"ל, וכמ"ש למעלה. ולענ"ד נראה שבזה יש לסמוך יותר על מ"ש בספרו שו"ת תורה לשמה, כיון שכתב שם בבירור הענין באריכות, וצייד ופילפל בדבר יותר, ואילו שם בשו"ת רב פעלים כתב בלי שקלא וטריא. ונראה שיש להבין קצת בכוונתו בתורה לשמה, דחשש באריכות ההכנות שמא יוציא גם האיש זרעו לפני הביאה, שזה בודאי אסור וכנזכר. ולכן נטה להכריע שיש

והיא שוכבת בצידו על המטה, ומתחבקים זע"ז בקירוב בשר ומעשה געגועין, גרם לה שפלטה זרע שלה לחוץ, שהזריעה היא קודם ששמש עמה בהכנסת האבר, ובא לשאול אם יש איסור השחתת זרע באשה, ואם עבר האיש איסור בגרמתו זאת וכו', עכ"ל.

ובתשובתו שם הביא דברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כ"א הלכה ח'), גבי דין נשים המסוללות זו בזו, והכריח דאין על פי הש"ס בזה איסור דהשחתת זרע, ושהרמב"ם לא איירי אלא בדין דנקט בתורת כהנים שהם עושים כמעשה ארץ מצרים, ודהכי ס"ל גם כן למרן בשלחן ערוך (אבן העזר סימן כ' סעיף ב'). וכתב וז"ל: אם כן מוכח מכל הנזכר דאין בהטלת זרע האשה לחוץ איסור השחתת, דאין איסור זה אלא רק בזרע האיש, והכי נמי מסתברא דיש לחלק בזה בין איש לאשה. [א"ה לענ"ד כוונתו כמ"ש אנו בעניותין לעיל בשם התוספות שדרך האשה להזריע עיקר זריעתה בפנים]. וכן מוכח נמי עוד מדברי הרמב"ם שם (הלכה ט'): אשתו של אדם מותרת לו, לפיכך כל מה שהאדם רוצה לעשות באשתו עושה, בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר ואבר שירצה, ובלבד שלא יוציא ש"ז לבטלה וכו'. נמצא דלא קפדינן אלא על ש"ז ידידה ולא על ידידה, דהא כפי הטבע הוא שגם האשה לפעמים מטלת זרע שלה על ידי געגועין של חיבוק ונישוק שיעשה לה בעלה וכו'. ואם כן אמאי לא אמר הרמב"ם ובלבד שלא "יוציאו" ש"ז לבטלה, דהוה קאי אתרווייהו, אלא ודאי אין דין השחתת זרע לבטלה נוהג באשה אלא רק באיש, עכ"ל.

שוב הביא שם לשון האר"י ז"ל מספר שער הכוונות, ודקדק מלשונו וז"ל: משמע שיש בזה איסור שיצא נזק מזה. מיהו ודאי גם לדברי רבינו האר"י זצ"ל הנזכרים לא יש בזה פגם בקדושה כמו שיש בשל אש, והראיה שלא אמר רבינו זלה"ה תיקון של זה לנשים בתעניות וכיוצא, כאשר נתן תיקון לאנשים לאיסור קרי ושז"ל. כי אף על פי שאמר שיברא מזה מזיקין, עם כל זה אינו מגיע פגם בקדושה, ותיקון הנזק של בריאת המזיקין הנעשה מזה הוא יהיה על ידי ק"ש שעל המטה, שאז מתים מזיקים אלו. [א"ה לא זכיתי להבין דעתו הקדושה בחילוק זה כלל, ולענ"ד אשה שפוגמת בזה ומוציאה זרעה לבטלה בהיותה לבדה על ידי מעשים והרהורים רעים, פוגמת בקדושה כמו האיש, כל שנעקרת חלק מהנפש משורשה, וממה שלא כתב רבינו האר"י ז"ל תיקון לזה בשער רוח הקודש, אין ראיה, שהרי נודע שהתיקונים ההם לימדם ומסרם לתלמידיו כפי מה ששאלו ובקשו תיקון לחטאם הפרטי, וכמה איסורים חמורים ישנם בתורה, שלא נתן עליהם שום תיקון כלל כיון שלא נשאל בזה. או יתכן שלפעמים מסר תיקונים בפרטות ובצנעה, מחמת בושת

דברי חיזוק ממרן ראש הישיבה הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א בענין ההנהגה הראויה בקיום מצוות הבית

ויסוד זה ביארו רבינו האר"י ז"ל (בשער ההקדמות דף ס"ב ע"ב וע"ג, ועיין נהר שלום דף כ"ה ע"ד וכ"ו ע"א) על הפסוק (ישעיה ו ב'): "בשתיים יכסה פניו ובשתיים יכסה רגליו ובשתיים יעופף". ופירש, דהאדם נברא בעל בחירה חופשית, ומצד נשמתו, רצונו להדבק בקונו. ומצד גופו רצונו להדבק בגשמיות וארציות. ו"פניו" דנקט בקרא, מרמז על הפניה הרוחנית למעלה להדבק בקונו, ו"רגליו" מרמז על הפניה הגשמית כלפי מטה. ולזה פירש, שצריך האדם לעלות בסדר עבודת הבורא יתברך מעט מעט, לפי הכנתו ודרגתו, ולא יעלה במעלות מזבח ה' בקפיצות הדרך ובדילוגים. וגם לא ירד למטה אפילו כדי להשפיע ולהעלות את הנופלים והשוגים בדרך החיים, אלא דוקא באופן הממוצע, כדי שלא ירד מטה מטה וישקע בקברות התאוה, ולא יוכל שוב לעלות משם. והיינו דנקט קרא "בשתיים יכסה פניו", היא סוד היראה הפנימית שנתנה הקב"ה באדם כדי שלא יעלה למעלה בקפיצות ובדילוגים, אלא רק במעלות הנאותין לו מדרגה אחר מדרגה. "ובשתיים יכסה רגליו", היא היראה החיצונית שנתנה הבורא בקרבו כדי שלא ירד מטה ממקומו הראוי לו ותתבטל מהות תיקונו. ואז "ובשתיים יעופף", ויעלה מעט מעט בסדר המעלות הראויות לו באופן שיוכל לסבול הקדושה והאור המתוספים בו בהתקדשותו במצוות, ולא תתבטל מהות תיקונו. אלו הם תורף דברי האר"י ז"ל שם, שכתבתים בדרך פשוטה ושוה לכל נפש.

והוי אומר שהאדם צריך להכיר את מקומו ודרגתו, וכמו שמנו חז"ל (אבות ו' ו') במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: המכיר את מקומו, כה העובד את ה' במדרגה הנאותה לו, יעשה בה חיל ויצליח, אבל העולה למעלה ממקומו, או יורד למטה ממקומו, גורם לבטל את מהות תיקונו. והדברים נוגעים לכלל סדר עבודת האדם, ובפרט בענייני קדושת הבית, שהדרגות הנאותות להם הן נמדדות בכחוט השערה, וצריך עיון ודקדוק רב לדעת את מקומו, ואת סדר וחויוב עבודתו. ולעולם ישאף וישתדל לעלות מעלה מעלה, אלא שכל עליותיו יקבעם לפי התבוננות במדרגתו ובמדרגת ביתו, ובכך יעשה חיל, ויקויים בו הפסוק (תהלים צ"ב י"ג): "צדיק כתמר יפרח" (עיין עץ חיים שער כ"ח פרק ב'), דהיינו שהצדיק שמצליח בעבודתו הוא עולה תמיד יחד עם ביתו, ולכן יפרח ויגדל ויעלה בהצלחה.

ויש לרמוז גם בעניין סימן ר"מ שהוא אותיות "רם" ובהיפוך הוא אותיות "מר", ונרמז בזה שבענינים אלו של שמירת הברית, או שהאדם זוכה להתרומם ונעשה "רם", או שחלילה נופל ויורד ונעשה "מר". והוא כמ"ש בזוהר (עי' ח"א דף רנ"א ע"א) יוסף איהו לתתא ואיהו לעילא, דיוסף הוא ענין היסוד ושמירת הברית, והרי הבחינה הזאת היא הגורמת להיות האדם למעלה או חלילה למטה.

וגם ראוי שהמדרגים לחתנים וכלות יזהרו לא לחנך ולהורות בענייני קדושת הבית בהכללה, אלא דוקא בפרטות, ולכל אחד לפי מדרגתו. ויקבעו לכל אחד סדר הנהגה ממוצעת כדי שיעלה בשער הפונה קדים מעט מעט בדרגות הקדושה. אך המורים לרבים דרך הכללה, ולהנהגת קולות והיתרים, ובהעדר מצות הקדושה, כאילו אין במצוות הבית אלא מילוי תאוות בלבד ח"ו, הם מכשילים את הרבים, ופוגמים בשלימות וקדושת בתי ישראל ובתולדותיהם.

והי רצון שתהרהר הדעת הטובה, והקדושה והטהרה בעולם, ונזכה לדורות מבורכים ומתוקנים ולחיי עולם בבתיים נאמנים בישראל אכ"ר.

מתוך הסכמת מרן ראש הישיבה שליט"א
לספר "בנין הבית על פי דרך התורה"

אלא הכל תלוי במצבו הרוחני והגשמי באותה שעה, וכפי זה מתחייב להתקדש במותר לו, ולהכנס מדרגה נוספת פנימה כדי לקיים מצות קדושים תהיו, שר"ל פרושים, והיינו להבדל ולהפריש עצמו מעט לפנים מעיקר שורת הדין והמותר לו כפי מצבו ומדרגתו. וכבר כתב הרמב"ן ז"ל בפירושו לתורה על הפסוק הנ"ל, שמי שאינו מקיים בעצמו מצות "קדושים תהיו", הוא בבחינת "נבל ברשות התורה", שהגם שאינו עובר עבירתו ממש, ועושה דבריו על פי עיקר הדין, בכל זאת עצם הדבר שהוא להוט ושטוף אחרי התאוות הארציות, ואינו מגביל ומגדיר עצמו להבדל ולפרוש מהם, כבר נקרא "נבל", הגם שאינו עובר על הנפסק להלכה בשלחן ערוך, והיינו שאמרנו "נבל ברשות התורה". וכבר אמרו חז"ל (סוכה נ"ב ע"ב): אבר קטן יש באדם, מרעיבו שבע, משביעו רעב, ובוזה לימדו לנו חכמה ודעת להכיר בדרך היצר והתאוה, שמעולם לא ימצא האדם סיפוק בדרך התאוה, וכמו שאמרנו (מדרש רבה קהלת א' ל"ב): אין אדם מת וחצי תאוותו ביזד, יש לו מנה רוצה מאתיים וכו'. ולכן עיקר הכל הוא למצוא העצה הנכונה לבני העליה, ולפסל לפניהם דרך שילכו בה על פי התורה, בהיותה דרך מאוזנת, הטובה ומועילה לנפש ולגוף.

והנה בענייני קדושת חיי הבית היהודי, ישנם הרבה דרגות, ולאו כל אפיפיא שווין, והוא. דישנם בני אדם שאינם כל כך בני עלייה, ולכן ראוי להנהיגם למצוא ספוקם בדרך היתר, וממילא יהיו גדורים ושמורים מחטא. אולם ישנם בני עליה, שלפי מעלתם ורצונם ומאויים להוסיף בקדושה ובטהרה, ושהיו להורות להם דרך בהנהגת הבית שהיא יותר לצד ההסתפקות וההתקדשות. ובין הקצוות האלו ישנן אלפי דרגות במיני האנשים, שלא ראי זה כראי זה, והכל תלוי לפי האדם והמקום והזמן.

והנה גם בדברי חז"ל, ישנם מאמרים המורים דרך לבני עלייה המתקדשים והמטהרים, וישנם מאמרים שהם על פי עיקר הדין, וצריך לעיין ולהבין בדבריהם בעומק גדול, כדי לדעת היטב מהו מעיקר הדין, ומהו לפנים משורת הדין. וכן איך להתייחס לדבריהם כלפי כל אדם משראלא כפי מדרגתו, שאם הוא מובני עלייה, הרי הוא מצווה ועומד להתנהג במצוות "קדושים תהיו" יותר בדרך ההסתפקות, ואם אינו בר הכי, תזיק לו הנהגת ההסתפקות, וצריכים להורות לו על פי עיקר הדין.

והנה גם בספרים המתחברים להנהיג הכלל בנושאים אלו, ישנם המפליגים לצד החומרות, ואינם מבדילים בין דרגות וסוגי בני אדם, וישנם המחפשים קולות, כי מטרסתם להדריך בעיקר אותם שאין ביכולתם להתנהג בדרך ההסתפקות, וישנן המתאזנים לערוך דבריהם בדרך ממוצע.

ועל כן צריך כל אחד לנהוג בחכמה ובתבונה מסלול ישר לפני איש, במסילה העולה בית אל, כדי שלא יכנס האדם יותר מדי לפני ממחיצתו, ועל ידי זה תצא תקלה, ותקנתו קלקלתו, ח"ו. ולעומת זאת, לא יקבע לעצמו סדר ומדרגות עבודתו באופן שהוא נוטה לצד הקולות, למצוא היתרים לעצמו להתנהג בדרך פחותה וגרועה, הנוטה אל הארציות והתאוות ח"ו, דאז בודאי ירד מטה מטה, וישקע בים הגשמיות ובקברות התאוה, אלא ינחה עצמו באופן הממוצע והמתאים לו, כדי שיוכל לקבוע חייו ודרכיו במצוות הבית בדרך ההתקדשות וההסתפקות כראוי לבני עליה, ויעלה מעט מעט במעלות מזבח העבודה להיות מן המתקדשים והמטהרים, בשמחת תיקון הבית באור השכינה השורה ביניהם.

מקור הלכה

הרה"ג נ. א. שליט"א
מחור"ר ישיבת חברת "אהבת שלום"

סדר הנהגות הזיווג מסידור האריז"ל

*סדר הזיווג

א. אף אם יהיה עם הארץ שמותר לשמש בחול, עם כל זאת לא יזדווג בתחלת הלילה, בחצי הראשונה, שלא ימשיך נשמה בלתי ראויה, כי אז זוג יעקב ולא היה זוג תחתון מכל הזוגים, ויש תגבורת הדינין. אך מחצות לילה זוג יעקב ולא בבחינת כל שיעור קומת ז"א והוא יותר מבוסס. אך לתלמיד חכם אסור לשמש רק ליל שבת אחר חצות, כי אז זוג ישראל ורחל, וקודם חצות [בשבת] דינו כמו אחר חצות בחול.

ב. יזהר מאד בסירוס עצמו מליל שבת לליל שבת, ואמרו בזוהר (אחרי דף ע"ח ע"א) שאסור לתלמיד חכם לשמש מטתו בחול ועובר על פסוק ערות כלתך לא תגלה.

ג. אם אשתו מעוברת או מניקה שאינה ראויה להתעבר, מותר לתלמיד חכם לשמש מטתו בחול. אבל אם ראוי לעיבור אסור אף אחר חצות, שלא ימשיך נשמה מעדת קרח או ממתי מדבר וכיוצא, כפי ההרור שיש לו בעת הזווג, לפי שזווג ז"ל בעת ההוא הוא אח' באח' שהנולדים ממנו הם נשמות ישנות.

ומשפיע נשמה וכו', ולפי"ז משמע קצת דלעולם יש לזהר דוקא מער"ש לער"ש, וכן משמע מסתימת הש"ס וכל הפוסקים, עכ"ל. ועוד הביא דברי החיד"א בהגהותיו על זוה"ק וישב דקפ"ו ע"ב וז"ל: בתשובה למהר"ם גאלאנטי הזקן כתב יד מביא מזהר כ"י דכל זיווג לשם שמים נבראים בנים והם בגן עדן, ולע"ל נקבצו אליו וזש"ה מי ילד לי את אלה עכ"ד, נראה דאזהרת למנוע בחול הוא בכל זמן במניקה וזקנה שמוליד בכח כמוהו ודוק, עכ"ל.

ועוד הביא הגהת הרמ"פ בשעהמ"צ פרשת בראשית על מש"כ שם דבימי עיבור ויניקה מותר הזיווג בימות החול וז"ל: אמר מאיר אפשר שיהיה גם מותר מתחילת הלילה בזיווג אחר שאין הולדת ולד להם שיחיו נשמה מגולגלת, ודע כי זה אינו כן, וגם זה הענין מוכחש מעצמו מהזהר שאמר שת"ח המשמש מטתו בחול עובר על לאו ערות כלתך לא תגלה ועי' בזהר תרומה, וז"ל אמרו סתם עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת ולא פליג, גם ארז"ל שצריך לסרס עצמו סתם, ובכמה דוכתי בזהר דלא פליג, וזה הועתק מכ"י מוהר"ח וז"ל ואפשר שכתב זה קודם שלמד עם מורינו ז"ל עכ"ל. ועי' מש"כ הרמ"פ עד"ז באור זרוע דף רנ"ד. ובמקדש מלך פרשת תרומה קל"ו ע"א. ועי' ספר יסוד ושושן העבודה (שער ח' פרק ו') שהביא דברי המשנת חסידים דמעוברת או מניקה הרשות נתונה לת"ח לשמש בחול וכתב בזה"ל: צועקים עליו כמה ספרים ככוכביא וכתבו אף שמצא זאת בכתבי האריז"ל בודאי איזה תלמיד טועה כתב זה ואינו מהאר"י ז"ל ובוודאי מי שיעיין בזה"ק יראה גדול האיסור לת"ח לשמש בחול שהוא ממש כבועל את הערוה רח"ל ופוגם פגמים גדולים בעולמות העליונים ובוודאי ראוי לת"ח להחמיר בזה ולא יסמוך בזה על משנת חסידים, עכ"ל. וכנראה כוונתו לדברי הרמ"פ הנ"ל שכתב דאין זה מדברי האריז"ל.

והנה עיקר דברי הרמ"פ צ"ע דהרי להדיא כתב בפע"ח הנ"ל שכך אמר לו האריז"ל ואין ניתן לומר שכתב את זה מדעתו קודם שלמד עם האריז"ל, וצ"ע. ועי' בשו"ת שמחת כהן (להרב מסעוד הכהן אלחנן שהיה מגדולי רבני בית אל בדור שלפנינו) בסימן פ"ב שהאריך בענין זה להעמיד דברי האריז"ל ולא כמ"ש הרב חיד"א ז"ל, עי"ש שכתב אחר שהביא דברי החיד"א הנ"ל בהגהות הזוהר בזה"ל: ולקוד"א אחרי נע"ד לא ידעתי מאין יצא לו הרב ז"ל מדברי מהר"ם ז"ל דאזהרת למנוע בחול הוא בכל זמן וכו', דאדבר דפה כח הזיווג לשם שמים, גם לשאינו מוליד בפועל בעולם הזה הוא מוליד בנים קדישין בגן עדן וכו', וכל לגבי ידי אמינא דלמפורסמות הדבר ופשוט לעין כל הרואה בעומק דברי הזוה"ק ובפרשת יתרו דף פ"ט ע"ב, ודברי רבינו האר"י ז"ל בכל המקומות כולם כאחד הם המדברים בזיווג אשר תכליתו בעבור ההולדה והמשכיות נשמות בבחי' הפנימיות הנשמות בני אדם, אמנם כשהזיווג אינו להריון כגון מניקה ומעוברת וזקנה ועקרה, אשר בחינת הזיווג ההוא בבחי' החיות דעולמות אשר זיווג דיליה תדיר ולא פסיק, הנה אין בזה שום אזהרה ולתא דאיסורא כלל, וכל העתים שווים לטובה ולהתירא בין קודם חצות בין אחר חצות, בין בחול בין בשבת, אחד חכם ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול באין הבדל, ועי' בהגהות אמר מאיר שכ"כ יעוי"ש, ומובא בשער המצוות הנד"מ פ' בראשית שם. אך אמנם שיהיה כוונתו לשם שמים לשם מצוה, ולא להנאת גופו ולהיות כסוס כפרד השטופים במזימתם, כי אם כל מטרות לקיים מצות עונה שהוא זיווג התדירי אשר כיוונו בו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע"ה זיע"א.

ולענ"ד נראה דבענין זה דזיווג ת"ח בימות החול יש ג' טעמים שונים, והם הא' משום דבימות החול טרוד בתלמודו ותש כחו, ולכן זמן עונתו הוא מליל שבת לליל שבת, וכמ"ש במג"א סי' ר"מ סק"ג, וכן הוא בזה"ק יתרו דף פ"ט, ובכ"מ. ועל פי הפשט הוא משום טרדת תלמודו ומשום תשות כחו, ועפ"י הסוד הוא משום שבימות החול מקיים בחי' הזיווג הרוחני על ידי התקשרותו בשכינה הק' בלימוד התורה, ורק בשבת קיום הזיווג הוא בפועל הגשמי על ידי אשתו, ועי' היטב בראשית חכמה שער הקדושה פרק ז' ובלשונות הזוהר שהביא שם, ועי' תומר דבורה פרק ט' שכתב שהאדם פורש מאשתו לאחת משלש סבות הא' בהיותה נדה, הב' שהוא עוסק בתורה ובודל ממנה כל ימי החול, הג' שהוא הולך בדרך ושומר עצמו מן החטא, ובזמנים אלו השכינה דבקה וקשורה עם ואינה מנחת אותו כדי שלא יהיה נעזב ונפרד, אלא לעולם אדם שלם זכר ונקבה, והרי שכינה מזדווגת לו, צריך האדם לזהר שלא תפרד שכינה ממנו בהיותו יוצא לדרך ויהיה זריו ונשכר להתפלל תפלת הדרך ולאחוז בתורה וכו',

כל ז"א פב"פ עם ישראל ויעקב כמו שהוא אחר חצות בחול, וזה נמשך עד חצי הלילה. ואח"כ לאה עולה למעלה בהיכל הבינה, ורחל יורדת פב"פ עם ישראל ויעקב, ולכן ארז"ל כי עיקר הזווג של ת"ח מליל שבת לליל שבת אחר חצות, כי אז רחל שהיא רחמים פב"פ עם כל הז"א כולו, ואז הוא הכל רחמים גמורים. אמנם לעם הארץ הותר בחול אחר חצות, כי גם אז לאה פב"פ עם כל הז"א, ואז הוא הכל רחמים גמורים, אמנם קודם חצות אפילו בליל שבת לא הותר אפילו לע"ה, כי אז פב"פ מהחזה ולמטה בלבד, ונלע"ד חיים כי זהו דווקא בשעת תפלת ערבית, אבל אח"כ רחל עולה למעלה, ואז לאה היא פב"פ עם ישראל ויעקב כמו בחול אחר חצות כנ"ל, א"כ כמו שע"ה מותר בחול אחר חצות, ג"כ מותר בשבת אחר תפלת ערבית, עכ"ל. ועי' בשעה"כ דף ס' ע"א בהגוב"י אות א'.

4. וז"ל הזוה"ק שם: ר' חזקיה אמר כלא ברזא עלאה הוא, לאחזאה דמאן דפגים לתתא פגים לעילא. ערות כלתך לא תגלה, דתנינן עונתן של ת"ח משבת לשבת בגין דידעין רזא דמלה ויכוונון לבא, וישתכח רעותהון שלים, ובנין דאולידו אקרון בנין דמלכא, ואי אילין פגיומו מלה לתתא, כביכול פגמין אינון בכלה דלעילא, כדון כתיב ערות כלתך לא תגלה, דא בגין אינון דידעין אורחין דאורייתא. שאר עמא, ההוא דאתגליא כלתך ממש וכו', עכ"ל. ופירש הרמ"ק בזה"ל: ערות כלתך לא תגלה, דהיינו שהם גורמין שהכלה שהיא רומזת לאשת תלמידי חכמים דהיינו כלתם, שיהיה בהם ערוה הנמצאת ושוולטת בחול, ולזה מסרסין עצמם שלא יהיה חלק בטיפה ההיא ברע כלל, אלא דוקא ביום השבת שאין רע שולט כלל וכו', עכ"ל. [ועי' כל לשונו בהערה הבאה].

5. מקורו בפע"ח (שער קר"ש שעה"מ פרק י"א) וז"ל: מורי זלה"ה היה אומר, כי כל אזהרה מע"ש לע"ש הוא במשמש לשם הריון לצורך בנים, וצריך להיות אז הזווג, כדי שישירה בהאי טפה נשמה קדושה עליונה מהזיווג עליון, אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה, אין לחוש עליו כ"כ. והטעם, כי כל עצמה של אזהרה זו אינה אלא לבל ישפיעו נשמות הנק' צדיק, ויעלו רק נשמות השבת כנז, אבל אם היא כבר מעוברת או מניקה, בטלה טענה זו, עכ"ל. ועי' בטעמי המצוות פר' בראשית, ובפע"ח דף פ"ט ע"ג.

והרמ"ק ז"ל כתב (סידור תפלה למשה שער י' סימן י"ג) אחר שביאר ענין זיווג דחול ודשבת לענין הולדת נשמות וכו' כתב בזה"ל: עד כאן דברינו בסוד ההולדה, ויהיה לפי זה ענין זה האזהרה לעת ההולדה לבד, אמנם חז"ל אמרו סתם עונת תלמידי חכמים משבת לשבת, ולא חלקו בין מעוברת למניקה וזקנה הראויה להתעבר. אמנם סוד הענין נוסף על תועלת הבנים כנזכר, - העונה היא מצוה מן המצוות כשאר מצוות התורה כהנחת תפילין וציצית וכיוצא, ועלתה במעלה יותר ויותר, מפני שאין לך מצוה שידומה ממש אל הזיווג העליון בכל צדדיו כמו המצוה הזאת, מפני ששאר מצוות התורה ירמזו בצלם והדמות העליון לייחוד הספירות, אמנם רמז רחוק מאד, אבל סוד הזכר והנקבה הם ממש סוד הספירות העליונות כאמרו "נעשה אדם", וייחודם וזווגם רמזו הזיווג העליון כאמרו, ואין שניהם בלא שכינה כשיהיה הזיווג רחוק מכל מיני כיעור, ולא לחנם היא המצוה הראשונה הרמוזה בתורה פרו ורבו וכו', ועתה כל ענין יהיה לפי ענינו ומעלתו, שאר העם שיש להם נשמות חול, עונתם אפילו בחול מפני שזווגם יגרם זיווג החול במטטרו"ן, ועם היות שהרשעה שולטת אינו ערוה ומותר להזדווג בחול, ויעשו זיווג כפי מדתם שהם בעץ הדעת טוב - דא יצר טוב מטטרו"ן, ורע - דא יצה"ר ס"מ, והיינו סודם ורמיזתם וזיווגם. אמנם תלמידי חכמים שמדתם עץ החיים, והם בהבדלה מעץ הדעת טוב ורע, שכולם טוב בעץ החיים, אם יעשו זיווג בעץ הדעת טוב ורע, שסוד הרע גם כן יש לו שליטה, הנה יגרמו להם ערוה בחול אם יהיה זווגם בחול, ויאמר בהם ערות כלתך לא תגלה, דהיינו שהם גורמין שהכלה שהיא רומזת לאשת תלמידי חכמים דהיינו כלתם, שיהיה בהם ערוה הנמצאת ושוולטת בחול, ולזה מסרסין עצמם שלא יהיה חלק בטיפה ההיא ברע כלל, אלא דוקא ביום השבת שאין רע שולט כלל, וזהו מה שרמזו בזהר פ' אחרי מות בפסוק ערות כלתך לא תגלה, עכ"ל הרמ"ק ז"ל. ומבואר בדבריו דאף בימי עיבור שייך דברי הזוהר ואין לת"ח לשמש כלל בימות החול כיון שזיווג דימי חול הוא מסטרא דעץ הדעת וכו' כמו שפירש.

והנה עי' בספר דעת הקדושה להריא"ז מרגליות (סימן ז' אות ג') שהביא בשם אליהו רבא סי' ר"מ אות ב' שכתב בשם השל"ה בשם המקובלים דאף שאין אשתו מתעברת מכל מקום מעורר למעלה

•חילקנו את ההנהגות לפי אותיות כדי להקל על הלומד, וכמו כן שינונו הסדר ולפעמים הקדמנו את המאוחר ואיחרנו את המוקדם כדי שיבואו ההנהגות כפי סדר נכון, אך הכל כפי לשונו הטהור של סידור האר"י ז"ל של ר' שבתי ז"ל ללא שינוי, מלבד איזה מקומות שאין מובן המילה כתבנו הצעה בסוגריים מרובעות.

1. מקורו בשער המצוות פרשת בראשית וז"ל: מי שאינו ת"ח מותר לשמש מטתו בלילי החול ולא ביום, ואף בלילה אינו מותר לו אלא אחר חצות לילה, והטעם הוא לפי שאז הוא זוג יעקב ולא שתופסת כל מקום רחל גם כן, והם כשיעור קומת ז"א, והוא זוג יותר מבוסס מהזיווג הנעשה קודם חצות שהוא יעקב ולא מן החזה ולמטה, כי זה הוא זוג התחתון במעלה מכל הזווגים כי כולו תגבורת הדינים כנודע. והתלמידי חכמים אסורים לשמש מטתם בימי החול, ולא הותר להם אלא בליל שבת, וגם זה צריך אחר חצות דוקא, כי אז הוא זוג מובחר של ז"א ורחל כמו בתפלת שחרית דימי החול, אבל קודם חצות דליל שבת הוא כמו אחר חצות דלילי החול ממש, אלא שהוא מבוסס בליל שבת עתה יותר מבשל החול, ועם כל זאת לא הותר אלא לעם הארץ בלבד. גם בליל יום טוב וראש חדש דינם כלילי שבתות, ואף התלמידי חכמים מותרים בהם אחר חצות לילה, אע"פ שאין כל כך בהם קדושה כמו בליל שבת. וכן בליל טבילת מצוה אע"פ שהוא בליל החול, עכ"ל. [ועי' פע"ח פ"ז משער התפלה דף ט' ע"ב, ועי' להלן בסמוך הערה ב' ג]. ועי' ע"ה (שער מ"א סופ"א דף פ"ז ע"ג) ובהגהת השמ"ש שם].

ועי' בסידור תפלה למשה להרמ"ק ז"ל (שער עשירי סוסי י"ג) שכתב בזה"ל: וכמו מציאות קדושת הזיווג בליל שבת היא קדושתה בליל טבילה, דלגבי ידיה קדושתו כקדושת שבת, כיון ששומר מצות נדה כהלכתה, וכן פירש ר' שמעון בזהר פ' בראשית (דף מ"ט ע"א) ובדרך זה יהיה מצוה זו כתקנה, עכ"ל. ועי' להלן הערה י"ז.

2. הנה מלשון שכתב ישראל ורחל משמע דכוונתו לז"א ורחל, אמנם אין כוונתו לזיווג ז"ל בכל הקומה שהוא זיווג ז"ל הגדולים הנעשה רק במוסף שבת בקדושת כתר כידוע, ועתה אין בחי' זיווג ז"ל הגדולים אלא זיווג יעקב ורחל בכל קומת הז"א, וכמ"ש להדיא בפע"ח (שער התפלה פ"ז דף ט' ע"ב) וכן שם בשער השבת (סו"פ י"ח דף ק"א ע"א בשם ס"א), ועי"ש בהגהת הלשם דכן הוא עיקר. ועי' בספר הקדוש"ש לבעל הלשם ז"ל (בליקוטים שבסוף הספר בליקוט ב' סימן ב'), ועי' לשון שעה"כ (דף ס' ע"א) שכתב בזה"ל: ובחצות ליל שבת אז גם רחל היא פב"פ עם כל ז"א לגמרי, ואז הוא רחמים גמורים, להיות בחי' רחל, וגם שהיא גדולה לגמרי, ולכן הותר הזווג אפילו לת"ח, עכ"ל. ואמנם המעיין היטב יבין דגם שם כוונתו לזיווג יעקב ורחל בכל הקומה, אלא שקרא לזה עמידת רחל עם כל ז"א, והטעם הוא משום דבחי' יעקב מן החזה ולמעלה נקרא ישראל, וכן מוכח שם בשעה"כ, ועוד שם בדף נ"ט ע"ד לענין זיווג יעקב ולא בכל הקומה שהוא אחר חצות דימות החול, שקרא לזה זיווג "לאה עם ישראל ויעקב" דהיינו מן החזה ולמעלה נקרא ישראל ומן החזה ולמטה נקרא יעקב, אבל כל זה הוא באמת רק בחי' זיווג יעקב ולא בלבד בכל אורך קומת ז"א, עי"ש ודוק". ולפי"ז צריך לפרש גם לשון שעה"מ הנ"ל בהערה א' שכתב דבליל שבת אחר חצות אז הוא זיווג מובחר של ז"א ורחל כמו בתפלת שחרית דחול, עכ"ל. ולכא"ו צ"ב בדשחרית דחול אינו כלל זיווג ישראל ורחל אלא יעקב ורחל, ועוד שהרי אז הוא רק יעור"ה מן החזה ולמטה, ובליל שבת הוא בכל הקומה. אמנם לפמשי"ת צריך לפרש דכוונתו במש"כ זיווג ז"א ורחל לזיווג יעקב ורחל [שהוא בחי' ז"א מן החזה ולמטה] שהוא כמו בשחרית דחול ואין כוונתו כלל לז"ל הגדולים, אלא שבלייל שבת הוא מעולה יותר שהוא יעור"ה בכל הקומה, אבל בחינת הפרצופים המזדווגים הוא כדוגמת שחרית דחול שהוא יעקב ורחל בלבד, ודו"ה. [ועי' קיצור הכוונות להרמח"ל ז"ל בכוונת ליל שבת שפי' דבחי' זיווג דחצות ליל שבת הוא באמת יעקב ולא בכל הקומה, אלא שנחשב כזיווג ישראל ורחל וכו', עי"ש שפי' הענין עפ"י דרכו, וכתב בסו"ד דמהאי טעמא קרא הרב ז"ל לזיווג זה ישראל ורחל עי"ש].

3. אמנם הוא מבוסס יותר מאחר חצות בימות החול כנ"ל בהערה א', ועי' פע"ח (שער התפלה פ"ז דף ט' ע"ב) וז"ל: ובשבת בלילה בתפלת ערבית אז רחל עם יעקב פב"פ בסוד כל נה"י דז"א [פי' בכל רוחב הנה"י דז"א ולא רק בבחי' איהו בנצח ואיהו ביהוד עי"ש כל הענין]. כי זהו יותר מן תפלת שחרית דחול, ואחר תפלת ערבית עולה רחל למעלה בהיכל בינה אמה עלאה להגדילת שם, ואז יושבת לאה עם

ד. בליל ראש חדש ויום טוב אחר חצות דינם כליל שבת, אע"פ שאין זיווגם כליל שבת, אך עם כל זאת מותר לשמש לתלמיד חכם אז.

ה. צריך לקיים מצות עונה בימי עיבור או יניקה, כי יש זיווג עליון אז גם כן לצורך קיום העולם, כי זיווג זה הוא תדיד.

אפשר לשמור עתותיו הראוים לו, אם דרך חסידים ישמור דבר בעיתו מ"ט ומ"ן [מה טוב ומה נעים] להיות כוונתו לשם שמים, ומקרא מלא דיבר הכתוב ופקדת נוח ולא תחטא, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, ועל זה נאמר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ותאות צדיקים אך טוב, ולפניו יתברך נגלו כל תעלומה אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן, והנה יש לי בזה להאריך כדמ"ל ולהביא ראיות ברורות לפום דינא כי מהיות טוב ללכת בדרכי יושר זו לשמור את דרך עץ החיים בכל עיתותיו, ממה שיתנהג בחסידות אשר יתהפך עליו מחסידות לחסידות שז"ל וטו"ק ר"ל, וה' יודע מחשבות בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, דוק עכ"ל. ומבואר בדבריו דכל שכוונתו לשם שמים דלא יכול למיקם אנפשיה וכד' יוכל ג"כ להמשיך בנים חסידים וקדושים וכו', וכל זה נראה כמוס בלשון הארז"ל שכתב כפי הרהורו בעת הזיווג. וע"ע בהערה הבאה.

ז. ז"ל הארז"ל בפע"ח שער קר"ש שעה"מ פ"א: בענין הזיווג עצמו בכוונתו שיהיה לכוונת המצוה לבד, ולא לשום הנאה גופנית, וכפי מה שיקדש את עצמו כך היא עצמות הבן ביתר שאת. גם שלא יהא מצוי אצלה תמיד, אלא מע"ש לע"ש כמ"ש בזוהר, ועל זה נאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, ר"ל כשהאבות ימתינו וישמרו הזיווג מליל שבת לליל שבת, מלשון ואביו שמר את הדבר, אז הבנים יהיו הגונים, ואיש אמו ואביו תיראו, ואם לאו ח"ו לא יראו מהם. כפי שהאדם מקדש את עצמו מלמטה, מקדשין אותו מלמעלה, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. כי הנה באדם יש ג' שותפין - הקב"ה, אביו, ואמו. האב נותן הלבון, והאם האודם, ומזה נעשה גוף הבן, וה' יתברך נותן הנשמה. ואם האדם עשה הגוף בקדושה, אז ה' יתברך שוכן בתוכם, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ר"ל, אם יעשו דבר זה בקדושה, אז ושכנתי בתוכם. ואמר "בתוכם" לשון רבים, כי אם זוכה האדם יהיו לו נר"ו, והנפש מלביש לרוח, ושניהם לנשמה, וכנגד הנשמה אמר ושכנתי בתוכם, ר"ל בתוך הרוח והנפש. וכי תאמר במה יהיה קדושה, לזה אמר: ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, ר"ל כשעשה הקב"ה את אדה"ר, לא היתה שום כוונה אחרת רק לבריתו לבד, וכן תעשו גם אתה, כדי שלא יהיה הזיווג להנאת הגוף, כי אם למצות פריה ורביה. והנה היו ג' מיני תרומות - תרומת האדנים, ותרומת המשכן, ובקע לגולגולת, כנגד נר"ו. וע"ז נאמר ואת שבתותי תשמור ומקדשי תראו.

ולכן אמר הכתוב: אל תהיו כסוס כפרד, שלא תהיו כבהמות להנאת הגוף בלבד. גם שלא יתמיד, כי הסוס הוא יותר שטוף בזמה מכל בהמות. ואם יעשה כן, אזי הבנים ח"ו שיצאו משם לא יהיו הגונים, וזהו "כפרד" כי הפרד אינו מוליד, וגם האדם שתהיה כל כוונתו לתאות גופנית, הבנים שיצאו משם יהיו מכוערים, ולא יראו ממנו ולא יקראו בניו. ואמר: במתג ורסן עדיו לבלום, הכוונה שהסריסים המה מכוערים, וכל יופי ועדי האדם תלוי ביסוד, ולכן היה יוסף יפה תאר ויפה מראה. פי' ב', כי מלבד זה שצריך האדם להמתין מליל שבת לליל שבת, גם בליל שבת עצמו צריך להמתין עד אחר חצות, ולכן אמר במתג ורסן עדיו לבלום, ואמר: בל קרוב אליך, ע"ד לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך, ולרמזו לכל הנזכר, תמצא בר"ת ב'מתג ורסן עדיו לבלום, הוא בוע"ל. להורות שכל זה הוא בענין הזיווג. גם ס"ת גימ' גה"ם להורות למי שאינו נזהר לקדש בענין זה סופו לירד לגהינם וכו', עכ"ל.

א"ה לכאורה מלשוננו כאן בכל אריכות הענין משמע דמעלת ליל שבת אינו רק משום שאז יכול להמשיך נשמות גבוהות וכו', אלא מעלה מצד עצמה מצד ענין הקדושה שהוא זמן מקודש יותר, וכן במה שמתקדש שלא לשמש במשך כל ימי השבוע, ולפי"ז יהיה כן גם בימי עיבור ויניקה, וצ"ל היטב, ועי' מש"כ לעיל סוף הערה ה, ולהלן סוף הערה טו.

8. מקורו בפע"ח שם וז"ל: ליל ר"ח או ליל י"ט אחר חצות, דינם כליל שבת, אע"פ שאין זיווגם כליל שבת, עכ"ז ר"ח מותר לשמש מלתו, כי גם אז רוח קדושה שורה מחכמה על ת"ח המשמשים בליל שבת. גם ליל ז' של פסח מותר בזיווג, והסימן ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, עכ"ל.

9. בפע"ח שם וז"ל: העונה, היה אומר מורי זלה"ה, שאדם צריך לקיים מצות עונה אף בימי עיבור ויניקה הולד, כי גם יש זיווג למעלה תדיר, אפילו עיבור ויניקה עליונים לצורך קיום העולם, כי זהו זיווג תדיר, עכ"ל. עוד שם: שאלתי למורי זלה"ה, אם אמלט עצמי מהעונה בימי עיבורה או מניקתה, להיותה זמן קר, ואי אפשר לטבול. והשיב לי, כי אם גם האשה מוחלת ואינה מקפדת, בוודאי אני פטור, אך עכ"ז טוב לקיימו וכו', עכ"ל. והביאו המג"א ריש סי' ר"מ ומשמנ"ב שם. וכתב בביאור הלכה שם וז"ל: וצריך גם אז (ר"ל במעוברת ומניקה או עקרה וזקנה) לנהוג בקדושה כי כתבו המקובלים שגם אז נבראו נשמות קדושות על ידי זה, עכ"ל.

ובשלה"ק (שער האותיות אות ק) כתב בזה"ל: דעו בני יצ"ו, כי מכל ביאה וביאה כשהיא בקדושה, יצא ממנה פעולה טובה, דאף שאין אשתו מתעברת, מכל מקום מעורר למעלה ומשפיע נשמה, והאריכו בזה המקובלים, וכתבו שעל כן יש היתר לשמש עם אשתו אף שהיא כבר מעוברת או מניקה או זקנה או עקרה, כי אינו מוציא זרעו לבטלה אלא מתהווה מזה נשמה קדושה. וזהו ענין ותהי שרי עקרה אין לה ולד, ומקשה הזוהר אין לה ולד הוא יתיר, לא לימא רק ותהי שרי עקרה, ותירץ כי בא להורות סוד הענין הזה, כי אברהם היה משמש

כתיב בהו בישראל (ויקרא כ' כ"ד) אשר הבדלתי אתכם מן העמים להיות לי, וכתב (שם ז') והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני יהוה, אי אינו מתרחק, אן הוא קדושה דילהון, הא רעותא דילהון אתרחקת מניה, וקרא אכריז ואמר, (תהלים ל"ב ט) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין, במה אתפרשן בני נשא מסוס ופרד, בקדושה דגרמייהו, לאשתכחא שלימין ורשומין מכלא. ועל דא, זיווג דבני נשא הוא בזמנין ידיען, לכוונא רעותא, לאתדבקא ביה בקדושה בריך הוא. והא אתערן, בפלגות ליליא קוב"ה עאל בגנתא דעדן, לאשתעשעא עם צדיקיא, וכנסת ישראל משבחת ליה לקוב"ה, והוא שעתא דרעותא לאתדבקא בהו, וחברייא דמשתדלי באורייתא, משתתפי בה בכנסת ישראל לשבחא למלאך קדישא, ואתעסקן באורייתא. שאר בני נשא כדון עידן רעותא לאתקדשא בקדושה דקוב"ה, ולכוונא רעותא לאתדבקא ביה. ואינון חברייא דמשתדלי באורייתא, זיווג דילהון בשעתא דזיווגא אחרא אשתכח, והאי משבת לשבת, לכוונא רעותא לאתדבקא ביה בקוב"ה ובכנסת ישראל, דהוא עידן רעותא דמתברכן כלא עלאי ותתא: אי בני נשא אתרחקו מניה, ועבדן כבעיר, אן הוא קדושה דלהון, לאשתכחא קדישין, אן אינון נפשאן קדישין דמשכן מעילא, ושלמה מלכא צווח ואמר, (משלי י"ט ב) גם בלא דעת נפש לא טוב, גם בלא דעת, מאן הוא דעת, דא קדושה בריך הוא, נפש לא טוב, דא הוא נפש דאינון משכין בעובדייהו, לא טוב, דהא מסטרא אחרא אתמשכאן עלייהו נפשתא, דלאו איהו טוב, בגין דלא מכווני לבייהו לקוב"ה. מאן דאתלהיט ביצר הרע, בלא רעותא וכוונה דלכא לקוב"ה, מסטרא דיצר הרע אתמשך עליה נפשא, דלאו איהו טוב, הדא הוא דכתיב, גם בלא דעת נפש לא טוב. ואץ ברגלים חוטא, מאן דאיהו אץ ודחי שעתא בלא רעותא קדישא, חוטא, חוטא ודאי בכלא. ועל דא שריין מכתשין בישין בבני נשא, ואסהידו באנפיהו בחציפותא דילהון, לאחזאה דהא קדושה בריך הוא מאיס בהו עד דאינון זכאן ומכשראן עובדייהו כמלקדמין, ומתברכן (ס"א ומתדכאן) וכו', עכ"ל.

ומבואר לכאן מתוך דבריו דעיקר טעם הזמנים המיוחדים הוא משום דאז הוא זמן מסוגל לאדבקא רעותא בקוב"ה, וזה נאמר הן לעמי הארץ לענין אחר חצות בימות החול שאז הוא שעה מיוחדת משום שהקב"ה נכנס להשתעשע עם הצדיקים בגן עדן, והן לתלמידי חכמים לענין שבת משום שאז הוא היחוד העליון דקב"ה וכנסת ישראל, והוא זמן רצון שמתברכן בו עליונים ותחתונים, משא"כ בימות החול אחר חצות שהת"ח משתדלי באורייתא וכו', ומשמעות כלל המאמר הנ"ל הוא שמדבר על ענין עצם קדושת הזיווג, ולא דווקא על ענין המשכת נשמות טובות לבנים, ורק בסוף דבריו הוסיף דגם לא ימשיך נפש קדושה לבנים וכו' דוק. ועד"ז מאמרים רבים בזה"ק ואכמ"ל, דוק ותשכח.

וכן משמע בדברי הרמב"ן באגה"ק שכתב בזה"ל: ואם כן הזרע הוא חלק מכל אבר ואבר מאיברי הגוף, אין ראוי לאדם להיות מצוי אצל אשתו כתרנגול, כי אז היה כחו תשש ומאור עיניו מתמעט וכל חלקי אבריו הולכים ודלים, אבל בהיות החבור בעונה הידועה שהיא מליל שבת לליל שבת שהוא סוד החזרת הגלגלים פנים ואחור בשעת ימי השבוע אז יוכל להשפיע כח בזולתו והוא לא יחסר דבר שיהיה נחלש עליו חולשא נראית, לפי שכבר קבל כח שיוכל להשפיע ממנו, ולפיכך אמר (תהלים א, ג) אשר פרוי יתן בעתו, והיינו מליל שבת לליל שבת, וסמין ליה ועלהו לא יבול, כלומר והיה החבור לשם שמים ויבא לידי גמר מעשה. וטעם היותו מליל שבת לליל שבת לפי שהשבת הוא יסוד עולם והוא דוגמת עולם הנפשות מטעם שבת לליל, וכוונתו לתלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת להוליד צורה הראויה לעבודת הבורא יתברך בעלת נשמה שכלית עליונה טהורה, כאמרו (שמות) וביום השביעי שבת וינפש. והנה זאת הכוונה בעונת תלמידי חכמים, והבן מאד כי לא שמו עונתן בימי הגופניות דהיינו ששת ימי המעשה כי אם ביום שכלו שבת ועולם הנפשות, עכ"ל. ומבואר שיש טעם מיוחד בענין זיווג בשבת ודאי דמהאי טעמא כיונו החכמים להמשיך נשמה טהורה ע"כ לבניהם, אבל משמע ודאי דגם מצד עצם קיום הזיווג ביום שכלו שבת ולא בימי הגופניות הוא מעלה גדולה.

6. מקורו בפע"ח (שער קרשע"מ פרק י"א) וז"ל: הבעל בחול ידע כשתתעבר אשתו תלד בן סורר ומורה או עז פנים או משומד או ממזר או ע"ה ר"ל, הנפש שלו יהיה מאחד הבעילות של חול. שיש שנותנין לו נשמה ממתית מדבר, ויש מעדת קרה, ויש ממתי ישראל, כל אחד ואחד כפי אותו המחשבה והרהור, שיש לו בעת זיווגו שמזדווג עם אשתו, עכ"ל. והנה ממה שהוסיף כפי אותו המחשבה והרהור שיש לו בעת זיווגו וכו', משמע שאינו דבר מוכרח שיהיה לו נשמות כאלו ח"ו, והדבר תלוי כפי קדושת מחשבתו, ואם יקדש מחשבתו כראוי ויכוון לשם שמים אינו מוכרח שימשיך נשמות גרועות כאלו, ואף דאינו זמן המשכת נשמות מעולות חדשות כמו בליל שבת אך אינו מוכרח שימשיך נשמות גרועות כ"כ. וכמו כן מבואר דאזהרה זו היא לת"ח שאין לו לשמש בימות החול, אבל ע"ה שמותר לשמש בחול אחר חצות, אינו מוכרח שימשיך ח"ו נשמות גרועות הנ"ל, ואולי גם לע"ה תלוי הוא כפי הרהורו בשעת הזיווג כפי ערכו ומדרגתו. ועי' תשובת הרב שמחת כהן סי' פ"ב שכתב בתו"ד וז"ל: דאדרבה דיפה כח הזיווג לשם שמים, גם לשאינו מוליד בפועל בעולם הזה הוא מוליד בנים קדישין בגן עדן, וכ"ש וק"ו לאיש אשר מוליד בעוה"ז, שמשפיע נשמות קדושות בפועל בנים חסידים וקדושים בכח זיווגא דשלים לשם שמים בכל עת ובכל זמן, ובפרט לאיש חכם אשר עיניו בראשו דלא יכול למיקם בנפשיה לפי מיזגו וטבעו ולפי המקום באי

ולפי טעם זה לכאורה אין כלל הבדל בין ימי עיבור ויניקה, דאין הטעם משום הולד אלא משום התלמיד חכם עצמו הטרוד בלימודו בימות החול, ואופן היחוד שמקיים בימות החול הוא על ידי הדבקות בלימוד התורה כמשנ"ת, ועיין היטב במאמרי הזוה"ק בענין זה ותבין יותר. [ואמנם בעיקר הטעם שבימות החול הת"ח מקיים היחוד על ידי לימוד התורה דווקא ובשבת על ידי הזיווג בפועל, הוא מקושר עם טעם הג' דלהלן דבימות החול אין יכול לקיים שלמות היחוד אף בפועל הגשמי ורק בשבת מחמת איכות הזמן ורוממות האדם יכול לקיים היחוד אף בפועל הגשמי, ובה תבין הרבה מאמרי הזוה"ק שמקשרים ב' הטעמים זה עם זה ודו"ה וא"א להאריך כאן בכל הלשונות וביאורם.

וטעם הב' הוא משום הולד כי בליל שבת הוא עת רצון להמשיך נשמות קדושות וכו' כדברי הארז"ל, ועל זה הוא שכתב בפשטות דאין טעם זה שייך בימי עיבור ויניקה, מלבד דעת החיז"א לחדש לאסור משום שמוליד נשמות למעלה וכו' וככל הנ"ל, אך אין זה רהיטות דעת הארז"ל וכנ"ל.

וטעם הג' הוא על דרך דברי הרמ"ק הנ"ל שבימות החול הזיווג הוא מסטרא דעה"ד ולא מסטרא דעה"ח וכו', והיינו מצד עצם פעולת הזיווג דאין לת"ח לקיים הזיווג רק בימים המקודשים בבחי' עה"ח וכו' כנ"ל, וטעם זה נראה שמבואר מתוך כו"כ מאמרי הזוה"ק שהפליג בענין עונת ת"ח משבת לשבת, ולא משמע בכלל המאמרים שהוא רק משום הולדות אלא משום עצם מעלת רוממות הזיווג בשבת, וכן משמע מדברי הרמב"ן באגה"ק כדלהלן. ואמנם נראה דלטעם זה השלישי אינו ככל חומר איסור הזיווג בימות החול של טעם הב' שהוא בזיווג דהולדה כדי להמשיך נשמות קדושות, אשר בזה החמיר מאד הזוהר שעובר על ערות כלתך לא תגלה וכו' כנ"ל, אלא שהוא יותר על דרך הנהגה טובה ומעולה לכתחילה, אך אינו בגדר "איסור" זיווג בימות החול, ולכן לא כתב הארז"ל שהוא איסור בימי עיבור ויניקה, אך מדקדוק לשונו שכתב "אין לחוש עליו כל כך" משמע דודאי מעלה וענין נכון הוא שלא לקיים הזיווג בחול גם בימי עיבור ויניקה אלא שבמקום הצורך "אין לחוש כל כך", וכן נראה מסתבר, דהרי בכל זיווג נעשה מרכבה לזיווג העליון, ופשיטא דעדתי טפי מאד להיות מרכבה לזיווג דליל שבת מלזיווג דימות החול, וגם משום דבשבת יש כח ביד האדם לקדש עניני הגופניות ולהעלותם וע"ד מצות עונג שבת כידוע [וזה כלול במש"כ הרמב"ם והשר"ע דזמן תשמיש בשבת הוא משום עונג שבת], וכמו בענין אכילה שכתב הארז"ל (עי' מחברת הקודש דף ל"ד) דבימות החול אם מרבה יותר מכדי הצורך הוא הולך לחיצונים, ובשבת אף שמרבה יותר הכל בקדושה ואין אחיזה לחיצונים, וכל זה הוא טעם מתלווה לדברי הרמ"ק הנ"ל, וע"ע להלן סוף הערה ז' מש"כ ממשמעות דברי האר"י ג"כ דיש טעם סירוס מליל שבת לליל שבת אף לא משום הולד. וע"ע מש"כ להלן הערה ט' ובסו"ד שם.

ובזה יתיישבו טענות המחברים הנ"ל שהבינו מסתימת ש"ס ופוסקים ומאמרי הזוהר שלעולם עונת ת"ח הוא משבת לשבת דווקא, דעיקר טענתם הוא מכלל רהיטות לשונות הזוהר במעלת קדושת יום השבת, דמשמע דגם מצד עצם פעולת הזיווג יש לקיימו בשבת הן מטעם שבימות החול עוסקים בתורה כטעם א' הנ"ל והן משום שבשבת הוא ברוממות הנשמה ולא ימשך אחר פחיתות הגוף כטעם זה השלישי ודו"ה. ולכן גם הרב שמחת כהן שכתב להעמיד דעת הארז"ל להתיר בימות החול הוסיף להזהיר בזה"ל: אך אמנם שיהיה כוונתו לשם שמים לשם מצוה, ולא להנאת גופו ולהיות כסוס כפרד השטופים במזימתם, כי אם כל מטרות לקיים מצות עונה שהוא זיווג התדיר אשר לכוונתו בו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע"ה זיע"א, עכ"ל. ולכאורה מה שייך אזהרה זו לנידון של זיווג בימות החול, והרי זו אזהרה בעלמא שצריך האדם לכוון בזיווגו לשם שמים ולשם מצוה וכו', ומוכח דבא להזהיר דבימות החול צריך יותר להזהר שכוונתו בזה יהיה לשם מצוה ולא להנאת גופו וכו', כי אין בזה משום עונג שבת ויש בזה סכנה כמו כל שאר עניני החומר שקשה להעלותם בימות החול יותר משבת כנ"ל. וע"ע בנן איש חי (שנה ב') פרשת וירא אות כ"ג, אחר שהביא דברי האר"י הנ"ל בפרי עץ חיים, כתב על זה וז"ל: ובספרי הקטן מקבציאל כתבתי בס"ד דאין סתירה מדברים הנזכרים למה שביאר רבינו ז"ל בשער טעמי המצוות ובשער הכוונות בענין הזיווג של ימות החול, וכתבתי דאף על גב דגם תלמידי חכמים יכולים לסמוך על דברי מהר"ח ז"ל בספר פרי עץ חיים הנזכר, לשמש בחול במעוברת ומניקה, עם כל זה ראוי שיתנהגו בפרישות ולא ירגילו עצמם בכך, ורק אם בדרך מקרה נזדמן להם דבר זה בחול אין לחוש, עכ"ל.

[ולפי"ז יהיה נפ"מ גם בימות החול עצמו בין קודם חצות לאחר חצות, והיינו בימי עיבור ויניקה שאינו לצורך הולדה ומשמש בימות החול, דאף דמצד זה שאינו להולדה יכול לקיים הזיווג גם קודם חצות, מ"מ מצד איכות הזמן שקודם חצות הוא זמן דין ויש יותר חשש אחיזת החיצונים בזיווגו, בוודאי יש לו מעלה לקיים הזיווג אחר חצות שהוא עת רצון ורחמים, ונפ"מ הן לת"ח הנצרך לקיים זיווגו בחול, והן לע"ה שמקיים לעולם בחול, דבזמני עיבור ויניקה יש גם מעלה טפי אחר חצות מקודם חצות, אך אין זה בגדר איסור על פי הסוד, אלא בגדר מעלה לכתחילה במקום שאפשר].

ונעתיק מאמר אחד מזוה"ק (ח"ג דף מ"ט ע"ב) ז"ל: אמר רבי אבא, חמינא לאינהו בני עלמא דלא משגחן ולא ידעין ביקרא דמאריהון,

ו. בליל שבעים או בליל שמונים לעיבורה אפילו בספק לא ישימש כי הורג את הולד במעי אמו¹⁰.

ז. נהגו פרישות¹¹ מראש השנה עד מוצאי יום הכיפורים, ליל הושענא רבא, ושמיני עצרת¹², ובב' ימים ראשונים של פסח¹³, וליל שביעי של פסח¹⁴, וג' ימים קודם שבועות, וכל שכן שבועות עצמו¹⁵, י"ז תמוז¹⁶, ומראש חודש אב עד ליל י"א אב¹⁷, י' טבת, בשם האר"י.

ח. חייב אדם לפקוד לאשתו כשיצא לדרך כי אז ניצוץ הקדושה של שכינה נמצא עמו לשמרו בדרך¹⁸.

ואם חל ליל טבילה בליל א' דפסח כתבו כל הספרים (עי' משנת חסידים מסכת ליל פסח פ"ד משנה י"א, וכ"כ בכף החיים סי' ר"מ אות ה' ובשאר ספרים) דמותר הזיווג, וכמ"ש להלן בסמוך בענין ליל שבועות מדברי הפע"ח, ואמנם עי' בספר אור צדיקים למהר"ם פאפרושו ז"ל שכתב דבלייל טבילה יתכן עד קודם אור הבוקר [וכוונתו אחר עלות השחר קודם הנץ דאז מותר עפ"י הלכה בדיעבד (עי' בא"ח שנה ב' סוף פרשת וירא, ובתורה לשמה סי' ס"ז) וצ"ע].

15. בשעה"כ דרוש א' דשבועות וז"ל: ואמנם זה הכתר הניתן לז"א עתה הנה הוא מתחיל ליכנס בו בתחלת ליל שבועות, ואינו נגמר ליכנס עד אשמורת הבוקר, ואח"כ בתפלת שחרית ומוסף של יום שבועות אז מזדווג עם נוק' רחל כבשאר השבתות וי"ט שאז הוא זמן זיווג, אלא שעתה עלה עד א"א מבאשמורת הבוקר משא"כ בשבתות וי"ט, וזהו ענין מעלת חג השבועות, ולכן הזיווג התחתון נאסר בליל שבועות כי גם למעלה לא יש זיווג עד היום כנזכר, ולא עוד אלא שצריך האדם שלא לישן בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה וכו', עכ"ל, ואמנם כל דבריו הם רק על ליל שבועות עצמו, אבל ג' ימים קודם שבועות לא שייך כלל לטעם המבואר, אלא הם ימים רגילים ככל ימי הספירה אשר נוהג בהם זיווג, והוא עכ"פ כנגד סוד זיווג דקטנות כמו שביאר האריז"ל, [ורק בליל שבועות שכבר נגמר בחי' הקטנות דימי הספירה, כי כבר משלימים כל התפשטות המוחין בזו"ן, לכן לא שייך אז בחי' זיווג דקטנות אלא בחי' זיווג דגדלות, וכיון דעדיין לא נגמר תיקון זו"ן עד אחר תפלת שחרית ומוסף (שאז נמשכים המוחין דפנים אשר על ידם נעשה הזיווג העליון בקדושת כתר דמוסף משא"כ בליל שבועות נשלמים רק המוחין דאחור דגדלות ולא דפנים, וכידוע כל זה לפי דרך הרש"ש זי"ע ואכמ"ל), לכן לא שייך כלל ענין זיווג בליל שבועות, והוא על דרך מש"כ בשעה"כ הנ"ל בדף ק"ג ע"ב לענין שמיני עצרת, ודו"ה].

ולענין אם חל ליל טבילה בליל שבועות עי' בפע"ח הגה מהצמח וז"ל: הגהה (ב) צמח - ספרו לי החברים, שהיו נוהגין לקרות ליל שבועות בבית הרב הרח"ו ז"ל, וליל א' של שבועות נתקבצו החברים ז"ל כמנהגם, ולא בא חבר א', ושאלו להרח"ו למה לא בא פלוני, ואמר הרב רח"ו אולי נדממה לו טבילה מצוה, עכ"ל.

16. עי' באליהו רבא או"ח סי' תקנ"ב בשם הגה"ה דבעל נפש יחמיר בג' צומות כמו בתשעה באב חוץ מנעילת הסנדל, ואמנם בליל טבילה לא יחמיר, ע"כ. וכן הביא במשנה ברורה שם סי' ק', ואולי זהו הטעם שהחמיר כאן ב"ז בתמוז ובעשרה בטבת, ובאמת ה"ה בצום גדליה אלא שנכלל בכלל עשיית שכתב לפרוש, ולכן לא פירשו להדיא.

17. בפע"ח שם בשם הגה"ה כתב בזה"ל: בספר שני ליעקב מצאתי כתוב בשם האר"י ז"ל, וז"ל: הזיווג בימי הרעים שהם בין המצרים, אז זיווג הנ"ל אינם בעולם הזכר, רק בעולם הנקבא, פירוש שמתלבשת שכינה במלכות שבת"ת, וכל המלכות של כל המדות לבד, לפי שאינה מקבלת אז אלא ממלכות של כל המדות, הנקרא בחינת גרים הבאים מהנוקבא, ומזווג הנ"ל יוצא נר"ן לגרים, האסורים לבא בקהל כמו עמוני ומואבי, עכ"ל.

18. ז"ל הרמ"ק ז"ל בספר תומר דבורה (פרק ט'): והנה, לפעמים האדם פורש מאשתו לאחת משלש סיבות: הראשונה - להיותה נדה, השניה - שהוא עוסק בתורה ובדול ממנה כל ימי החול, השלישית - שהוא הולך בדרך ושומר עצמו מן החטא. ובזמנים אלו השכינה דבקה וקשורה עמו ואינה מנחת אותו, כדי שלא יהיה נעזב ונפרד, אלא לעולם אדם שלם זכר ונקבה, והרי שכינה מזדווגת לו, וצריך אדם לזהר שלא תפרד שכינה ממנו בהיותו יוצא לדרך, ויהיה רזיז ונשכר להתפלל תפלת הדרך ולאחוז בתורה, שבסיבה זו, שכינה, שהיא שמירת הדרך, עומדת לו תמיד, בהיותו זהיר מן החטא ועוסק בתורה. וכן בהיות אשתו נדה, שכינה עומדת לו כששומר הנדה כראוי. אחר כך, בליל טהרתה, או בליל שבת, או בבואו מן הדרך, כל אחד מהן זמן בעילת מצוה היא, ושכינה נפתחת למעלה לקבל נשמות קדושות, גם אשתו ראוי לפקוד אותה, ובזה שכינה תמיד עמו. כן פירשו בזוהר פרשת בראשית (מ"ט א'), עכ"ל.

וז"ל הזהו"ק שם: תא חזי, כל זמנא דבר נש אתעכב באורחא, בעי לנטרא עובדיו בגין דזווגא עלאה לא יתפרש מניה וישתכח פגים בלא דבר ונוקבא, במתא אצטריך כד נוקביה עמיה, כ"ש הכא דזווגא עלאה אתקשרת ביה, ולא עוד, אלא דהא זווגא עלאה נטיר ליה בארחא ולא מתפרשא מניה עד דיתוב לביתיה. בשעתא דעאל לביתיה בעא לחדתא דביתיה (ביתיה), בגין דדביתיה גרמא ליה ההוא זווגא עלאה, כיון דאתא לגבה, בעי לחדתא לה בגין תרין גווגי, חד בגין חדוותא דההוא זווגא דמחצוה היא, וחדוותא דמחצוה דשכינתא דשכינתא דהיה, ולא עוד אלא דאסגי שלום סתם (לתתא) (נ"א לאתתא), הה"ד (איוב ה' כ"ד) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא, וכי אי לא פקיד לאתתיה חטא איהו, הכי הוא ודאי, בגין דגרע יקר זווגא עלאה דאזדווגת ביה, ודביתיה גרמא ליה. וחד דאי מתעברא אתתיה, זווגא עלאה אריקת בה נשמתא קדישא. דהאי ברית אקרי ברית דקב"ה, ועל דא בעי לכוונא בחדוותא דא, כמה דבעי בחדוותא דשבת דאיהו זווגא דחכימין, ועל דא וידעת כי שלום אהלך, דהא שכינתא אתיא עמך ושריא בביתך, ועל דא (שם) ופקדת נוך ולא תחטא, מאי ולא תחטא, לשמשא קמי שכינתא דחדוותא דמחצוה.

ועיקר הזמנים המבוארים להדיא בדברי האר"י והם בבחינת איסור על פי הסוד, הם ליל שמיני עצרת וליל יו"ט ראשון של פסח וליל שבועות, וגם מובאים בדברי הפוסקים, עי' מג"א (סי' ר"מ ס"ק ג') בשם כתבים וז"ל: ואין לשמש בליל א' של פסח וליל שבועות וליל שמיני עצרת, אם לא בליל טבילה, עכ"ל. ונציין עליהם בע"ה דבר דבור על אופנו.

12. בשעה"כ ק"ג ע"ג וז"ל: ליל שמחת תורה אסור בתשמיש המטה לפי שאין נוק' דז"א רחל מזדווגת עמו עד תפלת מוסף של היום, ואעפ"י שבשאר הימים שבין ר"ה לח' עצרת מותרים בתשמיש המטה, הטעם הוא כמ"ש כי בכל אלו הימים יש זיווג עליון של ישראל או יעקב עם לאה, אבל עתה ביום ח' עצרת לא יש זיווג אלא ברחל לבדה, והנה אין זיווג שלה אלא בתפלת מוסף, כנזכר, עכ"ל. (והרי לנו להדיא שלא אסר כלל הזיווג מ"ה עד יו"ה"כ וכן לא אסר בליל הושע"ר אלא בשמיני עצרת בלבד, ומבואר בזה דמש"כ הרב המחבר כאן בסידור על עשיית הוושע"ר הוא הנהגת פרישות בלבד, וכלשונו שכתב "נהגו פרישות" וכו' וכו"ל).

ובענין חוה"מ סוכות כתב באגרות הרמ"ז אגרת כ"ב דמותר הזיווג כמו ברח"ה, וכ"ש ביו"ט ראשון של סוכות ובשבתות שבין ר"ה לסוכות עיי"ש, והיינו דאף שאין בימים אלו זיווג שלם של זו"ן כמו בשבת מ"מ שייך בו בחי' זיווג עיי"ש. ועי' תנ"ח דף קמ"ז.

13. בשעה"כ דף פ"א סע"ב וז"ל: גם בזה תבין מ"ש בספר הזהר בפר' אמור כי בליל פסח הוא זיווגא עילאה מסטרא דלעילא ולא מסטרא דילן, והענין הוא כי בשאר הי"ט נכנסין המוחין בסדר המדרגות בטבעם, ולכן נעשה הזיווג העליון על ידינו בתפלתנו ומעשינו, אבל בליל פסח הוגדל ז"א שלא כדרך טבע כי לא היה יכולת בידינו על ידי תפלתנו להגדילו ברגע אחד תכלית ההגדלה, ואין זה אלא ברחמי המאציל יתברך אשר הפליא חסדו ברחמי לעשות נס הגדול ההוא שלא כדרך טבע, ולא נעשה על ידינו אלא מאליו, ובזה תבין ענין איסור הזיווג בליל פסח משא"כ בשאר הימים טובים שהותר הזיווג אלינו ואדרבה יש חיוב מצות עונה יען כי על ידי התחתונים נעשה אז הזיווג העליון, אבל בליל פסח שאין הזיווג העליון נעשה על ידינו נאסר לנו הזיווג התחתון, עכ"ל.

והנה לענין ליל ב' דפסח יעויין בפע"ח (שער חג המצות ריש פרק ה') שכתב בזה"ל: ענין ליל פסח כבר ביארנו בליל א' של פסח היה זיווג גמור דגדלות ובחינת היסוד המזדווג עם הנוק' היה מבחינת גדלות, ועתה בליל ב' דפסח אז זיווג שאינו גמור, לכן מותרים אז בתשמיש המטה, מה שאין כן בלילה א' שהוא זיווג עלאה כנ"ל הטיב וכו', ויש לעיין אם כוונתו אף במקום שיל ב' הוא יו"ט שני, ולכאורה תלוי בהבנת ענין יו"ט שני דפסח עפ"י הסוד, דהרי אם עושין את כל הסדר על כרחך שיש בחינת מוחין דגדלות וזיווגא עילאה גם בלילה זו וא"כ יש לאסור הזיווג, ומש"כ כאן בשעה"כ דהוא זיווג דקטנות ולכן אינו נאסר, לכאור' איירי בארץ ישראל שאין נוהגין לעשות יו"ט שני, וא"כ בליל ב' כבר נסתלקו המוחין ונשאר ז"א בבחינת קטנות בלבד, אמנם עדיין יש לעיין בזה דהרי לענין ספירת העומר מתחילין בכל מקום לספור בליל ב' והרי שחזורין לבחינת קטנות ומתחילין מספירה ראשונה. ועי' סוד ישרים ח"א ש' ט"ו בענין ספירת העומר בליל ב' דפסח אם לספור אחר הסדר או קודם הסדר, ובתורת חכם דף קל"ט ע"ב בשם הרש"ש שהורה לאנשי חו"ל שימנו העומר תכף אחר תפלת ערבית דליל שני דפסח, ועיי"ש שביאר דהסדר של ליל ב' הוא מדרבנן שהוא רק ביעו"ר וכו' עיי"ש ולפ"ד יש לפרש לשון הפע"ח דבליל ב' הוא זיווג שאינו גמור משום שאינו בזו"ן הגדולים. ויש לעיין בכל זה.

והנה באור צדיקים למהר"ם פאפרושו ז"ל כתב להדיא לאסור בליל שני בחו"ל, וכ"כ באגרות הרמ"ז סוף אגרת כ"ב, וכ"כ בכף החיים (סי' ר"מ אות ה') דבליל פסח ושבועות ושמיני עצרת בחו"ל שעושים שני ימים אסור בשניהם, ע"כ. ועי' שו"ת שמחת כהן (סי' פ"ב) שכתב דבליל ב' דפסח בחו"ל מותר בזיווג עיי"ש וצ"ע.

ובענין חוה"מ פסח הנה מפשט לשון האריז"ל הנ"ל משמע דרך בליל א' דפסח נאסר הזיווג, אמנם ממש"כ בדרוש שביעי של פסח דעד שלא נגמר להכנס מח חכמה בשבוע א' דספירת העומר אין זיווג ולכן רק בשביעי של פסח יש בחי' זיווג וכו' יעו"ש (שעה"כ דף פ"ו ע"ב), וכך כתב באגרות הרמ"ז אגרת כ"ב דנאסר הזיווג בחול המועד פסח, אמנם יעו"ש באגרת כ"ז שכתב דבשבת חוה"מ פסח מותר הזיווג ואע"פ שעד יום ז' לא נכנס מוח דאבא מ"מ לא יגרע זמנן דזר המדבר שהיו אז זו"ן אב"א ומ"מ מזדווגים בשבת, עכ"ד. ועי' תורת חכם דף קמ"ז ע"ב. ובסידור הרש"ש להר" וידאל קוינקא ז"ל כתב גם דאסור הזיווג בשבוע א' של הספירה עד שביעי של פסח עיי"ש.

14. הדברים צריכים ביאור דהרי להדיא כתב האריז"ל בשעה"כ (דרוש ח' דפסח דף פ"ד ע"ג, ושם דרוש י' דף פ"ה ע"ב, ושם דרוש י"ב דף פ"ו ע"ב וע"ג) ובפע"ח (דרוש חג המצות סוף"א דף קט"ז ע"ד) דהותר הזיווג בליל שביעי של פסח והפליג בסוד הגדול של זיווג דשביעי של פסח עיי"ש. ועי' מורה באצבע להחיד"א ז"ל סי' ז' אות רי"ח שכתב בזה"ל: אור ז' של פסח לפי כתבי רבינו האר"י זצ"ל האמיתיים יש חיוב גדול בזיווג עכ"ל. וכ"כ בברכ"י או"ח סי' ר"מ אות י"ג.

מטתו עם שרה אף שהיתה עקרה, וחס ושלום שיהיה לבטלה, על זה אמר העקרות היה שלא היה לה ולד, לה דייקא, לה לא היה, אבל לאחרונה היה, כי מכל ביאה נשפע נשמה, ואלו הנשמות באו לולדות אחרים, וזהו ענין הגרים של אברהם. כי יש קושיא מנין ומאין היה להם נשמה, בשלמא לזרע ישראל באים מצד זיווג אב ואם, אבל בגרים קשה, אלא אלו הנשמות שנשפעים מכח ביאת הצדיקים מתפשטות ובאות להם. וזהו ענין אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים, רוצה לומר מכח מחשבת קדושת אברהם בביאה נשפעים נשמות של זכרים, ומכח מחשבות קדושת שרה בביאה נשפעים נשמות של נקבות. ואז יובן את הנפש אשר עשו בחרן, עשיה ממש מכח ביאה, והרי הוא הדבר בעצמו שפירושו אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ואברהם ושרה עשו נפשם, עכ"ל. ועוד כתב שם בשלה"ק וז"ל: ואף אם אשתו מעוברת או זקניה יתפלל בלבו לנשמה קדושה, ויהיה זה הולד שבו תושפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות, עכ"ל.

ובספר שלחן הטהור (ריש סי' ר"מ) הביא ממהר"ם גלאנטי שכתב בשם הזהו"ק כת"י דרוש על פסוק "ואמרת מי ילד לי את אלה" (ישעי' מ"ט כ"א) אמר ר' שמעון לעולם יקיים אדם מצוחת עונה באשתו לשם שמים ובקדושה, שכל אותם הטפות אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאיבוד, אלא השי"ת מצוה למלאך הממונה שישמרם לעתיד לבוא [שהם יהיו נשמות גרים בגוף], ויהיה לכל אחד גוף [קדוש אף שלא יתלבש בנפש הגר, מעתה] יהיה לכל אחד בנים רבים, כל שהיה חושב האדם שהיו הולכים לאיבוד שלא היתה אשתו מתעברת, כולם יהיו לו בנים ובנות ויכיר כל אחד אביו, ואז תאמר מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה, שהיית חושב שהולכים לאיבוד, ואלה מיגדל יתברך שמו, יש מדור שמתגדלים שם טפות קדושות שנזרעו בקדושה וטהרה ולא נעשו באיסור חלילה, הם גנוזות כולם בהיכלא חד דמלכא קדישא, ע"כ דברי הזהר כ"י.

והנה מכל המובא כאן מדברי השלה"ק ומדברי הש"ט בשם הזהר וכו' משמע דנעשה למעלה על ידי כל הזיווגים של האדם זיווג גמור ממש דהולדה, ונולדים נשמות אלא שהם הולכים למקומות אחרים כגון לגרים וכו', אמנם לשון האר"י הנ"ל הוא שיקיים זיווגו משום שלמעלה יש גם זיווג תדירי, ולכאורה לפ"ז זיווגו הוא כדוגמת הזיווג התדירי שאינו זיווג דהולדה אלא זיווג לצורך קיום העולמות בלבד כמו שמבואר בכהאר"י בהרבה מקומות. [ונראה לכאורה דיש נפ"מ טובא בב' פירושים אלו, והיינו לענין משנ"ת לעיל בענין זיווג בימות החול בזמני עיבור ויניקה, דאם כל הזיווג בימים אלו הוא רק כנגד הזיווג התדירי, י"ל טפי דאין קפידא על ימות החול דהרי בכל עת יש זיווג תדירי והרי הוא מרכבה לזיווג זה בימות החול וממשיך בזה השפע התדירי לקיום העולמות ותול"מ, אבל אם הזיווג בימים אלו הוא גם כנגד זיווג דהולדה, י"ל דודאי עדיף טפי זיווג דליל שבת מזיווג דימות החול, דבימות החול יש רק מוחין דאח' וא"א להמשיך רק נשמות נמוכות וכו"ל, (ומה שאין איסור בזה כנ"ל י"ל דכיון דנשמות אלו הולכים לגרים וכו' הרי זה מין במין ואין חיוב להקפיד דווקא להמשיך נשמות מעולות, ואדרבה לפעמים זהו תיקונם, אך מ"מ לענין מעלה נראה ודאי שיש מעלה גדולה לקיים הזיווג בליל שבת וככל הנ"ל בהערה ה' ובסוף הערה ז').]

10. בפע"ח שם וז"ל: אמר הרב זלה"ה, מ"ש בזוהר ג' אינון דחזיין שכינה לבר וכו', מאן דקטל לבנויה האי עוברא דמתעברא איתתא, וגרם קטלא ליה במעוהי וכו', הכוונה, כי המשמש מטתו בליל צ' שנתעברה אשתו, גורם שימות הולד, וצריך האדם לשמור מאוד שלא ישמש מטתו באותו לילה. וזהו ג"כ משארז"ל, ג' חדשים הראשונים קשה לולד. ונלע"ז, כי גם כן צריך לשמור מליל הספקות, עכ"ל.

11. יש להבחין בזמנים אלו שעירב בהם שני ענינים שונים, כי יש בהם זמנים אשר אסורים מעיקר הדין על פי הסוד כפי המבואר להדיא בדברי האריז"ל, ויש בהם זמנים שאינם כלל משום איסור על פי הסוד אלא הנהגת פרישות בלבד וענין מעלה שנהגו בהם, ולא מצאתי להם מקור מדברי האריז"ל ואדרבה נראה מדברי האר"י בכמה מהזמנים שכתב כאן שאינם אסורים, ומקור זמנים אלו הוא בספר שכנה"ג (ריש סי' ר"מ), ואולי היה כך מנהג גורי האריז"ל מחמת גודל פרישותם, וז"ל השכנה"ג: אמר המאסף נהגנו פרישות בעצמנו להיותנו נשמרים אף מאשה שני לילות של ראש השנה, אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, ודין בינונים תלוי אם עשה מצוה אחת או עבירה אחת, ויבא האדם לשמש מטתו, ואולי יכיון להנאת עצמו באיזה דבר שאינו מן הראוי ויהיה לו למוקש, ומן הטעם הזה מי שנזוהר בזה גם בעשרת ימי תשובה תבוא עליו ברכה, ובליל השענא רבא שהיא ליל החותם, ושלשה ימים קודם חג השבועות משום אל תגשו אל אשה, וכל שכן לילי שבועות עצמן, ומשנכנס אב עד ליל י"א באב, דמשנכנס אב ממעטים בשמחה, ובליל עשירי משום דאמר ר"י אי הוינא התם הוה קבענא ליה בעשירי, ואף אם נדחה תשעה באב עד יום עשירי ראוי למנוע בליל י"א משום איבולו של יום, כמו שכתב מהר"י וי"ל ז"ל לענין בשר ויין, ועיין מש"כ במהדורא ראשונה בסימן תקפ"א בהגהת הטור, עכ"ל. ועי' כף החיים (ר"מ אות ה') שכתב דכיון דזמנים אלו לא נזכרו בדברי האריז"ל אין לחוש להם וכמ"ש בעולת תמיד אות ד' עכ"ד.

ט. בליל טבילה מנהג הרב להיות ניעור עד חצות ועוסק בתורה, ואחר כך משמש מטתו ויקרא קריאת שמע וישן. וכל זה אולי יבא לידי הרהור.¹⁹

י. ירבה בתשובה ביום שלפני טבילה, כדי שימשיך זרע טהור, וגם קדושי עליון טבלו עצמן ביום טבילת נשותיהן, שמא הרהרו בימי נדתן.²⁰ ויזהר להשכים אחר ליל עונה לבית הכנסת להתפלל בכוונה גדולה.

יא. הפסוקים הנזכרים בזוהר רוח ה' עלי וכו', לא נהג הרב ז"ל לאמרם, וכמעט היה מגמגם שאינו מן הזהר.

יב. אסור לשמש לאור הנר ח"ו, דהוין לו בנים נכפים, ואפילו אינה בעת הולדת הולד, ואפילו אחר עיבור אשתו הוין בניו נכפים. ואין די במחיצה שיראה אור הנר מתוכה, אלא צריך שיהיה מחיצה גמורה ממש. ועונשו שמתגלגל בשעיר עזים כי גרם מיתה לבניו אשר יוליד או הנולדים יהיו נכפין או בבחורות או בזקנותם.²¹

יג. צריך שיפנה קודם תשמיש כמו קודם אכילה, והמעציר עצמו פגום מאד אף שיכוון לברר כל הנצוצין כנזכר בכוונת האכילה.

יד. היוצא מבית הכסא קבוע אל ישמש מטתו כל שעה²², כי רוח הטומ' דבוק בו וגורם לפעמים שתהיה אשה עקרה, וגם יש זכרים שדים והם ממונים לטומ' נשים.

טו. כשאדם מתעורר בקושי אבר בחלומו ח"ו, יזהר מאד שלא יבעול אז, כי ח"ו הבנים שיוציא אז על ידי קושי אבר יצאו בנים פגומים ונקראים כמעט בני תמורה, ואף אם היא מעוברת תוליד רוחין ושדין.²³

טז. יפשוט כל המלבושין, רק שישאר עליו טלית קטן.²⁴

יז. לא ישמש בגלוי הגוף, כי יש מלאך אחד שהולך לראות, ומעניש על זה. אלא יכסו אף ראשם בעת התשמיש, כי על פי סוד צריך לראות שניהם ערומים.

יח. כל מחשבות זרות גורמות עשיקת הילדים, וכל מיני רע שבעולם, ועליהם נאמר ודמעת העשוקים. וגם גורם שיהיו בניו רשעים, וצריך לזהר שלא יהיה לאיש ולאשה שום הרהור ומחשבה באחר ויהיה ח"ו מעוות לא יוכל לתקן.

כגוונא דא תלמידי חכמים דמתפרשן מנשייהו כל אינון יומי דשבתא בגין לאתעסקא באורייתא, זווגא עלאה אזדוג בהו ולא מתפרשא מנייהו, בגין דישתכח דכר ונוקבא, כיון דעאל שבת בעיין תלמידי חכמים לחצתא לדביתיהו, בגין יקר זווגא עלאה, ולכוונא לבניהו ברעותא דמאריהון כמה דאתמר.

כגוונא דא האי מאן דאתתיה ביומי מסאבא דילה, ונטיר לה כדקא יאות, כל אינון יומין זווגא עלאה אזדוג בהדיה דישתכח דכר ונוקבא, כיון דאתדכיות אתתיה, בעי לחדתא לה חדוה דמצוה חדוה עלאה, וכלוה טעמי דקא אמרן בחד דרגא סלקין, סתמא דמלה כל אינון בני מהימנותא בעיין לכוונא לבא ורעותא בהאי, עכ"ל. ומבואר להדיא דעונת הבא מן הדרך ועונת ליל טבילה הם כמו עונת שבת קודש ונפתח אז אוצר הנשמות להשפיע נשמה קדושה בזיווג זה כדוגמת שבת.

[ונלע"ד ביאור הדבר כפי הידוע שבכל ענין יש ג' בחינות שהם עולם שנה ונפש כמו שביאר בספר יצירה, והיינו בחי' המקום והזמן והנפש, וענין עונת ליל שבת הוא בבחי' הזמן בכללותו שהוא הראוי לזיווג השלם, ובמקום עונה של מצוה כמו בבא מן הדרך ובליל טבילה הוא בבחי' "נפש" והיינו דבבחינה הפרטית של איש ואשה אלו נעשה כעין זיווג עליון של שבת, והיינו דבבחינה הפרטית של נשמתם יש עתה זיווג שלם מעין זיווג דשבת, ולכן אין בזה את החסרון של זיווג דימות החול, ויכולים אף להמשיך נשמות קדושות על ידי זיווג זה].

19. בפע"ח שם וז"ל: טבילת אשתו של מורי זלה"ה, היה נוהג באותו לילה להיות ניעור עד חצות הלילה, והיה עוסק בתורה ואח"כ שכב במטה ושמש מטתו, ואח"כ קם תיכף ומיד, ורחץ ידיו וקרא ק"ש. אח"כ שכב פעם אחרת וישן, וכוונתו היתה שלא יבא לידי הרהור כלל, כי אולי יבא ח"ו לידי קרי, ולכן עסק בתורה עד חצי הלילה, עכ"ל.

20. מד"ה ירבה וכו' עד כאן הוא לשון ספר אור צדיקים למהר"מ פאפירוש ז"ל.

21. פע"ח שם וז"ל: המשמש מטתו לאור הנר הוין ליה בניו נכפין. היה מורי אומר, כי אפילו לא שמש מטתו לאור הנר בעת הולדת הולד, אלא אחר עיבור אשתו, עכ"ז יהיו בניו נכפין כדאיתא בזוהר. גם היה אומר, כי לא סגי במחיצה שנראה אור הנר מתוכו, אלא צריך שתהיה מחיצה גמורה, שאין שם אור הנר כלל ועיקר בבית לגמרי. ואם לא יעשה כן, לא ימלט להיות בניו נכפין. ועכ"פ אותם שאירע להם דבר זה, אפילו בעת זקנותם תבא להם נכפה, אם לא בא להם בעת בחירתם. והיה אומר שרוב קטנים שמתו בנכפה, הוא מסיבה זו. ואיש אחד נענש בגלגול עד, על ענין עון זה. ואמר לי מורי זלה"ה, על שגרם מיתת נכפה לבניו, לכן נענש כך. [ועי' בראשית ס"ז פ' כי תצא עה"פ כי יקח איש אשה וגו' והיה אם לא תמצא חן וגו', שכתב דאף דלפי הפשט הטעם שאסור לאור הנר הוא כדי שלא תתנהג עליו, עוד יש בו סוד בענין ונטיל ברכאן בחשאי, כי אין הברכה מצויה אלא בסתר, כנין שארז"ל במסכת תענית אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, וידעת כי הראיה מכח מ"ה, סימן לדבר והיו שניהם ערומים ולא יתבוששו והנחש היה ערום, ואלו היו מתבוששים לא אירע להם כך, עכ"ל].

וכתב הראי"ז מרגליות בספר דעת הקדושה להרמב"ן (סימן ז' אות כ"ב בהגהה) אחר שביאר פרטי גדרי הלכה בענין אור הנר וז"ל: "א"ה כל זה שכתבנו הוא עפ"י דינא מה שהפוסקים מתירין, אבל לב מי לא יירא בענין זה לשאגת הראי"ז"ל שכתב מפורש בשער המצוות פר' בראשית שאינו מספיק בנתינת מחיצות סדינים של בגד פשתן סביב המטה, אלא צריך שלא יהיה אור הנר מאיר בתוך המטה כלל ועיקר. [וכ"כ בטעמי המצוות שם שצריך שתהיה מחיצה גמורה שאין שם אור כלל ועיקר ניכר בבית לגמרי עיי"ש]. ואין חילוק בין ליל טבילה או אפילו בימי העיבור, ומי שלא יעשה כך בוודאי יהיו בניו נכפים בקטנותם או בזקנותם, ורוב הילדים שמתו בקטנותם מחולי הכפייה הוא לסבה הנזכרת, וראה בהק' לחכם אחד גדול קדמון מימות הראשונים שהיה מגולגל בעז אחת נקיבה לסבת שהיה משמש מטתו לאור הנר, לפי שגרם כפייה לבניו ושימותו בקטנותם, והרי זה שופך דם בניו ממש, עכ"ל. וכ"כ בטעמי המצוות פ' עקב פעם אחת ביום ה' היינו יושבין לפני זצללה"ה ובא עז אחד

ושם ב' ידיו על השולחן והיה מורי זלה"ה מדבר עמו בלשונו, ואח"כ צוה לי שאלך ואקנהו ונשחוט אותו לשבת, וצוה להר"ר משה ספינו שישחוט אותו בכונה, ושאלתי למורי זלה"ה על מה נענשה נפש זה שנתגלגלה בעז, וא"ל על עון תשמיש המטה לאור הנר, השם יצילנו אמן. והנה קשה להבין בפשטות על חכם קדמון [ומה גם שכתב בשער הגלגולים הקדמה כ"ב שהיה מזמן דור תנאים] שעבר על איסור המפורש בגמרא (נזה י"ז) אלא אפשר שעשה על ידי אחז מאיזה היתרים הנ"ל ואעפ"כ נענש, כי אחרון אחרון מענישין את האדם במרוק חדש על דקדוקי מצות קלות שהם כחוט השערה בסוד וסביביו נשערה מאד בכדי להעלותו במחיצתו האמיתית הראויה עליו כמ"ש (בשער הגלגולים הקדמה כ"ב) עי"ש וכו'. לכן יען שזה הוא נוגע לסכנת נפשות האבות והבנים וחמירא סכנתא מאיסורא, בוודאי הירא לנפשו ולנפש בניו יזהר מאד שלא יהיה אור הנר מאיר אז בבית כלל. והגם שראיתי לחכם אחד שכתב דמלשון הקדמת הזוה"ק דף י"ד ע"ב איכא למשמע דבהאפלת הטלית מועיל נגד הנר עכ"ל. אבל כיון שרבינו האריז"ל אשר כל ספרי הזוה"ק היו כמו לטוטפות בין עיניו, והוא העלים עיניו הבדולחים מזה, בוודאי חלילה וחלילה להקל בזה, והלא כרחם אב על בנים כתיבא, כי מאן חשיב ומאן ספון ומי עלה השמימה או נגלה אליו אליהו ז"ל בקבע אחר רבינו האריז"ל לעשות פשר דבר בענינים כאלו וכו'. וכך כתב במורה באצבע (להחיד"א סי' ב' אות מ"ח) כשיקיים מצות עונה יזהר מאוד שלא יהיה נראה אור הנר כלל כי הוא פוגם לנפשו וסכנה לולד ויתגלגל על זה עכ"ל. ולכן מי שמוכרח להיות בביתו נר, או שיעמידנו בחדר אחר ויסגור הדלת היטב, או שיעמיד את הנר בתיבה ויסגרה היטב ואח"כ יפתחם ויהנה לאורה, עכ"ל הראי"ז ז"ל.

עוד כתב בפע"ח הנ"ל: המשמש מטתו ביום, אינו לוקח כי אם הנשמות המגולגלות. וזהו הטעם שבא יהודה על תמר, כדי שיתגלגלו ער ואונן בפרץ זורח, ולפי שלילית עשקה נשמות ער ואונן, לכן הוצרך לקיים קיומם בדרך עבירה, היינו שמושו ביום ובדרך זנות. ולפי שירמיה הולידה אותו אמו גם כן ביום, לכן אמרו רז"ל שירמיה אמר, ארור היום אשר יולדתי בו, מלמד שחלקיהו שימש מטתו ביום, לפי שהוצרך לברוח כנודע. ואז נתעברה אשת חלקיהו מירמיהו, ולכן בהולדה ההיא יצא ירמיהו ונתגלגלה נפשו של שלמה ע"ה. וז"ס למה לא מרחם יצאתי לראות עמל ויגון, עכ"ל. וכ"כ בספר הליקוטם (ירמיה ס"ז כ') וז"ל: ארור היום אשר ילדתי בו, כי הנה המשמש מטתו ביום, הוא ממשיך נשמות מגולגלים סובלים יסורים, והנה חלקיהו כשברח מפני אחז שהיה הורג נביאים, שימש מיטתו קודם שברח וזה היה ביום, ולכן קילל היום שגרם אותו תשמיש ביום להיות משמה מגולגלת ולסבול כל כך צער, והשם יאמר לצרותינו ד', עכ"ל.

ולענין הלכה עי' שו"ע סי' ר"מ ס"א וכן אסור לשמש ביום אלא אם כן הוא בית אפל, הגה ות"ח (שהוא צנוע בדרכיו ולא יסתכל – מג"א) מאפיל בטליתו ושרי, עכ"ל. ואמנם לשון הרמב"ם (איסור פכ"א ה"י, ומובא בב"ב ובמג"א) וכן אסור לישראל לשמש מטתו ביום שעזות פנים היא לו, ואם היה תלמיד חכם שאינו בא להמשך בכך, הרי זה מאפיל בטליתו ומשמש, ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול, ודרך קדושה לשמש באמצע הלילה עכ"ל. ועוד כתב במג"א שם דבגמ' משמע דבבית אפל מותר לכתחילה, ע"כ. וכתב בכך החיים (שם אות פ') דלפי מה שכתב האריז"ל שהמשמש ביום מושך נשמות המגולגלות, לפי זה אין חילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ, ובין בית אפל למאפיל בטליתו, עכ"ל. ואמנם עדיין יש לעיין לפי"ז בימי עיבור ויניקה שאין הזיווג כדי להוליד נשמות אם יש להקל יותר.

22. מקורו בגמ' גיטין (ע' ע"א) וז"ל: תנו רבנן הבא מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שישעה שיעור חצי מיל, מפני ששד בית הכסא מלוה עמו, ואם שימש הוויין לו בנים נכפים, ע"כ. ומובא במג"א ר"מ (ס"ק כ"ט) וכתב שם שהוא דוקא מבית הכסא קבוע שיש לו שם מקום ומושב והוא מספר סדר היום בשם הזוהר, ועי' ביד אפרים שם דלשון סדר היום הוא שלא ישמש כל אותה שעה (והוא מלשון הזוהר), ופירש היד אפרים דאין כוונתו שעה ממש אלא רצה לומר אותו זמן וכו' עיי"ש. [וזמן חצי מיל הוא או 9 דק' או 12 דק'].

23. בפע"ח שם וז"ל: האדם המתעורר משנתו בקישוי אבר, היינו

כשמתעורר ומוצא עצמו בקישוי אבר, אז יזהר מאוד שלא יבעול ח"ו עם הקישוי ההוא, כי יצאו בניו פגומים, ואלו בנים היוצאים מזה הזיווג נקראו בני תמורה בעצם. ואם היא מעוברת ג"כ מוליד רוחין שדין ולילין, שהכל צריך שיבא בכוונת שניהם.

24. בספר אור צדיקים למהר"מ פאפירוש ז"ל כתב בזה"ל: מביא בתקונים שעל פי הסוד צריך להיות ערומים בשעת השימוש בסוד והיו שניהם ערומים, ויש בו סוד גדול, עכ"ל. וכ"כ בסידור תפלה למשה להרמ"ק ז"ל (שער עשירי ס"פ י"ג) וז"ל: ויש שרצו להוסיף קדושה ולבעול דרך סדין, והזהר והשמר דבהא שבקוה לחסידותיהו, שח"ו הוא פירוד בין זכר ונקבה, וקרוב להוליד פסולים בענין זה, אלא והיו לבשר אחד כתיב, שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבניה, כלל, וכן פירשו בתיקונים, עכ"ל. ועי' בראשית חכמה שער הקדושה פרק ט"ז [אות כ"ג] שהביא דברי התיקונים והוא בתיקון נ"ח דף צ"ב ע"א וז"ל: ובהוא זמנא דאתפשטת מאלין לבושין, אתייחדת עם בעלה בקרוב בשרא, הדא הוא דכתיב (בראשית ב') עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת, על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד, דכך דרכא לאתייחדא דכר ונוקבא בקירוב בשר, ודא דבוקא דיחודא דלעילא, דלא יהא דבר חוצץ, ובגין דא אוקמוהו מארי מתניתין, דכד בר נש מצלי ומייחד קודשא בריך הוא בשכינתיה דלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקרי, דלא יעביד פרוד וקצוץ בין קודשא בריך הוא ושכינתיה, ורזא דמלה ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו, ערומים בקרוב בשרא בלא לבושא כלל, ובהוא זמנא דקודשא בריך הוא ושכינתיה כחדא בלא לבושא כלל, אתמר ביה ולא יכנף עוד מוריק, והיו ענין רואות את מוריק, עכ"ל. ועי' בספר נהר שלום להרש"ש זי"ע (דף מ"ה סע"א וז"ל: ענין הזיווג שיהיה בלי חציצה בתיקונים תיקון נ"ח והביאו הרב ראשית חכמה עיי"ש כי מסוף המאמר נראה שיהיו בלי לבוש כלל רק בכסות אחד לשניהם, עכ"ל.

ואמנם הרב בן איש חי כתב שאין הכוונה שיהיו לגמרי בלי לבוש אלא הכונה שישלקו הכתונת למעלה, עיי"ש. [ועי' מג"א בסי' ר"מ ס"ק כ"ב על מש"כ בשו"ע בהנהגת ר"א שהיה מצריכה לתגור בסניר], ואמנם בכל המקורות הנ"ל לא משמע כן, וע"ע בסידור יעב"ץ (בהנהגת ליל שבת חוליא ג' אות ג') וז"ל: כבר נתבאר לעיל שיהיו שניהם ערומים בשעת החיבור, והמשמשים במלבושיהם הוא מנהג פרסיים, האומר אי אפשי אלא הוא בבגדו והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה, דמדאורייתא בעינן קירוב בשר דווקא, עיין מור וקציעה, ובארתיה שם מה שאמרו הקב"ה שונא המשמש ערום היינו שצריך לכסות עצמו אף בלילה ואפלה בסדין או במצע, ואפילו כשהוא לבדו הוא מוזהר על כך להיות צנוע, אלא משום דסלקא דעתך במקום מצות עונה לית לן בה, לכן הוצרכו להזהיר על זה גם במצות עונה שמן התורה. אבל בוודאי צריכין פשוט בגדים לכתחילה אף שאינו מעכב כשיש איזה סבה המונעת, וכל שכן היכא דמחלה. וטלית קטן נראה לי שאין צריך לפשוט אדרבא כך יפה לו, עכ"ל.

[הנלע"ד בענין זה דיתכן בדקדוק הדבר על פי הסוד צריך פשוט כל המלבושין כדי להורות שאין שום חציצה ונעשה יחוד גמור פכ"פ בכל הקומה, ואמנם כל זה להבא בסוד ה' ומכוון בכל פעולותיו להיות מרכבה לזו"ן דאצילות, ובונה בשמים מעלותיו, וכוונתו לשם שמים, ומתעצם בכוונתו להיות מופשט מהפועל הגשמי ולהתדבק בסוד היחוד העליון, ואמנם ראוי לו בכה"ג לכסות אף ראשם כי בלא זה יתגלה בקל מקצת מהגוף, ומה"ט כתב המחבר להלן דצריכים לכסות לגמרי אף ראשם וכו', ואמנם מי שאינו בדרגא זו וחושש מפני התגברות החומר ורוצה להגבילו בזה שלא יפשוט לגמרי כל הלבושים, וכמו שמובא בשו"ע הנהגת ר"א וכתב על זה דבעל נפש יזהר בכל אלו וכו', י"ל דעדיף לו להתנהג כן אף דאינו מדקדק לגמרי על פי הסוד, כי עדיף תחילה לקדש הפועל הגשמי, ואמנם כל זה הוא בתנאי שעכ"פ יהיה קירוב בשר כמ"ש בבן איש חי הנ"ל שיעלה הכתונת למעלה וכו', וכן בתנאי ששניהם מרוצים לגמרי בזה ואינו מפריע להם מלקיים המצוה כפי הראוי והרצוי, וז"ל. וכל ערום יעשה בדעת להבין יושר ההנהגה כראוי ובלבד שיכוון לבו לשמים. ובכל אופן הטלית קטן לבדו ראוי להשאירו, [ועדיין צ"ע מקור ענין זה וטעמו, ואולי הטעם הוא כי עפ"י האריז"ל אין ראוי לעולם להוריד

יט. ודע כי מן האיש הוא אור מקיף לולד, ומאשה אור פנימי, אם יהיה כוונתם לשם שמים אז יהיה הולד צדיק גמור, וההיפך בהיפך ח"ו. אמנם אם האב כיון לטוב ואמו לרעה, אז יהיה אור מקיף טוב ואור פנימי רע, ובהמשך הזמן יכוף אור מקיף לאור פנימי ועושה כמוהו ואפשר שיהיה הולד טוב. ואם כיון האב לרעה ואמו לטובה, יכוף המקיף לפנימי הטוב ויהיה רשע.

כ. עון פלילי המשמש שלא כדרכה, וה"ה המשמש באשתו וחושב באשה אחרת ח"ו שבניו תמורה.

כא. כל המשמשים יזהרו שתהיה המטה ראשה למזרח ורגליה למערב, בסוד יסוד ומלכות, ויהיה יד שמאלו לצפון העולם בסוד גבורה, ויד ימינו לדרומו שהוא חסד²⁵.

כב. צריך לזהר מאד בנטילת ידים קודם תשמיש ולאחר תשמיש, וכך כתב הרמ"ק ז"ל על כיוצא בזה נאמר יד לאמה תקצץ, ובקונטרס עדי זהב להר"ם דלונזנו כתב שצריך לזהר עד מאד. גם הנטי" מרחיק הלילי ומרחיק הקטטה מביתו והמריבה, וגורם שלום בין איש לאשתו ולרחוק מכל מיני טנופות ומיאוס ששם משכן לילי, ורחיצה אותיות רציחה וז"ל [אולי צ"ל וז"ל].

כג. והנה בתשמיש צריך להיות ה' בחינות, שהוא בחינת נשיקין קודם תשמיש תחלה נושק את אשתו, ואחר כך היא לו, ומושך הבל ממנה וגם היא מושכת ממנו, הרי יש לו ב' נשיקין וב' הבלים, כי בכל הבל יש כללות איש ואשתו, וכל נשיקה כפולה לב', וגם ההבל כפולה לב' ונחלק לב' בערך שקיבל ובערך מה שנתן, וגם לה יש ב' נשיקין וב' הבלים, אמנם באיש יש תוספת דבור שצריך לפייסה בדיבור בעת תשמיש. הרי ה' בחינות באיש ב' נשיקין וב' הבלים ודבור, וכנגדם ה' מוצאות הפה²⁶.

כד. צריך לטהר המחשבה ודיבור ומעשה. המחשבה: יחשב לקיים מצות עונה. בדיבור: שיאמר לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה הריני מקיים מצות עונה [כמ"ש] ועונתה לא תגרע, ולכוין להמשיך נשמה קדושה, ומי שאינו מכוין כן עליו נאמר ופושעים יכשלו בם, ובזה שאומר מבריה הסט"א מהם, ובפרט בנין [אולי צ"ל בענין] כזה להוליד ולד של קיימא, ועל ידי הדבור הקדוש מבריה הסט"א. ובמעשה: שצריך לכוין ולזהר כל הדינים הנאמרים בשו"ע או"ח סי' ר"מ, ובאה"ע סימן כ"ז.

כה. יזהר מאד של יפרוש מאשתו באבר חי אלא ימתין עד שימות ויתמצה הטפות, כי מהן נבראים ח"ו נגעי בני אדם ומזומנים להזיקו בקבר ובחייו בגופו ובממונו²⁷.

כו. צריך לזהר לאחר הזווג לשפוך מים מעט לפני מטתו, ועל ידי זה מבטלים המים הזדונים מהמטה, ולא יוכלו להנות מאותן טפות, ומכריתין האגר"ת ולא יכלה לשלוט בולד הנוצר.

כז. תפלת הרמב"ן לליל החבור תתפלל גם כן בקדושה ובטהרה בנקיון סמוך למטתך, כמו שכתוב בשערי ציון.

כח. וג"כ בזוהר ויקרא דף מ"ט כד אדווג בר נש באתתיה יכוין לביה בקדושה דמאריה ולימא הכי וכו', ולחש זה קודם הזווג לגרש החיצונים לילי המזדמנת שם ומעוררת התאוה, ולפעמים לוקחת אותן טיפות המתמצות מאבר הקדוש ועושה מהן שדים, וגם תוכל לשלוט בולד הנוצר אח"כ, לכן על ידי לחש זה תברח משם.

כט. אחר התשמיש לא תניק את בנה עד הלך ב' מילין, או לפחות מיל אם הנער בוכה.

ל. טוב לומר קודם הזווג מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר וכו'²⁸, כי הזווג ואכילה בחינה אחת, ועל ידי זה מגרש הקליפות וימשוך נשמה קדושה לבניו. ויכוין 'יהוה' 'לאורך' 'ימים' ראשי תיבות יל"י וסופי תיבות הכ"ם, להעלות ניצוצי רפ"ח דעשייה וגם נשמות שלא יוכלו לעלות, ויעלם על ידי כח שמות אלו.

לא. בשבת עיין הכוונה בליל שבת לקמן קודם התשמיש. וזה לשונו שם: כוונת הזווג ליל שבת יאמר מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. ויכוין לשם צמרכד היוצא מה' פסוקים של בראשית מסופי תיבות, וגם הנקודים מן אותיות ראשונות. עוד יכוין לשם אזבוגה וב' שמות אלו גימטריא חשמ"ל שהוא מכסה הזווג עליון ז"ן לשמרו ממזיקין²⁹. [ואף אם הוא תלמיד חכם שעיקר עונתו להוציא נשמות קדושות בליל זה עם כל זאת לא ישמש אלא אחר חצות].

לב. ומי שהוא חשוך בנים יכוין בתפלתו כי ויעתר יש בו אותיות תער מן תרע"א, שהוא מספר אדנ"י כזה אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד שהוא במזל ונקה התחתון, כי משם בנים. ואותיות וי מויעתר יכוין כי חסר אות א' מן תרע"א אזי א' בציור יו"י, ואותיות וי הוא וי תחתונה דא' דתרע"א, לכן יכוין להמשיך י' עליונה שבמזל עליון שהוא הו"ה ביודי"ן יו"ד ה"י וי"ו ה"י להשלים א' זו, כי הוא סוד מזל עליון שהבנים תלוין בו, עכ"ל.

עד כאן נעתק מסידור האריז"ל ויצא המספר מכוון ל"ב אותיות כנגד ל"ב נתיבות פליאות חכמה אשר בהם נתיבות ודרכי העבודה לסוד קדושת הזיווג וכל קודש בחכמה כידוע, וגם עיקר היחוד האמיתי דפכ"פ הוא עם מוחין דחכמה כידוע מדברי האריז"ל. יזכנו ה"ת שיהיו ה"ב נתיבות אלו על ה"ב תמיד לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם בדרך הטוב והישר בדעת שלמה ובנפש חפצה.

בו מפי הנוקבא אליו ונעשה בחי' זכר ושרשו היא נוקבא והרי נתבאר ענין ד' רוחין דאית בנשיקין, עכ"ל האריז"ל. והרי נתבאר בזה דברי הסידור בסוד ענין ב' הנשיקין הכפולים, אמנם מה שהוסיף בחינה חמישית שהוא ענין הדיבור והפיוס של האיש לא מצאתי לעת עתה מקורו.

27 בשעה"כ דרושי הלילה דרוש וז"ל: גם יש עון אחר דומה לזהו הוא מי שמשמש מטתו ואינו שואה עד שיצאו כל הטפין לגמרי כי אותם שיורי הטיפות היוצאות לבטלה אף ע"פ שאינם ראויים להוליד, עכ"ז נבראים מהם ג"כ בחי' מזיקים ומשחיתים רעים ע"ד הנז', עכ"ל. ועוד כתב שם בהמשך דבריו וז"ל: הב' נקרא מי שאינו משהא עצמו על הבטן עד שיכלו כל ניצוצות הזרע וכו', ואפי' זאת אינה עבירה גמורה, אמנם היא כלולה מטוב ורע כי כונתו בתשמיש ההוא היה לטובה בבת זוגו, אלא ששיתף בו רעה זו, ולכן כנגד זה הנה שיורי הטיפות ההם מתלבשות בקלי' נוגה הנק' טוב ורע כנועד אצלנו וזכור זה וכו', עכ"ל. וכן הוא בפע"ח שער קרשעה"מ פ"ה וז"ל: אמנם יש עון דומה לזה, והוא מי שנזדווג עם אשתו ואינו משהא עצמו על הבטן לגמור כל הטפה, אלא שנפרד ממנה אחר גמר תאוותו, גם כן הוא נכשל בעון דומה לזה. אך אמנם אינם כ"כ חמורים, כאלו שופך זרע, כי אע"פ שאין אותה הטפה ראוי להוליד, עכ"ז נברא ממנו משחית א', ע"ד הנז"ל. אמנם צריך אדם להמיתם בכל לילה וכו', עכ"ל. ומבואר בדבריו דענין זה הוא אף באותן טיפות שאינם ראויין להוליד.

עוד כתב בפע"ח שם בפרק י"א וז"ל: מורי זלה"ה אמר, כי גם אותן הטיפות היוצאות מן האדם קודם הזיווג, הם בכלל מוציא ז"ל, וצריך תיקון גדול על זה, עכ"ל.

28 בפע"ח שער קרשעה"מ פ"א וז"ל: קודם הזיווג, יאמר פסוק מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר וגו', כדי שיפרה וירבה. וגם טוב לומר אותו המזמור קודם האכילה, מפני שיש בו ז"ן תיבות, והאומרו לא יחסר לו מזונותיו, וטוב ג"כ למזון הנפש.

29 סוד זיווג ליל שבת. יכוין בשם היוצא מס"ת של פרשה ראשונה של בראשית, והוא צמרכד עם הנקודות אלו צ' בקמץ מ' בפתח ר' בחולם כ' בפתח ד' בסגול. וגם בשם היוצא מן אז ישיר משה ובני ישראל כי גאה גאה אזבוגה עם הנקודות אלו א' ז' בקמץ ב' בצירי ו' בקמץ ג' בחיריק ה' בצירי. והב' שמות אלו גימטריא חשמל, שהוא מכסה בזיווג עליון דזו"ן בסוד תלמיד חכם מכסה בטליתו. נלע"ד קצת, נקודות של השם הא' הוא גימ' חיי"ם, שהוא אהי"ה הו"ה אהי"ה. והנקודה של שם הב', הוא גי' ב"ן מ"ה ע"ה, להורות כשז"א יש לו מוחין שהם חיי המלך, אהי"ה הו"ה אהי"ה, אז מזדווגים זו"נ יחד, שהם נקראים מ"ה וב"ן, בסוד חסדים וגבורות שלהם, עכ"ל.

דא בדא, ואתכלילו דא בדא, עכ"ל. ועי"ש כל הענין.

ופירש האריז"ל בע"ח (שער ט"ל פרק ז') וז"ל: ועתה נבאר ענין זיווג דנשיקין הנה כבר נת"ל בדרוש ג' איך יש ב' מיני זיווגים הא' הוא זיווג העליון רוחני ונקרא זיווג דנשיקין, והב' הוא זיווג תחתון גופני דיסוד ביסוד, וב' הזיווגים האלו הם נעשים למעלה, ואין זיווג בעולם שלא יקדים אליו זיווג העליון דנשיקין. והנה ענין זיווג זה נרמז בפ' תרומה דקמ"ו על פסוק ישקני מנשיקות פיהו - דלית רחימו דדביקותא דרוחא ברוחא בר נשיקה וכו' נשיקו דרחימוותא אתפשט לד' רוחין כו' ומאן איהו אהבה כו'. ובמ"ש כאן יתבאר לך פי' המאמר הזה שם. ותחלה צריך שתדע שיש חילוק בין מ"נ של זיווג תחתון אל הנשיקין, כי המ"נ הם בחינה אחת שהדכורא נותן בה מ"ד והיא מעלת מ"נ, אבל הנשיקין הם כפולים, לכן נעשה מהם ארבע רוחין, והם תרין דדכורא ותרין דנוקבא, שהם מתערבין של זה בזה ושל זה בזה כמ"ש בע"ה.

ונבאר תחלה מה הוא ענין הנשיקין והוא שהזיווג תחתון נקרא זיווג גופני ויש בו ממשות שהוא טפת הזרע וכו' ונמצא שזיווג התחתון עיקר והוא מ"ת, אבל זיווג העליון דנשיקין הוא מהג' העליונים שבו שמזדווגים עם ג"ר שבה כמ"ש בע"ה. והענין שכל נשיקה הוא מבחי' הבל הפה היוצא מן הריאה אל הגרון שהוא בינה כנועד וכו', וביאור הדבר שהנה חו"ב דז"א הם דוגמת או"א ממש, והם מזדווגים בסיום ג"ר ע"י הדעת המחברם, ואמנם סוד חיבור זה הוא בתוך הפה כנועד אצלנו שהחיק הוא חכמה והגרון הוא אמא והלשון הוא הדעת המזווג, ושם מזדווגים יחד, וכבר נתבאר זה במ"א. והנה אע"פ שאלו הם הזכר והנקבה הכל נקרא הבל אחד בלבד, והוא שהנה הכל הוא בז"א עצמו וגם שהם או"א כחדא נפקין ומכ"ש חו"ב דז"א דכולם נחשבים בחי' זכר ועד"ז יש גם כן בפה הנקבה בחו"ב שלה ואלו הם תרין רוחין א' זכר ואחד נקבה וכמ"ש פרשה תרומה דלית רחימו דבדיקותא רוחא ברוחא בר נשיקו שהנה זיווג התחתון הוא אתדבקותא גופא בגופא גופי בסוד טפת זרע כנ"ל אך זיווג זה הוא רוחניות בלבד רוחא ברוחא שהם רוחא דהבל הפה דיליה בהבל רוחא דפה דילה.

ועתה נבאר איך כל א' מאלו התרין רוחין נחלק לשנים כמ"ש בפ' תרומה ד' רוחין אינון בנשיקה וכל חד וחד כלול בחבריה כו' פי' שהזיווג התחתון אינו נכפל הנ"ל שהרי הוא נותן מ"ד והיא מ"נ אבל כאן הוא הזיווג כפול שכמו שהזכר נושק פה הנוקבא גם היא נושקת פה הזכר. ונמצא שבנשיקות הזכר יש בו ב' בחי' א' הוא ההבל עצמו שנמשך ע"י הנשיקה והוא שורש ההבל עצמו והב' מה שנתערב עם ההבל של הנוקבא תוך פיה ונעשה בחי' נקבה ושרשו הוא זכר וכעד"ז הנשיקות הנוק' אל הזכר שהרי כשנושקת אותו בהכרח נשאר בה שורש הבל של הנשיקה והב' מה שנתערב עם הבל של הזכר שניתן

הטלית קטן ואפי' בלילה ובשניה כידוע, ואינו ברור אם הוא טעם מיוחד השייך להנהגת העונה או שהוא מטעם שלעולם אין להוריד הטלית קטן, ואולי הטעם שמועיל לשמירה כי הוא סוד אור המקיף כידוע, וצ"ע.

25 מקורו בפע"ח שם פ"א וז"ל: בענין המטה של איש ואשה, נכון שיהיה ראשו למזרח, בסוד ממזרח אביא זרעך, שהוא סוד דעת עליון, ומרגלותיו למערב בסוד יסוד מל' כענין וממערב אקבץ. ויד שמאלית לצפון העולה בסוד גבורה, ויד ימנית לדרום העולה בסוד חסד, עכ"ל. וכך כתב בשער המצוות (פר' בראשית דף ד' ע"א) וז"ל: וענין נתינת המטה בין צפון לדרום הוא יהיה כדוגמת אדה"ר כשנברא, וכדוגמת שיעור קומה העליונה, ראשו למזרח כנגד הדעת הנק' מזרח, ממזרח אביא זרעך, ורגליו למערב יסוד ומלכות כנזכר אצלנו בענין נטילת הלולב, וידו הימנית בדרום שהוא החסד, וידו השמאלית בצפון שהוא הגבורה, עכ"ל. ועי"ש הגהת מהר"ש וויטאל ז"ל וז"ל: אמר שמואל היפך סברת כל הפוסקים, עכ"ל. והיינו היפך דעת השו"ע (סי' ר"מ סי"ז וסי' ג' ס"ו) ושאר פוסקים. ועי' מש"כ באריכות בשו"ת וישב הים למוהרי"ם הלל שליט"א חלק א' סימן א' שביאר כל פרטי הלכה זו וכל מקורותיה בדברי הפוסקים ודברי המקובלים בזה להלכה ולמעשה עי"ש ותרו"ץ.

26 דברים אלו צריכים ביאור ביתר הרחבה והם מסוגיא ארוכה בעץ חיים שער ט"ל בסוד בחינות הנשיקין והחיבוק הנעשים בכל זיווג בכמה וכמה בחינות, ואמנם בדברים אלו שכתב בסידור כאן לא כלל את כל פרטי הבחינות המובאים שם רק חלק מהם, ואין כאן מקום להאריך בכל זה, ורק נביא מקור נאמן לדברי הסידור מזוה"ק ורבינו האריז"ל.

הנה סוד זה של נשיקין כפולים שהם ד' בחינות ב' נשיקין וב' הבלים, מקורו בזוה"ק תרומה דף קמ"ו סע"א וז"ל: דלית רחימו דדביקות דרוחא ברוחא בר נשיקה, ונשיקה בפומא דאיהו מבועא דרוחא ומפקנו דיליה, וכד נשקין דא לדא, מתדבקן רוחין אלין באלין והוו חד, וכדין איהו רחימו חד. בספרא דרב המנונא סבא קדמאא הוה אמר על האי קרא, נשיקה דרחימו אתפשט לארבע רוחין, וארבע רוחין מתדבקן כחדא, ואינון גו רזא דמהימנותא, וסלקין בארבע אתון, ואינון אתון דשמא קדישא תלי בהו, ועלאין ותתאין תליין בהו, ותושבחתא דשיר השירים תלי בהו, ומאן איהו אהב"ה, ואינון רתיבא עלאה, ואינון חברותא ודבקותא ושלימו דכלא. אלין אתון ארבע רוחין אינון, ואינון רוחין דרחימו וחדוה דכל שייפי גופא בלא עציבו כלל, ארבע רוחין אינון בנשיקה, כל חד וחד כליל בחבריה, וכד האי רוחא כליל באחרא, וההוא אחרא כליל בהאי, אתעבידו תרין רוחין כחדא, וכדין מתחברן דבדיקו חד אינון ארבע בשלימו, ונבעין

נספח

שו"ת שמחת כהן סי' פ"ב

**תשובת הרב הגאון המקובל האלקי חק"ל
כמוהר"ר מסעוד הכהן אלחנן זלה"ה
שהיה מגדולי רבני בית אל בדור שלפנינו
אשר היה גם הוא עובר לפני התיבה כשליח ציבור
ורבן של חסידים רבות בשנים**

שאלת למצא מנוח בטעם המעוברת ומניקה שמותר הזיווג בחול, אם גם מותר קודם חצות כיון דהוא לצורך חיות העולמות, וא"כ מדוע אוסר הרב ז"ל בשמיני עצרת ושבועות הזיווג [פי' דבשמע"צ ושבועות אוסר האריז"ל לגמרי הזיווג אף למעוברת ומניקה, ולמה לא יותר להם מפאת הזיווג דחיות העולמות שאינו בטל לעולם], וצ"ע, עכ"ל.

תשובה: הנה לך נא וראה את כל דברי רבינו ז"ל אשר דיבר ברוח קדשו בענין הזיווגים דחול ושבת ויו"ט, וזיווג דמניקה ומעוברת וזקניה, וזיווגי ת"ח וע"ה. ולהקל על המעיין הנה היוצא מן הכלל ללמד תחלה בטוב טעם איסור הזיווג בחול נדרש לכמה פנים, בע"ח (שער מ"א סוף פ"א) כתב כי כל זמן שז"א בסוד יניקה אז יש יניקה לחיצונים מכתנות עור, והגהת השמ"ש שם כתב שמזה נבין חומר איסור הזיווג קודם חצות, בהיות ז"א בבחי' יניקה בעוד בו אחיזת החיצונים, ובפרט בעטרת היסוד. ובשער מ"ז (ספ"ה דף ק"ז סע"ד) כתב משום דאין זיווג מוחין בימי החול, וכ"כ בשער ההקדמות (דף ע"ד ע"א). ובע"ח (שער מ"ט פ"ג) כתב שקלי' נוגה נדבכת ביסוד ואז עושקת הנשמות, ולזה בליל שבת שמסתלקת אינה עושקת ומותר הזיווג, משא"כ בחול. ובשער המצוות פרשת בהר, ופרשת כי תצא על פסוק לא יבא ממזר, ובשער הפסוקים תהלים ס' ל"ב על פסוק אל תהיו כסוס כפרד וכו', והדב"ש ז"ל שם הטעם כדי שלא ימשיכו נשמות מהז"מ שבתוך הקלי' מסטרא דחול, מהברורים המעורבים טוב ורע שעדיין לא הובררו והם דינים קשים, ושם בחי' הרפ"ח שגי' ממזר, והנשמות הבאות מאותו זיווג בסוד ממזרים כפרד שהוא ממזר, וג"כ אלו הבנים. אבל בליל שבת מסטרא דקדושה שאז ממשכין נשמות עליונות ממש. ובפע"ח (פרק י"א דקר"ש שעה"מ) וז"ל: ודע שאם תתעבר אשתו [מזיווג דחול], יהיה בן סורר ומורר או עז פנים או משומד או ממזר או עם הארץ, ר"ל שהנפש שלו יהיה באחד מאלו הבעילות של חול, שיש שנותנים ממתי מדבר ויש מעדת קרח ויש ממתי ישראל, ובזיווג ימי הרעים בין המצרים יוצא נר"ן לגרים האסורים לבא בקהל כמו עמוני ומואבי, כי אז הזיווג אינו בעולם הזכר אלא בעולם הנקבה וכו'. וכל אחד ואחד כפי המחשבה והרהור כשמזדווג עם אשתו, ודווקא בליל טבילה או שיוצא לדרך שמתכוין למצוה, וגם בליל שבת צריך להיות אחר חצות, ויעו"ש דבענין הזיווג עצמו בעת המוכשר צריך להיות בכוונתו שהוא למצוה לבד ולא להנאתו כסוס השטוף בזימה ונפש הבהמית להנאת גופו. ובשער הכוונות דתפילת ערבית (דף נ"ב ע"ג) וז"ל: ודע כי בתפילת ערבית אין הז"א מזדווג עם הנוק' רק היסוד, ומן הזיווג הזה נבראים נשמות בני אדם הנוולדים מן הזיווג התחתון הנעשה קודם חצות, ואחר חצות הוא הזיווג העליון דז"א עצמו הנקרא ת"ת, ומן הזיווג ההוא נבראים מלאכים חדשים וכו', ולכן לעם הארץ אסור הזיווג התחתון קודם חצות לילה והותר להם אחר חצות לילה, לפי שאז מתגלה הארה גדולה כיון שהוא זיווג לברוא מלאכים וכו', אבל בשבת אחר חצות לילה יש יכולת בזיווג עליון ההוא להוציא נשמות בני אדם מעולים יותר ממלאכים כנודע. וכך כתב בפע"ח פרק ו' דהשכיבו יעו"ש, וכ"כ שם בדרוש שינוי התפילות בסוד עונתן דתלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת אחר חצות, ולעמי הארץ עונתן בימי החול אחר חצות, ואף בליל שבת נאסר לעם הארץ קודם חצות לפי שאז רחל פ"פ מן החזה ולמטה בלבד [א"ה כוונתו בשעת תפלת ערבית, אבל אחר ערבית מותר להם הזיווג גם קודם חצות וכדלהלן בסמוך, וע"ע בהמשך התשובה, וכמ"ש להדיא מהרח"ו בפע"ח שער התפלה פ"ז], ומכ"ש בימי החול קודם חצות שאז יעו"ר אב"א מן החזה ולמטה אבל אחר חצות הותר הזיווג לעם הארץ לפי שאז לאה היא פ"פ בכל קומת ז"א לגמרי, ובחצות ליל שבת שאז גם רחל היא פ"פ עם כל ז"א לגמרי דאז הוא רחמים גדולים וכו', לכן הותר הזיווג גם לת"ח. וכ"כ בשער המצוות פרשת בראשית דמי שאינו ת"ח אינו מותר אלא אחר חצות, והטעם לפי שאז הוא זיווג יעקב ולאה שתופסת כל קומת ז"א, והוא זיווג מבושם יותר מהזיווג הנעשה קודם חצות שהוא זיווג יעקב ולאה מן החזה

ולמטה, כי זהו הזיווג התחתון במעלה מכל הזיווגים כי כולו תגבורת הדינים כנודע, ותלמידי חכמים אסורים בימי החול ולא הותר להם כי אם בליל שבת, וגם צריך אחר חצות כי אז זיווג מובחר של ז"א ורחל וכו', אבל קודם חצות דליל שבת כמו אחר חצות דליל חול ממש אלא שהוא מבוסס מבשל חול, ועם כל זאת לא הותר אלא לעם הארץ בלבד, וגם בלילי יו"ט ור"ח דינים כליל שבת, ואף הת"ח מותרים בהם אחר חצות, וכן בליל טבילת מצוה אפילו שהוא בלילי חול וכו'. ועין בשער הגלגולים בהקדמה כ"ו בפרטי בחי' הזיווגים, ובספר עולת תמיד הנד"מ דף נ"ג ע"א, ובפע"ח דקר"ש שעל המטה פ"א כתוב בענין העונה משוכחת היא מליל שבת לליל שבת לת"ח, והסוד הוא כי כבר נודע שיש הפרש כי אין נשמות חדשות רק בערב שבת אם כן אין לשמש מטתו אלא בליל שבת בחצי ליל שבת, ונלע"ד כי אלו הנשמות היורדות בליל שבת אם האדם בלילה ההיא ישמש מטתו ונשארה אשתו מעוברת מביאה ההיא, ודאי אותה הנשמה תשרה על אותה טיפה קדושה עליונה שאותם הבנים יהיו חסידים קדישין, וזהו טעם הורדת אותה הנשמה בליל שבת ועין זה היטב כי הוא אמיתי וכו', וכתוב שם בהגהה ועין בספר הקנה וז"ל: א"ל רבי אמת אמרת כי השפעת איש באשה מצוה, מ"מ אימתי, א"ל בחצות לילה ולהלאה, שבאותה שעה הקב"ה בגן עדן ובהוא שעתא עליונים מתקדשים גם התחתונים בההיא שעתא צריכין להתקדש אבל קודם חצות פעות דין וכו'.

אתה הראת לדעת כי הגם שדברי רבינו האר"י ז"ל המה מתפרדים בטעמים שונים זה מזה בהשקף מושכל הראשון, הנה סו"ד כולם שוים לטעם אחד אחרי עיקר וגזע היסוד הכל שהוא בעבור תגבורת הדין ואחיזת הקלי' בימי החול, ובפרט קודם חצות, ומיסוד הזה יצא כמה מטעמים שונים מאותו הזיווג נשמות הבאות דלאו בני מעליא נינהו, לא כן בעת המוכשר והמבוסס וברחמים גדולים, אזי נשמות הנמשכים יהיו בנים חסידים כולם קדושים יותר מאראלים ותרשישים, והכל תלוי לפי העת, וגם [לפי] המחשבה הטהורה בעת הזיווג וכמדובר.

והנה העת המוכשר בין לת"ח ובין לע"ה בימי החול הוא ליל הטבילה או עת צאתו לדרך, אזי מותר גם לת"ח אחר חצות, וכל שכן לע"ה, ולא קודם חצות הן לת"ח הן לע"ה, וגם בליל שבת דווקא אחר חצות כמ"ש בדרוש שינוי התפילות כנז"ל, אמנם מדברי שער המצוות וז"ל: אבל בליל שבת קודם חצות כמו אחר חצות בחול ממש אלא שהוא מבוסס יותר מבשל חול, ועכ"ז לא הותר אלא לע"ה עכ"ל. מבואר דלע"ה בליל שבת מותר גם קודם חצות ועין בהגהות וביאורים בדרוש שנוי התפילות מ"ש בפע"ח ממחרתו ז"ל דגם אחר תפלת ערבית מותר יעו"ש, ועין שמן ששון שם אות יו"ד, ובלילי יו"ט ר"ל חול המועד כמו שביעי של פסח שגם הוא נקרא יו"ט עי' שמן ששון שם, וגם בליל ב' דפסח לבני חו"ל וכאשר כתוב בפע"ח פרק ה' יעו"ש, ומבואר הטעם כי ביום טוב ראשון איסור הזיווג בליל פסח יען כי ע"י התחתונים נעשה אז הזיווג העליון, אבל בליל פסח שאין הזיווג העליון נעשה על ידינו נאסר זיווג התחתון, (כ"כ הרב בשעה"כ דף פ"א סע"ב, ובפע"ח שער חג המצות ריש פ"ה) כי הוא מסטרא דלעילא ולא מסטרא דילן, ולכן אסורים בזיווג בליל פסח, אך בליל ב' דפסח אז זיווג שאינו גמור לכן מותרים בזיווג, אבל בליל א' שהוא זיווג עילאה גדלות גמור (שם פ"ו), וכך כתב בשער הפסוקים בפ' פנחס יעו"ש, ובדרוש שבועות כתב ולכן נאסר הזיווג התחתון בליל שבועות כי גם למעלה לא יש זיווג עד היום, וכך כתב בשעה"כ שם, ובדרוש סוכות כתוב ליל שמחת תורה אסור לפי שאין נוק' דז"א רחל מזדווגת עמו עד מוסף, ובדרוש יוה"כ (דף ק"ב ע"ב) כתב רבינו ז"ל וכשיש למעלה ב' זיווגים ב' עונות ג' תשמיש [כי ב' פעמים ענתה הם בגי' תשמיש] אז יש תשמיש למטה בתחתונים, אבל ביוה"כ שאין תשמיש שלם למעלה רק חציו והוא זוג או"א לבד וכו' אז גם התחתונים אסורים בתשמיש המטה. היא מוצאת דאיסור הזיווג הוא נאסר מכמה טעמים שונים לפי בחינת העתים והזמנים, ודבר בעיתו מה טוב בנימוקו וטעמו הנדרש בבחינה בפני עצמו, ודוק ותשכח.

וצא נא וראה את אשר כתוב לאמור בעולת תמיד (דף נ"ג ע"ב) וז"ל: תבין מן התקונים (סוף דף צ"ג) כי כל אזהרת רז"ל על הזיווג מער"ש לער"ש הוא כשמשמש לשם הריון, כי צריך לבנים וצריך להיות הזיווג אז כדי שישירה בההיא טיפה נשמה קדושה עליונה מזיווג עליון, אמנם אם מעוברת או מניקה אין לחוש על כך. והטעם כנז"ל, כי כל עצמה של אזהרה אינה רק לבד ישפיעו נשמות הנק' צדיק ורע לו, רק נשמות השבת, ואם היא מעוברת או מניקה בטלה לה טענה זו, וכן כתוב ממש בטעמי המצוות בליקוטי תורה (פ' בראשית דף ט"ז ע"ב) ובפע"ח בהקדמה לשער השבת פ"ו ובהגהת הרב הצמח כתב

וז"ל ויש נשים שמתעברות בימי יניקתה וצריך לזהר עכ"ל. והן אמת יען כי זה לא שכיחא ברוב נשים, אזלינן בתר רובא ולא חיישינן למיעוטא, ולזאת רבינו ז"ל כתב במעוברת או מניקה אין לחוש על כך, ומובן דכל שכן הוא בזקנה שפסקה לה מלדת עוד, או עקרה בודאית דאין לחוש להם ללדת עוד. אמנם ראיתי בזוה"ק (פרשת וישב דף קפ"ו ע"ב) בהגהות ניצוצי אורות להגאון חיד"א זצ"ל אשר פירש דברי הזוה"ק וז"ל: "ולא יפסיק מקוריה ומבועא דיליה לעלמין" פירוש אפילו בזמן שאינו מוליד, כי בתשובה למחר"ם גלאנטי הזקן כ"י מביא מזהר כ"י, דכל זיווג לש"ש נבראים בנים והם בגן עדן, ולעתיד לבוא נקפצו אליו, וזש"ה מי ילד לי את אלה, עכ"ד. ומכאן נראה דאזהרה למנוע בחול הוא בכל זמן במניקה וזקניה שמוליד בכח כמובן ודוק (מא"י), עכ"ל. ולקו"ד אחרי נע"ר לא ידעתי מאין יצא לו הרב ז"ל מדברי מהר"מ ז"ל דאזהרת למנוע בחול הוא בכל זמן וכו', דאדברה דיפה כח הזיווג לשם שמים, גם לשאינו מוליד בפועל בעולם הזה הוא מוליד בנים קדישין בגן עדן, וכ"ש וק"ו לאיש אשר מוליד בעוה"ז שמשפיע נשמות קדושות בפועל בנים חסידים וקדושים בכח זיווגא דשלים לשם שמים בכל עת ובכל זמן, ובפרט לאיש חכם אשר עיניו בראשו דלא יכול למיקם בנפשיה לפי מיזגו וטבעו ולפי המקום באי אפשר לשמור עתותיו הראוים לו, אם דרך חסידים ישמור דבר בעיתו מ"ט ומ"ן [מה טוב ומה נעים] להיות כוונתו לשם שמים, ומקרא מלא דיבר הכתוב ופקדת נוך ולא תחטא, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, ועל זה נאמר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ותאות צדיקים אך טוב, ולפניו יתברך נגלו כל תעלומה אם ללצים הוא יליץ ולענונים יתן חן, והנה יש לי בזה להאריך כדמ"ל ולהביא ראיות ברורות לפום דינא כי מהיות טוב ללכת בדרכי יושר זו לשמור את דרך עץ החיים בכל עיתותיו, ממה שיתנהג בחסידות אשר יתהפך עליו מחסידות לחסידות שז"ל וטו"ק ר"ל, וה' יודע מחשבות בני אדם לתת לאיש כדרכו וכפרי מעליו, ודוק.

וכל לגבי ידידי אמינא דלמפורסמות הדבר ופשוט לעין כל הרואה בעומק דברי הזוה"ק ובפרשת יתרו דף פ"ט ע"ב, ודברי רבינו האר"י ז"ל בכל המקומות כולם כאחד הם המדברים בזיווג אשר תכליתו בעבור ההולדה והמשכונות נשמות בבחי' הפנימיות הנשמות בני אדם, אמנם כשהזווג אינו להריון כגון מניקה ומעוברת וזקנה ועקרה, אשר בחינת הזיווג ההוא בבחי' החיות דעולמות אשר זיווגא דיליה תדיר ולא פסיק, הנה אין בזה שום אזהרה ולתא דאיסורא כלל, וכל העתים שווים לטובה ולהתירא בין קודם חצות בין אחר חצות, בין בחול בין בשבת, אחד חכם ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול באין הבדל, ועי' בהגהות אמר מאיר שכ"כ יעו"ש, ומובא בשער המצוות הנד"מ פ' בראשית שם.

אך אמנם שיהיה כוונתו לשם שמים לשם מצוה, ולא להנאת גופו ולהיות כסוס כפרד השטופים במזימתם, כי אם כל מטרתו לקיים מצות עונה שהוא זיווג התדירי אשר כיוונו בו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע"ה זיע"א.

ועוד זאת גדולה אני אמרתי ואומר, כי כל הדברים האמורים מראשית ועד אחרית, הכל הוא כאשר יודע האדם דקים ליה בגוויה דיכול למיקם בנפשיה לשמור את דרך עץ החיים להוציא את פרוי דבר בעיתו, ועליהו לא יבול ח"ו בשז"ל וטו"ק, כי אז יהיה בא לתקן ונמצא מקלקל ונכשל בעוון חמור יותר, ונהר יחרב ויבש המעיין ונקצץ האילן אילנא דחיי יסוד חי העולמים, ונמצא מפריד אלוף ח"ו, ולאיש כזה וכיוצא אזי הטוב בעיני אלקים ואדם להיות כל כוונתו לשם שמים כדי שלא ישל באיסור החמור בשז"ל וטו"ק, וטוב הוא לשמש מטתו בכל עת לשם מצוה, ובכל דרך דעהו והוא יישר אורחותיו, ומוטב להיות גדולה עבירה קלה לשמה, ושלא לבוא לידי איסורא דאורייתא בעבירה חמורה, וגם זה בכלל ונשמרת מכל דבר רע, והכל לפי מחשבת האדם, צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכל זה כמוס בדברי הגאון מהר"ם גלאנטי זצ"ל אשר כוונתו רצויה כאשר יהיה לשם שמים גדול כמו בכל עת ובכל זמן להוליד בנים קדושים אשר מושב נשמתם בגן עדן, וה"ה שימשיך נשמות קדושים בעוה"ז בכח המצוה כשהיא לשם שמים וכמדובר, ועי' בהגהות וחיידושים בעו"ת ובהרב שמן ששון זצ"ל בשער המצוות יעו"ש, ובהגהת א"מ מובא בהג"ח פ' בראשית, וכבר מלתי אמורה דהכל לפי האדם אם ביכלתו לעמוד על המשמר מהיות טוב וגו', ודי בזה לחכם שכמותו תרב גדולתו אמן.

ע"כ תשובת הרב שמחת כהן, ועי"ש עוד בהמשך התשובה הגהת הרב הדאיה באורך בענין הזיווג בימי עיבור ויניקה לסייע לדברי הרב שמחת כהן להתיר הזיווג בימות החול אף לת"ח, עי"ש ותרו"ץ, וכאן קצר היריעה מלהביא כל לשונו בזה.

הוראת הלכה

חכמי ורבי בית הוראה
שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

את"ל שבאור גדול חשיב כביום ואסור אם לא לת"ח, ע"י בשעה"צ הנ"ל, מ"מ במנורה קטנה דומיא דנר שרי דסכנה ליכא [ומצד האור הרי סגי בהאפלת טלית].

וכן יל"ע באם דלוק תנור חימום שחוטי המתכת מאירים קצת מחמת החום הלוהט שבהם, האם דינם ג"כ כנר לענין סכנה או דילמא שרי בכה"ג.

תשובה: מאחר ולא ידוע לנו סיבת הסכנה קשה לחלק בין נר לאור של מנורת חשמל, וגם במנורה יש לחוש שיש סכנה לשמש לאורה בלי מחיצה, בפרט שהמנורה משמשת היום כתחליף לנר שהיה בדורות הקודמים, אבל בתנור חימום שחוטי המתכת מתאדמים ומאירים קצת, מאחר שעשוי לחימום ולא להאיר, ורק באגב עושה אור קלוש מאד, נראה שאין לחוש בזה כלל לסכנה ומותר. ובשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל מוסרים שבאור קלוש מאד שצריך עדיין לחפש מותר, ולפ"ז אפי' במנורת לילה קטנה מאד שצריך עדיין לחפש מותר, אך בא"ר כתב בשם השל"ה וסדר היום שאף באור קלוש שמאיר ישר נגדם אסור, ולפ"ז אף במנורת לילה קטנה אסור בלי מחיצה, עכ"פ בנ"ד דתנור חימום שאינו צורה של נר ואין עליו שם אור, ולא נעשה להאיר, ורק באגב גורם איזה אור קלוש מאד, נר' דלכו"ע מותר.

שאלה: בענין מש"כ בשו"ע סי' ר"מ סי"ב שאסור לשמש כשישנם צרות כגון רעבון, מה גדר הצרות הנזכרות, האם כשהיתה תקופה של פגועי תופת זה בכלל, או במלחמה האחרונה האם היא בכלל.

תשובה: דין זה הביאו השו"ע גם בסי' תקע"ד סעיף ד', ושם פירש יותר דבלייל טבילה וכן בחשוכי בנים מותר, וכן העלה המשנ"ב שם (בס"ק י"א), וכ"כ בכה"ח כאן (ס"ק פ"ב) עיי"ש, וכן למי שיצרו תקופה כתב שם כה"ח בשם האחרונים שמותר. ולגופו של ענין, לגבי המלחמה האחרונה שהיתה בגליל או בעזה, נראה דליר"ש יש להחמיר שלא לשמש אלא באופנים הנ"ל, דענין בס' בירור הלכה תנינא (סי' תקע"ד) שדן על מלחמת המפרץ, והביא שדעת אביו הגר"ב זילבר זצ"ל ועוד גדולים להקל, ויש שהורו שיר"ש צריך להחמיר, כמבואר במשנ"ב שם בשעה"צ (ס"ק ח') דבשאר צרות אינו איסור גמור מדינא, עיי"ש. ולכן נר' דבמלחמה האחרונה שהיתה בגליל, במקומות שהיו חסופים לטילי האוייב, יר"ש היו צריכים להחמיר שלא לשמש אלא באופנים הנ"ל, אבל בפיגועי תופת שהיו באיזה תקופות מסויימות, נר' שאף יר"ש לא היה צריך להחמיר, ואולי מידת חסידות שייך גם בזה, אך זהו בתנאי שאשתו מתרצת לו להתנהג בחסידות כזו.

שאלה: במשנ"ב סי' קנ"ד סק"ט מביא בשם השו"ר ברכה שכריכות הספרים אינם נחשבות כקדושה עצמה אלא רק כתשמישי קדושה, ויש לדון דלפ"ז היום כריכה של ספר תועיל להחשב ככיסוי אחד, ויהיה צריך מלבדו רק כיסוי אחד.

תשובה: כן נר' העיקר לדינא, וכן העלה בשו"ת שערי יושר ח"ד (סי' כ' ס"ק ח') דחשיב כתשמיש קדושה, ולפ"ז אה"נ דבספרים מספיק רק כיסוי א', אך מאחר ודעת הפמ"ג (בסי' מ' ס"ק ב') להחמיר בזה, בטענה שכיון שהכריכה מחוברת לספר כגוף א' חשיב כגוף א', ולא מהני להחשב ככיסוי, לכתחילה ראוי להחמיר בספרים לעשות שני כיסויים, אבל אם מאיזה סיבה שהיא לא מתאפשר בקלות לעשות כן, יש להקל בכיסוי א' כפי עיקר הדין, וכעין זה כתב בס' פסקי תשובות (סוס"ק י"ח) עיי"ש.

שאלה: מה הדין בזקן הטוען שקשה לו להזריע, האם מחוייב לדחוק עצמו להזריע כדי לקיים מצות עונה.

תשובה: בשו"ת רב פעלים ח"ג (סי' י') כתב שאם לא מזריע לא קיים מצות עונה עיי"ש, ולכן יש לו להתאמץ קצת להזריע, או לקחת סמי מרפה המסייעים להזריע, אך אם צריך להתאמץ הרבה להזריע הו"ל כאנוס ואונס רחמנא פטריה.

שאלה: מה גדר המחיצה המוזכרת בשו"ע סי' ר"מ ס"ו לענין תשמיש המטה לפני ס"ת, ושם סעיף י"א לענין מחיצה לפני הנר.

תשובה: נר' שצריך שהמחיצה תחלוק את החדר לשני מקומות, ולכן צריך שהמחיצה תהיה גבוהה עשרה ורחבה ד' אמות, כמבואר בכה"ח (ס"ק מ"ד) בשם שו"ת מוצל מאש ח"ב (סי' מ"ה) עיי"ש, וכן צריך שתהא מחיצה שיכולה לעמוד ברוח מצויה.

שאלה: כתב המג"א סי' ר"מ סקט"ו דמחיצה העשויה כסריגה אינה מועילה להחשב כמחיצה לס"ת כיון שדרך הנקבים נראה הס"ת, ויש לדון לפי"ז האם שקית ניילון וכדו' מדברים שקופים מועילה לשמש כיסוי לספרי קודש, שאינו דומה לנקבים שבמחיצה שהס"ת דרך הנקב גלוי לגמרי, ואילו בניילון מ"מ יש כיסוי אלא שנראה דרך הכיסוי.

וכן יש להסתפק באופן שאין עושה מחיצה אלא מכסה בשני כיסויים, דאת"ל דניילון לא מהני להחשב ככיסוי האם כאשר כיסוי אחד שקוף וכיסוי אחד אטום האם מהני להחשב כשני כיסויים, ובפרט הדבר מצוי במזוזות אשר גלילות בניילון ועליהם יש בית של מזוזה.

תשובה: שקית ניילון שקוף מהני לשמש ככיסוי א' לספרי קודש ומזוזה, אבל צריך עוד כיסוי א' לא שקוף, כדי שיהיו שני כיסויים והספרי קודש והמזוזה לא יהיו נראים, אבל שני כיסויים שקופים לא מהני מפני שהם נראים מתוכם, כמבואר במשנ"ב (סי' מ' ס"ק ז') עיי"ש.

שאלה: בענין מש"כ מרן סי' ר"מ ס"ז שישמש באמצע הלילה, מה הדין כשרואה שמחמת שמשיתה עד אמצע הלילה מתמעטת הנאת תשמישה, האם משום מצות עונה מחוייב לשמש בתחילת הלילה.

תשובה: כיון שלדעת רבינו האר"י ז"ל והספרים הקדושים, אם משמשים לפני חצות מתלבש בהם יצה"ר וס"ט"א, וזמן הזיווג בקדושה הוא מחצות ואילך, אין עליו חוב להקדים לשמש בתחילת הלילה, אפי' שע"ז מתמעטת הנאת תשמישה. אבל אם מאיזה סיבה קשה להם לקיים את המצוה אחרי חצות, יכולים לקיימה קודם חצות.

שאלה: בענין מש"כ מרן סי' ר"מ ס"א שאסור לשמש לאור הנר, האם הדברים אמורים גם קודם שעת התשמיש או רק בשעת תשמיש ממש.

תשובה: מלשון השו"ע שכתב אסור לשמש לאור הנר, משמע שכל האיסור הוא דוקא בשעת תשמיש, וכן הוא להלכה.

שאלה: בסי' ר"מ ס"א מבואר דלשמש לאור הנר הוא איסור משום סכנה, ואע"פ שמצד האור שבזה סגי בהאפלת טלית גם לשאינו ת"ח כמש"כ בשעה"צ סק"ז דעדיף מיום, מ"מ אסור מצד עצם התשמיש לפני הנר, ואם בחדר א' סגי לכו"ע דליכא סכנה, וה"ה ע"י מחיצה פסק המשנ"ב להתיר דתו ליכא סכנה. ויל"ע אם סכנה זו הוא דוקא בנר כצורתו, אך באור מנורה ליכא סכנה ושרי ע"י האפלת טלית, ואף

שאלה: סי' ר"מ ס"א, יל"ע בת"ח שעונתו מליל שבת לליל שבת, וכ' המ"ב סק"ו דהטעם משום דבכל לילה הוא טרוד בלמודו משא"כ בליל שבת, א"כ מה הדין בנאנס ולא קיים עונתו בליל שבת אם יש להשלימה במשך ימי השבוע, דכיון דסיבת הפטור בשאר ימי השבוע קיימת גם בכה"ג האם פטור כמו שפטור בעלמא, או דחיוב השלמה חמיר טפי ומחוייב ג"כ בחול להשלים.

תשובה: לכתחילה נכון להשלימה במוצ"ש, כמש"כ בס' תורה לשמה (סי' ס"ט) ובס' פסקי תשובות (הערה ל"צ) בשם זקנו, אך אם לא יצא לו לקיים מצות עונה במוצ"ש מאיזה סיבה שהיא, נראה שמעיקר הדין פטור מלהשלימה בשאר ימי השבוע, דענין בר"ן כתובות (דף כ"ו ע"א מדפי הרי"ף) שביאר דמה שלא נזכר במשנה דעונת ת"ח מע"ש לע"ש, היינו משום דאין עונתם קבועה, ואם נטרד בלימודו בע"ש גם בליל שבת פטור, ומבואר מזה דת"ח בכל עת שטרוד בלימודו פטור ממצות עונה אפי' בזמן חיוב עונתו, א"כ כ"ש שבני"ד א"צ להשלים את החיוב עונה דליל שבת, כיון שבאמצע השבוע הוא טרוד בלימודו. אלא דכיון שבביה"ל (בר"ס ר"מ) בד"ה ת"ח, כתב דראוי אף לת"ח לקיים מצות עונה כעונת הפועלים פעמים בשבוע, א"כ אף מי שלא מקיים את זה מכל מיני סיבות, בכה"ג שנאנס בליל שבת ולא קיים מצות עונה ראוי להתאמץ קצת לקיימה באמצע השבוע.

שאלה: כתב מרן סי' ר"מ ס"ב שאחד מבני תשע מידות הוא בני גרושת הלב, ויש לשאול האם עפ"ז יש ליעיץ לבני זוג שנמצאים בתהליכי גירושין שלא ישמשו מטתם, או שמא ישנו צד היתר בדבר שהרי ישנו סיכוי שמחמת חיבת התשמיש יחזרו בהם מדעתם להתגרש.

תשובה: נר' דאם הגיע להחלטה נחושה לגרשה, הו"ל בני גרושת הלב ואין לו לשמש עמה, וכ"מ מדברי ערוה"ש (בס"ק ט') ושאר פוסקים, אבל אם יש לו צד שיכול להיות שיצליח לחיות עמה חיי אישות תקינים, בפרט אם כוונתו במה שרוצה לקיים עמה מצות עונה, כדי שאולי זה יסייע להחזיר להם חיי אישות תקינים, יש ליעיץ לו לקיים עמה מצות עונה.

שאלה: סי' ר"מ ס"ד, האם בשעת תשמיש מותר ליגע באותו מקום, והאם עכ"פ יש בזה מידת חסידות.

תשובה: מעיקר הדין מותר, כמבואר בשבת (דף ק"מ ע"ב) במה ששמואל אמר לבנותיו שאותו מקום לא יגלו לבעליהם מהר עיי"ש, אך ממידת חסידות יש להמנע מלגעת באותו מקום, אלא בהכרח גמור שבלא זה קשה לו מאוד לקיים את המצוה.

שאלה: בענין מש"כ מרן סי' ר"מ ס"ה שכשהוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות, מה הדין כשזו היא דרך הנאתה האם צריך לשמש כן משום מצות עונה.

תשובה: בסידור יעב"ץ (בסדר הנהגת ליל שבת חוליא א' אות ב') כתב בשם מס' כלה, הוא למטה והיא למעלה דרך עזות "וסכנה", ובמס' כלה שלפנינו כתוב הוא מלמטה והיא מלמעלה אוחתו עוית, ובכלה רבתי כתוב, הוא למטה והיא למעלה דרך עזות שמא הולד הפכפך, ומבואר מלשונות מס' כלה [שהוא המקור לדין זה] שיש בזה גם סכנה וחשש לבנים לא מהוגנים והפכפכים, וכיון שכן אפי' שהיא טוענת שזוהי דרך הנאתה אין לעשות כן, אלא צריך ליישב את דעתה שכמה שיקיימו את המצוה לפי דרך התורה בצניעות ובקדושה, יגיעו להנאה ואושר הכי גדול בחיים.

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"ח תורת רפאל - "אהבת שלום"

חלות דין קדושת החומשין העשין בגלילה וחומשין שלנו [נפ"מ לחדר שמשמש שם]

שם דדעת השו"ע דחומש בגלילה שוה לס"ת ממש לכל הלכותיה [דאל"כ מנלן דחומשין בגלילה בעי מחיצה כס"ת], וזהו שכתב הרמ"א דחומשין שלנו אי"צ לקום בפניהם, הא העשויין בגלילה צריך לקום כמו בס"ת, ולפ"ז ה"ה שאין מוכרין כי אם ללמוד תורה ולישא אשה בחומשין כתקנן ועומדין בפניהם.

אלא שהפמ"ג שם העיר שביו"ד (סי' רפ"ב סי"ט) כתב בשו"ע דאסור להניח חומשין על ס"ת, וכן איתא במגילה [דף כז.]. דאם מכרו ס"ת אסור ליקח חומשין, ואם מכרו חומשין מותר ליקח ס"ת, וזהו לכאורה דלא כדעת הרשב"א דקדושת חומשין שוה לקדושת ס"ת, וכנראה שהניח בצ"ע, ויעוין בירושלמי מגילה דמבואר דפלוגתא היא אם חומש קדוש בקדושת ס"ת, ולמ"ד דקדושתן שוה מותר להניח חומש ע"ג ס"ת, ועי' באו"ש [פ"ז ס"ת].

ולעניותי כן מפורש במסכת סופרים [פ"ג ה"ג] וז"ל, אין עושין תורה חומשין, אבל עושה חומשין תורה וכו', הרי להדיא דקדושת חומש אית ליה קדושת ספר תורה, ואשר לכן שפיר עושין מחומשין תורה, והיינו דאף כתיבת חומש אית ביה כל הלכות ספר תורה, ואף בעיקר כוונת לשמה דאית ביה הרי

ובביאור הגר"א [יו"ד סי' רפ"ב סק"י] משמע שהכריע בזה כדברי הרשב"א אלו.

וכ"כ בריטב"א בגיטין [שם] וז"ל, הא דאמרין דאין קורין בחומשין בבית הכנסת משום כבוד צבור, פירוש בחומשין שהם עשויין כתיקון ס"ת בכל דבר, דאיכא עיבוד לשמה, ואזכרות שלו נכתבו לשמן, וכל שאר תקוני ס"ת, אינו חסר אלא שאינו ס"ת שלם, ומשום כבוד צבור אמרו דאין קורין בהן, אבל בחומשין שלנו פשוט דאין קורין בהן בבית הכנסת וכו', וכן משמעות דברי רש"י בגיטין שם, כמש"כ בב"י [או"ח סי' קמ"ג].

ובב"י [או"ח סי' קמ"ג] הביא פלוגתת הראשונים בדין קריאה בס"ת פסול, שדעת רבינו משולם דהיכא דאין להם ס"ת מותר לקרות בחומש וליכא למיחש לכבוד ציבור, אך ר"ת אומר דלא התירו בדיעבד אלא בחומש העשוי בגלילה, וכדפרש"י בגיטין שם, אבל חומשין שלנו לא, וכ"ה גם בירושלמי. והובאו ב' הדעות ברמ"א סי' קמ"ג, הא מיהת לדעת הכל נראה דקדושת חומש העשוי בגלילה עם כל דיני ס"ת חולק דין לעצמו. ובפמ"ג [או"ח סי' קנ"ג במשב"ז סקט"ו] האריך בקדושת החומשין, והביא דברי הראשונים הנ"ל באו"ח וביו"ד, והעלה

בברכות [דף כה:]: איתא דאסור לשמש מיטתו בחדר שיש שם ספר תורה או תפילין, וכתבו בתוס' שם [דף כו. ד"ה ס"ת] וז"ל, ודוקא ס"ת, וגם חומשין יש להחמיר כמו בס"ת, אבל בשאר ספרים דיין בכיסוי בעלמא, וכתב הרא"ש [פ"ג סי' נ"ה] דחומש שאין עשוי בגלילה אין דינו כס"ת, וכ"ה בשו"ע [או"ח סי' ר"מ ס"ו] בית שיש בו ס"ת או חומשים העשויים בגלילה אסור לשמש בו וכו', ע"כ, הרי דחומשין שנכתבו כדינם בגלילה ובכל דיני ס"ת דינם חלוק.

ומקור הדין בגיטין [דף ס.] דאף דאסור לכתוב את התורה מגילות מגילות, מ"מ מותר לכתוב כל חומש וחומש בפני עצמו, ובפשוטו היה נראה דכשם שיש חלות שם כתיבה לס"ת לחוד, לתפילין ומזוזות לחוד, כך יש שם כתבי הקודש במסוים לחומש.

ולשון הרשב"א [ח"א סי' קמ"ד] שאלו החומשים העשויין בגולל וכתיקון הרי הם כס"ת לכל דבריהם, אלא שאין קורין בהם בציבור, מפני כבוד הציבור בלבד, והובא בב"י [או"ח סי' רפ"ג ס"ב], ועפ"ז כתב שם הרשב"א דודאי צריך לעמוד בפניהם [והרשב"א שם כתב דאף לפני חומשין שלנו צריך לקום, ובב"י כתב שהר"מ חולק על זה, ולא הבנתי מקורן].

הוא קדושת ספר תורה, אלא שאינו ספר תורה שלם, וזהו דקמ"ל דאם כתב חומשין מותר לצרפן יחד לכתוב ספר תורה שלם.

שיטת הר"מ בקדושת החומשין ובישוב קושית השאג"א לענין כתיבת ס"ת

אמנם הרי דעת הר"מ [פ"י ס"ת ה"א] אינה כן וז"ל, נמצאת למד שעשרים דברים הן שבכל אחד מהן פוסל ספר תורה, ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות, ואין בו קדושת ספר תורה, ואין קורין בו ברבים, ואלו הן וכו', שהיה מעובד שלא לשם ספר תורה, שכתבו אפיקורוס או כיוצא בו משאר פסולין, שכתב האזכרות בלא כוונה, שחסר אפילו אות אחת וכו', ששינה צורת הפרשיות וכו'.

וכן כתב הר"מ שם [פ"ה ה"א] וז"ל, וכל הדברים האלו למצוא מן המובחר, ואם שינה לא פסל, אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא, או שכתב מלה שהיא קרי וכתב כקריאתה וכו', או שכתב פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה, או שכתב השירה כשאר הכתב, או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל, אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בה התינוקות וכו'. עוד שם כתב כן [שם ה"ז].

ומלשון הר"מ נראה שלא כהראשונים, שהרי הר"מ כתב דכל שנעשה אחד מן הפסולין הפוסלין בספר תורה הרי הוא כחומש מן החומשין שמלמדים בהן את התינוקות, וגם דאין דיני כתיבה והלכות היאך יהו נכתבין, וזהו שכתב שכל ס"ת שנכתב שלא כדין דינו כחומש [ועי' בצ"פ פ"ז ס"ת ה"ד בדעת הר"מ כדעת הראשונים, ואם נכתב כדינו אינו כחומש של תינוקות, אלא קדושת חומש, אכן אין נראה כן בשו"ת הר"מ כדלק].

וכן מוכרח בשו"ת הרמב"ם [סי' רצ"ד] שהעלה כדעת רוב חכמי מזרח ומערב שבדיעבד קורין בס"ת פסול ושלא נכתב ע"ג עור מעובד, והוכיח לזה מדאמרין דאין קורין בחומשין מפני כבוד הצבור, וכי יש בעולם פסולות כמו פסולות חומש, אפי' היה ס"ת חסר אות אחת פסול, וכ"ש חומש, והיה להם לתת הטעם שהבכרה לבטלה, וסיים שבעלי בינה היו וחכמתם מיושבת ומכוונת וידעו שאין הברכה תלויה בספר, אלא בהקריאה.

ותמוה היאך הוכיחו כל גאוני עולם ובעלי בינה אלו עם הר"מ מסוגיא דגיטין להחיר לקרוא בס"ת שאינו מעובד לשמה, והרי אף חומש מעובד לשמה ויש לו הרבה דיני ס"ת כמבואר בדברי הראשונים, והאין נלמד מזה לספר תורה שאין מעובד לשמה ואין עליו דין קדושת ספר תורה כל עיקר, באופן דנראה מזה דדעת הר"מ דאין חלות קדושה מיוחדת של קדושת חומשין, ואף דהותר בזה לכתבו שאין זו מגילה, מ"מ אין שם ס"ת עלה. והאירני לזה הרה"ג יעקב משה שורקין שליט"א.

ולדברי הר"מ ע"כ עליו לומר דמה שאמרו בגיטין דאין קורין בחומשין מפני כבוד ציבור, היינו משום היא גופא, דכבוד ציבור הוא לקרוא מתוך ספר תורה כשר, אך בלא"ה הקריאה כשרה ומברכין עליה, וכדבריו שם. ואמנם הרשב"א בתשובה העלה שהר"מ חזר בו, ודעתו שאין לקרוא בס"ת פסול, ובב"י הביא שהראשונים נחלקו בזה בדעת הר"מ [ולדברי הרשב"א לכאורה צריך לפרש דברי הר"מ כפי שכתב בצ"פ הנ"ל, וצ"ב].

והר"מ לטעמיה אזיל בזה, שכן כתב לענין תשמיש [פ"ד תפילין הכ"ז] וז"ל, בית שיש בו תפילין או ס"ת אסור לשמש וכו', ושנה משנתו שם [פ"י ס"ת ה"ז], ולא הוזכר מאומה מענין החומשין ומענין כתיב נביאים וכתובים, באופן דנראה מדברי הר"מ דאין חלות קדושת חומשין כל עיקר, ואין בה אלא היתר כתיבה בלבד, ואין שום דין היאך לכתבו, דלא כדעת כל הראשונים הנ"ל, שקדושת חומש יש לה מקדושת ספר תורה.

ובמ"ב [סקכ"ג] ובשה"צ [סק"י] הביא מש"כ בחכמת אדם [כלל קכ"ח] דשאר ספרי נביאים וכתובים העשויים כתיקון דינם כס"ת, וכתב משמעות דברי הרא"ש, וחזינן מכל זה דחומש וכן נביאים וכתובים העשויים בהלכות כתיבת ס"ת חולקים דין לעצמן. אכן משמעות דברי הר"מ מורה להדיא לא כן, באופן דלפי"ז נראה דאם אמרו במגילה [דף כז.] דקדושת חומש גדולה מקדושת נ"ך, ע"כ דגם בנ"ך עיקר קדושתן באה מחמת עיקר דברי התורה, אך אין בהם פסול של חסרות ויתרות, כמש"נ בדברי הר"מ לענין חומש, ויעוין במג"א סי' רפ"ד סק"א דנביאים וכתובים אין נוהג כל הלכות כתיבת ס"ת בדיו ובקלף ובעיבוד, והוא מכוון עם מש"נ.

והנה כתב הר"מ [פ"ז ס"ת] שאם כתב את האזכרות שלא לשמן דינו כחומש מן החומשין, ויש להקשות לפי מה שהכריח בחידושי רבינו חיים הלוי [פ"א תפילין ה"טו] בדעת הר"מ דדין לשמה של האזכרות אין זה דין כוונה האמור בכתיבת סת"ם שהוא באמת דבר נוסף על מעשה הכתיבה, כי אם דהוא דין במעשה הכתיבה עצמה אם נכתבה בתורת

שם אם לא, וכל שלא נכתב לשם השם לא חל ביה קדושת השם ומותר למחקו, עכ"ד. באופן דלפי"ז לכאורה לא כתוב כאן שם השם כל עיקר, וא"כ בפשוטו נראה שהוא פסול אף לכתיבת חומשין. אכן למש"נ בדעת הר"מ י"ל דכיון דעיקר קדושת חומש מחמת הדברים, בזה סגי שכתוב הוי"ה, אף שאינו קדוש בקדושת השם, וכל עיקר מה דבעינן שם מקודש בקדושת השם, אין זה אלא בחלות שם כתיבת סת"ם [אלא דלדברי הצ"פ הנ"ל אין הכרח לזה, שהרי כאן כתב שדינו כחומש התינוקות, ואין ראייה לחומש].

בתמימה השאגת אריה על הר"מ שהרי אפשר לכתוב כל חומש לבדו

כתב הר"מ [פ"ז ס"ת ה"א] וז"ל, מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, עכ"ל. והיינו דכיון דא"א לכתוב שירת האזינו בלבד, דאין כותבין את התורה מגילות מגילות כמבואר בגיטין [דף ס.], ע"כ חייב לכתוב את כל התורה כדי לקיים מצות כתבו לכם את השירה הזאת.

בשאגת אריה [סי' ל"ד] תמה דא"כ נמצא דלדעת מאן דאמר דכותבין את התורה מגילות, אין מצוה לכתוב ספר תורה שלם, דסגי בכתיבת דברי השירה, ודבר זה תמוה דלחד מ"ד סגי בכתיבת פרשה זו, וצ"ע.

והנראה בזה לדון, דהנה ביסוד דינא דאין כותבין את התורה מגילות מגילות, הוא משום דחלות שם תורה חייל רק בתורה שלמה, וכמבואר שם דס"ד דלמ"ד דתורה פרשיות פרשיות ניתנה מותר לכתוב פרשיות, ומסיק דכיון דבסוף ארבעים שנה היה דין להדביק כל הפרשיות שוב אסור לכתוב פרשיות, וממילא נראה דמלבד איסורא דאית ביה, הרי גם לא חייל ביה חלות שם תורה שלמה, ורק כשהיא בשלמותה חשיב ס"ת. ויעוין היטב בסוגיא דשבת [דף קטו.] ובתוס' [ד"ה לא.] ומעתה נראה, דאין כוונת הר"א לאיסורא דאין כותבין את התורה פרשיות, אלא לדינא דאין תורה שם לפרשה אחת [ואשר הוא באמת יסוד הטעם שאסור לכתוב פרשיות], וממילא פשוט דאף למ"ד דמותר לכתוב פרשיות, מ"מ אין לזה שם תורה, וממילא לא יצא ידי חובת ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, כי כן קיבלו חכמינו דיסוד מצות כתיבה זו אינה כתיבה בעלמא, אלא כתיבת פרשה זו בתורת 'תורה', והוא מחוור.

והנה בשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' רנ"ד] כתב תמימה ששאל אותה לחכמים גדולים ואין פותר אותה, דהנה יש להקשות היאך כותבין פרשיות של תפילין ופרשת סוטה במקדש, הרי בגיטין [דף ס.] איתא דאין לכתוב את התורה מגילות מגילות, אשר ע"כ צ"ל שכך ציוה ה' וגזיה"כ הוא להתיר, א"כ קשה לפי"ז מש"כ הר"מ דממה שצריך לכתוב את השירה ע"כ שצריך לכתוב כל התורה כולה, וקשה מ"ש מתפילין ומזוזות, וצ"ע.

ובעמודי אור [סי' ס"ג] יישב קושית החתם סופר מפרשת סוטה וז"ל, ביותר אני תמה לענ"ד, דלא שייך כלל בפרשת סוטה איסור כתיבת התורה פרשה אחת, שהרי להמחק היא עומדת, ואטו מ"ד אין כותבין מגילה לתינוק הוא איסור בכתיבה, הא כל כותב ס"ת הוא כותבה פרשיות פרשיות, אלא האיסור הוא לקיים פרשה אחת ולא להשלים כל התורה, וא"כ פרשת סוטה שנכתבת ע"ד להמחק מה איסור יש בכתיבת פרשה אחת.

אכן נראה לקיים קושית החתם סופר, דבהך דינא דאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות נאמר דלא חייל חלות שם כתיב הקודש על פרשה אחת לעצמה, ונמצא דמלבד האיסור לכתוב פרשיות פרשיות, הרי דלא חייל חלות שם כתיב הקודש עליה [ויעוין מש"נ בפרשת נשא בארוכה בחלות דין כתיב הקודש דחייל בפרשת סוטה], וא"כ זהו שהקשה בחתם סופר היאך חייל חלות שם כתיב הקודש על פרשת סוטה לבדה.

בקושית השאגת אריה דהלך מותר לכתוב חומש דברים לבד ובהיתר כתיבת החומשין אף למ"ד אין כותבין תורה מגילות

ובשאגת אריה [שם סי' ל"ד] תמה על דברי הר"מ, דממה שאמרה תורה כתבו לכם את השירה הזאת ע"כ דצריך לכתוב את כל התורה מאחר דאין כותבין את התורה מגילות מגילות, דהלא אפשר לכתוב חומש דברים בלבד, כמפורש בר"מ [פ"ז ס"ת ה"ד] דמותר לכתוב כל חומש בפני עצמו, וכן מוכרח ממה דאיתא בגיטין [דף ס.] דאין קורין בחומשין בבית הכנסת מפני כבוד ציבור, וש"מ דניתן ליכתב, וצ"ע.

והנה יסוד ההיתר של כתיבת החומשין לא נתפרש, מאי שנא דאין כותבין את התורה מגילה מגילה משום שהתורה ניתנה כמות שהיא כולה ביחד, א"כ מן הדין הוא דאף חומשין אין כותבין, וצ"ב.

והנראה, דהנה בחת"ס [יו"ד סי' רנ"ד] ביאר יסוד איסורא דכתיבת תורה מגילות, עפי"ד הבי" [או"ח סי' מ"ט] בטעם מה

דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, דאיכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב דוקא, כגון יתירות וחסירות וקרי ולא כתיב, ומעתה ה"נ י"ל דהטעם דאין כותבין מגילות, כי בכך חסר כל הדרשות הנלמדין מסמיכות הפרשיות [ואף לר"י דלא דרש סמוכות, הא במוכח ומופנה דריש, עיי' יבמות ד.]. ובחת"ס שם כתב שיש עמו תמימה ששאל אותה לחכמים גדולים ואין פותר אותה, היאך כותבין פרשיות של תפילין, הרי בגיטין [דף ס.] איתא דאין לכתוב את התורה מגילות מגילות, אשר ע"כ צ"ל שכך ציוה ה' וגזיה"כ הוא להתיר, א"כ קשה לפי"ז מש"כ הר"מ דממה שצריך לכתוב את השירה ע"כ שצריך לכתוב כל התורה כולה, והרי אפשר שציוה הכתוב לכתוב פרשת האזינו בלבד, כמו בתפילין ומזוזות, וצ"ע.

ותירץ עפי"ד הנ"ל, והוא דכתיבת פרשיות תפילין ומזוזות וסוטה אינה סתירה לדינא דאין כותבין את התורה מגילות, דכיון שלא נכתבו ללמוד מתוכם, אין קפידיא אם לא תהי' הפרשה סמוכה לפרשה שלפניה ולאחריה, משא"כ פרשת השירה שמצוותה לכתבה וללמדה, ע"כ דאין לכותבה מגילה בפני עצמה, אלא שהעיר בזה דלמא כך ציוה ה', והוא היודע שאין שום דרוש או קפידיא בכתיבת הפרשיות הסמוכות לשירה.

הלא מעתה נראה לבאר הטעם שמותר לכתוב כל חומש לעצמו, והוא לפי שבאמת לא נאמרה מידה זו בתורה לדרוש סמוכין, אלא בין פרשה לפרשה, אך בין חומש זה לחומש שלאחריו לא מצינו מידה זו לדרוש סמוכין, והטעם לכך י"ל דיסוד מידה זו של סמוכין הוא משום שבאמת הפרשיות בעצמם סמוכין זה לזה, אין זו ילפותא בעלמא, אלא דעצם היקשן בהפרשה הרי הוא משום שעצם הפרשה מקומה קבוע בצד פרשה זו, אשר כ"ז שייך רק בפרשיות הסמוכות זל"ז, משא"כ בין חומש לחומש, והוא עפ"י מה דמשמע בתוס' בגיטין [דף ב. ד"ה המביא] דיסוד דין ד' שיטין שבין חומש לחומש הוא מדין כריתת והבדלה בין החומשים.

ברם תמוה לי לפי"ז למה בנביאים אסור לכתוב מגילות מגילות, כמפורש בגיטין שם שאין קורין בספר אפסרתא [והוא ספר שם כתוב את כל ההפטרות], והרי נביאים וכתובים לא ניתנו כדי ללמוד [כמבואר בנדרים] (דף כב.) דאילו לא חטאו ישראל לא ניתן להם נביאים וכתובים, וכן הוא בסוטה (דף מא.) בסוגיא דאין מדלגין וברש"י [ד"ה כאן], ואין בהם דרשא של סמוכים, שהרי סמוכים הוא אחד מן המידות שה'תורה' נדרשת בהן.

עוד תמוה לי, דהנה ביומא [דף לז.] תנן דהילני אמו של מונבז המלך עשתה טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה, כדי שלא יצטרך ההכן להביא ס"ת לכתוב ממנו מגילת סוטה במקדש, ושם [דף לז.] פריך דש"מ כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה, ומשני שכתב לסירוגין יעו"ש, וצ"ע שהרי כל עיקר כתיבת פרשה זו לא היתה ללמוד הימנה, אלא להעתיק ממנה לכתוב מגילת סוטה, ועכ"ז מפורש שיש קפידיא בכתיבת פרשיות.

באופן שהיה נראה לכאורה דיסוד הך דינא דאין כותבין את התורה מגילה מגילה הוא משום שלא הותר לכתוב את התורה כשהיא מחוסרת, וחומש דבר שלם בפני עצמו הוא, ומה"ט הותר לכתוב כל חומש בפני עצמו, ויסוד הדבר עפ"י דברי התוס' בגיטין שם דיסוד דין ד' שיטין שבין חומש לחומש הוא מדין כריתת והבדלה, ואף דקדושת ס"ת לדעת הר"מ ליתא אלא בס"ת שלם כדלקמן, מ"מ הותר לכתוב כל חומש בפני עצמו.

בין כן ובין כך קשה טובא קושית השאגת אריה, מניין שצריך לכתוב את כל התורה, והרי כדי לכתוב שירת האזינו סגי לכו"ע בכתיבת כל חומש דברים, ודברי הר"מ צ"ע מאד.

ולעניתי נראה לדון דבר חדש בישוב דברי הר"מ, בהקדם מה שנתבאר שיטת הר"מ שאין חלות דין כתיבה אלא לספר תורה תפילין ומזוזות, ואילו חומשין אף שיש בהם היתר לכתבן, ומשום שלא חשיבה מגילות מגילות וכו"ל, מ"מ חלות דין כתיבה מסוימת של כתיב הקודש לית להו, ובמצות 'כתבו לכם את השירה הזאת' קיבלו חכמינו שצריך שיהא לזה חלות שם כתיבה של כתיב הקודש.

ויש להוסיף בזה, דחלות שם 'שירה' לא חיילא אלא כאשר יש בהם כתיבה מסוימת של כתיב הקודש, והיינו רק על ידי שכותב ס"ת בשלמותה, כי אז חייל בהך שירה תורת כתיבת שירה, אך בכתיבת חומש דברים, שאין בה קדושת ספר תורה כל עיקר, לא נתחדש בה שם שירה כלל בעצם כתיבתה, וגם זה עפ"י מה שיבואר בשיטת הר"מ דקדושת חומשין אין בה שום הלכות כתיבה, כי אין בה חלות דין של כתיב הקודש.

הלא מעתה נראה בישוב קושית השאגת אריה, דאף דהיתר כתיבה איתא לכל חומש בפני עצמו, מ"מ אין לזה שם כתיבה של תורה, ובהך דינא דכתבו לכם את השירה הזאת נאמר שצריך כתיבה של כתיב הקודש כדין, והן דברי הר"מ דהואיל ואין לכתוב את התורה מגילות מגילות, ע"כ צריך לכתוב את כל התורה, והוא משום דאף שהותר לכתוב חומשין, מ"מ אין לזה שם קדושת ספר תורה כל עיקר, וכמש"נ בארוכה.

תשובות ופסקים

טבילה כשבעלה אינו בעיר

בשו"ע (סימן ר"מ סעיף א') איתא: וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה. ובשו"ע (יו"ד סימן רצ"ז סעיף ב') איתא: אם בעלה בעיר מצוה לטבול בזמנה, שלא לבטל מפריה ורביה אפילו לילה אחד.

ובמאירי נדה דף ט"ו כתב: שדרך נקיות הוא לאשה לטבול בשעת טבילתה אף כשאין בעלה בעיר. וכן בבאר היטב (יו"ד סימן קפ"ד ס"ק ט"ז) כתב: ועיין בסמ"ג דף ל"ז ע"ג דכתב דאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה, אלא יש לה לטבול מיד, וכן כתבו האחרונים.

וכן כתב בשבט מוסר (פרק כ"ד אות י"ד): גם צריכה האשה שתזהר להיות טהורה תמיד, כלומר שתטבול כשיגיע זמנה, ואפילו אין בעלה בעיר, משום שבהיותה באותה טומאה, מתפשטת באיבריה ומעפשת שכלה. וכן מצאתי בשערי דורא (הלכות נדה סעיף כ'): טובלות אף על פי שאין בעליהן בעיר, וכן הנהיג רבינו שמעון ז"ל את בתו לטבול אפילו בימי החורף בעת טבילתה, אפילו שאין בעלה בעיר.

וכן בשו"ע הרב (יו"ד סימן קפ"ו ס"ק ח') כתב שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אפילו אין בעלה בעיר [ובשו"ת משנה הלכות ח"ט סימן קע"ט כתב דכוונתו לומר דחייבת לספור ז' נקיים אפילו אין בעלה בעיר, אולם תטבול רק כשבעלה בעיר, עיי"ש]. ובשו"ת שרגא המאיר ח"ד סימן מ"א אות ב' כתב שהאין דברי השו"ע הרב לא כתב להלכה, עיי"ש.

אמנם בבית יוסף (יו"ד סימן קצ"ז) כתב: אין לך אשה טובלת כשאין בעלה בעיר. וכן כתב הש"ך (שם ס"ק ג') דאין הנשים טובלות בזמנם כשאין בעלה בעיר. וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שס"ד) שנהגו הנשים שלא לילך לטבילה אלא אם כן בזמן שבעלה בעיר ורשאי לבעול.

וכן בערוך השלחן (סימן קצ"ז סעיף ג') כתב: וזה ידוע שאצלנו אינן טובלות כשאין הבעל בביתו. וכן בסימן קפ"ד סעיף נ' כתב לגבי בא מן הדרך האם צריך לשאול אותה אם היא טהורה: אמנם אני שואל שאלה אחרת, שהרי אנו רואים מעשים בכל יום בכל תפוצות ישראל כשהבעל בדרך אין האשה הולכת לטבילה, ואין אומר הש"ס דשמא טבלה, הא אנו סהדי שאין הנשים נוהגות כן, ולדברי הטור והשו"ע נוכח לומר דכשמצפת על ביאתו טובלת גם קודם שבא מן הדרך, ואפשר שגם עתה המנהג כן, אבל הרמב"ם מפרש דר' יוחנן לא אמר דין זה רק בזמנם כשעסקו בטהרות, ואז היו טובלות גם שלא בפני הבעל משום טהרות, וכן למאן דס"ל לטבילה בזמנה מצוה יש לנהוג כן, אבל בזמן הזה דליכא טהרות ואנן קיי"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה, פשיטא דגם ר"י מודה שאסור בלא שאלה.

וכן כתב בדרכי תשובה (סימן קפ"ד ס"ק ס"ד) בשם ספר באר מים חיים, דבזמן הזה שהנשים אינן טובלות אלא דווקא כשבעליהן הם בביתם, ודאי דלכתחילה אסור לבוא עליה בערב זמן הוסת אפילו ששהתה בכדי שתוכל לספור ולטבול, עד שישאל אותה אם היא טהורה והיא תאמר כן.

בשו"ת שבות יעקב (ח"ג יו"ד סימן ע"ז) כתב בדבר מורה הוראה לנשים שאף שאין בעלה בעיר צריכה לילך לטבול לאחר עת ספירתה, ומשום חשש סכנה לוקחים אצלם תינוק ומניחים במטה תחת הכרים שלהם סכין, אי שפיר עבדי. וכתב שם: בדבר הנשים שילכו לבית הטבילה אף שאין בעלה בעיר כלל, כבר תפסו כל גדולי אחרונים כדברי האומרים דבזמן הזה טבילה בזמנה לאו מצוה אלא דוקא כשבעלה בעיר, כדי שלא לבטל אפילו לילה אחת מפריה ורביה, וכמבואר ביו"ד סימן קצ"ז, וכן פסק שם בשו"ע. וז"ל הבית יוסף שם: ואני אומר דלאו סוגין דעלמא אלא כמ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה, שהרי אין לך אשה טובלת כשאין בעלה בעיר. עכ"ל. גם בשו"ע סתמו המחבר והרמב"א כמ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה, וכן פסק הט"ז ס"ק ב'. וגם הש"ך כתב כן ס"ק ג' וז"ל: כבר ברור דקיי"ל לטבילה בזמנה בזמן הזה לאו מצוה היא כמ"ש כל הפוסקים, ולכך אין הנשים טובלות כלל בזמן הזה כשאין בעלה בעיר. וכיון שכן הסכמת כל גדולי האחרונים כדעת ר"ת וסייעתו שאנו נמשכין אחריהם דטבילה בזמן לאו מצוה, ודאי אין לזוז מדבריהם ולחפש מחדש מנהג אשר לא שערם אבותינו. ואם יאמר האומר מה בכך הרוצה להחמיר יחמיר, זה אינו, כיון דהם עצמם אמרו שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח הטומאה ומזיקין, שמהאי טעמא מניחין אצלם תינוק וסכין תחת הכרים, דקיי"ל חמירא סכנתא מאיסורא ופירוקא לסכנתא, כאשר שמענו שאירע כן כמה פעמים. ועיין בשו"ת מהר"ם מלובלין סימן קט"ז, לכן אין לשנות כלל.

וכן כתב בטהרת ישראל (סימן קצ"ז סעיף ב'): באין בעלה בעיר אין הנשים טובלות, ואין לזוז מדבריהם, ולא כנשים דטובלין ולוקחין תינוק אצלם, ומניחים במטה תחת הכרים שלהם סכין. ובבאר יצחק (שם ס"ק ז') כתב: מפני סכנה משום חשש דיבוק רוח ר"ל.

ובשו"ת זבחי צדק החדשות (סימן ע"ב) כתב: לענין הנשים שהם בעיר אחרת וטובלים, וכשבא בעלה ימצאנה שהיא טהורה, או בהיפך שהאשה תטבול בעיר אחרת וביום שני תבוא אצל בעלה וכו', זהו דבר פשוט שיכולות לעשות כן ואין בה שום חשש כלל, כמ"ש הר"ב בית דוד ז"ל חיו"ד סימן צ"ז, ואהלי יוסף ז"ל חיו"ד סימן ש"ל, ודבר משה ז"ל ח"א סימן כ"ט, וברכי יוסף יו"ד סימן קפ"ד אות ד'. והיא משנה שלמה בגמ' נדה דף ט"ו, הבאים מן הדרך נשיהם להם בחזקת טהרה, ופירשו המפרשים ז"ל שאפילו שהניחה טמאה כשהלך אמרינן שטבלה קודם שבא, וזהו מותר גמור. ואמנם כתבו המקובלים ז"ל

וכן המנהג בעירנו, שאם אין בעלה בעיר בליל הטבילה ובשאר לילות, עד שיבוא בעלה או שתגיע אצל בעלה, שתניח אצלה סכין של ברזל, ממין הנקרא דכאן, וזהו פשוט, או תניח אצלה ילד קטן, או תשכב אצל אמה, ותו לא מיד.

ובבן איש חי (ש"ב פרשת שמיני סעיף כ') כתב: ואם אין בעלה בעיר והגיע זמן טבילתה לא תטבול, ואם יש לה הכרח לטבול מחמת איזה סיבה כתב שבות יעקב ז"ל ח"ג סימן ע"ז דמנהגם שתניח בלילה אצלה במטתה תינוק, וגם תניח תחת הכרים סכין אחד, יע"ש. ונסתפקתי אם מנהגם זה הוא אפילו אם בעלה בעיר, ורק אותה לילה ישן בבית אחר, וכן אם נתאחר לבוא אחר ב' וג' לילות אם צריכה לעשות כן בכל לילה או דוקא בלילה ראשונה, ומן הספק החושש לזה יעשה בכל גוונא, והבוטח בה' חסד יסובבנו. [ובשו"ת תורה לשמה סימן רט"ז כתב: דבר זה שאומרים העולם שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר מפני רוח טומאה ומזיקין, לא נמצא כתוב בגמרא ולא בפוסקים הראשונים, ואדרבה מגמרא מוכח דליכא למיחש בזה, עיי"ש. ומסיים שם: מיהו נראה מאחר שכתבתם שהעולם מקפידים עתה בזה, טוב לזהר].

וכן בכף החיים (יו"ד סימן קט"ז ס"ק קע"ח) כתב: אשה לא תטבול כשאין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח, ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר. שבו"י ח"ג חיו"ד סימן ע"ז, או תפרוש עליה בגד מבעלה כמ"ש באות הקודם.

ובטהרת ישראל (סימן קצ"ח סעיף קמ"ד) כתב: עבור לילה אחד ליכא סכנה לטבול, אף שהבעל ליכא בביתו ויבוא למחר. ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן צ"ה, הו"ד להלן, לגבי האם יש בזה משום סכנה לטבול כשלא ישמשו באותו הלילה.

בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן ע"א) כתב: ואין חשש סכנה לטבול רק במקום שנהגו שלא לטבול כשאין בעלה בעיר, אבל במקום שנהגו לטבול בגמר ימי ספירתה משום שחשבו לאיסור לשהות בטומאת, אין חשש לטבול גם כשאין בעלה בעיר, ובעיר שאין מנהג קבוע נראה שראוי להנהיג שלא לטבול כשאין בעלה בעיר.

וכפסי באר משה (על הלכות נדה סימן קפ"ד ס"ק פ"ג) כתב: מה שמצאנו שהולכות לטבילה בלילה קודם שבא הבעל (וראו לעשות כן כדי שימצאנה טהורה כשיבוא לביתו), יש לזהר מש"כ הפוסקים בחשש סכנה בדבר לטבול כשאין הבעל עמה, ויש לאחד מן הילדים או איזה אשה אחרת לישן עמה בחדרה באותן הלילות שאין הבעל עמה בבית (ואין קפידא שישן השני עמה במטתה, אלא די בסמוך לה), או תכסה עצמה עם בגד של הבעל, או שתניח סכין תחת הכר מתחת מראשותיה, והעיקר שישן ילד או אשה עמה, ואם אי אפשר אז יש להקל בהנחת סכין, וגם האור יהיה דלוק בהחדר או בחדר הסמוך, והאור יזרח אל חדרה.

וכעין זה כתב בשיעורי שבט הלוי (סימן קצ"ז סעיף ב' ס"ק א'): וגם כשיש לה ספק שאפשר שיכול לבוא צריכה לטבול כדי שימצאנה טהורה, אבל כשודאי לא יבוא איתא בפוסקים ובזוה"ק דסכנה לטבול, וכן מקובל דסכנה לאשה לטבול אם אין בעלה בעיר שמא יכנס בה דיבוק של רוח טומאה, ובשבות יעקב כתב דמה"ט רגילות הנשים שלא לטבול, וכתב שכבר ידוע כמה מעשים בזה, וי"א שאין לזה מקור, אך נהגו כן ברוב תפוצות הגולה, ומ"מ בשו"ע אין לדייק דכשאין בעלה בעיר היו סכנה, אלא דאז אין מצוה, ובשבות יעקב הובא דיש שכתבו שתטבול ותקח תינוק אצלה וסכין תחת הכר, ואפשר להקל שתטבול אך לא תישן לבדה אלא עם אשה או תינוק לכל הפחות בחדר, ובשעת הדחק שאין מי שישן עמה סגי להניח סכין תחת הכר. ונראה שיש להקל בזה כשהבעל חוזר מחוץ לארץ שתטבול ביום שלפני בואו.

וכן בחוט שני (עמ' ע"ו) כתב: לא תטבול האשה בזמן שבעלה לא בעיר, ואם בעלה עתיד לבוא בלילה או למחרתו תטבול קודם שמגיע, וי"א שתניח סכין תחת הכר ותקח תינוק לישון עמו. ושמעתי עוד מפיו דיש לעשות את העצות הנ"ל בכל הלילות עד שיבוא בעלה. וכן בספר פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק י' סעיף א') כתב: כשבעלה אינו בעיר אפשר להקל לטבול לילה קודם בואו, כדי שלא תצטרך לילך לטבילה ביום בואו ותעשה העצות הנ"ל [שישן עמה בלילה תינוק או תשים סכין תחת הכר או תתכסה בבגד של בעלה], ואם יחזור בערב שב"ק עדיף שתטבול בליל שיש, ולא תדחה את הטבילה לליל שב"ק ותעשה בליל הטבילה את העצות הנ"ל.

ובסעיף ב' שם כתב: ויש להקפיד לעשות את כל העצות הנ"ל לא רק בליל טבילה אלא גם בשאר הלילות, עד שיבוא בעלה או שהיא תגיע לבעלה.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דיש לעשות את אחד מהעצות לא רק בליל הטבילה, אלא גם בשאר הלילות עד שיבוא בעלה.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן מ"א אות ב') כתב דלדידן שטבילה בזמנה לאו מצוה, יש לחוש לסכנה לטבול כשאין בעלה בעיר.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דנוהגים שאין אשה טובלת כשאין בעלה בעיר משום סכנה, ואם טבלה כשבעלה איננו בעיר שישן עמה בלילה תינוק [היינו באותו מטה], או תשים סכין מתחת הכר [לאו דוקא סכין העיקר חתיכת מתכת], או תתכסה בבגד של בעלה. ויש להקפיד לעשות את אחד מהעצות הנ"ל רק בליל טבילה, אבל בשאר הלילות עד שיבוא בעלה אין צריך לעשות את זה.

הרה"ג יוסף זובל שוב קריית ספר

ובשדי חמד (מערכת טבילת נדה סימן ב' אות ט') כתב: ומה שאומרות הנשים דיש סכנה לטבול אם לא תזדקק באותו הלילה, לפי הנראה הם דברי בדאים ואין לחוש להם כלל, ואחר זמן מצאתי להרב שבות יעקב וכו' והוא חידוש אצלי, ומכללות דברי הפוסקים בסימן קצ"ו סעיף י"א גבי אשה שטבלה שאין בעלה בעיר, ואחר כך ראתה או מצאה כתם, אם צריכה להמתין ה' ימים או תספור מיד, משמע דיכולה לטבול אף כשאין בעלה בעיר, ויש לעיין בספר מסגרת השלחן דף קל"ה סוף ע"ב בסימן קצ"ז סעיף ב', וכעת איני מופנה.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דאין חוששין בזמנינו לסכנה, ומותר לאשה לטבול כשאין בעלה בעיר. ועיין בתפארת צבי (מהדורת תש"ס סימן י"ג אות י"א) ובתשובות והנהגות (ח"ב סימן תל"א), הו"ד להלן לגבי אם יש בזה משום סכנה לטבול כשלא ישמשו באותו הלילה.

בספר אוהל שרה להגאון רבי יהושע נויבירט שליט"א (ח"ב פרק ג' הערה כ"ט) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאשה שאין בעלה בעיר ויבוא במוצש"ק, מותר לה לטבול בליל שבת, כי במוצש"ק תהא מאומה לביתה ועוד חששות.

ובספר פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק י' סעיף ט') כתב: אם אין בעלה בעיר אין לה לטבול בליל שבת, ואף אם חוזר במוצאי שבת אין להתיר לה לטבול בליל שבת, כי במוצאי שבת תהא מאומה לביתה.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאם אין בעלה בעיר וחוזר במוצאי שבת, אין לה לטבול בליל שבת כדי להיות טהורה מיד במוצאי שבת כשבעלה יחזור, דהרי נוהגים לא לטבול כשאין בעלה בעיר, וכן יש פה שאלה של הכנה משבת למוצ"ש כמו שאין טובלין בשבת שחל בערב יו"ט לכבוד יו"ט.

האם יש בזה משום סכנה לטבול כשלא ישמשו באותו הלילה

בשו"ת חתם סופר (אבן העזר סימן קכ"ט) כתב: אשר שאל ע"ד עשיר נכסים שיש לו בנים ובנות, ומשום טעם ידוע לו נתרצו הוא ואשתו לפרוש זה מזה מתשמיש המטה, ועתה אותה נפשו לדעת בהגיע זמן טבילתה אם תוכל לטבול כדי להצניע הדבר שלא ירגישו בני הבית, ומ"מ יהיו פרושים זה מזה.

תשובה: יפה לה לטבול עצמה בזמנה מטעם אחר, כדי שיהיה להבעל עכ"פ פת בסלו אם ירצו לחזור ממחילתם, ויכולים להזדקק זה על זה כדי להשמר ממצ"ר. משמע מדברי החת"ס דלא חש לסכנה לטבול כשלא ישמשו באותו הלילה.

וכן בשו"ת מהר"י שטייף (סוף סימן קפ"ב) כתב על הא שכתב בספר חסידים בצוואת ר"י החסיד סי' ל"ז שאין לאשה לטבול עצמה כשאין בעלה בעיר מחמת חשש דיבוק רוחות: אמנם י"ל דכשבעלה בעיר לא שייך זה.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דאם בעלה עמה בבית אין בזה משום סכנה כשטובלת ואינה משמשת.

וכן כתב בספר פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק י' סעיף ג'): אם בעלה עמה בבית אין בזה משום סכנה כשטובלת ואינה משמשת.

ועיין להלן לגבי טבילה ביום הוסת ולגבי מי שאסור להם לשמש מסיבות רפואיות, דכל המתירים שם לא הזכירו דיש בזה סכנה. ובשו"ת מור ואהלות (אוהל ברכות והודאות סוף סימן כ"ח) כתב: דאפשר דאף בשכיבה עמה בלא ביאה ליכא סכנה.

ובשו"ת זרע אמת (ח"ב סימן קנ"א על הלכות אבילות סימן שפ"ג) כתב: נשאלתי באחד שהיתה אמו גוססת בליל טבילת אשתו אם תטבול ותשמש או לא, ואת"ל שאינה יכולה לשמש אם תוכל לטבול מיהא. ונלע"ד דאע"ג דודאי אסור לשמש מטתו בהיות אמו גוססת, כמ"ש בספר חסידים, מ"מ יכולה לטבול אם תרצה כדי שלא תהא אסורה ליגע בבעלה, ואדרבה מצוה לטבול כמ"ש הסמ"ג וז"ל: אסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אלא יש לה לטבול מיד, וכן ראה מגיסו שהיה מנהיג לבתו לטבול בימי החורף בזמנה אף שאין בעלה בעיר.

ע"כ. והן אמת דכתוב בצוואות ר"י החסיד סימן מ"א וז"ל: לא יניח אדם מלזקוק עם אשתו בלילה שטבלה בה. ע"כ. אכן הדבר פשוט דביכול הכתוב מדבר, אבל אינו הכי נמי דאם אינו יכול לא בשביל זה תעכב מלטבול בליל שאירע עליו טבילתה וכו"ל. אלא שמצאתי בנימוקי מהרמ"ט שליט"א ז"ל סימן ט"ו שכתב מרביתו מהר"ר איש ג"ר ומהר"ם הלוי, בנדה שאירע ליל טבילתה בימי אבילות בעלה וא"ל שלא תטבול כיון שאינו יכול לקיים מצות עונה, והוסיפו שמדברי הזהר נראה שאחר שטבלה האשה היא בסכנה עד שתזדווג לבעלה. עכ"ד. ואם קבלה נקבל, אבל לדין יש תשובה וכו"ל.

ובשו"ת קנאת סופרים (בהשטמות לספר שו"ת טהרה סימן ס"ד) כתב: מה שהביא רמ"מ בשם נימוקי רמ"ט דהוי סכנה לאשה שתטבול, אם בעלה אינו יכול לבוא עליה בימי אבילה, וכתב שם ד"ל דעבור לילה אחת אין סכנה לה כיון דתיכף למחר יהיה מותר, אבל להמתין ז' ימים ימי אביל י"ל כל כך להמתין הוי סכנה. ומ"ש ראה מתשובת אבן השוהם דסמוך לוותר מותרת לטבול אפילו בליל שבת מכא שאר קריבות, הנה מזה אין ראיה, דמה בכך אם בעל אבן השוהם לא ידע מסכנה זו, גם שם כתב רק הדין אם האשה רצונה לטבול ואינה חוששת לסכנה, או אפשר דהתם נהי דהוי סמוך לוותר, מ"מ הוי רק עונה אחת, וסוברת אולי יעבור הוסת ולא תראה והוי רק שיהיו

היה בעלה חולה וספרה שבעה נקיים, וטבלה בכדי שתוכל ליגע בו ולא כוונה לתשמיש, נראה דאזוה טבילה מהני אף לתשמיש. וכן בשו"ת כתב סופר (אבה"ז סימן ק"ב ד"ה והנה) משמע דמותר לטבול כשאסור להם לשמש מסיבות רפואיות.

וכן באגרות קודש למרן החזו"א זצוק"ל כתוב שהורה לאחד שמחמת רפואה נאסר בקיום המצוה שתטבול כדי לפקדה בקירוב בלבד. ובנשמת אברהם (ח"ב סימן קצ"ז ס"ק א') מובא שכתב מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לגבי מי שאסור לו הרופאים שלא יזקק לאשתו כי יזיק לו: אם זה לזמן ארוך מוטב שתטבול כי יש שחוששין באופן כזה לאיסור יחוד, עיין במהרש"ם ח"ב סימן קע"ח.

והגאון רבי יהושע נויבירט שליט"א כתב שם: מובא בסוס"י קפ"ד בבה"ט וסימן קצ"ז בט"ז ס"ק ג' דבכל גווני טבול גם אם לא תשמש.

ובקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב שליט"א (סימן מ"ב אות ב') כתב: מותר לטבול בליל שבת גם כשלא רוצה לשמש בו בלילה, כי זה דומה למ"ש הש"ך סימן קצ"ז, מכיון דשאר מיני קריבות נמי מצוה הוי'.

ובספר עת ללדת (בסוף בקונטרס הערות עמ' נ"ו) כתב בשם מרן שליט"א והגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א דרך באופן שברור לו שלא יבוא לידי הוצאת שכבת זרע לטבול ח"ו יש להתיר לטבול לשאר קריבות, אבל בלא"ה לא.

וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן ק"א): ואם אינה יכולה להזקק לבעלה ע"י איזה סיבה, מ"מ נראה דמצוה לטבול משום שאר קריבות, ואע"פ דגדר שלא לבטל אפי' לילה אחת ודאי לא שייך בזה, מ"מ נראה דמשועבדת לבעלה גם בלי תשמיש ממש, והגאון מהרש"ק בספר קנאת סופרים בהשטמות לשו"ט סימן ס"ד כתב דהוא רק רשות, וצ"ע. ובהערה שם מוסיף: ולשון הש"ך סימן קצ"ז סוס"ק ב' בשם תשובות מהר"ם לובלין סימן נ"ג משמע להדיא דמצוה נמי איכא.

ובחלק ח' סוף סימן רע"א כתב: בענין מה שכתוב בספר שיעורי שבט הלוי דמצוה לטבול ותהיה טהורה לביתה, גם כשאין דעתם או יכלתם לשמש מחמת איזה סיבה, ושכך קבלתי מגדולי הדור אשר לפנינו, מכל מקום פשוט מאוד דהכל לפי מה שהוא אדם, דאם הנהגה זאת מתנגדת לגדלי קדושה ולא יכול להעמיד עצמו אז החכם עיניו בראשו, ומחשבת ההרחקה כשהיא נדה תציל אותו מכל.

וכן בחוט שני (נדה עמ' רס"ו) כתב: מצוה לאשה לטבול לבעלה, אף שאינם יכולים לשמש מסיבות רפואיות וכדו', משום דשאר קריבות נמי מצוה הן כמ"ש הש"ך (יור"ד סימן קצ"ז ס"ק ג') לענין הנהוגין שלא לבעול בעילת מצוה בשבת. מ"מ מותר לה לטבול בשבת משום קריבות, ואמנם אם יש חשש של הוצאת זרע לבטלה מן הראוי שלא לטבול עד שיהיה אפשר לשמש.

וכן שמעתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א דאם אינם יכולים לשמש מסיבות רפואיות, שיוכלה לטבול להתיר להם אותם שלא יצרכו לנהוג בהרחקות (ותניח סכין תחת הכר משום סכנה), וח"ו תלוי לפי מה שהוא אדם, דאם הוא אדם מחומם ויכול לבוא על ידי זה לזרע לבטלה יש להם להמנע מחו"נ.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דאשה שאי אפשר לה לקיים מצות עונה, כגון שהרופאים אסרו עליה לשמש, מ"מ שתטבול בזמנה בכדי להתיר נגיעה ושאר קריבות, דשמא יבוא עליה חישינן [ולכן לא לטבול בעונת הוסת], ולשמא יבוא לידי הוצאת זרע לא חישינן. אולם אם יבוא על ידי הקירבה לידי קישוי יש לחשוש שיבוא לידי הוצאת זרע, ולא תטבול עד שיהיה אפשר לה לשמש.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דאשה שאסור לה לשמש מסיבות רפואיות, מותר לה לטבול לשאר קריבות.

ובשו"ת קנאת סופרים (בהשטמות לספר שיעורי טהרה סימן ס"ד) כתב: מה ששאל במי שאסור לו הרופאים שלא יזקק לאשתו כי יזיק לו, אם מותרת לטבול ואם חייבת לטבול בשביל שאר קריבות. וכתב שם: מיהו להיות חייבת לטבול בשביל זה דשייך בשאר קריבות, ודאי אינו החיוב של האשה הוי', רק אם הבעל יכול ליתן לה חיוב שלו אז היא משועבדת לטבול ולעשות לו את שלה, אבל אם הוא אינו יכול ליתן לה שלו בשביל שאר קריבות אינה משועבדת לו לעשות לו אם עיקר המניעה ממנו, ובפרט דנראה דיותר טוב שלא לטבול אם יש אחר שישמשנו, דאם תטבול אולי לא יוכל לעמוד לנפשו ויזדקק לה ובנפשו הוא, לכך הוי' זה בכלל שמירת גופו שלא יבוא לידי חשש סכנה.

וכן כתב בטהרת ישראל (סימן קצ"ח סעיף קמ"ד): מי שאסור לו הרופאים שלא יזקק לאשתו כי יזיק לו, מותרת לטבול בברכה בשביל ליגע בו, ושאר קריבות באין אחר לשמשו, אבל באיכא אחר לשמשו יותר טוב שלא לטבול משום סכנה.

ובשו"ת באר משה (ח"ח סימן צ"א) כתב: נשאלתי הרבה פעמים אם אי אפשר לו לקיים מצות עונה מצד שהיא אסורה לו בצווי הרופא, או הוא אסור בצווי הרופא, אם בליל טבילה תלך לטבול או לא, השבתי מעיקר הדין להלכה צריכה שתלך, דכל קריבות היינו ח"ו וכדומה בכלל מצות עונה, עם כל זה למעשה אני פוסק שלא תלך, כי אין דורינו החלל יכול לעמוד בו, דבדאי לא היא ולא הוא לא יעברו על צווי הרופא שהוא חמור מאוד בעיני בני אדם, ויבואו לידי ח"ו, ובלא שום ספק הוא יבוא לידי קישוי ולהוצאת זרע.

וכן בספר פותח שער (על הלכות נדה סימן כ"ג סעיף כ"ז) כתב: אם יש סיבה שפושט צריך למנוע מתשמיש המטה, אף שעל פי דין אפשר להתיר לטבול בשביל שאר דברי קורבה ולהקל מעליהם בענין ההרחקות, כמו שכתב בפתחי תשובה (סימן קפ"ד ס"ק כ"ב) בשם תשובת אבן שוהם להתיר לטבול בעונה הסמוך לוסתה אף דאסורה

בספר תפארת צבי (מהדורת תש"ס סימן י"ג אות י"א) כתב לגבי אם יש לחוש לסכנה בטובלת ולא משמשת באותו לילה: ופחד הסכנה שכתב מעלתו לא ידעתי לו שורש בדרז"ל וקדמונים לחוש לכך (ומיהו בצוואת ר"י חסיד כתב שלא יניח מלזקק ליל טבילה, אבל זה כשאפשר לא יניח), ובזמננו היה רוחות רעות מצויות יותר שהם מתמעטין והולכים ע"י חכמי דור דוד וצדיקים, וכמה דברים אסרו בתלמוד משום רוח רעה שלא זכרום הפוסקים ובשו"ע ואחרונים, וע"כ דאין מצויות עתה עוד. ואפילו יהיה ממש בשמועות שכתב בשבו"י דמיייתי מעלתו, אולי אז היה מצוי, שכן ראיתי בספר חוקי דרך כמה סיפורים כעין דמהר"ם לובלין המוזכר בשבו"י שקרו אז ובאו לפניו והוא היה בזמנו, ועתה לא שמענו בימינו כזאת בבנות ישראל ולא שכיחי עוד, וגם אפשר אין הסכנה אלא כשאין בעלה בעיר לא כשהוא עמה בבית.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דאין חוששין בזמנינו לסכנה לטבול כשאינה משמשת באותו לילה.

אשה שחל ליל טבילתה בעונת וסתה או כשבעלה אבל

בפתחי תשובה (יור"ד סימן קפ"ד ס"ק כ"ב) כתב בשם תשובת אבן שוהם כשחל ליל טבילתה בעונת הוסת מותרת לטבול אפילו בליל שבת, אף שאין זקוק לה בעלה, כיון דכל מיני קורבה שרי רק תשמיש אסור, ושאר מיני קורבה נמי מצוה הן. ועיין עוד בפתחי תשובה סימן קצ"ז ס"ק ח'. ובשו"ת כנף רננה ח"ג סימן ל"ח, הור"ד בספר ציוני טהרה סימן קפ"ד אות קנ"ב ס"ק א'.

ובשאלת יעב"ץ (ח"ב סימן י') כתב: לענין דינא נראה למסקנא שאם חל ליל טבילתה בתוך עונת הוסת, אם היא רוצה לטבול לצאת גם י"ח האומר טבילה בזמנה מצוה, אבל תמתין עכ"פ עד שתעבור העונה אז תשמש את ביתה, או לא תטבול אלא אחר הוסת.

ובערוך השלחן (יור"ד סימן קפ"ד סעיף מ"ג) כתב: ודע שגדול אחד התיר לילך אשה לטבילת מצוה סמוך לוסתה כשלא היתה יכולה מקודם ליטרה, וכבר חלקו עליו גדולי עולם וחלילה להתיר בזה. ויש מי שאומר שעל כל זה תלך למקוה, למען יהיה ביכולתו להתקרב אליה בשארי מיני חיבה, וגם זה חלילה לעשות כי בוודאי לא ישלוט ביצרו ויעבור איסור דרבנן, ולכמה פוסקים הוא איסור תורה.

וכן כתב בטהרת ישראל (סימן קפ"ד ס"ק פ"ז) לגבי טבילה בעונת הוסת: חלילה להתירה לטבול למען יהיה ביכולתו להתקרב אליה בשאר מיני חיבה וקורבות.

וכן בשו"ת מהר"ם שיק (יור"ד סימן שס"ד ושס"ה) כתב בענין אשה שהגיעה זמן טבילתה בהיות בעלה אבל אי רשאית לטבול, דראוי לפסוק לה דלא תטבול.

ובשו"ת מהר"י שטייף (סימן קפ"ב) כתב: אשה שהגיעה זמן טבילתה בלילה של עונה הסמוך לווסת, שנכון שלא לטבול שלא יבוא לתשמיש, עיי"ש מה שהאריך. ועיין בשו"ת ערוגות הבושם יור"ד סימן קפ"ג.

וכן בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן ע"א) כתב לגבי אשה שהגיע זמן טבילתה ליל שישי שהוא ליל וסתה, באופן שגם אם תטבול לא יזדקק לה בעלה בלילה ההוא, האם תדחה טבילתה לליל ש"ק: ולמעשה כבר פטטה הוראה כדעת רובם המכריע של הפוסקים לאסור תשמיש סמוך לוסתה גם בליל טבילתה, וממילא שאינה טובלת ג"כ משום הרגל עבירה שלא יבואו לידי איסורא, כמש"כ בערוך השלחן. וכן כתב בס' טהרת ישראל (סימן קפ"ד דין פ"ז) שחלילה להתיר לטבול בשביל שאר קריבות ע"ש, ולכן בנ"ד לא תטבול בליל שישי, אבל שפיר טובלת בליל ש"ק עיי"ש.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאין להקל לטבול כשחל ליל הטבילה בעונת הוסת משום שאר קריבות [ואף למתירים לטבול אם יבוא על ידי זה לקישוי אין לה לטבול], וכשחל ליל טבילה בליל שישי וזה עונת הוסת יש לדחות את הטבילה לליל שבת, ואין להקל לטבול בעונת הוסת כדי שלא תצטרך לטבול בליל שבת.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א דאשה שחל ליל טבילתה בעונת וסתה יש לה לדחות טבילתה, דחיישין שמא יבוא לידי מכשול.

וכן כתב בספר נתן פריו (על הלכות נדה סימן קפ"ד ס"ק כ"ח) שאין לטבול בעונת הוסת לשם חו"נ, עיי"ש.

ובספר פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק י' סעיף ד') כתב: חל ליל הטבילה בעונת וסתה יש לדחות את הטבילה למחרת, דאין לטבול רק משום שאר קריבות. ואם חל ליל הטבילה בליל שישי והיא עונת הוסת, תטבול בליל שישי ולא תדחה את הטבילה לליל שבת, ולא ינהגו בשאר קריבות עד ליל שבת.

ובחוט שני (נדה עמ' רס"ו) כתב: אשה שחל ליל טבילתה בעונת וסתה דאסורה לשמש אז, אף דמותר לה לטבול משום שאר קריבות, אמנם מן הראוי שלא לטבול עד שתהא מותרת לו לגמרי.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דאשה שחל ליל טבילתה בעונת הוסת יכולה לטבול, ואם בעלה חושש ממכשול שלא תטבול.

ובבדי השלחן (סימן קצ"ז ס"ק ט"ז) כתב: אשה שבעלה אבל יש שכתב [מהר"ם שיק] שלא תטבול לנדתה, דחיישין שיתקפנו יצרו לבוא עליה, אלא אם כן תוכל להסתיר הטבילה ממנו עד עבור ימי אבלותו, ויש מי שסובר [אבן שוהם] שאין חוששים לכך והיא מותרת לטבול בכל ענין, אמנם לדינא אין כל כך נפק"מ מפלוגתא זו לפי מש"כ בס"ק י' בשם הפוסקים שהנשים נוהגות שאינן טובלות כשאין בעליהן בעיר, שלפי המנהג ההוא גם כשנמצאים בעיר אינן טובלות אלא אם כן מותרות להן ע"י הטבילה.

כשאסור להם לשמש מסיבות רפואיות האם תטבול

בפתחי תשובה (סימן קצ"ח ס"ק כ"ו) כתב בשם חמודי דניאל: אם

עונה אחת וליכא סכנה, אבל בימי אבל דהוי ודאי איסור כמה ימים י"ל דהוי סכנה, בפרט בזה [שאסרו לו הרופאים שלא יזקק לאשתו] שהוא אסור לו להזקק לה ואין לו זמן קבוע שיחזור להיתרו, ודאי מסתבר לומר דהוי סכנה, לכך יותר טוב שלא לטבול כלל אם יש לו מי שישמשנו.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן צ"ה) כתב: ומ"ש רומ"מ מדברי רי"ט דהוי סכנה שתטבול אם בעלה אינו יכול לבוא עליה, והביא משו"ת קנאת סופרים סימן ס"ד שהעיר מפסחים ק"ב דמוכח להיפך, ותיירץ דדוקא בלילה אחד אין סכנה, משא"כ אם מניח כל משך ימי אבילות איכא סכנתא, ע"ש. ורצה לצרף זאת כאן, הנה זהו סברת הכרס ואין לו יסוד.

בספר רוח חיים להגר"ח פלאג"י (סימן ר"מ ס"ק א') כתב: כתוב בצואת ר"י החסיד סימן מ"א וז"ל: לא יניח אדם מלזקק עם אשתו לילה שטבלה בה. ע"כ. ושאלו את פי בחולה שנתרפא ועדיין הוא חלוש, ורוצה שתשמשנו אשתו ובאה זמנה לטבול, אם תטבול כדי לשמשו לבד מבלי שיקיים מצות עונה אם יש לחוש לצואת ר"י החסיד הלזו. ומצאתי בס' בית הרואה שהביא מהרב אדמת קודש באשה שטבלה על דעת לילך על קברי הצדיקים, ונתכוונה ג"כ על דעת בעלה שלא היה בעיר עצמה, אם עלתה ג"כ טבילתה להיות מזומנת לבעלה, והעלה דעתה לה יעו"ש. נמצא דהאשה עושה טבילה בשביל סיבה אחרת ואין קפיידא, אלא דדינא לחוד וענין הצואה לחוד. וגם לא דמי להתם, דהתם אין בעלה בעיר ואין דנין אפשר מדאי אפשר, ונוהגות הנשים לטטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע לו אונס שלא יוכל לקרב אליה.

[אמנם בספרו מועד לכל חי (סימן ח' סעיף כ"ה) כתב: ומה שעושות הנשים תיקון ליתן עליהם מלבוש בעליהם בעבור זה כשאירע אונס שלא יוכל להתיחד עמה, זה מנהג בורות].

וכן בשו"ת תורה לשמה (סימן קמ"ב) כתב: ועיין מ"ש בצוואת רבינו יהודה החסיד ז"ל סימן מ"א וז"ל: לא יניח אדם מלזקק עם אשתו ליל שטבלה בה. ע"ש, לכן יש לזהר, ורק אם אירע לו אונס שא"א לקיים אותה לילה את המצוה, כגון שבא לו קדחת או אונס אחר הנה נהגו הנשים לטטוח עליהן בגד של הבעל כשאירע לו אונס, ואע"פ שהיא עמו בבית אחד. ועיין בבן איש חי ש"ב פרשת שמיני סעיף כ', הו"ד לעיל לגבי טבילה כשאין בעלה בעיר.

וכן בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סימן קל"א) משמע דאף כשבעלה בעיר יש בזה משום סכנה אם תטבול ולא תשמש, עיי"ש.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן קמ"ט) כתב: איתא בצוואת ס"ח דלא יניח אדם מלזקק עם אשתו בלילה שטבלה בה. ע"כ. ונראה דבא דאמר לא יניח בא לחזק החיוב ביתר שאת, ונראה דהוי מטעם דאיתא בת' שבות יעקב (ח"ג סימן ע"ז) דאשה לא תטבול כשאין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח, ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר עיי"ש, ונראה פשוט דהיינו דוקא כשבעלה בעיר רק אין מזדקק לה, וכן מוכח מדברי הכפ החיים או"ח סימן ר"מ ששם אות ט"ו מביא את השבות יעקב הנ"ל, דתניח אצלה תינוק או סכין תחת הכר, והוסיף על זה, או תפרוס עליה בגד מבעלה כמ"ש באות הקודם, ושם באות הקודם הביא את צוואת הס"ח הנ"ל, וכתב על זה וז"ל: ונוהגות הנשים לטטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע לו אונס שלא יוכל לקרב אליה. ר"ח אות א'. עכ"ל. הרי דמשוי אלו השנים, אין בעלה בעיר, ואם הוא בעיר ואינו פוקדה בליל טבילה, ושאינו מאם טבלה קודם החופה איזה לילות דלא הוי לה עוד בעל, דנראה דהקפיידא דוקא אם יש לה בעל. ומסיים שם: אבל כפי הנראה מדבריהם אלו העצות הוי רק באין ברירה כנ"ל.

ובתשובות ונהגות (ח"ב סימן תל"א) כתב: בצוואת רבי יהודה החסיד (מ"א) איתא שלא יניח אדם לזקק עם אשתו לילה שטבלה בו. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן ע"ז) הביא שיש בזה חשש סכנה לטבול ולא לזקק באותו לילה, ויש מניחות תינוק לידה וסכין תחת הכר שלה, ע"ש. אבל נראה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכשכוונתה למצוה, שאם יבוא ימצא אותה טהורה ומצוה קעבדה אין שום חשש כלל, ובספר שבט מוסר (כ"ד) מזהיר לאשה לטבול כשהיא טהורה אפילו כשאין בעלה בעיר, ואמנם אנו מחמירים בזה, אבל במקום שיש איזה נדנוד חשש שיבוא ולכן מקדימה לטבול, מצוה קעבדה, וכה"ג אין לה למיחש כלל. ובספר טהרת ישראל (סימן קצ"ח) מיקל שאם מקדימה לילה אחת אין שום חשש כלל, ולא ידעתי מנליה, וכבר תמה על זה בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן צ"ה, וכתב שאין לזה יסוד כלל, וע"כ כשאין צורך ראוי להחמיר ולא לטבול כשדודאי לא יזקק לה בעלה, ועיקר האיסור נראה דהוא רק כשבעלה בעיר ואינו נזקק לה, דבזה דוקא מוכח לאסור מדברי צוואת ריה"ח ומדברי הזהו"ק כמובא בשו"ת זרע אמת (יור"ד סימן קנ"א) לאסור, אבל כשאין בעלה בעיר יש לדמות דין זה לכעין דינא דבתולות בזמן הש"ס שטבלו לטהרות ולא חששו למיד, וה"נ כשטובלת לשם מצוה שמא יבוא בעלה אין לחשוש כלל. וכן צ"ל לשבט מוסר דיש מצוה לטבול אף שאין בעלה בעיר להוריד רוחא דמסאבא דשרי' בנדוטה, כיון דכוונתה למצוה אין שום חשש כלל, ועיקרו כשבעלה בעיר ואינו נזקק. והנה שמעתי שקורה לפעמים שבלי לטבול בני הזוג רבים זה עם זה ח"ו ולא מתפייסים, עד שאפילו לא בא עליה מחמת כן, וראוי לזהר בזה מאוד, דלפי המבואר יש בזה חשש סכנה, ולכן יזהרו מאוד לא להגיע ח"ו לידי ריב, ובפרט בליל טבילה שהעוון חמור מאוד.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן ע"א) כתב: מש"כ בצוואת ריה"ח שלא יניח מלזקק עם אשתו לילה שטבלה בו, היא אזהרה להבעל לבד והיכא דאפשר לו, אבל בלא אפשר אינה צריכה לדחות טבילתה בשביל כך במקום שנוהגין לטבול גם כשאין בעלה בעיר. ומש"כ בשו"ת שבו"י שלא תטבול כשאין בעלה בעיר מחשש סכנה, נראה דה"ד כשבעלה עמה אלא שלא יזדווג לה בתשמיש בלילה ההוא.

בתשמיש אפילו בליל טבילה, וגם שיש להחמיר לאסור בחו"ל, דמ"מ מותרת לטבול אפילו בליל שבת אף שאין זקוק לה בעלה, כיון דשאר מיני קורבה נמי מצוה הן ע"ש, מ"מ אין המנהג להתיר דבר זה בדור הזה, דלאו כל מוחא סביל דא. והערוך השלחן כתב בדיון הנ"ל בטבילה בעונה הסמוך לוסתה, דחלילה להתיר מחשש שמא יעבור על איסור עונה הסמוך לוסתה. ואין להאריך בעוד חששות שיש בדבר, זולת במקום חולי ח"ו לזמן ארוך יש לעשות מזה שאלת חכם.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן מ"א אות ב') כתב: היה שאלה להלכה אצלי בזה שחולה ל"ע שלא היה לו אפשר לזקק לאשתו, ורצה שאשתו תלך לטבילה כדי שתשמשנו, ושאלתי אז מפי כ"ק אדוני אבי מורי זצ"ל הלכה למעשה ואסר לי, וע"כ אעפ"י שראיתי באחרונים שמתירין, ועיין בדרכי תשובה סימן רצ"ז סק"ב, ועיין בשו"ת מחזה אברהם ח"ב סי' כ"א, עם כל זה אין דעתי להתיר בזה, רק מי שמתיר ג"כ אין מזניחין לו וכמו שמביא כת"ה מכמה אחרונים, וגם כן ראיתי עוד כמה אחרונים שמתירין.

וכן בספר פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק י' סעיף ד') כתב: אשה שהרופאים אסרו עליה את התשמיש או שאסרו על האיש, אין לה לטוהר כדי להתיר להם שאר קריבות.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאם אסור להם לקיים את המצוה משום סיבה רפואית, שלא תלך לטבול משום שאר קריבות, ואף למתירים לטבול משום שאר קריבות אם יבוא על ידי זה לקישוי אין לה לטבול.

האם מותר בשאר קריבות עם אשתו טהורה כשכא על ידי זה לקישוי אבר

בשו"ע (סימן ר"מ סוף סעיף א') איתא: ארז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי. וכן בשו"ע (אבן העזר סימן כ"ג סעיף ג') איתא: אסור לאדם שיקשה עצמו לדעת.

בתומך דבורה (פרק ח') כתב: ולא יקשה עצמו בשום צד, אלא לנוכח המטרה הראויה, שהיא אשתו בטהרה שהוא עת הזיווג ולא יותר מזה, שיפגום המדה הזאת ח"ו, ומאוד צריך זהירות בזה.

וכן ביסוד ושו"ע העבודה (שער המים פרק ג') כתב: מקובלני מאנשי השם מפורסמים גדולים שקושי האבר באדם ר"ל, אף שלא במתכוין לפעמים, בודאי כבר נעקר מהמקור ויבוא בודאי לידי הוצאת ז"ל. וכן במקור חיים מבעל החוות יאיר (בקיצור סימן ר"מ סעיף ו') כתב: דקא מגרי יצה"ר אנפשיה, טעם זה ארז"ל על המקשה עצמו לדעתו יהא בנידוי. ולכן נ"ל דהירא וחדר את דבר ה' ימנע מנשיקות וחבוקים ומשמושים וקירוב בשר באופן שיבוא לידי קישוי אם אינו רוצה לשמש, כ"ש אם אסור כגון בעונה סמוך לוסתה.

וכן כתב בפרדס רימונים (סימן רפ"ד בשפת חכם ס"ק ו') להחמיר בחו"ל ביום הוסת, ומוסיף שם: ובפרט ד"ל דאיכא בזה משום מגרה יצה"ר בנפשיה, ואם יחבק וינשק ויזהר שלא יבוא עליה איכא למיחש שיבוא לידי איסור חמור יותר מזה, ועל כן שומר נפשו ירחק מזה. ועיין בבן איש חי ש"ב פרשת צו סעיף ב'.

וכן בספר סוגה בשושנים (סימן ב' סוף ס"ק י"ג) כתב לגבי חו"ל ביוצא לדרך: ומ"מ נראה דאין לנהוג במיני קורבות כאלו שלא במקום תשמיש, משום הרהור וחשש הוצאת ז"ל, וירא שמים יהי נזהר.

וכן כתב בספר חוסן ישועות לבעל מסגרת השלחן (סימן קנ"א): דשלא בשעת תשמיש לא יעשה גם באשתו טהורה שום דבר המביא לידי קישוי, כגון חיבוק ונישוק מחמת תאוה ומשמושין וכיוצא בזה, ואם נמצא בדבריו רז"ל בפוסקים איהו קולא בחיבוק ונישוק באשתו טהורה שלא בשעת תשמיש, הוא דוקא באדם שאינו מחומם כל כך, ובטוח שלא יבוא על ידי קישוי ולא לידי הוצאת זרע לבטלה, ואפשר דאיירי כשאינו עושה לתאוה, רק לאהבה או בסתם, וכעין שכתב ברש"י ברכות (דף כ"ד) אשתו כגופו ורגליה בה וליכא הרהור כולי האי. עכ"ל. ובכסף משנה הלכות קריאת שמע פרק ג' כתב בשם הר"ר מנוח אשתו כגופו, דכיון דגם בה לא מהרהר. עכ"ל. אבל באדם שעושה כנ"ל מחמת תאוה, מן הסתם בא על ידי קישוי, או שאחר כך מרגיש באבר כמו שווענזין"ן שהוא קרוב לבוא אחר כך לידי הוצאת זרע לבטלה (כידוע לרופאים), בודאי הכל אסור שלא בשעת תשמיש.

וכן בטהרת ישראל (סימן קפ"ד בבאר יצחק ס"ק כ"א) כתב: ונ"ל דאם אינו בטוח שלא יבוא לידי קישוי או לז"ל ר"ל, אסור לכו"ע בחיבוק ונישוק אף שהיא טהורה ושלא בשעת וסת ושלא שעת תשמיש, דיבוא עי"ז לידי קישוי ר"ל, או שירגיש אח"כ באבר כמו שווענזין"ן שהוא קרוב לבוא אח"כ להוצאת ז"ל ר"ל.

וכן כתב בספר שפע טהרה (פסקי הגה"צ מנחם אנדבורג זצ"ל על הלכות נדה סימן קפ"ד ס"ק כ"ז): בזמן הזה שנהלשו הדורות יש להמנע מחו"ל שלא במקום מצוה. ובמקור השפע שם כתב מקורו: פרי שלום שמות אות י"ח שכתב שם: קבלתי ממורי הק' זי"ע דהיום דנחלשו הדורות חיבוק ונישוק אסור שלא במקום מצוה תמיד, משום דמגרי ב"י יצרי' ומביא עצמו לידי הרהור וכו' ר"ל [וצריך להסביר לנשים חומר הענין בדרכי נועם ונחת דדברי חכמים בנחת נשמעים], ואפילו במקום שיש אומרים שיש חיוב לעשות חיבוק ונישוק וכגון ביוצא לדרך, אבל בזמן הזה לכו"ע אין לעשות.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ד סימן ס"ב אות ג') כתב: ודע דהיתר חו"ש לא הותר אלא מי שאינו בא על ידי זה לקישוי אבר ח"ו, אבל מי שיועד בעצמו שע"י חו"ש יבוא לקישוי אבר חו"ו על ידי זה להוצאת זרע לבטלה, חלילה להתיר לו ואפילו בשעת הטהרה לגמרי לפענ"ד ימנע עצמו בבירור מחו"ש, ובאמת כבר הזהרתי על זה בעת לימודי ברבים הלכות נדה, והרבה אברכים הודו לדברי, וצריך התבוננות רב שח"ו לא יצמח דבר רע מחו"ש בעת טהרה, והבן.

וכן כתב בספק פסקי משנה הלכות על הלכות טהרה (פרק כ"א סעיף א') לגבי קריבות ביום הוסת: אולם למעשה בזמנינו אין להקל בחיבוק ונישוק כיון שזה גורם לקישוי, ואף שלא יבוא לידי הוצאת ז"ל ג"כ אסור. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ט סימן קע"ח. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאין להתיר חו"ו וכדו' כשיכול לבוא לידי קישוי, אף שבטוח שלא יבוא לידי הוצאת ז"ל.

ובספר אורחות הבית להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (עמ' ר"מ) כתב בענין חיבוק ונישוק ביום הוסת: ובאדם שמטבעו מתחמם בה בשעת חיבוק ונישוק, חייב לזהר בלאו הכי, כיון שעלול לבוא לידי זרע לבטלה, ואפילו בימי טהרה צריך לישמר בזה. ובעמוד רנ"ח שם כתב: חיבוק ונישוק בימי טהרה שלא בשעת תשמיש, עלול לחמם האיש ולהביאו לידי איסור חמור דזרע לבטלה, ודבר זה תלוי בטבע כל איש ואיש, ויש לכוון הבית על אדני קדושה וטהרה, שיראו אושר ונחת בקיימם מצות אלקינו ית"ש, ובהעמדת דור ישרים, ויראו אושרם במה שמכניסם יחד לעצמם בית נצחי בעולם הבא, ובכל יום ויום ירגישו שמוסיפין נדבך להבית ששניהם שותפין בו, ואשרי חלקם בזה ובבא.

בב"ח (אבן העזר סימן כ"ג) כתב: ואסור לאדם שיקשה לדעת וכו', כלומר לא מיבעיא דהוצאת ש"ז לבטלה ממש דאסור, אלא אפילו קישוי או הרהור לדעת ואפילו לישן על ערפו וכו', דע"י כך יגיע לידי קישוי, הכל אסור מחששא דהוצאת שז"ל. משמע דהאיסור של מקשה עצמו לדעת היינו רק מחששא דהוצאת שז"ל.

ובאגרות קודש למרן החזו"א זצוק"ל כתב לגבי אם יש לחשוש להוצאת ז"ל לפוקד את אשתו בקירוב בלבד: לפי טבעת בני אדם הבריאים אין ש"ז יוצא ע"י הרהור היותר גדול, דאל"כ היה הזרע יוצא קודם הכנסה, שאין לך הרהור גדול מהמצב שלפני הכניסה, והמזריעים מקודם הם לוקים בחול, והקישוי נרפה, ואינם ראוים להוליד. ואולי נמצאים מזריעים בהרהור אבל הוא מיעוט או חולי, וזה שהותר הוא דוקא באין אברו נוגע בבשר, ואשר בזה האבר מתקשה ואינו מזריע ואחר היסח דעתו קישוי נופל ואינו מזריע, ואם הוא יודע בנפשו שהוא מהמיעוט המזריעים אסור לו בהחלט, וכן כל אדם צריך לזהר מנגיעת האבר בבשר בין בשל עצמו בין בשל זולתו.

וכן כתב בשו"ת אג"מ (אבן העזר ח"א סימן ס"ח): ומה שהקשה מע"כ על מה שמותר חיבוק ונישוק ביוצא לדרך אפילו בסמוך לוסתה בסימן קפ"ד סעיף י', מ"ט לא חיישינן שעל ידי זה ירהר ויוציא זרע. הנה הוא רק בידוע שלא יוציא זרע, ומה שיכול לסמוך הוא משום דבאשתו שרגיל בה לא חיישינן להרהור, כמפורש בברכות דף כ"ד ע"י"ש, ולכן גם בחיבוק ונישוק יכול לסמוך שלא יבוא מזה שיחבק וינשק לאשתו לידי הרהור, אבל אם יודע שיכול לבוא לידי הרהור ע"י זה פשוט שאסור, שלא יתירו איסורים בשביל מצות ופקדת נור. ובאבן העזר ח"ד סימן ס"ו כתב: הנה בדבר חיבוק ונישוק לאשתו כשהיא טהורה לו, הנה זה דבר שמפורש להתיר ולפעמים הוא גם מצוה ביוצא לדרך סמוך לוסתה, כדאיתא ברמ"א סימן קפ"ד סעיף י', אבל כתב דכל מיני קורבה ואהבה שרי מלבד תשמיש, וכתב הש"ך אפילו בחיבוק ונישוק, ומסיק דהוא גם מצוה, אבל כבר כתבתי באג"מ אה"ע ח"א בסוף סימן ס"ח דהוא בידוע שלא יוציא זרע, ויכול לסמוך על זה משום דבאשתו שרגיל בה לא חיישינן שיבוא מזה לידי הרהור להוציא זרע, אבל מסתבר שאם אינו חושש להרהור דהוצאת זרע אלא שיש לחוש לקישוי האבר אין לאסור, דהא הרמב"ם כתב בפרק כ"א מאיסורי ביאה הלכה ט' אשתו של אדם מותרת היא לו, ובא עליה כדרכה ושלא כדרכה ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה, ובלא קישוי לא שייך לבעול כלל, הרי מותר להתקשות אף לעשות מעשה ביאה שלא כדרכה כשהוא סבור שלא יוציא זרע על ידי זה, אף שלא ידוע לנו מציאות כזה, שלכן ודאי אף שחזינן מהרמב"ם והרבה מרביתיו דהוא גם לישנא קמא בתוס' יבמות דף ל"ד ע"ב ד"ה ולא, שמתירין בשלא כדרכה דוקא בלא הוצאת זרע שאיכא מציאות כזה, ודאי דהוא מיעוטא דמיעוטא, אך שמ"מ רשאי לסמוך על עצמו משמער שהוא יבעול בלא הוצאת זרע, וא"כ עצם מציאות הקישוי ברור שלכו"ע לא יצא על ידי זה בעצמו זרע אף בנתקשה לכוונת בעילה, כשלא בעל ממש ולא משמש בידו וכדומה בשביל המחשבה בעלמא. ולכן מאחר שעניני קריבה דחיבוק ונישוק הוא ג"כ מחייבי עונה ומצוה דלשמח את אשתו, אין לו לחוש לשמא ע"י החיבוק ונישוק יבוא לידי קישוי אבר, מאחר שרובא דעלמא אין באין מקישוי להוצאת זרע, ואף לאלו המיעוט דהן כברזילי הגלעדי דבאין לידי הרהור גם כשמעבירין לפניו בגדי צבעונים, ג"כ אין לחוש באשתו שרגיל בה להרהור, דהא לענין ק"ש בישן עם אשתו במטה אחת לא מצינו חילוק בין האינשי, משום דכו"ע באשתו שרגיל בה לא חיישינן להרהור, שא"כ אף בחיבוק ונישוק אין לחוש להרהור על ידי זה באשתו שרגיל בה. ולכן אין לחוש לכו"ע בחיבוק ונישוק עם אשתו כשהיא טהורה, אף כשכא על ידי זה לקישוי, שלא מצוי שע"י קישוי יבוא להוציא זרע כשהוא בזמן שאין דעתו לבעול, וביוצא לדרך אף סמוך לוסתה שמחמירין לאסור תשמיש כהרמ"א, שמותר ומצוה בחיבוק ונישוק אף שבא על ידי זה לקישוי, אבל כשחושש שיבוא מזה לידי הרהור מפני שמצוי אצלו שיהא מהרהר באשתו מפני שטבעו כך אף שרגיל בה, יש לאסור דע"י הרהור מצוי טובא שיצא זרע, כדכתבתי באג"מ הנ"ל בסימן ס"ח, משום דלא התירו איסורים בשביל ופקדת נור וגם לא בשביל שלום בית.

ומסיים שם: אבל הרהור שמביא לידי הוצאת זרע אסור הרהור בפייה של אשתו ובחכמה ובטוב לבה ובשאר מעלותיה שיש לה, דזה לא שייך להוצאת זרע, ואפילו בימי נדתה הא מותר להסתכל במקומות הגלויים אף ליהנות בראייתה, כמפורש ברמ"א יו"ד סימן קצ"ה סעיף ז', וכ"ש שמותר להרהר וליהנות משאר מעלותיה, אבל הוא דווקא

הרהורי הנאה דמעשה תשמיש שיש לו עמה ואיך שישמש עמה גם להבא, שאלו דברים הם מביאים להוצאת זרע, וסתם אינשי לא מהרהרים בענינים אלו מאחר שרגיל בה אף בעושה מעשה קריבות אפילו חיבוק ונישוק, אפילו מהמיעוט דהן כברזילי הגלעדי, ולכן לא נאמר שום תנאי בהיתר ומצוה דשאר עניני קריבות וחיבוק ונישוק, משום דליכא עניני הרהור אלו באשתו שרגיל לסתם אינשי, אבל אם הוא מרגיש באיזה זמן שיכול לבוא לידי הרהור כזה בזה שכתבתי שאסור.

וכן בספר תורת הבנין (פרק ד' הערה 66) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א דכל שאינו עושה החו"ל לתאוה אלא לצורך אשתו לא מקרי מקשה עצמו לדעת, כיון דאין רצון הבעל בזה כלל, ונעשה ממילא שלא מדעתו.

וכן בספר משכן ישראל (ח"ב עמ' ס') כתב ששמע בשם כמה גדולי הדורות האחרונים, שאין איסור בקישוי הבא ע"י קירוב לאשתו.

וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דהא דאיתא המקשה עצמו לדעת הרי הוא בנידוי, זה כשיש חשש שיבוא לידי הוצאת ז"ל, ולכן מותר לנהוג בקריבות עם אשתו כשאין חשש להוצאת ז"ל אף שהוא בא לידי קישוי. והא דאסור להקשות עצמו שלא ע"י אשתו, הוא משום איסור הרהור.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אוערבאך שליט"א דאם הקישוי נהיה מחמת קירוב לאשתו אין בזה איסור מעיקר הדין, אולם אין להתיר לעשות מעשה קירבה שמביאים לידי קישוי אלא א"כ ברור לו שלא יבוא לידי הוצאת שז"ל, ותלוי כל אחד לפי מצבו ואי אפשר לתת כלל בזה.

[ובשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סימן רל"ח כתב לגבי מי שאינו יכול לבוא על אשתו כמעט זה שלש שנים מיום חתונתו, באופן שהוא מתקשה לדעת כאורח כל ארעא אבל תיכף בנשיקה בעלמא זרעו יוצא וזורר מבחוץ, ואין בו כח להכניס האבר ואפשר שלא בעל עדיין בהערה, ונפשו יודעת מאד בעון החמור הוצאת שז"ל ר"ל. וכתב שם דכיון דיכול עכ"פ בהערה לבעול בהכנסת עטרה באופן שהוא זורע בפנים, ואפילו אם נפלטת הזרע ממנה על אתר מ"מ לא קרינן ביה ושחת ארצה משום דהוי דבר שאינו מתכוין, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת פרי השדה ח"א סימן ע"ז. וכעין זה כתב גם באמרי בינה אבן העזר סימן ח'. ועיין בשו"ת שלמת יוסף סימן כ"ח וכו"ט בענין אשה שהתשמיש קשה לה, אם מותר בחו"ל וכדומה לאשר ע"י זה עלול לבוא להוצאת ז"ל. וע"ע בשו"ת חקרי לב מהדו"ב ח"א אבהע"ז סימן י"ב].

ובספר טהרת התורה להגה"צ רבי סענדר ערלנגער שליט"א (ח"ב סימן ה' ס"ק ל"ב) כתב דאין איסור מדינא בקריבות אפילו אם מתקשה, רק אם מגיע על ידי זה להוצאת ז"ל, וראה לזה מהא דמצוה לפקוד את אשתו ביוצא לדרך בקריבות דחו"ל גם סמוך לוסתה, כמבואר ביו"ד ס"ס קפ"ד, והרי בדרך הטבע קריבות דחו"ל מביאין לקישוי, וכן בשו"ע שם סעיף ב' מתיר בקריבות גם בלי יוצא לדרך סמוך לוסתה, דלא נאסר רק תשמיש, ומ"מ הזהירו מאוד שלא יבוא לידי הוצאת ז"ל. ואם אינו יודע הגבול ויש חשש שיבוא לידי הוצאת ז"ל, איסור גמור הוא. ועיי"ש מה שהאריך בזה והביא שם דיש שהחמירו בענינים אלו, ומסיים: וצריך הרבה חכמה ודעת האריך לבנות את ביתו באהבה וריעות ולא לפגום בעניני קדושה, ויתיעץ האדם עם ת"ח יר"ש היודע הלכות דרך ארץ וחומר ענין שמירת הברית כראוי.

ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן רמ"ב אות ב') כתב: אם יש היתר לחבקה ולנשקה ביום או אף בלילה כל שאינו בזמן תשמיש, אף שמביא לידי קישוי, הנה רבים מהיראים את ה' נבוכים בשאלה זו, כי הדין לא נתפרש בפוסקים בעליל האם לא הותר אלא לצורך זיווג, או זה כדמשמע בפשוטו לכאורה שלא נאסר הקישוי אלא בעלמא, ולא כשהוא בחברת אשתו. הן אם הקישוי בא על ידי הקירוב שלא בידיעתו ושלא בכוונתו כפי חק הטבע שהטביע הבורא ית', הגם שהקישוי לא יבוא בלא תאוה, וכדקיי"מ ביבמות נ"ג ע"ב אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת, אבל הוא כדי לשמחה, הן אפילו אם מתכוון לכך להנאת עצמו, מ"מ מסתבר שאיסור הקישוי אינו איסור עצמי, אלא מפני שזה גורם להוציא אח"כ ז"ל, וכאן שאשתו עמו והיא בזמן טהרה, יש לו פת בסלו ויכול לשמש בזמן הראוי בלילה, וגם אם יתאוה ביותר יכול לפייסה ולבעול מיד, ואפילו ביום באופנים המותרים. ועיי"ש מה שהאריך להביא ראיות לכאן ולכאן ומסיים: והנה מה טוב היות האדם מקדש עצמו במותר לו, ובודאי דמאן ידיע בנפשיה שעלול לבוא על ידי זה למכשול אסור לו, אך הוכרחנו לפרש גם אופני צדדי ההיתר כדי שלא לנעול את הדלת, וילך בדרך הממוצע כי הקצוות מסוכנים.

ובעזר העזר סימן כ"ה סעיף ו') כתב: משא"כ לענין אשתו שהיא בגד פת בסלו תמיד, וחז"ל התירו בזה להדיא חיבוק ונישוק בעת ווסתה וכדומה, ואמרו שיש שמירה מחטא על ידי הפקידה, נראה דלא שייך בזה מידת חסידות למנוע את עצמו מזה, ומסיים שם: דאין חשש מכשול בזה כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

וכן בשו"ת שלמת חיים (סימן תנ"ב) נשאל למה ביוצא לדרך דמחויב בחו"ל לא חששו שעלול לבוא למכשול קישוי והוצאת ז"ל, והשיב: שומר מצוה לא ידע וכו', ופשיטא שאם מרגיש שיבוא לידי עבירה פטור גם מזה. ועיי"ש בסימן תנ"ג שכתב דאין לחוש לקישוי והוצאת ז"ל במי שהוא רגיל, עיי"ש.

ויש לציין דכל מה שכתבתי זה רק מה שנוגע להלכה אם יש איסור לבוא לידי קישוי ע"י אשתו טהורה (ונועזת בזה בידידי הרבנים הגאונים רבי דוב שיף שליט"א ורבי יעקב רודמן שליט"א), אולם למעשה כל אחד צריך להתייעץ עם רבו האם זוהי הנהגה הראויה בשבילו. ועיין בספר תורת הבנין (פרק ד' הערה 77) מש"כ בזה בשם רבותינו מרן הגר"ש אוערבאך זצוק"ל ומרן הגר"ש אלישיב שליט"א.

תשמיש ביום בבית אפל לכתחילה

יסוד דין איסור תשמיש ביום

א. נדה דף ט"ז ע"ב א"ר יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום, מאי קרא, שנאמר (איוב ג) יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר, לילה ניתן להריון יום לא ניתן להריון. ריש לקיש אמר מהכא (משלי י"ט) בוזא דרכיו ימות. ובגמ' דף י"ז ע"א איתא, אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום שנאמר (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך. מאי משמע, אמר אביי שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. אמר רב הונא ישראל קדושים הם ואין משמשים מטותיהן ביום. אמר רבא ואם היה בית אפל מותר, ותלמיד חכם מאפיל בכסותו ומשמש, ע"כ. ומבואר מזה ד' שיטות באיסור תשמיש ביום. והנה טעמים של רב חסדא ורב הונא מבואר בגמ', דרב חסדא חשש לשמא ימצא בה דבר מגונה, ורב הונא חשש משום קדושה וצניעות, אך טעמים של רבי יוחנן וריש לקיש לא נתבאר להדיא בגמ'.

והנה ריש לקיש אסר מהא דכתיב בוזא דרכיו ימות. ופירש רש"י דהמשמש בא לידי בזיון שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. והיינו כטעם רב חסדא. וצ"ב למה רש"י פירש בדעת ריש לקיש מטעם שמא תתגנה, ולא מטעם רב הונא דהוא משום צניעות.

ואפשר לומר דטעם רב הונא אינו איסור אלא מעלת קדושה, וישראל קדושים הם, וכ"כ בעיין יעקב, ועיין באוצר הפוסקים אה"ע סימן כ"ה ס"ק כ"א אות א'. ובדברי ריש לקיש משמע שהוא איסור מעיקר הדין, שהרי אזיל על דברי רבי יוחנן שאסור לשמש מיטתו ביום, ועל כרחק לפרש טעמא דר"ל משום שמא ימצא בה דבר מגונה שהוא איסור מדינא. אך בפתחי נדה כתב שגם לר"ה הוא איסור מדינא, והדרא קושיא לדוכתא. ויש לומר דיעויין במהרש"א שביאר דמש"כ בוזא דרכיו ימות, היינו דע"י שתתגנה עליו יבטל מפריה ורביה, והוי כמת שאינו מניח אחריו בנים ע"ש, ולפ"ז על כרחק לפרש מטעם רב חסדא ולא מטעם רב הונא. אך יעויין ברש"י שבת דף פ"ו ע"א שפירש דטעמא דר"ה דאין לשמש מטתו ביום מדכתיב בוזא דרכיו ימות, ומבואר דיש לפרש האי קרא גם מטעם דרב הונא ולא רק מטעם דרב חסדא, וכמו שפירש רש"י בנדה, ולפ"ז צריך לפרש האי דימות, היינו מיתת הנפש וכמו שפירש המלבי"ם במשלי שם, או עניות וכמו שפירש ביפה ללב ח"ב סימן ר"מ אות י"א.

תשמיש בבית אפל או במאפיל בטליתו

ב. יש להסתפק בדעת רבי יוחנן דילף איסור תשמיש ביום מקרא והלילה אמר הורה גבר, האם סיבת האיסור הוא ההריון עצמו שאינו טוב ביום, או שמקרא דההריון בלילה ילפינן שהלילה הוא זמן התשמיש ולא היום וממילא ההריון הוא בלילה, וטעם הדבר אינו מצד ההריון אלא או משום שמא ימצא בה דבר מגונה או משום צניעות.

ונראה דהנה המהרש"א כתב דלדעת רבי יוחנן דיום לא ניתן להריון, אין היתר לשמש ביום בבית אפל. וכ"כ בעיין יעקב דלר"י אין היתר לשמש בבית אפל, וכן לת"ח במאפיל בטליתו. וכ"כ בפתחי נדה. [אך מה שהוסיף הפתחי נדה דאפשר דגם לריש לקיש אסור, הוא תימה, שהרי טעם ר"ל הוא משום שמא ימצא בה דבר מגונה וכמו שפרש"י, וא"כ בבית אפל שפיר יש להתיר]. ובערוך לנר הוסיף דכשהאשה מעוברת או מניקה שרי לשמש ביום, וכן בלילה לאור הנר ע"ש. ומבואר מזה דסיבת האיסור הוא ההריון עצמו.

ולפי זה יש ליישב מה שכתב במדרש רבה פ' תולדות פרשה ס"ד סעיף ה' וז"ל, כתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים, מיד והנה יצחק מצחק. ר' חייא בר אבא אמר בשביל שהעלו לך ימים רבים היית עושה את הדבר הזה, לא כך א"ר יוחנן המשמש מטתו ביום הרי זה מגונה, דא"ר יוחנן אין תשמיש המטה אלא בלילה שנאמר (אסתר ב) בערב היא באה ובבוקר היא שבה. איוב מקלל יום לידתו "וליל" עיבורו, הדא הוא דכתיב (איוב ג) יאבד יום אולד בו והלילה אמר וגו'. א"ר מרינוס בר הושעיה אמר איוב הלואי היתה אמי נדה בשעה שבא אבא להזדקק לה, שתאמר לו הורה גבר אין עכשיו עת הריון מגבר. ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו שנאמר (ירמיה כ) ארוה היום אשר יולדתי בו, זה יום הלידה. יום אשר ילדתי אמי, זה יום העיבור. אפשר חלקיהו אדם צדיק והיה משמש מטתו ביום, אלא לפי שהיתה איזבל הורגת נביאים, בא ושמש מטתו ביום וברח, ע"ש. וצריך ביאור מה תמהו על יצחק וחלקיהו ששמשו מיטתם ביום, דילמא מיירי בבית אפל או בת"ח ומאפיל בטליתו דשרי בהכי, וכדאיתא בגמ' נדה דף י"ז. אך לדברי המהרש"א ודעימיה ניחא שפיר, דהיתר תשמיש ביום בבית אפל, אינו אלא לדעת רב חסדא שאיסור תשמיש הוא משום שמא יראה בה דבר מגונה, או לר"ה דאיסורו משום צניעות, אך לרבי יוחנן שאיסורו משום שיום אין זה זמן

הריון, אין היתר לשמש ביום כלל, ואם כן המדרש שנקט טעמא דרבי יוחנן שפיר הקשה על יצחק וחלקיהו איך שמשו מטתם ביום.

וכן היה אפשר ליישב נמי משה"ק המפרשים על הרמב"ם בפכ"א מה' איסורי ביאה ה"י שסתם לאסור תשמיש ביום, ולא כתב דבבית אפל מותר. והמגיד משנה כתב, ולא הזכירו רבינו כדי להרחיק מהרגל תשמיש ע"ש. והוא תימה שהרמב"ם ישמט גמ' מפורשת מהאי טעמא. ולמבואר י"ל דהרמב"ם אזיל כשיטת רבי יוחנן שאין היתר לשמש בבית אפל, שיום אינו זמן תשמיש כלל. אך זה אינו, דהרי הרמב"ם כתב שתלמיד חכם מאפיל בטליתו ומשמש, ולדעת רבי יוחנן אין היתר בדבר גם לת"ח, וכמו שכתבו העיין יעקב הפתחי נדה והערוך לנר. ועוד, דהרמב"ם כתב לאסור תשמיש בלילה לאור הנר, ולטעמו של רבי יוחנן אין בדבר איסור כיון שהוא לילה וכמש"כ הערוך לנר. ועוד דהרמב"ם כתב וז"ל, אסור לישראל לשמש מטתו ביום שעזות פנים היא לו, ע"כ. ונראה שזה כטעם רב הונא שישראל קדושים הם ואין זה דרך צניעות. [ויוצא מזה שרב הונא ס"ל שיש איסור בדבר ולא רק מעלת קדושה, ועיין לעיל שהבאנו שהאחרונים נחלקו בזה. ומה שהרמב"ם לא נקט כטעם דרב חסדא וכמו שתמה הפתחי נדה שם, הוא משום דטעמא דר"ה הובא בגמ' כדבר פשוט בשבת דף פ"ו ע"א ובכתובות דף ס"ה ע"ב].

ומזה יש לעורר עמש"כ ההגהות מיימוניות דמה שכתב הרמב"ם שתלמיד חכם מאפיל בטליתו ומשמש אין זה אלא במקום צורך גדול, מקורו בדברי המדרש הנ"ל דחזקיהו שמש מטתו ביום רק כיון שהיה מוכרח לברוח ע"ש. ולפי מש"כ אין מזה הכרח, דיש לומר דהמדרש אזיל לשיטתו שנקט כסברת רבי יוחנן שיום לאו זמן הריון, ואין היתר לשמש בבית אפל או לת"ח כשמאפיל בטליתו, אך למ"ד דשרי אפשר שהדבר מותר בכל אופן.

אולם ראיתי בשו"ת תורה לשמה סימן ע' שהביא את דברי המדרש הנ"ל, וביאר דאף דודאי יצחק היה מאפיל בטליתו דשרי לת"ח בכה"ג, אך כיון דהוא אפשר לו לשמש בלילה לא היה צריך לשמש ביום ללא צורך, כי אע"ג דשרי לת"ח להאפיל בטליתו לכתחילה, עכ"ז בעינן שיהיה צורך קצת ולא יעשה דבר זה למותרות. [וצ"ע מלשון הרמב"ם שכתב דשרי דוקא לצורך גדול]. ובהכי ניחא דמיייתי להא דרבי יוחנן שאמר הרי זה מגונה, ובאמת בגמ' נדה א"ר יוחנן אסור, ולשון מגונה לא משמע איסורא. אך באמת הם תרי מימרות, והך מימרא דרבי יוחנן דמסתכל נדה דקאמר אסור לשמש, איירי באינו מאפיל בטליתו וגם אינו בבית אפל, אבל במשמש בבית אפל להמון העם ומאפיל בטליתו לת"ח ליכא איסורא. והך מימרא הנזכר במדרש דנקט לשון מגונה איירי בבית אפל להמון העם ומאפיל בטליתו לת"ח, דכל דלא עביד לצורך כלל רק למותרות הרי זה מגונה, ע"ש. וכע"ז כתב בענף יוסף בביאורו למדרש שם. ומבואר מזה דגם לדעת רבי יוחנן דילף איסור תשמיש מקרא דיום לאו זמן הריון, מ"מ בבית אפל שרי.

וצריך לומר דסבירא להו, דהאי קרא דאין הריון ביום אין זה טעם האיסור, אלא מהא דחזינו שאין הריון ביום ילפינן שאין תשמיש ביום, והוא או מטעם רב חסדא דשמא ימצא בה דבר מגונה, או מטעם דרב הונא שאין זה מדרך צניעות, ולפ"ז אם משמש בבית אפל שרי, וכן כתב בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סימן ק"ב דגם לדעת רבי יוחנן שרי לשמש ביום בבית אפל.

תשמיש בבית אפל לכתחילה

ג. המ"א סימן ר"מ ס"ק כ"ו כתב דתלמיד חכם מאפיל בטליתו במקום צורך גדול וכמש"כ הרמב"ם, אך בבית אפל שרי לכו"ע אף לכתחילה וכמו שמוכח בכתובות דף ס"ה ע"ב ע"ש. ויש לעורר, דהנה הרמב"ם כתב שאין להתיר לת"ח להאפיל בטליתו אלא במקום צורך גדול, ובהגהות מיימוניות כתב שמקורו מהא דתמה במדרש על חלקיהו אביו של ירמיהו איך שמש ביום, ותייף דהיה מוכרח לברוח מפני איזבל, ואם איתא דבמאפיל בטליתו שרי לכתחילה מה הקשו על חלקיהו דילמא האפיל בטליתו, ע"ש בהגהות מיימוניות. ומזה יש להוכיח נמי דבבית אפל לא שרי לכתחילה, דאם איתא דשרי לכתחילה א"כ תחזור הקושיא למקומה דילמא הוי בבית אפל, אלא ודאי דאין היתר לכתחילה לשמש ביום כלל. וכן יוצא ממש"כ בקרית מלך דמקור דברי הרמב"ם דאין לת"ח להקל אלא לצורך גדול, מהא דאיתא בכתובות דף ס"ו ע"א לאו אורח ארעא לשמש ביום. ויוצא דגם בבית אפל אין להתיר אלא בצורך גדול. וכן יש לדקדק מדברי המאירי נדה דף י"ז ע"א דה"א ע"פ שאסור. אך המ"א הוכיח כדבריו מהא דאיתא בכתובות דף ס"ה ע"ב, תנן המשרה אשתו ע"י שליש אוכלת עמו מליל שבת לליל שבת.

וקאמר בגמ' מאי אוכלת, רב נחמן אמר אוכלת ממש, רב אשי אמר תשמיש. מתיבי רשב"ג אומר אוכלת בליל שבת ושבת, בשלמא למ"ד אכילה היינו דקתני ושבת, אלא למ"ד תשמיש תשמיש בשבת מי איכא, והא"ר הונא ישראל קדושים ואינם משמשים מטותיהן ביום, ומתירין האמר רבא בבית אפל מותר ע"ש. ומבואר מזה דבבית אפל שרי לכתחילה. [ובחכמת שלמה הוכיח מהאי סוגיא דת"ח מאפיל בטליתו ומשמש לכתחילה, ודלא כרמב"ם, והוא תימה דבסוגיא שם לא הוזכר דין מאפיל בטליתו אלא רק דין בית אפל, ושפיר יש לחלק ביניהם וכמש"כ המ"א. וכן צ"ע מש"כ בספרו מי נדה דף י"ז ע"א להוכיח כרמב"ם מהסוגיא שם ותמה על המהרש"א, ולא נחית לחילוק המ"א, ומבואר דלא ניחא ליה לחלק בין בית אפל למאפיל בטליתו].

והאחרונים כתבו לדחות, דיעויין בשטמ"ק שם שהביא בשם הרמב"ן הריטב"א והרא"ה דמייירי בפועלים שחיוב עונתם פעמיים בשבוע, וס"ל לרשב"ג שצריך לקיים אחת בליל שבת ואחת ביום שבת. ויש לומר דדוקא התם שמחויב לקיים עונתו שרינן ליה לשמש ביום, אבל בלא"ה אסור, ולהדיא כתב הריטב"א שם דבמקום צורך מותר לשמש ביום, הא בלאו הכי אסור. וראיתי בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סימן ק"ב שכתב דאין לשמש מטתו בבית אפל אלא במקום צורך גדול, והאי דכתובות דף ס"ה שאמר רשב"ג דמשמש בליל שבת ושבת, צריך לומר דמייירי שאירע אונס שלא היה יכול לקיים מצות עונה בליל שבת, שזה ג"כ נחשב צורך גדול לקיים ביום כשיש בית אפל ואין לחייבה למחול, ויהיה הפירוש אוכלת לילי שבת ושבת, שהו"ה הוא במקום תיבת או, היינו אוכלת או בליל שבת או בשבת אם לא אכלה בלילה ע"ש. וצריך עיון שלא הזכיר מדברי הרמב"ן הריטב"א והרא"ה שהעמידו דמייירי בפועלים שחיוב עונתם פעמיים בשבוע, וכן לא הזכיר שזו הוכחת המ"א, וצ"ע.

ומכל מקום ארווחא מדבריו ליישב מש"כ לעורר באוצר הפוסקים סימן כ"ה ס"ק כ"א אות ב' בשם ספר פני משה סק"ג, דהנה השטמ"ק שם כתב בשם רבני צרפת דרב אשי מייירי בת"ח שעונתם מליל שבת לליל שבת, וא"כ על כרחק דרשב"ג דפריך מיניה ארב אשי מייירי נמי בעונת ת"ח שהיא פעם אחת בשבוע, ואעפ"כ התיר לשמש ביום. ונמצא שדין זה תלוי בפלוגתת הרמב"ן הרא"ה והריטב"א כנגד רבני צרפת, ע"ש. ולדברי האג"מ יש לומר דכו"ע מודו שאין היתר לשמש בחדר אפל אלא במקום חיוב עונה, והא דקאמר רשב"ג אוכלת עמו ליל שבת ושבת, או דמייירי בפועלים שעונתם פעמיים בשבוע, או דמייירי בת"ח ומייירי שנאנס ולא קיים עונתו בליל שבת, ואו קאמר וכאג"מ. ולכאורה הוא דבר מוכרח, דאם מייירי בת"ח שעונתו רק פעם בשבוע למה יהיה מחויב הכא לשמש בליל שבת ובשבת, א"ו או קתני וכאג"מ. ועיין בברכי יוסף אור"ח סימן ר"מ אות י"א.

ובשו"ת תורה לשמה סימן ע' כתב להוכיח שמותר לכתחילה לשמש בבית אפל, דהנה הטור אור"ח סימן ע' כתב, חתן הכונס את הבתולה פטור מק"ש בין ביום בין בלילה ד' ימים וד' לילות אם לא עשה מעשה, והב"י כתב בשם רבינו מנוח פ"ד מה' ק"ש ה"א דמדברי הרמב"ם משמע שפטור מק"ש גם בימים, אבל אפשר דלא מיפטר אלא בלילות אבל לא בימים, דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא, והכי מסתברא, עכ"ל. והטור כתב כדמשמע מדברי הרמב"ם, ע"ש בב"י. ויוצא מזה דדעת הרמב"ם דבבית אפל אפילו לכתחילה שרי, וכן לת"ח אם מאפיל בטליתו שרי נמי לכתחילה, ולהכי קא פסיק ותני בכל אדם הן בעל מעשים הן ת"ח דפטור מק"ש גם בימים, ולא אמרינן מסח דעתיה מינה, ע"ש. וכן כתב להוכיח בספר עצי ארזים אה"ע סימן כ"ה סק"ב (הובא באוצר הפוסקים שם ס"ק כ"א אות ב') דמוכח מזה דדעת הרמב"ם דשרי לשמש בבית אפל.

ונראה דאפשר דדעת הרמב"ם שאין לכתחילה לשמש ביום בבית אפל, והא דחתן פטור מקריאת שמע של יום, אינו משום תשמיש של יום, אלא משום שגם ביום טרוד מתשמיש של לילה. שוב ראיתי שכן יש לדקדק מדברי המאירי בברכות דף ט"ז שכתב וז"ל, מה שפטרנו חתן מק"ש יש ואומרים שלא נאמר אלא בשל ערביה, ואין צריך לומר שאף בברכותיה פטור, אבל של שחרית חייב שאינו זמן טירדא לענין זה. ויש מפקפקים בדבר להקל בו אף בשל שחרית, שהרי מכל מקום טרדת הלב יש כאן, עכ"ל.

ועוד יש לעורר, דאף אם נימא דחתן פטור מק"ש ביום משום דשרי לשמש ביום, מ"מ אפשר שהן ת"ח והן ע"ה רק בבית אפל מותרים לכתחילה, אבל בהאפלת טלית אסור אף לת"ח, דהאפלת טלית חמיר טפי וכמו שכתב המ"א, ודלא כמש"כ התורה לשמה להוכיח מזה דת"ח מאפיל בטליתו לכתחילה.

המשך בעמ' טט

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בהל' צניעות (סי' ר"מ-רמ"א)

בפני שאר ספרים

א. ובפני שאר ספרים כגון כתבי הקודש שאין עשויים בקלף ובגלילה, וכן גמרא ושאר ספרי קודש שלנו (או דפים של ד"ת ופסוקים) הכתובים בכת"י או בדפוס (ועי' סי' מ' סק"ד לענין דפוס), **וה"ה תפילין ומזוזות**, א"צ לעשות מחיצה בפניהן, ומהני לכסותם כלי בתוך כלי.

ובפרטי דין זה דכלי בתוך כלי:

1. כלי בתוך כלי, וה"ה דמהני ב' כסויים שמכסים בב' בגדים זה ע"ג זה (סקל"א).

2. ואם הם כסויין המיוחד להם ככיס של תפילין, אפי' הם מאה חשובים **ככסוי אחד**, וצריך עוד כסוי אחד מלבדם, ומהני בזה גם אם יכסה כסוי הפנימי שאינו מיוחד להם, ויתנו בתוך כסוי המיוחד (סי' מ' סק"ח).

3. כיס של תפילין המונח בתוך כיס הטלית: למג"א ודה"ח חשוב ג"כ ככיס המיוחד לו, ומ"מ יכול לעטוף כיס התפילין **בטלית עצמה**, והיא ודאי אין נחשבת כלל מיוחד ומותר. ואם כיס התפילין תפור ע"ג כיס הטלית מבחוץ, בזה אין נחשב צד התחתון של כיס הטלית כלי של תפילין, ומועיל בהם אם הפכן (סי' מ' סק"ז ובה"ל).

4. וילון התלוי לפני המיטה אף שנע ונד ואין לו דין מחיצה, מ"מ מהני בתורת כסוי (אחד) אם אין הספרים נראים מעבר לו, ויכסה בעוד כסוי וסגי (סק"ל), אבל בפ"ע אין מועיל. [א.ה. ומה שמשמע בבה"ט דלהחוי"י מותר בזה, המעיין בפנים יראה שלא מטעם וילון התיר אלא מטעם ספרים הנדפסים (ונזכר בסי' מ' סק"ד במ"ב), וכבר העיר בזה בפ"ת יו"ד סי' רפ"ב סק"ב].

5. לפרוס בגד ע"ג ארגז: אותם ב' כסויין סגי במה שמכסן מלמעלה ובצדדים אף שאין מכסים ג"כ מלמטה, ולכן מהני במונח בארגז לפרוס טלית ע"ג אף שאין הטלית מכסה תחת הארגז (סקל"ב וסי' מ' סק"ד) [ובבה"ל שם ד"ה בית כ' דאולי זה לא מהני רק בכסוי העליון, אבל תחתון עכ"פ בעי שיכסה מלמטה, וכ' "צ"ע איך מהני אבל הפוסקים לא חילקו בזה"].

6. כריכת הספרים אין נחשב ככסוי כלל, דהיא כגוף הספר, ובעינן עוד ב' כסויים (סי' מ' סק"ד) [א.ה. ועי' סי' קנ"ד סק"ט].

7. מזוזה הקבועה לפני כריכת ספרים ב' כסויים, והיינו שיכסנה כסוי נוסף לבד מכסויין המיוחדין לה, ואם מכוסה בכסוי זכוכית (וכדו') שנראות מתוכה חשוב כסוי אחד, ומהני לכסות בפרסת סודר, אבל אין מהני לכסותה בעוד זכוכית שהרי נראית מתוכן (סי' מ' סק"א). [א.ה. ולכאוי' הכוונה דאם כשהדלת נסגרת היא מבחוץ, מהני אפי' כשהדלת פתוחה, עי' סי' נ"ה סי"ג].

8. אם עשה המזוזה מתחילה בב' כלים שיחשב כלי בתוך כלי, כגון שכתב המזוזה בנייר ואח"כ הניחה בתוך שלה (בין במזוזה ובין בשאר ספרים כיו"ב), כ' החכמ"א דנ"ל דמותר כיון שבתחילה כיון לכך (סי' מ' סוסק"ז) [א.ה. ועי' בהערות נחוצות בסו"ס קצור הלכות נדה (להגר"י בויאר שליט"א) ובמקורות, שכ' דהחזו"א פסק בזהיר זה דעטיפה בנייר תהפכנו לכלי בתוך כלי (וכנראה סבר דהוא ג"כ כלל המיוחד), ואם יש שם ש"ד-י על הבית צריך ב' כסויין עליו].

9. ארגז גדול המחזיק מ' סאה שהוא שיעור אמה על אמה ברום ג' [ולכאוי' אין הכוונה בצורה זו דוקא, רק דמחזיק מ"ס חולקת רשות לעצמה, וא"צ עוד כסוי על הארגז. ויש מחמירין בזה, ונר' דבשאר ספרים (וזולת ס"ת תפילין ומזוזות) הסומך להקל בודאי אין למחות] (א.ה. ויל"ע בפתוח מצדו), **ואם הוא מחובר במסמרים לכותל** לכוי"ע יש להקל (סי' ר"מ סק"ג).

10. אסור להניח התפילין במיטה תחת הכר, באשתו עמו או שלא כנגד מראשותיו (דכנגד מראשותיו אסור בכל גווני) אלא בכלי בתוך כלי, ואם מניח ב' כרים עליו הוי כלי בתוך כלי, וכן אם מונחין בכללן ומכסה דבר א' הרי ב' כלים (כ"ד הרבה פוסקים, והא"ר מחמיר דכלי בתוך כלי לבד הכר בעינן), ואם אין רוצה לשמש חשוב אין אשתו עמו, ולט"ז אסור גם בזה, וי"מ דהיינו בהוסכם אצלו שלא ישמש, אבל בסתמא חשוב אשתו עמו (סי' מ' ס"ג וסי' וסק"ד, בה"ל ד"ה ואם וד"ה אשתו).

11. לא יניח ספר על מיטה שישן עליה ובפרט עם אשתו, כי ש"ז מצוי עליו (סוסק"ד).

בענין לאור הנר

א. אסור לשמש לאור הנר. ואין מועיל בזה מה שיאפיל בטליתו ואפי' אם הוא ת"ח, ואפי' אין שם אלא מעט אור, וכגון שמאיר דרך השפופרת או העששית, והעובר ע"ז ה"ל בנים נכפים (סי"א וסקל"ט ובה"ל ד"ה לאור).

ב. אם כיסה הנר בכלי או שהפסיק בוילון וכדו', אף כשאין לו תורת מחיצה כלל, אם אין נראה מאור הנר כלל מותר (וא"צ ב' כסויין) (הרמ"א וסי' שט"ו סק"י).

ג. ע"י הפסק מחיצה גבוהה י' טפחים מותר, ואם היא וילון וכדו' צריך לקשרה מלמטה היטב שלא תנוד ברוח (ועמש"כ בזה בדין מחיצה לס"ת), דבלא"ה אינה מחיצה.

ומהני מחיצה זו אף שהיא דקה ואור הנר נראה מבעדה, או שנראה למעלה מהמחיצה, כיון שהיא מחיצה גמורה, **ודוקא ע"י האפלת טלית** דבלא"ה ודאי אסור, דכיון שהחדר מלא אור לא עדיף מביום (סקמ"א), ומ"מ משמע בפוסקים דהכא מהני האפלה בטליתו

בדיני צניעות התלויים במקום וכיו"ב

א. יניח מיטתו בין מזרח למערב: ופי' השו"ע דהיינו שתהי' המיטה ראשה לצפון ומרגלותיה לדרום, **ובתשו"מ"ע** פסק (כזוה"ק) דראשה למערב ורגליה למזרח, ולכתחילה טוב יותר לנהוג כהשו"ע דיש מפרשים כן גם כוונת הזוה"ק (סעיף י"ז, וסי' ג' ס"ו וסק"א).

ב. אסור לשמש בפני אדם אחר כשהוא נעור ואפי' ע"י הפסק מחיצת עשרה, מפני שמרגיש בהם ואין זה צניעות, ואם הוא בענין שאין מרגישים כלל מותר ע"י הפסק מחיצה, **ובפני תינוק** שאין יודע לדבר מותר (דכבמה דמי - טור).

ובפני אדם ישן מותר אפי' בלא הפסק מחיצה, ומ"מ גם בזה לכתחילה טוב שיעמיד מחיצה (פאראואן) סביב המיטה (ס"ו וסק"ב ובה"ל ד"ה ניעור) (ועי' בטור שהביא הנהגת האמוראים שהחמירו ע"ע אפי' בפני בע"ח וזבובים וכדו').

ג. אכסנאי אסור לשמש אפי' כשכל בני הבית ישנים (ודלא כמג"א, ועי' א"ר סק"א הטעם דחמיר אכסנאי טפי), אא"כ יחדו להם בית או חדר מיוחד ואין בעה"ב נכנס לשם, ובלבד שלא יישן בטליתו של בעה"ב שמה יראה עליו קרי.

ד. לישן בחדר שאיש ואשתו ישנים: איתא בגמ' דלא יישן בחדר שאיש ואשתו ישנים בו, שבושין לעסוק בד"א שמה ניעור, ואפי' כשהיא נדה אסור, וקרינן ביה את נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה, שבושין מלדבר דברים שבצנעה, ולפ"ז נר' דאם שניהם מבקשין אותו שישן שם ליכא איסורא (סקנ"ב ושע"צ).

ה. על מיטה שתינוק ישן עליה הוא סכנה לתינוק, והיינו באינו בן שנה, וישן לרגלם, ואין מניח ידו עליו, אבל אם אינו בן שנה, או דינן לצד ראשם, או שמניח ידו עליו אין חשש בזה (סט"ז).

בפני ספר תורה

א. אסור לשמש בפני ס"ת, וכן חומשים ושאר נביאים וכתובים הכתובים בקלף בגלילה (וכגון מגילת אסתר - חכמ"א), ואם אינו נזהר בזה יש בו חשש סכנה (בה"ל ד"ה בית שיש), וצריך להוציאו **לחדר אחר** (ועי' בסמוך אם נראים דרך דלת החדר הפתוחה).

ואם אין לו חדר אחר: יעשה מחיצה בפניו גובה י' טפחים, אבל כלי בתוך כלי לא מהני בהם (ס"ו) [א.ה. ויש לעי' אם חולק כל גובה החדר במחיצה אם נחשב ע"י כחדר אחר, או דתלוי בקבוע כן בתמידות].

ב. מדיני המחיצה: 1. דוקא מחיצה שיש לה שם מחיצה גמורה, שעשוי באופן שאינה נדה ברוח מצויה, וכגון שיעשנה מחומר קשה כפאראואן וכדו', או בעושה ע"י סדין וקושר מלמטה היטב שיהא מתוח ולא ינוד ברוח [ועי' סי' תר"ל סקמ"ח דמבואר דצריך שלא ינוד אפי' ה' עומד בחוץ, ואינו מועיל במה שאינו נד מחמת שהוא בתוך הבית, ועי' חזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ד, וע"ע חזו"א סי' ע"ז סק"ן].

2. ובאופן שיש במחיצה נקבים וחלונות (וכגון עי' לבד וכדו') אף שנחשב מחיצה גמורה לשאר ענינים, מ"מ **להמג"א אסור** דכיון דהספרים נראים איכא קצת בזיון, אא"כ מכסה הספרים באיזה כיסוי (ואז מהני אף בכסוי אחד ואף לס"ת), **וי"א דמותר**, ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז, אבל לכתחילה טוב לכסות, ובפרט בס"ת בודאי יש להחמיר (סקכ"ה ושע"צ סק"ב) [א.ה. ויל"ע במחיצת זכוכית, ואינו ענין למזוזה דסי' מ' סוסק"ז דשם איירי מדין "כסוי"].

3. ואם הספרים עומדים בגובה ונראין מעבר למחיצה, כ' בה"ל ד"ה עד דמסתיתם הטור ושו"ע משמע **דמותר, והא"ר מפסק** ויש להחמיר בס"ת, ובשאר ספרים אפשר שיש להקל כיון שיש מחיצה גמורה המפסקת [א.ה. ויש לדון בשינוי מדין הקודם דנקבים במחיצה (ובמג"א משמע שהשוה), ואולי קאי אפי' לחולקים על מג"א הכא חמיר, או דלמא סבירא ליה דקיל מיניה אפי' למג"א, ואכמ"ל].

4. ובעומדים על מדף גבוה בלא מחיצה, אין הגובה מועיל כלום (אפי' בשאר ספרים) דהכל רשות אחת, וצריך מחיצה (בס"ת) (ואפי' בשאר ספרים ומזוזה צריך עכ"פ בזה ב' כסויים וכדלהלן) (בה"ל ד"ה עד).

5. כשעומדים בחדר אחר והדלת פתוחה ונראים דרכה, יש דעות בפוסקים, ומצדד הבה"ל דאף למג"א האוסר בנקבים שבמחיצה, כאן שהוא חדר אחר לגמרי אין בזה בזיון, ומ"מ בס"ת יש להחמיר ולכסותו, ובשאר ספרים אף שיש מחמירים הסומך להקל אין למחות בידו (ד"ה אסור).

6. אם צריכה המחיצה לחלוק כל רוחב החדר (עי' סי' פ"ז סק"ט), דלמג"א צריכה לחלוק מכותל לכותל, והרבה אחרונים מפסקין, ובח"א חשש שם בדאורייתא למג"א, ובעומ"ר יש להקל (אבל רק נגד המחיצה) [א.ה. ולכאוי' אם לעניננו הוא דאורייתא יש לחוש לחלוק כל החדר, או עכ"פ להקיף במחיצה המיטה מכל צדיה, או הס"ת מכל צדדיו, ויל"ע].

7. חצר קטנה שנפרצה לגדולה (היינו כשכולט מתוך החדר באמצעו עוד חדר קטן וכדו', שהקטנה פתוחה במלואה לגדולה, ולגדולה נשאר מהכותל (מב' הצדדין), בענין המבואר סי' נ"ה סעיף ט"ז ועוד, דהקטנה נגררת אחר הגדולה ואין גדולה נגררת אחר הקטנה, נסתפקתי בזה אם דנים על מקום "הס"ת" או על מקום התשמיש, וצ"ת בגמ' ערובין צ"ב].

גם למי שאינו ת"ח (ודוקא ביום לא התירו אלא לת"ח) (שעה"צ סקכ"ז).

ויש מחמירין שאם אור הנר נראה, לא מהני המחיצה אפי' ע"י האפלת טלית (וכ"כ החכמ"א מהמקובלים, והובא בשל"ה מהאריז"ל - שעה"צ סקכ"ד, יעו"ש דמפרשים בהאריז"ל דהיינו בלא האפלת טלית, ומ"מ החמיר החכמ"א משום סכנה). ומכל מקום **אם היריעות עבות ומחשיכות**, אף שאין מחשיכות לגמרי לכוי"ע שרי (א.ה. אף להמקובלים הנ"ל, ומ"מ האפלת טלית יצטרך) (שעה"צ סקכ"ה יעו"ש).

ד. אם הנר בחדר אחר ואורו נכנס לחדר זה מותר, וכ"ש ממחיצה, ומ"מ צריך האפלת טלית (סקמ"ב), וכ' שעה"צ (סקכ"ו) דמשמע שזה מהני אפי' לד' המקובלים (דלעיל). **ומסתפק שעה"צ** אם מהני האפלת טלית גם כשאור הנר מאיר עליהם להדיא, ובפמ"ג משמע דמהני, ועכ"פ כשאין מאיר עליהם להדיא ודאי שרי על האפלת טלית [א.ה. וכמדו' דספק זה במאיר להדיא עליהם הוא שם באותו חדר, ועי' מחיצה להמתירים לעיל, וכ"מ בפמ"ג שם, ועי' בסמוך לענין אור הלבנה].

ה. לאור הלבנה: ג"כ אסור, ודוקא **כשמאיר עליהם** ממש [א.ה. ולהפמ"ג הנ"ל לכאוי' מהני האפלת טלית שהרי זה כמחדר אחר, ולספיא דשעה"צ סקכ"ו גם כאן יהי' ספק זה דאולי מהני, ויל"ע בסדה"י דנר' דתלה בטעמים אחרים, וצ"ת], **ובאין מאיר** עליהם ממש אף שמאירה לבית מותר, ומ"מ נכון שיאפיל בטליתו גם בזה (סקל"ט). ודוקא כשהם **בתוך הבית**, אך אם הם **תחת אויר השמים** [במקום המוקף מחיצות, דבאין מוקף בכל גווני אסור ומכין אותו מרדות], אפי' אין מאירה עליהם להדיא ממש אלא בצילה אסור (שם) [א.ה. ולכאוי' היינו בזמן שהלבנה מאירה עכ"פ במקום זה אלא שהם בצילה, וכמדו' דבזה לא מהני האפלת טלית דהרי הוא כאותו חדר, דהמחיצות אין מבדילות ללבנה, ועי' בסדה"י בטעם שכתב].

בענין עשיית מחיצה זו בשבת ויו"ט (לספרים ולנר)

א. לכפות כלי על הנר: מותר בשבת ויו"ט, אך יזהר להניח מעט אויר בין הכלי להנר דאל"כ יכבה (סי' רע"ז סק"ה) [א.ה. אולי הוא דוקא באופן שאין נראה כלום מאורו דרך שם, דאל"כ מ"ש מנר בלענטערנע ושפופרת].

ב. לכסות הספרים בב' כסויין [בשאר ספרים]: יכול לכוי"ע לכסותם דל"ה מחיצה כלל (סי' שט"ו סוסק"י).

ג. מחיצה המתרת: אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש משתו, וכן לפני ספרים וכו' (רמ"א סי' שט"ו ס"א) [א.ה. והנה לענין ס"ת וכדו' לכוי"ע הוא בכלל זה, דהלא בעינן מחיצה גמורה דוקא].

וכ' המג"א דמה דאסור בפני **אור הנר** היינו דוקא **מחיצה י' טפחים** כשהנר מאיר למעלה (דע"י המחיצה מותר לשמש בהאפלת טלית (להדעות), ובלא מחיצה אסור, וא"כ היא מתרת). **וכן לענין שאר ספרים** הוא כשאין המחיצה גבוהה כ"כ, והספרים נראים מעליה וכדו', דאז אין היתר אלא מדין מחיצה (א.ה. עי' לעיל בדין כשנראים הספרים מעל המחיצה ובמג"א, וצ"ת). **אבל** אם המחיצה גבוהה **שאין אור הנר נראה** מתוכה, וכן בספרים אם אין נראים מחמת המחיצה (והיינו עכ"פ שיכסה עוד כסוי על הספרים דבעינן ב' כסויין), דבזה א"צ לה כמחיצה, **ומועלת ככסוי בעלמא ומותר לעשותה בשבת**, וכ' המ"ב (שם סק"י) דאף שיש מפסקין, דסו"ס ע"י המחיצה הותר לשמש חשובה עדיין "מתרת", מ"מ נר' **דבשעה"ד** יש לסמוך על דבריו (ועי' ש"ח סק"י"ג הטעם) [וע"ע שם בה"ל ד"ה אם שכ' הח"א דבמקום דצירו תוקפו ויש לחוש וכו', אפשר לסמוך בזה (לענין נר ושאר ספרים) על הפוסקים דאין מחשיבין למחיצת עשרה כלל למתרת, כיון שאפשר באופן אחר (ע"י כסוי), ועי' חזו"א סי' נ"ב סק"ד מש"כ בזה].

ד. אם היתה כבר מחיצה רוחב טפח (מן הצד) מערב שבת מותר לפרסה כולה בשבת, **ד"תוספתא אהל ארעי מותר**, ודוקא לעשותה מתחילה אסור (והיינו כשהיתה פרוסה לשם מחיצה, אבל כשהרוחב טפח הוא ע"י קפולי המחיצה, דאין עומד אז למחיצה לא מהני, ואם הי' הטפח מלמעלה וגוללו עתה לצד מטה, כתבו כמה אחרונים דגם בזה מהני (שם סק"א וד"ה שהיה יעו"ש).

ה. בפני אור הנר ביו"ט: אסור לכבות הנר ביו"ט אפי' לצורך תשה"מ, ואפי' אין לו להיכן להוציאו, ולא כלי לכפות עליו, או לעשות מחיצה באופנים הנ"ל המותרים בשבת, **ואף דלהט"ז** באין עיצה אחרת מותר לכבות לצורך זה (ורק דאין מורין כן לאחרים). לא נקטינן כן (סי' תקי"ד).

וביו"ט שני של גלויות יש כמה פוסקים המקילין בזה, ומ"מ מהנכון להחמיר בזה, אא"כ הוא ליל טבילה או שיצרו מתגבר עליו דיש לסמוך על המתירין לכבות הנר. **ואם יכול** להדביק הנרות **כאבוקה** שידלקו מהרה, או **להעמיד הנר במים** שכשתגיע השלהבת לשם תכבה מאליה, יש להתיר זה ביו"ט שני לצורך תשה"מ [ואז יעשה כן גם בליל טבילה וכנ"ל, דעדיף מלכבות בידים] (סי' תקי"ד סק"ה, ובה"ל ד"ה או, וד"ה לכבות).

עוד פרטים בזה התלויים במקום

א. בית המרחץ: לא יבעול בבית המרחץ (סט"ו).
ב. היוצא מביהכ"ס קבוע שיש שם מקום מושב, אל ישמש עד

פ"ר יש עדיין משום ולערב אל תנח ידך (מדברנן) (אהע"ז סי' א' ס"ח), וכן כשהיא מעוברת בו' חדשים אחרונים יכון ג"כ לתקון הולד (וגם זה שייך לפ"ר). ואם מכין כדי לגדור עצמו שלא יתאוו לעבירה, כשרואה שיצרו גובר ומתאווה אל הדבר ההוא גם בזה יסבול שכר (אבל לא כראשונות - טור), אך יותר טוב הי' לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו דמריבו שבע וכו'. אבל מי שא"צ לדבר אלא שמעורר תאוותו כדי למלאותה זוהי עצת יצה"ר, וע"ז אמרו רז"ל המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי (סוס"א) [א.ה. ועי' אגה"ק להרמב"ן פ"ה כמה ענין טהרת וכוונת נקיות המחשבה גורמים ומשפיעים על הולד הנולד (ואפי' כשכבר מעוברת, וגם בזקנה וכדו' נתבאר לעיל בבה"ל ד"ה אלא בעונה דנבראים נשמות קדושות לפי הכוונה), והאריך בזה בראשית חכמה שער הקדושה פט"ז מהזוה"ק, וע"ע אוה"ח הק' פרשת ויחי עה"פ פחז כמים מש"כ].

ח. להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש: אף שאסור לדבר בפיו דברים שבקדושה, מ"מ מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת (ומצוה - קצו"ש), שהרהור אינו כדיבור לענין זה (דערות דבר - דבור אסור הרהור מותר) (בה"ל סי' ע"ג ד"ה ממתניהם) [א.ה. ויל"ע ממש"כ הרמ"א סי' ע"ו ס"ד דש"ז דינה כצוה (ובצוה הרהור בד"ת ג"כ אסור), וע"ש סקט"ד י' מג"א והגר"א דאינו כצוה יעו"ש].

ט. קריאת שמע ודברים שבקדושה כישן עם אשתו ואינם לבושים, אם שוכבים בקרוב ז"ל ופנים להדי פנים אסור, ואם מפסיק בטלית ממתניהם ולמטה (ומסתפק בבה"ל אם צריך שיהי' חוצץ עד סוף גופם, או דבנוגעים ברגליהם מותר), לכ"ע יכול לומר דברים שבקדושה, [ובלבד שיוציא ראשו חוץ לסדין שלא יהא עינו על ליבו, שיהא הפסק בין ליבו לערוותו], ולדעה ראשונה בשו"ע אם מחזירין פניהם לצד השני מותרים לקרות אפי' בשרם נוגע זב"ז, וכן אם אי מהם מחזיר פניו יכול לקרות ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בערותה (אבל לדעה שני' צריך לחוץ בטלית בדוקא, ואז שרי אפי' פנים להדי פנים) [ומיהו בכל זה צריך שיוציא ראשו חוץ למכסה שלא יהו עיניו יכולות לראות את הערוה, וכן לחוץ בטלית על לבו (שידיק הטלית בידי' על לבו) שלא יהא לבו רואה את ערוותו] (סי' ע"ג סק"ד ה' ו' ובה"ל ד"ה שנים וד"ה ממתניהם).

י. יטלו ידיהם קודם תשמיש (לכא' היינו אם הם אחר שינה, וכן ראיתי במו"ב לחיד"א, ועי' יסושה"ע שמבאר דגם בלא שינה משום הכנה), ואחריו (סקנ"ד), ויש מחמירין דנטילה שאח"ת יש ליטול ג"פ (סי' ד' סק"ט).

יא. אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים ועובר על והצנע לכת, ומעביר הבושה מעל פניו, שכל המתבייש אינו חוטא דכתיב ובעבור וכו', ועוד דקמגרה יצה"ר בנפשיה, והעובר ע"ז הויין ליה בנים סומין. וכ"ש הנושק שם שעובר בכל אלה על כל תשקצו, והעובר ע"ז ה"ל בנים אלמים (ס"ד ובה"ל).

יב. ישמש באימה ובריאה: וכמ"ש על ר"א שהי' מגלה וכו' ודומה כאילו כפאו שד, שהי' עושה המעשה ביראה כאדם שהוא נבעת, וכל זה כדי שלא תכנס שום מחשבה אחרת עליו. ועי' בשו"ע שהביא עוד פירושים בזה מהראב"ד, וכולם המכוון שהי' עושה כדי למעט האתו ולכוונה הנ"ל, יעו"ש. ומשמ"כ ע"ז המ"א, והם דברי הראב"ד שבטור דכל המעשים שהם לשם שמים טובים וכו' [ועי' מש"כ בזה בנזירות שמשון ד' הזוה"ק והאריז"ל (נדפס בילקום"מ שו"ע פרידמן), והובאו דבריו בכה"ח].

יג. יהא צנוע בשעת תשמיש (שו"ע אהע"ז כ"ה סוס"ב), ובכלל זה שלא ישמש בפני שום אדם וכנ"ל, וכן שהיו מכוסים עצמם מלמעלה, אבל הם עצמם בקירוב בשר שכן הוא ע"פ הקבלה (ועמג"א) (סקל"ו ושעה"צ סק"ח).

יד. מכלל קדושת הזוג שיהא פנים כנגד פנים (זוה"ק, הו"ד בבה"ט סקט"ו). (ומה שהתיר רבי בהפיכת השולחן, עי' ב"י וס' חרדים ושלח"ק וראשית חכמה). הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות, שמשו שניהם כאחד זו דרך עקש (עי' מאמ"ר), ולא יפרוש באבר חי אלא באבר מת, וימתין עד שיכלו כל טיפות הזרע (כה"ח אות נ"ט ואות ו' והוא מהאריז"ל).

טו. כשתעורר בקשוי אבר בחלום יזהר שלא לבעול אז, כי הבנים יהיו פגומים ח"ו (סקנ"ד).

טז. ק"ש והמפיל: אם צריך לשמש מטתו ירחץ עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואח"כ יקרא, ולפחות יאמר ברכת המפיל ושמע אחר התשמיש (סי' רל"ט סק"ה), ואסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה כשעדין ש"ז מלא, רק ישטוף מים על המקומות שטיף עצמו (סקנ"ד). וע"ע סי' ע"ו סקט"ו מחלוקת הפוסקים אם ש"ז דינה כצוה.

יז. מינקת: בבדה"ב בשם הזוהר דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, ואח"ת לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך שני מילין (48-36 דקות), ואם התינוק בוכה תמתין לפחות שיעור מיל (24-18 דקות).

יח. להתנהג בנקיות וקדושה רצון הקב"ה שיהי' האדם מתנהג בדרך נקיות וקדושה, והמתנהג בדרך מיאוס וטינופת לא יוכל השי"ת להשרות שכירתו אצלו, ולכן אסור להשתין מים בפני מטתו, וכ"ש בפני שולחנו ושאר מקומות שצריכים יותר נקיות (ואפי' היה לבוש אסור, וערום לא יזיק דוקא אם אורחא דמלתא דמתוך כך תתעצל לצאת לחוץ), וע"ז בא לידי עניות. ודוקא כלפי המיטה, אבל אם משתין כלפי חוץ שהולך הקלוח למרחוק מותר, ובאשה אסור גם בזה. ואם משתין לתוך כלי מותר אפי' פניו כלפי המיטה, ות"ח יכפה עליו כלי מלמעלה מפני הרהור ד"ת (ומפני ברכת אשר יצר אם מברך בתוך ד' אמות לו, או שירחיק עצמו ד"א ויברך) (ויטול ידי' קודם אשר יצר, ויחגור עצמו שיהא לבו מכוסה ומובל מהערה) [וכן צריך שתהי' ערותו מכוסה, כמבואר בס' ע"ד] (סי' רמ"א).

ו. בשני רעבון אסור לשמש מטתו כדי לנהוג צער בעצמו עם הצבור, וכן בשאר צרות, ולענין ליל טבילה מותר ויש אוסרים, והסכימו האחרונים להקל ובפרט בשאר צרות. וחשובי בנים כל שלא קיים עדין מצות פו"ר מותר עד שתתעבר, או אם יצרו מתגבר עליו וחושש שיבא להשח"ו [כ"כ א"ר בשם דברי דוד (להט"ז) להקל] (סעיף י"ב, וסי' תקע"ד ס"ד, יעו"ש עוד פרטים).

ז. זמנים שאין ראוי לשמש ע"פ הקבלה: אין לשמש ליל א' דפסח, וליל שבועות, וב' ימים של ר"ה, וליל שמיני עצרת, אם לא בליל טבילה. וכ"ז לאדם המלא ביראה ולא יחטא ח"ו, אבל אלו שיצרים מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה, ועי"ז באים לכמה מכשולות, מצוה לשמש אפי' בר"ה ויטבול למחר, דמצד הדין אין איסור (סק"ז). וליל הושענא רבא הוא כליל שבועות לענין זיווג (סי' תרס"ד סק"ח). וע"ע לענין שאר זמנים (עשי"ת, תשעת הימים, ליל ז' דפסח, חוה"מ פסח, ג' ימי הגבלה וכו') בא"ר מש"כ בזה.

ח. בסוכות: כ' רמ"א ליישב מנהג הנוהגין להקל שלא לישן בסוכה, דהוא משום דמצות סוכה איש וביתו כדרך שהוא כל השנה, ולכן באין לו סוכה מיוחדת פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת, והאחרונים נחלקו דאין בטעם זה לפטור, ובמג"א פי' מפני שהוא "מצטער" כשאין יכול לישן שם עם אשתו, ולפי טעם זה כשאין זמן עונה אין נפטר משינה בסוכה, ומשמע באחרונים דבא"א לישן עמה בסוכה לא יבטל זמן עונה וליל טבילה, ואין לחייבו אח"כ שיחזור לסוכה אלא ישן בביתו עד עמוד השחר (סי' תרל"ט ס"ב וסק"ח).

ט. ביום: אסור לשמש ביום דאינו מדרך הצניעות, אא"כ הוא בית אפל, ות"ח מאפיל בטליתו ושרי, ומ"מ אין להקל בזה אלא לצורך גדול דהיינו כשיצרו מתגבר עליו, ומשמע בחכמ"א דכשיצרו מתגבר עליו ויכול ח"ו לבא לידי חטא, מותר ע"י האפלת טלית בכל אדם (סוס"א וסקמ"ד מ"ה, ושעה"צ סקכ"ט) (ועי' בר"מ פכ"א מהל' אסו"ב ה"י).

י. הזמן הראוי בלילה: לא ישמש בתחילת הלילה ולא בסופה כדי שלא ישמע קול בני אדם ויבא לחשוב באשה אחרת, אלא באמצע הלילה, ואם רואה שיצרו מתגבר עליו ובא לידי הרהורים ויכול לבוא לידי טומאה עי"ז, לא יחמיר בזה (סי"ז וסקל"ד).

בנהגת הקדושה והצניעות

א. בני ט' מידות: וברותי מכם המורדים והפושעים הם בני ט' מדות, שצריך לזהר מלשמש אז אפי' היא מעוברת כבר או זקנה (סקס"א), וכן אם לא קיים עדיין פו"ר, ואם שימש אז נקרא מורד ופושע ופוגם את עצמו, וגם פוגם את הולד (ב"י).

ואלו הן: **א.** "בני אנוסה", ואפי' אין אנוסה ממש אלא שאינה מרוצה מפני כעס שיש לה עליו, לכן יפייס ואח"כ יבעול (סק"ד). **ב.** "בני שנואה", אבל אם בשעת תשמיש היא רצויה אף שהיא שנואה שרי (סקט"ו, ועי' ב"י). **ג.** "בני נידוי", והיינו כשהוא או היא מנודים, וה"ה אם היו אבלים. ויש גורסים "בני נדה", והיינו דאף שאין הולד ממזר מ"מ פגום הוא (בה"ל ד"ה בני). **ד.** "בני תמורה", היינו שנתכוין לאחת ונזדמנה לו אחרת אפי' שתיהן נשיו (סקט"ז ועי' שה"צ סק"ז). **ה.** "בני מורדת", שאמרה לא לא בעינא לך לבעל, ואף שמרוצה לו בשעת (סק"ז). **ו.** "בני שכרות", שהוא או היא שכורים, ומסתברא דאירי כשנתבלבלה מחמת השכרות ולא ברביעית (סק"ח). **ז.** "בני גרושת הלב", שדעתו לגרשה, ואפי' אורחה וכגון שהיא מאותו שכופין להוציא (סק"ט). **ח.** "בני ערבוניא", שנותן דעתו בשעת תשמיש על אחרת (והיינו נותן עיניו בכוס אחרת) (סק"כ). **ט.** "בני חצופה", שתובעתו בפה, אבל אין מקשטת עצמה ומרצה אותו כדי שיתן דעתה עליה, אדרבה אז חייב בעונה והו"ל בנים מהוגנים (סקכ"א).

ב. כשהיא ישנה יש לזהר שלא לבוא על אשתו כשהיא ישנה (סקכ"א) (ועי' ט"ז יו"ד סי' קפ"ד סקל"א שהביא מתוס' דאם אינה ישנה לגמרי, ורק אינה ערה כ"כ שיכולה להשיבו וכו', אינו בכלל איסור זה).

ג. שלא תאחר טבילתה: ואם מאחרת לצער בעלה עבירה גדולה בידיה וגורמת כמה רעות.

ד. תפלה על בניו: קודם שישמש מטתו יתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה, ושיהי' להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות (וזהו שרמזו רז"ל על מיטה שתהא מונחת בין צפון לדרום) (ב"י אות י"ז בשם ר' יונה), ועבה"ט אות ד' דטוב לומר מזמור לדוד ד' רועי.

ה. כמה פרטים מעניני בריאות: לא יבעול והוא שבע או רעב אלא כשמתעכל המזון שבמעיו, ולא יבעול מעומד ולא מיושב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שנכנס למרחץ, ולא ביום הקזה, ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, ולא לפנייהם ולא לאחריהם (כשמהלך ברגליו, אבל ברוכב או בנוסע בקרון יש חיוב לפקודה). ומג"א פירש דכל אלו מצד רפואה, אבל מצד הדין אין איסור (סט"ו ומ"ב ושעה"צ).

ו. לא יספר עמה בדברים שאינם מעניני תשמיש, לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן (משתבעה לך - טור), שלא יתן דעתו באשה אחרת, ולא סיפר וכו' מגיד לאדם מה שיחן וכו' [ועי"ז הו"ל בנים חרשים (גמ')]. ואם הי' לו כעס עמה מותר לספר עמה קודם תשמיש בשאר דברי ריצוי כדי לפייסה (דאסור לשמש קודם שיפייסנה) (סי' סקל"ז), ולפעמים אפי' מעניני תשמיש אסור לספר עמה וכגון שהוא איש מחומם ויכול לבא עי"ז לידי חטא (סקל"ח), ולא יקל ראשו עם אשתו ולא ינבל פיו בדברי הבאי (אהע"ז סי' כ"ה ס"ב).

ז. הכוונה הראויה: לא יכין להנאתו, אלא כאדם שפורע חובו שחייב בעונתה, וכן יכין גם לקיים מצות בוראו של פו"ר שיהא לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצוות בישראל [ואפי' כבר קיים מצות

שישה שיעור חצי מיל לפחות, מפני ששד של ביהכ"ס מתדבק בו (סקנ"ד יעו"ש)].

ג. בסוכה: תשה"מ מותר בסוכה, ואין חשוב לזה כתשמיש בזוי האסור בסוכה, דהוא בכלל תשבו כעין תדורו, ובפרט דמקיים בזה מצות פרו ורבו ומצות עונה (סי' תרל"ט ס"א בה"ל ד"ה ואל יעשה) (א.ה. ואם יש שם פסוקים תלויים וכדו', צריך לכסותם בב' כסויים וכדו').

הזמנים הראויים

א. לא יהא רגיל ביותר עם אשתו, וילפינן מקרא דקדושים תהיו שיקדש עצמו במותר לו, והנהיר בזה נשמר מהרבה חלאים הבאים על מי ששטוף בזה (ס"א וסי"ד עי"ש).

זמנים הראויים לפקדה

א. 1. חייב לפקדה בעונה הקבועה לה (וכפי שיובא בהמשך), וצריך לקיימה גם בזמן עבודה ומניקותה, ואפי' עקרה וזקינה שא"י להתעבר מ"מ שייך מצות עונה, וצריך גם אז לנהוג בקדושה, כי כתבו המקובלים שגם אז נבראו נשמות קדושות עי"ז, **ולא יבטל עונתה** אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פו"ר (סוסק"א) (והמבטל חיוב זה עובר על ועונתה לא תגרע). [ועי' א"ר באופן שבטלו העונה אם יש לו תשלומין].

2. ואם אין גופו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדים אותו שיוכל לקיים (סק"ב). ואם היה חולה ונתרפא, יזהר מלשמש עד שיתחזק גופו, משום סכנה (סקנ"ג).

3. העונה האמורה בתורה: הטיילים והם בנ"א הבריאים והמעוננים, ואפי' הם בני תורה כ"ז שאינו ת"ח (ועמש"כ לקמן), עונתם בכל יום [א.ה. ומסתבר דאין החיוב אלא כשהיא צריכה לך, דהעונה הוא מחויבי הבעל לאשתו]. **הפועלים** העושים מלאכה בעירם ב' פעמים בשבוע, ואם עושים מלאכתם בעיר אחרת ולגין כל לילה בבתייהם זמנם פ"א בשבוע, החמרים אחת בשבוע, הגמלים א' ל' יום, הספנים אחת ל' חדשים (ס"א) [ועי' רש"י בפרשת וישלח עה"פ עזים מאתים]. ואם רוצה לשנות עצמו כגון מחמר לגמל ולהפחית מעונתה עי"ז (ונשאת לו כשהי' כן), יכולה לעכב בעדו (דרוצה אשה בקב ותפלות), אבל טייל שרוצה להעשות ת"ח אינה יכולה לעכב (אהע"ז סי' ע"ו ס"ה ונו"כ).

4. ועונת ת"ח משבת לשבת: כ' שו"ע סי' ר"פ דהוא מתענוגי שבת, ובמ"ב סק"א דמצוה לאכול במו"ש או בליל שבת דברים המרבים זרע יעו"ש, ושצריך לזהר להראות אהבה וחיבה קודם הלילה, ואצ"ל שלא ירגיל קטטה בע"ש (שם סק"ג). ואם אינו ת"ח אל יאמר אעשה עצמי כת"ח להפקיע העונה שלא ברשותה, דועונתה לא יגרע כתוב (וברשותה יכול להפקיע ותע"ב), **ומצדד הפמ"ג** דת"ח תלוי לפי ערך הדור, ואם נחשב לפי ערך הדור כת"ח ונשאה ע"ד כן אין לו חיוב עונה כ"א בליל שבת, וכע"ז כ' במע"צ דמי שהוא לומר בתמידות בין מהמורים ובין מהתלמידים, רשאי שלא לקיים עונתו כ"א אחת בשבת, דלעוסקי תורה שמתשת כוחם נחשב לזה כת"ח, ודוקא טייל ופועל אין רשאי לעשות עצמו כת"ח לענין זה, ומ"מ הי' מייעץ לסביביו שיקיימו עונת פועלים ב' בשבת, וכ"כ חכמ"א בשם מהר"י מפראג (הנוב"י) שצוה לתלמידיו פעמיים בשבת (סק"ו ובה"ל ד"ה ת"ח) (ולענין יו"ט ור"ח יתבאר א"י"ה לקמן).

ב. ליל טבילתה: כ"א צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, אף שאינו שעת עונתה (סק"ח).

ג. בשעה שיוצא לדרך: אם אינו הולך לדבר מצוה, ומ"מ מהני מחילתה, ועי' לקמן סט"ו (ס"א וסק"ט וסק"א) (וע"ע יו"ד סי' קפ"ד סעיף י' ובנו"כ), ועי' הגהת יעב"ץ.

ד. אם מכיר בה שמשדלתו ומרצה אותו, ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה (אבל אינו תובעתו בפה), חייב לפקדה ואפי' אם היא מעוברת או מניקה (סק"י י"א כ"א).

ה. הבא מן הדרך יש ג"כ ענין פקידה (סי' תקנ"ח סק"ב, ושעה"צ סי' תקנ"ד סקמ"ו, עי"ש הטעם).

עוד מהלכות אלו התלויים בזמן וכדו'

א. יו"ט ור"ח יש שפירשם שהם ג"כ מעונת ת"ח (סק"י), אבל בשעה"צ (סק"ג) כ' דודאי אינו לחובת עונת ת"ח, וכוונת האריז"ל היינו דאף דע"פ קבלה נכון לזהר שלא לשמש כ"א בשבת (ועבה"ט סק"ד דהיינו במשמש לשם הריון), שאז מושך נפש קדושה על זרעו, בר"ח ויו"ט א"צ לזהר שגם אז ממשיך נפש קדושה (א.ה. וע"ע סי' קכ"ח ס"ק קס"ה ושעה"צ שם ס"ק קל"ד דמשמע דלא נהגו עונה ביו"ט סתם כשאינו שבת).

ב. בת"ב ויוה"כ אסור מדינא לשמש מטתו, והוא א' מהחמשה ענויים (סק"ז), וטוב שלא לשמש מטתו בליל עשירי באב אם לא בליל טבילה וכו' (סי' תקנ"ח סוסק"ד). **ות"ב שחל בשבת** להשו"ע מותר [ובמנהג הדלקת הנר ביוה"כ עי' סי' תרי"ט ס"א], ורמ"א אוסר, ואם הוא ליל טבילה וכדו' יש לסמוך על המתירין (סי' תקנ"ד סקמ"ט).

ג. בימי אבלות שלו ושלה אסורים בתשמיש (שם), וכן האונן (יו"ד סי' שמ"א ס"א), ואפי' בשבת ויו"ט אסורים דהוא דברים שבצנעה (יו"ד סי' ת' ס"א וסי' שצ"ט ס"ב) (וע"ש סי' שפ"ג ס"ב לענין מת אביו של חתן וכו').

ד. בד' תעניות מותר בתה"מ, ובעל נפש יחמיר אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו (סי' תקנ"ג סק"ו).

ה. בתעניות שעל הגשמים וכדו' שגזרו ב"ד על הצבור באותן שמפסיקין מלאכול מבעו"י, אסורים בתה"מ ואפי' אין עדיין רעב בעולם, ואפי' בליל טבילה אסור (סי' תקע"ה סק"ח).

המנהג וטעמו

הרב אליהו ננס

נוהל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

שזה נאנס בשינה ולא הקיץ בודאי לילה, נראה דעדיף טפי לשמש בשעה זו שהוא בקדושת שבת, ולא יפרע חובו בליל מוצאי שבת שהוא חול.

ודע כי בשיטה מקובצת על כתובות דף ס"ה בהא דקאמר רשב"ג אוכלת בליל שבת ושבת, למ"ד אוכלת תשמיש, כתב בשם הרא"ה ז"ל וז"ל: ורשב"ג סבר דמשלים לה לאידך ביום שבת, אבל בעלמא לאו כל כמינה אלו עביד הכי לא יצא י"ח, ע"ש. נמצא שהאשה יכולה לעכב שתצצה העונה שלה בזמנה שהוא בלילה, ואינו יוצא י"ח אם יפרע לה ביום, מ"מ בהא יודה הרא"ה ז"ל מאחר דאינו יום גמור יכול לפרוע לה אותה שעה ויוצא י"ח בזה, והיה זה שלום, ואל שדי ה' צבאות יעזור לי.

בענין שינה קודם מצוות עונה

כתב בספר סדר היום בסדר הנהגת האשה, וז"ל: ואם היה נשוי אשה יקדש עצמו במותר לו, וכבר דברו אחרים בזה כל הצורך איך יתנהג האדם עם אשתו בשעת תשמיש [עיין בס' דעת הקדושה להרמב"ם ז"ל], והכלל העולה הוא שיעשה אותו מעשה באהבה וחבה ברצונה ומחשבתו בה, וכוונתו לקיים המצוה, ולא ירבה דברים עמה, כמ"ש [עמוס ד'] מגיד לאדם מה שיחן, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו שלא לצורך תובעין אותו לדון עליה [חגיגה ה' ע"א]. וזה נראה לי פ"י [פרקי אבות פ"א מ"ה] באשתו אמרו ק"ו באשת חבירו, על זה הענין דהיה נראה פטור ומותר עליו כיון שנתן לו רשות מה לי מעט מה לי הרבה, אפילו הכי הקפידה תורה עליה. והשתא ניחא דקאמר באשתו אמרו, דהיכן אמרו, ואם הענין הוא תקנה שתקנו, לא מצאנוה בשום מקום שאסרו חז"ל לדבר איש עם אשתו כדי שיבא על זה ק"ו באשת חבירו, אבל עכשיו שמצאנו פסוק מפורש מגיד לאדם מה שיחן, ופירושו בקבלה אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, יבא הקל וחומר כראוי לאסור כל דבר באשת חבירו שנאסר עליו, ואם כן ראוי לאדם שלא להשתמש באשתו קודם שישן סמוך לשכיבתו, כי מתוך שהם נעורים מתלהבים ביצה"ה, ואי אפשר שאותו זוג יהיה קדוש לגמרי, אם מצד עניינם, אם מצד שאפשר שהוא או היא הרהרו בדבר אחר ביום ואין המחשבה נקיה. זאת ועוד כי אין ראוי להסיח דעתו מקדושת השם יתברך אשר קבל עול מלכותו עליו להפטר מן העולם הזה, כאשר כתבנו שצריך שישקע בשינה מתוך דברי תורה וקדושה, אבל אחר שכבר נרדמו שניהם וישנו כבר נתבטל קצת היצר הרע שלהם, וכל העולם שקט והמחשבה נקיה וטהורה, אז ודאי הוא שעת רצון ועונה ראויה לעונה. ואעפ"י שאמרו שהעונה צריכה להיות אחת חצות הלילה, מי שיכול לכוין טוב הוא, מפני שכל כחות הטומאה מתמעטים והולכים, והקב"ה משתעשע עם הצדיקים בגן עדן, והנשמה הנחצבת בזמן ההוא אין רע יורד עמה, בפרט כשהוא בליל שבת אחר חצות שהוא טוב מכל צדדי, ומי ומי זוכה לזה. ולזה אמרו [ב"ק פ"ב] עונתן של תלמידי חכמים מלילי שבת ללילי שבת, שהם יודעים לכוין כראוי.

ועיין בספר פלא יועץ בערך זיווג שכתב: והנה הגדר הגדול לחשוב מחשבות טהורות, שתהא דעתו צלולה באותו פרק ולא יהא מטומטם בשינה, כי אז ליבו בל עימו וחושב מחשבות זרות והרהורים רעים כחולם חלום, ועל זה נאמר (משלי י"ט, ב') גם בלא דעת נפש לא טוב. ועל כן אני אמרתי שבליילות הקצרות וחושש שלא יהא נייעור בלילה, או אם יעור יהא מטומטם בשינה, כל כי הא זריזין מקדימין ויותר טוב שיקיים מצותו בתחילת הלילה, ומאחר שכונתו רצויה לשמים גם מעשיו יהיו רצויים, שהרי אמרו (נזיר כ"ג): גדולה עבירה לשמה. וכתבו בספרים (מדבר קדמות מערכה ר' אות ט') שעיקר תיקון הולד תלוי במחשבת האשה, באופן שאף אם הוא יהיה נזהר אם היא לא תזהר צדיק מה פעל, לכן לא יעבור מלהזהירה ולהזכירה מעת לעת בכל עונה על פתגם דנא. וגם יזהרו איש ואשתו שיבדקו עצמם יפה, ואל יהיו נצרכים לנקייהם באותו פרק, כי זה גורם שיהיו הילדים משתנים מטוהים. וגם יזהרו שלא יהא בטנם צבה ומלאה אכילה, שגורם לילד טפשות וסכלות, וינהגו בכבדות ועצלות. הן אלה קצות דרכי המישרים ארחותם אורח צדיקים, ישמע חכם ויוסף לקח, ולו יהיה הזרע בנים צדיקים ורב טוב לאבות ולבנים.

ועיין בספר יסוד ושוורש העבודה שער העליון שער השמיני שכתב: ובקיץ ראוי לשמש קודם השינה אחת חצות לילה, אך בלילות הארוכים בחורף ישמש אחר השינה. ועיין בספר חופת חתנים הלכות צניעות שכתב: וכן בענין איסור קודם חצות בכל הימים הכל לפי מה שהוא אדם יקדש עצמו, כי אין דבר שעומד בפני עון קלקול הזרע ח"ו וכו', והרפואה לזה שיקדש עצמו בקדושת לימוד התורה בתחילת הלילה, וכן בליל טבילה הוא מנהג הרב ז"ל להיות נעור עד חצות ועוסק בתורה, ואחר כך משמש מטתו וקורא ק"ש וישן, כדי שלא יבא לידי הרהור ח"ו, ויאחזו צדיק דרכו להרבות בעסק התורה בליל טבילה מצוה כדי שיהיה הזווג בקדושה ובטהרה, לעורר זוג העליון הרוחני. ואף אם אין דרכו בכך ביתר הימים, הנה בעצם הלילה ההיא יתגלה לפי השגתו לקדש עצמו לשעת תשמיש, וסימניך יפה ת"ת עם דרך ארץ.

רע", וצדיק דקריב לאתתיה ביומין דחול, ההוא בן דעביד עליה אתמר צדיק ורע לו, דגרים דאתעביד קדש חול, דאיהו יום השביעי, ובההוא זמנא איהו רזא דצדיק ורע לו, עכ"ל. ומה שאמרו מענין צדיק דקריב לאתתיה וכו', מוכרחים אנו לומר שצדיק זה יש לו נשמה דאצילות והיא קדש, ולכך גרם שקדש אתעביד חול, אבל אם יש לו נשמה דמטטרון שהוא חול, חול בחול הוא ואינו פגם, וזהו שאר העם שהוא בחצות לילה בששת ימי חול, כמבואר לעיל מפני שנשמתם הוא משם.

ועיין בשל"ה הקדוש שער האותיות ע' קדושת הזיווג אות פ"ח שכתב: וענין זמן התשמיש בחצות הלילה, ומי שלא יוכל לעמוד על עצמו ורוצה לשמש מיד כששוכב, אזי כשיקרא קריאת שמע יקרא קריאת שמע וכל הפסוקים, וברכת המפיל לא יאמר אלא עד אחר הביאה, דאם לא כן יהיה הפסק בין ברכת המפיל לשינה, ואז יאמר ברכת המפיל ויאמר שנית פרשה ראשונה של קריאת שמע, כי אסור לדבר אחר קריאת שמע. ועיין בבית יוסף ובשולחן ערוך בהגה"ה סימן רל"ט. ובהג"ה שם כתב: סדר היום, ושמעתי כי יש מדרגות ועתים מיוחדים להזדווג האדם עם אשתו, וכל אחת מהן מעולה מחברתה. המדרגה הא' שיזדווג עם אשתו בלילה ולא ביום. ב' שתהיה לילה מתוספות הלבנה ולא מחסרונה. ג' שתהיה ליל שבת. ד' שתהיה מחצי הלילה ואילך בזמן שרוח צפון מנשבת, ורמז לזה וצפון תמלא בטנם ישבעו בנים. ואפשר שזהו ענין הנותן מטתו בין צפון לדרום הוי"ו ליה בנים זכרים, כי רוח צפון בחצי הלילה ורוח דרום בחצי היום, והזיווג צריך להיות מצפון שהוא אחר חצות לילה לדרום שהוא הבוקר. ומפני שכשרוח צפון מנשבת עולם הזכר מעורר רחמים בעולם, וכל כחות הטומאה והמקטרגים מתמעטים והולכים, והוי שעה ראויה להביא נפש מעולם הזכר, והוי"ו ליה בנים זכרים. וכל זה אנו אומרים למי שרוצה לדקדק על עצמו בשעת הריון אשתו שיהיה דבר נאה ומתקבל, ויצא לאור משפטו ויצא פרי צדיק עץ חיים, ובענין אחר גם בלא דעת נפש לא טוב. אבל אם האדם רואה שיצאו מתגבר עליו ובא לו לידי חימום או מחשבה ויבא לידי חטא, אין להשגיח בכל הזמנים האלו, אלא יעשה מעשהו בסתר בהצנע לכת, וכל מה דאפשר לשנות ישנה, ולזכות יחשב לו, כי לטובה מתכוין להנצל מלבוא לידי חטא אחר גדול מזה. והכל לפי מה שהוא אדם לשקול כל הענינים בשקל הקודש, וגם את זה לעומת זה להעלותם במאזני צדק לכלכל דבריו במשפט ולעולם לא ימוט, עכ"ל.

בענין מצות עונה אחר עלוה"ש

עיין בא"א בוטשאטש סי' ר"מ סעי' ז' שכתב: אודות הקפידא אחר חצות דוקא, נראה כל שלפי אומדנא הוא סמוך לקריאת הגבר או מלפניו או מאחוריו אין קפידא כל כך, ולפי טעם הפשוט שבזה, מצד שבני אדם ישנים, כל שחושש שאחר כך יוגרע מזה אין קפידא. ועי"ש בסעי' י"א שכתב: קודם נץ החמה אולי מותר להאפיל בטלית לכתחילה גם בור גמור.

ועיין בא"ח שנה ב' סוף פרשת וירא שכתב: ובסה"ק מקבציאל העליתי דאם עלה עמוד השחר, כל זמן שלא האיר היום שהוא תחלת לבישת תפילין בחול חשיב בכלל לילה, ומותר לו לשמש, ואין זה בכלל משמש מטתו ביום, וישתדל האדם לטבול אחר תשמיש המטה, ובפרט ביום שבת כדי שיקבל תוספת שבת של היום בגוף טהור. ועיין עוד בתורה לשמה שאלה ס"ז שכתב: **שאלה:** אחד המדקדק לקיים מצות עונה מליל שבת לליל שבת, והנה קרה לו שפעם אחת בליל שבת נמשך בשינה ולא הקיץ כל הלילה, אך בתחילת עמוד השחר הקיץ, וזה שואל אם ירצה לפרוע חוב מצות העונה באותה שעה שהוא עדיין חושך ואפילה ורק עלה עמוד השחר, אם יחשב זה משמש מטתו ביום או לאו, גם רוצה לידע איזה עדיף טפי לפרוע חובתו, אם ישמש באותה שעה שהוא שבת, או"ד ימתין עד ליל מוצאי שבת וישמש בודאי לילה, יורינו מורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה: בגמרא דברכות דף ח' תנינן בברייתא דעלות השחר עד הנץ החמה הוא לילה, ותנינן נמי שהוא יום, וכתב הרא"ה ז"ל דלא פליגי, הא דחשיב ליה לילה היינו משום דלכתחילה לא חשיב יום לכל הדברים התלויים ביום, והא דחשיב ליה יום משום דבדיעבד כל הדברים התלויים ביום כשרים קודם הנץ החמה. ועיין עוד בדברי הר"ף ז"ל שם, ועיין עוד לרש"י ז"ל בתענית דף כ"ה בהא ששנינו היו מתענים וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, שפירש דאכתי לא חל עלייהו תענית כי נחתי גשמים ע"ש, ופירשו טעמא דרש"י ז"ל באומרו לא חלה תענית, דאע"ג דאיתא בברייתא במסכת תענית דף י"ב אוכל והולך עד עמוד השחר, היינו זה דוקא לכתחילה, אבל בדיעבד אם אכל אחר עלות השחר קודם הנץ החמה לא איבד תעניתו, והיינו משום דאותו זמן חשיב בעלמא לילה לענין לעשות דברים התלויים ביום לכתחילה, וכן לענין תענית ג"כ לא איבד תעניתו, הא ודאי שאם ישמש באותה שעה אין זה בכלל משמש מטתו ביום, ואע"ג דודאי לילה עדיף מהאי זמן שאינו לילה גמור, עכ"ז מאחר

בענין קיום מצות עונה אחרי חצות

רמב"ם הלכות דעות פ"ה הלכה ד': אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול, אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלאה, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב, אלא באמצע הלילה כשיתאכל המזון שבמעיו. ועי"ש בכסף משנה ד"ה וכשהוא מספר, שכתב: בפרק אלו מותרים (כ): שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהטעם שבניה יפיון ביותר, לפי שלא היה מספר לא בתחלת הלילה ולא בסופה. וסובר רבינו שהטעם הוא לפי שבתחלת הלילה הוא שבע, והולד יהיה נוצר מזרע הבא ממוותרים עבים, ויהיה עב השכל אטום הלב, ובסוף הלילה הוא רעב ויהיה הילד חלוש ביותר, מלבד שבדרך רפואה גם על הרעב גם על השבע יזיק לבועל. ועי"ש עוד בהגהות מיימוניות אות ב' שכתב: אבל התוספות (שם) פי' הטעם בתחילת הלילה לא פן יחשב בלבו בשעת תשמיש על שאר נשים אשר ראה מיד קודם לכן או שמע קולן, שעדיין יש בני אדם שלא השכיבו עצמן, וכן בסוף הלילה שמא הוא שומע נשים שהשכימו ועמדו בעת ההיא, אלא באמצע הלילה שאז הכל ישנים ואין מצוי שישמע קול נשים אחרות, וגם לא דבר עמהן מחדש שיזכור עליהן.

ועיין בצוואת ר"א הגדול אות ט' שכתב: בני, כשתעמוד משנתך בחצות הלילה, אז תספר עם אשתך בקדושה. ואל תנבל את פיך ואפילו דרך שחוק, כי אתה עתיד לתת דין וחשבון על שיחה שבינך ובין אשתך. וכשתקיץ משנתך, אל יפנה לבך בהרהורים רעים, כי הרהור מביא לידי מעשה. הנה מה טוב ומה נעים כשהקדוש ברוך הוא נכנס עם הצדיקים, שתהיה מצוי בתוכן למשוך חוט של חסד עליך, להיות לך עם הצדיקים בגן עדן, ואם תזכה ותהיה עמהם אשריך וטוב לך.

ועיין בספר ראשית חכמה שער הקדושה אות כ"ט שכתב: והנה מלבד בחינת קדושת המחשבה, שתלוי בהשכמת חצות לילה כדפירשנו, יש בהשכמת חצות לילה בחינת קדושה כוללת לתלמיד חכם, והוא נוגע לדרוש השער הזה שאנו בו, ובחינה זו פירשו בזוהר זה לשונם: אמר ר' אבא מאי טעמא פרשתא דעריות ופרשת קדושים תהיו סמוכים דא לדא, אלא הכי תאנא, כל מאן דאסתמר מאלין עריין, בקדושה אתעביד ודא, וכל שכן אי אתקדש בקדושה דמאריה. והא אתערנו חברייא, אימתי עונתן דכלא לאתקדש בר נש, תא חזי מאן דבעי לאתקדשא ברעותא דמאריה, לא לשתמש אלא מפלגות ליליא ואילך, או בפלגות ליליא, דהא בההיא שעתא קודשא בריך הוא אשתכח בגנתא דעדן וקדושה עילאה אתער, וכדין שעתא היא לאתקדשא. האי לשאר בני נשא, תלמידי חכמים ידיעין אורחיו דאורייתא, בפלגות לילא שעתא דילהון למיקם למילעי באורייתא לאזדווגא בכנסת ישראל, לשבחה לשמא קדישא למלכא קדישא. בליליא דשבתא דרעותא דכלא אשתכח, זווגא דילהון בההיא שעתא לאפקא רעותא דקודשא בריך הוא וכנסת ישראל, כמה דאתמר דכתיב "בנים אתם לה' אלהיכם", ואלין אקרין קדישין, דכתיב "קדושים תהיו כי קדוש אני ה'", וכתיב "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו", עכ"ל.

(אמר ר' אבא: מהו הטעם שפרשת עריות ופרשת קדושים סמוכות זו לזו, אלא כך למדנו: כי מי שנשמר מאלו העריות הוא נעשה ודאי בקדושה, דהיינו שהוריו קידשו א"ע בשעת תשמיש, וכל שכן אם גם מקדש עצמו בקדושת אדונו ע"י עבודת עצמו. וכבר העירו בזה החברים, מתי היא העונה של הכל שיתקדש בו האדם, בא וראה! מי שרוצה להתקדש ברצון אדונו לא ישמש אלא מחצות לילה והלאה, או בחצות לילה, כי באותה שעה הקב"ה נמצא בג"ע, וקדושה עליונה מתעוררת ואז היא השעה להתקדש. זה הוא לשאר בני האדם, תלמידי חכמים היודעים דרכי התורה, בחצות לילה היא השעה להם לקום לעסוק בתורה, להתחבר בכנסת ישראל ולשבח לשם הקדוש, המלכות, ולמלך הקדוש ז"א. בליל שבת שרצון הכל נמצא, בשעה ההיא היא הזיווג שלהם של ת"ח למצוא הרצון של הקב"ה וכנס"י שהם ז"א ומלכות, כמו שלמדנו שכתוב "בנים אתם לה' אלהיכם", ואלו נקראים קדושים שכתוב "קדושים תהיו כי קדוש אני ה'", וכתיב "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וגו'").

הרי מבואר במאמר הזה, כי שעת זיווג שאר העם בימי חול, שהוא בחצות לילה, הוא שעת התקדש התלמיד חכם בזווג כנסת ישראל לקום לעסוק בתורה, ונמצא שהוא מתקדש בזווג רוחני וקדוש, מה ששאר העם מתקדשים בזווג גשמי. אמנם בליל שבת שאז כנסת ישראל מזדווגת למעלה, ואינה צריכה אל התעוררות התורה מנשמות הצדיקים, וזהו שאמר דרעותא דכלא אשתכח, שמאליו נמצא רצון למעלה ואינה צריכה אלינו, אז זווגא דילהון בהאי שעתא לאפקא רעותא דקודשא בריך הוא וכנסת ישראל וגו', מפני שהזווג בליל שבת הוא באצילות, מה שאין כן בשעה ימי חול, שהזווג למטה במטטרון. וכן מבואר בתיקונים, זה לשונם: ובשבת דאיהו יומא שביעאה, תמן קריבו ויחודא דשמא דידו"ד וכן ספירן, ובגין דא תלמידי חכמים זווגייהו מלילי שבת ללילי שבת. האי עדיין אינון ודאי לתתא, אבל לעילא אתמר "לא יגורך

הרה"ג חיים פרזון שליט"א

כונל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש ורו"כ אהל משה

האיר המזרח

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום" הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

עונת תלמידי חכמים

כתב מרן (סי' ר"מ ס"א) "אם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו אלא בעונה האמורה בתורה, הטיילים שפרנסתם מצויה להם ואין פורעין מס עונתן בכל יום, הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהם פעם אחת בשבוע, ואם עושים מלאכה בעירם פעמיים בשבוע, החמרים אחת בשבוע, הגמלים אחת לשלשים יום, הספנים אחת לששה חדשים, ועונת תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת". ע"כ. הנה כתב בספר כף החיים (אות ב') לדברי רבינו האר"י שכתב שרק מי שאינו ת"ח מותר לשמש מטתו בלילי חול ולא ביום, ושאף בלילה אינו מותר לו אלא אחר חצות לילה, ושהת"ח אסורים לשמש מטתם בימי החול, ולא הותר להם אלא בלילי שבת, ושגם זה צריך אחר חצות דוקא ושגם בליל יו"ט ור"ח דינם כלילי שבתות שאף הת"ח מותרים בהם אחר חצות לילה, אע"פ שאין בהם כ"כ קדושה כמו בליל שבת וכן בליל טבילת מצוה, ע"ש. וכ"כ רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (ש"ש פ' וירא אות כ"ג), וכתב שגם להמון העם דשרי ה"מ במי שידוע בעצמו שאינו יכול לעמוד בדבר זה שאינו יכול לכבש תאוותו, וסיים שארבעה דרגות יש בתשמיש המיטה: הראשון הגרוע הוא המשמש בימות החול קודם חצות לילה, השני המעולה ממנו הוא המשמש בחול אחר חצות לילה, השלישי המעולה ממנו המשמש בליל שבת קודם חצות, הרביעי המעולה מכולם המשמש בליל שבת אחר חצות ולגבי טבילת מצוה הנ"ל דשרי בלילי החול כתב שאינו רשאי לעכבה עד ליל שבת, ושעושה בזה התיקון כמו עונה של ליל שבת, וכדמוכח בזוה"ק (ח"א דף ג.) דאצלו נחשב ליל טבילה כליל שבת, וכתב שלכן טוב שיהיה לקיימה גם כן אחר חצות לילה היכא דאפשר לו, אבל אם חושש פן חס ושלום יראה קרי אם יישן קודם תשמיש הרי זה משמש קודם השינה אפילו קודם חצות.

וכתב לדברי הפרי עץ חיים (שער ק"ש שעל המיטה פרק י"א) שרבינו האר"י היה אומר דכל האזהרה מערב שבת לערב שבת הוא במשמש לשם הריון לצורך בנים, שצריך להיות אז הזיווג כדי שישרה בהאי טיפה נשמה קדושה מהזיווג העליון, אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה אין לחוש עליו כל כך, ע"ש. וכתב ע"ז רבינו יוסף חיים שאע"ג שת"ח יכולים לסמוך ע"ז לשמש בחול במעוברת ומניקה, עכ"ז ראוי שיתנהגו בפרשיות ולא ירגילו עצמם בכך, ושרק אם בדרך מקרה נזדמן להם דבר זה בחול אין לחוש, ע"ש. וע"ע בכה"ח (שם). ואודות מה שכתב רבינו האר"י שיליל יו"ט ור"ח דינם כלילי שבתות, וכתב בשער הציון (ס"ק ג') שאין כוונתו לחייב בר"ח ויו"ט לת"ח, אלא כונתו דאף שעל פי הקבלה נכון לירא אלקים ליהזר מלשמש בחול כי אם בשבת, בר"ח ויו"ט אין צריך ליהזר בכך שגם אז ממשיך נפש קדוש, אבל לא שיהיה מחוייב בדבר, ע"ש. אמנם רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שם) כתב וז"ל: "וגם בלילי ר"ח ויו"ט יש מעלה בזיווג על פי הסוד, וחסידים ואנשי מעשה מקיימים בהם מצות עונה", ע"כ. הרי שמבין שמצוה איכא ומעלה איכא בזיווג בליל ר"ח ויו"ט, ע"ש.

ביטול עונה כשהיא מוחלת

כתב המ"ב (סי' ר"מ ס"ב פ' וס"ק ו') שלא יבטל עונתה אלא מדעתה

עוד יוסף חי - המשך מעמ' כ"ה

נקטינן לדינא:

א. אסור לאדם לשמש מטתו ביום, או בלילה לאור הנר (שו"ע או"ח סימן ר"מ ס"א ואה"ע סימן כ"ה ס"ה).
ב. תלמיד חכם שרי לשמש ביום על ידי האפלת טלית (נדה דף י"ז, שבת דף פ"ו, רמב"ם פכ"א מה' אסו"ב ה"י, רמ"א או"ח סימן ר"מ ס"יא. והשו"ע השמיט דין זה הן באו"ח סימן ר"מ והן באה"ע סימן כ"ה). ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול (רמב"ם שם), והיינו כשיצרו מתגבר עליו (מ"א סימן ר"מ ס"ק כ"ו).
ג. בבית אפל מותר כל אדם לשמש מטתו ביום (נדה דף י"ז, כתובות דף נ"ו ע"א ודף ס"ה ע"ב, שבת דף פ"ו, שו"ע סימן ר"מ ס"יא), ומשמע דאף לכתחילה מותר (מ"א שם ס"ק כ"ו), ומכל מקום לאו אורח ארעא הוא (כתובות דף נ"ו ע"א). ואין להתיר אלא במקום צורך ולא למותרות (תורה לשמה סימן ע'). ויש מי שכתב שאין להתיר אלא במקום צורך גדול (אג"מ אה"ע ח"א סימן ק"ב).
ד. אחר עמוד השחר עד זמן הנחת תפילין חשיב כלילה לענין תשמיש (בא"ח ש"ב פ' וירא סכ"ו, ובתורה לשמה סימן ס"ז כתב שעד הנץ החמה אין זה בכלל משמש מטתו ביום, ומ"מ ודאי לילה עדיף. ובאשל אברהם מבוטשאטש סימן ר"מ כתב, קודם הנץ החמה אולי מותר להאפיל לכתחילה גם בור גמור).
ה. יש מקומות שנהגו שחתן הנושא בתולה משמש ביאה ראשונה לאור הנר (בא"ח ש"ב פ' וירא סכ"ו שכן מנהגם, תורה לשמה סי' ק"ד ק"ה). ויש שכתבו לאסור אף בביאה ראשונה (פת"ש יו"ד סימן קצ"ב סק"ד בשם שו"ת אבני שהם סימן ט"ו. ועמש"כ בפסקי בא"ח ה' נדה סימן קצ"ג ה"ד ובמקור הלכה שם).

והיא מוחלת לו, וכבר קיים מצות פו"ר, ע"ש. אמנם רבינו האר"י כתב בספר שער המצוות (פ' בראשית) ובספר פרי עץ חיים (שער ק"ש שעל המטה פרק י"א) שרק בזיווג שאינו להוליד נשמות דהיינו בימי העיבור והיניקה, אם רוצה למנוע עצמו ממצות עונה מותר, ובתנאי שאשתו לא תקפיד בדבר הזה ותמחול לו על זה, אבל בזיווג שהוא להוליד נשמות (פי' דהיינו בעת שיכולה להכנס להריון אע"פ שכבר קיים פו"ר) אינו יכול להפטר כלל אף אם אשתו מוחלת בדבר. הביא דבריו בספר כף החיים (אות א').

אודות תירוץ המ"א בדין בני תמורה

מה שכתב בשער הציון (סי' ר"מ ס"ק ז') לדברי המ"א שכתב ליישב אמאי ראובן ע"ה אינו בן תמורה ח"ו, שיעקב משעת כניסתו לחופה ראה לאה ונתכוין לגופה, רק שסבר ששמה רחל, ע"ש. עיין בזה בדברי רבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג סי' י') שהביא לדברי הרב חיד"א בספרו ברכי יוסף שהביא בזה שני תרוצים מהראב"ז ז"ל, והקשה בתרוצים אלו קושיות חזקות. ורבינו יוסף חיים עצמו תירץ שצדיקים גמורים כמו יעקב אבינו ע"ה בעת התשמיש אין להם תאוה גשמית כלל, ואע"פ שהגוף טבעו מתאוה לדבר זה הם דוחים מדעתם כוונת הנאה הגשמית הגופנית, ורק מתכוונים לתאוה רוחנית נפשית, ולא עוד אלא שבשעת התשמיש ממש שהוא דבקות גופא בגופא מפשטים כוונתם ממעשה התשמיש בגופניות שעושים למטה על מטתם, וחושבים בכוונות עמוקות ביחוד הספירות ושמות הקודש בזיווג המידות למעלה, ואין מרגישים במעשה, ואין מחשבים ומציירים בדעתם בעת דבקותם גופא בגופא את האשה שלהם שהם משמשים עמה, וכאילו אותה שעה אינו משמש עם אשה, וע"כ מה שייך גבייהו בני תמורה דהא יעקב אבינו ע"ה בשעת מעשה בדבקות גופא בגופא מחשבתו היתה פונה למעלה בזיווגי המדות העליונות, ולא באה רחל במחשבתו ולא נתכוין לה, ולא נתן על לבו לא רחל ולא אחרת, ע"ש. וע"ע בספר כף החיים (אות ל"ג).

שיש לשהות בסוף ביאתו

כתב מרן (סי' ר"מ ס"ח) לדברי הגמ' שרבי אליעזר היה מגלה טפח ומכסה טפח, ודומה כמי שכפאו שד, וכתב כמה פירושים בדבר, ואחד מהם שלא היה מאריך באותו מעשה ודומה לו כמו שביעתו השד ונבעת והניח המעשה, שכ"כ היה מקצר בתשמיש, ע"ש. הנה עכ"פ יש להזהר בסוף ביאתו לשהות על הבטן עד שיכלו כל הניצוצות, כדי שלא יכשל בעון שז"ל, וכמבואר בדברי רבינו האר"י בספר שער הכוונות (דף נ"ו ע"ב) שהמשמש מטתו ואינו שווה עד שיצאו כל הטיפין לגמרי, מאותם שיורי הטיפות אע"פ שאינם ראויים להוליד נבראים מהם בחינת מזיקים ומשחיתים רעים. וכ"כ רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"ש פ' וירא אות כ"ה), וכן הביא לדברי רבינו האר"י בספר כף החיים (אות ו').

שצריך שלא יהיה אור מאיר בתוך המטה כלל ועיקר

כתב מרן (סי' ר"מ ס"יא) "אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו". ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה שאם עושה מחיצה גבוה עשרה

לפני הנר, אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה כגון שהפסיק בסדין שרי. ע"כ. הנה כתב רבינו חיים ויטאל זיע"א בספר שער המצוות (פ' בראשית) שאינו מספיק בנתינת מחיצות של סדינים של בגד פשתן סביב למטה, אלא צריך שלא יהיה אור הנר מאיר בתוך המטה כלל ועיקר, ומי שלא יעשה כך יהיו בניו נכפים בקטנותם, ואם לא יהיו נכפים בקטנותם יהיו נכפים בזקנותם ר"ל, ע"ש. וכ"כ רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"ש פ' וירא אות כ"ו) ע"ש. וכ"כ לדברי רבינו האר"י בספר כף החיים (אות ס"ט), וע"ע בספר פרי עץ חיים (שער ק"ש שעל המטה פרק י"א).

יש לשמש מטתו בטליתו

כתב המ"ב (סי' ר"מ ס"ק ל"ו) לדברי התוס' (נדה דף יז. ד"ה ומשתין) שכתבו בשם המדרש שהקב"ה שונא להמשמש מטתו ערום, ע"ש. הנה כתב רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"ר פ' בראשית אות ט') שיש ליהזר שלא יסיר הטלית קטן מעליו בשום זמן, הן בעת השינה הן בעת תשמיש המטה, ורק כשיכנס למרחץ יסירונו, ע"ש. ומקור דבריו הם בדברי רבינו האר"י בספר שער הכוונות (דף נ"ב), וע"ע בזה בספר כף החיים (אות ס').

גם לת"ח אין לשמש ביום גם כשמאפיל בטליתו

כתב מרן (סי' ר"מ ס"יא) שאסור לשמש ביום אא"כ הוא בבית אפל, וכתב הרמ"א בהגה שת"ח מאפיל בטליתו ושרי. הנה כתב בזה בספר כף החיים (אות פ') משם רבינו האר"י ז"ל שהמשמש מטתו ביום מושך נשמות מגולגלים, ובהו אין חילוק בין ת"ח לעם הארץ ובין בית אפל למאפיל בטליתו, ע"ש. ע"כ גם לת"ח אין לשמש מטתו ביום גם כשמאפיל בטליתו.

אופן סידור המטה

כתב מרן (סי' ר"מ סעיף י"ז) "מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום". ע"כ. והמ"ב (ס"ק נ"ה) ציין לדבריו שכתב בסי' ג' (ס"ק י"א) שכתב שם שבתשובת מנחם עזריה פסק כמו שכתב הזוהר (פרשת במדבר) שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה זה למזרח וזה למערב, ושהסכים שיהא הראש למערב, ושכ"כ כמה מהאחרונים, וסיים המ"ב שם שמ"מ טוב יותר לכתחילה לנהוג כהשולחן ערוך כי בתשובת בנין של שמחה כתב בשם הגר"א שאמר שגם כוונת הזוהר הוא כהגמרא, ע"ש. הנה בחיבור זה בביאורים לסימן ג' הבאנו לדברי רבינו האר"י בספר שער המצוות (פרשת בראשית) שמצריך ליתן ראש המטה למזרח ומרגלותיה למערב, ושכך נקט הרב חיד"א בהגהות ניצוצי אורות על הזוה"ק (במדבר דף קיח:), ושכ"כ החסד לאלפים (סימן ג' אות ז'), רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"ש פ' וירא הלכה כ"ה), והכה"ח (שם אות ט"ז), ושבוש"ת אור לציון (ח"ב פ"א שאלה א') ביאר כך גם דברי הגמ' וסיים שכן יש להזהר, וראש הישיבה הגר"מ הלל שליט"א בשו"ת וישב הים (ח"א סימן א') הוכיח שגם דעת הגר"א כדעת האר"י ז"ל והזוהר, ושכן דעת רוב האחרונים, ע"ש.

בכלל שנואה ולא מיקרי בניה בני שנואה. וכן דומה לזה מ"ש אותו חכם לרבי יצחק בן אלישיב על דביתוהו שהיתה שחורה ולא מתקבלה עליה, ורצה שיתפלל שתתייפה והתפלל ונתייפת, הנה ג"כ מעיקרא ודאי לא היתה בעבור זאת בכלל שנואה ע"ש.

ויש לעורר, דהנה בגמ' נדה דף י"ז ע"א איתא, ת"ש ושל בית מונבז המלך היו עושין ג' דברים ומזכירין אותן לשבח, היו משמשינן מטותיהם ביום וכו', דאגב דאיכא אונס שינה מגניא באפיה. ופרש"י אונס שינה, מתוך שהוא נאנס בשינה ואינו מתאוה לה כל כך, ומשמש לקיום מצות עונה בעלמא או לרצותה ולבו קץ בה, והוא מבני תשע מדות דאמרו בנדרים, ע"כ. וביאר הגר"י פלאג"י ז"ל בספר יפה תלמוד ח"ג שם, דכיון דלבו קץ בה ואינו מרוצה בתשמיש חשיב כבני שנואה. ויוצא מזה דכל דאינו מרוצה בהתחברות עמה עתה, אף שאין בלבו עליה כלום חשיב כבני שנואה. ולפ"ז גם בנידון התורה לשמה שאינה נאה בעיניו ואינו מרוצה בהתחברות עמה חשיב כבני שנואה. ואפשר שהתורה לשמה יבאר דברי רש"י באופן אחר. ועיין בפתח הדביר סימן ר"מ אות ה'.

וכן מה שכתב להוכיח ממעשה דיעקב ולאה, כבר עמד על זה הראב"ד בספר בעלי הנפש שער הקדושה (דף קכ"א בהוצאת מה"ק) וז"ל, בני שנואה היא שאמרו ששנואה ומתרחקת בשעת תשמיש, שהרי לאה אמנו היתה שנואה מפני רחל ואעפ"כ היה יעקב נזקק לה, מיהו בשעת תשמיש מיהא רצויה היתה לפניו. עוד י"ל שהיא קראה עצמה שנואה על שלא היה אוהב אותה אהבה יתרה כמו אהבת רחל, ולא היה שנואה ע"ש. ועיין עוד בתוספות עה"ת שם.

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך ע"י חברי כולל "אליבא דהלכתא" מכתבי תלמיד שו"נ בזה עם מרן שליט"א

[רוב ככל הדברים נאמרו בע"פ, ונכתבו סמוך לאמירתן]

פרטי דיני חיוב עונה

כשמוחלת על עונה אם יש מצוה קיומית

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק ב'), ולא יבטל עונתה אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פו"ר. ויש להסתפק האם זה גם מצוה, או רק שעבוד, נפק"מ באופן שמוחלת אם אכתי יש מצוה.
תשובה: עונה זה גם מצוה וגם שעבוד, וכשמוחלת אף שאין שעבוד, מ"מ יש מצוה.

שאלה: מה שהרב אמר שיש גם שעבוד וגם מצוה, ואף כשלא חייב מצד השעבוד הוא מקיים מצוה, מה המקור לזה בתורה, אחר שבפסוק מוזכר רק שיעבוד, שכך כתוב שארה כסותה ועונתה לא יגרע.

תשובה: אם התורה כתבה שיעבוד אז זה גם מצוה, וכמו שפריעת בעל חוב מצוה.

[א"ה: וצ"ע דלכאור' בבע"ח כאשר המלוה מוחל אין מצוה, ושמה כאן השעבוד מכך שצריך שיהיה, וגם כשמוחלת עדיין יש לה צורך, ויש מצוה קיומית].

מצוות עונה כשהאשה אין מתאוה

שאלה: מה הדין אם בזמן העונה האשה לא מתאוית כל כך לזה, ולא איכפת לה לוותר על זה, האם אכתי מחויב בעונה.
תשובה: הוא חייב.

שאלה: (המשך) מה שמרן שליט"א אמר דיש לקיים העונה אף כשהאשה לא מתאוית כל כך לזה, ולא איכפת לה לוותר על זה, האם הוא משעבוד עונה, או רק מחמת העניינים שבזה, דלכאור' כיון שלא איכפת לה הרי כבר אינו משועבד, דכל השעבוד הוא לספק צרכי האשה והנאותיה כמ"ש הראב"ד.

תשובה: צריך לדעת שזה מצוה, ואף אם היא מוחלת זה מצוה, וגם האשה צריכה להבין את זה.
[א"ה: ועי' בתשו' דלעיל ובהע' שם מה שצ"ע על זה].

המטרה לפריה ורביה ועונה

שאלה: כתב הבה"ל (ד"ה אלא בעונה) עי' במ"ב דאף כשהיא מעוברת או מניקה, ועיין בא"ר דאף כשהיא עקרה וזקנה שאינה יכולה שוב להתעבר מ"מ שייך מצות עונה, ע"ש, והרמב"ם [פכ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ט'] כתב אע"פ שכל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה, אע"פ לא יסור מדרך העולם ומנהגו שאין דבר זה אלא לפירות ולרבות וכו', ולכאור' צ"ב הרי יש עוד מטרה למעשה זה והוא מצות עונה, ומדוע כתב שכל מטרת מעשה זה הוא כדי לפירות ולרבות.

תשובה: המטרה היא כדי לפירות ולרבות, ויש גם מצוה של עונה.
[א"ה: אולי כונת הדברים שתכלית הענין הוא כדי לפירות ולרבות, ולצורך זה הטביע הקב"ה תאוה לענין זה, ולאחר שהוטבע טבע זה באשה נולדה מזה מצות עונה].

דין פועלים בעיר אחרת בזמנינו

שאלה: כתב השו"ע (שם) הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהם, פעם אחת בשבוע, ואם עושים מלאכה בעירם פעמיים בשבוע. [ומבואר ברא"ש בכתובות סב. דבעיר אחרת משום טורח הדרך הם פטורים מפעמיים]. וצ"ע האם היום השתנה דין זה כיון שנוסעים בקלות ואין טורח הדרך.

תשובה: גם היום יש טורח לעלות ולנסוע.
[א"ה: ודעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א שבזמנינו זה נשתנה, ותלוי לפי הענין אם יש טורח בנסיעה].

מהו גדר של עיר אחרת

שאלה: מה גדר עירם ועיר אחרת לענין זה, האם כל שיש חיבור בין הבתים, או לפי זמן הנסיעה.

תשובה: יכול להיות שהוא לפי מה שנקרא עיר, למשל בני ברק ורמת גן, אפילו שהם מחוברים ממש, אבל זה נקרא עיר אחרת, כיון שיש להם בית כנסת אחר וכו'.

[א"ה: הכוונה בצירוף זה שנקרא עיר אחרת ויש להם בית כנסת אחר].

פועל שנוסף לו ליל טבילה כיצד מצות העונה

שאלה: מי שחייב בעונה פעמיים בשבוע (כגון פועל), מה דינו כשחל ליל טבילה בתחילת השבוע, כגון מוצ"ש או ליל שני, האם חייב עוד פעם באמצע השבוע, או שיצא ידי חובתו במה שקיים העונה בליל טבילה, ופעם הבאה יקיים בליל שבת.
תשובה: כבר יצא במה שקיים במוצ"ש.

חיוב של עונה פעמיים בשבוע כיצד

שאלה: מה שחז"ל אמרו פעמיים בשבוע, האם צריך לעשות באופן שאחת באמצע שבוע דוקא, או לאו דוקא ואף ב' פעמים סמוכים שפיר דמי, דבהלכות מזוזה גם מצינו שחז"ל נקטו בלשון שחייב

לבדוק פעמיים בשבוע, ושם הכונה אחת לשלוש וחצי שנים, וכפי שפירש מרן שליט"א במסכת מזוזה.
תשובה: לכאור' זה צריך להתחלק, אבל לא מוכרח.

החיוב שמצד פו"ר מתי זמן חיובו

שאלה: כתב השו"ע החמרים אחת בשבוע, הגמלים אחת לשלושים יום, הספנים אחת לששה חדשים, ולכאור' ספנים שעונתם אחת לששה חדשים, בשלמא מצד עונה הם פטורים, כיון שהתחתנה אדעתא דהכי, אך למה לא חייב מצד פו"ר.

תשובה: בשביל לקיים פו"ר לא צריך כל חודש, אלא גם פעם בששה חדשים מקיים בזה מצות פו"ר.

[א"ה: ולפ"ז יש לדון באופן שקיים כבר עונתו בליל שבת, ויודע שהזמן שאפשר לה להתעבר הוא באמצע השבוע, דאינו מחוייב לקיים העונה].

בדיני עונת תלמיד חכם בליל שבת

כשחל ליל טבילה בליל שישי אם צריך לקיים עונה בשבת

שאלה: כתב השו"ע ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. וצ"ע אם ליל טבילה יוצא בליל שישי, האם גם אז יש חיוב בליל שבת.

תשובה: ליל שבת הוא מצוה, ואף שכבר קיימו בליל שישי, מצוה שוב בליל שבת.

שאלה: (המשך) והאם זה חיוב מדין עונה, דהא כתב במשנ"ב (ס"ק ו') הטעם שעונת ת"ח בליל שבת משום דבחול צריך לעסוק בתורה בלילה שתורתו אומנותו, ובשבת אין כ"כ עוסק, וא"כ ה"נ כשקיים העונה בליל שישי, מ"מ כיון דבשבת לא עוסק בתורה כ"כ בלילה הרי הוא חייב, או דילמא כיון דקיים מאתמול הרי כבר קיים שיעבודו, ומה שיש לקיים שוב בליל שבת הוא משום עונג שבת, ושאר ענינים.

תשובה: אם כבר קיים בליל שישי אין זה חיוב, רק משום עונג שבת.
[א"ה: וכן כתב מרן שליט"א בספר שאלת רב].

חל ליל טבילה באמצע השבוע ולא קיים עונת שבת אימתי זמן העונה בשבוע שאחר כך

שאלה: בת"ח אם יצא ליל טבילה באמצע השבוע, ובשבת אח"כ לא קיים, האם בשבוע הבא יצטרך לקיים עונה באמצע שבוע (שלא יעבור שבעה ימים), או שיכול לחכות לשבת (אפי' שיעבור יותר משבע ימים).

תשובה: אולי יכול לחכות עד שבת.

[א"ה: יתכן הטעם שאחר שנקבע זמן חיוב של ת"ח לשבת, כבר נקבע שזהו זמנו בכל גווניו גם כשהוא יותר משבוע. וכמובן שאם רואה שיש צורך קודם הרי הוא חייב, ולא גרע מדין משתוקקת].

חל יום פרישה בשבת אם צריך להקדים עונתו קודם

שאלה: בת"ח אם וסתה יוצא בליל שבת, האם יש חיוב להקדים העונה לליל שישי לקיים עונתו או לא.

תשובה: צ"ע, אך לא מסתבר שיצטרכו להשלים קודם כיון שהוא זמן איסור, וכמו שנדה לא צריך להשלים כיון שזה אסור, ה"נ בסמוך לוסת.

אימתי דוחים מליל שבת לאמצע שבוע

שאלה: אם בשבת מתארחים במקום אחר, ויש להם חדר בפנ"ע [ואין האיסור של אכסניא], אך כשמקיימים בביתם זה יותר בישוב הדעת, האם זה מספיק סיבה לדחות מליל שבת לאמצע השבוע.

תשובה: ליל שבת זה ענין ולא כדאי לדחות.

עונה בשבת כשעייפים ואין הנאה

שאלה: אם עייפים מאוד בליל שבת, ואין להם הנאה בזה, האם גם אז יש ענין לקיים העונה [שאז אין עונג שבת, ואין שעבוד עונה].

תשובה: עפ"י קבלה יש ענין, ואפי' בלא הנאה.

[א"ה: כמובן שאין זה במצב של "אונס שינה" המבואר בגמ' [נדה יז.], וכתב שם רש"י מתוך שהוא נאנס בשינה אינו מתאוה לה כל כך ומשמש לקיום מצות עונה בעלמא, או לרצותה, וליבו קץ בה, והוא מבני תשע מידות דאמרו בנדרים דף כ:].

אכילת שום בליל שבת כשאשתו נדה

שאלה: בזמן שאשתו נדה האם יש ענין לאכול שום בליל שבת או לא.

תשובה: הגאון אמר שאפילו כשלא שייך הטעם יאכלו.

ביטול מעונה פעמיים בשבוע ע"י הסכמת האשה

שאלה: הנה כתב המשנ"ב (סק"ו) וז"ל ואל יאמר אדם אעשה עצמי כת"ח כי כתיב ועונתה לא יגרע [מ"א בשם הקנה], ור"ל להפקיע העונה שלא ברשותה, אבל ברשותה תבא עליו ברכה [פמ"ג]. האם קאי נמי על מה שהנהיגו גדולי הדורות לקיים העונה פעמיים בשבוע כמו שהביא הבה"ל.

תשובה: אם הוא לא צריך, והיא לא צריכה את זה, אז אדרבה טוב למעט, אך אם רק מבקש רשות והיא מרשה אין זה מספיק.

איך הדין כשהיה לו דין ת"ח לגבי עונה בנישואין ואח"כ הפסיק

שאלה: עוד הביא המשנ"ב שם מהפמ"ג דמסתפק בזמנינו אם נקרא ת"ח לזה, ומ"מ מצד דכיון דלפי הדור הוא ת"ח והוא נשאה ע"ד כן, לית חיוב עונה כ"א בליל שבת. מה הדין מי שבשעת חתונתו היה ת"ח ועונתו פעם בשבוע ואח"כ לצורך פרנסתו יצא לעבוד, האם עונתו משתנית לעונת הפועלים.

תשובה: יכול להיות, כל זמן שהוא בדין ת"ח הוא פטור, אך כשמפסיק להיות לו דין ת"ח חל עליו החיוב.

[א"ה: והיינו דאע"פ שהתחתנה אדעתא דהכי, מ"מ כל הסכמתה היתה מחמת שהוא ת"ח ותורתו אומנותו, וכשהפסיק להיות ת"ח אדעתא דהכי לא הסכימה].

העצה שיעצו ב' פעמים בשבוע האם הוא חיוב או לא

שאלה: הנה כתב הבה"ל (ד"ה תלמידי חכמים) וז"ל: כתב בתשובת מעיל צדקה (סי' נ"א) שהיה מיעץ לסביביו שיקיימו עונת פועלים שנים בשבת, והובא בפ"ת וכן הביא בחכמת אדם בשם צוואת ר"י מפרגא, והעיקר הכל לפי כח האדם וכו'. וצ"ע האם הפעמיים הוא בגדר חיוב, או בגדר הנהגה הראויה.

תשובה: אין שום חיוב לפעמיים בשבוע, ומש"כ בבה"ל הוא רק בתור עצה.

שאלה: (המשך) אולי אחר שנהפך כן למנהג, והתחתנו אדעתא דהכי, הרי זה נהפך לחוב.

תשובה: אם לא היה תנאי מפורש לפני החתונה, אינו חיוב.

משמעות לשון מרן הסטייפלר שיש חיוב ב' פעמים בשבוע

שאלה: (המשך) כתב מרן הסטייפלר במכתבו [באגרות קודש אגרת א' אות א'] בזה"ל: ופשוט דלענין הרוצה לפטור עצמו בפ"א בשבוע ולא ב' פעמים בשבוע, קרוב דהוי ספק דאור' ממש, ומלבד זה איכא חיוב מיוחד בזמן שמכיר שהאשה משתוקקת לזה ואפי' ברמז קל, כמבואר בשו"ע שם (סעי' א'), והוא מגמ' פסחים ע"ב ובכמה דוכתי עכ"ל, ולכאור' משמע מדבריו שהוא חיוב גמור ולא רק עצה.

תשובה: אם היא רוצה זה חיוב גמור.

[א"ה: צ"ע אם תשובה זו מתיישבת עם פשוט לשון מכתב הסטייפלר, ובאמת צ"ב מה מקורו של הסטייפלר, שהרי בתשובת מעיל צדקה כתב זאת רק בתור עצה, ואולי מכיון שכך מלמדים אותה שעונתה פעמים בשבוע, הרי נחשבת כמשתוקקת לכך (למרות שלא מראה כלפי חוץ), וצ"ע].

במעוברת ומינקת האם ינהגו עונה ב' פעמים בשבוע

שאלה: מינקת ומעוברת שלא רואה דם כלל, האם גם יש את מה שהנהיגו גדולי הדורות לקיים העונה פעמיים בשבוע, או דילמא דבזמן רגיל שבדרך כלל שבועיים בחודש הם אסורים, בשבועיים הנותרים יקיימו פעמיים בשבוע, אך מינקת ומעוברת שמתרות כל הזמן די בפעם בשבוע.

תשובה: מה שאמר המעיל צדקה לקיים העונה פעמיים הוא משום שהאשה רוצה, וא"כ לא משנה אם היא מינקת, אך אם לא איכפת לה לא צריך, וחבל על הזמן, אפשר ללמוד.

העונה שבאמצע השבוע

שאלה: בספר משכן ישראל הביא משם ספר יפה ללב, שכתב שרבים מיראי ה' וחושבי שמו נוהגים לשמש מיטתם בליל ד', האם יש בזה ענין.

תשובה: לא שמעתי.

האם יש חיוב עונה ביו"ט או לא

שאלה: בענין זיווג ברו"ח ויו"ט כתב השעה"צ (ס"ק ג') וז"ל: ובא"ר מפרש כוונת המ"א להיפך שדינו כחול לזה, והנה חפשי בקנה ולא מצאתי, ואם כונתו כא"ר הי"ל לפרש את מקורו לענין יו"ט, דאז בודאי אין חיוב כ"כ בתורה וכשבת דמיה, אע"כ דכונתו להעתיק מה שכתבו המקובלים בשם האר"י דלענין זיווג ר"ח ויו"ט כשבת, ואמנם באמת נלענ"ד בפשיטות דאין כוונת האר"י לחייב ברו"ח ויו"ט לת"ח שהתורה מתשת כוחן, אלא כונתו דאף שע"פ הקבלה נכון ליי"א לזיהר מלשמש בחול [אם לא שיצרו גבר עליו], כ"א בשבת שאז ממשיך נפש קדושה על זרוע, ברו"ח ויו"ט א"צ לזיהר בכך שגם אז ממשיך נפש קדוש, אבל לא שיהיה מחויב בדבר. עכ"ל. הנה לכאור' יש סתירה בדברי השעה"צ מרישא לסיפא, דבתחילה כתב דיו"ט כשבת דמיה משום שאין חיוב כ"כ בתורה, ובסוף כתב דאין לחייב ביו"ט משום שהתורה מתשת כחן.

תשובה: הלשון מגומגם, ואולי זה טעות סופר, ואיני יודע.

שאלה: (המשך) ומה למעשה לגבי עונה ביו"ט האם חייב.
תשובה: כתוב שעפ"י קבלה יש ענין לקיים עונה ביו"ט, מלבד הימים שלא משמשים בהם עפ"י קבלה.

האם יצטרכו להשלים אחר יו"ט, כיון שליל יו"ט הוא זמן עונה, ורק ע"פ קבלה אין לשמש, וכן אם חל יו"ט בשבת דודאי יש חיוב האם יצטרך להשלים.

תשובה: **אני לא יודע, דאולי לא חייב כלל.**

דין תשלומין על יוכ"פ שחל בשבת

שאלה: ביוה"כ שחל בשבת האם יש תשלומין, שלכאז' כיון שזה איסור לא יצטרך להשלים.

תשובה: **אני לא יודע, אך אם היא מוחלת זה ודאי טוב.**

[א"ה: וצ"ב מאי שנא יו"כ מחולה הנ"ל, וי"ל דבחולה מיירי שהיה חולה כל השבוע, משא"כ ביו"כ שחל בשבת שהחיוב הוא לא בתורת השלמה, כי החיוב הוא לאו דוקא בליל שבת].

החילוק בין משתוקקת ליוצא לדרך בדין מחילה

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק י"א) בדין משתוקקת דחייב לפוקדה, היינו אפילו שלא בשעת עונתה, והוא הדין ביוצא לדרך, אך שם מהני מחילה דידה [פמ"ג]. עכ"ל. וצ"ע מאי שנא יוצא לדרך דמהני מחילה, ומשתוקקת לא מהני מחילה, והרי יוצא לדרך הוא מדין משתוקקת, כמבואר בגמ' [יבמות סב:] מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך.

תשובה: **מש"כ בגמ' הוא בסתמא, אך אם היא מוחלת הרי גילתה בזה שהיא לא משתוקקת, ולכן מהני מחילה.**

הוספה בעונה כדי למנוע חשש קרי

שאלה: כתב השו"ע וז"ל: ואם הוא מכזיב לגדור עצמו בה כדי שלא יבא לידי עבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא, גם בזה יש קיבול שכר, אך יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי הענין הזה מרעיבו שבע משביעו רעב. עכ"ל. כיצד לנהוג אם חושש שיראה קרי, האם זה סיבה להוסיף על העונה, או דילמא כיון שהוא לאונסו ולא עושה איסור, א"צ לחשוש ומחמת זה להוסיף על העונה.

תשובה: **על פי דין אין בזה שום איסור ולא צריך, אבל אין איסור להוסיף ואם יש צורך מותר.**

כיצד התרופה נגד הרהורים

שאלה: אברך שיש לו הרהורים כשהולך ברחוב, ולכן הוא מרבה בקיום עונה, האם זה תרופה נכונה לבעיה זו.

תשובה: **בגמ' כתוב להיפך.**

[א"ה: הכונה לגמ' בסוכה נב: אמר רבי יוחנן אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב. ומה שמסופר בגמ' כתובות סה. על רבא, צריך לומר דהוא באופן חד פעמי].

בדיני תשע מידות

מהו כפילות השו"ע לדין שלא יחשוב על אחרת

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ב') וז"ל: לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר, ואפי' שתיהן נשיו, וכתב המשנ"ב (ס"ק י"ג) פירוש שיתן מחשבתו בשעת תשמיש על האחרת. וצ"ע שאחר שכתב זאת השו"ע בתשע מידות "בני ערבוביא", מה הצורך לכתוב זאת אף בסעי' ב'.
תשובה: **השו"ע העתיק את הגמ', ובגמ' זה מופיע כך.**

תשע מידות האם הוא איסור או הנהגה רעה

שאלה: (המשך) אולי יש ללמוד מכפילות השו"ע דתשע מידות הם לא איסור גמור אלא רק הנהגה גרועה, ורק נותן עיניו בכוס אחרת שחזר השו"ע וכתבו הוא איסור גמור.

תשובה: **תשע מידות זה קצת איסור מדרבנן.**

עיניני תשע מידות האם הוא רק על האשה או על שניהם

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ג') וז"ל: וברותי מכם המורדים והפושעים בי, אלו בני תשע מידות, בני אנוסה, בני שנואה, בני נידוי, בני תמורה, בני מורדת, בני שכרות, בני גרושת הלב, בני ערבוביא, בני חצופה. עכ"ל. וצ"ע מדוע חלק מתשע מידות קאי רק עליה, כמו אנוסה, שנואה וכו', וחלק מהם קאי אשניהם וכמו שכרות וערבוביא.
תשובה: **כך חז"ל קיבלו דשכרות הוא פגם בשניהם, משא"כ שנואה רק עליו ולא עליה.**

בני אנוסה שאין רצון ואין התנגדות

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק י"ד) אפילו אינה אנוסה, רק שאינה מרוצה מפני כעס שיש לה עליו. האם הכונה גם כאשר אין לה רצון לזה, או רק כאשר יש לה רצון נגדי לזה.

תשובה: **אם הוא לא אונס אותה אין זה בני אנוסה, ורק אם הוא אונס אותה זה בני אנוסה.**

[א"ה: ולפי"ז צ"ל דמש"כ המשנ"ב "אינה מרוצה", היינו שיש לה רצון נגדי, אך הוא דרגה פחות, ואין זה "אונס ממש" שמכריחה בעל כרחיה].

דין תשמיש כשאין מתנגדת ואין רוצה

שאלה: בגמ' עירובין (דף ק:) אריב"ל כל הכופה אשתו לדבר מצוה הווין לו בנים שאינם מהוגנים, ומשמע דאכתי אין זה בני אנוסה, ששם נזכר בנים "מורדים ופושעים", וכאן נזכר רק בנים "שאינם מהוגנים", האם נלמד מכאן דאף שאינה מתנגדת אכתי אין לשמש בלא רצונה.
תשובה: **כן.**

[א"ה: ומיהו אין בזה "איסור" כתשע מדות שהוא קצת איסור כדנת' לעיל, ורק מצד ההנהגה אין לעשות כן].

ותי' אלא אמר אביי שומר פתאים ה'. ויש לשאול האם היום שאפשר לדעת על ידי מכשירים יהא אסור לשמש ביום תשעים או לא.

תשובה: **לא צריך לבדוק ע"י מכשירים, אך מי שיודע שזה יום תשעים יהא אסור.**

האם אפשר לדחות ליל טבילה ע"י איחור בהפסק טהרה

שאלה: כתב השו"ע וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה. וצ"ע מה שאמרו בגמ' (נדה לח.) חסידים הראשונים לא היו משמשינ מטותיהן אלא מרביעי ואלך בכדי שלא תלד בשבת, מה היו עושים כשיוצא ליל טבילה קודם, אולי נאמר שדחו מעיקרא את ההפסק טהרה שיחול לאחר יום רביעי בשבת.
תשובה: **אולי.**

שאלה: והאם נלמד מכאן דאפשר לדחות מעיקרא את ההפסק טהרה.

תשובה: **אם היא מסכימה.**

[א"ה: השאלה נשאלה באופן סתמי, ויש בזה נפק"מ למעשה כאשר בליל הטבילה יש שמחה משפחתית כגון חתונה וכדו'.]

בדיני וחייבי עונה במשתוקקת

משתוקקת לחו"נ האם יש לו חיוב בחו"נ

שאלה: כתב השו"ע וכן אם אשתו מניקה, והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חייב לפוקדה. מה הדין אם משתוקקת לחיבוק ונישוק שלא בשעת עונה, האם מחויב בזה, ולכאז' מוכח כן מדין יוצא לדרך בסמוך לוסת, שחייב בחיבוק ונישוק משום שהיא משתוקקת.

תשובה: **חיוב לא.**

[א"ה: וצ"ל דיוצא לדרך שאני דשם משתוקקת למעשה עצמו, וא"כ לכה"פ חייב בחו"נ].

מדוע אשה לא צריכה להתגבר על תשוקתה

שאלה: מדוע חז"ל לא אומרים לאשה להתגבר על התאוה, כמו שאומרים לאיש כשרוצה להוסיף על העונה, שזה עצת היצר וכו', כמבואר בשו"ע (סוף סעי' א').

תשובה: **מפני שבאשה לא שייך הרהור.**

שאלה: (המשך) האם ראוי לה להתגבר על התאוה בכדי שהוא ימעט בתשמיש, וכמו שאמרו חז"ל שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, או דילמא כיון שהוא מעלה כמבואר בגמ' [עירובין ק:] דכל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה, זוכה לבנים שאפי' בדורו של משה לא היו כמותן, ראוי לה שתתבע את זה (עי' שם אופן התביעה).

תשובה: **היא לא צריכה להתגבר על תאותה.**

[א"ה: יתכן שהחילוק שאיש זהו בקשת "הנאה גשמית", אבל אשה זה גם "בקשת הנפש", שהיא צריכה את זה בצורך נפשי].

כיצד ינהג כשאשתו משתוקקת כל יום

שאלה: (המשך) ואם היא משתוקקת כל יום האם חייב כל יום.

תשובה: **יסביר לה שזה לא בריא כל יום שזה מחליש.**

[א"ה: והיינו שמצד הדין זה חיוב אף בכל יום, אלא שכדאי להסביר לה כנ"ל ובכך תנוח דעתה, ועי' רמב"ן פרשת קדושים].

בועל ושונה האם גם בשביל להרבות תשוקת האשה סתם

שאלה: הנה בבוועל ושונה כדי שתלד זכר כתב רש"י [בנדה לא: ובעירובין ק:]. דע"י בעילה ראשונה נתרבתה תאותה, ושוב בבעילה שניה היא מזרעת תחילה, וצ"ע האם יש ענין לעשות כן שתתרבה תאותה גם בזמן שלא נכנסת להריון, כדי להרבות הנאת האשה.

תשובה: **בגמ' נזכר רק בשביל שתכנס להריון.**

כל גרימת הנאה לאשה האם בכלל חיוב עונה

שאלה: הראב"ד כתב שמצות עונה היא לספק צרכי האשה והנאותיה, וצ"ע האם נלמד מזה לכל דבר שגורם לה הנאה שהוא בכלל המצוה.

תשובה: **לא, רק מה שכתוב.**

בדיני תשלומין בחיוב עונה

חיוב תשלומין בעונה האם גם פעמיים

שאלה: הנה כתבו האחרונים [מאמ"ר ועוד] שאם ביטל עונה (בימי טהרתה), שהיה חייב לפוקדה ולא פקדה ע"י סיבת מה, חייב להשלימה. וצ"ע מי שנתבטלו ממנו "שתי עונות", (כגון שהיה אכסנאי), האם יצטרך להשלים פעמיים, או סגי בפעם אחת.

תשובה: **אם התבטלו פעמיים צריך להשלים פעמיים.**

[א"ה: צ"ע איך יקיים פרעון חובו האם דוקא בשני ימים, או אפי' באותו לילה בועל ושונה, ואפשר דבועל ושונה חשוב כעונה אחת].

דין תשלומין כשהיה חולה

שאלה: מי שהיה חולה ולא יכל לקיים עונתו, האם כשהבריא חייב להשלים, או דילמא כיון שהיה פטור בעת חוליו שוב לא חייב להשלים.

תשובה: **אם היה פטור לא צריך להשלים כיון שהתורה פטרה אותו.**

דין תשלומין על ימים שע"פ קבלה אין לשמש

שאלה: מה שהביא המשנ"ב ימים שלא משמשים בהם עפ"י קבלה,

בדיני ימים שאין לשמש בהם ע"פ הקבלה

בימים שאין לשמש ע"פ קבלה איך דינם במשתוקקת

שאלה: כתב המשנ"ב (סק"ז) שאין לשמש בליל ראשון של פסח, וליל שבועות, ושני ימים של ראש השנה, וליל שמיני עצרת, אם לא בליל טבילה, וכל זה אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא חס ושלום, אבל אלו שיצרם מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה, ועי"ז באים לכמה מכשולים, מצוה לשמש אפי' ברי"ה ויטבול למחר, דמצד הדין אין איסור אלא ביוה"כ ובט"ב וכו'. עכ"ל. ויש לשאול האם הוא אפי' במשתוקקת, דלכאז' הרי לא גרע מליל טבילה, לפי המבואר בלבוש דליל טבילה הוא מדין משתוקקת.

תשובה: **בליל טבילה יש גם את המעלה שיכולה להתעבר.**

שאלה: (המשך) צ"ע שהרי אף "מינקת וזקנה" שלא יכולות להתעבר, מותר להם בליל טבילה [מדלא חילקו].

תשובה: **המקובלים הזכירו רק ליל טבילה.**

[א"ה: ואולי מפני דהשתוקקות שבליל טבילה גדולה מסתם השתוקקות].

האם לדחות ליל טבילה שלא יחול בימים שאין לשמש ע"פ קבלה

שאלה: מי שיוצא לו ליל טבילה בימים שאין משמשים בהם עפ"י קבלה, האם רשאין לדחות מעיקרא את ההפסק טהרה בכדי שהליל טבילה יחול ביום שאחר זה.

תשובה: **כתוב שמותר בליל טבילה, ולא צריך לחפש חומרות, ולא להתחכם יותר מהשו"ע.**

החילוק בין מצוות פר"ו למצוות עונה בימים שאסורים ע"פ הקבלה

שאלה: כתב הביאוה"ל (ד"ה מליל שבת) וז"ל: עי' בספר ישועות יעקב שמצדד דאם לא קיים עדיין פריה ורביה אין להחמיר בכל זה (בימים שאסור ע"פ קבלה), עכ"ל. וצ"ע מאי שנא מצות פר"ו שלא נדחית מחמת חומרא זו, ממצות עונה שכן נדחית מחמת חומרא זו.
תשובה: **מצות עונה אפשר אחר זה.**

שאלה: (המשך) צ"ע שהרי חומרא זו היא אף אם יתבטל מצות עונה כגון שצריכה לפרוס נדה אחר'.

תשובה: **מ"מ אפשר בחודש הכא.**

[א"ה: צ"ע דגם מצות פר"ו יכול לקיים אח"ז, ולכאז' אפשר לחלק באופן אחר דמצות פר"ו שמחוייב בה ודאי דוחה הנהגות שעפ"י קבלה, שאינם חיוב גמור, משא"כ מצות עונה שהוא מחמת האשה כאשר הזמן אינו ראוי, גם עליה מוטל ענין זה].

עניני תשמיש במעוברת

במעוברת כיצד יש למעט בתשמיש בזמן שקשה לאשה ולוולד

שאלה: כתב השו"ע וכן אם מכזיב לתיקון הולד, שבשעה חודשים אחרונים יפה לו, שמתוך כך יצא מלובן ומזורז שפיר דמי, וכתב המג"א (ס"ק ו') ובג' הראשונים קשה לאשה וקשה לולד, ובג' אמצעיים יפה לולד וקשה לאשה. עכ"ל. כיצד לנהוג בחודשים שקשה האם למעט בתשמיש.

תשובה: **אומרים בשם החזו"א דעל פעם בשבוע זה לא נאמר.**

[א"ה: כמו"כ בספר אורחות רבינו (ח"ב חאו"ח סי' ר"מ) הביא זאת מרן שליט"א מגיסו הגאון ר' שאול ברזם זצוק"ל בשם החזו"א].

שאלה: (המשך) האם צריך למעט עד פעם בשבוע אף כשלא מרגישה שום קושי, כיון שחז"ל אמרו דקשה לה.

תשובה: **כן, יש למעט אף אם לא מרגישה, ודי בפעם בשבוע ולא להוסיף.**

שאלה: (המשך) מה שאומרים בשם החזו"א דעל פעם בשבוע זה לא נאמר, האם הכונה שזה לא קשה, או דאף שקשה מ"מ אין לימנע מקיום חיי אישות ויש לקיים העונה פעם בשבוע.

תשובה: **הוא אמר שזה לא קשה פעם בשבוע, וממילא יש את החיוב של פעם בשבוע.**

בפועלים האם יש לו למעט מפעמיים בשבוע בתחילת העיבור

שאלה: (המשך) האם זה רק בת"ח שמעיקר הדין לא חייבים יותר מפעם בשבוע, או דאפי' בפועלים שחייבים מדינא פעמיים בשבוע, דלכאז' איך קושי זה יפקיע שעבוד וחייב עונה והרי זה לא סכנה.
תשובה: **אפי' בפועלים שחייבים יותר יש לימנע משום דאפשר שיזיק, ורק פעם בשבוע שאמר החזו"א שעל זה לא נאמר הוא חייב.**

בשאר חודשים כיצד

שאלה: מה שאמרו דבג' חודשים אחרונים הוא יפה לאשה ויפה לולד, האם הוא סיבה להוסיף על העונה הרגילה שבכל שבוע.

תשובה: **אם הוא מקיים פעם בשבוע, בחודשים אלו יקיים פעמיים בשבוע.**

שאלה: בג' חדשים אמצעיים האם להוסיף בתשמיש, שהרי זה טוב לוולד, אבל מאידך קשה לאשה.

תשובה: **אם קשה לה, לא צריך לעשות לה קשה.**

דין תשמיש בליל תשעים לעיבור בזמן היה שיכולים לדעת הזמן

שאלה: כתב המג"א (שם) והמשמש בליל צ' מיום שנתעברה, הרי זה שופך דמים, שאפשר להמית הולד [כתבים, זוהר], ובגמ' מסיק עלה והאידינא שומר פתאים ה'. והיינו דהגמ' שם הקשתה מנא ידע,

התאמצות האשה לקיום עונה בשבת

שאלה: במצב שקשה לה [כגון בהריון וכדו'] האם ראוי שתתאמץ לקיום המצוה בליל שבת.

תשובה: אף שקשה לה ראוי שתתאמץ לזה.

[א"ה: לכאורה הכוונה, או בשביל עונג שבת של בעלה, או מצד ענין של הקבלה].

בעניני פיוס קודם תשמיש

פיוס בחו"ל כשמשותקת

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ג') לכן יפייס ואח"כ יבעול, וכתב מרן הסטייפלר זצוק"ל באגרות קודש (אגרת א' אות ב'): ע"פ ד"ת אסור לעשות הביאה באופן שהאשה אינה מפויסת, ומחוייב לפייסה בקירוב דחיבוק ונישוק עד שתתאוה להחיבור, דאל"כ הרי היא כנתונה לפני הארי דדורס ואוכל, כמבואר בפסחים דמ"ט וכו', וכשהוא בועל שלא מרצונה הוי הבנים בגדר הפושעים והמורדים, כדן בני אנוסה, עכ"ל. האם גם כשמשותקת צריך לעשות פיוס קודם, או דילמא כיון שהיא כבר משותקת לא צריך לפייס, דכל הפיוס הוא בכדי להביא אותה שתצצה בה.

תשובה: נכון, לא צריך.

שאלה: חובת הפיוס, האם הוא להגיע למצב כזה שתצצה ותתאוה לזה, או דסגי שמסכימה לזה.

תשובה: מספיק שמסכימה.

תשמיש כשאין כעס בלי פיוס

שאלה: מה שמסופר בגמ' (נדה יב:) על אמוראים שהיו באים מן הדרך וקיימו מצות עונה, מבלי להקיץ אותן עד שתתיישב דעתן להשיב אם טהורה או לא, לכאוי צריך ביאור כיצד שמשו מבלי לעשות פיוס קודם, דלא שייך פיוס בישנה, ונהי דהאיסור שנזכר בשו"ע הוא רק אם היה לו כעס עמה, מ"מ אם לא ממתין לה עד שתתפייס הרי הוא כמו ארי שדורס ואוכל (פסחים מט:).

תשובה: אם לא היה להם כעס אז מותר.

שאלה: (המשך) ואפי' בלא פיוס כלל.

תשובה: כן, איפה כתוב שצריך.

[א"ה: ובאמת הגמ' בפסחים איירי במכה ובוועל, שמכריח אותה למעשה בלי רצונה].

כשמרוצה אין צריך פיוס

שאלה: (המשך) מה שמרן שליט"א אמר דחובת הפיוס הוא רק באופן שלא מסכימה, ואם מסכימה לא צריך לעשות פיוס, אין זה מתיישב עם הגמ' בעירובין (דף ק:) דאלמלי ניתנה תורה היינו לומדים דרך ארץ מתרגגול שמפייס ואח"כ בועל, ולא משמע דאינה מסכימה, והיום בכל הישיבות מורים לחתנים לעשות פיוס גם באופן שמסכימה ורוצה, וכך נוהגים בני תורה, והסטייפלר כותב שאסור לקיים המצוה מבלי לפייס קודם.

תשובה: העיקר שתהיה מרוצה, ואם היא מרוצה לא צריך פיוס.

[א"ה: ומיהו אף דמצד הדין הוא כך, מצד ההנהגה אין ראוי בלי חיבוק ונישוק].

זמן הפיוס אחר תשמיש

שאלה: מה שידוע מהסטייפלר זצ"ל שיש לפייס גם כ"חצי שעה" אחרי התשמיש, האם צריך להיות ערים, או דאפשר לישן וסגי במה ששונים יחד במיטה.

תשובה: הוא לא אמר חצי שעה, רק שיהיו קצת אחר.

חיבוק ונישוק שלא בזמן עונה

שאלה: כיצד ראוי לנהוג לגבי חיבוק ונישוק שלא בזמן עונה. **תשובה:** יש מכתב של החזו"א שאם הוא יכול להתחמם ולהגיע להוצאת זרע לבטלה אסור, ואף בלא זה מותר. [א"ה: עי' באגרות קודש מכתבים ב', ג', ד].

בגדר בני שנואה [כשיש רצון להפרד בלי שנואה]

שאלה: בדין בני שנואה, האם זה דוקא כששנוא אותה, או גם רצון ליפרד [שזה לכאוי ההיפך מאהבה] הוי שנואה, דכן מוכח לכאוי ממאי דהקשו הראשונים מהאבות הק' [עי' ראב"ד שהקשה מלאה שאמרה כי שנואה אנכי], דוכי יעקב שנוא אותה ממש, רק רצה ליפרד ממנה, ומוכח דאף רצון ליפרד הוי בני שנואה.

תשובה: רצון ליפרד הוא לא בגדר שנואה, ומאי דהקשו מלאה משום שבפסוק כתוב כי שנואה לא.

[א"ה: עי' כתיב קהילות יעקב החדשים עמ"ס נדה סי' ט"ז, וז"ל: מצאתי בשו"ת מהר"ל דיסקין זצ"ל סוף סי' מ"ה, דבני שנואה אינו ידוע לנו השיעור, דהא פשיטא שכל בעל ע"פ רוב יש לו הקפדות וקטטות קטנות או גדולות, ובדואי אין זה בכלל שנואה, עכ"ל].

מתי הוא בני תמורה ומתי הוא בני ערבוביא

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק ט"ז) בדין של "בני תמורה", אפילו שתיהן נשיו וכגון שנתכוין לזו ונזדמנה לו אחרת. וצ"ע דלכאוי תיפוק ליה מדין "בני ערבוביא", שכתב המשנ"ב (ס"ק כ') כגון שנותן אז דעתו על אחרת, וה"נ כשנזדמנה לו אחרת הרי אין דעתו עליה, ומדוע מנו בני תמורה בפנ"ע.

תשובה: אולי זה עם כונה וזה בלי כונה, שהיא נתחלפה לו בטעות, והוא לא חשב שבא על אחרת, והוי כשוגג.

ביאור הקושיא ביעקב שבא על לאה ונתכוין לרחל

שאלה: בשעה"צ (ס"ק ז') הביא קושיית המג"א דהלא יעקב נתכוין לרחל ובא על לאה וכו', עיי"ש, וצ"ע לפי מש"כ הקה"י עמ"ס יבמות (סי' מ"ט) דמה שרואים היום הרבה בעלי תשובה עם מידות טובות אף שהם בני תשע מידות, שהרי הם בני נדה, היינו משום דאף בני תשע מידות יכולים לעבוד על עצמם ולתקן מידותיהם, א"כ לא מובן מה הקושיא מהאבות הקדושים, הא אפשר שעבדו על עצמם ותיקנו מידותיהם.

תשובה: מה שהקשו הראשונים משום שלא מסתבר דמן השמים הכשילו אותם בתשע מידות.

[א"ה: ויש להעיר דהמעין במג"א מוכח דהשאלה היא מראובן, דח"ו שהיה מן המורדים והפושעים שהרי לאה התעברה מביאה זו [כמ"ש תוס' יבמות ע"ז], ואולי נאמר דאף שאדם יכול לעבוד על עצמו ולתקן המידות, בכ"ז נשאר פגם מסויים (ומצינו מושג של קדוש מרחם), וזה המג"א לא הסכים לומר שהיה לראובן פגם זה].

פגם בנים בתשע מידות במעוברת וזקנה

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק כ"א) וכל אלו הדברים הנזכרים כאן צריך לזיהר אפילו כשהיא מעוברת או זקנה שאינה ראויה לילד [פמ"ג]. והנה הפמ"ג כתב בזה"ל: מעוברת או זקנה אסור לעשות כן, ובנים פגומים גם כן, עכ"ל. וצ"ע האם הכונה דגם כשהם כבר "זקנים" ולא ראויה כעת ליכנס להריון, הרי זה משפיע על הבנים הקיימים כבר.

תשובה: כוונת הפמ"ג על מעוברת, דבגלל שהתנהגו כך יקבלו עונש שהולד יהיה מורד ופושע, אך בזקנה זה לא שייך.

באיסור תשמיש בישנה כשהיא נים ולא נים

שאלה: כתב המשנ"ב דכתבו האחרונים דיש לזיהר מלבא על אשתו כשהיא ישנה. והתוס' בנדה (דף יב.) כתבו דאין איסור לבא על הישנה כשהיא נים ולא נים, ולכאוי מאי גרע מבני שכרות.

תשובה: שכרות הוא לגמרי בלי דעת, משא"כ נים ולא נים יש קצת דעת.

היתר של נים ולא נים האם לכתחילה

שאלה: מש"כ התוס' בנדה (י"ב.) דהאיסור לבא על הישנה, הוא רק בישנה לגמרי, אך אם לא ישנה לגמרי שרי, אף שלא יכולה להשיב אם טהורה או לא, האם זה היתר לכתחילה, דכן איתא שם בגמ' על אמוראים שעשו כן, או שרק בשעת הדחק שחזרו מהדרך נהגו כן, אך לכתחילה צריך שתהא ערה לגמרי.

תשובה: כשצריך.

ענייני הסתכלות

האם גם לאשה יש איסור להסתכל במקום של האיש

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ד') אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל באותו מקום אין לו בושת פנים, ועוד דקא מגרר יצר הרע בנפשיה וכו', עכ"ל. האם זה רק איש על האשה, או גם אשה על האיש.

תשובה: לצורך מותר, ולכתחילה ראוי שיהא בצניעות ולא להסתכל כלל.

איך היא ההנהגה הראויה לירא שמים בהסתכלות במקומות המכוסים בזמן טהרתה

שאלה: בהלכה נזכר איסור הסתכלות רק באותו מקום, ולא בשאר מקומות המכוסים, האם מצד ההנהגה אפשר להסתכל במקומות המכוסים בזמן טהרתה.

תשובה: לא.

שאלה: (המשך) האם זה הוראה לרבים, או רק למי שחשקה נפשו לנהוג בדרכי חסידות.

תשובה: ראוי שלא להסתכל, ורק אם זה לצורך מותר.

שאלה: (המשך) והאם זה הוראה לכל אחד.

תשובה: אם הוא ירא שמים כן.

[א"ה: ויש מקום להביא כאן מש"כ בחוט שני (הלכות שבת ח"ג בסופו, ה' צניעות ס"ק י"ד): ודע, דאף בזמן טהרתה יש לנהוג בצניעות, ולא באופן דמגרי יצר הרע בנפשיה, ולא כאותם "מלמדים" שמלמדים שע"י גילוי מקומות המכוסים [בזמן טהרתה] זה יביא קירוב יותר, וזה אינו, שאין זה פועל אלא להיפך, ובנוסף לזה מגרי יצר הרע בנפשיה. ושאלתי להגר"נ קרליץ שליט"א, אם הדברים אמורים גם לפני קיום מצות עונה. והשיב, דאם יש צורך אפשר להקל, אך לא יותר מדאי, ע"כ. ופשוט דה"ה גם להיות מכוסים].

דברי החזו"א בשבח הסתכלות באשתו בימי טהרתה זה במקומות מגולים

שאלה: (המשך) צ"ע שהרי כתב החזו"א [באגרת שנדפסה באגרות קודש ב' בסופו], וז"ל: ההסתכלות באשתו מותר מפני שרצון התורה באהבה ביניהם, והאהבה היא היא ההכנה למצות עונה העתידה משא"כ באסורה לו. עכ"ל. מבואר שהסתכלות באשתו בימי טהרה דבר טוב הוא.

תשובה: מדובר על מקומות המגולים, ומידת צניעות שלא להסתכל במקומות המכוסים.

איך היא ההנהגה בהסתכלות באשתו

במקומות מגולים בימי טומאתה

שאלה: (המשך) צ"ע שהרי סיים החזו"א "משא"כ באסורה לו", וכשהיא נדה אין איסור להסתכל במקומות המגולים, וא"כ מוכרח שהחזו"א דבר במקומות המכוסים, וצ"ע.

תשובה: גם זה לא ראוי להסתכל בזמן שהיא נדה.

[א"ה: כוונת מרן שליט"א לחדש שבימי טומאה מצד ההנהגה אין ראוי להסתכל (בהסתכלות עיונית) באשתו נדה, שגורם גירוי היצר].

ביאור דברי הרמב"ם שמכיר אדם מקומות המכוסין שבאשתו

שאלה: (המשך) מה שמרן שליט"א אמר דאף שמצד ההלכה אין איסור להסתכל אלא באותו מקום, מ"מ מצד ההנהגה ראוי שלא להסתכל במקומות המכוסים כלל, לכאוי צ"ב א"כ מש"כ הרמב"ם [בפכ"ה מהלכות אישות הלכה ו'] בא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נראה לי עד עתה, אין שומעין לו, חזקה שאין אדם שותה בכוס אלא א"כ בודקו יפה, וחזקתו שידע ורצה, ולכאוי הרי אין ראוי להסתכל במקומות המכוסים.

תשובה: במשך הזמן מרגישים, או שבלי כוונה הוא רואה, וודאי ראוי שלא להסתכל, וכמו שבגמ' בשבת השתבח שמעולם לא ראה בבשרה.

[א"ה: אולי הכונה לגמ' שבת נג:, וצ"ע קצת ששם משמע שאפי' במקומות המגולים].

בחומרת הזוהר שאשה לא תגלה שערותיה גם בביתה, איך ההנהגה בשביל צורך בעלה

שאלה: כתב המשנ"ב (בסי' ע"ה) שנהגו להחמיר כהזוהר שאשה לא תגלה שעה אפי' בתוך הבית, האם לצורך להתייפות בפני בעלה ולמצוא חן בעיניו, וכגון לפני קיום מצות עונה אפשר לגלות שעה, או דאף בזה יש להחמיר.

תשובה: ראוי לזיהר.

ופעם אחרת השיב: אין זה ראוי.

ההנהגה לענין התקשטות בפני בעלה

שאלה: האם זה ראוי שאשה תהא כוחלת וכו' [בפני בעלה ולא בפני אחרים].

תשובה: אם הוא רוצה.

דיני מחיצה וכיסוי במקום שיש ספרים

מהו שיעור מחיצה להתיר תשמיש בפני ס"ת

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ו') בית שיש בו ספר תורה או חומשים העשויים בגלילה, אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה. וצ"ע מהו שיעור רוחב מחיצה בכדי להתיר לשמש בפני ספרים, דבכף החיים (ס"ק מ") הביא פוסקים שסוברים דבעינן ד' אמות, אך בכל מקום רוחב מחיצה היא ד' טפחים ולא ד' אמות.

תשובה: מחיצה זה ד' טפחים, ואולי זה טעות סופר.

שאלה: (המשך) ולכאוי הרי מהצדדים זה עדיין פרוץ ומה מועיל שיש מחיצה ביניהם.

תשובה: מספיק שיש מחיצה ביניהם, ולא איכפת לן שפתוח מהצדדים.

[א"ה: דאין הענין כאן להיות ברשות אחר, רק לעשות הפרדה ביניהם, וסגי במחיצה שהיא כנגד כל הספרים, וגם לגבי מחיצה בפני צואה לענין ק"ש לא איכפת לן שפתוח בצדדים].

ס"ת של ילדים שזה צילום מס"ת ובגלילה, אם מועיל ב' כיסויים
שאלה: ספר תורה של ילדים האם דינו כספרים העשויים בגלילה דלא מהני ב' כיסויים עד שיהא מחיצה.

תשובה: כמו ספרים בדפוס, שזה ג"כ צילום.

האם במקום כיסוי בתוך כיסוי לספרים יועיל שהם יתכסו כיסוי בתוך כיסוי

שאלה: כתב השו"ע (שם) ואם יש בו תפילין או ספרים אפילו של גמרא אסור עד שיתנם בכלי תוך כלי. עכ"ל. וצ"ע האם יהינן "שהם" יתכסו בשני כסויים במקום לכסות הספרים.

תשובה: חז"ל אמרו לכסות הספרים ולא לכסות עצמם.

[א"ה: ודלא כמו שהביא בכה"ס (סי' מ' סק"ז) משם מהרש"ק, שאם מכסים כל גופם ואף פניהם וראשם לא בעינן לכסות הספרים, וע"ש שהביא דהפנים מאירות כתב בפשיטות היפך זה].

כיסוי ספרים האם מכל הצדדים

שאלה: האם צריך לכסות הספרים מכל הצדדים, או סגי שמכסה את הצד שכלפיהם דתו לא נראה לספרים.

תשובה: צריך כיסוי מכל הצדדים, כיון שזה בזיון כשזה באותו חדר.

כיסוי ע"י בגד שמקופל לשניים האם נחשב ב' כיסויים

שאלה: מה הדין אם כופל בגד לשנים ומכסה בו הספרים, האם הוי כב' כיסויים או לא, והאם יש הבדל אם קודם כופל ואח"כ מכסה דחשיב שעשה רק כיסוי אחד, או שקודם כיסה בו פעם אחת ואח"כ כופל פעם שנית, דלכאוי הוי ככיסוי שני.

תשובה: אומרים שזה מועיל ולא משנה מתי הוא כופל, ורק אם תפור לא מהני.

בגד מקופל ותפור מסביב אם נחשב כשני כיסויים‏
שאלה: (המשך) ואם תפור כעין כיס שיש לו בית קיבול, דנמצא שלכל צד יש שימוש בפנ"ע, האם כן יחשב כב' כיסויים.
תשובה: **כיון שזה תפור זה אחד.**

חדר בצורת רי"ש, וספרים בצד אחד, והם בצד השני
שאלה: מה הדין חדר העשוי בצורת רי"ש, והם בפינה אחת והספרים בפינה אחרת, ואין רואים זה את זה, האם צריך כיסוי או לא.
תשובה: **צריך לעיין.**

דין מחיצה עם נקבים ומחיצה מזוכית
שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק כ"ה) וז"ל: כתב המג"א אם יש נקבים וחלונות כעין סריגה אסור, עד שיהיו הספרים מכוסין מן העין שאין נראין, ע"כ. ובהגהות רעק"א ציין לדברי השער אפרים, ושם ביאר הטעם משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר. וכן כתב הט"ז ביו"ד (סי' רפ"ו) דמחיצת זכוכית לא מהני, משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר. וקשה לכאוי דהרי ערותם מכוסה שהרי אסור לשמש ערום, וכיון דערותם לא נראית מדוע נחשב שנראה לספרים.
תשובה: **אין זה דרך ארץ לנהוג כן לפני ספרים, אף שהם מכוסים, וזה הכונה בולא יראה בך ערות דבר דאין לנהוג כך לפני ספרים.**

מחיצה מזוכית שמצד אחד נראה ומצד שני לא נראה
שאלה: (המשך) בט"ו מבואר דמטעם זה (דכתיב ולא יראה בך ערות דבר) אין לעשות כן אף כשיש מחיצה של זכוכית, מה הדין בזכוכית אשר מצד אחד נראה מה שמעבר לזכוכית, ומצד שני לא נראה מה שמעבר לזכוכית, האם זה נידון לפי היכן שהספרים נמצאים שלא יהא נראה להם, או לפי האדם שהוא לא יראה את הספרים.
תשובה: **זכוכית זה גם מחיצה, אבל צריך שלא יראה את הספרים.**

טלית ע"ג ארגז ספרים ונראים הספרים מלמטה
שאלה: כתב השו"ע (שם) ואם פירש טלית ע"ג ארגז חשוב ככלי בתוך כלי, וכתב המשנ"ב (ס"ק ל"ב) ר"ל אע"ג דהטלית אינו פרוש רק מלמעלה ולא מלמטה, אפ"ה נחשב ככלי בתוך כלי, ומקור הדברים בחי' הרשב"א על הגמ' בברכות (דף כ"ו), אמר רבא גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי, וכתב הרשב"א וז"ל: כלומר אע"פ שהגלימא לא כרוכה עליהן מלמטה אלא נתונה עליהם מלמעלה בלבד. עכ"ל. צ"ע מה הדין אם למטה אין אפי' כיסוי אחד, וכגון שהספרים מונחים על מדף העשוי ממוטות ברזל ונראים מלמטה.
תשובה: **אם המדף גבוה ורואים את הספרים צריך לכסות מלמטה.**

שאלה: (המשך) האם רק במדף גבוה שהאדם יכול לראות, או אף במדף שנמוך ממנו ולא יכול לראותו, דמ"מ הם באותו חדר ולמטה אין כיסוי.
תשובה: **צריך שיהיה כיסוי בתוך כיסוי, ושיהיה הוילון עד למטה.**

ארון עם מדפים איך מחשיבים למחזיק ארבעים סאה
שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק ל"ג) ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה, והוא אמה על אמה ברום שלוש אמות, חולקת רשות לעצמה, ואין צריך לפרוס עוד כיסוי על הארגז, ויש מחמירין בזה. וצ"ע מה הדין בארון שיש בפנים מדפים מחולקים, האם צריך שבכל מדף יהא ארבעים סאה, או שכולם יחד מצטרפים לארבעים סאה.
תשובה: **דיברנו על זה, ויכול להיות שצריך שכל מדף יחזיק ארבעים סאה.**

ארון שמחזיק ארבעים סאה והספר מעליו מבחוץ
שאלה: מה הדין אם הספר לא נמצא בתוך הארון אלא מונח מעליו [דאפשר דהמחיצות מחלקות והיו כמו ברשות אחרת].
תשובה: **אולי לא מועיל למה שעליו רק אם בתוכו.**

שאלה: לכאוי גם בפחות מארבעים סאה שיועיל מדין מחיצה, ומדוע קירות הארון לא יחשבו כמחיצה.
תשובה: **ע"י המגירות והארון אין שם טטח של ד' טפחים שיהא לו מחיצה.**
[א"ה: והיינו דאין מחיצות מועילות אלא למקום חשוב דהוא דע"ד, וכמבואר במשנ"ב (סי' ע"ט ס"ק י"א), והכא ע"י המגירות והמדפים וכו' כבר אין שם מקום רחב ד"ט. ומיהו אין זה רק בדרך אפשר, ואין להתיר במקום שיש רוחב ד', ופ"א שאלתי כן למרן שליט"א, והשיבני דכבר נסתפקו בזה].

דיני ההנהגות של ר' אלעזר הגדול שהובא בשו"ע
הנהגות ר' אלעזר הגדול שהובא בשו"ע האם נוהג היום
שאלה: כתב השו"ע (סעי' ח') וז"ל: וישמש באימה וביראה, כמ"ש על ר"א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח, ודומה כמי שכפאו שד, פי' באימה וביראה כאילו כפאו שד. וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו, ודומה כמי שכפאו שד שעושה הדבר באונס. וי"מ מגלה טפח שבאשה, כלומר עכשיו מגלה אותה לצורך תשמיש ועכשיו מכסה אותה, כלומר שלא היה מאריך באותו מעשה, ודומה לו כמי שבעתו השד ונבעת והניח המעשה, כל כך היה מקצר בתשמיש. וי"מ מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו, שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחגרה, ומגלה רק טפח ממנה ומכסה מיד כדי למעט הנאתו, וכולהו פירושי איתנהו, וצריך בעל נפש לזהר בהם. עכ"ל. האם דברים אלו נוהגים היום, או שזה רק לאנשים בדרגות גבוהות.
תשובה: **מש"כ בשו"ע נוהג תמיד ואין זה שייך למדרגות, וצריך לזהר**

במה שנוצר בגמ'.
[א"ה: והכונה רק לפי הראשון דהכי נקטינן, וכדלהלן].

איך מקיימים הדין של באימה ויראה כמו שכפאו שד
שאלה: (המשך) מה שאמר מרן שליט"א דמש"כ השו"ע נוהג תמיד ואין זה שייך למדרגות, וצריך לזהר במה שנוצר בגמ', לכאוי איך שייך לקיים מש"כ השו"ע שצריך לקיים באימה ויראה כמו שכפאו שד.
תשובה: **אם עושים ביראת שמים ולא בזלזול.**

ופעם אחרת השיב על השאלה, כיצד מקיימים מש"כ השו"ע לעשות כמי שכפאו שד: **אם מקיים את ההלכות כמו שצריך.**

דבברי הסטייפלר צוק"ל
שהעיקר שיעשה לשם מצוה ולא לשם הנאה
שאלה: כתב באגרות קודש מהסטייפלר (אגרת א' אות ב') וז"ל: ובעיקר מש"כ בשו"ע (סעי' ח') הנה בספר אורחות חיים בשם ספה"ק נזירות שמשון כתב, שע"פ הזוהר הק' וכתבי האריז"ל העיקר כפירוש הראשון [שלא יתכוין לשם הנאה אלא לשם מצוה], אבל פירוש השני והשלישי [שהיה בבגדים ושיהיה במהירות], אדרבה יש בזה איסור ע"פ הקבלה, ע"ט. וצ"ע מש"כ דהעיקר כפי הראשון, ופי' בסוגריים שיעשה למצוה ולא להנאה, ולכאוי הרי השו"ע הזכיר עוד בפי' הראשון שיהא באימה ויראה וכו'.
תשובה: **כנראה שזה רק ממידת חסידות.**

שאלה: (המשך) א"כ מה שכן כתב שיכוין למצוה ולא להנאה, זה הלכה ולא חסידות.
תשובה: **כן.**

שאלה: מש"כ שע"פ קבלה אין לנהוג כן, לכאוי התייחס רק לשני הפירושים האחרונים שהביא השו"ע, ולפירוש שלא יהא ממרק האבר לא התייחס, ואיך קי"ל בזה.
תשובה: **גם זה לא טוב עפ"י קבלה.**
[א"ה: אגרת הקודש ממרן הסטייפלר צוק"ל נדפסה בשלימותה (ע"פ הוראת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א) גם בספר אורחות רבינו חלק ה', ע"ש בכל אריכות לשונו הזהב].

בדין תשמיש בלא בגדים האם בגד אחד יש להשאיר
שאלה: יש אומרים דאף שיש לשמש בלא בגדים, מ"מ יש להשאיר בגד אחד, האם נכון.
תשובה: **כיסוי צריך, אך צריך לעשות בלא בגדים כלל.**

שאלה: (המשך) שמעתי בשם הרב"צ במברגר זצ"ל שמסר בשם החזו"א, שבשעת תשמיש ראוי לישאר בבגד כל שהוא על כתפיו, האם זה נכון, ומה הטעם.
תשובה: **אני לא שמעתי.**

מדוע כאן פוסקים כמו המקובלים נגד הפוסקים
שאלה: לכאוי הרי בדרך כלל כשיש מחלוקת הפוסקים והמקובלים, עושים כמו הפוסקים ולא כהמקובלים, ומדוע כאן פוסקים כמו המקובלים נגד פסק השו"ע.
תשובה: **מובא באחרונים כבר שצריך לעשות בזה כמו המקובלים, ולא כפירושים אלו.**

האם לעשות פעולות כדי שיוולדו לו זכרים כל זמן שלא קיים פרו רובו
שאלה: הגמ' בנדה (דף לא:) וז"ל: מהביאה מה שאמר רב קטינא, יכולני לעשות כל בני זכרים, ע"ש, והובא במג"א ס"ק כ"א, ולכאוי הרי מפסיד בזה מצות פריה ורביה דבעינן בן ובת.
תשובה: **הוא אמר רק יכולני שאם הוא רוצה הוא יכול, אך לא עסוקים כאן מענין מצות פריה ורביה, ומסתבר שאם לא קיים פו"ר אין לעשות כן עד שיקיים מצות פו"ר.**

האם להתפלל על זכר כשעוד לא קיים פ"ו בבת
שאלה: (המשך) צ"ע שהרי גבי תפילה משמע בגמ' ברכות (דף ס.) שתמיד יש להתפלל שיהא בן זכר, ואף אם עדיין אין לו בת [ומ"ש מהשתדלות של משהין על הבטן].
תשובה: **תפילה זה משהו אחר, והוא יתפלל שיהא זכר, וזה כבר חשבונות שמים מה יהא לו זכר או נקבה.**

שאלה: (המשך) לכאוי איך מתפלל תמיד שיהא לו זכר, ומה שונה מאחד שלא מצא אתרוג שמתפלל לזכות לקיום המצוה, וה"נ שיתפלל לזכות קודם לקיום מצות פו"ר.
תשובה: **לזכות לבן זכר הוא ענין יותר גדול.**
[א"ה: מהרה"ג אליהו רוט שליט"א, כונת מרן הגר"ח שליט"א דמעשים בפועל לעשות שיוולד בן מותר רק לאחר שכבר יש לו בת וקיים פו"ר, אמנם להתפלל שאני, כך שאם יתפלל תמיד על בן זכר יהיה לו הרבה בנים זכרים, אבל בודאי שמן השמים יתנו לו גם בת כדי לקיים פ"ו אע"פ שהתפלל על בן, אבל אם יתפלל שיקיים פ"ו יתכן שיהיו לו הרבה בנות ורק בן אחד, ודו"ק. א"ה, הראתי הערה זו להגרח"ק שליט"א, וכן אמר דהוא יתפלל תמיד לזכות לזכר, אך מן השמים יזכוהו למצות פו"ר ויתנו לו בת אחת].

מדוע לספר בעניני התשמיש כדי להרבות התאווה ולא למעט

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ט') לא יספר עמה בדברים שאינם מענייני התשמיש, לא בשעת התשמיש ולא קודם לכן, שלא יתן דעתו באחרת וכו', וכתב המג"א (ס"ק כ"ג) אבל מענייני תשמיש שרי כדי להרבות תאוותו. וצ"ע שהרי נתבאר לעיל (סעי' ח') בהנהגת ר"א שיש למעט הנאתו.

תשובה: **מה שצריך לענין התשמיש (שמסייע לו להגיע לזה) צריך להרבות תאוותו, אך הנאה שלא צריך יש למעט.**

[א"ה: ומהגר"נ קרליץ שליט"א שמעתי דהכונה שלא זו תהא המטרה לשם הנאה, שאם יעשה שלא בהנאה גם האשה לא תיהנה בזה, וכמו שבתבשיל מותר לעשות שיהא עם טעם, כך גם בזה מותר לעשות עם הנאה, אך לא זו המטרה].

בדיני תשמיש ביום ולאור הנר והלבנה
מנורה קטנה שיש במכשירים חשמליים האם הוי כמו נר
שאלה: כתוב בשו"ע (סעי' י"א) אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו. והנה יש היום מכשירים חשמליים שיש בהם מנורה לסימן שהמכשיר עובד, האם מותר לשמש כשזה דולק, כיון שאין זה מיועד להאיר רק לסימן, ודבר שאין מטרתו להאיר אינו חשוב כנר.
תשובה: **כל אור אסור לשמש כנגדו, ולא משנה מה מטרתו, ואף שלא מיועד להאיר.**
[א"ה: וכ"כ מרן שליט"א בספר דולה ומשקה ובספר שאלת רב ע"ש, וראיתי מביאים בשם מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א שמתיר כיון שאין זה חשוב אור נר].

האם מותר לאור הנר במינקת וזקינה ע"י האפלת טלית
שאלה: בספר תורה לשמה (להבא"ח) [תשו' ק"ה], כתב דהטעם שלא לשמש לאור הנר משום בנין נכפין, אינו אלא בראויה להתעבר או במעוברת, שזה שייך לעובר, אך מינקת וזקנה דאינה בת בנים ליכא לטעם זה, אלא רק משום דאסור לשמש לאור היום, ולכאוי נלמד מזה דמהני האפלת טלית לאור הנר במינקת וזקנה, כמו דמהני לאור יום, וצ"ע.
תשובה: **יש כאלה דעות, אך טוב להחמיר.**

באיסור של לבנה כשמאיר עליהם להדיא, האם זהו גם ע"י האפלת טלית

שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק ל"ט) וז"ל: וה"ה לאור הלבנה ג"כ אסור, ודוקא אם אור הלבנה מאיר עליהם להדיא, אבל אם אינה מאירה עליהם אף שמאירה לבית מותר. לכאוי סותר למה שהסתפק בשעה"צ (ס"ק כ"ו) לגבי אור נר שמחוץ לחדר אי מהני האפלת טלית כשמאיר עליהם להדיא, והכא פשיטא ליה דאסור.

תשובה: **בלבנה איירי בלא האפלת טלית, אך עם האפלת טלית יש צד להתיר אף כשמאיר עליהם להדיא.**

בדין האפלת טלית האם צריך לכסות גם על הראש
שאלה: בדין האפלת טלית, האם הכוונה גם על הראש, או רק על אותו מקום.
תשובה: **כן משמע דאף על הראש, ושלא יראו בכלל בשום מקום.**
[א"ה: וכ"כ מרן שליט"א בתשו' בכת"י].

הטעמים באיסור תשמיש ביום מצד צניעות ומצד שלא כדרך הקדושה ומצד שתתגנה
שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ה) וז"ל: ות"ח שהוא צנוע בדרכיו ולא יבא להסתכל, ע"כ מותר ע"י האפלת טלית. לכאוי הוא טעם אחר ממש"כ בגמ' [נדה ט"ז] שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו.
תשובה: **עיקר הטעם הוא משום שאין זה מדרך הקדושה לשמש ביום, ובאמת זה טעם אחר.**
[א"ה: וזהו טעם שלישי, נוסף להחשש שמא יבא להסתכל, ועניינו הוא משום שהוא דרך פריצות ממנהגו של עולם שלא משמשים ביום אלא בלילה, ולכן גם לת"ח שאין חשש שמא יסתכל, מ"מ לא התירו אלא לצורך גדול, כמבואר במשנ"ב (ס"ק מ"ה), וע"ש בשעה"צ (ס"ק כ"ז)].

מדוע מקילים בלילה באור שמחדר אחר
ע"י האפלת טלית באינו ת"ח
שאלה: כתב השעה"צ (ס"ק כ"ז) וז"ל: והנה בכל הדינים הנזכרים למעלה דמותר ע"י האפלת טלית [כגון אם נראה האור למעלה מהמחיצה, וכן אם האור בחדר אחר], לא ביארו הפוסקים דדוקא בת"ח, משמע דלכו"ע שרי, והטעם משום דכאן שהוא ביום חמיר טפי, משום שהוא נגד גדר הקדושה, ופשוט. עכ"ל. וצ"ע מה עם הטעם שמא יבא להסתכל, דרק לת"ח שהוא צנוע ולא יבא להסתכל מותר, אך לשאר עלמא אסור, וא"כ גם לילה באור יש חשש זה.
תשובה: **יום הוא יותר חמור, ורק ביום חילקו בין ת"ח לשאר עלמא, אך לילה באור הוא פחות חמור ולא חילקו בזה.**
[א"ה: כנראה כוונתו דבלילה אין את הטעם של גדר הקדושה].

בדיני אכסנאי
אכסנאי שלא יחדו לו חדר ובעל הבית לא נמצא
שאלה: כתב השו"ע (סעי' י"ג) וז"ל: אכסנאי אסור לשמש, ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר, וכתב המשנ"ב (ס"ק נ'), ואם יחדו, היינו שאין לבעה"ב עסק באותו מקום, אלא מיוחד לשניהם לבד דאז הוי ליה הוא כבעה"ב. עכ"ל. וצ"ע מה הדין כאשר לא יחדו לו בית, אך אין חשש שיכנסו שם, כגון שבעה"ב לא נמצא בבית.
תשובה: **מותר, דכיון שבעה"ב לא נמצא אין חשש, ומותר אף שלא יחדו.**

אכסנאי האם מותר לישן בשמיכה של בעה"ב

שאלה: כתב השו"ע (שם) ובלבד שלא ישן בטליתו של בעה"ב. וצ"ע האם הכונה רק על הסדין, או אף על הכיסוי מלמעלה.

תשובה: **מסתבר שרק על הסדין.**

היודע שבשבת יהיה אכסנאי אימתי יקיים עונתו

שאלה: מי שיהא אכסנאי בשבת ולא יוכל לקיים עונתו, האם עדיף להקדים לליל שישי, או לאחר למוצאי שבת.

תשובה: **לא משנה.**

אכל ושבע ולא נתמלא בטנו האם יקיים עונתו

שאלה: כתב השו"ע (סעי' ט"ו) וז"ל: לא יבעול והוא שבע או רעב, אלא כשיתעכל המזון שבמעיו, וברמב"ם (פ"ה מהלכות דעות הלכה ד') כתב לא יבעול בתחילת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלאה ולא בסוף הלילה כשהוא רעב, אלא כשיתעכל המזון שבמעיו. עכ"ל. וצ"ע מה הדין אם אכל ושבע אך לא במצב שבטנו מלאה כמ"ש הרמב"ם, האם מותר או לא.

תשובה: **אני לא יודע, ובלאו הכי לפי המקובלים לא מקיימים רק אחרי חצות.**

[א"ה: לכאורית בטנו מלאה הכונה שעדיין לא עבר שיעור עיכול ואז אין לשמש, והזמן שרצוי לשמש הוא מלאחר שיעור עיכול עד הזמן שמתחיל להיות רעב.

באורחות רבינו (ח"ה עמ' כ"ו) כתב בשם הסטייפלר דמש"כ השו"ע בסעי' ז' לשמש באמצע הלילה, זה לא בדיוק חצות אלא בזמן שיש שקט בחוץ, שלא מדברים, ע"ש. ונראה שזהו לפי השו"ע והנגלה, אך לפי המקובלים יש קפידא בחצות. אלא דכשיש הרהורים, וכן היכא שע"כ מעכבים השינה, אפשר להקל].

איסור לבעול אחר מרחץ האם גם במרחץ של ימינו

שאלה: כתב השו"ע (שם) ולא בבית המרחץ. וצ"ע מש"כ שלא לבעול ביום שנכנס למרחץ, האם זה גם מרחץ של ימינו.

תשובה: **פעם היו מזיעים הרבה במרחץ משא"כ היום, וגם אין זה איסור רק מצד רפואה.**

[א"ה: הרוחץ במים חמים מאוד הרבה זמן, יל"ע שגם בזמנינו יש להזהר, ויש לברר אצל רופא].

חולי קצת שנתרפא אם ישמש מטתו

שאלה: הנה כתב המשנ"ב (ס"ק נ"ג), מי שחלה ונתרפא יזהר מלשמש עד שיתחזק וכו'. וצ"ע האם זה אף בחולי שיש לו קצת חום וכדו', או רק בחולי שנפל ממש למשכב.

תשובה: **צריך לשאול רופא.**

בדין יוצא מבית הכסא אל ישמש מטתו

בדין שלא ישמש מטתו כשיצא מבית הכסא, אם נוהג גם בזה"ז
שאלה: כתב המשנ"ב (ס"ק נ"ד) וז"ל: היוצא מבית הכסא קבוע (דהיינו שיש שם מקום מושב, לאפוקי בית הכסא עראי), אל ישמש מיטתו עד שישא שיעור חצי מיל לפחות, מפני ששד של בית הכסא מתדבק בו (גיטין דף ע'). עכ"ל. וצ"ע האם זה נוהג גם היום שאין שדים.

תשובה: **כן, גם היום זה נוהג.**

שאלה: (המשך) ובבית הכסא של היום, שהחזו"א אומר שזה כבית כסא דפרסאי, האם נוהג דין זה.

תשובה: **גם בבית כסא דפרסאי צריך ליזהר במש"כ בגמ'.**

היוצא מבית הכסא ולא עשה צרכיו אם צריך להמתין מלשמש

שאלה: (המשך) האם זה גם באופן שלא עשה צרכיו, דרך משמע הלשון היוצא מבית הכסא.

תשובה: **כן.**

מינקת שהתינוק ער ונמצא בחדר אחר

שאלה: כתב המשנ"ב (שם) וז"ל: כתב בבבא בתרא בשם הזוהר והביאיהו האחרונים, דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן. מה הדין אם התינוק ער אך לא באותו חדר.

תשובה: **מסתבר שכל הקפידא באותו חדר, אך אם לא באותו חדר מותר.**

דיני נט"י קודם ואחר תשמיש**ביסוד דין נט"י שלאחר תשמיש מה טעמו**

שאלה: כתב המשנ"ב (שם) וכתבו הספרים שתמיד יהא אצל מיטתו כלי מים, ויטלו ידיהם קודם התשמיש ואחריו. ויש לשאול האם זה רק כשרוצים להגיד דברים שבקדושה, או גם כשהולכים מיד לישן.

תשובה: **יש ענין ליטול ידיים שלא להשאיר עליו רוח טומאה.**

שאלה: (המשך) והרי גם כשהולך לישן יהא לו רוח טומאה.

תשובה: **אעפ"כ יש בזה ענין.**

האם יש ענין ליטול ידיים אחר תשמיש בלי ללכת ד' אמות

שאלה: האם מש"כ המשנ"ב שיהא כלי מים "אצל מיטתו" הוא בדוקא, ולא ללכת אפי' ד' אמות, או לאו דוקא.

תשובה: **כן, נזכר על זה שיהא תיכף אחר התשמיש.**

הטעם של הנטילה קודם תשמיש ואימתי צריך ליטול

שאלה: מש"כ המשנ"ב שיטול ידיו קודם תשמיש, לכאורית הרי על ידי חיבוק ונישוק שקודם התשמיש שוב נוגע במקומות המכוסים, ושלא יצטרך ליטול שוב לפני המעשה.

תשובה: **הכונה שיטול מהשינה.**

[א"ה: וצ"ע דסתמות הדברים לא משמע דוקא בישן, ואולי הוא ענין של הכנה והתקדשות למצוה, כעין שאמרו והתקדשתם זה מים ראשונים].

זמן ק"ש שעל המטה**אימתי זמן קריאת שמע שעל המטה לפני תשמיש או אחריו**

שאלה: מתי ראוי לקרא ק"ש שעל המטה, האם קודם תשמיש, כיון דאחרי התשמיש נמצא שאומר דברים שבקדושה בלי טבילת עזרא, או דעדיף להסמיק לשינה.

תשובה: **יש נוהגים לפני ויש נוהגים אחרי, ומי שנוהג לטבול עדיף שיקרא לפני.**

שאלה: (המשך) מה שמרן שליט"א אמר שמי שמקפיד על טבילת עזרא שיקרא ק"ש קודם התשמיש, לכאורית המשנ"ב (סי' רל"ט ס"ק ה') מבואר דאחר ששימש מטתו ירחץ עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואח"כ יקרא.

תשובה: **מי שמקפיד על טבילת עזרא יכול לקרא ק"ש קודם כיון שזה לא הפסק.**

בדין הנחת המיטות בין צפון לדרום**הקפידא לתת המיטה בין צפון לדרום, האם גם בשינת צהריים**

שאלה: כתב השו"ע (סעי' י"ז) מיטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום. וצ"ע האם צריך להקפיד בזה גם במנוחת צהריים, או רק בשינת הלילה.

תשובה: **נזהרים גם בזה.**

שאלה: (המשך) ולכאורית המשנ"ב (סי' ג' ס"ק י"ב) בשם ארצות החיים דאין להקפיד בזה רק בשוכב ערום ואין קלעים סביב המטה, והרי בשינת הצהריים אין הדרך לישן ערום.

תשובה: **זה מחלוקת, ולכתחילה כדאי ליזהר בזה.**

שאלה: האם צריך להקפיד בזה תמיד ואפי' בדרך מקרה.

תשובה: **יש אומרים שכל הדין בין צפון לדרום הוא רק כשאשתו עמו, ויש אומרים אף כשאין אשתו עמו, ובדרך אקראי מסתבר שאפשר להקל.**

הפרדת המטות משום צניעות

שאלה: ראיתי בשם מרן שליט"א שהמיטות יהיו תמיד בנפרד, האם הוא רק מטעם שלא ירגישו בני הבית בזמן טומאה וזמן טהרה, או שיש עוד טעם, ונפק"מ במי שאין לו בני בית, או שאין נכנסים לחדרו כלל.

תשובה: **הטעם הוא משום צניעות, וממילא איפה שזה לא שייך אין צריך.**

[א"ה: פסקו של מרן שליט"א להפריד מובא בספר שאלת רב ע"ש].

האם ראוי לאשה שתישן עם בעלה בסוכה

שאלה: האם יש ענין שאשה תישן יחד עם בעלה בסוכה.

תשובה: **אם הוא שמח בזה יש ענין.**

[א"ה: ועי' ברמ"א סי' תרל"ט סעי' ב' ובמשנ"ב שם].

שאלה: (המשך) והאם גם כשהיא נדה יש ענין שתישן עם בעלה בסוכה.

תשובה: **כשיש הרחקה, והוא שמח בכך, יש ענין.**

אהבת בעל לאשתו ואשה לבעלה

שאלה: כתב הרמב"ם בפט"ו מהלכות אישות הי"ט: וכן צוו חכמים שיהיה האדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו וכו', ולכאורית בגמ' יבמות סב: נזכר רק שנאמר עליו הפסוק וידעת כי שלום אהלך, ולא נזכר שזה חיוב, ומניין להרמב"ם שכך ציוו חכמים.

תשובה: **כיון שחז"ל אמרו כן, כך צריך לנהוג. וזה הפשט בגמ', דאל"כ למה כתבה זאת הגמ'.**

שאלה: עוד כתב הרמב"ם שם הל' ז', וז"ל: וכן ציוו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי וכו', ולכאורית מדוע הזכיר הרמב"ם רק שתהא "מכבדת", ולא כתב שתהא "אוהבת", כמו שכתב אצל הבעל.

תשובה: **משום שאחר שהבעל יאהב ממילא גם היא תאהב, ולא צריך לצוות על זה, משא"כ כבוד זה לא מוכרח ולכן צריך לצוות על זה.**

[א"ה: באופן"א כתב לנו הרה"ג אליהו רוט שליט"א, יתכן שטבע כל אשה לאהוב את בעלה, אבל אין זה כל כך מטבע האיש, ועי"ל שאהבה מתבטאת בפעולות של חיבה וכיו"ב, וזה יותר ראוי לאיש מאשר לאשה].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

התודה והברכה

בשם כל הקוראים נשלח תודה וברכה לתלמיד מרן שליט"א [ת"ח החפץ בעילום שמו] צנוע ומעילי שזכה לשמש הרבה לפני מרן שליט"א בענינים אלו, ולדלות ולקבל הרבה תורה ותשובות רבות מאוד במקצוע חשוב זה, במשך זמן אומנים ארוכים, ומומנו נלקחו כל התשובות שבמדור זה,

זכות הרבים יעמוד לו, ויתברך מן השמים על זאת בכפל כפליים

מערכת אליבא דהלכתא**הרב שמואל זלושניק****כולל "אליבא דהלכתא" - ברנפולד**

מצא טוב ויפק רצון מאת ה': (שו"ע אהע"ז סימן א' ס"א). • מצוה העיקרית בכל המצוות היא פריה ורביה, והיא קודמת וראשונה לכל המצוות שבתורה, דכתיב ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו רבו ומלאו את הארץ, וענין זה כולל לישראל לגרים ולעבדים לגוים לחיה ולבהמה ולדגים ולעופות בין טמאים ובין טהורים. (חסד לאברהם, מעין ב', ס"ד).

החיבור - כבריאת שמים וארץ: כשהיה החיבור לשם שמים אין דבר קדוש ונקי למעלה הימנו, ולפיכך נאמר בחיבור הצדיקים "בטרם אצרך בבטן ידעתני וגו'". אבל ברשע הפריץ, אותה הטיפה כולה טמאה, אין לשם חלק בה, ועליה נאמר "זורו רשעים מרחם". אבל בחיבור האדם אל אשתו כראוי, פירשו ז"ל שהוא כדמיון שמים וארץ, שנאמר "נאם ה' נוטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרביו", ואומר "ואגודתו על ארץ יסדה". והם אגודה אחת לברוא אדם. וזה "נעשה אדם בצלמנו", כלומר גם אני שותף בבריאת האדם. והשוותפות הזו, כי מן האב והאם נמשכין כל סדרי הגוף, והשם יתברך זורק בו נשמה. (אגרת הקודש לרמב"ן, פ"א). • החבור אשר הוא כראוי בכל דבר, הוא דומה לבריאת שמים וארץ, שהוא דבר קיים עם הנשמה שזרק בו השם יתברך אשר תשאר לעד,

שגב קדושת החיבור

בזהר הקדוש ובראשונים הפליגו מאוד בשגב קדושת החיבור, וכתבו שכשהוא כראוי אין קדושה למעלה מזה, והוא שותף ממש להקב"ה, וטעות הוא לומר שיש בזה חרפה וגנות, ומה שנעשה בהסתר ובהצנע הוא מחמת רוב קדושתו, ואשרי ילוד אשה שזוכה לתקן דברים העומדים ברומם של עולם.

חובת פריה ורביה: כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה ממעט את הדמות, וגורם שלא תשרה השכינה בעולם. (תרגום הזוהר, ח"ב ע"ב). • האדם בעוד שיש בו הנשמה הקדושה צריך להרבות צורת המלך העליון בעולם על ידי פריה ורביה. (תרגום הזוהר, ח"א קפ"ח ע"ב). • טובים השנים וגו' הם המתעסקים בזה העולם להוליד בנים, כי בשביל הבנים שמניחים אחריהם יש להם שכר טוב וחלק לעולם הבא. (תרגום הזוהר, ח"א קפ"ז ע"ב). • חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות, וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים וממעט את הדמות וגורם לשכינה שתסתלק מ ישראל. הגה, וכל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה בלא תורה כו' ולא נקרא אדם, וכיון שנשא אשה עונותיו מפקפקים, שנאמר מצא אשה

פניני הלכה**אמר המלקט:**

יראתי מאוד בבואי ללקט מדברי הראשונים כמלאכים בענין חמור זה של מצוות הבית אשר זהו היסוד והתכלית, ומשם קדושתן של ישראל כידוע, ועי' מש"כ הגרמ"י לפקוביץ שליט"א בהסכמתו לספר מאמרי הקודש וז"ל: מקרוב באו כאלו שלא זכו לטהרת הנפש, ומחשיבים עצמם כמומחים להדריך בני ובנות ישראל בעניני הקדושה והליכות בית ישראל, ובדבריהם ובספריהם מאריכים בדברים חדשים שלא שיערום אבותינו דברים והנהגות זרים שרחוקים מאד ממידת הקדושה רח"ל, ולא עוד אלא שמביאים חלקים מדברי קדשם של הראשונים זי"ע ומבארים הדבר בסילוף גמור לפי הבנתם ושיטתם, ומסתייעים מזה לדרכם שהיא היפך דרך הקודש. לזאת זכות גדול יש וכו' שמדפיס כל דברי הראשונים בשלימות, וידעו דרך אמת של הנהגת הקדושה. עכ"ל. וא"כ ודאי שאין להסתפק בליקוט זה, ולא באנו אלא לפתוח צוהר לדברי הראשונים ברום מעלת וקדושת מצוה זו. [הדברים לוקטו מהספרים: קדושה וצניעות, מאמרי הקודש, משכן ישראל].

ויוצאת אל הפועל בהכנות המושב אשר ישיבה בו, ויוציא הזרע קדוש, ועליו נאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני. (מנורת המאור, סימן קפ"א).

בזמן החיבור נקרא שלם ושכינה שורה בו: בא וראה, בזמן שהאדם נמצא בזווג אחד זכר ונקבה, ומתכוין להתקדש כיאות, אז הוא שלם, ונקרא אחד בלא פגימה. לפיכך צריך האדם לשמח את אשתו באותה שעה, להכין אותה ברצון אחד עמו, ויתכנוו שניהם כאחד לדבר ההוא. וכאשר נמצאים שניהם כאחד, אז הכל אחד בנפש ובגוף, בנפש - להדבק זה בזה ברצון אחד, ובגוף - כמו שלמדנו, שאדם שלא נשא אשה הוא כמי שנחלק, וכאשר מתחברים זכר ונקבה אז נעשים גוף אחד, נמצא שהם נפש אחת וגוף אחד, ונקרא איש אחד, אז הקדוש ברוך הוא שוכן באחד, ומוציא רוח של קדושה באותו אחד. ואלו נקראים בניו של הקדוש ברוך הוא, כאמור, ולפיכך "קדושים תהיו כי קדוש אני". אשריהם ישראל, שלא העמיד דבר זה במקום אחר אלא בו ממש, שנאמר "כי קדוש אני ה'", בשביל להתדבק בו ולא באחר, ועל כן "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם". (תרגום הזהר, פרשת קדושים).

ושכנתי בתוכם - כשנעשה הגוף בקדושה: כפי שהאדם מקדש את עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כי באדם יש ג' שותפין הקב"ה אביו ואמו וכו', ואם האדם עשה הגוף בקדושה אז השי"ת שוכן בתוכם, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, רוצה לומר אם יעשו דבר זה בקדושה אז ושכנתי בתוכם. וכי תאמר במה תהיה קדושה זו, לזה אמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן, רוצה לומר כשעשה הקב"ה את האדם הראשון לא היתה שום כוונה אחרת כי אם לבראותו לבד, וכן תעשו גם אתם, שלא יהיה הזיווג להנאת הגוף כי אם למצות פריה ורביה. (פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה ספי"א).

אין קדושה בכל הקדושות כקדושת הזיווג: ענין הזיווג כשהוא בקדושה וטהרה, הוא קדוש במאוד מעורר למעלה, המתקדש למטה מעט מקדשים אותו מלמעלה הרבה, ומקיים קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם וכו', ואין קדושה בכל הקדושות כקדושת הזיווג אם הוא בקדושה ומקדש עצמו בתשמיש כאשר הזהירו רז"ל. (של"ה, שער האותיות, אות ק').

הבורא ציוה על זה שתי פעמים: כי הבורא צוה על המצוה הזאת שתי פעמים, לאדם ולאשתו "פרו ורבו", וכן בבני נח "ואתם פרו ורבו שרצו בארץ רבו בה", והזהיר עוד עליה "שארה כסותה ועונתה לא יגרע". והמקיים שתי מצות בעשה ואחת בלא תעשה, שכר הרבה יש בדבר, והמפסיד את שכרו בקלקול המעשה ובנבול מחשבתו, ראוי להקרא בער וסכל ופתי. (שער הקדושה להראב"ד, פ"ג).

מרבה הדמות והקדושה מתרבה: ענין הזיווג כשהוא בקדושה ובטהרה הוא קדוש במאוד מעורר למעלה, מתקדש מלמטה מעט, מקדשים אותו מלמעלה הרבה, ומקיים "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם", כי כל זיווג הוא מעין זיווג אדם וחווה, הנעשה בצלמו ודמותו יתברך, כי אנתנו ישראל נקראים אדם, אם אנתנו אדם ממש, כמו שאמרו רז"ל זה תלוי בשערו וזה בעינו וזה באזנו וכו', וכשעוסק אחר כך בפריה ורביה בקדושה וטהרה, אז מרבה הדמות והקדושה מתרבה. (של"ה, שער האותיות, אות ק').

אין קץ לשכרו עד בלי די: מה שאומרים כי מצוה זו חרפה היא לנו, טעו מדרך השכל, כי אף על פי שנראה שאנו משתתפים בה עם כל בעלי חיים, אם יעשה אותה לשמה ובכוונה שלימה ובדעת טהורה אין חקר לשכרו, כי הוא מקיים ומעמיד שלשלת הטהרה והקדושה. (טעמי המצוות לרדב"ז, מצוה כ"ה).

אשרי ילוד אשה שזוכה לתקן דברים העומדים ברומו של עולם: החי יתן אל לבו באותו פרק, רצוני לקיים מצות בוראי דוקא ולא להנאתי, רק כל מעשי לתקן הדברים שבורשם במקום עליון, כי הדברים עתיקים, אשרי ילוד אשה שזוכה לתקן דברים העומדים ברומו של עולם, ומי שהוא קדוש וקדושים קדושים מסתכל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר ממנה, כמו שאמרו על פסוק ומספר את רובע ישראל. (פלא יועץ, ערך זיווג).

האבר קדוש מאוד ורק בחטא אדה"ר נתגשם: ומה שצריך המעניין לדעת כיצד יפשוט עצמו בזיווג מבחינת יצר הרע מכל וכל, הוא שיחשוב שבחינת האבר ההוא, הוא אבר כשאר רמ"ח אברי האדם, מהם נגלים מהם נסתרים, והרי קודם חטא אדם הראשון נאמר ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו וכו', ובודאי כי גם שאר אבריו היו מאירים יותר, ולא היה שולט בהם יצר הרע, ולכך לא יתבוששו, ומי גרם להם הבושת, מצד הערה שהוא יצר הרע שפגמו, אבל קודם החטא היה האבר הזה להם כיד ורגל, ומאחר שמצוה של יחוד איש ואשתו על ידי האבר הזה הרי הוא כהנחת תפילין ביד שמאל ותפילין של ראש במוח, וכמו שאלו אין בהם יצר הרע, כן באבר ההוא המקיים בו מצות פריה ורביה כו' אין ראוי שיהיה בו יצר הרע, ומי גרם היות בו יצר הרע ושיצטרך כיסוי ושיאמר עליו ערוה", העון, שבו היה הפגם שהוא ר"ע ו"ה, ומשך בערלתו ונתגשם ושלט באבר הזה כו', ובהיות האדם מתדבק בו בהקב"ה לעולם, ואינו חושב בעניני החומר ההוא והנפסד, ואינו מתאוה כי אם להתדבק בעיקר החיים המחיה לכל וכו', אז זיווגו יהיה קדוש ולא יהיה נמשך בצד יצר הרע כלל, אלא יהיה עניינו כמו שהיה אדם הראשון קודם חטאו שהיה לבד לקיום המצוה. (ראשית חכמה שער הקדושה פט"ז).

בחשאי כמו בתפילת שמו"ע: ובענין קדושת הזיווג וכונתו ביארו בתיקונים שהוא דומה ליחוד שאדם עושה בתפילת שמונה עשרה, ואמר שם שכמו שכשאדם מתפלל תפילת שמונה עשרה הוא בחשאי, כן הזיווג צריך שיהיה בחשאי. (ראשית חכמה, שער הקדושה פט"ז).

ההסתר - מרוב הקדושה: ומה שצריך לעשותו בהסתר ובצינעא זהו

גם מחמת רוב קדושתו. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת). • אחר שגרם החטא הוצרכו אדם ואשתו להתחבר ולהסתר מעין כל חי במעשה הקדוש הלוה, שלא תשלוט בו עוד עין הרע וקנאה. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

טעות להאומרים שהוא גנאי וכיעור: דע, כי חיבור זה הוא ענין קדוש ונקי, כשיהיה הדבר כפי מה שראוי, ובזמן הראוי, ובכוונה הנכונה. ואל יחשוב אדם כי בחיבור הראוי יש גנאי וכיעור, חס ושלום, שהחיבור הראוי נקרא ידיעה, ולא לחינם נקרא כך "וידע אלקנה את חנה אשתו וגו'". וזהו סוד טיפת הזרע, כשהיא נמשכת ממקום הדעה והבינה, והוא המוח. ודע, שאילו לא היה בדבר קדושה גדולה, לא היו קוראין אל החיבור ידיעה. והשם יתברך ברא את הכל כפי מה שגזרה חכמתו, ולא ברא דבר שיהיה גנאי או כיעור, שאם יאמר שהחיבור הוא דבר של גנאי, הנה כלי המשגל הם כלי הגנות, והרי השם יתברך בראם במאמרו, דכתיב "הוא עשך ויכוננך". ואמרו ז"ל במסכת חולין, שברא הקדוש ברוך הוא כונניות באדם. ובמדרש קהלת אמרו: "אשר כבר עשוהו", מלמד שהוא ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר והושיבוהו על כנו. ואם כלי המשגל כלי גנאי, היאך ברא השם יתברך דבר שיש בו משום חסרון או גנות חלילה. (אגרת הקודש לרמב"ן, פ"א). • החבור הוא ענין קדוש טהור ונקי מסייע להויית העולם, כשיהיה הדבר כפי מה שראוי, ובזמן הראוי, ובכוונה הראויה, וכל אדם שיאמר כי בחיבור יש גנאי וכיעור, חלילה וחס, שהחבור נקרא ידיעה, ולא לחנם נקרא ידיעה, כאמור וידע אלקנה את חנה אשתו, וזהו הסוד כי טפת הזרע כשתהיה נמשכת בקדושה ובטהרה מושכת הדעת והבינה אשר במוח, וידוע שאילו לא היה בהדבר קדושה גדולה, לא היו קורין לחבור ידיעה. (אגרת הקודש לרמב"ן, פ"ב).

השפעת הכוונה והמחשבה

דמיון ומחשבת האדם בשעת החיבור משפיע מאוד על הולד הנוצר כמבואר בזוהר ובראשונים, ועל כן הזהירו מאוד שיחשוב האדם ויכוון כוונות טובות, כי בזה הרגע הוא עת הדין הגדול של הולד הנוצר ונקבע מהותו וחכמתו, וכתבו שהמקדש מחשבתו ודאי שבניו יהיו צדיקים וקדושים.

יצירת הולד כפי המחשבה: צריך האדם לכוין בשעת הזיווג ברצון הקב"ה כדי שיביא בנים קדושים לעולם. (תרגום הזוהר ח"א, נ"ו ע"א). • בא וראה בשעה שאדם מתנהג בדרך האמת וממשיך על עצמו רוח קדושה עליונה ומתדבק בו, אז אותו הבן שיוליד ויצא ממנו לעולם, הוא ממשיך עליו קדושה עליונה ויהיה קדוש בקדושת השם, כמו שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים, ואם הוא הולך בצד שמאל וממשיך על עצמו רוח הטומאה, אז אותו הבן שיוליד הוא ממשיך עליו רוח הטומאה, ויטמא בטומאת הסטרא אחרא. (תרגום הזהר בראשית נ"ד ע"א). • סוף דבר, מחשבה טובה בשעת תשמיש, או בהפך, ההרהור באותה שעה תבא לפועל, אם מהרהר בדברים טובים וטהורים הנה אותו ההרהור הטוב חל על טפת הזרע, ומצייר בו טהרה וחכמה וטובה, ויהיה הולד מצוייר באותו ההרהור להיות צדיק גמור, ושכינה עמו, ועליו נאמר בטרם אצרך בבטן ידעתיו. ואם מחשב בדבר זימה וכיעור, הנה הולד מיוסד על יסוד רשע וכיעור, ועתיד להיות רשע מטונף, ועליו נאמר זורו רשעים מרחם. (אגרת הקודש להרמב"ן, פ"ד). • אם כן ראה גם ראה כמה צריך האדם להזהר ולהזהיר לאשתו בשעת תשמיש שיהיו נקיים וטהורים מכל הרהור ומחשבה רעה, אז כל אשר יעשו יצליוח. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

האדם מוליד לפי דמיונו: הנה ה' נתן כח בדמיון האדם להוליד כיוצא בו בדבר שהוא מדמה, ודבר זה נדעוהו גם מצד הטבע. והנה בהתחבר האדם אל אשתו, אז דמיונו ומחשבותיו עסוקים בחכמה ובינה ומדות טובות והגונות, אז אותו דמיון אשר במחשבותיו יש לו כח לצייר הצורה בטפת הזרע כמו שהיה מדמה בשעת החיבור בלי ספק וכו', ואיתא בגמרא וזה לשונו: ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה, אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לסתכלן בן, כי היכי דלהוו להו בני שפירי כוותי, גמירי אורייתא כוותי, עכ"ל. ומעתה התבונן על המראה הגדול הזה, שהחסיד והקדוש הזה הודיע כי בהיות האשה מחשבת ביופיו בעלותה מן הטבילה, ואחר כך מתחברת עם בעלה, זאת המחשבה אשר בדמיונה תצייר צורת הולד כפי הדמיון שהיא מדמה, והיה עושה זה כדי לסבב שירבו חכמים בישראל, ואם כן נמצא הדמיון וההרהור והמחשבה סבה גדולה לצורת הולד ומדותיו.

טבע פשוט וברור הוא: ואל תתמה על דבר זה, כי טבע פשוט הוא אפילו לעיני חכמי המחקר ויודו בזה כי הוא אמת, כי כפי המחשבה וההרהור שיעבור על לב האדם ואשתו בשעת חבורם יהיה הולד מוכן ומצוייר אם טוב ואם רע, וכבר הביאו מעשה מההיא מטרוניתא שילדה בן שחור, והיתה ראי והמלך לבנים ויפים עד מאד, וחשב המלך להרגה, קסבר שזינתה עם כושי, עד שבא חכם אחד ואמר שמא הרהרה בשעת תשמיש באדם שחור, ובדקו ומצאו הדבר שהיו צורות שחורות בכותל במשכיות אותו החדר ששמשה בו, וגם היא אמרה שהיתה מסתכלת באותן הצורות בשעת תשמיש ומהרהרת בהן, וזה כענין המקלות של יעקב ממש, וכן מצינו בבני ירושלים שהיו השבאים קושרין אותם בכרעי מטתן להסתכל בצורתן להוליד בנים נאים בדמותן.

יהא מחשב בצדיקים הטהורים: ואחר שהדבר כן שההרהור והמחשבה גורמים להיות הולד צדיק או רשע כאשר יהיה הדמיון, לפיכך צריך כל אדם לנקות הרהוריו ומחשבותיו ולזכותם בשעת תשמיש, ויפנה מחשבתו מכל הרהור רע, ולא יהיה חושב בדברי עבירה וזימה, רק

בדברים הקדושים, ויהא מחשב בצדיקים הטהורים אנשי מדע והשכל והחכמה, כי אותן המחשבות יחולו על הזרע ויצייירוהו בצורתן בשעת תשמיש, וכן מחשבת אשתו שיהיה משמחה בדברים המשמחים את הלב כדי שתהיה גם היא מסכמת למחשבות זכות וטהורות, ויהיו שניהם אחדים בדבר המצוה כי אז תתקשר מחשבתם לאחד, ותהיה השכינה שרויה ביניהם, ויולידו בן כפי הצורה הטהורה שיציירו. (אגרת הקודש להרמב"ן, פ"ד). • ויכוון ומי יתן והיה שיהא זרעי זרע קודש, או יאמר בפה שתשמע גם אשתו ותתן גם היא דעתה לכך, אב הרחמן תן לי זרע קודש, זרע אנשים, דומים לאברהם יצחק ויעקב וכו' ורבי פלוני ורבי פלוני, ויכוין שהוא מקיים המצוה על דעתם וכוונתם וסומך עליהם, ויחשוב שכך לו להזדווג עם אשתו כמו למסור נפשו למיתה על קידוש השם. (פלא יועץ, ערך זיווג).

המקדש מחשבתו בניו קדושים ואינם יראים מיצה"ר: רב יוסף כשריד לבבל ראה בחורים שהיו נכנסים ויוצאים בין נשים יפות ולא חטאו, אמר להם אינכם יראים מיצר הרע, אמרו לו שאינם באים ונולדים ממחשבה רעה אלא הורתם ולידתם בקדושה, לכן לא היו חוששים שיחטאו שאין יצר הרע יכול לשלוט בהם כל כך, דאר"י א"ר צריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש, ואז יוצאים ממנו בנים קדושים בנים טובים שאינם יראים מיצר הרע, שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים. (תרגום הזהר ח"א, ק"ב ע"א).

אני ערב לך שתוליד בן צדיק וחסיד: כפי הצניעות והנהגה שאתה מתנהג בשעת החבור כן תחול הצורה על טיפת הזרע וכו', ועל כן זכו אבותינו להוליד בנים כמותם מחבור האמהות הכשרות אשר היה בקדושה וטהרה בשמרם כל מצות התורה, אף על פי שלא ניתנה וכו', וכן הדבר נוהג בשאר החסידים אנשי לבב, כי בהתכוונם לשם מצוה להדביק מחשבתם בעליונים בשעת החבור, אז יולידו בנים ראויים לקדושה ולטהרה ולזריזות ולחסידות וכו', ועתה התבונן סוד מה שכללנו בפרקים אלו, וכשתהיה נוהג במה שעוררנוך והודענוך בהם, הנה אני ערב לך שתוליד בן צדיק וחסיד מקדש שם שמים. (אגרת הקודש לרמב"ן).

גם באומות העולם הוא כך: אם דמיונו ומחשבתו עסוקים באשתו ובדברי חכמה ובינה ומידות טובות והגונות וכו', ואפילו יהיה האדם ההוא מאומות העולם, אף על פי כן מחשבתו הטובה תמשיך נשמת צדיק לנער היולד ממקום קדוש. ולכן כל אותם המתגיירים מאומות העולם נפשם היתה מנפשות ישראל, בעבור הרוח הקודש שעבר על לב אבותם בשעת עיבורם, על כן קרם הבורא יתברך לבל ידח ממנו נדח. ונפשות המומרים היו נפשות רשעי אומות העולם ששם בהם הבורא יתברך, בעבור הרהור רוח רעה שעברה על דעת אבותיהן בשעת תשמיש, לכן הבורא יתברך מסלק הקוצים מתוך כרמו ודוחה אותן. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

בזה הרגע הוא עת הדין הגדול של הולד הנוצר: וזה הרגע הוא עת הדין הגדול של הולד הנוצר, וגוזר הבורא עליו כפי שפעל וועשה בגלגולים האחרים כו', וגוזר עליו להיות נולד ברגע של המזל המורה כפי רצונו יתברך כו', לכן ראוי שיחדר כל איש שיאמת הדין הגדול של יוצאי חלציו שמביא באותו הרגע אל העולם, ויקדש עצמו בשעת תשמיש, ולא יכוין להנאתו הגופנית כמעשה הכלבים והבהמות כו', וברגע המשגל והזיווג תפעל מאד המחשבה, ואם יחשוב באותו רגע לתכלית התולדה להקים זרע לקיים מצות פו"ר יצא ממנו ולד צדיק וישר. (ספר הברית, ח"א מאמר י"ז, פ"ב).

ללמוד ממעשה יעקב אבינו: ממעשה הטבע שבפרשה זו (פרשת יעקב אבינו עם צאן לבן) יש ללמוד חיוב בני אדם שיש להם שכל ודעת, לקדש עצמם בשעה שנזקקין עם נשותיהם, שהרי אנו רואים בבהמות ציור העובר יוצר כפי ציור המחשבה, ועל כן אמרו ז"ל לעולם יקדש אדם את עצמו בשעת תשמיש, וקדושה זו היא טהרת המחשבה, שלא יחשוב באשה אחרת ולא בדברים אחרים, רק באשתו. וזהו קל וחומר שאין עליו תשובה, אם הבהמות שאין להם דעה להבין תועלת הדבר ונזקו, ואינו עושות אלא מוח הטבע, יש להם כח לפעול בתולדות כפי הצורה המצטיירת בלבם והקבוע במחשבתם. קל וחומר לבני אדם, אשר להם כח גדול בנפש השכלית לצייר במחשבתם ובלבם העליונים והתחתונים, ויש להם כוונה בדעת ובשכל להתכוין באותו הציור, שצריכים לטהר מחשבותם בענין ההוא. (רבינו בחיי, פרשת ויצא).

לימוד ממה שכתבה התורה מעשה נשות למך: ויקח לו למך שתי נשים וגו', כל הסיפור הלה מענין שתי נשיו עדה וצלה יש בו צורך גדול בתורה, לידע ולהודיע שכאשר יהיה הזיווג כהוגן לקיום המין לבד, אז ילדו להם בנים הגונים שומרי משמרת ה'. וכאשר לא יהיה לקיום המין, כי אם לשם יופי למלאות רסן תאוותו, אז בנים זרים ילדו להם, זרע מרעים בנים משחיתים. (כלי יקר, פרשת בראשית). **טוב ומותר להרהר בדברי תורה:** ובשעת הזיווג תחשבו בדברי תורה, כל זהו מועיל הרבה שיהיה בנים היוצאים מכס יראי ה' ולומדי תורה. (צוואת הגאון בעל חוות דעת). • בשעת הזיווג יש לו להרהר בדברי תורה ובשאר דבר שבקדושה, ואף על פי שאסור לקרות בפיו, הרהור מותר ומצוה, כי הרהור אינו כדיבור לענין זה. אף על פי דבמבואות המסונפות אסור אפילו להרהר בדבר שבקדושה, זהו משום דבעינן והיה מחניך קדוש, אבל היכא דהאיסור הוא משום ערוה, מדכתיב ערות דבר, דרשו רבותינו זכרונם לברכה דיבור אסור, הרהור מותר. (קיצור שולחן ערוך סי' ק"נ סעי' ב').

נוראות חומר המקלקל מחשבתו: בזמן שאין אדם מכין לשם שמים, הנה אותו הזרע הנמשך הוא טפה סרוחה אין לשם חלק בה, ונקרא משחית דרכו על הארץ, והנה גופו כלה לבהלה, וכאילו נוטע אשרה ומפטם עגלים לע"ז, בהיותו זרע מקולקל וטפה שנזרעה בסלון ממאיר, והנה צוה הקב"ה בתורה ואמר והייתם לי קדושים. (אגרת הקודש לרמב"ן). • המכוין בפועל הזה לתענוג הוא מתדמה אל

הבהמה. (ראשית חכמה, שער הקדושה פט"ז). • כמו שהוא יתברך קדוש כך צונו שנהיה קדושים כו', וצריך שנדמה אליו, מפני שעיקר הקדושה נוגע לנשמותינו הרוחניות הנאצלות ממנו יתברך, ואם ח"ו יחשוב במעשה הזה לתענוג ההבל, נמצא מלביש נשמתו הרוחנית ביצר הרע, היפך מהכונה האלהית, ולזה הזהירנו דוד המלך ע"ה אל תהיו כסוס כפרד אין הבין. (ראשית חכמה, שער הקדושה פט"ז).

לא תביא תועבה אל ביתך: וכמה יצטרך האדם להתקדש באותה שעה לכון בדוגמא עליונה, כי כפי המחשבה והכונה שיכין האדם באותה שעה יהיה העובר הנוצר משם, ותבוא אליו הנשמה באחד מן הצדדים אשר יטה עצמו אליו, אם יטה עצמו לצד הטוב הנשמה תבוא אליו ממקום קדוש בדרך אשר הזכרנו, ואם יטה עצמו לצד הרע ולא יתקדש באותה שעה, ימשיך נפש ממקום טמא. ועל הנוצר משם נאמר "זורו רשעים מרחם" וגו', וכתוב "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו". ואלו הם עזי פנים שבדור. ודע כי על זה נאמר בתורתנו הקדושה דרך רמז "לא תביא תועבה אל ביתך". (של"ה, שער האותיות, אות ק').

רם או מר: כללו של דבר, כמקרה האכילה כן מקרה הבעילה. וכד טב, לית טב מינה. כד ביש, לית ביש מנה. [סימן נאה לזכירה, מה שנפל במקרה הלכות דרך ארץ בטור אורח חיים בסימן ר"מ, רומז לזה כי הוא דבר ר"ם ונשא, ובהיפוך חס ושלום, מ"ר ורע מאוד, כי אלהינו שונא זימה, וכל מקום שאתה מוצא זנות, אנדרלמוסיה באה וכו', ובני ט' מידות הן כמו בני זנונים ופסולין דרבנן]. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

העיקר תלוי במחשבת האשה: כשבא האדם להתקדש בזיווג עם אשתו, מי הוא משובח יותר אם מתקדש עצמו, בודאי האשה משובחת יותר. (תרגום הזהר, ח"ג פ"א ע"ב). • כל מי שנראה בו סימני עזות ופסול, ראוי לבדוק אחר אמו, כי אין ספק שנתערבה באותה טפה תערובת פסול, או במחשבה או במעשה כו', וטעם הדבר לפי שהעובר נוצר מדם הוסת ומתגדל בבטן אמו זמן קצוב, גם אחרי הולדו וצאתו לאור העולם יונק משדי אמו, ולכן יתחייב שיהיה טבעו נקשר בטבע האם יותר מטבע האב, ומעשיו דומין למעשה האם יותר ממה שדומין למעשה האב כו', והוא הדין אצל הטובה, כשהאדם צדיק ובעל ענוה ואיש מדות, הנה זה מופת על אמו שהיתה צנועה ובעלת מחשבה טובה, ועל כן זכתה אליו, כי הענף הטוב יעיד על מעלת השורש. (רבינו בחיי, פרשת אמור). • וילמד את ביתו להיות לה מחשבות טהורות, כי מאד מאד תלוי ענין הולד באמו, כמו שאמרו הראשונים שהגם כי האיש יתקדש כראוי, אשה לקראתו תפר עצתו. (מורה באצבע להחיד"א, סי' ב'). • מצאתי בקובץ ישן על קלף כ"י, דהעיקר היא האם, שאם האשה תטהר מחשבתה ורעיוניה ותדבק בה' מאד, ומתרפקת על דודה ולא על אחר, הולד יצא קדוש וטהור ונקי ואינו בן תמורה. (מדבר קדמות להחיד"א, מערכת כ', אות ט').

גם במעוברת מניקת מתווה נשמה קדושה: דעו בני כי מכל ביאה וביאה כשהיא בקדושה תצא ממנה פעולה טובה, דאף שאין אשתו מתעברת מכל מקום מעורר למעלה ומשפיע נשמה, והאריכו בזה המקובלים, וכתבו שעל כן יש היתר לשמש עם אשתו אף שהיא כבר מעוברת, או מניקה, או זקנה, או עקרה, כי אינו מוציא זרעו לבטלה אלא מתווה מזה נשמה קדושה וכו', ואף אם אשתו מעוברת וכו' יתפלל בלבו לנשמה קדושה, ושיהיה זה הולד שבו תושפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות. על כן קדושים תהיו לקדש אתכם ונשיכם בכל מיני קדושה, וגם מקודם הזיווג לפשפש במעשיכם ולהרהר בתשובה וליתן צדקה. (של"ה שער האותיות, אות ק').

סוד "ואת הנפש אשר עשו בחרן": ומתוכיות דברינו אלה תשכיל אומרו ואת הנפש אשר עשו בחרן, שהם הנשמות שעשו בזיווגם, הגם שלא היתה שרה יולדת, כל זיקה וזיקה היו מולידים נפשות, והגם שלא נבנה הגוף להם לא מפני זה יכחד האמת. (אור החיים, תחלת פרשת תזריע).

סדר הלילה

הרבה הלכות נאמרו בשו"ע בדיון איך יתנהג האדם בשעת החיבור וסדר הלילה, וכתבו הפוסקים שצריך האדם ללמוד ולשנן היטב דינים אלו, ובספרים הוסיפו עוד הנהגות טובות וחשובות קודם החיבור ולאחריו, וכתבו להתפלל היטב קודם הזיווג, ולהזהר מאוד לפיכך היטב את אשתו בדברים המשמחים והמושכים את הלב, כי לפי רוב האהבה יהיה פקחות הולך.

חובת שינון ההלכות: לענין הדינים צריך ללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי הטור באו"ח סימן ר"מ, ובאבן העזר סימן כ"ה, לא יפול דבר ארצה מכל המוזכר שם, וצריך האדם להיות בקי בעל פה בכל מלה ומלה הכתובה שם וכו', ואתם בני יצ"ה הנה אני מזהיר אתכם ואת זרעכם וזרעכם זרעכם עד עולם וכל תלמידי הסרים למשמעתי, שילמדו אלו השני סימנים בטור הנ"ל, ופרק ט"ז מראשית חכמה שער הקדושה, וכל כך הרבה פעמים תלמדו שיהיו שגורים בעל פה מראשו עד סופו, ואינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, ואל תשנו מכל הכתוב שם, ואז אשריכם וטוב לכם בעולם הזה ובעולם הבא ויהיה לכם בנים הגונים, ותהיו מכת הזוכים ומזכים דהיינו שתרבו כמה נפשות קדושות. (של"ה, שער האותיות, אות ק'). • שיהיה בקי בב' סימנים אלו, או"ח סימן ר"מ, ואבהע"ז סימן כ"ה מעניני זיווג, ועי"ז יזכה לבנים טובים. (ספר זכירה, אות זיווג).

ללמוד היטב מוסרי הראשונים: צריך לידע, ללמוד ולשמור בחיבור קטן הכמות ורב האיות שחיבר איש האלוקי הרמב"ן ז"ל ונקרא

"אגרת הקדוש". והועתקו דבריו בספר "מנורת המאור", ובספר "ראשית חכמה" משער הקדושה. ויען כי "ראשית חכמה" הוסיף נופך בזה הפרק מהרבה מאמרי זוהר ועוד מילי מעליותא, ע"כ הנני מצוה אתכם לעסוק בפרק ההוא מראשיתו ועד סופו, ואינו דומה השונה פרקו מאה פעמים, לשונה פרקו מאה פעמים ואחת. (של"ה, שער האותיות, אות ק'). • חובה על כל אדם ללמוד זה (קאי על אגרת הקדוש לרמב"ן), כמו שמחוייב אדם לדעת איך יתנהג עם אשתו בימי נדתה, כן צריך לדעת כיצד יתנהג עמה בימי טהרתה, ובפרט בעת הזיווג, ותרואו שאין שום שמץ גנאי וכיעור בדבר, כי אם קדושה וטהרה כשמתנהג כראוי. (אור לישירים לרבי זרח איידליץ, תלמיד היערות דבש).

נטילת ידיים - כמו קודם שמו"ע: כתוב בספרים קודם התשמיש ואחר התשמיש יטלו הוא והיא ידיהם נטילה גמורה, אחי ורעי בודאי ראוי לאדם שיתנהג הוא ואשתו בקדושה וטהרה אף קודם הזיווג, דהיינו בנקיות הגוף ובטהרת הידים, ממש כמו ההכנה אל תפילת העמידה של שמונה עשרה, ודי בזה למשכיל. (יסוד ושורש העבודה, שער ח' פ"ו). ועיין לעיל מה שהבאנו מהראשית חכמה שמה שעושין המעשה בחשאי הוא כמו תפילת שמו"ע.

התפילה קודם הזיווג: הרוצה שיהיו לו בנים זכרים וכו' יקדש עצמו בשעת תשמיש, ויבקש רחמים ממי שהבנים שלו. (גמ' נדה, ע' ע"ב). • ויתפלל על בניו שיהיו מצליחין בתורה, ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות, והתפלה שמתפלל קודם ההריון היא מועילה יותר מהתפלה שמתפלל אחר כך, מפני שבשעת ההריון גוזרין מה יהיה משפט הנער ומעשהו, כדאמרין מלאך הממונה על ההריון וכו', וכדי לבטל הגזירה צריך תפלה ותחנונים יותר, אבל קודם הגזירה אין צריך להרבות בתפלה כל כך, ולפיכך נתנו זה הסימן שיתפלל על בניו קודם התשמיש שיגיעו לאלה שתי המעלות הגדולות, ויקדש עצמו בשעת תשמיש וכו', כדי שיהיו בניו ראויים. (רבינו יונה, ברכות ה' ע"ב). • הזיווג הוא פועל חשוב טוב ומועיל גם לנפש, אין ערוך אליו בכל מעשה בשר דם, כשיפועל בכונה טהורה ומחשבה זכה ונקיה, ואז קדוש יאמר לו, ואין בו דופי ופחיתות כל עיקר ולא גנאי, אדרבה הרבה יקר וגדולה יותר מדאי נעשה לו לאדם השותף עם קונו ומתדמה לו במעשה בראשית, כמו שנאמר נעשה אדם, ואין קץ לשכרו עד בלי די. (מור וקציעה, סי' ר"מ). • ואף אם אשתו מעוברת יתפלל בלבו לנשמה קדושה, ושיהיה זה הולד שבו תושפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות. (של"ה, שער האותיות, אות ק').

כח התפילה בזה - מעשה נורא: אמר ר' יוסי בן פיז פעם אחת הלכתי בדרך ונזדמן לי להיות בכפר אחד שבהרי אררט, ונתאכסנתי אצל אנשים השמחים בחלקם, ולנתי אצלם ליל שבת וליל מוצאי שבת, וראיתי לבעל האכסניא שרצה להזדווג באשתו, והיו עומדים הוא בפנה אחת ומתפלל והיא בפנה שניה ומתפללת, שאלתי אותם מה תפלתכם, אמרו, זמן שלנו להזדווג הוא משבת לשבת, ואנו מתפללים שיתן לנו הקב"ה בן שיעבוד עבודה ה', ירא חטא, ויעסוק במצוות, ולא יסור מן התורה ימין ושמאל, אמרתי להם יהי רצון שיהיה לכם כתפלתכם. אחרי ימים רבים נזדמן לי שוב להיות אצלם, וראיתי את הילד שנולד להם מאותו הזיווג והיה אז כבן שבע שנים, וראה אותי בביתם ולא רצה לדבר עמי, אמר לו אביו לך אליו כי אדם גדול הוא, אמר הילד אני ירא להתקרב אליו ולדבר עמו כי איני יודע אם יש לו נשמה קדושה, אמר לו אביו ח"ו, אדם גדול הוא ומחכמי הדור, ושאלתי להילד מה שמך, אמר לי אהבה, אמרתי לו מר אהבה, ואני זכיתי עוד לראות את רב אדא בנו וספרתי לו מעשה זו. (תרגום הזהר חדש, בראשית ט"ו ע"א).

מדוע לא תיקנו ברכה ע"ז: מאי טעמא לא תיקנו ברכה על הבעילה, לא ברכת הנאה ולא ברכת המצות, עיין מה שכתבתי בסיעתא דשמיא בחיבורי. ומכל מקום כללוה בברכת השינה לדעתי, עיין מש"ל. ויעיין שם ההנהגה עם קריאת שמע בעת העונה, והוא להניעור, אמנם הישן בתחילה קודם שישמש ודאי מברך תחילה ברכת השינה, וכך יפה לו ודאי כדי שתעלה לו לפטור גם הנאת הבעילה. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

פיוס - ליישב דעתה ולשמחה: מכאן למדנו שמי שמתחבר באשתו צריך לפייסה תחלה ולפתותה בדברים, ואם לאו לא ילן אצלה, כדי שיהיה רצון שניהם כאחד בלא אונס. (תרגום הזהר, בראשית מ"ט ע"ב). • בא וראה מה דכתיב ויאמר האדם זאת הפעם וגו', הרי כאן דברים נעימים להמשיך עמה אהבה, ולהמשיך אותה לרצונו ולעורר אהבתה, וראה כמה ערבים דברי הפיוס שאמר אדם לאשתו, בכדי להראות לה שהם כגוף אחד ואין ביניהם שום פירוד כלל. (תרגום הזהר, בראשית מ"ט ע"ב). • ויש לו ליישב דעת האשה ולשמחה בדברים המשמחים את הלב, כדי שתהיה גם היא מסכמת ומצטרפת עמו למחשבות זכות וטהורות, ואז תתקשר מחשבתם כאחד, ויהיו שניהם אחדים בדבר המצוה, ותהיה שכניה שרויה ביניהם, ויולידו זרע כפי הצורה הטהורה שציירו. (אגרת הקדוש לרמב"ן, פ"ה). • ידבר עמה קודם תשמיש קצת דברי פיוסים כל אחד לפי ערכו, שעל פי הזהר"ק חיוב הוא לבסמא לה במלין אפילו שלא בשעת כעסה. וצריך שיהיה מיישב דעתה ומשמחה, ואז יאהבו זה לזה ויהיו בניהם פקחים, כי כפי מה שתהיה אהבתם זה לזה בעת תשמיש, כן תהיה פקחות הנער וסכלותו. (סידור היעב"ץ). • מה יעשה אדם ויהיו בניו עשירים ויתקיימו, יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו וכו', אלו הן חפצי אשתו ר"א אומר יפתה אותה בשעת תשמיש, רבי יהודה אומר ישמחנה בשעת תשמיש בדבר מצוה, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, הרוצה שיהיו בניו זכרים בעלי תורה ימשמש במעשיו ויפתה את אשתו בשעת תשמיש. (מסכת כלה).

להכניסה תחילה בדברים שמושכין את לבו: מכאן למדנו, המתחבר

באשתו צריך להפציר בה ולהנעים לה בדברים, ואם לא לא ילון עמה, בשביל שיהיה הרצון שלהם יחד, בשאינם אנוסים וכו'. (תרגום הזהר, פרשת בראשית). • כל זמן שהאדם מתחבר לאשה אל היא בקלות ראש ודברי שוא ותענועים, ואל תקל ראשך כנגד האשה, ואל תרבה בשיחה בטלה עמה. ולפיכך יש לך להכניסה תחלה בדברים שמושכין את לבו ומיישבין דעתה ומשמחין אותה, כדי שתקשר דעתה בדעתך וכונתה בכונתך. תאמר לה דברים, קצתם מכניסין אותה בדברי חשק ואהבה ורצון, וקצתם מושכין אותה ליראת שמים וחסידיות וצניעות. ומספר עמה בדברי נשים חסידות וצנועות, היאך יצאו מהם בנים הגונים וכשרים, ראויים, בעלי תורה ויראה והוראה, כמעשה קמחית שזכתה לשבעה בנים שכולם שמשו בכהונה גדולה, ושאלוה חכמינו ז"ל במה זכתה, ואמרה להם אפילו קורות ביתי לא ראו שיער ראשי מימי. וכל זה השיגה לשכר צניעותה וחסידיותה ויושר מעשיה. (אגרת הקדוש לרמב"ן, פ"ה).

מה שאסרו שיחה אי"ז בפיוס וריצוי: ואפילו המספר עם אשתו בשעת תשמיש שיחה יתרה, אמרו ז"ל "ומגיד לאדם מה שיחור", ורוצה לומר שיחה בטלה של ליצנות וקלות ראש לנבל הפה הוא שאסרו, אבל רשאי לדבר עמה דברים שהן צורך התשמיש, ולהכניסה תחילה בדברים המושכים את ליבה ומיישבין דעתה ומשמחין אותה כדי לקשור דעתה בדעתו וכונתה בכונתו, ולומר לה דברים שמביאין לה חשק ואהבה ורצון. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

מעלת ושכר המפייס: כשהאיש והאשה אוהבים זה את זה ומשמישים בפיוס, ומכווין שיצא מהם זרע הגון, הקדוש ברוך הוא ימלא משאלותם, ויוציא מהם בנים הגונים. (מנורת המאור, בדרך החיבור פ"ב). • וכשמחשבת שניהם היא טובה, ולשם מצוה, ועובדין מאהבה, ונוהגין כדת וכהלכה, הקדוש ברוך הוא ישלח ברכה בזרע הנולד להם. (מנורת המאור, בדרך החיבור פ"ב).

חיבוק ונישוק: אין זיווג שלא יקדים אליו חיבוק ונישוק, ושני מיני נישוקים הם, האחד קודם הזיווג באין הנישוקין כדי לפייס האיש את האשה ולעורר את האהבה שבניהם, ואחר כך בעת הזיווג ובעת התשמיש עצמו, אז נושקין זה את זה כדי לעשות שני מיני זיווגים עליון ותחתון יחד, והאריך בסוד הענין בספר הגלגולים. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

שיהיו באהבה גדולה ובלב אחד: הכלל העולה שהכל תלוי בו, שהאיש והאשה יהיו בלב אחד בתכלית קשר אהבה כשלהבת הקשורה בגחלת, וכגוף אחד חשבינן האיש והאשה וכו'. ובהיותם בשר אחד נגע לא יקרב באהלה, והבנים הנולדים כולם ברורים כולם צדיקים. (שבט מוסר, ספכ"ד). • כי עיקר אחדותם הוא כשהם מתקדשים בעת הזיווג בלתי שנאה אלא בלב אחד, ואז נוצר גוף הברך באחדות שוה, ויתעורר עליו נשמה לא פגומה. (אור החמה לרח"ו על הזהר, פרשת קדושים).

לפי רוב האהבה יאה פקחות הולד: וכן צריך שיהא מיישב דעת אשתו ומשמחה, ומכניה ומסעדה בדברים המשמחים את הלב, כדי שתשיג את התאוה אליו בדברים המשמחים את הלב, כדי שתשיג את התאוה אליו וזה יאה ניכר בנשימתה ובעיניה, ואז יאהבו זה לזה, ויהיו בניהם פקחים, כי כפי מה שתהיה אהבתם זה לזה בשעת תשמיש, כן יהיה פקחות הנער היולד וסכלותו, והטעם הוא לפי שהאהבה לא תהיה כי אם מן התאוה, והתאוה לא תהיה כי אם מחוס הלב, ומחוס הלב יחמו הדם וכל האיברים, ולפי רוב תאוותה תהיה חמימותה, ויחמו שני הזרעים זרע האיש וזרע האשה אשר מהם יברא היולד, ולכן יהיה פיקה, כי הפקחות הוא מחוס הלב ומחידוד המחשבה אשר במוח, וכאשר תהיה היא גם כן מסכמת למחשבות טהורות וזכות כמוהו, אז יהיו שניהם אחדים בדבר המצוה, ותקשר מחשבתם כאחד, ויולידו בן כפי הצורה הטהורה שציירו. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

זהירות ממריבה וקטטה: ועל הכל יזהר מהיותו בעל מריבה וקטטה בתוך ביתו, שזהו ההכנה העיקרית אשר לה, כי מיד היא נמצאת שם. וכאשר ידע שהוא נגד החתן העליון והיא נגד הכלה העליונה, ובעשותו קטטה מברח שלום מבין שניהם, ומיד הרשעה נאחזת שם, אין ספק שיראה האדם שהוא פגם גדול. (ראשית חכמה, שער הקדושה פט"ז). • וזהו שאמר בעי בר נש למחדי לאתתה, לזמנא לה ברעותא חדא עמה, ופירושו שתהיה רצונה דבוק עמו, שלא יהיה ביניהם שום קטגוריא ומחלוקת, אלא אהבה אחוה שלום ורעות. (ראשית חכמה, שם).

יזהר שיהא דעתם צלולה: ואל תהי בוועל אותה והיא ישינה, מפני שאין כוונת שניהם אחד, ואין מחשבתה מסכים עם מחשבותיך, אבל הוי מעורר אותה בדברים כמו שאמרנו. (אגרת הרמב"ן, פ"ה). • הנה הגדר הגדול לחשוב מחשבות טהורות, שתהא דעתו צלולה באותו פרק ולא יאה מטומטם בשינה, כי אז לבו בל עמו וחושב מחשבות זרות והרהורים רעים כחולם חלום. (פלא יועץ, ערך זיווג).

ההנהגה לגבי ברכת המפיל: אחר שקיים מצות עונה וחוזר לישון, נראה לי שאינה חובה לחזור ולברך ברכת השינה, הגע בעצמך שמפסיק שנתו כמה פעמים בלילה אחת, האם יצטרך לחזור ולברך כל פעם שרוצה לישון עוד, וכזה לא שמענו ולא אשתמיט תלמודא ולא אחד מפוסקי הלכות להזכיר חילוק זה, אלא סתמא דמילתא ברכה אחת עולה לו לכל הלילה. עם שיש לומר כשמפסיק בה הפסקה גדולה כמו בעשיית התשמיש, לא הוצרכו להשמיענו שיחזור ויברך כשחוזר לשנתו, דממילא משמע, מכל מקום אין בזה הכרע. ונראה דמאן דהדר מברך נמי לא הפסיד, אף על גב דספק ברכה להקל, אי בעי עביד הכי או הכי ושפיר דמי. ולא משום ספק או מדרך פשרה אני אומר, אלא לפי שהוא דבר התלוי גם בכונת המברך, שאם מתחילה נתכוין בברכתו לפטור כל השינה של לילה זו, אף על פי שיפסיק

זמנים ידועים לזיווג כדי לכוין לבם בעת רצון, ולדבק עצמם בהקב"ה. (תרגום הזוהר, ח"ג מ"ט ע"ב). • המשמשין מטותיהם בצנעה, ובחורים העתים הראוים לדבר, יוצאין מהם בנים גוונים ונעימים ונחמדים לכל דבר. (מגורת המאור, בדרך החיבור פ"ג).

ליל טבילה: כיון שטבלה אשתו צריך לשמחה שמחה של מצוה. (תרגום הזוהר, ח"א נ' ע"א). • לא יניח אדם מלזקוק עם אשתו לילה שטבלה בו, ואם מנעה כדי לצערה עובר בלא תעשה שבתורה ועונתה לא יגרע. (צוואת רבי יהודה החסיד, אות ל"ו). • אני מזהירכם כשמגיע ליל טבילה של נשיכם תתפללו איש ואשה התפלה של הרמב"ן וכו', ותהיו רגילים בתפלה זו, ואין ספק שהש"ת ישמע קולכם. (צוואת מוהר"ר שעפטיל בן השל"ה, אות י"ד).

הבא מן הדרך: הבא מן הדרך צריך לשמח את אשתו לדבר מצוה מפני שני טעמים, האחד שהוא זיווג של מצוה וגם מרבה שלום, ועוד שאם תתעבר אשתו מהזיווג הזה יהיה להולד נשמה קדושה, ובעבור זה צריך לקיים מצוה זו, ושקולה עונה זו כעונת ליל שבת. (תרגום הזוהר, ח"א נ' ע"א).

עונת תלמידי חכמים - ליל שבת: בליל שבת הוא זמן בריאת הגופים והתעוררות הרוחות, ובשביל זה עונתן של תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת. (תרגום הזוהר, ח"א י"ד ע"א). • תלמידי חכמים צריכים לשמח את נשותיהם בשבת בזמן זיווג העליון, ולכוין לבם לרצון הבורא יתברך שמו. (תרגום הזוהר, ח"א נ' ע"א). • תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים מליל שבת לליל שבת. (שו"ע אור"ח, סי' ר"פ).

בליל שבת יש נשמות קדושות: עונתן של חכמים היודעים סודות התורה, מליל שבת לליל שבת, כי בלילה זה באים נשמות קדושות לכל אלו היודעים סודות החכמה. (תרגום הזוהר, ר"ד ע"א). • בליל שבת הוא ליל תשמיש לתלמידי חכמים, בנשמותיהם הקדושות היתירות שנתעטרו בהם לכבוד שבת, והבנים הנולדים מזיווג דליל שבת קדושים הם כראוי. (תרגום הזוהר ח"ב, קל"ו ע"א). • מצאתי כתוב על ביאת ליל שבת, מגש לפני שבא לשאול על פתח המלך, אם בעת רצון כשהמלך יושב על השלחן, נותנים לו מעל השלחן שלפני המלך, כמו כן לפי שבלייל שבת הוא הזווג של מעלה נותנים לו מאותן הנשמות, ואם הוא בחול נותנין לו נשמות חיצונות הצריכים לגלגולים, כאומרים ז"ל אשר פריו יתן בעתו זה ליל שבת. (עונג שבת, לבעל ילקוט ראובני).

אזהרת ליל שבת רק כשזה לשם הריון: תבין מן התקונים כי כל אזהרת רז"ל על זיווג מע"ש לע"ש הוא אם משמש לשם הריון וכו', וצריך להיות זהיר אז בזיווג כדי שתשרה בהאי טפה נשמה קדישא עלינה מזיווג עליון, אמנם אם אשתו מעוברת או מינקת אין לחוש לכך. (לקוטי תורה מהאריז"ל, טעמי המצוות פרשת בראשית).

לילי יו"ט וראש חודש: גם בלילי יום טוב וראש חדש דינם כלילי שבתות, ואף התלמידי חכמים מותרים בהם אחר חצות לילה, אף על פי שאין בהם קדושה כל כך כמו בליל שבת. (שער המצות, פרשת בראשית).

אחר חצות מתלבש נפש חכמה: מי שרוצה להתקדש ברצון של הקב"ה, לא ישמש רק מחצי הלילה והלאה או בחצות, שהרי באותו הזמן הקב"ה נמצא בגן עדן, וקדושה עלינה מתעוררת, ואז העת הוא להתקדש. (תרגום הזוהר, ח"ג דף פ"א ע"ב). • ומה שאמר וקדושה עלינה אתער, הכוונה שעד חצות הוא נעילת שערי שמים והחיצונים שולטים, ואם יוליד באותה שעה יוליד בדומה, ואפשר שיוליד חיצוני ח"ו, לכך צריך להמתין עד חצות שהקדושה מתעוררת ושולטת, ואז אם יוליד יוליד קדוש בדומה. (הרמ"ק בביאור הזוהר הנ"ל). • גזירת טפש וחכם אע"פ שאינו בבחירתו מכל מקום נגזר מפי הש"י כפי מעשה אביו ואמו, שאם יהיה הווית הטפה ע"י אכילה גסה ובתחילת הלילה קודם עיכול האכילה, לא יתלבש בה נפש חכמה. ודע כי אחר היות היחוד של איש ואשה אחר חצות ומאכילה דקה, אז יתלבש בה נפש חכמה. (חסד לאברהם, מעין רביעי, עין יעקב נהר י"א).

הזמן במעוברת ומינקת: בענין הזיווג בחדשי העבור והיניקה, בודאי כי גם בזמנים האלה חייב אדם לקיים מצות עונה, ואין לומר כי אדרבא נראה ח"ו לבטלה וכו', אמנם אם האיש רוצה למנוע עצמו ממנה מותר והרשות בידו וכו', בתנאי שגם אשתו לא תקפיד בדבר הזה ותמחול לו על ככה, אבל אם היא מקפדת בדבר צריך לקיים גם מצות עונה זו. (שער המצות להאריז"ל, פרשת בראשית). • אין ספק כי אף על פי שאשתו של אדם מעוברת או מניקה, דודאי שחייב בעונתה בכל ליל שבת או כפי עונת כל אחד ואחד, והענין כי גם אז מוריד נשמות בכח עם שאינם בפועל בודאי. (אור החמה לר"ח ויטאל, זוהר ח"ב רס"ג ע"ב).

יש אופנים שאין להשגיח בכל הזמנים האלו: ושמעתי כי יש מדרגות ועיתים מיוחדים להזדווג האדם עם אשתו, וכל אחת מהן מעולה מחברתה. המדרגה הא' שיזדווג עם אשתו בלילה ולא ביום. ב' שתהיה לילה מתוספות הלבנה ולא מחסורנה. ג' שתהיה ליל שבת. ד' שתהיה למי שרוצה ואילך בזמן שרוח צפון מנשבת וכו'. וכל זה אנו אומרים למי שרוצה לדקדק על עצמו בשעת הריון אשתו שיהיה דבר נאה ומתקבל, ויצא לאור משפטו ויצא פרי צדיק עץ חיים, ובענין אחר גם בלא דעת נפש לא טוב. אבל אם האדם רואה שיצרו מתגבר עליו, ובא לו לידי חימום או מחשבה ויבוא לידי חטא, אין להשגיח בכל הזמנים האלו, אלא יעשה מעשהו בסתר בהצנע לכת, וכל מה דאפשר לשנות ישנה, ולזכות יחשב לו, כי לטובה מתכוין להנצל מלבוא לידי חטא אחר גדול מזה. והכל לפי מה שהוא אדם לשקול כל הענינים בשקל הקודש, וגם את זה לעומת זה להעלותם במאזני צדק לכלכל דבריו במשפט ולעולם לא ימוט. (סדר היום, סדר הנהגת הלילה).

אומרים אין הלכה כרבי יוחנן בן דהבאי. (גמ' נדרים, כ' ע"א). • ופסק הש"ס בזה הלכה כחכמים, אבל אע"פ שכל זה מותר כמו שזכרנו, החסידים הצנועין ירחיקו כל אלה הדברים המתועבים הבהמיים, ומחזיקין אותו ברשעות, ומרשיעין המתכוונים לתכלית תענוגם כגון אלה הדברים. (פי' המשניות להרמב"ם שם).

זהירות מפריצות: פריצות גדול הוא לאדם שמהלך ערום אפילו בתוך ביתו, שכל מי שהולך ערום הרי הוא מבזה את עצמו, והרי הוא חשוב כבהמה שאין לה בושה. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה באגדה, אין שבחו של אדם להיות עומד ערום, שכשברא הקדוש ברוך הוא את האדם לא בראו ערום, שנאמר בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו. בשומי ענן לבושו, זה השפיר. וערפל חתולתו, זה השליא. וכן הוא אומר, אמר נבל בלבו אין אלקים. במתניתא תנא, אלו בני ברבריא ובני מרסניה שהולכין ערומין בשוק, שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך ערום. הא למדת, שכל מי שמהלך ערום נקרא נבל וחצוף. (מעלות המדות, מעלת הצניעות).

זהירות וחומר ניבול פה: ועתה בני שמעו לי, השמרו מאוד לנפשותיכם ואל תדמו בדעתכם שמותר לעשות באשתו מה שלבו חפץ, אמת הדבר כן הוא שמותר לשמש עם אשתו בכל עת, ואעפ"כ אמרו חז"ל אסור לשמש ביום ובפני כל ח'י, ואף כאשר יראה אדם שיצרו מתגבר עליו מותר לשמש אפילו ביום ויאפיל בטליתו, אבל ח"ו לדבר נבלות פה עם אשתו כשאינו צורך זיווג וכ"ש עם אשה אחרת, כי כל המנבל פיו מעמיקין לו גיהנם, וכתבי על כן על בחוריו לא ישמח כי וגו' כל פה דיבר נבלה. ואין חילוק בין אם מדבר ניבול פה עם אשתו או עם אחד, בין זכר ובין נקבה, עבירה גוררת עבירה שיהיה מקשה עצמו לדעת ח"ו שלא לצורך זיווג, וכל המקשה עצמו לדעת הוא בנידוי מדינא דגמ'. אוי לו לאדם שיתגדה מפי חכמי הגמרא וכי מי יתיר נידויים, ועבירה גוררת עבירה ח"ו שע"ז יוציא זרע לבטלה, אוי לנפשכם כי גמלו להם רעה ואין רשע שבעולם שיהיה רשע בין אדם למקום אלא מעון זה, אזי נקרא רשע רע, וכתבי לא יגורך רע, וזה היה מעשה ער ועונן כמה שכתוב והיה כאשר בא וגו' ושחת ארצה וכתבי וימיתוהו ה', הרי חייב מיתה בידי שמים, ואם באת לקרות בספרי מוסר תראה ותסמר שערות ראשך בראותך גודל העוון, עד שאמרו שכמעט שאין לו תשובה, והיינו מטעם שכאשר יהיה האדם ח"ו רגיל בזה, וכיון שעבר עבירה ושנה בו, כאשר יהיה רגיל אזי יעשה לו כהיתר ח"ו, אינו בקל שיתעורר מעצמו לשוב ממנה, אבל בודאי אין לך דבר שעומד בפני התשובה. (צוואת בעל ה"חיי אדם", אות מ"ח).

זהירות מהז"ל: כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשוב כבהמה, מה בהמה אינה מקפדת אף הוא כן, מה בהמה אינה עומדת אלא לשחיטה ואין לה חלק לעוה"ב, אף הוא אין לו חלק לעוה"ב, ועליו אמר שלמה בחכמתו מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, זו נשמתן של צדיקים שאין מחממין עצמן ואין מוציאין שז"ל, ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ, זו היא נשמתן של רשעים שמחממין עצמן ומוציאין שז"ל. (מסכת כלה).

העונש הנורא על הז"ל: בפתח הראשון בו עומד ממונה אחד עסטיר"א שמו, וכמה אלפים ורבבות (מלאכי חבלה) ממונים תחתיו, והממונה הזה עומד על כל אותם שמשחיתים דרכם לשפוך זרע על הארץ, או שמוציאים זרע שלא כדרכה, או לכל אותם שמזנים בדיהם, אלו הם שאינם רואים פני שכניה כלל, הממונה הזה שבצד הטומאה שאמרנו יוצא בזמן ההוא עם אלפים ורבבות, וכולם מתאספים על האדם ההוא ומטמאים אותו בעולם הזה, ואחר כך כאשר תצא נשמתו ממנו הממונה הזה וכל אותם מלאכי חבלה שעמו מטמאים את נשמתו ומחזיקים בה ונטמאת בהם, ומביאים אותה לדון אותה ביניהם, ואלו נקראים שכבת זרע רותחת, שכל הרגזנים הטמאים עומדים כולם על זה, כי כולם עומדים ושורים על האדם, בזמן ההוא שמחמם את גופו ומחמם עצמו לתאוה זו, ואז לוקחים תאותו זו ואת הזרע ששפך לארץ ומחזיקים בו, ונוטלים אותו ומעלים אותו למעלה, וגורמים שברית זו תשתעבד בצד הטומאה. (תרגום הזוהר ח"ב, רס"ג ע"ב).

מעכב את הגאולה עד שישוב בתשובה: גם דע כי האדם המוציא שכבת זרע לבטלה הוא מוסר את בניו ביד החיצונים, וכאשר יחזור בתשובה אז יחזרו אותן בניו למקומן לתוך אותו אוצר הנקרא גוף, כי כל זה הם מעכבים את המשיח, ומתי יבוא משיח, זה כאשר האדם שפגם בברית הקודש, והוליד בניו ומסרם ביד החיצונים, שב בתשובה שלימה וחזרו בניו למקום אז יבוא הגואל במהרה בימינו. (פרי עץ חיים למהר"ן).

לא ירבה בו יותר מדאי: וכבר נודע מה שאמרו רז"ל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו, וחליים רבים ורעים ומכוערים באים עליו, אמרו הרופאים אחד מת בטבע, ואלף מתים מרוב תשמיש, כי היא מוציא הלחות השרשי שבו קיום החום הטבעי, לפיכך רובו קשה שמפסיד כח האדם, ואם היא בריא אולם מפיל מראה הפנים, ומחליש המוח, ומוריש השכחה, ומקצר החיים. ואמר החכם אל תתן לנשים חילך, אבל מעוטו יפה ומועיל בכל אלה הדברים, כשהוא בהנהגה נאותה בעת ובזמן בכמות ואיכות, ואז הוא שומר הבריאות, ומיטיב נר הזכרון, ומראה הפנים. ברוך שבחר בנו והורנו דרך החיים בעולם הזה ובעולם הבא. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

עונות וזמנים מסוגלים

במצוה זו נאמרו עתים ידועים וזמנים מסוגלים כמו ליל שבת, ליל טבילה, אחר חצות, ובזוהר הקדוש האריך בגודל מעלת זמנים אלו, שאז נשפעים נשמות קדושות, ובפוסקים דנו למי נאמרו זמנים אלו ואימתי.

יש זמנים ידועים וראויים: במה נבדלים בני אדם מסוס ופרד, בקדושת גופם, פירוש על ידי שמקדשים עצמם בשעת הזיווג, ועל ידי זה הם שלמים יותר משאר כל הבריות, וניכרים ביניהם, ולכן יש

בה שוב אינו צריך לברך כל אותה הלילה, אפילו מפסיק בה כמה, כיון שמתחילה היה בדעתו לפטור הכל בברכה אחת, ודמיה לברכת הנהנין שפוטרת כל מה שאוכל ונהנה, אף על פי שמפסיק באכילתו והנאתו, כל שלא הסיח דעתו. אכן מי שירצה לחזור ולברך ברכת השינה מהפסיק בה הרשות בידו, והוא יכוין מתחילה שלא לפטור רק שינה ראשונה, ואז כשחוזר ומברך אינה לבטלה, וכך נכון בעיני. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

יזהר במזונו שיהא כראוי: זרע האדם הוא חיי גופו ומאור זהרו, כי הוא הדם המובחר והזך אשר בגוף, שאילו לא היה כן לא היתה צורת אדם בו. אז הנה הזרע הוא מחלקי הגוף, ויש לו חלק מכל אבר ואבר, כי בידוע שלא יולד אוזן מעין ולא עין מאוזן, רק כל אבר נמשך מטבע אבר דומה לו, כמו שלא יצמח מזרע החיטה פולין ועדשים, ולא מזרע אדם חמור או שור או שה, וכל אבר ואבר וכל צורה וצורה יש לו טבע מיוחד וכח ידוע שממנו נולד וכו'. והנה אם כן, כשאמר שצריך אדם לקדש עצמו בשעת תשמיש, הנה גם המזון כלול בקידוש הזה, כי ראוי לאדם לאכול מזונות ראויים והגונים, ממוצעים בין הקור והחום, ויהיו מן הדברים המולידים דם נקי וזך וטהור, מאחר שאותו הדם עתיד להיות נהפך ליפי הזרע, והוא עתיד להיות יסוד ובנין לולד הנולד מאותו חיבור, כי אילו היה המזון רע ועכור ועב, תהיה גם הטיפה עבה מטונפת ועכורה, ואם כן נמצא המזון להויית האדם הכנה להיות חכם או פתי או צדיק או רשע. (אגרת הקודש לרמב"ן, פרק ב' ג').

יפעלנו רק כשחומו ממוצע: ואל יפעלנו תיכף ליציאה מהמרחץ, ולא תיכף היגיעה, ולא תיכף ההקזה, עד שיעבור יום או יומים, ולא ביום יציאה לדרך, ולא ביום בואו מדרך וכו' ולא כשהוא רעב, ולא תיכף האכילה מיד וכו', וטוב שבעתים לזה הוא כשיהיה קרוב מהשלמת העיכול קודם שירעב, ונאות שיהיה הגוף ממוצע בין הענינים המתחדשים מחוץ, עד שלא יהיה מלא מאוד ולא ריק מאוד, ולא קר מאוד ולא חם מאוד, ולא יעבור השווי ביובש ולא בלחות, ואם יטעה בעשייתו צריך שיהיה הטעות קטן, ושיעשה המשגל וכבר הוחם, הוא טוב משיעשהו וכבר הוקר. וכשיעשה והוא מלא, טוב משיעשהו והוא ריק, ושיעשהו והוא לח, טוב משיעשהו והוא יבש. ולכן מי שמזגו יבש, או הנרפא מחליו בעודו חלוש וכחוש, יזהר מאד מהתשמיש וכו', ואף הבריא אל ירבה בו, כמו שכתבתי לעיל.

קדושה וצניעות

בספרים כתבו להזהר שהמעשה יהא בקדושה ובצניעות, והזהירו מאוד מכמה דברים היכולים לפגום המעשה הקדוש הזה, וכמו מה שכתב השו"ע איסור בני ט' מידות, ושלא לשמש לאור הנר, ועוד כמה עניני קדושה וטהרה.

הזהירות מט' מידות - יסוד כלל ישראלי: בפרשת מילה כל האותיות ונעלם ט', וכן בע' נפש שירדו למצרים נעלם ט'. אמר לו הקב"ה לאברהם, והקימותי את בריתי להיות לך לאלקים ולזרעך, הזהר מט' מידות וכו', ואל' להזהר מאלו ט' מידות שכתוב בישיעיהו מ"ישראל לא ידע" עד "נזורו אחור" [לשון הפסוק: "עמי לא התבונן, הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' ניאצו את קדוש ישראל נזורו אחור"], כל זה לא היה בע' נפש שירדו למצרים, ומי שיש בו מאלו ט' מידות כביכול איני לו לאלקים, ואיני עונה לו, ולכן במזמור יענך ה' נעלם ט'. ויש בו ע' תיבות (כנגד ע' נפש שירדו למצרים) וכו', וכמו שאין ט' בפרשת מילה כך אין ט' בדברות הראשונות, שהמילה שקולה כנגד י' הדברות וכו', ב"ויקחו לי תרומה" העלים ט' לומר שלא היו מכניסין לעזרה בני אסנ"ת משגע"ת. (רוקח עה"ת, פרשת לך לך).

עונש בני ט' מידות: בני נדה סופן להצטרע, בני נדוי סופן להנדות מקהל ישראל, בני אמה סופן מתרחקים מעיקר קדושה, בני שנואה ששונאים את המצוות, בני אנוסה שהם נאנסים, בני מפותה סופן שמפתין לבן, בני גרושת הלב שהוא מגרש כל טוב, בני תמורה סוף שממיר את בריתו, בני שכרות שיוצאים בנים כאלו שיכורים דכתבי ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרי ומתרגמין ומשתטיא, בני חצופה אלו עזי פנים, בני ישנה אלו העצלנים. (מסכת כלה רבתי, פ"א).

דין שלא לשמש לאור הנר: אסור לשמש מטתו לאור הנר, ורמ"א כתב ואם עושה חציצה בסדין אף שאור הנר מאיר דרך הסדין שרי. אבל בקונטרסים של תלמידי האלהי האר"י ז"ל כתבו בשמו שאסור כשהנר מאיר, והפליג מאד וכי הוא סכנה גדולה לבנים אף בלא עת העיבור, אם משמש והאור מאיר הוא סכנה גדולה להם בר מינן. וזה לשון ספר סדר היום: ולענין אם הנר בבית אחר, וחלון או פתח מאותו הבית לבית זה והאור נכנס, אם האור נכנס להדיא דרך ישר ודאי אסור, שאף על פי שהנר בבית אחר, הרי האור עושה פעולתו, ומה לי בבית הזה מה לי בבית אחרת. אבל אם האור אינו נכנס ובא בדרך ישר להאיר היטב, אלא שמכח הבאת האור הנכנס מאיר לא עבר הבית מצד אחר והאורה מועטת, נראה לי דמותר. (של"ה, שער האותיות, אות ק'). • אסור לשמש לאור הנר אף על פי שמאפיל בטליתו, ומחיצה עשרה מהני אף על גב שהאור נראה מלמעלה, אבל צריך האפלת טלית. והישן בכילה אם היריעות עבות ומאפילות, אף על פי שאינן מחשיכות ממש שרי. ואם אין מחיצה, אף על פי שפי הנר עם ראש הפתילה הדולק הפוך לצד אחר ואינו מאיר כל כך, או שהוא בתוך עששית, אסור. (סידור בית יעקב להיעב"ץ, הנהגת ליל שבת).

החסידיים הצנועים ירחיקו הדברים הבהמיים: אמר רבי יוחנן בן דהבאי, ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת, חגרים מפני מה הויין, מפני שהופכים את שלחנם. אלמים מפני מה הוויין, מפני שמנשקים על אותו מקום. חרשים מפני מה הוויין, מפני שמספרים בשעת תשמיש. סומים מפני מה הוויין, מפני שמסתכלים באותו מקום. אבל חכמים

מרפסן איגרי

א

הרהור בד"ת בשעת תשמיש

כ' בה"ל סי' ע"ג ד"ה ממתניהם בשם ס' עבודה"י דמותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש, דהרהור אינו כדיבור לענין ערוה (דערות דבר דיבור אסור הרהור מותר), ועי' להרמ"א סי' ע"ו ס"ד דש"ז על בשרו דינו כצואה (דהרהור ג"כ אסור), וי"ל.

צבי ויסבלום - בית שמש

ב

ברכת המפיל כשלא בטוח שירדם

סי' רל"ט סעי' א' בה"ל ד"ה סמוך למיטתו, כ' הבה"ל דברכת המפיל א"א לברך על מנהג העולם אלא רק היכא שירדם, ומהאי טעמא אין לברך אם אינו בטוח שירדם [ולא כח"א שמברך על מנהג העולם], וצ"ע א"כ היאך תקנו חז"ל ברכה זו, כמו שכ' תוס' ברכות י"א ב' שלא תקנו ברכה על שינה בסוכה שמא לא ירדם, וא"כ מאי שנא מברכת המפיל. ויתכן דלא קי"ל כתוס' בזה, אך עכ"פ מוכח מתוס' לא כביאה"ל, דאל"ה תקשי ליה מברכת המפיל, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - ירושלים

ג

בדין משמש ערום

איתא בגמ' שבת פ"ו ע"א ישראל קדושים הן ואין משמשין מיטותיהן ביום, ופירש"י דבעי צניעותא שלא יסתכלו, אמר רבא ואיתימא רב פפא תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומותר, ופירש"י שם, תלמיד חכם שהוא צנוע ולא יסתכל סגי ליה במאפיל בטליתו. וצ"ע הרי קי"ל במ"ב סי' ר"מ ס"ק ל"ו "כתבו התוספות [נדה י"ז] בשם המדרש דהקב"ה שונא המשמש ערום. ודוקא ערום ממש ומשום דיש לו לאדם להיות צנוע, אבל אם מכסה עצמו מלמעלה ליכא שום חשש בדבר". עכ"ד המ"ב. [וכ"ה במדרש חופת אליהו "והמשמש מטתו ערום בלא כסוי אמרו עליו שהוא עושה מעשה בהמה"]. ומבואר דגם בלא"ה צריך להתכסות, ואמאי משמע דרק משום שמשמש ביום יש צורך להתכסות. ועוד, שכתבו האחרונים כ"פ בסימן זה שישנם אופנים המותרין ע"י האפלת טלית, ובמ"ב כתב "וה"ה אם האור נראה למעלה מהמחיצה שרי כיון שהיא מחיצה גמורה. וכ"ז דוקא כשמאפיל בטליתו, אבל בלא"ה אסור דמאחר שהחדר מלא אור לא עדיף מביום", ועוד כתב "וה"ה לאור הלבנה ג"כ אסור, ודוקא אם אור הלבנה מאיר עליהם להדיא, אבל אם אינה מאירה עליהם אע"פ

מרפסן איגרי

ברכת יישר כח מרובה למרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א ששם עינו הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליו.

ב

בהתחיל בה' מלאכות דלא צריך להפסיק בשביל תפילה בציבור סי' רל"ב סעי' ב' ביאור"ל סוד"ה ואם התחיל, כתב וז"ל: "ודע דכל היכא שאמרו שאינו מפסיק (בה' מלאכות דמרחץ וכו') הוא אפילו אם עי"ז יפסיד תפילה בציבור אינו מחוייב מדינא, דלא אטרחוהו רבנן וכו'. וצ"ע דסתמות הדברים דלעולם הוא טירחה, דגם את"ל דהוי טירחה טפי מהליכת מיל שחייבוהו כדאיתא בפסחים מ"ו ע"ב, וכשיטת השו"ע סי' צ"ב סעי' ט"ז, מ"מ לענין אם התחילו אין מפסיקין דהכא הרי סגי בהתחלה כל דהו, ואפילו בפשט לבושו העליון וכדומה, ואטו הוי טירחה טפי מהליכת מיל, ובשלמא לענין אין מפסיקין ע"כ דחז"ל לא פלוג לענין להפסיק כיון שכבר התחיל [עי' בהערות בזה, וכמש"כ המהרש"א ורע"א שם דהרי ממנ"פ יכול להתפלל כשהוא עטוף, וע"כ כנ"ל], אך תפילה בציבור הוא לכאורה איננו גמ' וכדומה דנימא בזה לא פלוג, אלא סברא שלומדים מהנ"ל שהוא טירחה גם לענין זה, אך לענין התחלה כל דהו איך שייך לומר דהוי טירחה, וקצ"ע. [ועוד יש לדעת מהו מקורו של המשנ"ב לדין זה, ולא ציין שום מקור לזה].

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: למוד זה מסברא ומפשטות הדברים.

במה ששאל למקורו הוא בא"ז (וכ' בשם מלבوشي יו"ט ושם לא מצאתי), אלא שגם הוא לא ביאר טעם ומקור לדבר.

צבי ויסבלום - בית שמש

נראה דהכי תקנת חז"ל דאם התחיל לא יפסיק, ולא פלוג בתקנתם אם קשה להפסיק או לא, אבל בהליכה קבעו חז"ל מיל, וגם בזה לא פלוג אם קשה לו ההליכה או לא. ומה שהק' דתפילה בציבור

מדור השאלות

שמאירה לבית מותר, ומ"מ נכון שיאפיל בטליתו", ותמוה הרי בין כך צריך האפלת טלית בכל גווני משום איסור המשמש ערום, וצ"ע.

ישועה ישראל - אלעד

ד

בענין תשמיש בשבועות

בה"ל סי' ר"מ ד"ה מליל שבת, לענין הדין שאסור בליל א' של פסח ובליל שבועות, וכ' הבה"ל הנ"ל מספר ישועות יעקב דמי שלא קיים פו"ר אין להחמיר, עכ"ד. וצ"ע לכאו' דהרי גם מי שלא קיים פו"ר אינו מחויב בכל לילה אלא כפי עונתו, כמבואר ברמב"ם ושו"ע, א"כ מאי טעמא אין להחמיר בשבועות הא ממנ"פ משום הפו"ר אינו מחויב דוקא בשבועות, ויכול לפניו או אחרי, וי"ל.

שמעון בן גיגי - ירושלים

ה

בענין תשמיש במשדלתו

שו"ע סי' ר"מ סעי' א' וכן אם אשתו מניקה והוא מכיר בה שהיא משדלתו וכו', ובמ"ב מביא מהב"י דר"ל אע"פ שהיא מניקה מ"מ חייב לפקדה. וצ"ע מה השייכות של מניקה דוקא למשדלתו וכו', דאם קמ"ל דבמניקה נמי יש חיוב עונה א"כ הוא לא שייך דוקא למשדלתו [וכבר כ' דין זה במ"ב סק"ב], וא"כ לענין דין משדלתו דהוא חיוב חדש של עונה מה הרבותא [ואין לומר דכונתו דדוקא במשדלתו יש חיוב עונה במניקה, דמלבד שאינו כן כמבואר במ"ב הנ"ל, גם בראב"ד שהוא מקור הדברים איתא כן לענין החיוב הכללי של משדלתו שצריך להוסיף בעונתו לענין מינקת], ובאמת בראב"ד הנדמ"ח (במהדורות חדשות) ליתא למילים אלו לענין הד' כונות שהובאו בטור ובשו"ע כאן, ולא כגי' הטור בראב"ד, אמנם דין הנ"ל נשנה בטור ובראב"ד בהמשך הדברים שחזר והביא דין דמשדלתו מאה דאמר רבא חייב אדם לפקוד וכו', ושם איתא בראב"ד [גם בחדשים] דאפי' מעוברת, וכ' הב"י (שהביאו המ"ב) דהרבותא הוא כנ"ל [אלא דהמ"ב הביאו לענין ההיא דסעי' א', והוסיף מדיליה מילת מניקה]. אמנם אכתי קשה דבגמ' הוזכר ואפי' מעוברת לענין הא דמקשי' שם בסוגיא על ר"ח שמחלק בין אשתו ליבמתו, שבאשתו לא קיים מצוה ולפיכך טעה חייב, ומקשי' והרי איכא פו"ר, ומשני' במעוברת, ומקשי' והא אמר רבא חייב אדם וכו', וא"כ אף כי חזינן להדיא דגם במעוברת איכא לדין זה, מ"מ אינו משום רבותא לענין עונה אלא לענין שבזה אין פו"ר, וא"כ הראב"ד שהביא זאת לענין

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

עונה מה הרבותא לענין משדלתו, טפי מכל חיוב עונה במעוברת, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - ירושלים

ו

טעם לאיסור תשמיש נגד ספרים

ביאור הלכה סי' ר"מ ד"ה עד שיהיה דן בשם הא"ר להחמיר כשהספרים נראים מעל המחיצה, ומבואר בא"ר דהוא משום ולא יראה בך ערות דבר. וצ"ע אמאי בביאור הלכה ד"ה אסור לענין מחיצה כעין סריגה, וכן לענין פתח פתוח והספרים נראים מרחוק לא נחית לסברא זו.

דוד שיפרין - קרית ספר

ז

בטעם עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת

במשנ"ב סי' ר"מ סק"ו כתב בשם מג"א סק"ג הטעם שאמרו עונתן של ת"ח מליל שבת לליל שבת, הוא משום שבחול צריכים לעסוק בתורה בלילה שתורתן אומנותם, והיינו דומיא דספנים שאף שיש בכוחם יותר מכל מקום מחמת אומנותם שמעכבת בעדם לא חייבום יותר, עכתו"ד. והדברים מרפסין איגרא ותמוהים מאד, שהרי ברמב"ם (אישות פי"ד) מפורש להדיא טעם אחר שהוא מפני שתלמוד תורה מתיש כוחם, והיינו דומיא דפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת, שלא חייבום אלא אחת לשבוע מפני שנחלש כוחם. ויש נפקא מינה בין הטעמים, דהנה המעיין בדברי הרמב"ם (שם) ובלשון השו"ע (באבן העזר סי' ע"ו ס"ב) יראה להדיא דמבואר דעונת ת"ח אינה דוקא בשבת אלא פעם אחת בשבוע, אלא שדרכם של ת"ח לעשותה בשבת [משום עונג שבת או משום שהוא זמן זיווג דלעילא, כנז' בזה"ק יתרו ד' פ"ט, או משום דבשבת אין מחשבת תאוה פוגמת בנפש הילד, כנז' בעמק המלך ד' י"ט ע"א], אמנם לטעמיה דהמג"א דכל הקולא שאין ת"ח צריך לעשות עונה בכל יום הוא משום שתורתו אומנותו, כי עוסק בתורה בלילי החול, א"כ מעיקרא דדינא לא הקילו להם אלא משום זה, אבל אם יבחר לו כן ביום א' מימי החול או יצא לו ליל טבילה בא' מימי החול יתחייב שוב בשבת לקיים עונתו שנית, משום שאין הדבר מעכבו מן התורה בלילי שבת כי אם בלילי החול, וצ"ע.

אליהו סאל - קרית ספר

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

מרהיטת לשונו נשמע דאין להתפלל תפילת ערבית בהתפלל מנחה אחר פלג היינו ביחיד, אבל בציבור הקילו. וצע"ג האיך התירו הא דתרתני דסתרי בשביל תפילה בציבור. וביותר שא"כ סתר עצמו הרב משנ"ב מיניה וביה, דבסי' רל"ה ס"ק י"ד ובשעה"צ שם ס"ק ט"ז, ועוד בשעה"צ סי' רל"ו ס"ק י', הדגיש גם לענין תפילה בציבור דהיינו דוקא אם באותו היום התפלל מנחה קודם פלג, וצ"ע.

[לבד אם נפרש לשונו בסי' רל"ג דלשון וכ"ז וכו' חוזר אלשון השו"ע דנקט לשון "ובשעת הדחק", ע"ז כתב דהיינו במתפלל ביחיד, משא"כ להרויח תפילה בציבור היינו אפילו לכתחילה, ואתי שפיר ציונו לסי' רל"ה סעי' א', ודו"ק, ועדיין צ"ע רהיטת לשונו].

יהודה הלל - רמת בית שמש

ה

בענין הנ"ל

כתב השו"ע סי' רל"ג סעי' א' ובשעת הדחק יכול להתפלל תפילת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, וכתב ע"ז המשנ"ב בס"ק י"א וז"ל: ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג, אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה, דהוי תרתני דסתרי באותו יום גופא, וכ"ז אם מתפלל ביחיד, אבל ציבור וכו' הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה, עכ"ל.

וצ"ע דבסימן רל"ו ס"ק י"א כתב המשנ"ב בזה"ל: עוד כתבו במקומות שמקדימין להתפלל ערבית מבעוד יום וכו' והוא לא התפלל מנחה, יתפלל מנחה בעוד שהם קורין ק"ש וברכותיה ואח"כ יתפלל ערבית עם הציבור, עכ"ל עי"ש, ולכאורה סותר דברי עצמו, דהא זה ממש תרתני דסתרי, והיאך התיר להתפלל מעריב לאחר מנחה. ואין לומר דמייירי בציבור, וכדהתיר בסימן רל"ג, חדא דדחוק לומר כן, דבפשטות דבריו מייירי ביחיד שנזדמן למנין, וביותר דלאחמ"כ בס"ק י"ב כתב המשנ"ב בהאי עניינא דיתפלל עם הציבור מבעוד יום, והדגיש בשעה"צ שם סק"י דהיינו דוקא שלא באופן של תרתני דסתרי, עי"ש, א"כ חזינן דאף בנ"ד הצריך שלא יהא תרתני דסתרי, וצע"ג מ"ש דבס"ק י"א התיר כן לכתחילה.

מרדכי ברגר - אלעד

מדור התשובות

איננו גמ', דנימא בזה לא פלוג, מ"מ נראה דלא מסתבר להחמיר להצריכו להתפלל בציבור יותר מהלכות הפסקה דהוה ג"כ דינא להפסיק.

אברהם שלמן - אלעד

ג

דעביד כמר עביד אם הוי ספק

בהא דקי"ל בסי' רל"ג ס"א דעביד כמר עביד, ולר"ת הוא גם לענין ק"ש, צ"ע אמאי לא אמרינן בזה כל מקום שיש מחלוקת בדאורייתא הלך אחר המחמיר, בדרבנן אחר המיקל, ואף דרבנן לכתחילה לא מקילים, והל"ל למימר בשלא במקום צורך לא יתפלל לא מנחה ולא מעריב בין פלג מנחה לצאת הכוכבים, ואף הא"ר דכתב חומרא זו בשם האחרונים כתב דהוא מדת חסידות, ולא חשש בזה לכתחילה. **דוד שיפרין - קרית ספר**

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: חז"ל קבעו כן כאן ההלכה.

בדרבנן אחר המיקל ובדאורייתא אחר המחמיר היינו כשלא נפסקה ההלכה, אבל כאן נפסקה ההלכה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

אברהם שלמן - אלעד

ד

תפילת ערבית מפלג המנחה בהתפלל מנחה אחר פלג

כתב המשנ"ב סי' רל"ג ס"ק י"א דאין להקל להתפלל ערבית מפלג המנחה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג, אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה, דהוי תרתני דסתרי באותו יום גופא. והוסיף דכל זה אם מתפלל ביחיד, אבל ציבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפילת ערב, ויתבטל תפילת הציבור לגמרי, הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה. עכ"ל.

כשמברך ברכות ק"ש אף שאינו מכוון לצאת לא הוה ברכה לבטלה, דהברכות הם על ק"ש ולא על כוונת ק"ש [וכעין זה אפשר לומר ברכות ק"ש אף שעבר זמן ק"ש], אבל אם אינו אומר ק"ש ברכתו לבטלה דהברכה אמר בחינם.

אברהם שלמן - אלעד

י

בדין לימוד חצי שעה קודם זמן קריאת שמע
במשנ"ב (סי' רל"ה ס"ק י"ז) כתב דאף שלגבי לאכול ושאר מלאכות צריך לימנע כבר חצי שעה קודם צאת הכוכבים שאז הוא זמן ק"ש, מ"מ גבי ללמוד אין צריך להפסיק, ואדרבא מצוה הוא, וכמ"ש בש"ס אדם בא מן השדה בערב וכו' אם רגיל לקרות וכו', וקורא ק"ש ומתפלל וכו'.

ומבואר שלגבי לימוד תורה אין צריך להפסיק חצי שעה קודם הזמן אלא בזמנה, וצ"ע שסותר משנתו לפי"ז, שבסי' תרע"ב בשעה"צ (ס"ק י"ד) ביאר דלגבי לימוד לא כתבו האחרונים להפסיק חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה, משום דמיירי בבני אדם שמתפללים ערבית בזמנה, שבלאו הכי צריכין להפסיק משום ק"ש, וזה ממש צ"ע שהרי כאן פסק שמשום ק"ש אין צריך להפסיק אלא משיגיע זמנה.

מרדכי גולן - ביתר עילית

יא

בענין הנ"ל

כתב המ"ב סימן רל"ה ס"ק י"ז "מיהו ללמוד לכו"ע שרי בסמוך לה [ואדרבה מצוה הוא, וכמו שאמרו בש"ס אדם בא מן השדה בערב נכנס לביהכ"ג, אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל], אבל משהגיע זמן ק"ש אסור אף ללמוד כשהוא מתפלל בביתו ביחיד, ואם אמר לחבירו שאינו לומד שיזכירנו שיתפלל מותר, ומבואר דאין איסור ללמוד סמוך לק"ש. וקשה שבהלכות חנוכה כתב המ"ב סימן תרע"ב ס"ק י' שאסור ללמוד לפני ההדלקה, ובשעה"צ ס"ק י"ד הוסיף "ובאמת יש להחמיר בעוד חצי שעה קודם, אלא הוא מיירי בבני אדם שמתפללים ערבית בזמנה, ואם כן חצי שעה קודם בלאו הכי אסור משום קריאת שמע", וקשה הרי ללמוד לפני מעריב מותר, ורק כשהגיע זמנה אסור, וצ"ג.

ישראל אנקווה - אלעד

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: ק"ש שרגיל כל לילה קילא.

כוונת השעה"צ בסי' תרע"ב על שאר דברים ולא על לימוד (ומה שסיים דבלימוד אפשר להקל כוונתו עד שקיעה שניה, עי"ש ודו"ק), וגם במחה"ש שהק' על שאר דברים וזה מה ששלח לחי' דמיירי בשאר דברים (והמג"א לא קאמר רק דאפילו ללמוד אסור, וכל שכן שאר דברים) (ווע"ע סי' תל"א דהט"ז משמע דפליג על דין זה, וס"ל דאין ללמוד חצי שעה קודם).

אברהם שלמן - אלעד

יב

כשהתפלל ערבית מבעוד יום אם מותר לאכול

במשנ"ב סי' רל"ה ס"ק י"ט כתב דקורין ומתפללין מבעוד יום, אע"ג שיש להם לחזור ולקרות בצאת הכוכבים אפילו הכי מותר להם לאכול קודם שיקראו שנית, שהרי עכ"פ כבר קראו, ומכל מקום בהגיע זמן צאת הכוכבים ממש נכון לזיהר גם בזה. וצ"ע דהמשנ"ב בס"ק ט' כתב דמי שקורא עם הציבור מבעוד יום יכוין אז שלא לצאת ידי חובת ק"ש, כי אם בקריאה שניה שקוראה בזמנה, וא"כ כיון שמכוין שלא לצאת בק"ש זו איך הותר לו לאכול סמוך לזמן ק"ש על סמך קריאה זו, הרי הוי כקורא בתורה ואיך תועיל קריאתו להתירו באכילה.

יאייר בן סלומון - נתיבות

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כאן מיירי שלא כיון.

בלא"ה קשה דמשמע דמעיך הדין לא יצא לפני צה"כ, ואיך נתיר לאכול, ושמא כיון שקרא ק"ש וקיבל עול מלכות שמים דזהו מצות ק"ש אלא דלא קיים בזמנו, לכן הקילו לענין אכילה.

דוד שיפרין - קרית ספר

המעין במשנ"ב סי' רס"ז ס"ק ו' יראה שתי' סתירה זו, דלכתחילה לא יכוון לצאת, אבל הנוהג להקל אין למחות בידו דיש לו על מה לסמוך.

אברהם שלמן - אלעד

יג

הפסק לתפילה אחר נטילת ידים

כתב הרמ"א סי' רל"ה סעי' ב', אבל אין צריך להפסיק לתפילה הואיל והתחיל לאכול, אבל אם לא התחיל לאכול אע"פ שנטל ידיו צריך להפסיק, ובמשנ"ב ס"ק כ"ד כתב בזה: ודוקא כשלא בירך עדיין על נט"י, אבל אם כבר בירך על נט"י נכון שלא יפסיק, אלא יברך המוציא "ויאכל כזית" ויפסיק סעודתו. והעירוני, דאמאי הצריך המשנ"ב דיאכל כזית, דאי משום הלכות נטילת ידים הא קי"ל בסי' קנ"ח דבעינן כביצה בכדי לברך על נט"י, ואם משום הלכות ברכת המוציא הצריך כזית, הא בסימן קס"ז ס"ק ל"ה דן בזה המשנ"ב, ועיי"ש דכתב דאין צריך לאכול כזית ורק "טוב לכתחילה" שיאכל

דסתרי כשיתפלל מנחה אחר פלג, רק דכיון דלא התפלל עדיין מותר לו להתפלל מנחה אפילו אחר פלג, דלבטל תפילה בגלל תרתי דסתרי אין צריך, ובמנחה הוא הנסתר מהרגילות שלו, אבל ערבית לאחר פלג שפיר דמי כיון שכך הוא רגיל. ומש"כ השעה"צ סק"י דאם רגיל להתפלל אחר פלג לא יתפלל קודם הלילה, יראה דלא קאי כלל על דברי השו"ע דמיירי כשלא ימצא אח"כ מנין, אלא קאי על דבריו במשנ"ב שכתב ועיין סי' רל"ג, ר"ל דשם מיירי מתי מותר להתפלל מבעו"י בסתם יום, וע"ז קאמר השו"ע שם והשעה"צ דלא יעשה כרבנן וכו', יראה אלא או כמר או כמר, דאף דהתירו לו כאן להתפלל בתרתי דסתרי בעלמא לא התירו.

אברהם שלמן - אלעד

ז

נטילת ידים לתפילה צריך כוונה

סי' רל"ג סקי"ט, נטל ידיו לאכילה ואכל ולא הסיח דעתו, אין נטילה לאכילה עולה לתפילה. צ"ע טעם הדבר, ושמא משום דבעינן נטילה לצורך עבודת ה', משא"כ נטילה לצורך אכילה, אך לפי"ז אף ביוצא מבה"כ נמי מהני אף שלא כיוון לתפילה, כיון שצריך את הנטילה שיוכל לברך, והוא הדין כל שנגע במקומות המכוסים ונטל ידיו ללמוד או לברך מהני לתפילה. ולכאורה הוא הדין בנטל לאכילה אם לא היו ידיו נקיות, הרי צריך ליטול לברך, ושמא כיון דעיקר כוונתו בשביל האכילה גרע, עכ"פ מים אחרונים לכאורה מהני דהוא נמי לכבוד הברכה, מיהו נט"י שחרית דכתב המשנ"ב דמהני כשלא הסיח דעתו יתכן דעדיף להרא"ש דעיקר עניינו משום תפילה, אכן להרשב"א דהוא משום בריה חדשה לכאורה לא עדיף ממים אחרונים, וצ"ע בזה.

עוד צ"ע בנוטל ידיו משום רוח רעה כנוטל צפרניו אם מהני לתפילה, או דהוי כנקיון בעלמא ולכתחילה צריך ליטול לשם תפילה.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: ברכה ותפלה היינו הך.

מבואר במג"א סוף סי' רל"ג דבעינן נטילה לתפילה אפילו שודאי לא נגע בטינוף, דיליף לה ממתים שלא שייך בהם טינוף ע"ש, ונטילה של שחרית הוי נטילה לתפילה, דטעם נטילה זו משום הכון, כמו שכתב הר"ן ביומא ב' ע"א מדפי הרי"ף דנטילת ידים לתפילה הוא להקביל פני שכונה.

דוד שיפרין - קרית ספר

ח

כשקורא מבעוד יום ק"ש לא יכוין לצאת

כתב המשנ"ב בסי' רל"ה ס"ק ט' שהקורא מבעוד יום ק"ש לא יכוין אז לצאת כי אם בקריאה שניה, ובשעה"צ ס"ק ט' כתב דלא יתנה כהפמ"ג משום דמהגר"א וכמה אחרונים משמע דאין כאן ספק כלל, דדעת ר"ת יחידאה. והעיר הרב אלקבץ שליט"א דלפי"ז דאין ספק שאין זה זמנה, למה צריך המשנ"ב לומר שלא יכוין אז לצאת כי אם בקריאה שניה, מאי איכפת לן מה כוונתו בק"ש שמבעוד יום כיון דאין זה זמן ק"ש כלל.

יאייר בן סלומון - נתיבות

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: א"כ לא יכוין לצאת בשני' ולא יצא כלל.

י"ל דהוא כעין ספק בל תוסיף ודומה לסוכה בשמיני.

צבי ויסבלום - בית שמש

במשנ"ב לא כתב "שלא יתכוון" לצאת בקריאה זו, אלא שעיקר כוונתו תהיה בקריאה השניה.

אברהם שלמן - אלעד

ט

מדוע במתפלל עם המקדימים יקרא עמהם ק"ש

סי' רל"ה ס"א במ"ב סקט"ו, הנוהג להתפלל מעריב בזמן והוי ציבור שמקדימים, וטעה והתחיל ברכת ק"ש, יסיים עמהם ק"ש וברכותיה שלא יהיה ברכה לבטלה, וכשיגיע הזמן יקרא ק"ש ויתפלל תפילה בציבור. וצ"ע אמאי הוי ברכה לבטלה, הרי אפשר לברך ברכות ק"ש גם בלי ק"ש, וכמש"כ במשנ"ב ס"ק ט' דכשמתפלל עם ציבור שמקדימים (ולא יהיה לו ציבור בזמן) יקרא עמהם ק"ש ולא יכוין לצאת, וה"נ הול"ל שלא יקרא כלל רק יסיים הברכה שהתחיל, וכעין זה איתא בברכות י"א ע"ב לענין אנשי משמר שאמרו ברכה אחת לפני העבודה.

דוד שיפרין - קרית ספר

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: אין לעשות כן אלא במקום הצורך.

עיקר הכוונה ברכה לבטלה קאי על זה שהתחיל בה שצריך לסיימה (ולומר שםסיים רק אותה י"ל דאין זה הנהגה נכונה).

צבי ויסבלום - בית שמש

י

בענין הנ"ל

במשנ"ב [סימן רל"ה ס"ק י"ד] כתב דאם הקדימו הציבור להתפלל ערבית בפלג דיתפלל עמהם, אינו אלא למי שהתפלל מנחה קודם הפלג, דאל"כ הוי תרתי דסתרי, ומשמע מדבריו דאם לא התפלל מנחה קודם הפלג יתפלל מנחה עכשיו, וערבית יתפלל בזמנה ביחיד, וכ"כ בשעה"צ (סקט"ז) מפורש עיי"ש.

ויעויין לקמן [סי' רל"ו ס"ק י"א] בשם הפרי מגדים דבמקום שמקדימים להתפלל מבעוד יום ולא התפלל מנחה, יתפלל מנחה בעוד שהם קוראים ק"ש וברכותיה, ואח"כ יתפלל ערבית עם הציבור אם אין לו ערבית במנין בלילה.

וצ"ע דסותר עצמו, דבסימן רל"ה כתב דהוי תרתי דסתרי להתפלל מנחה וערבית אחר הפלג, ובסימן רל"ו כתב דאפשר שיתפלל מנחה וערבית אחר הפלג, וצ"ע.

אברהם ישעיהו כהן - נתיבות

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: תרתי דסתרי אינו סברא מוכרחת ובצבור אין חוששין.

בראשונה ראוי להקדים כל המ"מ בזה שנזכרו במ"ב ונכתוב בקצרה:

- סי' רל"ג סקמ"א:** אין להקל בתרתי דסתרי, ומ"מ בציבור הקלו האחרונים להתפלל אחר פלג מנחה וערבית.
- שם סקי"ג:** הרגיל להתפלל מנחה קודם פלג ונתאחר, לא יתפלל אז ערבית אם לא שהוא בציבור.
- סי' רל"ה סקי"ד:** ואם הציבור מקדימים ערבית יתפלל עמהם, ואינו אלא למי שהתפלל מנחה קודם פלג.
- שם סקט"ו ושעה"צ סקט"ז:** כשהוא רגיל בלילה, וציבור מתפללין ערבית מבעו"י, יתפלל עמהם ובלבד שהקדים מנחה קודם פלג.
- סי' רל"ו סקי"א:** במקומות שמקדימין ערבית מבעו"י ובא לבה"כ כשהציבור קורים ק"ש של ערבית, יתפלל אז מנחה, וכשעומדים לשמו"ע של ערבית יתפלל עמהם שמו"ע דערבית.
- שם סקי"ב ושעה"צ:** בדרכו להתפלל אחר פלג לא יעשה תרתי דסתרי.

7. סי' רי"ז סק"ג: לענין ע"ש מצדד המ"ב [בקהל שרגילים באמצע השבוע להתפלל מנחה אחר פלג ומעריב בצאה"כ], דלא יקדימו בעש"ק מעריב אחר פלג אם התפללו גם מנחה אז, ואינו מותר אא"כ הקדימו אז מנחה קודם פלג.

ויש להסתפק בענין מה שהקילו האחרונים בציבור כשטורח לקבצם, האם הוא דוקא לאותו ציבור עצמו, או דכיון דהציבור מתפללין אז ערבית ואם לא יתפלל עמהם יפסיד תפילת הציבור, מהני אף שהציבור הקדימו ורק היחיד נתאחר במנחה, דסו"ס יפסיד בציבור (ועוד יל"ד גם כשהציבור התפללו מנחה אחר פלג אם מהני ליחידים שהתפללו בפני עצמם ולא עם הציבור).

ולפי"ז יתכן לבאר בד' המ"ב:

- אם רגילותו להתפלל מעריב אחר צאה"כ:** לא יעשה תרתי דסתרי, ואפי' בציבור לא הקילו בזה, ומ"מ יכול מפני הצורך להקדים מעריב אם הקדים באותו יום מנחה, והיינו כגון כדי להתפלל ערבית בציבור, או בעש"ק לציבור המתפללים ומפני קבלת שבת, וזהו המבואר בסי' רל"ה סקט"ו ושעה"צ סקט"ז, וסי' רל"ו סקי"ב ושעה"צ סקי"י, וסי' רס"ז סק"ג.
- ברגילים הציבור להתפלל מעריב אחר פלג, אף משאחרו מנחה אחר פלג, מ"מ הקילו בזה האחרונים מחמת הטורח והדחק, וזהו הא **דסי' רל"ג סקי"א**.
- יחיד שנתאחר והתפלל מנחה אחר פלג, והציבור מתפללין ערבית קודם צאה"כ (וגם הוא רגיל בד"כ בזה), יש לספק (בהנ"ל) אם יצטרף עמהם, ולפי"ז **הא דסי' רל"ג סקי"ג** יתכן דאיירי בכה"ג, ויוכל לסמוך בזה על המקילין בסקי"א אף דהוא כתרתי דסתרי, או דשם מיירי שגם הציבור עשו כן.
- והא דסי' רל"ד סקי"ד** דהא דיתפלל מעריב עם הציבור אינו אלא למי שהתפלל מנחה קודם פלג, לכאו' שמעינן מזה דאכן יחיד לא מהני במקום שציבור עצמם לא עושין התרתי דסתרי, ומש"כ בסי' רל"ג סקי"ג נצטרך לדחוק כהנ"ל דמיירי שגם הם התפללו מנחה אחר פלג (ומ"מ הוא התפלל ביחידי ולזה מיהת מהני). ובדוחק י"ל דלא איירי הכא אלא באופן שיוכל להתפלל אחר צאה"כ מעריב במנין.

צבי ויסבלום - בית שמש

נראה ליישב בזה דבסי' רל"ג ס"ק י"א מיירי באדם שדרכו להתפלל אחר פלג, וקאי על הרמ"א ע"מ שנוהג להתפלל עד הלילה, ובזה אין להתפלל קודם צאת הכוכבים אם באותו יום התפלל אחר פלג, דהוה תרתי דסתרי כלפי אותו יום וכלפי תמיד, ואינו יכול להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, ובזה מיירי ג"כ במשנ"ב סי' רל"ה ס"ק ט"ו ושעה"צ ס"ק ט"ז דמי שרגיל להתפלל מנחה אחר פלג יכול להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים באותו יום עצמו כשלא ימצא מנין אח"כ, אבל בסי' רל"ו ס"ק י"א מיירי במקומות שמתפללים ערבית מבעוד יום [ואין מתפללים מנחה לאחר פלג בדרך כלל], ולכן אם אותו אדם מוצא ציבור שמתפללים יתפלל עמהם אף כשהתפלל מנחה לאחר פלג, כיון דאותו אדם אינו רגיל להתפלל מנחה אחר פלג לא איכפת לן דהוה תרתי דסתרי. והסברא בזה, דכיון דאדם זה מתפלל בד"כ ערבית לאחר פלג, א"כ הוה תרתי

כן, וא"כ מדוע סתם הכא בפשיטות שיאכל כזית, וצ"ע.

וביותר ילה"ק על שיטת המ"א כאן, דאיהו לא ס"ל כדכתב המשנ"ב, אלא כתב כאן בסק"ו "צריך להפסיק כיון דיש אומרים דמותר להפסיק", וביאר במחצית השקל על אתר דמסתמך המ"א על מש"כ השו"ע בסי' קס"ו דשרי להפסיק בדיבור בין נטילה להמוציא, ואף דכתב שם השו"ע דטוב לזוהר, מ"מ לצורך תפילה יפסיק. והנה בטעם דין זה איתא במשנ"ב שם דאי"ז הפסק, משום דדעתו לאכול מיד "לא מסיח דעתו", עיי"ש בסי' קס"ו. ולכאורה סתר המ"א משנתו בזה, דבסי' קע"ח כתב המ"א (והובאו דבריו במשנ"ב שם ס"ק מ"ז) דאם התפלל באמצע סעודתו חשיב היסח הדעת וצריך ליטול ידיו שוב עיי"ש, א"כ ס"ל דתפילה אחר נט"י הוא היסח הדעת, ודלא כמש"כ כאן דלא הוי הפסק, ומשום דאי"ז היסח הדעת, וצע"ג.

מרדכי ברגר - אלעד

הרי כתב המ"ב סימן קס"ז סקל"ה דלכתחילה לא יפסיק לפני שיאכל כזית, ועוד לפני שיאכל זית שייך בו שינוי מקום, דלא שייך בו לקבעא קמא הדר.

ומה שהקשה במג"א צ"ל דמייירי שלא מסיח דעתו משמירת ידיו דמהני גם בתפילה, כמו שכתב מג"א בסימן קע"ח.

דוד שיפרין - קרית ספר

מה שהק' "ויאכל כזית", נראה דמה שכתב המשנ"ב ונכון קאי גם על זה דנכון לאכול כזית אבל אינו חיוב, ומה שהק' על המג"א, המג"א בסק"ו כתב דכיון דהוא לצורך תפילה יכול לסמוך על המקילים ולהפסיק, אבל מ"מ נלענ"ד דאה"נ לדעת המג"א יטול אח"כ ידיו לחשוש לשיטה דהוה הפסק, דרק להתפלל התירו לו לצורך תפילה, אבל שלא ליטול ידיו לא שמענו שהתירו לו, ובזה קאי המג"א בסי' קע"ח דצריך ליטול ידיו לחשוש לדעות דהוה הפסק.

אברהם שלמן - אלעד

יד

ק"ש בצאת הכוכבים משום זריזין או משום סייג

שו"ע סי' רל"ה סעי' ג' לכתחילה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה וכו', וכתב המשנ"ב ס"ק כ"ו מיד בצאת הכוכבים דזריזין מקדימין למצוות, ומבואר דס"ל דהחיוב לקרוא מיד הוא מהדין הכללי דזריזין מקדימין. אך למעיין בב"י לכאורה מבואר לא כך, אלא דכיון דפוסק כהרמב"ם דיש סייג לקרוא ק"ש עד חצות, א"כ מסתברא דודאי לכתחילה יש לקרותה מיד עיי"ש, ואדברבה אף לרא"ש ורמב"ם דלא ס"ל דאיכא סייג מסתברא דמודו דאיכא דין זריזין מקדימין, דמ"ש מכל המצוות, וע"כ דלדעת הרמב"ם הוי יותר חיוב, וא"כ צ"ע למה כתב המשנ"ב הטעם משום זריזין מקדימין, וצ"ע.

רפאל ברוך טולדיאנו - בית וגן

טו

בענין הנ"ל

סי' רל"ה סעי' ג' לכתחילה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, ובמשנ"ב ס"ק כ"ו ביאר דזריזין מקדימין למצוות (לבוש, שעה"צ סקל"ד), וכן בס"ק כ"ז כתב אבל עד חצות ליכא איסורא אם מתאחר אלא שלא נקרא זריז. ע"כ. וצ"ע דהנה בב"י הביא בזה מחלוקת ראשונים, דשיטת תוס' והרא"ש והרשב"א דאין צריך לקרוא מיד, אלא לכתחילה יכול לאחר עד עלות השחר לר"ג או חצות לרבנן [ואף שהב"י דן שם גם לגבי סוף הזמן, מ"מ עיקר הנידון שם הוא גם לגבי תחילת הזמן, דהרי בתוס' שהביא לא מוזכר כלל אלא לענין תחילת הזמן שאין צריך לקרוא מיד], ושיטת הרי"ף ושאר הגדולים שהביא הרשב"א דכיון שנכנס בתוך זמנו צריך לקרותה מיד, וראייתם מברכות ד' ע"ב שלא יאמר אדם אוכל מעט וכו' [והראשונים הנ"ל ס"ל שרק אסור לאכול אבל לשהות מותר]. ואח"כ כתב הב"י אבל הרמב"ם וכו', והאריך בשיטתו דס"ל דלרבנן דאית להו סייג לענין חצות הוא הדין דס"ל דלכתחילה אסור לאחר, ויש לקרותה מיד בצאת הכוכבים משא"כ לר"ג, ושיטת רבינו יונה דלכו"ע צריך להקדים ומשום הגמ' בברכות הנ"ל וכשיטת הרי"ף. וא"כ מכ"ז עולה ברור לכאורה דדין ההקדמה הוא לא מדין זריזין, דאטו התוס' ורא"ש לא ס"ל דין זריזין, וגם הרי"ף ורבינו יונה דס"ל לקרותה מיד מקורם הוא מהסוגיא דף ד' ע"ב הנ"ל, ואטו מהתם ילפינן דין זריזין, וביותר שהרמב"ם שתלה זאת במחלוקת ר"ג ורבנן אם עבדינן סייג, א"כ ודאי דסייג הוא לא מדין זריזין, ומבואר לכאורה מכ"ז [דלכו"ע יש דין זריזין וכו' כלפי הגברא וככל המצוות, אלא] שלר"ף ורמב"ם ורבינו יונה דפסק השו"ע כמותם הוא דין מיוחד שהצריכו חז"ל בזמן ק"ש לקרוא מיד עם זמנה שמא יאחר [ומצינו דומה לכך בבדיקת חמץ], ועי"ז פליגי התוס' ורא"ש, וא"כ לשיטת השו"ע הדין לקרותה הוא לא מדין זריזין, ותמוה שהמשנ"ב הביא דברי הלבוש כביאור דברי השו"ע, וצ"ע. [ולומר דהשו"ע פסק כרא"ש ותוס' נגד הרי"ף ורמב"ם, ולכן רק משום זריזין וכו', הוא דברי נביאות לומר כן שפסק לא כמש"כ בב"י, ולא הוזכר צד זה בב"י, והוא נגד הרמב"ם והרי"ף, ופשוט שהוא לא כן].

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כל הטעם דזריזין מקדימין הוא שמא ישכח.

גם בסימן נ"ח ס"ב כתב השו"ע שיש להקדים ק"ש של שחרית לכל מה שיאכל, ובמ"ב שם דזריזים מקדימין למצוות, וגם שם מקור הש"ע בתר"י, ונראה דאינו דין זריזות הרגיל אלא דבק"ש החמירו במיוחד להיות זריז משום חשש שיעבור הזמן, והרי ענין זריזות כתב המסילת ישרים פרק ז' שלא יחמץ את המצוה אלא

בהגיע זמנה או בהזדמנה לפניו או בעלותה לפניו במחשבתו, ימחר יחיש מעשהו לאחוז בה ולעשות אותה, ולא יניח זמן לזמן שיתרבה בינתיים, כי אין סכנה סכנתו וכו', על כן הזהירו ז"ל ושמרתם את המצות, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

דוד שיפרין - קרית ספר

הנראה בזה דבשו"ע פסק כרמב"ם, ודעת הרמב"ם לקרוא מיד הוא משום זריזין, אמנם לר"ג דלא עשו חכמים סייג לדבריהם הקריאה היא כל הלילה, ובזה לא שייך זריזין, דאין זריזין רק בדבר שמצוותו לפרקים כגון מילה ובדיקת חמץ, אבל בדבר שמצוותו תמיד אמרינן ביה דמצוותו עד שעה מסויימת, א"כ שייך בו זריזין, אבל אם מצוותו כל הזמן כל הלילה דמי לדבר שחובתו קבועה כמו ת"ת דלא שייך ביה זריזין. והסברא בזה, דזריזין אינו דין להקדים המצוה, דא"כ שייך בכל מצוות גם שזמנם כל הזמן, אלא דין זריזין הוא בדבר שיש בו זמן, והיינו במצוות ששייך בהם זמן קבוע כבדיקת חמץ ומילה, דיש דין להקדים אותו בזמן הראוי, וא"כ אם עשו חכמים סייג הוה דבר שקבוע לזמן, ויש בו זריזין עכ"פ מדרבנן, אבל אם מצוותו כל הלילה א"כ אין בו זמן מסויים, רק דקריאתו בלילה, ול"ח כלל שקשור לזמן מסויים ולא שייך בו זריזין.

אברהם שלמן - אלעד

טז

במחלוקת הראשונים שהביא הב"י בברכה על קריאת שמע שעל

המיטה

כתב הב"י סוף סי' רל"ט: כתב רבינו בסי' רל"ה בשם רב עמרם שצריך לברך על קריאת שמע שלפני מיטתו אקב"ו וכו', והתוס' בחולין כתבו שאין לברך על ק"ש וכו'. עכ"ד. ומבואר לכאורה דהוא מחלוקת, ופסק כשיטת הגה"מ שאין לברך. ותמוה מאוד, שהרי הרא"ש והטור (שציינו הב"י כמקור לדבריו) הביאו את ר' עמרם שס"ל כשיטת רש"י שק"ש שבביהכנ"ס דקודם זמנה לא יוצאים יד"ח ק"ש דערבית, אלא בק"ש שעל המיטה, ומחמת כן שיטת רב עמרם שצריך לברך אקב"ו משום דזהו ק"ש דערבית, וכן הוא ברשב"א ועוד ראשונים שם. וא"כ אין כלל מחלוקת, דהתוס' בחולין איירי על ק"ש שעל המיטה דידן [שהוא משום מזיקין], ועי"ז לא מברכים, ורב עמרם דיבר לשיטת רש"י, וא"כ לדידן שקוראים ק"ש שעל המיטה לא לצאת יד"ח ק"ש דערבית כו"ע מודו דלא מברכים, וגם רב עמרם מודה, ואיך הביא הב"י מחלוקת בזה, וצע"ג.

שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: כנראה דס"ל דגם בק"ש מונה כ"ה.

נאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי דכוללי "אלינא דהלכתא"

שלא לבעול ביום שיוצא לדרך היינו מדין רפואה ולא מעיקר ההלכה, ומה שמבואר בגמ' שחייב לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך היינו מן הדין ממש, ולכן אם הוא חושש לרפואתו חייב לפייסה עד שתמחול לו. וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם והטור שם, שלא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו, ומסיח עצמו לדבר אחר והקישוי בו כשהיה, וימצא כובד ממתניו ולמטה וכו'. ולפי"ז נמצא תימה, כי בטלה מצות עונה, דהא גם בעונת ת"ח מליל שבת לליל שבת לא ימצא מדה זו שיהיה לו כובד ממתניו ולמטה וכו', אלא משמע שדרך רפואה לחוד ודין תורה לחוד, ולא דיבר הרמב"ם אלא רק כשאשתו מוחלת לו על עונתה.

ממילא לפי החילוקים הנזכרים נדחה תירוץ הרב תורת השלמים ע"מ שהשמיט הרמב"ם את דין הגמ' שחייב אדם לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך, שזאת היתה לו בגלל שאסור לבעול ביום שיוצא לדרך, דהא נאמרו על זה כמה יישובים כאמור. ואפשר דס"ל להרמב"ם כמ"ש הרב תורת חיים (ב"מ ק"ז ע"ב), שהגמ' ביבמות איירי על הדורות הראשונים שהיו בריאים, והיו יכולים לשמש ואח"כ לצאת לדרך, אבל מזמן הרמב"ם והלאה ירדה חולשה לעולם, ולכן הזהירו שלא לבעול ביום שיוצא לדרך. וכיוצא בזה כתב בספר יד אהרן (או"ח סי' ר"מ), וכמו שהביא בטהרת הבית שם. וממילא לפי"ז י"ל שהואיל ובזמן הזה יש סכנה בדבר, לכך היוצא לדרך לא צריך לבקש מחילה מאשתו על מה שמונעה מתשמיש באותה שעה, ומפני זה השמיט הרמב"ם את דין יוצא לדרך.

עוד יישוב אחר מצינו בזה להרב ערוך לנר (על יבמות שם), דס"ל להרמב"ם שמה שחייב ריב"ל לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפילו סמוך לווסתה, זאת משום דריב"ל אדיל לשיטתו שמצות פרישה סמוך לווסתה אינו אלא מדרבנן, וכמו שמוכח מדבריו בגמ' (שבועות י"ח ע"ב), שאמר ריב"ל כל הפורש מאשתו סמוך לווסתה הויין לי' בנים הראויים להוראה, והרי על חיוב פרישה מן התורה אין צורך לפרט על זה שכר, ומשמע דס"ל שמצות פרישה הוי מדרבנן, אבל הרמב"ם פסק כדרשת ר' יאשי' בשבועות שם, דדריש התם מהפסוק והזרתם את בני ישראל מטומאתם - מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן, ומשמע דהוי מצוה מן התורה. ולכך השמיט הרמב"ם את

ביני עמודי

הרה"ג אברהם בן חיים שליט"א

מחור"ר מדרש "אור יצחק" שע"י ישיבת "אהבת שלום"

בגדר חיוב מצות עונה

איתא בגמ' (יבמות ס"ב ע"ב) אמר ריב"ל, חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך שנאמר וידעת כי שלום אהלך וגו'. ושאלה הגמ' שם, הא מהכא נפקא (בתמי'), מהתם נפקא ממה דכתיב "ואל אישך תשוקתך", מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. וענה על זה רב יוסף, לא נצרכה אלא סמוך לווסתה. וברש"י שם, חייב לפקדה בשעה שיוצא לדרך, משום שמתאוה לו באותה שעה יותר. לא נצרכה אלא סמוך לווסתה, דאע"ג שצריך לפרוש מאשתו באותה שעה, אפילו הכי כשיוצא לדרך יפקדנה. ומפורש בדבריו, שחיוב הפקדה בשעה שהוא יוצא לדרך הוא בתשמיש ממש. וכן דעת הרשב"א בתורת הבית (הארוך ב"ז ש"ב. וקצר ריש ש"ג), וכן דעת הראב"ד (בעה"נ שעה"פ), וכ"כ רבינו ירוחם (נכ"י ריש ח"א). אולם התוס' ביבמות שם (ד"ה חייב) כתבו בשם רבינו תם, שאסור לפקדה בתשמיש בשעה שיוצא לדרך סמוך לווסתה, אלא הוא חייב לפקדה רק בדברי ריצוי וחיבה. וכ"כ הרא"ש שם (פ"ו סי' י'), וכ"כ בספר התרומה (סי' צ"ג). ולהלכה כתב השו"ע (י"ד סי' קפ"ד סעי' י', או"ח סי' ר"מ סעי' א') שצריך לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפילו סמוך לווסתה. ומשמע מסתימות לשונו, שצריך לפקוד את אשתו בתשמיש ממש, ולא רק בדברי ריצוי וחיבה. וכ"כ הרמ"א שם אפילו בתשמיש שרי סמוך לווסתה, ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי ריצוי תבוא עליו ברכה.

אולם הרמב"ם השמיט דין זה כלל, שלא הביא בהלכותיו את החיוב לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך, ותמה עליו הרב המגיד (פרק ד' מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ב) "ולא ידעתי למה לא הזכירוהו רבינו והרמב"ן ז"ל". והביאו הב"י ביו"ד שם. והתורת השלמים (סי' קפ"ד ס"ק י"ח) כתב ליישוב וז"ל: ולעני"ד נראה שהרמב"ם אדיל לשיטתו ממ"ש (פרק ד' מהלכות דעות הלכה י"ט) שלא יבעול ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפניהם ולא לאחריהם, אבל הטור והשו"ע אף שפסקו את זה, שלא יבעול ביום שיוצא לדרך, וכמו שכתבו (או"ח סי'

לי על הרמב"ם מלשון הגמ' בפסחים שם "חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה", וכן מלשון הגמ' ביבמות שם כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא. ועוד שם: חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, הרי שיש כאן חיוב גמור, ואם הוא לא עושה כן נקרא חוטא. ובפשוטו י"ל שאפשר להעמיד לשונות אלו גם בדין הנהגה טובה, כי חייב אדם להתנהג בהנהגה טובה אבל אין זה מעיקר ההלכה.

אך עוד חשבתי לומר, דס"ל להרמב"ם לפרש אחרת את מימרת הגמ' בפסחים "חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה", שאין מכאן חובה לשמש עמה בעת שמשתוקקת לו גם שלא בעונתה, וכמו שפירש רש"י שם, אלא כוונת הגמ' לומר שאל ישמש אדם עם אשתו כמי שכפאו שד, אלא חייב לשמח את אשתו באותו מעשה של מצוה בעת חיובו בעונה הכתובה בתורה, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה י"ז) וז"ל: ולא יאנוס אותה ויבעול בעל כרחא אלא בדעתה ומתוך שיחה ושמחה, ע"כ. וכ"כ עוד בהלכות דעות (פרק ה' הלכה ד') "ולא יאנוס אותה והיא אינה רוצה, אלא ברצון שניהם ובשמחתם, יספר וישחוק מעט עמה כדי שתתיישב נפשה". ולכאורה לא למד הרמב"ם את הדין הזה שצריך לשמש מתוך "שמחה", אלא מתוך המימרא הנזכרת "חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה". והן אמת שהשו"ע השמיט בלשונו דין זה, שכך כתב באו"ח (סי' ר"מ סעי' י') וז"ל: אם היה לו כעס עמה אסור לשמש עד שיפייסנה, ויכול לספר עמה קודם תשמיש כדי לרצותה, ע"כ. ומשמע שמהני ליה רק ריצוי ולא בעי גם שמחה. וכ"כ באהע"ז (סי' כ"ה סעי' ב') "לא יבעול אלא מרצונה, ואם אינה מרוצה יפייסנה עד שתתרה". וזאת משום שס"ל למרן פירוש אחר במימרא הנזכרת, שחייב אדם לשמח את אשתו בעונה נוספת בעת שמשתוקקת לו.

אך עדיין נשאר לנו להבין את מימרת ריב"ל ביבמות שם, ראשית הוא אמר שם כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא, ושנית הוא אמר שם חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך. ונראה לומר בזה דבר נאה, דס"ל להרמב"ם דריב"ל אזיל לשיטתו ואין הלכה כמותו, דהנה איתא בגמ' (ב"ק פ"ב ע"א) עזרא תיקן טבילה לבעלי קריין שיוכלו לעסוק בתורה. ובטעם תקנה זו נאמרו שני טעמים בגמ' בפרק היה קורא, מחד איתא שם (כ"א ע"ב) אמר ריב"ל מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמיק ליה יום אשר עמדת בחורב, מה להלן בעלי קריין אסורים אף כאן בעלי קריין אסורים, ומאיך איתא שם (כ"ב ע"א) תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה', מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה. ומה טעם בעל קרי צריך טבילה, כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולין, ממילא ס"ל להרמב"ם דריב"ל שחידש לחיוב פקידת אשתו בעת שמשתוקקת לו או בעת שיוצא הבעל לדרך, זאת משום דלית ליה האי טעמא שלא יהיו ת"ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולין, אבל לדידן דקיי"ל כהאי טעמא, ומחמת זה עזרא תיקן טבילה לכולי עלמא, וכמ"ש הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה שם שלא תקנו טבילה לבעלי קריין אלא כדי למעט בתשמיש המט, והוא שלא יבטל מצות עונה, ע"כ. הרי שיש ענין למעט בתשמיש מחוץ למצות עונה, ולהכי לית ליה להרמב"ם דין חיוב עונה בעת שהאשה משתוקקת לו.

הרב ראובן ניסן

נוול "אליבא דהלכתא" בני ברק

בענין הא דקיי"ל כדעת האריז"ל דבמשמש שלא לשם הריון ליכא כלל דינא דליל שבת ואחר חצות, ומסתעף ליסוד הגדול דרק על האר"י לבדו סמכין בביאור דברי הזהור

דברי האריז"ל שדין ליל שבת הוא דוקא במשמש לשם הריון

א. בשו"ע סימן ר"מ סעיף א' הביא מרן את דינא דגמ' דעונת תלמידי חכמים מליל שבת לליל שבת, ובבאר היטב שם בס"ק ד' הביא משם האריז"ל וז"ל: כל אזהרות רבותינו זכרונם לברכה על זווג משבת לשבת, הוא במשמש לשם הריון. האר"י ז"ל. עכ"ל. והיינו שאפילו תלמידי חכמים שעונתם רק פעם בשבוע, והדגישו חז"ל בגמ' שזה "מליל שבת לליל שבת", ובזוהר מבואר באריכות בכמה מקומות שיש בדבר רזין עילאין וענינים עצומים לשמש דוקא בלילי שבת ולא בימות החול, בכל אופן בא רבינו האר"י וביאר לן שכל אזהרה זו היא דוקא במשמש לשם הריון, אבל כשמשמש שלא לשם הריון כבמעוברת או מניקה, אז ליכא קפיידא כלל על ליל שבת דוקא, ויכול התלמיד חכם לקיים את חיובו בעונה של פעם בשבוע אפילו באחד מימי השבוע במקום בליל שבת.

ויסוד הדברים וביאורם נתפרש היטב בדברי האר"י במקורם, והוא בספר עולת תמיד להרח"ו ז"ל עמוד קי"ז (בנד"מ, הוצאת אהבת שלום), והובא בפרי עץ חיים דף פ' ע"ב, וז"ל: מורי זלה"ה היה אומר כי כל אזהרה [של חז"ל שעונת תלמידי חכמים] מערב שבת לערב שבת, הוא במשמש לשם הריון לצורך בנים, וצריך להיות אז [בליל שבת דוקא] הזיווג, כדי שישרה בהאי טיפה נשמה קדושה עליונה מהזיווג עליון, אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה אין לחוש עליו כל כך [לעשותו בליל שבת דוקא], והטעם כי כל עצמה לא אזהרה זו [לא לשמש בימות החול] אינה אלא לבל ישפיעו נשמות הנקראים צדיק ורע לו [אם ישמש ביום חול, ולכן צריך לשמש דוקא בשבת] ויעלו רק נשמות השבת, אבל אם היא כבר מעוברת או מניקה בטלה טענה זו, עכ"ל. וכן הוא להלן שם בפרי עץ חיים בדף פ"ט ע"ג, וז"ל: תבין

אינו ר"ל תשמיש ממש כדפי' רש"י ז"ל, אלא ריצוי דברים הוא. ולא נהירא לן, חדא דלישנא דליפקוד אשתו לא משמע הכי. ועוד, דכיון שתשמיש אסור למה לאלבשה יצה"ר. ויותר היה נראה לומר, דלעולם תשמיש ממש, ופקידה דהתם נמי מדאורייתא גמירי לה, שהכתוב מבטיחו שלא יבוא בכך לידי חטא שתראה בשעת תשמיש, והיינו דקאמר קרא ופקדת נוך ולא תחטא, והכי גמירי לפירושה דההוא קרא, ע"כ. ומפורש יוצא בדבריו, שהחיוב פקידה ביום צאתו לדרך הוא מהתורה, והוא נלמד מהפסוק "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא". וכן מצאתי בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק ב' סי' י') וז"ל: אבל עונת טבילתה חיוב דאורייתא הוא, כדילפינן מקרא דחייב לפקוד אשתו בשעה שמשתוקקת אליו, ואפילו שלא בזמן עונה קבועה ולא יצא לדרך או בא מן הדרך, ואין לך שעה שאשה משתוקקת לבעלה יותר מליל טבילה, ע"כ.

אולם לכאורה יש להעיר על זה, הלא מקרא דוידעת כי שלום אהלך הוא מדברי קבלה ולא מדברי תורה, ואיך כתבו הריטב"א והשאילת יעב"ץ דגמירי מהכא לחייב מדאורייתא פקידת אשתו בעת שמשתוקקת לו. ואפשר דמה שכתבו "מדאורייתא" לאו דווקא הוא, אלא כוונתם על דברי קבלה דחשיבי כעין דאורייתא, עוד אפשר דמהקרא "וידעת כי שלום אהלך" ילפינן שזה בכלל עונה הכתובה בתורה, וממילא הוי ממש מדאורייתא.

וביסוד שאלה זו חשבתי לחקור בגדר החיוב של עונה, האם זה בשביל "מילוי תשוקתה" – להשלים לה את צורכה מטבעה, וכמו שנאמר "ואל אישך תשוקתך", או שזה בשביל לרצותה ולעשות "שלום בית", כי העונה מקיימת את השלום בין בני הזוג, וכמו שמפורש בגמ' (שבת קנ"ב ע"א) א"ל רבי לר' שמעון בן חלפתא, מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך, א"ל סלעים נעשו גבוהים, קרובים נעשו רחוקים, משתים נעשו שלוש, משים שלום בבית בטל. וברש"י שם, משים שלום בבית, אבר התשמיש. הרי שתכלית מצות עונה הוא לצורך "שלום בית".

ואלו שני הצדדים לכאורה הם נתלים בשני פירושי הראשונים על הגמ' בנדרים (כ' ע"ב), דאיתא התם שמצוה לספר עמה במילי דתשמיש, ופירש הר"ן שם "כדי לרצותה". אולם הרא"ש פירש שם, כדי להרבות תאותו. ונראה דלפי הר"ן יוצא שתכלית מצות עונה הוא בשביל "שלום בית", לכך צריך לספר עמה בשביל לרצותה, אבל לפי הרא"ש יוצא שתכלית מצות עונה הוא בשביל "מילוי תשוקתה", ולכך צריך להרבות בתאותו כדי למלאות את תשוקתה בראותה את חשק בעלה. עוד נראה לתלות בזה מחלוקת אחרת של הראשונים על מה ששינוי בכתובות (ס"ד ע"ב), שגם מי שמשרה את אשתו על ידי שלישי, מ"מ אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת. ושאלה הגמ' שם (ס"ה ע"ב) מאי אוכלת, רב נחמן אמר אוכלת ממש, רב אשי אמר תשמיש, וקיי"ל לדינא כר"נ שאוכלת עמו ממש. וכמו שפסק הרמב"ם (פרק י"ב מהלכות אישות הלכה י"ב), והשו"ע (אבהע"ז סי' ע' סעי' ב'). והנה רש"י כתב על המשנה שם, ואוכלת עמו ליל שבת משום שהוא ליל עונה. אך לכאורה יש להבין, הלא בשביל מצות עונה דיינו שנחייבו בתשמיש לבד, ולא גם באכילה עמו. ומצאתי בשט"מ שם שכתב בשם הרמב"ן וז"ל: ומיהו קיי"ל כר"נ דאמר אוכלת ממש, ואיני יודע מאיזה טעם. ונ"ל מפני שאוכלת עמו הוא מצוי לבוא עליה, והיא ליל עונה, ואם תאכל בבית אחר גנאי הוא לה לבוא אחר אכילה, ועוד שמתוך כך מתפייסין ומרגילין זה עם זה, ע"כ. עוד כתב השט"מ שם בשם תלמידי רבינו יונה וז"ל: והלכה כר"נ דאמר אוכלת ממש, כי חייב להאכילה עמו כדי שלא תנהג מנהג בזיון, ע"כ. ונראה דס"ל להרמב"ן ז"ל שעיקר חובת עונה הוא בשביל "שלום בית", ולכן צוו חכמים שלפני העונה יאכל עמה כדי להרבות באהבה ואחווה ושלום ורעיות עם התשמיש, אבל רבינו יונה סבירא ליה שעיקר חובת עונה היא בשביל "מילוי תשוקתה", ולכך דייה בעצם התשמיש עצמו, ומ"מ צריכה לאכול עמו בשביל שלא תתבזה לבוא אליו רק בשביל זה.

עוד חשבתי לתלות בזה את מחלוקת האחרונים באבהע"ז שם (סי' ע"ו) על צורת מצות עונה, מחד כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ד סי' קי"ח) שאע"ג דהעראה הוי כביאה לכל דבר, מ"מ לקיום מצות עונה לא מקרי ביאה. ומאיך כתב העזר מקודש שם, שיתכן והוא יוצא ידי חובתו ע"י העראה בלבד. ועוד הוא הסתפק שם, האם הוא יוצא ידי חובה בביאה שלא כדרכה, או בביאה כדרכה כשהיא מעט רדומה. ונראה לומר בכל ספיקות אלו, דאם נימא שגדר מצות עונה הוא מילוי תשוקתה, א"כ פשוט וברור שאינו יוצא לא בהעראה ולא בביאה שלא כדרכה ולא כשהיא ישנה, שהרי בזה לא נתמלא תשוקתה לגמרי, והוי חצי שיעור במצוה. אבל אם נימא שגדר מצות עונה הוא משום שלום ביתו, א"כ אפשר שגם בכל הנך ספיקי הוא יוצא ידי חובה, כי מ"מ היא מרגישה את אהבתו אליה ואת קשרו עמה.

ממילא לאחר הקדמה זו נראה לומר דבזה נחלקו הרמב"ם ושאר הראשונים, האם סיבת חיוב עונה הוא בשביל מילוי תשוקתה או בשביל שלום בית, דעת הראשונים שזהו משום מילוי תשוקתה, ולכך הם פסקו להלכה את דין הגמ' ביבמות שם שיש חיוב פקידה בעת שהבעל יוצא לדרך או בעת שהיא משתוקקת לו, כיון שלשיטתם יוצא שחיוב זה הוא לא בגדר עצה טובה אלא בגדר חובה גמורה מדין מצות עונה. אבל הרמב"ם סובר שגדר חיוב עונה הוא בשביל שלום בית, ולזה דיו בסדר עונותו ע"פ מלאכתו, כיון שבזה הוא מביא שלום לביתו כראוי לו, אבל בעת שמתאווה לו כשהיא מתקשטת לפניו או בעת שהוא יוצא לדרך, אין כאן חיוב עונה אלא רק עצה טובה, ולכך השמיט הרמב"ם דינים אלו משום שאינם מעיקר הדין בחיוב עונה אלא רק הנהגה טובה, וכבר כתב הרמב"ם (פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה י"ט) "צו חכמים שיהיה אדם מוכבד את אשתו יתר מגופו ואוהבה כגופו", ובכלל זה כלול כל מילוי צרכיה. ולפי"ז צריך לומר, שמה שדרשה הגמ' ביבמות שם מהמקרא "וידעת כי שלום אהלך" אי"ז אלא אסמכתא בעלמא, ולעולם אין זה מצוה אלא רק הנהגה טובה. אולם עדיין קשה

דברי ריב"ל שחייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך אפילו סמוך לוסתה, דהא לפ"מ דקיי"ל שמצות פרישה מדאורייתא לא שייך להתיר לו תשמיש באותה שעה אפילו שיוצא לדרך. וכ"כ בשו"ת שערי דעה (סי' תכ"ז ס"ק ג'). אולם דבריהם צריכים עיון טובא, דהא עדיין קשה לן על הרמב"ם מדוע הוא לא הביא את דברי ריב"ל שחייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך שלא בסמוך לוסתה, ומה גם בסמוך לוסתה הוי לי לחיובי בדברי ריצוי וחובה כמ"ש ר"ת כנזכר.

ולזה נראה לומר ביישוב שיטת הרמב"ם, והוא דהנה מצאתי בו עוד תמימה רבת, שהשמיט בהלכותיו דין חיוב תשמיש בשעה שהאשה משתוקקת לו, וכמו שאמרו בגמ' (פסחים ע"ב ע"ב) חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה. וברש"י שם, אפילו שלא בשעת עונתה אם רואה שמתאווה לו. ועוד אמרו בגמ' ביבמות שם, אריב"ל כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא, שנאמר וידעת כי שלום אהלך וגו'. וכתב על זה הסוד (באו"ח ואבה"ע שם), אי מיירי בשעת עונתה פשיטא דאורייתא הוא דכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אלא אפילו שלא בשעת עונתה קאמר. ועוד כתב הטור שם, העונות שקבעו חכמים על דרך סתם קבעו אותם, כי אמדו דעת האשה שהיא מתפייסת בכך, אבל אם רואה שהיא מבקשת יותר על ידי התקשטותה והשתדלותה לפניו חייב לשמחה בדבר מצוה וכו', ע"כ. וכ"פ השו"ע באו"ח שם (סעי' א') וז"ל: כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה, וכן אם אשתו מניקה והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה חייב לפקדה, ע"כ. ואילו הרמב"ם (פרק י"ד מהלכות אישות הלכה א') לא כתב אלא רק חיוב עונה בלבד, וכלשונו "עונה האמורה בתורה, לכל איש ואיש כפי כוחו וכפי מלאכתו וכו'", ואילו חיוב תשמיש בשעה שאשתו משתוקקת לו לא כתב. ועיין עוד בדבריו (פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה י"א, ופרק ה' מהלכות דעות הלכה ד').

ולכאורה יש לחקור מהו גדר החיוב של תשמיש בעת שאשתו משתוקקת לו, האם זהו מדין "חיוב עונה" שנתחייב הבעל לאשתו, והוא בזמנים הקבועים לו, וגם בעת שאשתו משתוקקת לו. וממילא אם הוא לא מקיים את עונתו באותה שעה, אפילו שכבר קיים מצוה עונה רגילה הקבועה לו מהתורה, עכ"ז הוא עובר על לאו מן התורה "ועונתה לא יגרע", או דילמא אי"ז חיוב מדין עונה אלא מדין אחר "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא", והרי זה עובר על דברי קבלה בלבד.

ומצאתי בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' פ"ג) שדן בזה וז"ל: אפשר דגם בלא עת עונתה כיון שמשדלתו בדברים ומתאווה לו הוי כשעת עונתה וחייב מדאורייתא, אבל בשו"ע (אבהע"ז סי' ע"ו) לא הובא דין זה מדיני עונה, רק בשו"ע (או"ח סי' ר"מ) הובא דין זה של חיוב הבעל בעת שאשתו משתוקקת לו. וכן בהרמב"ם לא הובא דין זה בדיני עונה, ובכלל לא מצאתי בדבריו דינא דרבא, שחייב אדם לשמח את אשתו אפילו שלא בשעת עונתה בשעה שמשתוקקת לו, שלא הביא זה לא בהלכות אישות ולא בהלכות דעות, וצ"ע. ואולי גם לדברי השו"ע י"ל נהי שאין עליו חיוב מן התורה בשעה שמשתוקקת לו, אבל מ"מ אם הוא פוקד את אשתו באותה שעה הוא מקיים עונה דאורייתא. והנה כתב הראב"ד בספר בעלי הנפש (שער הקדושה ד"ה והשתלשית) "כיון שהאשה משתוקקת אליו, גם על זה יש קבול שכר, והיא היא מצות עונה". ומשמע בזה לכאורה שיש בזה מ"ע מן התורה. אך אח"כ כתב, אבל אם רואה שהיא מבקשת יותר ע"י התקשטותה והשתדלותה לפניו חייב לשמחה בדבר מצוה, ואמר ר' יהושע בן לוי היודע באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה נקרא חוטא, ואי בשעת עונתה פשיטא דאורייתא הוא, דכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע, אלא אפילו שלא בשעת עונתה קאמר, ע"כ. ומשמע דאינו אלא מדרבנן. ולפי מ"ש י"ל, דאע"פ שאינו מחוייב בה מהתורה אלא רק מדרבנן, מ"מ הוא מקיים בזה מצוה מהתורה. עוד אפשר דס"ל להראב"ד שהוא ג"כ מחוייב מהתורה דהוי כשעת עונה, ע"כ.

ולא הבנתי את דבריו, ראשית מה שדייק מהשו"ע באבה"ע סי' ע"ו שלא הביא בכלל חיובי עונה את החיוב בשעה שהאשה משתוקקת לו, הנה כתב השו"ע שם (סעי' ד') כל אדם חייב לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך. וזהו מדין שהאשה משתוקקת לו, וכמ"ש רש"י ביבמות שם, בשעה שיוצא לדרך, משום שמתאווה לו באותה שעה יותר. וכן הבדק הבית באבהע"ז שם ציין לדברי הטור לעיל מינה בסי' כ"ה שבהיא את חובת תשמיש בשעה שיוצא לדרך, ומשמע דהוי מדין עונה. ומה שדייק מלשון הראב"ד שכתב על מימרת ריב"ל, היודע באשתו שהיא יראת חטא ואינו פוקדה נקרא חוטא, "ואם בשעת עונתה פשיטא דאורייתא היא, אלא אפילו שלא בשעת עונתה קאמר", ומשמע שאי"ז חיוב מדין עונה, אי"ז מוכרח, כי באמת כך כוונתו לומר, שהואיל ומיירי ריב"ל שלא בשעת עונתה, א"כ מוכח מדבריו שיש חיוב עונה בשעה שמשתוקקת לו גם שלא בשעת עונתה.

וכן אנכי רואה למרן החיד"א בספר מראית העין (נדה ל"א ע"א), שכך כתב בין דבריו "ושמעתי מאחד מגדולי הדור, שאם האשה מראה סימנים וארצויי ארצה קמ', היא עונתה האמיתית. וראיתי בתשובה כ"י לאחד קדוש, שאם הוא נוהג משבת לשבת, והיה נזהר מאד בזה, וראה דארצויי ארצה קמ' פעם אחת בחול, חייב לפוקדה". וכ"כ ריא"ז מרגליות בדעת קדושה (סי' ז' אות ח') שמוזהר בזה מצד האיסור לא יגרע. וכן כתב בספר חכמת אדם (כלל קכ"ח סי"ט) וז"ל: ועיקר העונה הוא כשרואה שאשתו משדלת אותו בדברים או שמתקוטטת עמו, והוא מבין שהוא בשביל שהיא רוצה בתשמיש יותר, אז חייב לקיים העונה, ע"כ.

והנה כתב הריטב"א (שבועות י"ח ע"ב ד"ה והזרתם) וז"ל: אמרינן במסכת יבמות חייב אדם לפקוד את אשתו כשיוצא לדרך, שנאמר ופקדת נוך וגו', ואמרינן שלא נצרכה אלא סמוך לווסתה, היכי דחינן איסורא דאורייתא משום פקידת אשתו. ור"ת ז"ל תירץ דפקידה דהתם

מן התיקונים דף צ"ג כי כל אזהרת רבותינו זכרונם לברכה על זיווג משבת לשבת, הוא כשמשמש לשם הריון הצריך לבנים, וצריך להיות הזיווג אז כדי שישירה בהאי טיפה נשמה קדושה עליונה מזיווג העליון, אמנם אם אשתו מעוברת או מינקת אין לחוש כל כך, וטעם כנ"ל כי כל עצמה של אזהרה אינו רק לבל ישפיע נשמות הנקראות צדיק ורע לו, רק נשמות הנקראות צדיק וטוב לו, ואם כבר מעוברת או מינקת בטלה טענה זו. צמח, ויש נשים שמתעברות בימי יניקתה וצריך לזהר, עכ"ל. ואם כן מבאר לן רבינו האר"י שכל הקפידא של ליל שבת היא כדי למשוך נשמה קדושה ומעולה יותר לולד, וזה שייך רק אם משמש לשם הריון כדי שיוכה לבן צדיק, אבל במעוברת וכדו' שאין זה לשם הריון, אם כן פשוט שלא שייך כלל אזהרה זו, והוכיח דבר זה רבינו האר"י מתוך דברי הוזהר בתיקונים דף צ"ג, וכנ"ל מפרש עץ חיים ועולת תמיד הנ"ל, ואם כן מבאר לן האר"י שכך היא דעת הוזהר הקדוש גופיה, ועל כל פנים מפורש לן דעת האר"י לבענין הזה באר הטיב, משנה ברורה והלכה ברורה, וקיי"ל כוותיה בכל דוכתא כהלכה למשה מסיני כידוע וכמפורסם.

דברי כמה אחרונים המפקקים בזה מכח דברי הוזהר

ב. אלא שעדיין יש דברים בגו, שכבר ציינו כמה אחרונים שיש כמה מעוררים על פתגמא דנא, וכמו שהביא כאן הכף החיים בס"ק ג' מהאליה רבה, ומהגהת שער המצוות, שמפקקים בזה. ועיקר קושייתם היא, שמדברי הוזהר בכמה מקומות משמע להדיא שלא חילקו בזה כלל, אלא לעולם עונת תלמידי חכמים היא דוקא מליל שבת לליל שבת, ולכן ערערו על שמועה זו של האר"י, כיעו"ש שם בהגהת שער המצוות דף ג' ע"ב שצ"ל לן רבינו הכף החיים. וכן מצינו לדוגמא לעוד אחד מגדולי המעוררים בזה, הוא בעל היסוד ושורש העבודה בשער ח' פרק ו', שתקף שמועה זו בחומרה רבה שודאי היא מנגדת לדברי הוזהר הקדוש, עיי"ש. ועוד מראשוני המתנגדים לזה הוא החמדת ימים בחלק שבת פרק ט', שהאר"י בזה מאוד להביא מדברי הוזהר הקדוש בכמה מקומות משמע מהם להדיא דלא כשמועה זו, ולא עוד אלא שאחד מהמקורות שהביא מהוזהר זה מאותו מאמר שהביא האר"י הנ"ל מהתיקונים דף צ"ג שהוכיח ממנו האר"י את שיטתו, ובא החמדת ימים להוכיח מאותו מאמר עצמו נגד האר"י, עיי"ש בכל דבריו. והנה כאן צריכים אנו להרחיב את הדיבור בכגון דא, כפי אשר הורנו ולימדנו רבותינו, מאי דינא בכהאי גוונא משמע מדברי הוזהר נגד רבינו האר"י.

והנה על עצם הפסיקה בכל מקום כפי הסוד כדעת הוזהר והאר"י, זה אינו נידון כלל, כי האי כללא הוא מהיסודות הפשוטים והברורים בכל בית ישראל כהלכה למשה מסיני, והארכנו בזה טובא בגיליון אליבא דהלכתא גליון ל"ו עמודים ס"ז, דברים פשוטים וברורים ומאומתים ומוסכמים, כיעו"ש הכל, רק שבכגון דא צריכה תלמוד, היכי עבדינן כשיש "לכאורה" סתירה בין שני עמודי התווך דתורת הסוד, הוזהר והאר"י, וצריכין להאריך ולבסס את הכלל בדבר הזה, בהיותו נפק"מ בכמה מקומות וכבנידון דידן.

וממוצא הדברים בענין זה תתבאר לנו שפיר דעתו של מרן הבית יוסף בהתייחסותו לפסקי הוזהר, באשר שאלוני זה כבר כמה פעמים עידן ועידנים מאז תשובתי הנ"ל באליבא דהלכתא שהוכחנו בעליל שדעת מרן לפסוק בסכינא חריפא לעולם דוקא כהוזהר, אפילו נגד כל הראשונים והגאונים ובמקום סב"ל, ומאיך מצינו כמה פעמים שראה הבית יוסף את דברי הוזהר, ואפילו הביאם בבית יוסף, ובכל אופן בשו"ע לא פסקו להלכה, ויש בדבר זה כלל פשוט וברור, וכפי שיתבאר לנו כאן ממוצא הדברים מיסודא דשמעתתא העומדת לפנינו, וזה החלי בס"ד.

דברי הוזהר סתומים וחתומים באלף חותמות ורק האר"י זכה להבינם לעומקם

ג. הנה כבר ידוע ומפורסם דברי הרח"ו בהקדמתו הנפלאה לעץ חיים בדף ד' ע"א וע"ב, על עומק דברי ספר הוזהר, ונביא כמה מלשונותיו שם. וז"ל: דברי אלהים חיים, דברי הרשב"י עליו השלום [בספר הוזהר], אשר דברותיו כלהבי אש אוכלה, "חתומים וסתומים באלף חותמות" וכו', ואין ספק כי לולי הרשב"י הכיר וידע ברוח קדשו כי רבי אבא [תלמידו שהוא בפועל כתב את הוזהר] היה חכם גדול וידע להלביש ולהעלים הדברים דרך חידה ורמז, שלא יבינו אפילו חכמי הדור ההוא, לא היה מצוהו שיכתוב וכו', והגם שציוה לרבי אבא שיכתוב, בהיות [שציוהו] שיכתבם בהעלם גדול, כאילו לא נכתבו כלל וכו', עכ"ל. והאר"י שם הרח"ו בכל הענין הזה בגילוי סודות התורה בכל הדורות עד הדור האחרון, שזכה האר"י ל"ש בא אליו אליהו הנביא ולימדו באמיתות את כל חכמת הקבלה, להבין את עומק דברי הוזהר, עיי"ש. וכדאי להביא בזה את דברי הספר הקדוש "סור מרע ועשה טוב" בעמודים י"ח י"ט, וז"ל: ספר הוזהר סתום וחתום ונעלם מעין כל חי, הנה הגם אשר הראשונים כמו הקדוש מוהר"ם רקאנטי וחביריו, והרב רבי מאיר גבאי, ורבי יהודה חייט, פירשו כמה מאמרים, ובפרט הקדוש הרמ"ק אשר יגע בעצמו בספר הוזהר לפרשו ממש בכל רמיזותיו, ודקדק בו ממש כמו בספר תורה, אמנם אחי, מי שלא טעם מעץ החיים ומחכמת רבינו האר"י, עומקי שושנת העמקים, כולו מחמדים וחכו ממתקים, "לא טעם ספר הוזהר", כי רבינו האר"י הגדיל עצה והוסיף חכמה, ואנהיר לן שבילין דרקיע כשבילי דנהרדעי, בפליאות חכמה האלהית, באור טעמי תורה והעבודה, אשר עליהם יסוב צירי דלתות ספר הוזהר וכו', אשר שלחו ה' להאיר לפתוח עינינו העורים בספר הוזהר, עכ"ל. ונתבאר לן, בדעצם דברי הוזהר עצמם כל כך חתומים וסתומים, וכל מה שפירשו אפילו הראשונים בזה, עדיין לא נתגלה ביאור עומק דברי הוזהר, עד שבא רבינו האר"י וזכה להבין עומק דברי הוזהר, ונשגב הוא לבדו בידיעת כל דברי הוזהר באמיתות כוונתם.

כל דברי האר"י עצמו מבוארים ומיוסדים מהוזהר

ד. וכבר ביארו לנו רבותינו הקדושים, שבעצם כל דברי האר"י גופיה בנויים ומיוסדים בדברי ספר הוזהר, וכמו שהשרישנו מרן החיד"א בספרו חיים שאל חלק א' סימן א' עמוד ד', וז"ל: כל דברי קדשו של האר"י זצ"ל, מיוסדים על אדני הוזהר, עכ"ל. וכן בספרו מחזיק ברכה סימן ל"ד ס"ק א' וז"ל: האר"י זצ"ל כל חכמתו על אדני הוזהר מיוסדת, עכ"ל. וכן כתב רבינו חיים מוולאז'ין בהקדמתו לפירוש הגר"א לספרא דצניעותא, וז"ל: הרחיב ה' לנו, שלח אור וקדוש משמיא, חד מן קמייא, מרן רבינו הקדוש האלהי נורא האר"י זכור, הפליא הגדיל לעשות, וערך השולחן, חכו ממתקים, לכל אשר לו חיק אוכל יטעם, "וכל סדרי דבריו הקדושים ודרושי הנפלאים, נמשכים ונובעים ממקורם בזהר הקדוש והאדרות והתיקונים", עכ"ל. ואם כן אמור מעתה, דודאי כל דבר דדיבר לן בקדשו רבינו האר"י זצ"ל, ודאי ברור לן שכן הוא באמיתות דעת הוזהר הקדוש, בדיוק כפי שכתב האר"י זצ"ל, ואף אם המצא ימצא לכאורה איזה מאמר בזהר שנראה כמנגד לדברי האר"י זצ"ל, אין ספק שודאי אנו לא זכינו לראות ולהבין דברי הוזהר לאמיתותם, ולא שייך בעולם מושג כזה להשיג ולהקשות חס ושלום על דברי האר"י מדברי הוזהר, והוא הוא אליהו שלימד להרשב"י את ספר הוזהר, והוא הוא אליהו שלימד לאר"י את כל תורתו, וכפי שהארכנו בכל זה טובא בתשובה באליבא דהלכתא הנ"ל, שהרשב"י והאר"י שניהם קבלו את תורתם מילה במילה מאליהו הנביא זכור לטוב, שדיבר אתם פה אל פה בלימוד כל תורת הסוד, כיעו"ש שם בדבריו באורך, ושם ביארנו שרק האר"י לבדו זכה לגילוי אליהו אמיתי פה אל פה, שלימדו את כל תורת הסוד, כמו שלימד את רשב"י, כיעו"ש, וממילא דבר פשוט הוא שרק האר"י לבדו אר"י דבי עילאי לעלות במעלות הוזהר, ולהבין קושט דברי אמת בעומק כוונת הוזהר, ולא כל מוחא סביל דא לשדד עמקים בהבנת דברי הוזהר.

רק על האר"י לבדו סמכין בביאור דברי הוזהר

ה. ויסוד זה מבואר בפשיטות בפוסקים כדבר ברור, וכפי שכתב החיד"א במחזיק ברכה אורח חיים סימן רפ"ב ס"ק ב' וז"ל: ותימה על רבנן בתראי הבאים לחלוק על רבינו האר"י זצ"ל בפירוש הוזהר, אשר כל דבריו סו"ד שתו השערה שער השמים, ומי שם פה אשר יאמר כי הוא זה כוונת הוזהר, ובפרט אל המקום אשר דיבר בקדשו האר"י זצ"ל, אשר נגלו אליו האלהים, ודי בזה, עכ"ל. ועוד שם במחזיק ברכה סימן ל"ד ס"ק א', כתב מרן החיד"א להשיג על אחד מהאחרונים שרצה להוכיח מהוזהר נגד האר"י, וז"ל שם: דבריו תמוהים, דרב גובריה לחלוק על רבינו האר"י זצ"ל ולהכריע שלא כדבריו, מדברי הוזהר, אשר כל חכמתו על אדני הוזהר מיוסדת, עכ"ל. ובספרו שוירי ברכה יו"ד סימן ר"מ ס"ק י"ג כתב וז"ל: בא לידי ספר שביתת יום טוב, וראיתי לו שהוכיח מהוזהר דאין חייב [בכניסו אחר] כי אם לגדול שבכולן, ואני בעוניי אומר שאין ראיה מהוזהר, והעד על זה, שרבינו האר"י זצ"ל כתב דלאו דוקא גדול [שבאחרים], אלא השלישי חייב גם בכבוד השני, וכן על דרך זה, ומי ירד לעומק הוזהר כרבינו האר"י זצ"ל, עכ"ל. ומפליא מאוד גישתו של מרן החיד"א בענין, שמלמדינו שאין צורך לדחות שום ראיה שמביאים מהוזהר נגד רבינו האר"י, כי זה גופא שרבינו האר"י לא למד כן, זו עצמה הדחיה הכי גדולה לראיה שרצו להביא מהוזהר, והדברים נפלאים.

ועוד נוסף להביא בזה כמה מדברי רבותינו. עיין להרב שדי חמד בכללי הפוסקים סימן ט"ו סעיף ט' שכתב וז"ל: הרב האר"י כשכתב איזה דבר, והוא היפך משמעות לשון הוזהר הקדוש, מסתברא לי דאית לן למינקט כדברי רב האר"י, דקים לן דאיהו בקי במילי דזהר הקדוש טפי מינן, וידיעתו מכרעת, עכ"ל. ובשו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש חלק ד' סימן י' ס"ק ד' כתב וז"ל: לא ידעתי מה זה צריכין להחץ זו הדחק, ולהתלבט כל כך בכמה כרכורים ועקומים, ולהתחכם נגד רבינו האר"י זצ"ל, ולמה נעבור על דבריו בשביל שנראה לאחד מדברי הוזהר הקדוש שלא כדבריו חס ושלום, "הלא רק הוא האר"י זצ"ל ידע הפירוש האמיתי בזהר הקדוש", וזה ברור וכו', ואינו ענין וטעם כלל לפרש בזהר הקדוש חס ושלום נגד האר"י זכור, וצריכין אנו לשמוע בקולו של האר"י החי, וכל דבריו דברי אלהים חיים, עכ"ל. ושנה שוב על זה הרב זצ"ל בספרו אות חיים על השו"ע עמוד צ"ב, וז"ל: אמנם מה שאמרו שאין מבינים הפשט בזהר [והתכוונו אפילו על רבינו האר"י זצ"ל חס ושלום], זהו דברים שאסור לשומעם ולאומרם, וחס ושלום להעלות על הדעת ולומר שרבינו האר"י הקדוש לא ידע הפשט בזהר וכו', ואם לדין יש תשובה בכל מקום, והותר לכל תלמיד לדון ולפלפל באמת, מה שאין כן בעניני סוד וחכמת אמת, והפירוש בזהר שהוא מקוים בדברי רבינו האר"י זצ"ל שהכריע, ומפי אליהו זכור לטוב, על כן "אסור לפצות פה, אפילו להרהר חלילה" [ולחשוב דלא כהאר"י זצ"ל חס ושלום], עכ"ל.

המורם מכל דברי רבותינו, דבהיות שקיבל רבינו האר"י את כל חכמת הקבלה מפי אליהו, אם כן ברירא לן שכל דבריו עולים בקנה אחד עם דברי הוזהר, ואף דלפי ראות עינינו לא נראה כך בזהר, ודאי הוא שאנו הקטנים לא ידעין פירושא דהוזהר, ורק דברי האר"י צדקו יחדיו עם דברי הוזהר, וכן ודאי גם דעת הוזהר. ואין זה פלא שאנחנו לא רואים כך בזהר, כי כבר הבאנו לעיל מפורש מהרח"ו שהוזהר נכתב בהעלמה גדולה מאוד וכתוב וחתום ב"אלף חותמות", עמוק עמוק מי ימצאנו, אם כן לא פלא הוא אם אנו לא חזינו כדברי האר"י בזהר.

ועיין בספר מזכיר שלום חלק א' לרבינו אליהו מני רביה דמרן הרי"ח הטוב, במערכת ז' סעיף כ"ט, שהביא מספר אמת ליעקב במערכת ז' אות י"ב שכתב שם יסוד גדול שיוצא מדברי האר"י, וז"ל שם: הבא לעיני בספר הוזהר, צריך שידע כמה הקדמות וכמה בחינות, ובאיה בחינה מדבר, כדי שידע לפרש אותו המאמר, ובקיצור הוא, דיש ארבעים בחינות דצריך שידע הבא להתבונן בדברי הוזהר הקדוש, כדי לידע פירוש המאמר, עכ"ל. והוסיף שם הרב אליהו מני על זה, וז"ל: דברי

רבינו [האר"י] זצ"ל [שכתב שיש ארבעים בחינות] הם כמפתח, ובודאי יש אלפים ורבות בחינות, עכ"ל. ומרן החיד"א בספר שם הגדולים חלק ב' מערכת ב' סעיף ל"ג כתב וז"ל: דבריו [של הוזהר] סתומים וחתומים מאוד, להבין סתר עליון בעצם, ולידע תוכן הדברים על בורין ועל מתכונתן, ולא יובנו הדברים כי אם מפי חכם גדול לאוזן מקבל מבין, עכ"ל. וכמה התמרמר על זאת מרן החיד"א, שבמשך הדורות קמו כל מיני אנשים שקראו קצת בספר הוזהר, וכבר הולכים ומורים לרבים שצריך לעשות כך וכך על פי הוזהר, ונביא את דבריו בזה בשו"ת חיים שאל חלק ב' סימן י' וז"ל: בדור יתום זה, בפותח טפח בספר, כבר מחזיק עצמו למורה הוראות, ואם יקרא קריאה חלושה בספר הוזהר, מחזיק עצמו למקובל, זה דור שווא, כל אחד מתנשא ומחזיק עצמו אלפים בת יכיל, מה אענה ומה אומר, עכ"ל.

ביאור דעת מרן הבית יוסף בהתייחסותו לדברי הוזהר

ו. ולענינינו למדנו איך להבין את שיטת מרן הבית יוסף בהתייחסותו לפסקי הוזהר, וכפי שהערנו על זה לעיל, דאף על פי שיטתו היא לפסוק לעולם כהוזהר והמקובלים אפילו נגד כל הפוסקים ואפילו במקום ספק ברכות וכנ"ל, מכל מקום פעמים חזינו שלא פסק כהוזהר אף על פי שראוהו ואפילו הביאו בבית יוסף, ובכל אופן בשו"ע לא פסק כמוהו. וביאור הענין פשוט וברור חד וחלק על פי כל הנ"ל, וכמו שכבר ביארו את זה הפוסקים בדעת מרן, ונביא בזה את דברי הפתח הדביר בחלק ב' דף ח' ע"ג וז"ל: מרן הבית יוסף זצ"ל, זה דרכו דרך הקודש תמיד, שהוא דולה ומשקה הדינים הנלמדים מספר הוזהר הקדוש, וקובעם להלכה בשולחן ערוך, מכח שהיה לו יד ושם בחכמת האמת כידוע ומפורסם, ואילו [לפעמים ימצא] דין [מסוים שמבואר בזהר, ובכל זאת] לא העלהו [מרן] על שולחנו. והגם דמפשט לשון הוזהר הקדוש משמע [כך, מכל מקום] לא רצה [מרן] לסמוך על המובן [לו] מפשט הוזהר הקדוש, כל קבל דקדישי עליוני מארי דרזין לא הורו לעשות כן מכח לשון הוזהר הקדוש הלז וכו', אשר דבריו חתומים באלף עזקאין וכו', דאפילו גדול ומפורסם בחכמת הפשט, אין לו לסמוך על מה שהוא מבין מדברי הוזהר הקדוש, שהוא סתום וחתום באלף עזקאין, ומי ימר שהדין אמיתי, אכן אם מארי קבלה [כהאר"י וגוריו] גילו סודם, ופירשו דברי הוזהר הקדוש לפי ידיעתם הנכונה, איכא למיסמך עליהו לעשות מעשה, אחר ידיעתי בבירור דעבדינן כהוזהר הקדוש, כיון שגדולי המקובלים ז"ל סתמין גליון להו, ואשר כח בהם לירד לעומק דברי הוזהר הקדוש, עכ"ל.

ודבריו פשוטים וברורים, ומאירים ומזהירים לן כזהר הרקיע את דעתו של מרן זצ"ל, דלאחר שנתבאר לן שפיר שדברי הוזהר כל כך עמוקים, וכפי שראינו לעיל שאפילו הראשונים לא ירדו לעומק כוונת הוזהר אלא רק רבינו האר"י, וגוריו שניקו מתורתו, לכן דבר פשוט הוא שלא רצה מרן לסמוך על הבנתו בדברי הוזהר בכל מקום, אם לא ששמע מגדולי המקובלים שאכן כך כוונת הוזהר, או אם דברי הוזהר ברורים מאוד בפסיקתו, אז סמך מרן להביא את דברי הוזהר להלכה בכל המקומות שהביאו, וכפי שהארכנו בתשובתינו הנ"ל בכל זה, אבל בשאר המקומות שלא ברור הכוונה מה הביאור בזהר, לא רצה מרן לסמוך על הבנתו, ולכן אפילו לפעמים ציין בבית יוסף את דברי הוזהר, לאודועי לן שיש כאן את דברי הוזהר, וצריכין כמו תמיד ללכת בדרכיו, אלא שלא ברור לן בדיוק מה אומר הוזהר, לכן למעשה עדיין לא פסק כך בשו"ע. אבל האמירה על כל פנים אנו בדין לאחר שכבר בא חכם החכמים וקדש הקדשים מרן האר"י זצ"ל, וגילה לן הפשט האמיתי בזהר וכנ"ל, שוב ודאי הדינן לכלל שייסד לן מרן, שלעולם פסקינן ועבדינן כהוזהר, ורק שלמרן זצ"ל גופיה עדיין לא נתברר לגמרי דברי הוזהר.

פוק חזי בבית יוסף בסימן כ"ה, כמה צדדים צידד מרן אם יש ראיה מספר הוזהר שצריך לברך על תפילין רק ברכה אחת או לא, ולבסוף נשאר שלמעשה לא ברור דעת הוזהר, והיינו כנ"ל שהבנת עומק דברי הוזהר לאמיתו, תלויה רק בדרגה עצומה של גילוי אליהו כפי שהיה לאר"י זצ"ל, ולכן רק האר"י לבדו לו נאווה תהילה להבין קושט דברי אמת דהוזהר הקדוש, בהיות שצריך לזה גילוי אליהו פה אל פה. ועיין ברב פעלים חלק ג' סוד ישרים סימן ד' דרך האר"י בלבד זכה לדרגת גילוי אליהו זה, וממילא דבר פשוט הוא שלכן גדלה וגבהה מעלת האר"י גבוה מעל גבוה, אר"י שאג מי לא יירא, לכל אשר דבר בקדשו, וכל העם עונים אחריו מקדוש מקדוש שקדשוהו שמים.

וזהו הענין שהביא מרן בבית יוסף באורח חיים סימן קע"ג את דברי הוזהר לגבי בשר עוף, וכן ביורה דעה סימן ס"ה לגבי גיד הנשה, ובשו"ע לא הזכיר כלל משיטת הוזהר, והיינו כנ"ל שלא סמך בדעתו בברירות ביאור דברי הוזהר, וכדחזינו לעיל בדברי רבותינו, שלפעמים נראה לן ברור פשט דברי הוזהר, ובא האר"י ומסביר אחרת, ואמרין דרך האר"י הבין את אמיתות דברי הוזהר, וזהו שכתב הפתח הדביר שאפילו שהיה נראה למרן מפשטות הוזהר שכן הדין, לא סמך על זה להלכה, כי ידע שעדיין אין זה ברור בכוונת הוזהר.

וחזינו כל זה להדיא בענין הזה גופא של אכילת בשר ועוף אחרי גבינה הנ"ל, שכבר ציין לן מרן החיד"א בספר ברכי יוסף סימן ל"ב ס"ק ב' לדברי הים של שלמה בחולין פרק ח' סימן ו' בסופו, ששם באמת צידד בהבנת הוזהר הנ"ל שהביא הבית יוסף, כיעו"ש. והיינו ככל היסוד דידן דלא סמך למעשה מרן הבית יוסף להביא את דברי הוזהר להלכה רק במקום שהיה ברור לו כוונתו, ורק לרבינו האר"י בלבד המלוכה והממשלה, להאירנו ולהזהירנו באזהרות הוזהר, ככל אשר ישית עלינו, כי הוא לבדו נזהר בזהר עלאה, ולכל ישראל האירי, בסוד תורה הבהיר, כאור החמה מזהיר, וכל דבריו דברי אלהים חיים, וכזהר הרקיע מזהירים.

גם בסוגיין הביאור באמיתות בזהר הוא כפי פסק האר"י

ז. ועתה נהדר לנידון דידן שבאו כמה מהאחרונים והקשו על האר"י

בביאור חיוב העונה שהוא סיפוק צורכה

ג. והנה מצינו בחז"ל שהעדר קיום העונה מקרי צער לאשה, ולכן המתנה בקידושי אשה ע"מ שאין לה עלי שאר כסות ועונה אר"י דבדבר שבממון תנאו קיים, ופרש"י דהוא לאפוקי מעונה שבזה לא מהני מחילה ומשום דהוא צערא דגופא (ועי' ריטב"א דפליג, אך שא"ר פירשו כרש"י). וכע"ז מצינו בקרא פרשת ויצא (בראשית כ"ג) דאם תענה את בנותי, ודרשו ביומא ע"ז א' דהיינו מניעת תשמיש, ולכאו אם עונה הוא רק חיוב שמחה והנאה לאשה, מהו ההכרח שבהעדרו היא עיניו, אמנם נראה דבאמת חיוב העונה הוא לספק את רצון האשה שמשותקת לבעלה, והיינו השלמת החסרון זה שרוצה וחפצה בכך, ובה חייבה התורה לבעל להשלים רצונה בזה שלא תתענה בהעדרו, וזהו שכל מניעת עונה הוא עיניו משום שזהו גופא העונה במה שמספק את רצונה שמשותקת, וחייבתו תורה לספק בזה ולא תתענה.

ויש לדקדק בזה דהחיוב בל' דקרא הוא שארה כסותה ועונתה לא יגרע, ומבואר דעונתה גופיה הוא איננו ציווי דקרא, אלא לפני ציווי התורה יש לה עונה, ובאה תורה לצוות שלא יגרע עונתה שיש לה מכבר, ודומיא דכסותה ושארה שהוא ג"כ צורכה ככל אדם, כמו"כ עונתה הוא דבר שהוא צורכה מצ"ע ללא ציווי התורה, וראתה התורה לצוות שלא יגרע לה, ולפמשנ"ת א"ש דאת"ל שהוא רק ציווי לשמחה בקיום האישות, א"כ זהו חידוש התורה בעצם מציאות העונה, אמנם לפמשנ"ת א"ש, דעצם העונה כבר קיים לפני ציווי התורה, והוא השלמת רצונה שחפצה בזה, ובאה התורה לצוות על קיום עונה זו.

ולפי"ז א"ש דהיא שמשותקת לבעלה אפי' שלא בשעת עונתה הוא מחוייב מדין עונה כל השו"ע, ומשום דכיון שזהו כל המהות של קיום העונה שהוא השלמת רצונה בזה, א"כ באופן סתמי הוא בקיום זמני כמו שקבעו חז"ל, אך היכא שמשותקת כעת א"כ כעת הוא חיוב עונה ג"כ להשלים רצונה בזה.

ומיושב עוד מש"כ האחרונים לגבי החיובים של ת"ח האידנא, וכ' דהאידינא דמקנאה בירך חברתה א"כ חייב מדין עונה דאורייתא לקיים פעמים בשבוע, והיינו ע"פ הנ"ל א"ש דשייר להוסיף בזה מדאורייתא, דכיון שקיים לה בחפצה יותר הוי כמו משותקת שזהו עיקר העונה, ולכן מחוייב יותר.

דברי הראב"ד המפורשים כנ"ל ושיטת תוס' בזה

ד. וכעת ראיתו שכ"ז מבואר להדיא בדברי הראב"ד בשער הקדושה, והובאו דבריו בטור, ע"ש שכ' לענין החיוב באשתו המשדלתו, ע"ש לגבי ד' הכונות שבאותו מעשה, והשלישית שאין בה לא זה וכו' אלא שהיא משתוקקת אליו והוא מכיר בה שהיא משתדלת ומרצה אותו וכו', וכן בעת צאתו לדרך שבדאי היא משתוקקת אליו וכו', והיא היא מצות העונה שאמרה התורה, דמיון שארה כסותה לא יגרע שהם צורכי האשה והנאותיה. ומבואר שס"ל שהוא מדין העונה כיון שרוצה בכך, וזהו הציווי בקרא. ועי"ש עוד בדבריו שכתב גם לגבי העונה הכללית שחייבו חז"ל, והביאו הטור, וז"ל הטור: "ופירש עוד כי העונות שקבעו חכמים על דרך סתם קבעו אותם, כי אמדו דעת האשה שהיא מתפייסת בכך וכו'", ומבואר ג"כ כנ"ל דזהו כל ענין העונה להשלים סיפוקה שרוצה בכך מצד עצמה, ובזה באה התורה לחייבו ליתן לה סיפוק זה, ומעתה כשרוצה באופן מזדמן א"כ הוא חיוב העונה האמיתי מהתורה.

והנה ביבמות ס"ב ב' אמר ריב"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנאמר וידעת כי שלום אהליך וכו', (ומקשי') והא מהכא נפקא מהתם נפקא ואל אישך תשוקתך, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך, א"ר יוסף לא נצרכה אלא סמוך לוסתה וכו'. ויש להבין קושיית הגמ' דמקשי' והא מהתם נפקא, דהרי התם חז"ר רק שהאשה משתוקקת לבעלה, והיאך מצינו שם שחייב לפקדה כמו שחידש ריב"ל, וא"כ מאי מקשי'. אמנם להנ"ל א"ש כמין חומר, דכיון דזהו כל חיוב העונה לקיים את רצונה, א"כ כעת שמשותקת פשיטא לה להגמ' שחייב לקיים עונתה זו, וכדברי הראב"ד הנ"ל, ולכאו הוא ראיא ליסוד הנ"ל.

אמנם בתוד"ה חייב שם כ' וז"ל: ופריך מהתם נפקא ליה מלמד שהאשה וכו', ומסתמא כיון שמתאוה לו יש לו לפקדה, דהמכבד אשתו עליו הכתוב אומר אז תקרא וכו'. עכ"ד. ומבואר דתוס' הוקשה לו הקושיא הנ"ל דמהכא נפקא לה חיוב לפקדה כיון שמשותקת, וע"כ תי' דסברא הוא כיון שצריך לכבדה א"כ ה"ה שיש לו לפקדה בשעה שהוא יוצא לדרך. ומבואר דתוס' לא ביארו כביאור הנ"ל דהוא מדין עונה, אלא דהוא דין נפרד מדין לכבד אשתו דה"ה שצריך למלאות רצונה, ולכאו פליג על היסוד הנ"ל מדלא ביאר פשוט כמו שנתבאר לעיל עפ"י הראב"ד הנ"ל.

והנה בראב"ד הנ"ל מבואר דבין זה שחייב לפקדה במשדלתו וביוצא לדרך, הוא דין דאורייתא של עונה, ובגר"ז ב"ר"ד סי' קפ"ד מבואר דהוא דין דרבנן, ולכאו הראב"ד דלש"י ס"ל שזהו מהות העונה וכו', והגר"ז יסבור כתוס' שיסוד העונה הוא לאו דוקא השלמת רצונה, אלא עצם הקיום העונה לעת המזדמן, ומעבר לכך אף שרוצה הוא כבר חיוב אחר ומדברנן.

בביאור חלוקת זמני החיוב למהלך הנ"ל

ה. אמנם לכאו יש להק' על היסוד הנ"ל וכמשנ"ת בראב"ד, דלכאו כמו שהקדמו באות א' הזמנים שחייבו חז"ל בעונה כ"א הוא לפי כוחו, דהרי החילוק בין טיילים ופועלים וגמלים וכו' הוא בהכרח לפי כוחות האדם וכמשנ"ת לעיל, ואי"ז משום סיפוק האשה כמשנ"ת כעת, והוא לכאו סתירה [וכן אדמצינו פ"ד מאישות ה"ד דאם יש לאדם כמה נשים מחויב לפי כוחו, אך כש"א מגרעת מחלקה עד פעם א' בחודש]. ובפשוטו א"ר קשה כלל, דיש לחלק בזה בין עיקר המהות של חיוב העונה לזמנים שחייבו בפועל, דודאי לענין יסוד החיוב יתכן שפיר כמו שנתבאר לעיל בראב"ד שהוא לקיים ולספק את רצון האשה בענין זה, וזהו מהות העונה, אלא שלא חייבו חז"ל את האדם אלא כפי

עת וזמן". וכך כתב להדיא הנזירות שמשון על השו"ע (מובא בסוף השו"ע מכוון ירושלים) על דברי המגן אברהם בס"ק כ' שהביא את דברי המקובלים כנ"ל שכתבו שישמש דוקא אחר חצות, כתב על זה הנזירות שמשון וז"ל: דוקא אחר חצות, והיינו אם משמש להריון, אבל כשהיא מעוברת או מניקה לית לה בה, כוונות, עכ"ל. ואם כן להדיא הביא את דברי האר"י גם לגבי הענין של חצות וככל הנ"ל, והדברים פשוטים וברורים.

בענין הטעם הפשטי שהביא מרן על זמן חצות

ט. אלא שעדיין בודאי יש את חלק הפשט שכתב מרן שם בשו"ע סעיף ז': "לא ישמש בתחילת הלילה ולא בסופה, כדי שלא ישמע קול בני אדם ויבא לחשוב באשה אחרת, אלא באמצע הלילה". ומצד זה ודאי דבענין זהירות מצד נידון זה שלא יבא לחשוב באשה אחרת, אבל לא שיש מפאת זה איזה ענין בזמן של חצות דוקא, כי "זמן" של חצות זה רק מצד הסוד להמשיך נשמה קדושה, וכמו שכתב שם המגן אברהם בס"ק כ' הנ"ל, רק הביא מרן שגם מצד שלא ישמע קול בני אדם הזמן של חצות מתאים, אבל צד זה באמת הוא רק ענין מציאותי גרידא, שלא ירהר באשה אחרת על ידי שישמע קול בני אדם, ואם יכול לסדר ענין זה בכל אופן אחר שלא יבא להרהר באשה אחרת או שלא ישמע קול בני אדם אז ודאי שאין לו שום מגבלה, וכדחזינו לדוגמא מה שהביא שם המגן אברהם בס"ק כ' מהמהרש"ל וז"ל: כדי שלא ישמע וכו', כתב בים של שלמה בבא קמא פרק ד' סימן מ"ג, ואין זה אלא מפורשים, או למי שלבו נוקפו שיהרהר באחרת, עכ"ל.

וכן מצינו עוד לרבינו הסטייפלר כמובא בארחות רבינו חלק א' עמוד צ"ט וז"ל: מה שכתב בשו"ע סימן ר"מ סעיף ז' לשמש באמצע הלילה, אין הכוונה חצות, אלא העיקר שלא ישמע קול בני אדם, כמו שכתב הטעם בשו"ע, ולפי זה אף בשעות הראשונות של הלילה, אם לא שומע וכו', ולפי זה חצות לאו דוקא וכו', וכן היכא שעל ידי כן מעכבים שינה לא צריך לחכות לחצות, עכ"ל. ובעצם הענין הזה מצינו עוד בפלא יועץ בערך זיווג וז"ל: והנה הגדר הגדול לחשוב מחשבות טהורות, שנתה דעתו צלולה באותו פרק, ולא יהא מטומטם בשינה, כי אז לבו כל עמו, וחושב מחשבות זרות והרהורים רעים כחולם חלום, ועל זה נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב. ועל כן אני אמרתי שבליילות הקצרות וחושש שלא יהא נעור בלילה, או אם יעור יהא מטומטם בשינה, כל כי הא זריזין מקדימין, ויותר טוב שיקיים מצותו בתחילת הלילה, ומאחר שכונתו רצויה לשמים גם מעשיו יהיו רצויים, עכ"ל. ועל כל פנים נמצאנו למדים הוראתו בקדושה של רבינו האריז"ל, שבכלל כל עניני הזמנים שהזהירו חז"ל בגמ' ובזוהר לתלמידי חכמים שעונתם בליל שבת דוקא אחרי חצות, כל זה רק במשמש לשם הריון, אבל במשמש שלא לשם הריון כגון במעוברת ומניקה לית לה בה כלל, ויכול לשמש פעם בשבוע בימות החול ואפילו קודם חצות, וככל המבואר לעיל שפיר בטוב טעם ודעת, וכן קיי"ל להלכה ולמעשה, וה' יזכנו לעובדו בלבב שלם, ויהיה כל זרעינו זרע קודש, אמן.

הרב שמעון בן גידי

נולד "אליבא דהלכתא" רוממה

בדין משדלתו אם הוא חיוב עונה

א. סי' ר"מ סעי' א' וכל אדם צריך לפקוד וכו' ובשעה שיצא לדרך וכו', והוא מכיר בה שהיא משדלתו וכו' חייב לפקדה וכו', אלא כאדם שפוער חובו שהוא חייב בעונתה. עכ"ל. ויש לעיין בהך פקידה שחייב לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך מחמת השתוקקותה, אם הוא מדין חיוב עונה הכללי שנתחייב מדאורייתא מלאו דעונתה לא תגרע, או שהוא דין אחר שחייב לפקדה, וסתמות ל' השו"ע משמע שמש"כ אח"כ שהוא חייב בעונתה אף אכל מה דנתפרש לעיל, והיינו גם על הפקידה הנ"ל שהוא מדין עונה, ועי' בזה להלן, ולכאו מהיכ"ת שחייב העונה יהיה תלוי בדעתה וברצונה, ובאמת שיש לדון בכל גדר זה דחיוב עונה והזמנים שקבעו חז"ל לקיום חובה זו מהו מהותה, דלכאו היה נראה שהתורה חייבה את הבעל לתת לאשתו בכלל החיובים גם קיום מציאות העונה כדי לשמחה וכו' (וכל' חז"ל בפסחים ע"ב ב' שמחת עונה), וחז"ל קבעו את הזמנים שבזה הוא מחוייב, אך באמת נראה לכאו דיסוד הענין הוא איננו עצם קיום העונה שזהו החיוב של הבעל לאשה וכדלהלן.

בטעם מחלוקת זמני חיוב העונה

ב. והנה לענין קיום העונה שהאח"ז"ל שהטילו פעם ביום וכו', לכאו הסיבה לזה הוא כמשנ"ת בראשונים דחז"ל לא חייבו את העונה אלא כפי כוחו של האדם, וככל שמתאפשר לו, וכמש"כ הרמב"ם פ"ב מאישות ה"א: עונה האמורה בתורה לכל איש ואיש כפי כוחו וכפי מלאכתו, ומהאי טעמא הטיילו יכולים בכל יום שאין עליהם טירחה, וכן ע"ז הדרך לענין כולם. ובזה מתבאר מש"כ הרמב"ם פט"ו מאישות ה"א שאדם שלא קיים מצות פו"ר חייב גם אם אשתו מסכמת שאינה מחייבתו בעונה, מ"מ מחייב הוא בפו"ר בכל עונותיו, ומבואר שזמן הפו"ר הוא לפי זמן העונה. ולכאו הרי ב' חיובים שונים הם, ומאי טעמא תלה הרמב"ם חיובם באותם זמנים. ובפשטות מקור הרמב"ם הוא מהסוגיא דכתובות הנ"ל שקבעו חז"ל את העונות כ"א לפי זמנו הנ"ל, והרי ודאי דחז"ל איירי גם באותם שלא קיימו פו"ר, ובכ"ז מבואר שחיובם הוא רק באותם זמנים, ולכאו מה שהשיכות בין ב' חיובים שונים אלו. אמנם הביאור בזה הוא כנ"ל, דגם פו"ר לא חייבה תורה אלא כפי הדרך הממוצעת והאפשרות לאדם לפי כוחותיו, וכיון שזהו הזמנים שקבעו חז"ל לעונה ה"ה לפו"ר, דבתרונתו החיוב הוא לפי כוחות האדם.

מהזוהר עצמו, ועוד מאותו מאמר עצמו שהביא האר"י שלדעתם מבואר בזהר שלעולם עונת תלמידי חכמים בליל שבת דוקא ואפילו במעוברת או מניקה, היפך דעת האריז"ל, וכפי שהבאנו לעיל. ובאמת השתא לאחר שנתברר לה כל היסוד הנ"ל, הדבר פשוט שאין כח בקושיות האחרונים מהזוהר לעמוד מנגד לרבינו האר"י, כי ודאי שרק האר"י ידע את הפירוש האמיתי בכל המקומות בזהר שהביאו האחרונים, ותורת אמת היתה בפיהו דוקא, וככל הנ"ל שלא שייך בעולם להקשות מהזוהר על רבינו האר"י, וכבר לימדנו החיד"א הנ"ל שלא צריכין אפילו לטרוח וליישב ולהסביר איך למד האר"י את הזוהר, אלא היא גופא די לה במה דחזינו שלא פסק האר"י כהזוהר ולא למד האר"י את הזוהר כפי הנראה לה, שודאי הוא שאין הפירוש האמיתי בזהר כפי הנראה לנו, אלא אף ורק באופן שעולה בקנה אחד עם דברי רבינו האר"י, והוא ידע את הפירוש האמיתי בזהר וככל הנ"ל.

אלא שבכל אופן כיהודא ועוד לקרא, בנידון דידן מצינו שבאמת כבר בא חכם הלא הוא רבינו אברהם טוביינא מענקי מקובלי הדורות, בסידורו חסד לאברהם, וכתב בפשיטות שהדבר פשוט לכל מעיין ומבין, שכל המקומות בזהר שהביאו האחרונים הנ"ל, איירי הזוהר באמת באינה מעוברת או מניקה, אלא דוקא במשמש לשם הריון, ולכן דחה את כל דבריהם, והסיק להלכה ולמעשה דקיי"ל כהאר"י דוקא, דבמשמש שלא לשם הריון ליכא שום מעלה בבחינת הזמנים, ואפילו תלמיד חכם יכול לקיים את חובתו השבועית של מצות עונה פעם בשבוע, בלילות החול, וליכא קפידיא על שבת כלל, ונביא כאן קצת מדבריו של החסד לאברהם הנ"ל בדף ק"ז ע"ב, אחר שהביא את דברי החמדת ימים הנ"ל כתב וז"ל: ואני העבד אברהם נראה לי וכו', [כדעת האריז"ל] שזיווג המעוברת והמניקה הוא וכו' מותר אף לתלמיד חכם בימות החול ואפילו קודם חצות, יען שזיווג זה אין לו עת וזמן. ומה שכתב [החמדת ימים] איך יבא דברי [האריז"ל] המתיר היפך כמה מאמרי הזוהר, אין זו תימה, דנוכל לפרש שכונת הזוהר אינה אלא במשמש לשם עיבור ולא במעוברת ומניקה דיבר וכו', שדברי הזוהר מובנים ליודעי דעת מיירי במשמש לשם הריון ולא במעוברת ומניקה וכו', ובמעוברת ומניקה מותר בימות החול ואפילו לדברי הזוהר. וראיתי להרב בעל משנת חסידים שהתיר גם הוא, עיין במסכת השכיבה יעויין שם וכו'. ועתה אסדר לפני, ליראי ה' וחושבי שמו לבד ולא לכל אדם, אלו הזמנים המותרים והאסורים בזיווג, על פי מרן [רבינו האר"י] הקדוש זלה"ה: בשבת מותר אחר חצות, ולמעוברת או מניקה מותר אפילו קודם, בחול אסור, ולמעוברת או מניקה מותר ואפילו קודם חצות וכו', עכ"ל. ודבריו ברורים ומאירים בדרך אשר השרישו לה כל ענקי עולם וכנ"ל, דלעולם דברי האריז"ל עיקר, אף שנראה לה מדברי הזוהר אחרת.

ואכן למעשה כך קיי"ל להלכה ולמעשה כדברי האריז"ל, שבמשמש שלא לשם הריון יכול גם תלמיד חכם לקיים מצוות עונתו פעם בשבוע בימות החול, וכך פסק לה למעשה גאון עוזינו ותפארתינו רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי בשנה ב' פרשת וירא סעיף כ"ג, שהביא את כל דברי האר"י מפרי עץ חיים, וכתב על זה וז"ל: ובספרי הקטן מקבציאל כתבתי בס"ד דאין סתירה מדברים הנזכרים למה שביאר רבינו ז"ל בשער טעמי המצוות ובשער הכוננות בענין הזיווג של ימות החול, ותבתי דאף על גב דגם תלמידי חכמים יכולים לסמוך על דברי מהר"ח ז"ל בספר פרי עץ חיים הנזכר, לשמש בחול במעוברת ומניקה, עם כל זה ראוי שיתנהגו בפרשיות ולא ירגילו עצמם בכך, ורק אם בדרך מקרה נזדמן להם דבר זה בחול אין לחוש, עכ"ל. ואם כן למעשה קיי"ל כדעת האר"י, רק שהעלנו מרן הרי"ח הטוב ז"ל במעלות הפרישות מצד כח ההרגל, אבל על כל פנים פסק לה להדיא בסכניא חריפא כדעת האר"י, שלמעשה "אין לחוש" כלל מלמשמש במעוברת ומניקה בימות החול את מצות העונה השבועית.

גם כל הענין של חצות לפי הסוד לא שייך במעוברת ומניקה

ח. והנה לגבי מה שכתב החסד לאברהם הנ"ל, שממילא הוא הדין גם "לפני חצות" בימות החול, דבר זה פשוט מאוד, שהרי כולא חזא היא הענין של שבת ושל חצות, שזה הכל דרגות ומעלות של זמנים יותר מעולים שאז ימשוך נשמה יותר מעולה, וזה מפורש בדברי האריז"ל שם בכל הסוגיא הנ"ל בעולת תמיד עמודים קט"ז-ק"ח, שהאר"י שם האר"י לבאר את מעלת הזמן המיוחד לעונה בליל שבת אחרי חצות כשמשמש לשם הריון, שאז זהו דוקא הזמן שיכול למשוך נשמה קדושה לבנו, ועי"ש באריכות והספרים הביאו בזה את דברי האר"י, ולדוגמא הרב ששון מרדכי בספרו דבר בעתו חלק א' עמוד קנ"ה בענין ליל שבת כתב וז"ל: כתבו המקובלים שלא ישמש אדם מטתו כי אם אחר חצות, שמיוחד שאחר חצות נמשך לו נשמה מעולה יותר מיוחד הנעשה קודם חצות, עכ"ל. ומרן החיד"א במורה באצבע סימן ב' סעיף נ"ב כתב וז"ל: אם יזהר שיהיה בליל שבת ואחר חצות, אשירו ואשרי בניו אחריו שלא ישלט בהם הסטרא אחרא, עכ"ל. והחסד לאלפים בסימן ר"מ סעיף י' כתב וז"ל: מה מאוד הפליגו והחמירו בזהר הקדוש לאסור לתלמיד חכם לשמש חוץ מליל שבת ויום טוב אחר חצות, כדי שיזכה להמשיך נשמה קדושה לולד, ולא נשמה מהסטרא אחרא, עכ"ל. ואם כן מבואר להדיא בזהר ובאר"י"ל ובמקובלים ובפוסקים שכל הענין של שבת וגם של אחרי חצות זה בשביל המשכת נשמה קדושה לולד, ואם כן פשיטא שכמו שכל הענין של שבת זה רק במשמש לשם הריון, שאז צריך למשוך נשמה קדושה, כך גם הענין של חצות הוא רק עוד מעלה כשמשמש לשם הריון, שאז אחרי חצות בליל שבת יזכה להמשיך לבנו נשמה יותר קדושה, וכמפורש בכל דברי רבותינו הנ"ל, ולכן כתב החסד לאברהם הנ"ל שדברי האר"י שאמר שבמעוברת או מניקה אין ענין דוקא בליל שבת, כי אין המשכת נשמה ממילא פשוט וברור שאז גם אין שום מעלה דוקא אחר חצות כמשמש בימות החול, וכלשונו הנ"ל שם: "זיווג המעוברת והמניקה מותר אף לתלמיד חכם בימות החול ואפילו קודם חצות, יען שזיווג זה אין לו

כוחו, והיינו שהגבילו את צורך האשה שהוא חייב לספקה רק לפי כוחו הרגיל, ואיה"נ חלוקת הזמנים הוא מטעם כוחו של האיש. אמנם אף שאפשר ליישב כן את עיקר היסוד הנ"ל, וכמו שהוכחנו שהעונה מוגדרת בכך שללא העונה היא במצב של עינוי וכו', אך אכתי חזי' בדברי הראב"ד לא כן, שגם הזמנים שחייבו חז"ל הוא משום סיפוק האשה וכמשנ"ל בל' הטור הנ"ל, דאמדו דעת האשה שהיא מתפייסת בכך, והוא גופא צ"ב מצ"ע דהיאך יתכן דסיפוק האשה של טיילין הוא שונה מסיפוק אשת הפועל וכו', וכן מה שמצינו בדברי הרמב"ם שקיים פו"ר הוא ג"כ תלוי בזמני העונה הנ"ל, ולכאור מקורו הוא בגמ' בכתובות, ולכאור הוא שלא כראב"ד שהוא זמן של סיפוק האשה.

אמנם ודאי דגם לראב"ד חילוק זמני העונות הוא לפי כח האדם, והדבר מפורש גם בראב"ד בשעה"ק לגבי שמאל דוחה וימין מקרבת, ע"ש בתו"ד שם בד"ה ועתה נשיב וכו', כי אמת הוא הדבר שנתנו חכמים מדת העונות לכל אחד ואחד כפי כוחו, והאחד מהן הטיילין וכו' ע"ש. ומבואר להדיא שגם הוא ס"ל שהוא משום כוחו, וצ"ב. אלא הביאור בזה נמצא בדברי הראב"ד גופיה להלן במש"כ הטור בשמו, אלא שהראב"ד הוסיף בזה וז"ל: ועוד נאמר כי העונות שנתנו חכמים על דרך הסתם קבעו אותם, כי אמדו את האשה שהיא מתפייסת מבעלה בכך לפי מה שהוא כוחו ותענוגו וכו' (וע"ז הוסיף הראב"ד דבמשדלתו יש חיוב נוסף וכנ"ל), ומבואר בראב"ד להדיא דב' הדברים אמת, והוא שחז"ל קבעו העונה לפי כח האדם, אך זה גופא הוא מה שמספק את האשה, והיינו שחז"ל אמדו דעתה להתפייס בזה שהוא פוקדה כל אימת שכוונו עמו, וזהו גופא מה שמספקה, ובהכי מתקיים שפיר מה שחייבתו התורה לספקה במה שמשתוקקת אליו, וזה מתקיים בכך שמקיים עונותו לפי כוחו [ואף שעסקי' ביסוד החיוב מהתורה ע"פ הסוגיות, א"א שלא להסמיק על הראב"ד הנ"ל את מה שידוע בזה מהספרים שבאמת כל רצון האשה בעונה הוא איננו גוף התאווה הגשמית, אלא את היחס הנפשי שמקבלת מבעלה בעת זו, והדברים ידועים, ובזה מתבארים דברי הראב"ד כמין חומר דלכן רצון האשה הוא לפי כוחו של האדם ויכולתו, אשר בזה מקבלת את סיפוקה הנפשי שחפץ בה ככל שביכולתו, ודו"ק בה].

במחילת האשה על עונתה אם הוא מדין מחילה

ו. כי הרמב"ם בפס"ו מהל' אישות הל' א': האשה שהרשתה את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה, הר"ז מותר. ועי' במל"מ שם ולעיל פ"ו ה"י שהק' ממש"כ הרמב"ם בפ"ו הנ"ל דהמתנה ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דק"ל דאין תנאו מהני לענין העונה, וכדפרש"י משום דהוה צערא דגופא, וחזי' דלא מהני מחילה, והכא פסק הרמב"ם דמהני מחילה. וע"ש שביאר בב' דרכים, או דבאמת מהני מחילה הכא דמוחל ממש, ורק בסתם אמרי' שלא מוחל [וכע"ז פי' הרשב"א שם בסוגיא דמהאי טעמא דהוי צערא דגופא הוא רק ראייה שמבליגה בדברים ואינה מוחלת באמת], או דבאמת אי"ז מועיל כאן מתורת מחילה לענין שנמחל החוב, ושבו לא תוכל לחזור בה כמו על מחילת ממון, אלא הוא נתינת רשות, וכל היכא שמרשה לו ממילא איננה מחוייבת, אך אם תרצה לחזור בה ודאי שתוכל, כיון שאי"ז מדין מחילה, ע"ש בדבריו באורך. וכאן בפס"ו ג"כ מבואר דגם נתינת רשות הוא חלות מסוימת, דמהאי טעמא אי"ז מהני אלא אחר נישואין ולא קודם, יעו"ש.

ומצינו עוד בראב"ד ובספרים בכל הדורות שהזהירו על פרישות, והתנו זאת במחילת והסכמת האשה, ומשמע שהוא לכתחילה. ולכאור קצת צ"ב שיהא דבר זה כ"כ לכתחילה כיון שהתורה חייבתו, והיאך שרינן ליה לכתחילה לבקש מחילת האשה בזה גם שלא לצורך כ"כ.

ולפמשנ"ל לעיל לכאור יש לחלק בזה, דבאמת אם מסכמת בכל לבה א"כ יתכן דבאמת אי"ז כלל בתורת מחילה, אלא דכיון שכל מהות העונה הוא השלמת רצונה [עכ"פ לראב"ד הנ"ל שהוא בטור וכמו שדויק מל' השו"ע], א"כ באופן שאינה רוצה ומסכמת א"כ אין כלל את המצוה ואין לו את סיבת החיוב, וא"כ אי"ז נחשב שמחפש דרכים לפטור עצמו מחיוב התורה, וא"ש שדבר זה הוא לכתחילה.

אמנם אכתי באופן שרוצה, ורק שמוחלת ומסכמת על אף רצונה לוותר לבעלה, בזה הוא מדין מחילה או נתינת רשות וכדברי המל"מ, דאז לכאור אין נחשב שכלל לא רוצה, אך באופן שמסכמת בכל לבה וחפצה בפרישות בעלה וכדומה, בכה"ג לכאור אין את סיבת החיוב, וא"ש.

הרב יונתן נגר

נוהל "אליבא דהלכתא" אלעד

בענין איסור השחתת זרע באיש ובאשה

איתא בשולחן ערוך אורח חיים סימן ר"מ סעיף א': "אמרו רבותינו ז"ל (נדה י"ג ע"ב) המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי", ע"כ. וטעמא משום שמוציא שז"ל, ויש לחקור האם דין זה נוהג באשה.

א) והנה בגמרא נדה דף י"ג ע"א כל היד המרבה לבדוק, בנשים - משובחת, ובאנשים - תקצץ. ובגמ', מ"ש נשים ומאי שנא אנשים, נשים לאו בנות הרגשה ניהו - משובחות, אנשים דבני הרגשה ניהו - תקצץ וכו'. וברש"י **כל היד המרבה לבדוק** - שבודקת תמיד שמא ראתה. **בנשים משובחת** - שמתוך כך לא אתי לידי ספק טומאה, ובעלה לא אתי לידי איסורא. **ובאנשים** - שבדוק עצמו תדיר באמתו שמא יצא ממנו קרי. **תקצץ** - שמתחמם ומרגיש כשמשמש באמה ומוציא שכבת זרע לבטלה.

וכתב בגליון תוספות ד"ה נשים דלאו בנות הרגשה ניהו - לר"ת דמפרש (יבמות יב:) ג' נשים משמשות במוך היינו צריכות, ושאר נשים מותרות משום [דלא] מ'פסקא אפריה ורביה, י"ל כיון דלאו בנות איסור הרגשה ניהו אפילו הוו מרגישות לפי ר"ת קשה לר' יוחנן בן ברוקה דתניא

(שם דף סה:) על שניהם נאמר פרו ורבו, ועוד נהי נמי דלא מפקדו אפ"ו, להשחית זרע והקוש לאיש לכל עונשין שבתורה, וי"ל דהיינו טעמא שהנשים לעולם מזדירות בפנים, ושם הוא דרך להזריע, אבל אנשים מזדירים בחוץ ואין דרך להזריע שם, עכ"ל.

ב) ומבואר דנחלקו רש"י ור"ת בד"ז, שלרש"י אשה מזהרת על השחתת זרע, דאיסור השחתת זרע הוא איסור בפני עצמו, משא"כ לר"ת אין אשה אסורה בהשחתת זרע משום שאיסור השחתת זרע תלוי בחיוב פרו ורבו, ורק מי שמחוייב בפרו ורבו מחוייב בהשחתת זרע (והיינו האיש). אמנם יש להבין את קושיות תוס' על שיטת ר"ת, דלכאורה אינם מובנות כלל ועיקר, דמה שהקשו תוס' מרבי יוחנן בן ברוקה דס"ל דעל האיש והאשה נאמר חיוב פרו ורבו, דהרי ר"ת מפרש הגמרא אליבא דהלכתא, והלכתא כרבנן, וא"כ מאי קשיא להו מדברי יוחנן בן ברוקה (וכן ראיתי במי נדה שהקשה כן, ונשאר בצריך עיון גדול). אמנם קושיא זאת אפשר ליישב בדוחק ולומר דקושית תוס' היא, דלפי ר"ת סתמא דמשנה ודגמרא דידן אזלו אליבא דרבנן, והרי בסוגיא שם הגמרא לא הביאה ראייה מסוגין, א"כ נראה דסוגיא דגמרתין אזלא אליבא דכו"ע (במיוחד דאיכא כמה אמוראים שם שפסקו כר"י בן ברוקה, ואיך הגמרא תתפרש לשיטתם). אך מה שקשה ביותר הוא מה שהקשו תוס' בקושיתם השניה ד"נהי נמי דלא מפקדו אפ"ו, להשחית זרע והקוש לאיש לכל עונשין שבתורה", דלכאורה אין לו מובן, דהרי לר"ת מה שאנשים נענשים אהשחתת זרע לשיטת ר"ת, הוא משום שמחוייבים בפריה ורביה, וא"כ נשים שפטורות ממילא לא שייך בהו איסור השחתת זרע, וא"כ לא שייך בהו היקשא כלל, ודו"ק. (ושו"ר בערו"ל"נ שהקשה כן, ע"ש).

ובמי נדה על תוס' ד"ה נשים וכו' ביאר קושית התוס', דהא הקשו איש לאשה לכל העבירות שבתורה היינו לומר דאיסור האסור לאיש אסור לאשה לעשות כאיש, ולדוגמא מאי דאסור האיש בסירוס והאשה אינה אסורה בסירוס משום דאינה מחוייבת בפ"ה, ולא אמרין דמ"מ כיוון שהקשו לכל העונשין שבתורה תאסר אשה להשחית אברי הרביה שלה, אלא שלעולם מה שההיקש אוסר עליה הוא בסירוס האיש, משום שהקשו שמה שאסור לסרס את אברי זרעו אף לה אסור לסרס, והיא לעולם מותרת בסירוסה דאינה מחוייבת בפ"ה, כדאיתא בגמרא. וא"כ ה"נ לגבי איסור השחתת זרע קושית תוס' דנהי דמותרת בהשחתת זרע דידה, דאינה בחיוב פריה ורביה, מ"מ מצד ההיקש תאסר האשה בהשחתת זרע דאיש (וכגון שתוציאו ע"י מוך, וכשיטת ר"ת בסוגיא דג' נשים כדלהלן), עכת"ד. אך אינו במשמע כלל, דלפי"ז מה תוס' מתרצים "וי"ל דהיינו טעמא שהנשים לעולם מזדירות בפנים, ושם הוא דרך להזריע", והרי לדברי המי נדה לא הקשו תוס' מהשחתת זרע דאשה, עד שתוס' באים לתרצה, ודו"ק. ועוד יש להעיר שהתוס' רא"ש כאן שמאריך בשיטת ר"ת, מ"מ לא מקשה קושיא זאת כלל, ובהמשך דברינו א"ה יתבאר.

ג) והנה לרש"י הנ"ל שסובר שנשים בכלל איסור השחתת זרע, ופי' מאי דאמרין בגמרא נשים לאו בנות הרגשה, שאין הבדיקה תביאם לידי חימום והוצאת קרי, משא"כ אנשים, בתוס' רא"ש מובא שגם ר"ח סובר כן, אלא שהסביר את לשון הגמרא באופן אחר, והיינו שנשים לאו בנות הרגשה שאין הם מרגישות ביציאת הדם, ולכן מחייבין להו למבדק שמא נטמאו ולא אדעתיהו, אע"פ שיכולות לבוא לידי השחתת זרע, משא"כ אנשים כיון שאין רואים קרי אלא בהרגשה, א"כ כל זמן שלא הרגישו בוודאי לא ראו, ולכן אין סיבה לחייבם בדיקה (ואה"נ אם לא היו מרגישים ביציאת הקרי היו מחייבים אותם לבדוק, אע"פ שהיו יכולים לבוא ע"י כך לחימום וקרי). נמצאנו למדים שמ"מ רש"י ור"ח בשיטה אחת קיימין, דאשה אסורה בהשחתת זרע, דלא כר"ת הנ"ל.

והמעין במעדני יו"ט אות ב' יראה שנתקשה בזה מאוד (ממאי דמשמע ליה מלשון הרא"ש שפי' כפירוש הר"ח), דהרי אין אשה מטמאה אלא בהרגשה, כדדרשין בבשרה עד שתרגיש בבשרה (ר"פ הרואה), וא"כ איך הגמרא לפי זה אומרת דנשים לאו בנות הרגשה להרגיש ביציאת הדם, וכתב דאין לחלק בין דם נדות לדם הזרע, שזרע האשה דם הוא כדאיתא בפרק המפלת (דף ל"א) ת"ר אשה מזדרכת אודם וכו' [א"ה], לא זכיתי להבין מה רצה התוס' יו"ט להרוויח בחילוק זה, אם רצה לומר שגם דם הזרע מטמא מ"ל דהוא מטמא גם בלי הרגשה, ואולי כוונתו לא שתטמא מדין נדה ז' ימים, אלא כעין טומאת קרי דאיש שמטמאה טומאת ערב ומטמאת את הטהרות, דלא מתלי תליא בהרגשה, אך מ"מ כתב דדוחק הוא דכיוון דדם הוא, כדם ראוי שיטמא דהיינו בהרגשה, כלע"ד]. ולכן דוחק המעדני יו"ט לשון הרא"ש כפירוש רש"י, עיין שם. אלא שלא ראה דברי התוס' רא"ש הנ"ל בשם הר"ח ששם מבואר כפסט לשון הרא"ש, כפי שהבין איהו גופיה בתחילה. ומה שהקשה דהרי כל טומאתה תלוי בהרגשה, וא"כ היכי קאמר דנשים לאו בנות הרגשה ניהו, אפשר לומר דחזא תיקנו הבדיקה בכדי שלא תטמא הטהרות מדרבנן, ועוד פעמים שלא מרגשת מחמת הסחת הדעת או מי רגלים ובדיקה שמשטטשים את הרגשת ציאת הדם, ואז אין חסרון של הרגשה דאורייתא ומטמאה מדאורייתא.

ד) והנה שורש פלוגת רש"י ור"ת הוא בביאור דג' נשים משמשות במוך, דאיתא ביבמות י"ב ע"ב וכתובות ל"ט ע"א, דאיתא התם בברייתא: "תני רב ביבי קמיה דרב נחמן, שלש נשים משמשות במוך: קטנה, מעוברת, ומניקה; קטנה - שמא תתעבר ושמא תמות, מעוברת - שמא תעשה עוברת סנדל, מניקה" עכ"ל. ומשום דדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, נבאר שיטתם ע"פ שני התוס' המובאים בשני הגמרות הנ"ל בקיצור.

דהתוס' בכתובות כתבו: "שלש נשים משמשות במוך - פי' בקונטרס מותרות לשמש במוך, א"כ דשאר נשים אסורות משום השחתת זרע. ואין נראה לר"ת, דהא קטנה ואילנות מותר לשמש בהדיהו, ולא הוי השחתת זרע כיון שהוא דרך תשמיש, ומפרש ר"ת משמשות צריכות לשמש במוך אחר תשמיש, ועצה טובה קמ"ל. ולר"י נראה לקיים פי' הקונט' דבריש נדה (דף ג.) משמע שהמוך הוא במעיה כל שעה, והוי כמשמש על האבנים ועל העצים, ולא דמי למשמש קטנה ואילנות.

ועוד, אפילו היתה נותנת מוך אחר תשמיש אסורה, דאף על פי שאינה מצווה על פריה ורביה מ"מ אסורה היא להשחית זרע, כדמשמע בנדה (דף יג.) דתנן כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת, באנשים תיקצץ, ומפרש בגמרא משום דנשים לאו בנות הרגשה ניהו, משמע דאם היו בנות הרגשה הוו אסירי, ויש לדחות דלאו בנות איסור הרגשה ניהו קאמר".

והיינו דר"ת סבר דאי תני מותרות ושאר נשים אסורות משום השחתת זרע, א"כ מ"ש אילנות דמותר לו לבוא עליה, וע"כ פי' דלעולם צריכות קאמר, ועצה טובה קמ"ל, ושאר נשים אם ירצו לשמש במוך מותרות, ור"ת דיבר במוך שלאחר תשמיש, דבמוך שלפני תשמיש לעולם אסר, דלא הוי דרך תשמיש דהוי כמשמש על עצים ואבנים, ולכן מסביר דמיידי במוך לאחר תשמיש דאז אין האשה מזהרת על השחתת זרע, דאינם במצוות פריה ורביה. ודבריו מפורשים יותר בתוס' ביבמות י"ב ע"ב וז"ל: "ור"ת אומר דלפני תשמיש ודאי אסור ליתן שם מוך, דאין דרך תשמיש בכך, והרי הוא כמטיל זרע על העצים ועל האבנים כשמטיל על המוך, אבל אם נותנת מוך אחר תשמיש אין נראה לאסור, דהאי גברא כי אורחיה משמש, מידי דהוה אקטנה ואילנות דלא איתסרו בתשמיש משום דלאו בנות בנים ניהו, **והאשה שנותנת אח"כ מוך לא הוזהרה אהשחתת זרע כיון דלא מ'פסקא אפריה**".

ור"י בכתובות יישב שיטת רש"י שלעולם מסביר הגמרא דמיידי במוך לפני תשמיש, ואה"נ הוא ההבדל שבין איילנות לג' נשים, דבג' נשים משמש שלא כדרך, ולכן דווקא בהם מותר ולא בשאר נשים דהוה ליה כמשמש על עצים ואבנים, משא"כ באיילנות דהוה משמש כדרך שרי. ומה שהסביר ר"ת דקאי אמוך דאחר תשמיש ושרי בכל נשים, לעולם אינו, דהרי גם האשה מזהרת אהשחתת זרע.

ומה דצ"ע הוא, דהיכי שרי בג' נשים אע"ג דהוה כמשמש על עצים ואבנים, דהיכי שרינן ליה למעבד איסורא משום דמסוכנות הן או עובריהן, דדמי למי שאשתו אינה יכולה לטבול במים כדאיתא בסוף סימן קפ"ז דיוציא בלא כתובה, ע"ש. ומה שצריך לומר כאן בקיצור נמרץ ומבואר בראשונים (תוס' ר"ד ביבמות שם) ובאחרונים (אג"מ חלק אהע"ז ח"א סי' ס"ג, וחידושי רבנו ראובן ליבמות מסי' י"ג ואילך ועוד אחרונים) דישוב ר"י ברש"י הוא לשיטתו ביבמות דף ל"ד תוס' ד"ה ולא כמעשה ער ואונן וכו', שכתב בתיורצו השני שם: "עוד אמר ר"י דלא חשוב כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע ורגיל לעשות כן תמיד, אבל באקראי בעלמא ומתאוה לבא על אשתו שלא כדרכה שרי וכו", עכ"ל.

ור"ל דהמשמש שלא כדרכה בדרך אקראי שרי, כיון שאינו מתכוון להשחית הזרע אלא להנאות מתכוון, ובתוס' ר"ד ביבמות יב: מוסיף דאף כל שהוא לצורך, וכגון משום סכנה ולא משום כוונת השחתת זרע שרי. והוא כשיטת הר"י הנ"ל. וא"כ הכא כיון דהוא מחוייב במצוות עונה ואינו מתכוון להשחית שרי ואפילו בדרך קבע, דמעשיו מוכיחים דאינו מתכוון להשחית זרע, משא"כ במתכוון להנאות עצמו עדיין בעינן לתנאי של דווקא באקראי, וכל זה כתבתי בקצור נמרץ ע"פ דברי האג"מ הנ"ל.

[ואגב נתקשתי מאוד על דברי ר"י מגמרא דידן דף י"ג: "ד"ת הגרים והמשחקין בתניוקות מעכבין את המשיה, בשלמא גרים כדר' חלבו, דא"ר חלבו קשין גרים לישראל כספחת, אלא משחקין בתנוקות מאי היא, אילימא משכב זכור בני סקילה ניהו, אלא דרך אברים בני מבול ניהו, אלא דנסיבי קטנות דלאו בנות אולדי ניהו, דא"ר יוסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי". ורש"י פי' שם דרך אברים - היינו שכבת זרע לבטלה ואינו משכב זכור, דבמשכב זכור כתיב (ויקרא כ) משכבי אשה, ולכאורה היא גמרא מפורשת דלא כר"י (דאין לחלק בין שלא כדרכה לדרך איברים, והבן). ושו"ר בדרישה אהע"ז סימן כ"ג ס"ק א' שכתב: "אסור להוציא שכבת זרע לבטלה וכו', נראה פשוט דבזה אפילו ר"י מודה, דאע"ג דכתב רבינו בשמו בריש סי' כ"ה דמותר לשמש עם אשתו שלא כדרכו **ואפילו דרך אברים**" וכו', ע"כ, ע"כ, דמוכח מיניה דאין חילוק בין שלא כדרכו לדרך אברים, וא"כ צ"ל דיסביר דגמרא דידן מיידי בדרך קבע, אך אה"נ באקראי שרי כדשרי בשלא כדרך, והוא חידוש].

המורם מכל האמור דלרש"י איסור השחתת זרע הינו איסור העומד בפני עצמו, ואינו תלוי במצוות פו"ה, ואסור אף באשה, ואילו לר"ת האיסור תלוי בחיוב פו"ר וככל הנ"ל.

ה) והנה יש להתבונן דלשיטת רש"י מקור האיסור דשז"ל - דהוא איסור בפני עצמו ונוהג אף בנשים, הוא ממ"ש בגמ' דילן כאילו מבאי מבול, ופי' רש"י שעבירה זו היתה בידם דכתיב (בראשית ו) כי השחית כל בשר, ואמרו ברותחין קלקלו. ומפסוק זה הוכיח הרמב"ן ודעימיה דקיימי בשיטת רש"י, דאיסור השחתת קאי אף בנשים דהיא עבירה אף בנשים, כדכתיב כל בשר, דגם הנשים במשמע. וז"ל הרמב"ן לעניניו בקיצור: "אבל כל עיקר אין דינו של הרב ז"ל [א"ה ר"ת] נראה לי, שאע"פ שאין מצוות על פריה ורביה ורשאי מן התורה ליבטל, **איסור הוא בהשחתה**, ואע"פ שהאשה מותרת לעקור את עצמה מה שאין כן באיש, ואע"פ שקיים מצות פריה ורביה, התם מצוה אחריתי היא שנצטוו על הסירוס, ואפילו מסרס אחר מסרס חייב, **אבל בהשחתה כל בשר כתיב**". וכן הוא ברשב"א: "והקשה עליו הרמב"ן נ"ר דאע"פ שאין מצוות בפריה ורביה, מ"מ אסורות הן בהשחתת הזרע, והכל לקו על זה במבול". ואע"פ שיש לדייק קצת בלשונם, מ"מ נראה שלכוונה אחת התכוונו.

אלא לר"ת איכא למידק, איך יסביר הגמרא דילן דמוכח מינה דאיסור השחתת זרע אינו תלוי בחיוב פו"ר, והוא משום השחתת זרע וכדברי הראשונים הנ"ל, וצ"ע.

ועוד יש להתבונן שהרי המקור היחיד לזה שעוון שז"ל היה מכלל החטאים שחטאו בהם דור המבול הוא מגמרתין (ע"פ רש"י, ואותה מימרא נשנית כמה וכמה פעמים ובמדרשים), אך בשאר מדרשים מבואר דעיקר עוונם היה בעריות, ומה שמין אחד נזקק לשאינו מינו. ועיין ברש"י על התורה שלא מזכיר בהשחתה אלא עוון עריות וכנ"ל,

ובשמחתן [וציין המגדל עוז דהמקור ללשון זה ברמב"ם הוא מפרקין דמס' כלה, ואזיל לשיטתיה, ודו"ק, ובכס"מ ציין על שיכורים לגמי בנדרים שהוא מבני ט' מדות, הרי שנקט הרמב"ם שיכורים וישנה בחדא מחתא, כי לכולם שורש אחד. ולולי דבריו היה מקום לומר שטע"א יש בדבר, ונכלל בכלל לא יספר כשהוא שבע והוא רעב], וכ' האחרונים דכל מה שהוסיף הרמב"ם מדעתו הוא בכלל שכרות, ע"ש.

עוד מצאתי סייעתא לדידן בהגהות עין יפה (הובא בספר איזהו מקומן נדה) שפי' דברי התוס' בנדה ע"פ הזהור [ז"ל רע"מ רעו. נכון היטב לדבר עם אשתו קודם זיווג להנצל מחשש תמורה, ועיין בענין זה באשל אברהם בתרא ודו"ק] שיש חובה לספר עמה קודם התשמיש, ולכן אסור בישנה, ולזה ציינו התוס' לגמי' בנדרים דקרי התם לתשמיש מספר עמה, ופי' דברי הזהור כפשוטן, ע"ש. [ובמחכ"ת לא היה צריך ליזדקק לזהור, דנמצא גם בבבלי כפי שציין הגר"א לעירובין (ק): דלמדין ד"א מתרגול שמפייס ואח"כ בועל, וכן אמרו בחגיגה (ה): וברכות (סב). מגיד לאדם מה שיחו כי הא דר"כ יעו"ט, וכן כ' הרמב"ם (שם) יספר מעט וישחק עמה מעט כדי שתתישב נפשה, ומבואר ברמב"ם דיש חובת סיפור אפי' שלא בשעת כעס, וכ"כ בדרך פיקודין מ"ע א' ועוד, ע"כ]. ויתכן מתנה שגם לזה נתכוין הרמב"ם במה כדייל דין ישינה ושיכורה והנהגת התשמיש בחדא מחתא, לפי שבין בישינה ובין בשיכורה חסר בסיפור שקודם המעשה.

ואחר הדברים האלה סרה מאליה תמיחת הגר"פ ודעימי' על הבי' ש"ך וב"ח ובראשם בעלי התוס', דלעולם לא תקפה עליהם ח"ו משנתם, אלא היה פשוט להם דישנה ושיכורה חדא נינהו, ונקטו שיכורה וה"ה ישינה, וחדא מינייהו נקט דבכולהו איכא חד טעמא, ובמס' כלה האריכו בזה כדרכם (אך הלשון וי"א צ"ע לפי"ז, וי"ל). [ובא' מן הימים שאלתי למרן הגרא"ל שטינמן שליט"א על תוקף לשון השגת הגר"פ, הלא דא ודא אחת היא כמשנ"ת, והשיבני דסו"ס כיון דלא נשנה בתלמודין אלא שיכורה לא היה להם להניח דברי תוס' כפשוטן ולציין לגמי' בנדרים, ודו"ק].

ב) ואחר שהארננו במקור הדין נבוא לברר שיעור ישינה, והנה אם מוצא הדין הוא משיכורה פש גבן לברורי שיעור שיכור או שיכורה, והנה בפמ"ג כבר עמד ע"ז וז"ל: ושיכור זה איני יודע כמה, כי ברביעית לא מסתבר לאסור, ועיין סי' צ"ט ופר"ח כי לפעמים שתיי בכלל שיכור [לענין להורות ולעלות לדוק], ומ"מ מסתברא כאן דוקא שיכור ונתבלבל דעתו כו', עכ"ל. והעתיקו המ"ב (שם ס"ק י"ח). ומעתה כן ה"ה לענין שינה השיעור הוא עד שיתבלבל דעתו או דעתה, וכן מפורש בתוס' (שם בתי' השני) דאם אינה ישנה לגמרי, אע"פ שאינה ערה כ"כ שתדע להשיב אם היא טהורה אם לאו מותר לבוא עליה, וכן נקטו הט"ז והש"ך להלכה, וכ"כ הגר"ז והקשו"ע דאסור לבוא רק על ישינה ממש.

ומיהו מדברי רש"י (יז.) לא משמע כן, אלא אדרבה משמע שצריך להיות ניעור לגמרי שיהיה מתאוה כ"כ, ולא סגי במה שמשמש לקיום המצוה ולרצותה [ונתחדש בדברי רש"י יסוד גדול דאף האיש צריך להיות בתוקפו, כהא דאיתא בשבת קמ: וברש"י ד"ה נקט וכו', ודו"ק]. ואל תאמר דרש"י לא איירי לענין בני ט' מידות אלא לענין אחר (כההיא דשבת ק"מ:), זה אינו, דהא רש"י נקט בהדיא דגם הישן הוא מבני ט' מידות, ומשמע ליה דבין ישינה ובין ישן חדא ענינא הוא.

ברם היה מקום לחלק בין איש לאשה לענין שיעור איכות השינה, דבאיש בעי' שיהי' ער לגמרי בשביל שיהי' בתוקפו על צד היותר טוב, אבל באשה סגי במה שאינה ישינה לגמרי, והחילוק ברור ומוכרח דאל"כ איך יפרנס רש"י דברי הגמי' בהדיא, ועוד שכן סתמו כל הראשונים והפיו ולא חשו לרש"י, ודו"ק. ומצאתי סייעתא לחילוק זה בחסד אלפלים (סי' ר"מ) שכ' דין זה אף על האיש, וז"ל: לא יתן מחשבתו בשעת תשמיש באשה אחרת וכו', ובזה נכשל אדם אם הוא מטומטם בשינה "גם בלא דעת נפש לא טוב". ובאות' י' חזר ע"ז וכ': צריך שיהא ער ממש ולא יהא מטומטם בשינה, למען יכונו מחשבותיו, כי בזה תלוי עיקר תיקון הולד, עכ"ד. הרי שנקט להדיא דצריך שיהי' ער ממש (אך קצ"ב דכ' דבכל מה שיש על האיש לזיהר יש על אשה לזיהר בכפלים, ויש לחלק, ואכ"מ). וכ"כ בפלא יועץ (ערך זיווג) שצריך שתהא הדעת צלולה, כי אם לא כן לבו בל עמו וחושב מחשבות זרות וכו', ע"ש, ולכן מסיק שם הדמעלה שלא יהיה נים ולא נים עדיפא ממעלת חצות. ושור' באשל אברהם (בתרא) שכ' בתו"ד אחר שהביא לזהור שטוב לדבר עמה קודם להנצל מחשש תמורה, כ' דסגי אף ע"י תנועה המורה שניעורה מכל תנומה להנצל מבחינת תמורה, ולזה בש"ס התירו גם בישינה שאינו יכול לשמוע ממנה, אבל מרגיש שניעורה היטב, יעו"ש. ונ"מ בכל זה אף לענין דרגת שיכור, דיותר יש להחמיר באיש מבאשה, וכל אדם יודע מרת נפשו אימתי מאבד צלילותו, ודו"ק.

ג) ומעתה אחר כל אריכות הדברים תצא מכאן התמיהה על המ"ב, למה כשהביא הלכה זו כ' בזה"ל: כתבו האחרונים דיש לזיהר מלבוא על אשתו כשהיא ישינה, עכ"ד. וצ"ע למה שבק המ"ב לשונות הראשונים דנקטו אסור לבוא על הישנה ונקט יש לזיהר, הלא לשון התוס' וכל הפיו' שהעתיקו דבריו כ' אסור לבוא על אשתו כשהיא ישינה, וכ"ה הא"ר והפמ"ג שהוא מוצא דברי המ"ב, ולשון יש לזיהר נשמע קצת שהוא רק ממידת חסידות ולא מעיקר הדין, וכמה נ"מ יש לתלות בזה, אך קודם עלינו ליישב לשר המ"ב.

ויתכן דהיה קשה למ"ב דלא מסתבר שדבר שאסור מדינא יבואו בעלי הגמי' ויחלקו בין איסור נדה לאיסור הנובע מבני ט' מדות, דכך עולה מהתוס' בתי' הראשון דמאי דקתני בגמי' דמותר לבוא עליה גם כשהיא ישנה, היינו משום איסור נדות, אבל אסור לבוא על ישינה משום איסור דבני ט' מדות, וזה לא מסתברא כי סו"ס הוי מילתא דאיסורא (ואף דמצינו באחרונים כע"ז אבל בגמי' ובמשנה לא מצינו

והנה מקורו הראה לפמ"ג (שם ס"ק י"ב) וז"ל: אסור לבוא על אשתו כשהיא ישינה, עכ"ל. וציין לא"ר סק"ט, וז"ל האליה רבה והא"ז: כתבו התוס' (נדה יב.) דאסור לבא על הישנה, והובא בב"י (יו"ד סי' קפ"ד), וכ"כ הרמב"ם פ"ה מהל' דעות ה"ד, עכ"ל.

ודברי התוס' קאי אהא דקתני התם: ת"ר חמרין ופועלין נשיהם להם בחזקת טהרה, ובאין ושוהין עמהם בין ערות בין ישנות, ואהא כ' התוס' וז"ל: פירוש דליכא איסור נדות, אבל אסור לבוא על הישנה כדאמר בנדרים, א"נ הכא לא לגמרי בישנה איירי אלא אינה ערה כ"כ שתדע להשיב אם היא טהורה אם לאו, עכ"ל. ונלאו המפרשים למצוא מוצא דברי התוס', ובהגהות מהר"י פיק' על הגליון כ' וז"ל: אין זה בנדרים ולא בשאר דוכתי בש"ס, רק במסכת כלה איתא עשרה הרי הם כממזרים, בני אימה בני שיכורה, וי"א אף בני ישינה.

ודין זה נמצא ג"כ ברמב"ם (שם) וז"ל: ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנין ולא עצבין, ולא תהי' ישינה, עכ"ל. ועל דרך זה כתבו בהגהות ר"ב מרנשבורג ור"ז וואלף, וז"ל: יעו"ש בנדרים (כ): דחשיב בני ט' מידות, וכן קתני להו במסכת כלה, ואולי בגמי' בנדרים שלפני התוס' היה כתוב נמי הך וי"א אף בני ישינה, עכ"ד.

ובטור (סי' קפ"ד) כתב: כל אשה שיש לה וסת קבוע, בא עליה כמו שיצאה בין ערה בין ישינה, וכ' הט"ז (סק"א) ור"ל בין שהיא ערה בין ישינה, פי' שאינה ישינה לגמרי דא"כ אסור לשמש עמה כדאיתא בנדרים, אלא שאינה ערה כ"כ שתוכל להשיב אם היא טהורה אי לאו, כ"כ התוס' בנדה שם. עכ"ל. וכ"כ הב"ח (ד"ה ומ"ש בין ערה) והש"ך שם (ס"ק ל"א) על דין השו"ע (ס"א) דבשהתה אחר הוסת שיעור שתספור ומתבול בא עליה וצ"ל לשאול, וע"ז ציין הש"ך לדברי התוס' דלא מיירי בישינה לגמרי.

ומיהו התורת השלמים (שם) כ' ליישב סתימת השו"ע (בס"א ובס"א) דנראה שסובר דעיקר הסברא שמחלק הש"ס בנדה בין ערה לישנה, דערה חזיא לטהרות וישנה לא חזיא לטהרות, הילכך בעי' בדיקה טפי, והאידינא דליכא טהרות תו אין לחלק בין ישנה לערה, עכ"ד. וצ"ע מה הועיל בתי', הא סו"ס ה"ר' לשו"ע לחלק מחמת דינא דבני ט' מידות, ודוחק לומר דלפי שלא נשנה בהדיא בתלמוד לא שנאו, חדא דהתוס' כתבוהו, ואיהו גופי' הביאו בב"י, ועוד שכן הוא ברמב"ם שם. ברם יש לעמוד על סתימת השו"ע למה באו"ח (שם) שמנה לבני ט' מידות לא שנאו, והלא שם הוא מקומן, אם לא שסבר דישנה ושיכורה חדא נינהו, ועדין צ"ע.

ובהגהות מהר"י פיק' (שם) כ' בתו"ד: והנה הב"י הב"ח והש"ך העתיקו דברי התוס' ככתבם וכלשונם כדאמר בנדרים, ותקפה משנתם עליהם במחילה מכבודם הנשאה, דמה דאיתא בנדרים (כ): אינו ענין על הישינה כלל, ע"ש. עכ"ד [וכעין הך לישנא העיר בהגהות ר"ז וואלף]. ותימא רבתי על תמיחתו, חדא, שלא תקפה עליהם משנתם כ"כ, ותו צריך להבין למה כ' דהא דאיתא בנדרים אינו ענין על ישינה, הא בכלל בני ט' מידות קתני בני שיכורה, והנה בפשטות החיסרון בשיכורה שחסר בכונת היצירה ובשלמות המעשה, ולכן בין הוא ובין היא שיכורים נפגם ומתקלקל המעשה ותכליתו [ובגליוני הש"ס כ' דאיסור בני ט' מידות שייכי בין באיש ובין באשה], וכענין זה ממש מתקיים בישינה דכיון שהיא ישינה חסר בשלימות המעשה, ומה"ט אם הוא ידום וישנוני נמי חסר במעשה וכמו שיתבאר. ותנא דמסייע ליסוד זה הם דברי רש"י והראב"ד, דהנה פירש"י לדברי הגמי' בנדה (יז.) ושל בית מונבז המלך היו עושים ג' דברים ומזכירין אותן לשבח, וחד מתלתא דמשמשינן מטותיהם ביום ומזכירין אותן לשבח כיון דאיכא אונס שינה, ופירש"י וז"ל: מתוך שהוא נאנס בשינה אינו מתאוה לה כ"כ, ומשמש לקיום מצות עונה בעלמא או לרצותה ולכו קץ בה, והוא מבני תשע מידות דאמרו בנדרים שם, עכ"ל. הרי דבריו ברור מללו שבני ישינה ובני שיכורה תרי רעין דלא מתפרשין, דכשם שבשיכורה אם שיכור אינו מתאוה לה כ"כ ולבו קץ בה כך, ה"ה באונס שינה, ולכך סתם רש"י דגם ישן הוא מבני ט' מידות, אף שלא נשנה בנדרים לא ישן ולא ישינה, סבר רש"י דישן או ישינה נכלל בכלל שיכורה, ודו"ק. [אך קצת תימא למה לא פירש"י דמחמת אונס שינה של הנשים משמו מיטותיהן ביום, דהוא שכיח טפי וכמו דקתני במסכת כלה ובכל הפוסקים, ולא נשנה אפי' באחד מהם אם הוא ישן כיון דלא שכיח כולי האי, דאין קישוי אלא לדעת, ועוד דדרך האיש לכבוש, ואה"נ שע"פ משנ"ת במצב של אונס שינה אף איש בכלל, מ"מ הו"ל לרש"י לפרש בהוה, וצ"ע].

וכן עולה בהדיא מדברי הראב"ד בבעלי הנפש (שער הקדושה פ"ג) בביאור משנת בני ט' מדות, וז"ל: עוד יש מחשבות אחרות המקלקלות את המעשה ומפסידות את שכרו והמחליפות עליו רעה תחת טובה, ואלו הן בני ט' מדות, ותניא (בנדרים) "ולא תתורו אחרי לבבכם" וגו', מכאן אמר ר"נ שלא ישתה אדם וכו', א"ל כדי שלא אתן דעתי באחרת ומנצאו בני באים לידי ממזרות וכו', "בני שכרות" שהוא שיכור או שהיא שיכורה ואין בהם כונת אהבה, והרי הסמיכם הכתוב "זנות יין ותירוש יקח לב", עכ"ל. והם הם הדברים, דהך טעמא ממש בישינה (או לרש"י באונס שינה של האיש) שחסר בכונת אהבה בין שניהם, ואף יש לחוש ליותר מזה כמבואר שם בביאור בני תמורה ובני שנאה דכל זה שייך אף אצלה, וכשהיא ישנה אפשר שדעתה על האחר, ולשון מס' כלה יוכיח שמנה עשרה הם כממזרים וחד מהנך הוא ישינה, הרי שנקט בכולן אותו טעם, ודו"ק. ומצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ע"ד) שנשאל על מקור דין ישינה, וכ' דדעת לנכון נקל דכ"ש ישינה לגמרי משיכורה דאין כונתה שלימה, והוא בכלל מה שדרשו חז"ל (עירובין ק): עה"פ גם בלא דעת נפש לא טוב, ע"ש. ובשו"ע הגר"ז (ס"ק מ"א) חידש אף יותר, וז"ל: אבל ישנה לגמרי אסור לשמש עמה משום דדמיא לאנוסה, דאין לך אונס גדול מזה, ע"כ. ובקיצושו"ע הקדים ישינה לשיכורה, ומסתבר דישנה שכיח טפי, עכ"פ חזינון מכולהו שדמיונם אחד.

ועל דרך זה ממש הלך הרמב"ם בחיבורו (שם) שמנה ישינה בכלל שיכורה ואנוסה, ונקט שיסוד החיסרון בכולן שיהיה ברצון שניהם

וכן בכל המפרשים על התורה שראיתי אין מוזכר עוון שז"ל בכלל עוון דור המבול [מלבד רבנו בחיי שהלך בשיטת רבו הרשב"א, ואפי' ברמב"ן שהסכים לזה בחי' על הש"ס כדלעיל, מ"מ בחיבורו על התורה לא הזכיר מזה דבר].

ואפשר ליישב כל זה, דהנה מצאתי במסכת כלה רבתי פרק ב' הלכה ח' וז"ל: "אמר רב אשי כל המקשה עצמו יהא בנדוי, ולימא אסור, משום דמגרי יצר הרע אנפשיה, שמע מינה אסור ליגע בערוה, כדתניא כל הנוגע באמה ומשתין מים כאילו מביא מבול לעולם, מאי טעמא, נגיעה מביא לידי חימום, וחימום לידי יצר החשק, תנא גבול יש לה, מעטרה ולמטה מותר, מעטרה ולמעלה אסור. במה דברים אמורים בפנוי, אבל בנשוי לא חיישינן. כיוצא בדבר אתה אומר כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוול הוא לה, שלשה תובעת בפה, ארבעה אפילו חמור תובע אינה מקפדת, במה דברים אמורים כשאין בעלה עמה, אבל בעלה עמה מספקא". עכ"ל.

ומשמע להדיא מלשון המדרש דאיסור דכל הנוגע באמה וכו' שמביא מבול לעולם אינו מצד איסור שז"ל, אלא מצד מה שמגרה יצרו ומעורר את החשק וע"י זה בא לידי אסורי עריות למיניהם וסוגיהם, כמבואר במדרשים.

ואם צדקו דברינו בזה, אפשר שכך מסביר ר"ת את זו המימרא שכל האיסור הוא מצד שמגרה יצרו ולא מצד איסור ז"ל, דהוא איסור הנלמד מחיוב פו"ר ואינו איסור עצמי וככל הנ"ל, ודו"ק.

ולפי"ז צריך לבאר דמאי דאיתא בגמרא ר"ה י"ג ע"א דלר"א ברוותחין קלקלו וברותחין נענשו, הכוונה על עבירות דעריות דעברו בלטה ותשוקה וחום גדול. וכן צריך לדחוק ולבאר את מהלך גמרא דידן לאחר שמתבאר בתחילה דיד באנשים תקצץ משום שז"ל, ושמ"מ מותר ע"י צרור ומטלית עבה כדתירץ אביי במקום אחר, שואלת הגמרא איפה אביי תירץ במקום אחר דבמטלית עבה שרי, ומביאה הגמרא הסתירה בין המשנה דהאוכל תרומה ומה שקשה עליה מימרא דר"א דהאוחז באמתו מביא מבול לעולם, ועלה משני אביי דמיירי במטלית עבה. לדברינו לפי ר"ת הקושיא מר"א דהרי לעולם אסור לאחוז באמתו משום דקמגרי יצה"ר, ועלה משני אביי דמ"מ אף לר"א שרי במטלית עבה, וכוונת הגמרא דאה"נ שרי במטלית עבה לענין איסור שז"ל, דאי לא חשיב מגרי יצה"ר בנפשי ה"נ דאין חשש שיוציא זרעו לבטלה, דענין אחד הוא. ורבא דמשני כיון דעקר עקר, היינו לומר דאין לחוש שוב אחרי שעקר לגירוי יצרו, ודו"ק.

ו) והנה בחידושי הרא"א על נדה מביא ביתר ביאור פירוש רמב"ן ומחלוקתו על ר"ת, ולאחר שמביא את קושית הרמב"ן מדהשחית כל בשר דמוכח מיניה דאף הנשים בכלל, הוסיף והטעים דהא איש לאחר שקיים מצוות פו"ר כאשה דמי לענין חיוב פו"ר, ומ"מ עדיין אסור בהשחתת זרע, א"כ מ"ש אשה, עכת"ד. והיינו דמוכיח ממה שאיש אף לאחר שקיים מצוות פו"ר עדיין אסור בהשחתת זרע, שאיסור השחתת זרע הוא איסור בפני עצמו ולא תלוי בחיוב פו"ר, ובזה מחזק ראיית הרמב"ן דקרא דהשחית כל בשר מיירי אף בנשים.

ז) ועפ"ז אפשר ליישב כוונת קושית הגליון תוס' דידן, דהיינו דמה שהתוס' הקשו שהרי איש ואשה הוקשו לכל עונשין שבתורה, וא"כ כמו שאיש מחוייב באיסור שז"ל גם בלא קשר לחיוב פו"ר, ה"נ אשה אף היא צריכה להיות כן, שהרי הוקשו וכדברי הרא"א, ועלה קא משני תוס' על נכון דמ"מ עדיין למעשה לא שייך בה איסור שז"ל בחפצא, דהרי אין היא מזרעת מבחוץ כאיש שמשנה ומוציא לחוץ (אלא שיש להעיר ע"ז קצת שהר"א פי' דשז"ל דאשה דאיירי בסוגיין, היינו מה שמשחתת זרע דבעל ולא דידיה, כמו שכתבו התוס', אך אין זה משנה לענין מה שהעמסנו בכוננת קושית התוס').

וכן ע"פ זה אפשר ליישב מה שהתוס' רא"ש לא הקשה מקושיא זו דבר, אף על פי שהאריך מאוד בביאור שיטת ר"ת, שהרי הקשה מעין זה, במה שהקשה לר"ת אם איסור שז"ל תלוי בחיוב פו"ר, א"כ אדם שקיים פו"ר לא יהיה באיסור שז"ל, ותירץ דמ"מ האיש עדיין חייב מדין בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך (ולאחר מכן הקשה כקושית תוס' הראשונה מר"י בן ברוקה ותירץ כתוס'. ולפי"ז כבר אין אנו צריכים לתירוצו הראשון דלבקר זרע וכו' שתירץ התוס' רא"ש, ודו"ק). ומוכן בזה היטב מדוע תוס' הקשו גם מר"י בן ברוקה, שתירוצו הרא"ש יש בו מן הדוחק, דהך קרא דלבקר וכו' היינו חיוב מדרבנן ולכל היותר מדברי קבלה, ולאו דאורייתא הוא (שאם תימצוי לומר שגלוי מילתא היא דאיכא חיוב עדיין מדאורייתא, הרי משנה ערוכה ביבמות שבבת וכן יצא די' חובת מצוות פו"ר לב"ה), ולכן תוס' ותוס' רא"ש חתרו והקשו גם מר"י בן ברוקה אע"פ שלא ממש קשה, כיון שכדי לישובו צריכים אנו להגיע לחילוק בין איש לאשה לענין מקום ההזרעה, וכמו שבאמת תירצו תוס' ותוס' הרא"ש, ודו"ק כי קצרת.

ומציאה גדולה מצאתי בספר הישר לר"ת סימן רס"ו: ג' נשים משמשות במוך "פי' צריכות לשמש במוך מפני הסכנה כדמפרש ואזיל, וליכא לפרש מותרות לשמש במוך דאפי' כל הנשים נמי, דהא לא מפקדי אפרייה ורביה כדאיתא בשלהי הבא על יבמתו, ואי משום חובת הבעל דמיפקד ליכא למיפרש, חדא דלאו הכי משמע לישנא, ועוד דאפי' קיים מצוות פרייה ורביה נמי קאמר, וביטול שכבת זרע נמי לא הוי דנימא בשאר נשים אסור כדאמרין בריש פרקין". דמבואר למתבונן דלר"ת כשאין חיוב פו"ר אין איסור שז"ל, ולכן לא קשיא ליה מקושיית הר"א וגליון תוס' והתוס' רא"ש הנ"ל.

הרב אברהם שקלאר

נוול "אלינא דהלכתא" ברנפלד

בענין האיסור לבוא על ישינה ושיכורה

א) כתב המ"ב (סי' ר"מ ס"ק כ"א) בשם האחרונים דיש לזיהר מלבוא על אשתו כשהיא ישינה, עכ"ל. ושומה עלינו לבאר מקור הדין טעמו ושיעורו, ומהו גדר ישינה.

כ"כ, והראוני לדברי החזו"א בהשגות על הגר"ח פ"ה מהל' סוכה ה"ט, שכי' על ענין כע"ז: לא מצינו כיוצ"ב בגמ' שיאמרו וכו' על כונת חילוק הגיוני, עי"ש), ואפשר דמה"ט שבק המ"ב מילת איסור ונקט מילתא דזהירות.

אך אכתי זהו דוחק לפרש שמשו"ה שבק המ"ב למילת אסור, ותו דאי משום הך קו' דלעיל איכא למפרך טובא, דהא שפיר יש לחלק בין דינא דבני ט' מדות לדינא דהבאים מן הדרך, דהבאים מן הדרך מלבד איסור תשמיש יש איסור נגיעה וחור", והא קמ"ל דהבאים מן הדרך נשיהם בחזקת טהרה ומותר לישן סמוך לה וכן מותר בחור", אבל על עצם התשמיש כתבו התוס' דאה"נ אסור, א"נ שכבר התעוררה אך לא לגמרי, אבל לענין בני ט' מדות כל הנ"מ הוא רק לענין התשמיש. ומעתה אין זה קו' על לשון הגמ' היכי נקטו בין ערה בין ישנה, הלא ישנה אסורה מטעם אחר, ולהנ"ל א"ש, ויתכן שלזה נתכוין התורת השלמים שם, ודו"ק.

ולגודל התמיהה נראה ליישב דעת המ"ב בב' אופנים: (א) חדא דמצינו בגמ' (תענית יא.) אסור לשמש מיטתו בשני רעבון, והביאה הגמ' ראה מיוסף הצדיק, והקשו התוס' (שם ד"ה אסור) הרי יוכבד נולדה בין החומות וע"כ ששמשו בשני רעבון, ות': וי"ל דלכו"ע לא הוי איסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ויוסף לא שמש אבל שאר בנ"א שימשו, עכ"ל.

למדנו מדברי התוס' דגם היכן שנזכר בש"ס בהדיא "אסור", אין איסורו אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות, ומצינו מהלך זה אף בדעת הרמב"ם גבי איסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, דנשנה בש"ס הן בברכות (מ.) אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, וכן בגיטין (סב.) אסור לו לטעום, ואפ"ה לא הביאו הרמב"ם אלא בסוף פ"ט מהל' עבדים בזה"ל: ומקדימין מזונות הבהמה והעבדים על סעודת עצמן, ה"ה אומר כעני עבדים אל יד אדוניהם וגו', עכ"ל. ובכס"מ שם ציין לגמ' בברכות, ונראה שעמד על כך למה שבק הרמב"ם לפסוק מפורש בתורה דונתתי עשב וגו', דמיניה גמרי' איסור זה, ובאבן האזל תמה טפי הלא מהפסוק הנ"ל גמרי' שהוא איסור גמור, והפסוק שנקט הרמב"ם אינו אלא מידת חסידות, ומדברי המאירי (ברכות שם) עולה נמי שאינו איסור גמור אלא מידה טובה יעו"ש, ומ"מ משכח"ל דסבר הרמב"ם דקרא דונתתי עשב וגו' אסמכתא בעלמא, ואינו איסור אלא מידה טובה.

ובמקור חיים לחו"י (או"ח סי' ב') האריך להוכיח דאע"פ דמשכח"ל בלשון הגמ' כמו"כ פעמים מילת אסור, אינו איסור גמור אלא רק מילי דחסידות, וכגון האיסור דלאכול קודם שיתן לבהמתו, אסור לילך בקומה זקופה, וכן הא דקתני מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, וכן אסור לאדם שימלא פיו שחוק, יעו"ש [עוד מצינו מהלך זה ברמב"ם שהשמיט דינא דגמ' דאסור לעמוד בשדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה, משום דאינו אלא מידת חסידות [ועיין בענין זה בשרת' שובי"ח ח"ב סי' י"ג, ובשרת' שאילת יעב"ץ ח"א סי' י"ז, ואכמ"ל].

ומעתה אם על דין מפורש בגמ' מצינו בראשונים שכי' שאסור לאו דוקא, א"כ מעתה לא ירחק לומר דמש"כ התוס' והפ"ו דאסור לבוא על הישנה, דאינו איסור גמור אלא זהירות יתירה, ומה גם שלא נזכר מילת איסור אף במס' כלה [ובדעת הרמב"ם ודאי א"ש דלא נזכר איסור בדבר, אלא כי דרך והנהגת החיבור הרצויה, וכשם שהבא על אשתו כשהוא רעב או שבע אין איסור גמור בדבר אלא זהירות יתירה, כן עד"ז בענין ישנה, וא"ש ע"פ מה שנכתוב בסמוך]. ושוב ראיתי שהביאו לשון הריטב"א (נדה שם) שכי' דגנות הוא לשמש עם הישנה.

אמנם אין זה ישוב מרווח, דהשו"ע (שם סי"ב) פסק לדינא דאסור לשמש מיטתו בשני רעבון, וכי' הרמ"א דה"ה בשאר צרות, וחזר ע"ז השו"ע בסי' תקע"ד (ועי"ש בשעה"צ), ואף הרמב"ם שנאו בפ"ג מהל' תענית ה"ח [ועוד ששערי תירוצים לא נגעלו על קו' התוס' מיוכבד, עי"ש בריטב"א ר"ן מהרש"א ובהגהות מצפה איתן, ואכמ"ל], ועדין צ"ע.

ב) ועוד דרך נראה ליישב, דהנה הרמב"ם בפ"ה מהל' דיעות אסף איש טהור כל דיני והנהגות תלמידי חכמים, וכך פתח הלכה ד': ראוי לת"ח שינהיג עצמו בקדושה, ולא יהי מצוי אצל אשתו כתרנגול וכו', ועל דרך זה כל המשך ההלכות מיירי בת"ח, וכך נקטו מהר"י אסאד (י"ד ח"א סי' רלב), ויישב שם כפל דברי הרמב"ם בפ"ד ה"ט דהתם איירי בשאר בנ"א), וכ"כ בדברי ירמיהו ובסדר משנה (וציין לזה בספר המפתח).

והדברים מדויקים שהרמב"ם הפריד בין הדבקים, דעיקר דינא דבני ט' מדות כי בפכ"א מאיסור"ב ה"א, ובהל' מדע מנה סדר והנהגת החיבור לת"ח, ולא שנה הך דינא דלא יהיו שניהם עצלנין ועצבני וישנה אלא אצל ת"ח, אבל באיסור"ב לא מנה אלא בני ט' מדות המפורשים בגמ' בנדרים. ואת"ל דלרמב"ם היתה גי' בגמ' אף ישנה (כמו שהעלה ר"ב מרנשבורג בישוב התוס'), לא היה לרמב"ם לחלק בין ת"ח לשאר כל אדם, ועוד, דאם סבר דישנה ושיכורה חדא נינהו, למה אצל ת"ח שנאו בלחוד, ואילו שדיבר על כל אדם באיסור"ב לא הזכירו, הלא שורת הדין דת"ח לומד דבר מתוך דבר ויבין כן מעצמו, אבל שאר בנ"א צריך לומר להם בהדיא, אלא ע"כ שסבר הרמב"ם דאינו אלא מידת חסידות ולכן לא שנאו אלא אצל ת"ח. ושור' בספר ביורו הלכה שהביא מספר סדר משנה (בן המחה"ש) וספר מראה הנוגה שכתבו על דרך זה, והוכיחו דמה שנקט הרמב"ם דין ישנה רק בת"ח משמע שאינו מבני ט' מדות, ודלא כתוס' בנדה.

ומעתה י"ל שהרכיב המ"ב דעת התוס' בנדה עם התוס' בתענית (שאינו איסור גמור) עם הרמב"ם (שציין אליו הא"ר ובשעה"צ) דסבר דאינו אלא בת"ח, ולפיכך שבק למילת אסור ונקט יש ליהור.

ומצאתי קצת סייעתא לדברי בתשובה מאהבה (שם) שנשאל על מקור דין ישנה, והעלה בתחילה דאם שיכורה אסורה כי"ש ישנה לגמרי, דגם זה בכלל גם בלא דעת נפש לא טוב, ונסמך על הרמב"ם הנ"ל, אך שוב כי אמנם במס' כלה אמרו שם י"א, משמע שהוא מידה אחרת, ובני שכרות גרועים יותר. ושוב כי דאפשר דלתוס' היה ג"כ הגי' בגמ' בנדרים כמו במס' כלה, עי"ש. וכבר כתבנו שברמב"ם א"א לומר כן,

דאל"כ למה השמיטו בהל' איסור"ב, וע"כ שנקט שהוא מידה אחרת הראויה לת"ח, ודו"ק.

ד) והנ"מ העולה בכל זה הוא לענין מש"כ המ"ב (שם ס"ק מ"ו בשם הט"ז והבית מאיר) גבי האיסור לשמש מיטתו בשני רעבון, דאם יצרו מתגבר עליו ויש חשש שיבוא לידי השחתת זרע דרשאי להקל ולשמש, וכן מצינו היתר זה גבי איסור לשמש מיטתו ביום, וכן לענין איסור לשמש לאור הנר שכי' הבה"ל (סי' שט"ו ד"ה אם) בשם החכמ"א, דבמקום שיצרו של אדם תוקפו והנרות דולקים ויש לחוש ח"ו למושז"ל, או שישמש לאור הנר דאיכא סכנה שמותר אז לסמוך על הפוסקים שמותר לעשות מחיצת ארעי, ובטהרת ישראל (סי' ר"מ) הביא מספר פתחי עולם דבנר דלוק ויש חשש הוז"ל מיקל אם יתכסו היטב עד מעל ראשם, יעו"ש.

עוד מצאתי באשל אברהם (שם) שכ' בתו"ד וז"ל: וכן כדי להנצל מהשחתה נראה שנדחים המניעות שבסי' ר"מ, גם שהזכרו בש"ס הק' כל שאינם בסגנון איסור קבוע רק בסגנון עצה טובה קמ"ל, יעו"ש. [ולענין המשמש עם אשתו ביום וסתה שאינו קבוע, אע"פ שוסתות מדרבנן, כי החו"ד סי' קפ"ה והובא בפת"ש דצריך לפרוש באבר מת, ולא נזכר שם היתר דיצרו תוקפו כיון שהוא איסור גמור מדרבנן, ולענין המשמש עם אשתו אחר עו"ב כשלא בדקה, ומצאתי בספר בנין בית נאמן, ועוד מצאתי בא"א שהיהלך במסופק אם התינוק ער במיטה, וכ"ש בנתעורר למצוה ושמע קול התינוק, שיכול להקל, עי"ש פ"ח סי"א שדן בזה והניח בצ"ע האיך יתנהג, האם יפרוש באבר חי או מת עי"ש, והתם נמי אין להקל דיש לו פת בסלו שתבדוק וישמש, אבל בישינה אין לו כעת פת בסלו דמן הסתם תמשך שנתה עד הבוקר, ומסתברא טפי דיש להקל בעודה מנמנמת וכדו']. ויתכן עוד דאחר שכ' השו"ע (ס"ז) לא ישמש בתחילת הלילה ולא בסופו אלא באמצע הלילה, והוא עת שינה לכל, ויש לחוש שעד שיספר יפול עליה שינה והוא כבר נתעורר למצוה, ויחמיר ולא ישמש ויש לחוש להשחתה, לכן כ"כ בלשון יש ליהור, וילמד מהך שיותר יש ליהור מחשש הוז"ל, ודו"ק.

עוד יש להמליץ על לשון המ"ב, דהנה יש לדון האם איסור דבני ט' מידות הוא רק בזמן שעלולה להריון, או גם במינקת ומעוברת זקניה ואילוניות, ובפשטות לשון הגמ' ומס' כלה דאלו בני ט' מדות קרובין לממזרות [וכך מביאים מהזוהר (רע"מ פ' פנחס) דאלו בני ט"מ חשיבי ממזרי דרבנן, אבל בשו"ע אבה"ע סי' ד' סי"ג פסק לא כן, והאריך בזה בקהילות ישראל מערכה אי' מו"מ עם מרן הקה"ן]. וכ"נ מדברי הראשונים (רש"י רא"ש ור"ן) בביאור בני ט' מדות, אמנם יש דברים דשייכי בכל זמן ועת, ויש דשייכי רק בזמן שעלולה להריון, ולמשל גבי בני אימה פי' הר"ן שמטיל אימה על אשתו מתוך כך אין בניו הגונים, וכן גבי בני נידוי פירש"י שהבעל בנידוי ובא עליה ומתעברת הימנו, וכן פירש"י גבי בני תמורה וערבוביא, יעו"ש (וכ"נ מקושיית הראשונים והמג"א מיעקב אבינו, ועיין בארוכה בענין זה בא"ר, וי"ל). וכן מפורש בראב"ד דלא רק את הולד פוגם, אלא גם את עצמו פוגם.

ולכן כי בפמ"ג (שם סק"ג) וז"ל: וכל אלו הדברים אסורים אפי" מעוברת וזקנה אסור לו לעשות כן, ובנים פגומים ג"כ, עכ"ל. והעתיקו המ"ב (ס"ק כ"א) בזה"ל: וכל אלו הדברים הנזכרים כאן צריך ליהור אפי' כשהיא מעוברת או זקנה שאינה ראויה לילד, וציין בסופו בגוף המ"ב פמ"ג. וכל המעיין יווכח בתרת, חדא, שהמ"ב העתיקו ושינה מילת אסור וכי' צריך ליהור, ותו שהביא לשון הפמ"ג בתחילה, ומיד אח"כ הביא דברי האחרונים הנ"ל דיש ליהור מלבוא על אשתו כשהיא ישנה, ודבר זה אומר דרשני, חדא למה שינה לשון הפמ"ג, ותו למה לא המתין עם דברי הפמ"ג אחר שיביא דין ישניה (ובאמת בפמ"ג שנאו בסופו), ומכל הלין למדנו דסבר המ"ב דכיון דפשטות בני ט' מדות נזכר בגמ' לענין שהבנים פגומים, ומבואר דעיקר איסורו בשעה שעלולה להריון, לכן לא שנאו בתורת איסור, ויתכן דמה"ט נמי לא שנאו לפמ"ג אחר דין ישניה [ומדינא דחמרים ופועלים אין להוכיח דאסור אף בעודה מעוברת, דאדרבא מעוברות ומניקות הרי הן מסולקות דמים ובחזקת טהרה עומדות, אלא ודאי מיירי בנשים שיש להן אורח כנשים, אמנם מבית מונבז מוכח כרש"י דאסור אף בעודה מעוברת, ויעו"ש במהרש"א ואליבא דר' יוחנן, ודו"ק]. ומ"מ ח"ו להקל בזה בעודה מעוברת, רק ביש חשש אפי' רחוק דהוז"ל נראה דרשאי לשמש. וכן שמעתי מאחד הרבנים שליט"א דיש מקום להקל בנתעורר למצוה ויש חשש הוז"ל, דרשאי לשמש אף בעודה ישנה, ועדין צ"ב.

הרב יוסף מושיד

כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

חיוב פקידת אשתו ביום יציאה לדרך [וביום הוסת]

פרק א

יסודות הדין וההלכה

בגמרא ביבמות (דף סב:) אריב"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנא' וידעת כי שלום אהלך ופקדת נווך ולא תחטא, ופרש"י שמתאוה לו באותה שעה יותר. והקשו בגמ' הא מהכא נפקא מהתם נפקא ואל אישך תשוקתך, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך, א"ר יוסף לא נצרכה אלא סמוך לוסתה, וכמה אמר רבה עונה, ע"כ. עיין רש"י ותוס'. ועצם הדין שחייב לפקודה בעת שיוצא לדרך הוא מבואר באו"ח סימן ר"מ וביו"ד סימן קפ"ד ובאה"ע"ז סו"ס כ"ה, ועיין בשרת' שאילת יעב"ץ ח"ב סי"י שהוא חיוב מדאורייתא, מאחר דילפינן מקרא שהאשה משתוקקת וכו', עי"ש. ולהלן נדון בעיקר דין זה באופן שהוא יום הוסת.

ונחלקו הראשונים אם מותר לפקודה ביום הוסת כשיוצא לדרך גם

בתשמיש או לא, שברש"י מבואר שמותר אפילו בתשמיש, שכלפי מה שאמרו בגמ' (בשבועות יח:) והזרתם את בני" וכו', שיפרשו סמוך לוסתה, ע"ז אמרו שבשעה שיוצא לדרך שרי, וכיעו"ש. אבל התוס' שם כתבו בשם ר"ת שפקידה זו לא בתשמיש היא, אלא בדברי ריצוי שידבר על ליבה וכו', אבל להתיר איסור תשמיש ביום הוסת א"א, עי"ש, והביאו הרא"ש שם. וכבר נחלקו בזה הראשונים טובא, שכדברי רש"י כן כתב הראב"ד בבעלי הנפש, ושכן הוא בשאלות ובהלכות גדולות שמותר אפילו בתשמיש. וכ"כ הרשב"א בתוה"ב, והרא"ה שם ג"כ מתיר בסמוך לוסת וכן בריטב"א ור"ן ומאירי ועוד ראשונים בשבועות שם וביבמות שם ובכ"מ. וע"ע גם בטור באו"ח סימן ר"מ ובאה"ע"ז סו"ס כ"ה דס"ל כן. וע"ע בב"י שם וכאן בסי' קפ"ד בשם עוד ראשונים שסוברים כן. ומאידך כדעת ר"ת כ"כ הרז"ה במאור עמ"ס שבועות פ"ב, וכן במהר"ם מרוטנבורג ועוד. [ושיטה שלישית נזכרה בב"י בשם הסמ"ג שמדינא מותר והמחמיר תע"ב. ועוד פשט נוסף מחודש בגמרא פירושו הנמוקי" והריטב"א (ביבמות שם), שמה שכתבו סמוך לוסתה היינו סמוך לטבילתה, כלומר שאם רוצה לצאת לדרך ביום שקודם טבילתה צריך להמתין וכו', עי"ש].

ובפשטות שורש מחלוקתם נובע ממחלוקת התנאים והאמוראים אי וסתות דאורייתא או דרבנן, דלרש"י דוסתות דרבנן שפיר הקילו חכמים ביום הוסת, אבל לר"ת דוסתות דאורייתא שוב א"א להקל ביום יציאה לדרך, דהיאך נבטל איסור דאורייתא. אולם באמת ז"א מוכרח, שכבר ביארנו שר"ת אסור בזה אפילו למ"ד וסתות דרבנן. וכמ"כ מצאנו שיטה מחודשת לאידך גיסא, שאפילו למ"ד וסתות דאורייתא מ"מ י"ל שהתירה התורה לשמש ביוצא לדרך, והוא כמבואר בדברי הריטב"א (בשבועות יח:) שהקשה דכיון שהפסוק אסור לשמש ביום הוסת מדאורייתא, היכי דחינן איסורא דאורייתא משום פקידת אשתו. והביא תירוץ ר"ת ודחאו, ולכן מסיק שיותר נראה לומר שמותר אף תשמיש, ומ"מ הכתוב מבטיחו שלא יבא לידי חטא שתראה בשעת תשמיש. וז"ש הכתוב ופקדת נוך ולא תחטא, והכי גמירי לההיא פירושא דקרא, עי"ש. ומבואר שאף למ"ד וסתות דאורייתא י"ל כן דשרי, וכ"ש למ"ד וסתות דרבנן, וכדקיי"ל. וכיוצ"ב כתב בלחם ושמלה בהערה בדעת הרשב"א.

[איברא שבעיקר פירוש הפסוק אליבא דהריטב"א הנ"ל, הוא פירוש מחודש, שלפי דברי שאר המפ' שהוא אסמכתא וכו', יתפרש באו"ח מעצם הדבר שמתאוה לו ביותר שאז חיוב עליו לפקודה, ואל"כ נקרא חוטא כשלא מקיים מצותו (ואף למ"ד שהוא מדאורייתא, ויתפרש הפסוק לגבי סתם פקידה בעלמא ולא ביום הוסת, שזה הוא חיוב בפ"ע, ובאשר לזה שכבר יש פסוק אחר, וכמו שהקשו בגמ', י"ל בכ"א, ועכ"פ אין זה סתירה בין הדברים), והיינו שאם יפקוד את אשתו ביציאתו לדרך לא יחטא, מאחר שיקיים מצותו ולא יפסידנה עונתה כראוי לה, ואם לא יעשה כן ה"ז חוטא שרואה אשתו משתוקקת לזה ואינו מקיים המצוה.

ואי נמי יש לפרש כדברי הלבוש שמפרש האי ופקדת נוך ולא תחטא, שעי' שהאדם יפקוד את אשתו ביציאתו לדרך, אז יהי ליבו בטוח עליו שיהיה שלום באהלו, שלא תזנה עליו אשתו. והוסיף עוד שגם הוא לא יחטא ע"י ההרהורים רעים, עי"ש. וע"ע בחכמ"א כלל ק"ח ס"ז שכתב שחששו חז"ל שמא תזנה אשתו, כיון שאין בעלה בעיר ואין אימת בעלה עליה, ולפיכך התירו אפילו סמוך לוסתה. וציין בבינ"א שם שטעם זה ע"פ הלבוש, עי"ש. (וע"ע שם שפירש שכל היתר זה הוא רק למ"ד וסתות דרבנן, דאילו למ"ד וסתות דאורייתא אין היתר). וע"ע בבינ"א שם מה שהאריך בזה.

ואיברא שפירוש הלבוש והחכמ"א שפירשו שהצורך בזה שמא תזנה וכו', לכאורה יש להקשות עליו דאם זה החשש היאך נתיר לאדם לצאת לדרך, ולא נחוש שמא תחטא, ובפרט כשיוצא בזמן נדתה, הלא יש לחוש לחשש זה, שבכ"ג ודאי אסור לפקודה איך לא נחוש לחשש זה. ואפילו אם נוסע לדבר מצוה נמי יהיה אסור לעשות כן, ובפרט שבהולך לדבר מצוה הא קיי"ל שא"צ לפקודה אפילו בזמנים שהיא טהורה, וכדלהלן, ודוחק לתרץ שזכות המצוה תגן וכו'. ועוד יש להקדק כה"ג בכמה פרטים דלהלן שאפשר להקל בזה. ויש לומר דודאי אין הכוונה בהחלט שתבא לידי זה, דפוק חזי נשים צדקניות וכו', אלא הכוונה שיש איזה חשש רחוק, ונצטוינו למונעו כפי האפשר. ואה"נ כשראו חכמים לפוטרו פטרוהו, כיון שאינו חמור כ"כ, ואף כשציוו על כך לא קראוהו אלא בלשון "מצוה". ואנ"י י"ל שחשש שמא תזנה אשתו אין הכוונה באיסור החמור, אלא הכוונה שיגרום לה הרהורי עבירה וה"ז מעין מחשבות איסור, וזנות פירושו סטיה מדרך היושר, כמש"כ המפ' הפשטנים, וא"כ גם מזה רצו חז"ל להמנע (ובפרט שע"י דברים אלו בסוף באים לידי עבירות חמורות, וכמש"כ בסוטה כל הצופה בנשים סוף הוא בא לידי עבירה, וה"ה שלאשה אסור להרהר במחשבות זנות, והוא איסור דאורייתא דלא תתורו וכו'). ואעיקרא י"ל שהכל כראות עיני חכמים, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וממילא אם אפשר צריך לקיים עונתה, ואם א"א לקיים עונתה ממילא לא יבא איסור עי"ז. ודו"ק היטב.

אכן יש לצייין שכ"ז כתבנו לרווחא דמילתא אליבא דהלבוש, ומצאנו שגם בשבט הלוי התייחס לדבריו, אולם מדברי הרבה מהפ"ו משמע שלא נקטו אלא מעצם שמשתוקקת והוא עיקר החיוב, ויש ליישב, ומ"מ נראה שעיקר הטעם הוא מעצם שמשתוקקת, ומשום מצות עונה. ודו"ק].

שיטת השו"ע

ועכ"פ לדין דקיי"ל שוסתות דרבנן מדברי כל הראשונים, יוצא איפוא דמשרא שרי. ואכן כן פסק בשו"ע סימן קפ"ד ס"י שהיוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לוסתה. ע"כ. ומה שכתב "לפקוד" ודאי דהיינו בתשמיש, שכן הוא פשט הלשון בכל מקום שפקידה היינו תשמיש (זולת כשנרצה לדחוק לאיזה סיבה, וכמו שדחק ר"ת הכא, אז נימא שאינו כפשוטו), וכן מבואר ברמ"א שהבין כן בפשיטות

עיי"ש (עי' ברמב"ם פ"ד מהל' דעות), וא"כ צ"ע איך אמרין כאן שחייב לפוקדה, וכמש"כ בגמרא, ואף השו"ע פסק כן לעיל מיניה בסימן ר"מ, והיאך יסתור עצמו. וביותר קשה שהרי מתירים אפילו ביום הוסת, וכבר הזכיר מזה הש"ך כאן סקכ"ד ועוד.

ומצאנו בזה כמה תירוצים באחרונים, א'. במג"א שם סקכ"ט כתב דהתם מיירי מצד הרפואה ובזה אה"נ שאינו טוב לגוף, אולם ע"פ ההלכה אה"נ שחייב לפוקדה. ב'. ברמ"א שם סט"ו ובסט"ז שם כתב ליישב שעיקר הקפיידא ע"פ הרפואה הוא כשהולך ברגליו דקשה לו התשמיש, ומה שאמרו שחייב לפוקדה היינו בהולך בקרון או בעגלה, וע"ע בט"ז שם שציין כן למהרש"ל באהע"ז סימן כ"ה. וכ"כ כאן בבלי"י בשם עטרת זקנים. ג'. בט"ז שם ובמג"א שם כתבו בשם הלבוש דלא אסרו מצד הבריאות אלא דווקא באותו יום עצמו שיוצא, אבל בלילה שלפני כן שפיר דמי. ד'. התם מיירי שאשתו הולכת עמו ואז אין לו חיוב עונה, וממילא אסור לבעול. ע"כ. ותירוצים אלו הובאו בששה"ל סימן קפ"ד ס"י על הש"ך סקכ"ה דמסתבר דכל תירוצים אלו להלכה.

אמנם יש לעמוד ולבאר, דבתירוץ הראשון אינו מחוור מאי קאמר שמצד הרפואה אסור ומצד הלכה מותר, הלא עדיין קשה היאך יתיישבו שני הענינים, ובפרט שהשו"ע הביא ב' הלכות אלו והיאך יסתרו זה את זה. ובפשטות היה אפשר לומר שבאמת מצד הרפואה אסור אבל מצד ההלכה חייב, וכיון שמצד ההלכה הרי הוא חייב, שוב אינו יכול להמלט מזה, ונצטרך לומר שאף שאינו בריא כ"כ, והתורה אמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם, מ"מ י"ל שאינו כ"כ קשה. איברא שז"א נהירא, אחר מה שאמרו בגמרא דגיטין (דף ע.) שהוא דבר קשה מאד לגוף. וי"ל בזה ואין להאריך.

[אמנם יש ליישב באופן אחר שאע"פ שהוא קשה לגוף, מ"מ עדיף לן לעשות כן כדי שלא תזנה אשתו, ואף הוא לא יחטא וכנ"ל. (וכבר אחז"ל גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, והכא נמי עדיף להקל קצת בבריאות הגוף מספק עבירה). ויש להוסיף בזה שהרי גם בכל מצות עונה שהאדם מחויב בה, הדין הוא שאף אם הוא קצת חלש וכדו' אפ"ה צריך לקיים עונתו, וכמוכן שאין המדובר כשיש לו חולי או חולשה מיוחדת, אלא כוונתינו לומר באופן שהאדם אינו בריא כ"כ, וכמו שבעו"ה ירדה חולשה נוראה לעולם ואפ"ה מחויב. ויבואר עוד שהרי הרמב"ם כתב שע"פ הרפואה אין לבעול אא"כ הוא מרגיש כל מיני הרגשות בגופו המכריחות אותו לכך, עיי"ש בהל' דעות, ואעפ"כ באו הפו' בסימן ר"מ וכתבו שאם יתנהגו כהרמב"ם א"כ בטלת מצות עונה לגמרי בזה"ז, ומבואר שאף אם יש איזה חולשה ורעיונותא אפ"ה צריך לקיים עונתו. וגם באשה מצאנו כן שאע"פ שקשה לה התשמיש כגון בו' חדשים ראשונים, וכמש"כ בגמ' (בנדה לא.), אפ"ה משועבדת לו למצות עונה, וכמש"כ בשיעו"ט פ"א, והוכיח כן ממש"כ (בנדרים כ:.) שגם לביאה שלא כדרכה דהוא צער לה משועבדת. ואף אמנם שמכל זה היה אפשר לחלק ולומר דכאן הוא קושי גדול יותר ומסוכן יותר, מ"מ הראנו שיש פנים לומר שאף שיש קצת קושי אפ"ה יש מצות עונה. ונפ"מ גם כאן בגווני שאינו גרוע כ"כ, ודו"ק היטב. ואז"נ יש לומר באו"א בדרך חידוד, שזכות המצוה תגן בעדו שלא ינזק כיון שעושה מצות ה'. והעירוני לנכון שכפי שהבאנו לעיל מדברי הריטב"א שהכתוב מבטיחו שלא יבואו לידי חטא בשעת תשמיש, וזהו גופא הכתוב, כך י"ל גם לעניינו עד"ז שממילא יוצאת הבטחה שלא ינזק. וחשבתי להוסיף ולומר כן בדרך דרש בפסוק ופקדת נוך ולא "תחטא", שאין ענינו חטא, אלא הוא ענין מכשול וחסידות, וכענין שאמרו במלכים א' פ"א והייתי אנו ובני שלמה "חטאים", עיין שם בפרש"י ובמפרשים, ודו"ק. והעירוני באו"א שיש לפרש גם בזה שהוא מלשון חטא, ור"ל ופקדת נוך ולא תחטא, היינו שלא יהיה לך חטא של ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ע"כ. וחשבתי לבאר זה בב' אופנים, או סתם כך שלא יהיה חטא. או שהכוונה לומר שלא יגרם לך נזק, ואז ממילא לא יהיה בזה חשש של ונשמרתם].

והנראה שאדברה בתירוץ זה הראשון (הנ"ל) כלולים כל התירוצים האחרים, והיינו שכולם נכונים ושווים אחד להם (ואף אם לא נתכוון לזה, והיינו בפרט לתירוץ השלישי, וכוונתו רק לתירוץ ב' דו', מ"מ לקושטא דמילתא לדידן נכלל בזה גם תירוץ השלישי), והיינו שאין הכי נמי אם זה באופן שקשה לגוף אין בו חיוב פקידה ביום יציאה לדרך [וממילא כיון שאין בו חיוב שוב אסור לשמש ביום הוסת, דאדעתא דהכי לא התירו חז"ל, ופשוט]. וכל הנידון שחייבו חז"ל ביום יציאה לדרך, ובכללו התירו אף ביום הוסת, היינו דווקא באופנים שאינו קשה לגוף, ובזה נכלול אנו כל תירוצי האחרונים, והיינו שבלילה קודם אין שום קפיידא, וכל הקפיידא הוא דווקא ביום, וזאת ועוד שאף בלילה נמי א"צ אם אשתו הולכת עימו, וכמו"כ אין קפיידא אפילו בו ביום אם נוסע בקרון ובמנוחה, ודו"ק.

פרק ב

פרטי הדינים בענין פקידה ביוצא לדרך [וביום הוסת] חיוב פקידה ביוצא לדרך

א]. אדם היוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו בתשמיש לפני יציאתו [ואף שהשו"ע נקט בלשון "צריך", כתבנו בלשון חייב כלשון הגמ', וכמשנ"ת דאף כוונת השו"ע כן, והוא מחיובי מצות עונה].

אם היא מוחלת

ב] אם האשה מוחלת לו על זה, מן הדין הוא פטור [כ"כ המג"א סימן ר"מ סקכ"ט, והגר"ז ביו"ד כנ"ל, וע"ע בששה"ל כאן אות ד' דמסתבר שאם אשתו מוחלת לו א"צ לפוקדה, ע"כ. וכאמור שכ"ה בפו]. אלא שצריך לדעת בבירור בשאן היא מוחלת, משום שבהרבה מקרים ובדרך כלל היא מוחלת מחמת בוש או אילוף וכיוצא, ובאופן כזה אינו נחשב מחילה, ונוסף ע"ז שאפשר שמ"מ אין זו דרך טובה [וכמשנ"ת שחז"ל רצו בדווקא שיפקדנה כדי שלא תחטא, לא הוא ולא היא (וכמש"כ הלבוש וחכמ"א). ובמחילה בעלמא אפשר שאינו מועיל כ"כ וכנ"ל,

מועלת אפילו בחיוב עונה של תורה, כ"ש בשל דבריהם, ובמוסגר ציין לעיין במנחת יעקב בשם רש"ל, ודו"ק. עכ"ל. ומבואר שרצונו לתרץ קושית המהרש"ל ולפרש שמה שאמר הסמ"ג שהמחמיר תע"ב, היינו שיחמיר לדבר על ליבה ולפייסה כדי שתמחול לו, ובזה יוצא הכל, ומיושבת קושית המהרש"ל. אולם לענ"ד קשה לסמוך ע"ז למעשה, חדא דפשטות הפו' משמע דבעינן דברי ריצוי כמות שהם, שבזה תספק האשה את יצרה, ועוד דאין ברור כ"כ מה יועיל המחילה לפי טעמא דמילתא שכתבו הלבוש והחכמ"א הנ"ל שהחשש הוא שמא תזנה אשתו [ובדוחק י"ל שכאשר היא יודעת שהדבר תלוי בה, אם היא מוחלת לו או לא, ה"ז כעין בחינה של פת בסלה, ואף שאח"כ הוא הולך מהני לה לספק יצרה]. ועוד נ"ל שאין לסמוך ע"ז למעשה, דמי יודע אם מחילתה היא בלב שלם, או שהיא מוחלת רק מחמת ההכרח או מחמת הבושה, והרי איזו אשה תאמר לבעלה שאינה מוחלת לו, ולכן אין להקל בזה.

[איברא שמצאנו במג"א סו"ס ר"מ שכתב כעין דברי המהרש"ל גבי היוצא לדרך, שברמב"ם כתב שביום יציאתו לדרך לא ישמש לא לפניהם ולא לאחריהם, והקשה המג"א דהלא משום מצות עונה הוא מחויב, ותירץ שהרמב"ם לא דיבר אלא מצד הרפואה, ובגמרא דיברו מצד הדין "אם יכול לפייס עד שתמחול", ע"כ. ומבואר דמהני מחילה. ואמנם מצד הדין אפשר ליישב הענין דמהני, אולם למעשה נראה דאינו שכיח כ"כ לדעת אם מוחלת בלב שלם וכו']. ואכמ"ל.

מה מותר לפי הרמ"א

ויש להוסיף עוד הערה אחת לדעת המחמירים שאסור לפוקדה בתשמיש ורק בדברי ריצוי שרי, מה מותר, דהנה לדעת ר"ת שם משמע שההיתר הוא רק בדברים שידבר על ליבה דהוי ריצוי וכו', אבל חיבוק ונישוק לא הזכיר ולא מיד, ואפשר איפוא שהוא אסור, אולם ברמ"א כאן מבואר להדיא שההיתר הוא גם בדברי ריצוי וגם בחו"י, שהרי כתב וכבר נתבאר דכל מיני קורבה ואהבה שרי מלבד תשמיש, ע"כ. וכוונתו למבואר לעיל בסעיף ב' שביום הוסת מותר אפילו חיבוק ונישוק (ועיין מה שכתבנו שם לדעת הרמ"א). ומסתבר כוונתו לומר דממילא בזה א"צ להחמיר, ואדרבה שכך ראוי לו לעשות לפוקדה בדברי ריצוי ובחיבוק ונישוק. וע"ע בש"ך סקכ"ז שכתב לבאר שאפילו חיבוק ונישוק מותר. ואף שכתב לעיל בסק"ו בשם הב"ח שהמחמיר בחו"י ביום הוסת תע"ב, מ"מ ביוצא לדרך אין להחמיר כלל, כיון שי"א שאף בתשמיש שרי, עיי"ש. ובמפ" כתבו שאפילו להט"ז שחו"נ אסור מדינא, מ"מ מותר ביוצא לדרך. ועי' חוו"ד.

ומ"מ אם מותר חו"י הא ודאי שצריך לפקדה בזה יותר מדברי ריצוי, שהרי בודאי שאם אינו יכול לעשות תשמיש שיעשה כל מה שהוא יכול. ולפ"ז צ"ע על לשון ר"ת שלא הזכיר אלא דברי ריצוי, ואמאי לא התיר אף חו"י. ונ"ל ליישב בדברי ר"ת מבואר שדבריו אמורים הן למ"ד וסתות דאורייתא והן למ"ד וסתות דרבנן, וממילא י"ל דבזה תלוי הנידון דלמ"ד וסתות דרבנן ודאי שרי בחיבוק ונישוק, ויבואר דלא מבעיא לדעת הש"ך שהוא רק חומרא דשרי, אלא אף להט"ז שהוא מדינא נמי י"ל שכ"ז דווקא ביום הוסת בעלמא, אבל ביוצא לדרך שמן הדין אף תשמיש שרי (ואף להרמ"א שהמחמיר תע"ב, מ"מ מן הדין מותר, וכנ"ל), שפיר י"ל שלא נחמיר כ"כ בחו"י. אולם למ"ד וסתות דאורייתא בזה יש להחמיר טפי, ובעיקר למ"ד שהוא אסור מן הדין, ודו"ק. וכיון שר"ת איירי אף למ"ד וסתות דאורייתא, לכן חשש להחמיר בזה, אולם לדידן דוסתות דרבנן בודאי שיש להתיר חיבוק ונישוק בשופי, וא"ש דברי הרמ"א. וע"ע בפרי דעה כאן, ובששה"ל אות י', וכ"כ גם בפרד"ר בש"ח סקכ"ז ובסוג"כ סימן ב' בסיג' לפרשיות ס"ה.

וכיון שמותר לעשות חיבוק ונישוק ה"ז צריך לעשות כן, ואדרבה חיוב איכא, דכבר מצאנו בפוסקים שחיבוק ונישוק הוא ג"כ מכלל מצות עונה, וכמש"כ בשו"ת אגרות משה חאהע"ז ח"ד סימן ס"ו שהוא מחיוב המצוה לשמח אשתו, וכ"כ עו"א. וע"ע בזה בשו"ת עולת יצחק בכ"מ [ואין זה כענין חיבוק ונישוק ביום הוסת, שכתבו בו שהמחמיר תע"ב, שבהן מן הסתם ראוי לו להחמיר אם הוא נוהג כאותם פו', דהתם הוא מן הסתם שכבר פקדה לפני"כ, אולם כאן ביוצא לדרך שיש לה תאוה מיוחדת כדפרש"י לעיל א"כ ה"ז בחיוב עונה, וצריך לקיים עונתו ולא להחמיר בזה, ומה גם שיש לחלק בין סתם יום וסת שאם יבוא עליה יעבור איסור, משא"כ כאן שאף אם יבא עליה לא יעבור איסור מאחר שמן הדין מותר לכו"ע, ורק בדרך חומרא כתב הרמ"א שהמחמיר תע"ב, ודו"ק].

סיכום כללי להלכה

ולסיכום, לשו"ע מותר לפוקדה ביום הוסת אפילו בתשמיש, ולרמ"א מן הדין מותר והמחמיר תע"ב, ולשיטתו יהיה מותר לכתחילה רק דברי ריצוי או חיבוק ונישוק, וכמשנ"ת. ולדעת כמה אחרונים במציאות כיון שאין ברור אם מוחלת באמת, ושיטת התוה"ש שעדיף ביותר הוא להמנע מיציאה לדרך, אולם כאשר אי אפשר להמנע מזה לא נתברר דעתו להלכה, שבאמת אין זה מוחלט לנהוג כהרמ"א, איברא שדברי הרמ"א מקורם מהסמ"ג, ובודאי יש שום תשובה, ובפשטות י"ל דהיינו משום שחשש לדעת ר"ת, וס"ל שעדיף חומרא זו של פרישה ביום הוסת, מחומרא של תשמיש ביוצא לדרך, ואין להאריך. ומ"מ הנהגים כהשו"ע שפיר דמי לנהוג בזה כהשו"ע, ואין להם להחמיר בזה כיון שזה חומרא דאתי לידי קולא, ולהלן ביארנו ב' טעמים מ"ט הוי קולא, א'. שמונע מצות עונה דאורייתא, לפי"ד רוב הראשונים ושו"ע. ב'. דהא כתב הלבוש וחכמ"א ועו"א שיש לחוש לזה כדי להצילה מהחטא, וכן להצילו מהרהור עבירה. ודו"ק.

ענין הבריאות כשבוטל ביום יציאה לדרך [בכלליות]

ופש גבן לדון ממה שמצאנו בשו"ע סימן ר"מ סט"ו שפסק עפ"ד הרמב"ם שלא יבעול לא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך שקשה לו,

לדעת השו"ע שאפילו בתשמיש שרי (ולכן כתב כן בפשיטות שאפילו בתשמיש שרי, ואין זו תוספת בעלמא, אלא זה פירוש השו"ע גופא). ובלאו הכי ממקומו הוא מוכרע כן שאפילו בתשמיש, וכמו שביארנו דכיון דבפשטות הדבר תלוי אי וסתות דאורייתא ודרבנן, ואנן קי"ל וסתות דרבנן (עיין בב"י בסעיף ב' ובסעיף ט'), א"כ שרי אף בתשמיש. ואיברא דאשכחן לר"ת (ביבמות סב.) שאף למ"ד דרבנן אסור וכנ"ל, אולם שאר פו' לא נקטו כן. וכן נקטו רוב הראשונים דמה"ט שרי אפילו ביום הוסת, וודאי זוהי דעת השו"ע. ופשוט.

ומה שכתב השו"ע בלשון "צריך" לפקוד את אשתו, ולא נקט בלשון "חייב", כלשון הגמרא, לאו דווקא הוא ובודאי שאף לדידיה הוא חיוב, ואף אמנם שמצאנו שדנו בפו' טובא בענין לשון "צריך" אם הוא חיוב מדינא או לכתחילה וכדו', אולם כבר כתבנו שהכלל בזה אינו מוחלט ותלוי לפי עינו, וממילא גם כאן הוא חיוב, ועוד הוא מוכרח שהרי כל שיש היתר לפקוד אותה, שוב הוא נעשה חובה מכלל מצות עונה (עיין שאלת יעב"ץ ח"ב ס"י ועוד).

[ואיברא שלכאורה אינו מוכרח לומר כן דממילא יהיה חיוב, שהרי חזינו להרמ"א שכתב שהמחמיר תע"ב, ומבואר שלא חשש לומר דממילא אם צריך מדינא יהיה זה חיוב, אלא אדרבה המחמיר תע"ב. אולם ז"א קשה, חדא דאכן המהרש"ל והובא בתוה"ש וגר"ז ועו"א הקשו על הרמ"א, דמה שייך בזה חומרא וכו' וכדלהלן, ועוד, דמ"מ החומרא בזה אף לפי הרמ"א הוא משום שחשש לדעת ר"ת ודעימיה שמחמירים בזה, וה"נ הוא החמיר לחוש לדעתם, ובפרט לפי הפירושים של המפרשים בדעתו, ויוצא איפוא שאם באמת נקטינן כהסוברים שצריך לפוקדה שוב הוא חיוב, זולת אם יבא משהו צדדי ליישב הענין, וכגון שתמחל וכו'. ודו"ק].

בשעת הוסת ממש

ולא רק ביום הוסת, אלא אף בשעת הוסת נמי שרי מדינא, שהנה נחלקו בזה הראשונים, דהנה הרא"ה בבדק הבית כתב שלא התירו לשמש אלא לפני שעת הוסת, אבל לאחריו וכ"ש בשעת הוסת עצמו אסור לו, עיי"ש. (וע"ע גם בריטב"א בשבועות יח: שבשעת הוסת ממש וגם סמוך לו הוי מן התורה, ושכן דעת הרמב"ם). אולם הרשב"א במשמרת הבית שם כתב שאפילו בשעת הוסת ממש הוי מדרבנן, ושכן דעת הראב"ד. וכן כתב הטור באהע"ז סו"ס כ"ה שמוותרת בשעת הוסת. וכן מדברי הראשונים מוכח שאפילו בשעת הוסת הוי דרבנן, עיי"ש ב'. וכיון שכן ממילא יש להתיר ביוצא לדרך אפילו בשעת וסתה ממש, כיון שכל ההיתר הוא משום דהוי דרבנן, וה"נ ל"ש. ודו"ק. [ואף אמנם שבשו"ע נקט בלשון שמותר "סמוך לוסתה", נ"פ דלאו דווקא הוא, ובכ"מ חזינו שקראו ליום הוסת סמוך לוסתה, ונתכוונו לכל היום כולו, ובפרט לפי מה שיבואר בדיבור הבא, שהוא בהכרח כן דמן הסתם הכל הוי סמוך]. ואמנם מצאנו בחו"ד בחידושים סקכ"ח שכתב בפשיטות בדיו היוצא לדרך, שבשעת הוסת ממש אסור, וע"ע בברכ"י זב"צ שם. אולם הדבר תמוה אחר דקי"ל שאף בשעת הוסת ממש הוי דרבנן, וכמש"כ רוב ככל הראשונים, וכן פסק השו"ע בכ"מ דבשעת הוסת נמי דרבנן, וממילא אף בנידו"ד צריך להיות מותר [ויתירה מזו, שאם כדבריהם שבשעת הוסת עצמו אסור, א"כ היה צריך להיות אסור בכל יום הוסת, שהרי מבואר בש"ך בסעיף ב' ובהקדוות הכסף שם בבבארי שיטת האו"ז דלמעשה יש להחמיר כמותו, משום שנשים שלנו אין להם שעה קבועה לראות בה, וכל היום הוא כמו שעת הוסת שלה. ואכן כן כתב במלבושי טהרה כאן בנידונינו, דמה"ט יש לאסור ביוצא לדרך כל העונה, עיי"ש. (הגם שהרבה פו' לא נחתי להכי). אולם להאמור דאפילו בשעת הוסת הוי דרבנן, ה"נ מותר בכל היום כולו].

שיטת הרמ"א אם מותר בתשמיש

לדינא, הנה השו"ע פסק להתיר לשמש ביום יציאתו לדרך, והרמ"א כתב לבאר שאפילו בתשמיש שרי, ושוב כתב דמ"מ המחמיר בזה תע"ב. ע"כ. והיינו דלמעשה ס"ל שראוי להחמיר. [ואף שבתחלה כתב דאף בתשמיש שרי, ולכאוי ה"ז כמו סתם ויש, שבתחלה סתם להתיר ואח"כ הביא שהמחמיר תע"ב. ואכן ראיתי באחרונים שרצו לפרש כן בדברי הרמ"א. אולם לענ"ד ז"א נכון, א'. שיש לומר שמה שכתב ואפילו בתשמיש, הוא פירוש לדברי השו"ע שכתב שמותר לפוקדה, ולזה מפרש דהיינו בתשמיש. ב'. שהרי כשכתב והמחמיר תע"ב לא כתבו בלשון י"א, אלא בסתמא קאמר לה, ובודאי דהכי פסק להלכה. (ועי' בדברינו בהל' שבת סימן ש"ז ועוד מה שדקדקנו בלשון הרמ"א, ויל"ב). ואמנם באו"ח סימן ר"מ סתם הרמ"א להתיר בזה כדברי השו"ע. (וכבר הקשה כן הש"ך כאן סקכ"ו), יש לומר דלא חש כ"כ לפרש, כיון שבלא"ה מעיקר הדין הוא מותר, שהרי אף הרמ"א לא כתב לאיסור אלא רק שהמחמיר תע"ב. (ועיין כיצ"ב בתפא"צ סקי"ב). ולכן סתם כפי עיקר הדין, ובפרט שעיקר מקומו השייך להלכות נדה הוא כאן. ודו"ק.

והמהרש"ל (בביאוריו על הסמ"ג שכתב האי לישנא דהמחמיר תע"ב), הקשה דאין שייך לומר שהמחמיר תע"ב, הא חומרא דאתי לידי קולא היא, דכיון שאמרו חייב אדם לפקוד את אשתו, א"כ אדרבה מי שמדקדק לקיים המצוה כהלכתה, זהו קרוי חומר. ואילו היה אומר בלשון "מותר", היה אפשר לומר שיחמיר ע"ע, אבל כשאמר חייב אדם לפוקדה, א"כ אדרבה צריך לעשות כן. וכתב ע"ז כמה תירוצים, ולבסוף מסיק אי נמי הכי קאמר המחמיר ע"ע ומונע מלילך בדרך סמוך לוסתה כדי שלא יכניס עצמו בספק תע"ב. ע"כ. והביאו התוה"ש סקי"ט, וכתב שזה אינו כהרמ"א שמפרש שהמחמיר היינו לפקדה בדברי ריצוי, וסיים התוה"ש שנראה לו נכון לנהוג היכא דאפשר כמהרש"ל שאז יוצא לכל הדיעות, ע"כ. והיינו דאם א"א למנוע מהליכתו לדרך אה"נ שנפוסק כהרמ"א, אולם לכתחילה יש לנהוג כמהרש"ל.

והגר"ז בסקל"ג כתב בזה"ל: דברי ריצוי שפייסנה וידבר על לבה דברי ריצוי ופיוסים, עד שתתרצה ותמחול לו, ויוצא לדברי הכל כי מחילתה

וכ"מ מסתימת הפו'. ולכן נראה למעשה שיש להחמיר לפקדה ממש בתשמיש, ולא לסמוך על מחילתה. [וכל שכן אם לא קיימו עדיין מצות פריה ורביה, וכמש"כ בששה"ל שבזה יש להחמיר שחייב לפקדה].

ענין הבריאות

ג. ע"פ הרפואה אין לשמש ביום שיוצא לדרך וביום שבא מן הדרך, משום שהוא קשה לגוף (רמב"ם ושו"ע). אולם כל זה דווקא כשבוועל באותו יום ממש, אבל אם בוועל בלילה שלפני יציאתו לדרך אינו קשה לגוף, ולכן הוא חייב לפקדה בתשמיש. [כן תירצו כמה אחרונים את הסתירה בשו"ע, וכל"ל בפרק א', והוא תירוץ ברור ומוכרח].

ואף כשהוא בוועל באותו יום ממש שיוצא לדרך, אינו קשה כ"כ לגוף אלא אם הוא הולך ברגליו בדרך, אבל אם הוא נוסע, אינו קשה כ"כ לגוף וחייב לפקדה. [גם זה אחד מתירוצי האחרונים על הסתירה הנ"ל וגם הוא להלכה, וכמש"ש. וע"ע בפ"ת כאן סקכ"ד שכתב בשם שו"ת תשובה מאהבה סי' ל"ד ששיעור הדרך בזה הוא י"ב מיל, וכבר העירו בדע"ת למהרש"ם ובששה"ל כאן ועוד באחרונים שהרבה טועים וחושבים שכונתו לנידון פקידה ביום הוסת, אולם באמת כוונתו הוא לענין הקושי לגוף כפי הנידון, שהוא באופן שהולך י"ב מיל]. אמנם בנסיעה ארוכה שמעיפת וקשה לגוף כמו הליכה נראה שפטור מלפקדה (ששה"ל). ודבר זה א"א לפרשו ולפרטו כיון שהוא תלוי לפי הענין באשר הוא, ולכן למעשה אינו תלוי בשיעור הנסיעה של י"ב מיל אלא תלוי לפי האדם, ולפי סגנון הדרך. וכן תלוי אם הוא הנהג או שהוא יושב ברכב והרכב מסיעו, שבזה קל יותר.

זמן הפקידה

ד. ובזמן הפקידה בשעה שיוצא לדרך, היה אפשר לדייק מלשון הגמרא והפ"י "בשעה שהוא יוצא לדרך", דהיינו שהוא סמוך ליציאה ממש (שאינו משתוקק לו), אינו באותה העונה עכ"פ (וכ"כ המג"א בסיומן ר"מ סקכ"ט), אולם מדברי האחרונים שם לחד תירוצא שהפקידה הוא בעונה סמוכה לעונה שיוצא בה (משום ענין הבריאות), צ"ל דמה שאמרו "בשעה שיוצא לדרך" לאו דווקא, אלא כל אותו היום הוא הכנה לנסיעה וצריך לפקדה. ואכן כן מבואר בשו"ת הרמ"א סימן קל"ב אות ב' שאין הכוונה שיפקדנה ממש בזמן שיוצא לדרך אלא בלילה שלפניו, עיי"ש. וכ"כ הלבוש בסיומן ר"מ, וכ"כ הב"ח והפרישה באהע"ז סימן כ"ה. וכללענ"ד. והגם שראיתי שיש שנקטו כהמג"א, וכן היה אפשר לדקדק מתירוצי האחרונים הנ"ל באות הקודמת, אולם מסתבר כהרמ"א והאחרונים הנ"ל. ועוד דהא אדם יוצא לדרך ביום (וכמש"כ בגמ' ריש פסחים), ומסתמא יפקדנה בלילה שלפניו, ודו"ק. וכן עיקר. [אלא שיש בזה נפ"מ חמורה לדינא לענין יום הוסת לפי השו"ע שמותר לפקדה, וכן להרמ"א באופנים מסוימים. ובהא אכן צריך הכרעה אימתה הוא, אם באותה עונה או לפניו, ונראה להלכה גם בזה כדברי הפ"י שהוא בלילה שלפני יציאתו].

פקידה ביוצא לדרך ביום הוסת

ה. היוצא לדרך צריך לפקד את אשתו אפילו ביום הוסת, ולדעת השו"ע מותר אפילו בתשמיש ביום הוסת, ואדרבה חייב לעשות כן כנ"ל. [וכ"ה לבני ספרד, ואדרבה אין להחמיר בזה כהרמ"א משום דזו חומרא דאתי לידי קולא, וכמו שהבאנו לעיל מהמהרש"ל ותוה"ש והגר"ז שהקשו כן על הרמ"א, ולכן העיקר כדברי השו"ע. ואין צריך לחשוש שמא תראה בשעת וסתה, שכבר הבטיח הכתוב ופקדת נוח "ולא תחטא", ופירש הריטב"א (בשבועות יח): שהכתוב מבטיחו שלא ימצא דם בשעת תשמיש, והש"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים]. וכבר ביארנו באות הקודמת שההיתר הוא גם בעונה שלפני יציאתו לדרך, וכגון שאם יוצא לדרך ביום ה"ז מותרת בלילה שלפניו, אף שהוא יום הוסת.

ולדעת הרמ"א מן הדין מותר בתשמיש, והמחמיר שלא לפקדה בתשמיש תבא עליו ברכה. [אמנם אינו מדינא אלא חומרא וכמשנ"ת לעיל, וכ"כ בשבה"ל וכו', וזה דלא כהאג"מ ח"ג סי' נ"ח שחשש בזה לדינא, דז"א להלכה]. אבל מכל מקום הרי הוא מחויב לפקדה בשאר דברי רציו, ואף בחיבוק ונישוק (כמו שנתבאר לעיל בפרק א' בביאור שיטת הרמ"א שאף חו"נ מותר לדבריו, ואדרבה כך צריך לעשות מחובת פקידה ליוצא לדרך, וע"ע בששה"ל). אמנם כל זה בתנאי שלא יבא לידי הוצאת זרע לבטלה, שהוא אסור, וכל אדם מכיר בעצמו, וינהג לפי טבעו (ענין ששה"ל אות י', וע"ע שם ע"ד הש"ך).

פרטים בהנ"ל לדעת השו"ע

ו. להשו"ע שמותר אף בתשמיש, הוא אפילו בשעת הוסת ממש, וכל שכן בשאר עונת הוסת (כמשנ"ת לעיל). אמנם צריך להזהר: א. שתתן דעתה על עצמה אם אין לה הרגשות של וסת הגוף, והם מיחושים שרגילה בהם לפני קבלת וסתה, שאז היא אסורה לבעלה אפילו בשעה שיוצא לדרך. ואפילו כשבדקה עצמה ומצאה טהורה [כן העירו האחרונים, עיין בתפכ"מ ובפרדס רימונים וה"ד בדרכ"ת, וכ"כ עוד מן האחרונים שבה"ג אסורה אפילו אם בדקה עצמה, משום שזהו יום הוסת שעלולה לראות בו, ויש לחוש בו ביותר, ודו"ק]. ב. וכן תבדוק עצמה קודם תשמיש כשהוא יום וסתה [כ"כ בתפכ"מ שם ובשערי טהרה ובששה"ל ועוד. ובאופן זה ראוי להסמך הבדיקה לתשמיש (וכ"ה בתפכ"מ שם שאפילו אם בדקה עצמה בתחילת העונה, תחזור ותבדוק עצמה קודם תשמיש). ועי' לעיל ריש אות ד'].

פרטים בהנ"ל לדעת הרמ"א

ז. להרמ"א שנוטה להחמיר בתשמיש ביום הוסת, מ"מ יש להקל באופנים מסוימים: א. אם זו עונת אור זרוע יש להקל לשמש בה, אף

הנוהגים להחמיר בעלמא עונת או"ז. [וכ"כ בפתחי תשובה סוסקכ"ב בשם החת"ס הגם דמיייר בצירוף מסוים, ובששה"ל בסעיף ב' על הט"ז ועוד מן האחרונים, ופשוט]. וכן יש להקל בזה בימי המבוכה [פשוט, ועמש"כ לעיל בס"ב בענ"ז]. ג. וכן יש להקל בזה לפעמים במקום שהוא ספק וסת. [ענין בסי' קפ"ט כמה סוגי ספיקות, ובכמה אופנים יש להקל דהוי ס"ס לקולא. ועו"ל, ודו"ק]. ד. ובעונה בינונית אין להחמיר בזה אף להרמ"א, אלא ביום ה' ובאותה העונה שראתה בה, אבל בעונה שניה שביום ל' (שיש מחמירים כהכ"פ) או ביום ל"א (שיש מחמירים כהחו"ד) אין להחמיר בנידון ד[כנ"פ לפמשנ"ת לעיל בסיומן קפ"ט ס"א בענין עו"ב שמעיקר הדין לא היה לנו להחמיר כלל זולת באותה עונה ביום ל', עיי"ש בבעז"ה. ודו"ק. ואמנם שו"ר בשיעור"ט פכ"ג שהיקל בזה ביום ל"א, אבל בעונה אחרת שביום ל' כהכ"פ החמיר, עיי"ש. (וכנראה שהחמיר בזה טפי כהכ"פ משום שהיה לו סמך מגמרא). אולם לפמשנ"ת שם שמן הדין הדבר מותר, ואינו אלא חומרא בעלמא, שפיר יש להקל, ובפרט שמן הדין מותר ביוצא לדרך אפילו ביום הוסת ממש, ואף להרמ"א אינו אלא שהמחמיר תע"ב, וכנ"ל].

יוצא לדרך וליל טבילה

ז. אם הוא יוצא לדרך והוא ליל טבילה, הנה לפי השו"ע ודאי מותר, אבל לפי הרמ"א המחמיר תע"ב וכנ"ל. [נהנה בחת"ס סימן ק"ע דן ביוצא לדרך והוא ליל טבילה אי שרי בצירוף שתיהם, וכתב לאסור כיון שלשיטתו מה שכתב הרמ"א להחמיר ביוצא לדרך אינו פשוט, שלדעתו אסורה מדינא זוסתות דאורייתא וכו', עיי"ש. וה"ד בפ"ת סוסקכ"ג. אולם לדין זוסתות דרבנן בלא ספק אינו אסור, ונשאר הדין ככל יוצא לדרך דלהשו"ע מותר, ולהרמ"א המחמיר תע"ב, וככל הנ"ל, וזה ודאי לא מסתבר שלהרמ"א יהיה מותר לכתחילה בגלל שיש כאן עוד צירוף, שהרי שקולים הם, וחדא בכלל חבירתה הוא, ולכן הדין בזה ככל היוצא לדרך, ודו"ק].

פרק ג

עוד תנאים בדין היוצא לדרך שיעור "היוצא לדרך"

א. הנה בפוסקים לא נתבאר מהו שיעור היוצא לדרך, ובפתחי תשובה כאן סקכ"ד כתב בשם שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ל"ד ששיעור הדבר בזה נראה שהוא שנים עשר מיל, עיי"ש. ומשמע לכאור שזהו השיעור של יוצא לדרך בענינו. אולם כבר העירו האחרונים שהמעין בתשובה מאהבה יראה שדבריו אמורים לענין קושי לבריאות הגוף המבואר ברמב"ם ושו"ע ס"ס ר"מ, ולא לענין חיוב פקידה ביוצא לדרך, וכמו שהעיר בזה בתורת חיים סופר סימן ר"מ סקכ"ד. וכן העירו המהרש"ם בדע"ת והשבה"ל, ועוד באחרונים.

ומצאנו בזה ב' דרכים, חדא בספר תורת חיים שם כתב שכפי הנראה השיעור הוא באופן שלא יספיק לחזור לביתו כשתגיע העונה שחייב בה, ולכן חייב לפקדה טרם שיצא לדרך, אבל אם הוא כבר קיים מצות עונה, וגם יחזור לביתו כשתגיע העונה הבאה שחייב בה, אין חייב לפקדה בתשמיש. ע"כ. וה"ד בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן י"ז, וכעין זה כתב גם בהגהות העיב"ץ (עמ"ס יבמות סב). שהיוצא לדרך היינו משום שפירש ממנה ולא תדע עת בואו, והיינו שודאי פורש לדרך רחוקה, אבל אם הדרך קרובה כדי שישבו לביתו קודם שתעבור העונה הקצובה לה, נראה שאינו חייב להוסיף על עונתה [והוסיף דמ"מ כ"ז הוא בעונת פועלים או טיילים, וכ"ש לת"ח שחוזרים בכל שבת לביתם, אבל החמרים והספנים שאין חזרתם בטוחה וידועה בבירור, כי לא לאדם דרכו, נראה שחייב לפקדה בעת יציאתו לדרך אפילו כבר קיים עונתו, ע"כ. והוא תלוי ג"כ בדבריו הנ"ל, שכיון שתלוי בעונתו א"כ כיון שלא ידע מתי יבא יש לו חיוב זה]. וה"ד בששה"ל כאן אות ג' ובתשובותיו בח"ב וח"ג, ועוד באחרונים.

ומאידך הנה מסתימת הפ"י לא נראה כדברי כל האחרונים הנ"ל שתלו את הדין במצות עונה, אלא משמע שאפילו אם קיים מצות עונה נמי יש ענין מיוחד, ומעצם סיבת היציאה לדרך, וכמש"כ רש"י שבזמן זה היא משתוקקת ביותר, וכן ראיתי בספר אוצה"ט פ"י הערה ק"ב משם הגר"מ ברנדסדורפר שהעיר ע"ד העיב"ץ דמשמעות דברי הפוסקים הוא שהוא חיוב לעצמו, משום שהאשה משתוקקת לבעלה עקב יציאתו לדרך, ולא משום מילוי חובת העונה, וממילא אפילו אם בזמן חיוב העונה כבר יחזור לביתו יש עליו ג"כ חיוב פקידה, ואפילו אם אינו נוסע למרחק רב וגם לא לזמן גדול [ופרט זה שאפילו אם אינו למרחק רב וגם לא לזמן גדול מסתמא שלמד מהפ"ת על נידון ידיו, א"נ מעצם דנקטו "יוצא לדרך", וכל יציאה במשמע, ואף בגווני שצריך לברך תפלת הדרך או הגומל בחזרתו וכיוצא], ומ"מ הוסיף שמי שרגיל לצאת לדרך ונעשה כעובר ושב בתדירות עד שאינו משפיע עליה להשתוקק אליו מחמת יציאתו לדרך, אז ודאי רק בביטול העונה הדבר תלוי וכהיעב"ץ. עכ"ד. וע"ע שם. ואכן באמת שכ"מ מלשון הפ"י שאינו תלוי בעונה כלל. אמנם לענין היתר ביום הוסת בתשמיש אפשר שראוי לחוש טפי, ועכ"פ אף לדברי הכל אין זה בחיוב פקידה אא"כ ניכר שמשתוקקת לו בעבור יציאתו, אולם אם הוא רגיל בזה וכיוצא אין חשש, וכמו"כ נשים הטרודות בעסקיהן כמו שמצוי היום שהנשים עובדות מבית ומחוץ בכופ"ר נפש"ם, בזה אין קפידא, וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קל"א.

ענין בשבה"ל שהגם שמסכים לדברי העיב"ץ שחייב לפקדה ביוצא לדרך הוא רק אם יחזור לביתו אחר שיעבור שיעור עונה המחויב בה [כל אחד לפי ענינו, ובת"ח הוא מער"ש לער"ש, ושאר בני אדם הוא ב' פעמים בשבוע, וכמש"כ הפ"י], או שנוסע ואינו יודע מתי לחזור [שזה ג"כ בכלל ספק וביטול עונה], מכל מקום כתב שאם נוסע למרחקים לחו"ל, אף שהוא רגיל בכך לנסוע למרחקים, אפ"ה צריך לפקד את

אשתו כדן יוצא לדרך, ואף אם יחזור לביתו קודם עונתו, וכן כשיוצא לצבא למקום סכנה צריך לפקדה. [והיינו שבזה נכלל כל דבר שבצירוף עם היציאה לדרך משתוקקת ביותר כפרש"י, אלא שסובר דמ"מ זה רק בצורה מיוחדת כגון לחו"ל וכו', ודלא כהגרמ"ב הנ"ל, והיינו מפני דס"ל שזה ב' גדרים, ובגדר זה הוא רק בצורה מיוחדת]. והוסיף שם דמ"מ כל זה שצריך לפקדה הוא רק אם אינו לן בביתו לפחות לילה, אבל אם לן בביתו אין לו דין של יוצא לדרך, ע"כ. וכ"ז הוא לפום שיטתיה דתלוי בעונה. אולם לשאר מפ' אינו כן, אלא בעצם יציאה לדרך. ומ"מ נראה דלדין כהשו"ע שמותר אף בתשמיש ראוי לחוש לזה שבקיים עונתו אין חיוב, וכ"ש שלא ביום הוסת, ודו"ק.

ולסיכום יש כמה אופנים: א. אם יחזור לביתו אחר שתעבור שיעור עונתו שחייב בה (לת"ח מער"ש לער"ש, ולכל אדם ב' פעמים בשבוע), או שיש ספק אם יחזור בתוך שיעור עונתו, ואינו דבר מוחלט, ה"ז מחויב לפקדה, ולשו"ע מחויב בזה אף ביום וסת. ב. אם כבר קיים עונתו וגם יחזור לפני עונתו ה"ז פטור, ומ"מ ראוי להחמיר לפקדה אפילו שכבר קיים עונתו. אך יש בזה כמה אופנים, שאם אינה דרך רחוקה מאד ולא מקום סכנה, אף שראוי לפקדה מ"מ אינו חובה, ובפרט כיום שרגילים בזה, וגם הנשים טרודות בעסקיהן ובד"כ אינן משתוקקות כ"כ (אמנם אם יש איהה ספק שמא משתוקקת ה"ז חיוב דאורייתא בלאו הכי בכל אשה, וכמש"כ בסי' ר"מ ועוד). ואם זו דרך רחוקה מאד או שזה מקום סכנה, כגון שהולך לשירות צבא וכיוצא, ה"ז מחויב לפקדה, ומ"מ באופנים אלו כיון שכבר קיים עונתו הקבועה אפשר שיש להמנע מתשמיש אם הוא יום הוסת, אפילו לנוהגים כהשו"ע שמותרת ביום הוסת, כנלענ"ד. [ודע, שיש בזה עוד פרטים שתלויים לפי הענין ולפי המקום ולפי הזמן, ותלוי במה שהוא אדם ולפי האשה, וטוב לעשות שאלת חכם במקום ספק].

הנוסע לדבר מצוה

ב. כל הדין שחייב לפקדה בשעה שהוא יוצא לדרך, הוא רק אם יוצא לדרך לדבר הרשות, אבל אם הוא הולך לדבר מצוה לא, וכמש"כ בגמ' (ביבמות סב). משום דטריד, ופרש"י מפני שהוא טרוד במצוה [ובפשטותו כונתו שזו קולא שהקילו חז"ל שכיון שהוא עוסק במצוה לא הטריוהו, וה"ז כעין העוסק במצוה פטור מן המצוה]. ובנמוקי יוסף ובריטב"א ביבמות שם כתבו לפרש באו"א בסוגיא, דמיייר שלא יצא לדרך אם אשתו צריכה לטבול תוך עונה אחת (ועיין במהרש"ל ביש"ש ביבמות סימן ל', שכתב שאף שמפשט הסוגיא נראה כדפרש"י, מ"מ עצם הדין נכון וישר כהנמוקי"י שכך הדעת נותנת וכו'. ויבואר להלן אות ז', ומ"מ כן פסק הרמ"א כאן בס"י שאם הולך לדבר מצוה א"צ לפקד את אשתו, וצינו למ"מ פ"ד מאיסור"ב ובהגש"ד ועוד פ"י שהביא בב"י. וממילא כיון שבכה"ג פטור, כל שכן שאסור לו לבא עליה ביום וסתה בכה"ג, שהרי בזה לא התירו חכמים, ולכן אף לשו"ע אסור. וזה פשוט, וכ"כ גם בששה"ל וש"א. ורק אם אינו יום וסתה מותר. [זהו ודאי שאף למבואר שלדבר מצוה אינו צריך, אין פירושו שאסור לו, אלא פירושו שאינו חיוב וכמש"כ הראשונים בהדיא, ואם הוא רוצה שפיר דמי, וכן יש לפרש לפי ב' הפירושים שברש"י, לא מבעיא לפירושו הראשון שבדאי אם יצאה לעסוק בעוד מצוה שפיר דמי, אלא אף לפירושו השני נמי שרי, וא"ת אם כן יהיה טרוד ויתבטל מן המצוה. ז"א, דעד כאן לא חששו חז"ל אא"כ נחייב אותה, ובזה יש לחוש שמא מתוך כל הפעמים שהיו חייבים, יבואו גם לידי ביטול המצוה, אבל כשאנו בחיוב אין לחוש, שמן הסתם האדם יאמוד עצמו אם יפריע לו או לא, ומה גם שמן הסתם בעצם זה שאינו בחובה אין לחוש, ואדרבה אפשר שאף תבא עליו ברכה למי שנוהג כן לפקדה אף כשהולך לדבר מצוה, ולא אמרו אלא שאינו חייב, אך יאמוד את עצמו שלא יבטל מן המצוה]. ועיין בששה"ל אות י"ב שכתב דמ"מ לכאורה אין זה פוטר אותו מדברי רציו, שהרי אמירת כמה דברי רציו לא יטרידו וימנעו המצוה, ועיקר הטעם הוא לפטור מתשמיש, ע"כ. (וזה מבואר שפיר למפרשים שדברי רציו היינו דברים נוחים המתקבלים על הלב לעודדה ולחזקה וכדו', אבל פירוש הגר"ז הנ"ל שפיוס היינו שתמחל לו, ז"א שייך כיון שפטור, ופשוט). אלא שיל"ד לענ"ד דמלשון הרמ"א לכאור ל"מ כן, שהרי על מה שכתב הרמ"א לפני כן שהמחמיר שלא לפקדה בתשמיש רק בדברי רציו וכו', כתב דין זה שבהולך לדבר מצוה א"צ, וי"ל דעל כרחק נצטרך להסביר דברי הרמ"א דקאי על תשמיש דלעיל, אחר שאף לדעתו כן הוא מדינא שמותר בתשמיש, ובסברא הוא מוכרח כמש"כ בשבה"ל. [ולענין חיבוק ונישוק לא הזכיר בשבה"ל, ונלענ"ד דאף בזה משרא שרי, אחר שמן הדין מותר בחו"נ ביום הוסת, וכמש"כ הפ"י לעיל בס"ב, וכ"ש שאף בתשמיש היה מותר מן הדין, ודו"ק. אף שו"ר בשיעור"ט פכ"ג שהחמיר בחו"נ, ויל"ב].

וכמו"כ יש לדון עוד באופנים שאין חשש שיטרו מן המצוה, וכגון שקנה כרטיס נסיעה שעלה לו סך רב, שמסתבר שבכה"ג לא יטרו מן המצוה, שבדאי לא יצאה להפסידו, וכן העיר בטה"ב עמוד צ"ח [ויש לבאר שהרי כל החשש הוא שמא יתרשל, ובכה"ג אין לחוש], וכל שכן אם הוא עשוי ליסוע עם מלוים שיזרזוהו וכדו' דמסתברא לי שאין לחוש. וא"כ מסתבר שצריך לפקדה בכה"ג, ומ"מ ביום הוסת אין להקל אפילו לנוהגים כהשו"ע, וכמש"ש.

לסיכום: היוצא לדרך לדבר מצוה פטור מלפקד את אשתו [אמנם אם הוא רוצה לפקדה בתשמיש רשאי, אך ביום הוסת אסור בתשמיש, ואף לדעת השו"ע]. ובכל אופן צריך לפקדה בדברי רציו, ואף בחיבוק ונישוק מסתבר שראוי לעשות כן [אם אין חשש שיבא לידי הו"ל או אף לתשמיש, וכל אדם מכיר בעצמו]. ואם באופן שאין חשש שיבא להטרו מן המצוה, וכגון שרכש כרטיס טיסה שמן הסתם לא יצאה להפסידו, או שהוא הולך עם מלוים שיזכירוהו לבא עימם וכדומה, מסתבר שחייב לפקדה אף בתשמיש [אבל לא ביום הוסת לכ"ע].

וכ"מ ברשב"ץ בנדה טו. להחמיר, ובאמת שאף בדברי הרשב"א שם מבואר שאינו לכו"ע, עיי"ש. וא"כ בודאי שכן הלכה שבבא מן הדרך אין להקל בזה. (וע"ע גם בריטב"א שם כשיטת הרשב"א). ועיין בשבה"ל שם שכתב לבאר הטעם שאין השתוקקות כ"כ בבא מן הדרך שזה משום שפת בסלו, ואע"פ שאסורה לו, משא"כ ביוצא לדרך שאין פת בסלו התירו. ועוד כתב לבאר באו"א, ומסיק דאע"פ שיש השתוקקות בבא מן הדרך, אינו כ"כ כמו היוצא לדרך, ולכן לא התירו [זזה ודאי שלא בכל השתוקקות מותר ביום הוסת, כמו שלא התירו באשה שבביתה ומשתוקקת ביום הוסת]. ע"כ. וכבר האריכו בזה באחרונים, שיש מן האחרונים הסוברים שא"צ כלל לפקוד את אשתו, וי"א שחייב לפקוד את אשתו, ועיין דרכ"ת וש"א, ואכמ"ל. ולהלכה אף שאין בו חיוב כ"כ כיוצא לדרך עפ"ד הפו דילן, מ"מ מצוה בודאי איכא, ובפרט אחר דברי הזוהר המפורשים, אבל ביום הוסת ודאי אין להקל בזה. לסיכום: הבא מן הדרך מצוה לפקוד את אשתו בתשמיש, אבל ביום הוסת אין להקל בזה אפילו לדעת השו"ע, ורק בדברי ריצוי או אפילו בחיבוק ונישוק שרי [ובלבד שלא יהיה חשש הו"ל או חשש שיבא עליה ביום וסתה, ולב יודע מרת נפשו].

היוצא לדרך ואשתו צריכה לטבול לנדתה

[ז. אדם שאשתו סופרת ז' נקיים וצריכה לטבול, והוא צריך לצאת לדרך, כתב הרמ"א ס"י בשם י"א שצריך להמתין ולא לצאת עד שתטבול ויפקדה, ע"כ. והוא ע"פ פירוש הריטב"א והנמוק"י (ביבמות סב.), והסכים לדבריהם המהרש"ל (ביש"ש ביבמות סימן ל' שהוא נכון בסברה אמיתית וישרה). וביאר בששה"ל אות י"ג דאע"פ שבכל ליל טבילה חייב בעונה, כאן מצטרף החיוב בזה שצריך לצאת לדרך, עיי"ש. ומ"מ כתב הש"ך סקכ"ט שאם הוא הולך לדבר מצוה א"צ להמתין. (וכמתבאר מד' הנמוק"י שם, וכן העט"ז), והוסיף שאף לדבר הרשות אם הולך לצורך גדול א"צ להמתין, עיי"ש. והיינו כדי שלא יפסיד המצוה. ועיין בכר"פ סקי"ב שכתב לשיטת הנמוק"י שאם הוא עומד תוך י"ב שעות קודם טבילתה, ואם ימתין עד הלילה שתטבול תחול עונת הוסת, א"צ להמתין. וה"ד בששה"ל שם.

אמנם בעיקר הדין בזה נראה להעיר, חדא דהשו"ע השמיטו, ועל כרחק דלא ס"ל להאי מילתא. וצריך לומר דס"ל שכיון שרש"י ושאר מפי' לא פירשו כן, על כרחק דלא ס"ל כוותיה. והגם שבסברה הוא דבר נכון ומסתבר, וכמש"כ ביש"ש הנ"ל, שאף שמפשט הגמ' נראה כרש"י מ"מ הוא דבר מסתבר (וע"ע גם בכ"פ שם מש"כ בזה), מ"מ אפשר שהשו"ע לא ס"ל כן, דאי איתא הכי הול"ל להשמיענו עצם הדין בזה, ושפיר י"ל דלא ס"ל כן מחמת שהיא כעת טמאה ואין עליו חיוב פקידה, ולא מחשבינן מה יהיה למחר. ויל"ב. ונוסף ע"ז יש לציין שאף הרמ"א לא כתבו אלא בלשון י"א (ועיין בש"ך שהתיר לדבר הרשות לצורך גדול וכו'). ודו"ק.

לסיכום: אדם הרוצה לצאת לדרך ואשתו צריכה לטבול תוך עונה אחת, י"א שצריך לעכב יציאתו ולהמתין עד שתטבול בכדי לפקודה בתשמיש [אולם הערנו שנראה מהשו"ע דלא ס"ל כן, ומ"מ טוב לעשות כן אם אפשר]. אבל אם הוא צריך ללכת לדבר מצוה או אפילו לדבר הרשות והוא צורך גדול, ואינו יכול להמתין מחמת שיפסיד עי"ז את הנסיעה וכדומה, אינו צריך להמתין ולהתעכב.

ואם באותו הלילה שאשתו טטבול חל עונת וסתה א"צ להמתין (חת"ס שבה"ל ואחרונים), אולם אם חל בו עונת או"ז ה"ז צריך להמתין, שהרי בעונת או"ז מותר לשמש בליל טבילה אף לנוהגים בעלמא להחמיר בזה. (וכן מצאתי בשיעו"ט פכ"ג שכתב כן, ודלא כספר סוג"ב סימן ג' ס"ט).

דין האשה כשצריכה לטבול ורוצה לצאת

והאשה שנמצאת בעונה הסמוכה לטבילתה, אסור לה לנסוע מביתה ולבטל מצות עונה ללא רשות והסכמת בעלה, ואפילו אם רוצה לנסוע לדבר מצוה [כ"כ בפ"ת ססק"ו בשם חת"ס], ויש להעיר לענ"ד שנראה שאף אם היא לפני טבילתה בכמה עונות ג"כ אינו נכון לצאת ללא הסכמת בעלה, ובפרט אם תשהה באופן שיעבור זמן העונה. ובכלל אין נכון לעשות דברים נגד רצונו, ובחילוקי דעות כשלא מגיעים לדעה שווה ישאלו חכם, והיה ה' עם השופט, ואין להאריך.
...

חיבוק ונישוק כאשר נגרם קישוי

או הוצאת טיפין קטנים כעין מים

א

חיבוק ונישוק כאשר נגרם קישוי

ואגב דאייתנין להכי אם מותר חיבוק ונישוק ביום הוסת, יש לעורר שאף בזמנים רגילים יש לדון בזה באופן שגורם לעצמו קישוי אי שרי, שהרי מבואר בגמרא בנדה (דף יג:) שהמקשה עצמו לדעת יאה בנידיו, ואף שיש שהבינו שהכוונה למקרה של איסור, דהיינו שמקשה לאשה זרה, אולם למעשה הרי פסק השו"ע בסימן ר"מ סוס"א בשם הראב"ד שמי שאינו צריך לדבר הזה (ומיירי אפילו בתשמיש ממש בלא הוצאת ז"ל), אלא שמעורר תאוותו כדי למלאת תאוותו, זו היא עצת יצר הרע, ומן ההיתר יסיטנו אל האיסור, ועל זה אמרו רבותינו ז"ל המקשה עצמו לדעת יאה בנידיו. ע"כ. ומבואר שאפילו בקיום תשמיש אסור סתם כך, וכבר העיר בזה בהגהות לנפש תדרשנו על הראב"ד בבעה"נ, שמבואר מדברי הראב"ד שדברי חז"ל בהמקשה עצמו לדעת הוא אפילו כשמקשה עצמו לאשתו ואח"כ נזקק לה וכו', עיי"ש. וע"ע בגר"א באהע"ז סימן כ"ג אות ז' שמבואר כן. ואף שיש מפרשים שהמקשה לדעת הוא לאיסור, או סתם כך שמגרה יצה"ר בעצמו (וכמש"כ בגמרא בנדה שם), ויתפשוט שגורם לעצמו תשמיש שמוזה יכא ליד חטא וכו', מ"מ הרי בשו"ע פסק כהראב"ד ש אפילו לאשתו ג"כ אסור. ולפי"ז בודאי וכל שכן כשמקשה עצמו ולבסוף אף תשמיש לא יהיה מזה שזה

לדרך", ומשמע שביוצאת האשה אין הדין כן. ויש לדחות שדיבר הכתוב בהווה, שהרי דרך האיש לצאת ואין דרך האשה לצאת, וכמש"כ חז"ל בכ"מ, וכמש"כ כל כבודה בת מלך פנימה. ומצד הסברא ג"כ יש לדון אם גם כשהאשה יוצאת לדרך היא משתוקקת, והיינו שהרי עצם הפרידה ביניהם גורם השתוקקות, אולם מאידך יש לומר שהאדם שיוצא לדרך אינו משתוקק כ"כ מחמת שהוא טרוד בנסיעתו, ולכך חייבו את האיש בזה כיון שהוא לצורך האשה בעיקר, אבל באופן שהאשה יוצאת י"ל שא"צ לפקדה [ולא מצאנו שיש בזה ענין לצורך האיש, ואף שהבאנו לעיל בפ"א מדברי המפ' שיש מטרה בזה להצילו גם כן מהרהורי עבירה, י"ל שכתבו כן לרווחא דמילתא, אבל ודאי שעיקר הטעם הוא לצורך האשה, וכדמשמע מהגמ' ופרש"י שהעיקר הוא בשביל האשה]. ודו"ק.

וראיתי שדנו בזה באחרונים, שבספר חזקת טהרה בדרי" סקי"ד כתב דמשמע שדוקא אם הבעל יוצא לדרך חייב, אבל אם האשה יוצאת לדרך אין בזה מצוה, ומיהו אפשר שבאופן כזה עכ"פ חייב מפני שמתאוית לו, וכמש"כ (בפסחים עב:) שחייב אדם לשמח את אשתו בשעה שמתאוית לו וכו'. (וכיוצ"ב מבואר בעירובין דף ק: וכו"פ בשו"ע סימן ר"מ ס"א). ע"כ. אמנם הערנו לעיל די"ל שדיבר הכתוב בהווה, ולעולם ה"ה אם הוא יוצא לדרך, אלא ששוב ראיתי משם שו"ת אבן השוהם חאו"ח סימן ה' שדקדק כן, ורצה לומר שהוא בדווקא באיש ולא באשה שיוצאת, ומה"ט גופא שאין דרך אשה לצאת, וממילא י"ל דמילתא דלא שכיחא לא תקינו רבנן. ועוד, שבאיש דווקא אמרו כן שמא יתמהמה, אבל אשה הרי בידה למהר לשוב לביתה. ע"כ. ויש להעיר ע"ד, דמש"כ שמילתא דלא שכיחא לא "תקנו", הלא אשכחן י"א דהוי חיוב דאורייתא, וזה יש ליישב דמ"מ חז"ל תקנו בסתמא לכל אדם, ואף אם אינו ניכר שמתאוית (ואה"נ שמתאוית לו וניכר הדבר פשוט שחייב לכו"ע, וכמש"כ בשו"ע סי' ר"מ). ועוד, דמ"מ כיון שהכל הוא בכלל ענין אחד אם מתאוית או לא, למה לא כללו חז"ל בחדא מחתא שכל היכא שנפרדים זמ"ז צריך לפקודה, ועל כרחק דבכה"ג לא חששו חז"ל כיון שהיא טרודה ואינה מתאוה, וכמשנ"ת. וגם על טעמו השני יש להעיר מאי היא שהוא בידו לחזור והיא לא כן, מי לא משכחת לה שגם הוא יכול לחזור, ולאידך גיסא היא יכולה לחזור.

ועיין בדרכ"ת סקמ"ו שהביא בשם ספר נחלה לישראל שנסתפק בזה אם יש קצת מצוה לפוקדה, וכתב שמ"מ זה פשוט שאין להקל בזה בעונה הסמוכה לוסתה, כיון שלא נזכר זה בפו, עיי"ש. וכ"כ עוד באחרונים. וע"ע בששה"ל אות א' שהביאו, וכתב להלכה שבאשה היוצאת לדרך נראה דגם בזה צריך לפוקדה דיש מצות עונה קצת, ולצורך גדול אפשר להקל, אך בעונת וסתה אסורה, עיי"ש. ולענ"ד נראה ע"פ הנ"ל שמן הדין פטור, ואך העושה כן מקיים מצוה (אך לא ביום הוסת), ובאופן שניכר שמתאוה לו ה"ז חייב מדינא. וכמו"כ נ"ל שאם יוצאת לזמן רב, ובנתיים יעבור שיעור עונה המחויב בה [לת"ח כל ער"ש, ולשאר בני אדם ב"פ בשבוע], ה"ז ג"כ חייב (אך לא ביום הוסת). וכמו"כ היה נראה שכל הדרכים האלו בה, שאם יוצאת למצוה ה"ז פטור, שלא תטרד מן המצוה, וכנ"ל באותיות הקודמות, אא"כ האשה חפצה בזה. אולם יש לדחות דאצל האשה אין התשמיש גורם טרדה כ"כ כמו אצל האיש שמעיף אותו וכו' (וכל מה שאמרו בגיטין דף ע. וברמב"ם בהל' דעות שלא ישמש ביציאתו לדרך, הוא בודאי רק על האיש קאי, ודו"ק).

לסיכום: אשה היוצאת לדרך, מן הדין הבעל פטור מלפקדה בתשמיש, אא"כ ניכר שהיא מתאוית לו, או אם היא יוצאת לזמן רב, באופן שבנתיים יעבור שיעור עונה (דהיינו לת"ח כל ער"ש, ולשאר בני אדם ב"פ בשבוע). והמחמיר לפקדה בתשמיש בכל אופן תע"ב [ואצל האשה אין נפ"מ אם יוצאת לדבר מצוה או לא, שכל הפרטים הנ"ל באותיות הקודמות נאמרו לאיש דווקא]. ומכל מקום בכל אופן אסור לפקדה בתשמיש ביום הוסת בכה"ג, ורק בדברי ריצוי וחיבוק ונישוק שרי.

כששניהם יוצאים יחד לדרך

[ה] אם שניהם יוצאים יחד לדרך א"צ לפקדה כלל, שהרי לכל הטעמים הנזכרים לעיל אין לחוש, שהרי אינם נפרדים זה מזה (הטעם הנ"ל באות הקודמת), וגם אין חשש שיחטאו היא או הוא (שזה הטעם שכתבו הלבוש והחכמ"א הנ"ל בפרק א'). וכן מבואר באחרונים, וכ"פ בששה"ל.

הבא מן הדרך

[ו]. אדם שחוזר מן הדרך, לכאורה נראה שאין חיוב לפקדה, שהרי בגמרא לא נאמר אלא "היוצא" מן הדרך, וגם ע"פ פרש"י משמע שבשעה שהוא יוצא מן הדרך מתאוית לו, ומשמע שבבא מן הדרך אינו כן. אלא שמאידך מצאנו בכ"מ בחז"ל שהאשה משתוקקת גם כשהוא בא מן הדרך, וכמבואר בב"מ (דף קז.) ברוך אתה בבואך, שלא תבא מן הדרך ותמצא את אשתך ספק נדה, שהאשה מחכה לבעלה כשבא מן הדרך, והעיר מזה בשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן ק"ח ובששה"ל הכא, ושכ"מ בכמה מדרשים ומאחז"ל, עיי"ש. (וע"ע בברכות דף נה. ובסנהדרין דף קג. עה"פ ונגע לא יקרב באהליך. וע"ע בשבת דף ל. ובמו"ק דף ט. ודו"ק). וכן מבואר בזה"ק (בראשית דף מט.) דבשעתא דעאל לביתהי בעא לחדתא לדביתהו, דההיא זווגא חדוותא, וחדוותא דשכינתא איהו, ולא עוד אלא דאסגי שלמא וכו'. ואי לא פקיד לאתתיה חטא איהו וכו', עיי"ש. ומשמע שאדרכה זה חיוב, ואף יותר מן היוצא לדרך. [וכן דקדק בספר נזירות שמשון סימן ר"מ ועוד אחרונים], אך צ"ע מסתימת הגמ' דילן דל"מ הכי.

והמהרש"ם בדע"ת הביא שהרשב"א (בנדה טו.) נסתפק אי שרי בעונת הוסת גם בבא מן הדרך, ושכ"כ להדיא בשו"ת חוות יאיר סימן קפ"ד שגם בבא מן הדרך יש מצות עונה כיוצא לדרך, אך הרא"ה בבדה"ב ב"ו סוף ש"ב כתב שאע"פ שהתירו ליוצא לפקוד אשתו אפילו סמוך לוסתה, אולם בבא מן הדרך לא התירו, לפי שהיא משתוקקת יותר כשיוצא לדרך וכו'. ע"כ.

מה נחשב דבר מצוה והיוצא לפרנסתו

[ג]. ובענין מה נחשב דבר מצוה, הנה משמע שכל מצוה במשמע, ואף אמנם שראיתי בלשון הנמוק"י הנ"ל שכתב לדבר מצוה כגון פדיון שבויים וכיוצא בזה (וכאמור שהסכים עמו המהרש"ל לדינא), וכה"ג כתב הב"ח בסימן ר"מ בתחלתו שהיינו לפדיון שבויים וכיוצא. ע"כ. והנה תפסו מצוה רבה של פדיון שבויים (שנא' עליה שהיא מצוה רבה, ועוד הפליאו חז"ל בגדול ערכה כידוע), אולם אחר שכתבו דה"ה "כיוצא בזה" הא לכאורה כל מצוה במשמע. אלא שמדנקטו מצוה של פדיון שבויים וכיוצא, נראה שבאמת דווקא מצוה רבה או עכ"פ שהיא דחופה והכרחית שיש לחוש שאם לא יעשנה במהרה יחמיץ המועד, וכמש"כ הנמוק"י שמא לא ימצא שיירה ויהיה מעוות לא יוכל לתקון. ע"כ. אבל מצוה שאינה דחופה והכרחית אפשר שאינו בכלל. אולם להלכה נראה מסתימת שאר הפו שכל מצוה במשמע, זולת אם הולך לשם טיול בעלמא או לבקר בני משפחה (שמבואר בדרכ"ת סקמ"ו כאן שבביקור בני משפחה לא חשיב דבר מצוה ועייש"ה, ויל"ב. אמנם במק"א נא' שבהולך להקביל פני חבירו הוי מצוה, ויל"ב. ועכ"פ להקביל פני רבו מפורש בפו שהוא מצוה). או לפרנסתו, כדלהלן בסמוך.

והיוצא לפרנסתו היה מקום לומר שהוא נחשב יוצא לדבר מצוה, שהרי מצאנו בגמרא בשבת (דף יט.) שאין מפליגין בספינה פחות מג"י קודם לשבת, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. וכ"פ בשו"ע או"ח סימן רמ"א ס"א, ועפי"ז היה מקום לומר גם בעניינו שנחשב דבר מצוה ופטור מלפקדה, ואכן כ"כ בפתח"ז מהדו"ת אות ד' שלר"ת שאם הולך לסחורה או לצורך פרנסה הוי הולך לדבר מצוה, א"כ ה"נ אם הולך לפרנסתו אין צריך לפקוד את אשתו כיון שהולך לדבר מצוה. אולם דבריו נסתרים מדברי הנמוק"י הנ"ל ומהרש"ל והב"ח הנ"ל שכתבו בהדיא שדווקא לצורך פדיון שבויים וכו', אבל לדבר הרשות "כגון למשא ומתן" או "שדעתו לילך לסחורה או לשוק", ה"ז חייב וכו', עיי"ש. ואפשר לדחוק לפי מה שכתבנו לעיל שדברי הנמוק"י דלא כשאר הפו, שהרי הוא כתב שאין היתר לדבר מצוה אלא רק כגון פדיון שבויים וכדו', ודייקנו דמשמע שבשאר מצוות שאינם הכרחיות חייב, ועפי"ז י"ל דלשיטתו גם משא ומתן אינו חשיב כ"כ מצוה רבה בכדי להתיר, אולם לדידן [שכתבנו שנראה סתימת הפו לפטור בכל מצוה שהיא] א"כ ממילא י"ל שגם במשא ומתן שרי, כיון שבעלמא הוא נחשב מצוה.

אלא שלקוטשא דמילתא י"ל שלכו"ע לא חשיבא מצוה כ"כ בכדי לפוטרו מתשמיש, ויבואר: א). שבעצם הדבר אם משא ומתן נחשב דבר מצוה, אינו מוסכם, דאמנם כן דעת ר"ת, וכ"פ הרמ"א באו"ח כנ"ל, אולם בב"י סו"ס רמ"ח כתב שאף שהמרדכי סופ"א דשבת כתב בשם ר"ת דחשיב דבר מצוה, וכ"ה דעת הראב"ה ורבינו יואל אביו, מ"מ אין כל הפו' מודים לר"ת בזה וכו', וציין שכ"מ ברי"ף ורא"ש וכו'. וכ"כ הריב"ש בתשו' שדברי ר"ת הוא קולא יתירה, עיי"ש. ב) ואף לר"ת י"ל דהני מילי התם, אולם בנידו"ד אינו נחשב כ"כ בכדי לפטרו. וכ"כ בעולת תמיד סימן רמ"ה סוסק"א שאע"פ שכתב הרמ"א שנחשב לדבר מצוה, שא"ה שעיקר הטעם כדי שיהיה זריז ולא יתבטל מהמצוה, וזה לא שייך כשהולך למשא ומתן, וסיים שאפילו למ"ד שהטעם הוא משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מ"מ בהולך לסחורה ומו"מ חייב לפקדה. ע"כ. ואכן מסתבר ודאי שלא נאמר דין העוסק במצוה פטור מן המצוה בכה"ג, וממילא היה גם לנידו"ד, ודו"ק. וע"ע בחזקת טהרה בד"ק סקי"ז שהעיר מזה על הפתח"ז, ועוד באחרונים. ג). עיין שבט הלוי בתשו' ח"ג סי' ק"כ בנידו"ד וכן בששה"ל כאן שהביא דברי הפתח"ז, אולם בשו"ת שבה"ל ח"ב סימן ר"ט מבואר שסברת ר"ת אינה בכל התורה שההולך לפרנסה נחשב לו דבר מצוה, דא"כ העוסק כל היום בפרנסתו פטור מכל המצוות, כיון שעוסק במצוה [תהלי"י שכן הערנו מקודם בסמוך]. ועוד, שרוב היוצאים לדרך הוא לצורך פרנסתם, ולא משכחת לה דין היוצא לדרך [ויש לציין שאכן בספר בית לחם יהודה סקי"ג כתב שבזמנינו כל הדרכים הוי דרך מצוה וא"צ לפקדה, עיי"ש, אולם זה חידוש גדול]. ולכן בנידו"ד לא בעינן שיצא מגדר הרשות, אלא צריך שיהיה דבר מצוה ממש. וע"ע גם בשו"ת מנח"י ח"ו סימן י"ז.

והיוצא לדרך שמטרתו גם למצוה וגם לפרנסתו, וכגון אותם שלוחים היוצאים לאסוף כסף עבור ישיבות או עבור נזקקים, ולוקחים לפרנסתם דמי טרחא או אחוזים מסוימים (ויש תנאים בהלכה כמה אחוזים יכולים לקחת, דלא מהני מה שאינו לוקח יותר מחמישיים אחוז, ויש לעשות שאלת חכם), הנה אף שיש להם ג"כ מצוה בזה מ"מ לא חשיבא, והרי כל אדם העוסק לפרנסתו הוי מצוה לצורך בני ביתו וכו' ולעבודת ה' וכו' (עי' שו"ע סימן רל"א, ורמב"ם הל' דעות ובכ"ד), וכאמור לעיל שצריך שיהיה מצוה ממש. ולכן בכה"ג נראה שתלוי מה עיקר כוונתו, שאם כוונתו לפרנסה חשיב דבר רשות, ואם עיקר כוונתו למצוה נחשב דבר מצוה, וכן כתב בביאור הלכה סימן ל"ח ס"ח ד"ה הם שאפילו אם מכוון גם לפרנסתו וגם למצוה ה"ז נחשב עוסק במצוה, וכן ראיתי שדקדקו מזה בטה"ב עמוד צ"ו ועוד מן האחרונים, ויוצא איפוא שרק אם עיקר כוונתו לפרנסה ה"ז נחשב דבר הרשות.

לסיכום: דבר מצוה היינו דווקא כגון לפדיון שבויים או לאסוף כסף לישיבה, או להריבץ תורה או לחנך את ילדי ישראל וכדו', וכן להקביל פני רבו וכדו' (כמבואר בכ"ד), אבל לפרנסתו אינו נחשב דבר מצוה וחייב לפקוד אשתו [ולפי השו"ע מסתבר שמותר בכה"ג אף ביום הוסת, וכמשנ"ת]. ואם כוונתו גם לפרנסתו וגם למצוה, וכגון שהולך לאסוף כסף לישיבה ונוטל מזה פרנסתו, אזי אם עיקר כוונתו לפרנסה אינו נחשב דבר מצוה, אבל אם כוונתו גם לפרנסה וגם למצוה וכ"ש אם עיקר כוונתו למצוה ה"ז פטור מלפקדה [ואף אם ירצה אין היתר לפקדה בתשמיש ביום הוסת, ורק שלא ביום הוסת שפיר דמי], ומ"מ נכון לדבר עמה דברי ריצוי, ונזכור באות הקודמת.

אשה היוצאת לדרך לבדה

[ז] אשה שיוצאת לדרך כגון לשמחת אחת מקרובותיה, והאיש נשאר במקומו, יש להסתפק אם צריך לפקודה, שהרי לשון הגמרא "היוצא

אסור, שלא נשאר אלא גירוי בעלמא.

ואכן כשלעצמו יש לומר דהא"נ שאם מחבק ומנשק למילוי תאותו, אה"נ שהוא בכלל האיסור הנ"ל שפסקו הראב"ד והשו"ע, אולם אם עושה כן לצורך האשה אפשר דשפיר דמי, וכמש"כ בשו"ת אגרות משה חאה"ע ח"ד סימן ס"ו שהאר"ק בזה ומסיק שעניני קריבה כגון חו"נ היא מכלל מצות עונה לשמח את אשתו (עי' בש"ך סי' קצ"ז סוסק"ג). ואין לו לחוש בזה אף שבא ע"ז ליד קישוי, מאחר דרובא דעלמא אין באין ע"ז להוצאת זרע כשהוא בזמן שאין דעתו לבעול, וכן ביוצא לדרך סמוך לוסתה שמחמירין לאסור תשמיש, מותר ומצוה בחו"נ אף כשבא לקישוי, ואף לאלו המיעוט אין לחוש באשתו מאחר דרגיל בה, אבל כשחושש שיבא לידי הרהור כפי טבעו אסור, עיי"ש ב"ב (ולהלן נדון בענין הטיפין שיוצאים ממנו). וכן שמעתי מהגר"מ גרוס שליט"א שידוע בשם החזו"א שהתיר בזה, ושיש לסמוך עליו למעשה כמו שנוהגים, וציין לי שכבר עמד בזה בספר משכן ישראל שהאר"ק בזה. ואכן גם בספר משכ"י ח"ב דן בחו"נ שלא בעת העונה, שבספר עזר מקודש באה"ע"ז סימן ק"ג כתב שלא שייך בזה מידת חסידות למנוע עצמו מזה, כיון שאחז"ל שהיה הצלה מן החטא אין חשש מכשול וכו'. והביא שם שכ"כ באגרת החזו"א לאדם שע"פ הרפואה אסור לו לשמש, דמ"מ תטבול אשתו כדי לפקדה בקירוב ולא יחוש, כיון שבאשתו הטהורה הכל מצוה, ורק על דרך חסידות למעט בתענוג. ופירש דבריו הגר"ח קניבסקי שליט"א שכוונת החזו"א שלא לחוש מספק, ועוד באגרת אחרת כתב החזו"א שלא אמרו איסור קישוי והרהור אלא בדבר עבירה, ורק באשתו טמאה אסור, וע"ע שם שציין לאגר"מ ועוד גדולים, עיי"ש. וכן במכתב מהגר"מ קניבסקי הביא בשם החזו"א שכל קירוב וחו"נ הוא בגדד עונה, שמטעם זה התירו להרהר באשתו הטהורה משום קירוב, וצריך לעשות כל מה שהאשה מתאוה וכו', ע"כ. וע"ע באגרת אחרת מהחזו"א שהביא במשכ"י שם, שאם יודע בנפשו שהוא מהמיעוט המזריעים אסור לו בהחלט. ע"כ. וכפי הנראה כוונת החזו"א להוציא רק אם מזריע ש"ז ממש, אולם בטיפין כעין מים הנגרמים ע"י הקישוי אינו אסור, שהרי בכל קישוי נגרמים טיפין אלו (וכמש"כ בספר פני"ח שער ק"ש שעל המטה עיי"ש, וכ"כ באור החיים עה"ת פ' ויצא ועוד), ואעפ"כ מתיר, וכן זכורני שראיתי להגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובה שבסו"ס טהרת התורה שחיבר הגה"צ ר' סנדר ארלנגר שליט"א שכמדומה הרופאים אומרים שאינו אלא לחלוותי וזוהי בעלמא. ע"כ. ואמנם העיר ע"ז המחבר שם וביאר להלן, ומ"מ חזין שהחזו"א מתיר בזה כדעת האגר"מ.

ובאמת שגם סתימת הפוסקים משמע כן, שהרי בפי' כאן בסימן קפ"ד ס"ב שדנו בענין חו"נ ביום הוסת לא דנו אלא בעיקר אם יש לחוש שמא יבא עליה ויבא לידי איסור או לא, ולא חששו כלל לענין זה שיבא לידי קישוי, אע"פ שהוא דבר מצוי בכל אדם, והרי הלכה זו מדברת גם לחתנים דתקין יצריהו ולכל אדם, ואעפ"כ לא אשתמיט בפ' שיאמרו שיש חשש במה שבא לידי קישוי (ורק אחרוני זמנינו נקטו שאם יש חשש שיבא להז"ל אסור, ובפשטות כוונתם לש"ז ממש ולא לקישוי בעלמא). וכמו"כ בסימן קפ"ד ס"י ביוצא לדרך כתבו הרמ"א והש"ך והפ"ו שיש להחמיר בתשמיש, ורק חיבוק ונישוק שרי, ולא חששו ולא מידי מצא שגורם קישוי, וכיעוין. ועל כרחק שאין חשש בקישוי בעלמא כשהוא לצורך אשתו, וכמשנתו שהוא חלק מן המצוה לשמח, וכלל חו"נ אף שיכול לבא לידי קישוי, ודו"ק. ואף אמנם שבפרדס רימונים בש"ח העיר על הש"ך בסעיף י' שכתב שמותר חו"נ שאין בזה הכרע וכו', והוסיף ובפרט שמגרה יצה"ר בנפשיה, ואם יחבק וינשק ויזהר שלא יבא עליה, איכא למיחש שיבא לידי איסור חמור יותר, וע"כ שומר נפשו ירחק מזה. עכ"ל. ויש לומר דהתם מיירי שיש לחוש שמא יבא להוצאת ש"ז ממש, אולם מצד קישוי בעלמא לעולם אין חשש, כאשר לא חששו לזה הפ"ו ולא מידי.

הן אמת שבטהרת ישראל כאן בבא"י סקכ"א כתב שנראה שאפילו המתירין חיבוק ונישוק בשעת וסתה, הוא דווקא באדם שאינו מחומם כ"כ ובטוח שלא יבא לידי קישוי אבר ולא לידי הוצאת ז"ל ע"ז, וראיה מדברי החלקת מחוקק סימן כ"א וכו'. ונ"ל שאם אינו בטוח שלא יבא לידי קישוי או שז"ל רח"ל אסור לכונ"ע בחו"נ אף שהיא טהורה וכו', דיבא ע"ז לידי קישוי רח"ל, או שירגיש אח"כ באבר כמו חימום וכו'.

ע"כ. אולם לענ"ד אין לדבריו בסיס מהיכן ראה לאסור קישוי בעלמא, וכשלעצמו י"ל שהוא ע"פ השו"ע בסימן ר"מ בשם הראב"ד הנ"ל, אולם אם הדבר עשוי לשמח את אשתו מנא לן לאסור, ואדרבה כבר כתבנו שסתימת הפ"ו להתיר, והוא דבר נכון וברור. ומה שהביא ראיה מהחלקת מחוקק לא הבנתי ראייתו ולא מידי, ואין להאריך, ושור"ר בשו"ת עולת יצחק ח"ב סימן רמ"ב אות ד' שתמה על ראיית הטהרה, עיי"ש. [וע"ע שם שהביא מהטהרה"י שכתב שלא יסתכל בהתבוננות שלא בשעת תשמיש על אשתו שישנה אז במטה האחרת, כדי ליהנות בזה ואף שהיא טהורה, כי יבא ע"ז להרהור וכו'. והעיר ע"ז בעו"י שזה הנהגה ליחיד סגולה ובודאי שמותר, עיי"ש. וע"ע גם בדבריו בר"ס קצ"ה]. וכמו"כ מה שכתב בשו"ת באר משה שטרן ח"ד סימן ס"ב אות ג' ובח"ח סימן צ"א שההיתר של חו"נ בעונה הסמוך לוסת אינו אלא למי שאינו בא ע"ז לקישוי אבר ח"ו, אבל מי שידוע בעצמו שע"ז יבא לקישוי, וח"ו להז"ל חלילה להתיר וכו', עיין שם. נראה נמי שאין קפידא בזה אלא באופן שיכול לבא ע"ז להז"ל ממש, אבל אם כוונתו לאסור בקישוי בעלמא הנה כבר כתבנו שסתימת הפ"ו לא משמע כן, אלא אדרבה משמע דשיר.

ומצאנו שיש עוד בספרים שכתבו לאסור בזה שלא יתקשה בשע"ת, וכמו שראיתים בשו"ת עול"י שם שהביא מהקדוש הרמ"ק בספר תומר דבורה פ"ח שכתב שירגיל האדם עצמו במדת היסוד וכו'. ועוד יזהר שהיסוד הוא אות ברית הקשת, והקשת אינה דרוכה למעלה אלא לשלח חיצים למדת המלכות וכו', כך האדם לא יקשה עצמו בשום צד אלא לנוכח המטרה שהיא אשתו בטהרה שהוא עת הזיווג וכו'. ע"כ. וה"ז בסו"ס חסל"א בברכת אברהם, ועוד. אמנם לענ"ד מזה יש לומר שאינו אלא מידת חסידות, שמדמה זו לספירות העליונות שידמה לזה האדם בכל אפשרותו, הגם שבתחלת הספר הביא מקור לענין הידמות האדם

לקונו. וע"ע גם במה שהוספנו שם בגליון הספר תומר דבורה בתחלתו, מ"מ בודאי שאינו מדינא בפשוט. ודו"ק. וע"ע גם בעול"י ד"ה ומצאתי שהביא מהיפה ללב באה"ע"ז סי' ר"א שמוכח ממנו שמותר בקישוי לאשתו טהורה, אלא שהוא גופיה העיר עליו שממקור הדברים מוכח שאינו מותר אפילו בטהורה, עיי"ש. וזה ג"כ אינו לפי הפשט אלא ע"פ הקבלה, וכמו שיבאר להלן מענין הו"ל בטיפין כעין מים. וע"ע שם בד"ה ובספר שהביא ממנה"ם פפירש בספר אור צדיקים וכו', עיי"ש. אולם ממה שהביא שם אין ראיה לאיסור הרהור כשלעצמו, אלא י"ל שהחשש הוא שיבא להרהור האסור, כעין מש"כ הראב"ד ושור"ר בסימן ר"מ.

אך אחר כ"ז יש לנו תרי צנתרי דדהבא מגדולי פוסקי אשכנז שלכאורה מבואר בדבריהם שאסור שום קישוי שלא בשעת תשמיש, האחד הוא בעל החי אדם והשני הוא בעל הקיצור שו"ע. ונביא את דבריהם ומה שיש לעמוד בדבריהם, הנה החי אדם בצאצאו הנקראת בית ישראל כתב אזהרה חמורה שלא יעשה באשתו כל שחפץ וכו', שלא יהיה מקשה עצמו לדעת ח"ו שלא לצורך הזיווג, שכל המקשה עצמו לדעת הוא בנידוי מדינא דגמרא, ואין לו לאדם שיתנדה מפי חכמי הגמרא, וכי מי יתיר נידוים ועבירה גוררת עבירה שע"ז יוציא ז"ל, ע"כ. ולכאור מפורש שקישוי שלא לצורך הזיווג אסור, ושם אינו נראה שהוא מדברי חסידות אלא דינא. אולם לפענ"ד נראה שאין זה מוכרח, שיש לפרש דבריו על דרך שכתב שם בתוך דבריו שלא ידבר נבלות פה וכו', והיינו שעיקר הקפידא הוא בקישוי הבא ע"י איסור ועבירה של נבלות פה והרהור אסור, אלא שבד"כ הוא נגרם שלא בעת זיווג ולכן כתב כן אורחא דמילתא. ולעולם קישוי שהוא לצורך אשתו לשמחה שפיר דמי, ואדרבה י"ל דמצוה הוא. ומדבריו אף לא נראה איסור כשהוא לצורך עצמו, דכאמור עיקר הקפידא כשהוא בא בצורת הנהגה האסורה, ועכ"פ כדי לשמחה אין נראה שיהיה איסור כלל. ושור"ר בעול"י שם שכתב כע"ז לדחות הראיה מהח"א, עיין שם בסגנון אחר ומה שדייק בזה, ואין להאריך. והשני שהחמיר בזה הוא הגאון בעל קיצור שו"ע בספרו חוסן ישועות, שהביא דברי האור צדיקים הנ"ל וסיים ע"ז שיצא לנו מכ"ז דשלא בשע"ת לא יעשה באשתו הטהורה שום דבר המביא לידי קישוי, כגון חו"נ מחמת תאוה ומשמושין וכיוצא, וכתב שאם נמצא בדברי רז"ל והפ"ו איזה קולא בחו"נ באשתו טהורה שלא בשע"ת, הוא דווקא באדם שאינו מחומם כ"כ ובטוח שלא יבא ע"ז לידי קישוי ולא לידי הו"ל, ואפשר דאירי שאינו עושה לתאוה, רק לאהבה או בסתם דאשתו כגופו וכו'. ע"כ. והנה מבואר להדיא שחז"ל לשם תאוה אסור. אולם לפענ"ד יש להעיר דסתימת דברי הפ"ו בכל דוכתא שמותר חו"נ לא משמע דכדבריו כלל (וכמו שהזכרנו לעיל ד"ה ובאמת), ועל כל פנים יהיה איך שיהיה נראה מ"מ שאף לדבריו אין חשש כלל אלא לתאוה ולא לאהבה סתם וכו', ושפיר יש לומר כמו שכתבנו שכאשר הוא עושה לצורך אשתו לשמחה אין חשש כלל אף אם בא לידי קישוי, ואדרבה אפשר דמצוה הוא אם לא בא לידי ז"ל ממש.

ויוצא לנו לפי כל הנ"ל דעל פי שורת הדין אין ראיה לאסור חו"נ אע"פ שגורם לקישוי, אם הוא לצורך האשה לשמחה או מאהבה אליה (וידוע שאהבה אינו כאשר טועים העולם, דלדידהו אין זה אלא אהבת עצמו, ואהבה אמיתית היינו נתנית האדם לזולתו, וכאשר המשיכו לאדם שאוהב דגים והרי הוא מבשילם ואוכלם, שבדאי אינו אוהב דגים אלא אוהב עצמו, ובהו הסבירו מה שכתב בפרשת ויצא על יעקב ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה, והקשו המפ' דאדרבה בכה"ג שאדם מצפה לדבר הרי הוא ממתין בקוצר רוח, ולהנ"ל ניחא, עיין בלקח טוב ועוד. ובכלל כבר כתב החזו"א שמה שאצל עולם החולין נקרא אהבה אצלנו הוא כרת). ואדרבה י"ל שהוא מצוה, וכמו שהבאנו לעיל ש"א שהוא חלק ממצות עונה (אם לא יבא לידי הו"ל ממש). ועיקר מה שיש מקום לאיסור הוא כשעושה קישוי שלא לצורך האשה, שזה לכאורה אסור ע"פ השו"ע הנ"ל שהמורה תאותו בתשמיש הוא בכלל המקשה עצמו לדעת.

[ואף בסתם קישוי שאינו לצורך האשה יש לדון באופן אמצעי שבו אפשר שאין איסור, והוא כשבא לידי קישוי מאילו ע"י איזה גרמא, שאמנם אינו בכלל מקשה עצמו לשם תאוה שהוא אסור כנ"ל, וכמו"כ אינו לצורך אשתו שהוא מותר. ואפשר שבכה"ג ג"כ אין איסור ממש, וכמו שמצאנו בכ"מ שלא אסרו בדבר המביא לידי קישוי כשאשתו עימו, וכיעוין בעול"י שם אות ב' בשם הר"י מלונדריש שאסור לישן על עורפו כדי שלא יבוא לידי קושי, ואם אשתו עמו מותר. ע"כ. הרי שאין חשש קישוי כשיש לו פת בסלו. אכן מדברי שאר הפ"ו לא משמע כן. וכמו"כ מבואר בשו"ע סימן ג' סט"ז שאף לנשוי אסור להתחכך וכו', עיין שם. אכן מכל זה יש לדחות בכמה אופנים לכאן ולכאן, ועיין מזה בעול"י שם מש"כ בזה, ואין להאריך. ולדינא נראה שבאופן זה בודאי יש להזהר שלא לבא לידי קישוי שלא לצורך כלל].

ויש ליישב ולהקל בזה להני אינשי שמשמישים מיטותיהן אף לשם תאותן ולא לצורך האשה, אם נאמר שמה שכתב השו"ע בסימן ר"מ שהעושה כן הוא בכלל המקשה עצמו לדעת אין זה מדינא אלא דברי חסידות, וה"ז כעין מה שמצאנו שאחז"ל בכ"מ כל הכועס כעובד ע"ז וכל כה"ג, וה"ז י"ל עד"ז שכוונתו לומר שהוא כהמקשה עצמו לדעת, והוי בחינה מזה הענין. וזה עתה ראיתי ספר חדש הנקרא שו"ע המידות, ושם בשער אהבת בריות עמוד רצ"ג בהערה נתעורר בזה ע"ד השו"ע שכתב דבר חמור על המשמש מיטתו להנאתו שהוא בכלל המקשה עצמו לדעת, וכתב שם ליישב שבהתבוננות במקור הדברים בראב"ד יש ליישב, ובהקדם העיר שהרי השו"ע באה"ע"ז סימן כ"ג ס"ג פסק את דין המקשה עצמו לדעת כפשוטו ולא הזכיר דברי הראב"ד, ומשמע דמפרש כשאר ראשונים שמפרשים כפשוטו וכמובא בב"י שם, וא"כ לכאור קשה היאך כאן תפס השו"ע כהראב"ד לחומרא כ"כ, ועל כן כתב ליישב שהוא בדרך השאלה, ואף שהוא דוחק מ"מ לפי המבואר בראב"ד פנימה שפיר י"ל כן. ושם העתיק את כל לשונות הראב"ד שמבואר מדבריו שעיקר הקפידא שלו הוא משום שזה עצת היצר שיגרום לאדם לבא לידי

מכשול וכו', ועל כרחק לומר דאין זה אלא דרך משל וכו'. עיי"ש ב"ב והוא ביאור נפלא. והגם שאינו לפי פשוטו של מקרא, מ"מ נראה שיש בזה לימוד זכות נכונה על המקילים בזה לשמש דרך תאוה, דהוי בחינה בעלמא של איסור, ואין זה איסור ממש.

והתבוננתי עוד שהוא דבר נכון וברור לומר כן שאינו איסור ממש, דהנה מצאנו עוד בשו"ע או"ח סימן רל"א שכתב שכל כוונותיו של האדם היו לשם שמים, ובתוה"ד כתב בזה"ל: וכן בתשמיש אפילו בעונה האמורה בתורה, אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מגונה וכו'. עכ"ל. ומבואר שאין זה איסור, אלא מגונה בעלמא. ודו"ק. [ונראה קצת לדקדק כן גם בלשון השו"ע כאן בסי' ר"מ, שמלבד שכתב ע"ז שעליו ארז"ל וכו', כתב עוד על זה שזו עצת היצר, שמן ההיתר יסיתנו אל האיסור, ע"כ. ומדוקדק כן שזוהי עצת היצר, ומשמע דהוי כמדה רעה בעלמא. וגם הלשון מן "ההיתר" יסיתנו על האיסור, משמע כן שכעת הוא היתר, ודוחק לומר דהוי היתר ביחס לחומר האיסור הגדול שעלול לצאת מזה, דז"א במשמע. ודו"ק].

וכמו"כ לענינו בחו"נ דרך תאוה שגם לזה יש לימוד זכות, הגם שיש מקום לומר דחו"נ בלא תשמיש גרע טפי באשר יכול לבא להרהורים וכו', וכמש"כ בפרד"ר וכו', מ"מ יש ליישב כנ"ל, ולא גרע מחו"נ לצורך אשתו דלהאמור שרי ואינו איסור. ודו"ק.

ובאמת דניחא לי בזה היטב מה שהעירו לעיל (בד"ה דבאמת) מסתימת הפ"ו שהתירו חו"נ באשתו, ולא חששו במה שבא לידי קישוי, עיין שם. והשתא נוסף עוד ונאמר שסתימת הפ"ו שהתירו בזה משמע ג"כ שמותר אף לצורך האיש, ולא חילקו אם זה רק לצורך האיש או לצורך האשה. ואיברא שב' דקדוקים אלו מסתימת הפ"ו היה אפשר לדחות ולומר דהא"נ שאין היתר כאשר נגרם מזה קישוי, ומה שלא הזכירו הפ"ו הוא משום שסמכו על השו"ע בסימן ר"מ סוס"א שאסור קישוי לדעת שלא בשע"ת, אולם בפשיטות אינו נ"ל אחר שהוא דבר מצוי מאד כמעט בכל אדם ובפרט בשנים ראשונות, וכל כה"ג לא הו"ל לפי להשמיט מלהודיענו זאת.

סיכום

לסיכום: חו"נ ומעשים הגורמים לידי קישוי, הנה אם הוא לצורך אשתו לשמחה וכו', ובפרט כשרואה שהיא צריכה לכך, ה"ז מותר. וי"א שאף מצוה יש בזה מכלל מצות ושמח את אשתו, או מכלל מצות עונה. וה"ה כשרואה שיש בזה תועלת לשלום בית ה"ז מותר. אולם אם הוא עושה כן להנאת עצמו יש להמנע מזה (ואפילו בתשמיש להנאתו ראוי להמנע), אך יש ללמד זכות ולומר שאינו איסור, והיינו ע"פ שורת הדין, אולם ע"פ הקבלה ג"כ יש להזהר. ועי' להלן בפרק הבא.

[ועכ"פ ישתדל להמנע מזה, וכמש"כ השו"ע בסימן ר"מ ובטור או"ח ובאה"ע"ז בשם הראב"ד דברים נפלאים, וע"ע ברמב"ם בפ"ג מהל' דעות ובפ"ד מהל' דעות, עיי"ש. וע"ע ברמב"ם בפיהמ"ש פ"ז דסנהדרין מ"ד שהמכוון לתשמיש רק להנאה אף שהוא שנאו ומאוס, מ"מ מותר. וע"ע בדבריו בסה"מ סוף מ"ע שנ"ג. וע"ע בדבריו של הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פט"ט, עיי"ש. ויש להוסיף עוד לדברי הרמב"ן בפ' קדושים בתחלה שמפרש מ"ע דקדושים תהיו שלא יהיה נבל ברשות התורה, ובכללו שלא יהא שטוף בזימת אשתו, עיי"ש. ואציין בזה דבר נפלא ונחוץ, שיש לדעת שדבר זה אין לו תרופה להתגבר על יצרו זולת עסק התורה, וכבר הגיעו לידינו מעשים שנצרכו תרופות לצורך זה, ורק ע"י התורה היה אפשר להתגבר, ומצאנו דבר נפלא זה ברמב"ם במורה נבוכים שם שכתב לפרש בזה מאמר הגמרא (בקיידושין ל:) אם פגע בך מנוול זה מושכהו לביהמ"ד, דקאי על התאוה לתשמיש, עיי"ש. וע"ע בקידושין שם, ודו"ק].

ב

טיפין קטנים כעין מים אם אסורים משום הו"ל

והנה לעיל נתבאר שאסור לאדם להקשות עצמו לדעת, אך נתבאר שע"פ הפשט עיקר הקפידא הוא משום גירוי יצה"ר בעצמו, ואילו היה זה לשמח אשתו אה"נ דשירי, אך יש לדון בזה עוד אם יש בזה משום הוצאת ז"ל, מאחר שע"י הקישוי יוצא מן האדם טיפין קטנים כמש"כ בספרים, ויש בני אדם חמים שנעשה אצלם מיד ברגע הקישוי, ואם היה בזה משום הו"ל הא ודאי לא היה מותר אף שהוא לצורך אשתו, שא"א להתיר הו"ל בשום אופן, וכמו שמבואר במשנ"ב סימן ר"מ סקל"ח בשם האחרונים שאם הוא איש מחומם ויכול לבא ע"ז לידי חטא לפעמים אסור לספר עמה כלום קודם תשמיש, עיי"ש. ושם בפשטות מדובר בהוצאת ש"ז ממש, והספק דילן בטיפין כעין מים הנ"ל.

ועל פי הפשט נראה ודאי שאין בזה כ"כ קפידא שהרי התירו קישוי, וכל קישוי הלא הוא גורם להז"ל, וכמו שראיתי באור החיים הקדוש עה"ת בכ"מ ועוד בסה"ק, ואעפ"כ התירו לשמחה או מכלל מצות עונה, וכמו שנתבאר בפרק הקודם, ומשמע דבטיפין קטנים אלו אין חשש. וצ"ל דלא דמי למים חלוקים או עכורים וכל כה"ג שפעמים שמטמאים, כמבואר במשנה במקואות פ"ח מ"ב-ג' וברמב"ם פ"ה מאבות הטומאות הל"ו. אמנם שור"ר בעולת יצחק ר"ס רמ"ב שיש לדחות הראיה כיון דהתם מיירי בלא קישוי, משא"כ הכא, ובפרט שהוא בא בקצת הרגשה קרובה ליציאת הזרע שעליה אמר שמואל (בנדה מג.) כל ש"ז שאין גופו מרגיש בה אינה מטמאה, ע"כ. אמנם אדרבה משם יש לדחות, דהא מ"מ כאן נמי לא הרגיש בה כל גופו, וי"ל. וע"ע שם מדברי האחרונים. והעיר לנכון שסתימת הפ"ו משמע שלא הקפידו בזה, שהרי הוא מילתא דשכיחא אצל רובם ככולם, ולא מצאנו שום פוסק שהזהיר ע"ז, עיי"ש [וכבר הזכרנו שמה שהזהירו המשנ"ב והאחרונים הנ"ל הוא בודאי מדבר בש"ז ממש שעשוי לצאת אדם, ולכן אסור, אבל בטיפין כעין מים אחר דבר המצוי כמעט בכל אדם, כאשר הטביע הבורא ית"ש, ואם איתא שאסור היה צריך לומר אזהרה זו כמעט בכל אדם, ובפרט בחתנים צעירים דלא ימלט מזה]. והרי זה כמו שכתבנו בפרק הקודם דסתימת הפ"ו להתיר, ודו"ק.

הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים קרית ספר

בענין שומר פתאים ה'

בגמ' נדה ל"א. תנא המשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים, מנא ידע [פירש"י הא לא ידע אימת מעברה], אלא אמר אביי משמש והולך ושומר פתאים ה'. ובמגן אברהם סק"ה כ' והמשמש בליל צ' מיום שנתעברה הרי זה שופך דמים, שאפשר להמית הולד (כתבים זוהר שמות דף ג'), ובגמ' מסיק ע"ז והאידיא שומר פתאים ה'. משמע מהמגן אברהם שכן ההלכה שא"צ להחמיר בזה, ובמשנה ברורה לא כתב על כך כלום [אף שבס"י ר"מ מביא כמה וכמה דברים ע"פ קבלה], אך בכה"ח סקכ"ב כ' והמשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים, נדה ל"א, וכ"כ בפע"ח שער ט"ז פ"א, אלא שבגמ' שם אמרו משמש והולך ושומר פתאים ה', אבל בפע"ח שם כתב דצריך לזהר שלא לשמש ליל תשעים יערש, והב"ד מ"א סק"ה, עכ"ל. וא"כ הכה"ח כ' כן לחשוש לזה מהפע"ח, וציין שהמ"א הביא את זה.

ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קי"ג כ' דעיקר דברי הגמ' דשומר פתאים ה' קאי גם על מי שיועד באיזה יום בדיוק התעברה, דאי נימא שקאי רק על מי שלא יודע מה מקשה הגמ' מנא ידע, הרי אפשר לדעת מתי נתעברה כדמוכח בנדה דף ל'. וכריתות דף י' דמפלת ליום מ' מ"א, ופירש"י לטבילתה, וכן בדוכתא טובא, ואפי' להקל ולהביא קרבן אמרי' כן, וכתב השב"ח דשור' בערוך לנר דהרגיש בזה, וכן הקשה מנדה דף ח' דמוכח דאפשר לדעת שליש זמנה, ות"י הערו"ל נ דע"כ היה לה לחשוש ג' ימים, שמא נקלט הזרע רק אחרי ג' ימים, פי' ובזה לא רצו לגזור, וא"כ התירו מכח שומר פתאים ה'. והוסף השב"ח על זה דכיון שאין דרך הגמ' שאמורא יחלוק על הברייתא, א"כ איך דחה אביי מש"כ מפורש בברייתא תנא המשמש ליום צ' כשופך דמים, דלא בחנם חידש תנא דברייתא מאמר זה, אלא ע"כ דמעולם היו נזהרין בזה, אלא בדורות שאח"כ נתמעטו הלכות ורוב ב"א לא בקיאי בזמן העיבור, ונעשה דשין בו רבים דאמרי' שומר פתאים ה', ע"י שבת קכ"ט: וכה"ג לענין גילוי נחש בלילה, וסיים השב"ח: מיהו עיין תרומת הדשן סי' רי"א דעתו דבכ"מ דאמרי' שומר פתאים ה', מכ"מ ת"ח הבקי בזה כדאי לו להזהר, וא"כ מי שמנה הימים ובקי בהם יש מקום לזהירות זה [א.ה. לא כ' השב"ח האם יום א' או ג' ימים, דמהערו"ל הנ"ל שהביא מבואר דאם מחמירים זה ג' ימים, ועיין בסוף בכתובות כ' וא"כ מי שמנה הימים ובקי בהם יש מקום לזהירות זה, ולא לחנם כתוב כן בכתבים להארי"ז ז"ל כמש"כ מ"א. עכתו"ד השב"ח. ל. ומה שסיים זה צירוף של ב' דברים, גם התירו"ד שת"ח כדאי לו להזהר, וגם שלא לחנם כתוב כן בכתבים להארי"ז ז"ל.

והנה מה שהביא השבט הלוי מהתרומת הדשן, ראיתי שיש חולקים על התירו"ד ואכתוב בעז"ה מענין זה, התרומת הדשן בס"י ר"א נשאל דראינו כמה ת"ח גדולים ואנשי מעשה הגונים דלא הוו קפדי לישא אשה שמתו לה שני אנשים, ואין מוחה בידם או קורא תגר עליהם, יש סמך לקולא זו או לאו, והשיב התרומת הדשן ובתחלה כתב דיראה דלא שפיר עבדי דלא קפדי, ורבותינו אמרו להקפיד, והוו תמיהם טובא ממקצת ת"ח דלא היו קפדי, דהא ברא"ש בכתובות כ' דכופין אותו להוציא דחמירא סכנתא מאיסורא, והביא הרא"ש שם בשם הר"ר משה דגם כתובה אין לה משליש, ומהרמב"ם הביא התירו"ד דלכתחילה אסור לינשא לשליש, אך מהאור זרוע הביא שכ' דהא דהלכתא כרבי דשלישי לא תנשא לא לאוסרה ולא לודאי חששא אלא לספק חששא, ודייק כן האו"ז מהא דאביי עבד עובדא בנפשיה, והוסף שם האו"ז ועוד דמעשים בכל יום שאנו רואים שנשאת לשלישי ומאריכין ימים ומולידים בנים ובנות, וכתב התירו"ד לשואל דאפשר שעל האו"ז הזה העולם סומך, ולא חיישי' לספק חששא כמו שאין אנו נזהרין מכמה מילי דאזהירו רבנן עלייהו משום חשש סכנה משום שומר פתאים ה', וגם נראה מתוך שאנו מתי מעט וצריכין לנו לישא מאשר נמצאו, דשו בה רבים ושומר פתאים ה', וכה"ג אמרי' על הקצת דם שבשיש דקאי מאדים, בפרק מפניו, ועל זה כתב התירו"ד: וצ"ע אי שייך למימר האי טעמא שומר פתאים ה' לתלמיד חכם שהוא יודע ומכיר למופלא בדורו, ואפי' באיניש דעלמא קשה הדבר לצדד כל כך להתיר הואיל ואיכא חשש סכנה, כדאמר פרק אין מעמידין פרוקא לסכנה בתמיה. ודברי תירו"ד אלו הובאו בב"י אבה"ז סי' ט'.

והנה מבואר ב' דברים מהתירו"ד: א. צ"ע אי לת"ח שיועד שייך היתר דשומר פתאים ה', ב. אפי' סתם אדם קשה לצדד כל כך להתיר הואיל ואיכא חשש סכנה, ואביא כאן בעז"ה מה שכתבתי שיש חולקים על התירו"ד דגם בת"ח א"צ לחוש, וסומכים על שומר פתאים ה'. הנה בשד"ח ערך שומר פתאים ה' הביא לעיין בצמח צדק ובשו"ת שם אריה, בצמח צדק אבה"ע סי' י"א אות ח' כ': ולפע"ד ראיה מבימות י"ב: וחכ"א אז וזו משמשת כדרכה וזמן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ה', ומי לא איירי בבת ת"ח היודעת היטב ואעפ"כ אמרינן ע"ז שומר פתאים ה', וכן ביבמות ע"ב. לענין מילה ביומא דעיבא וביומא דשותא אמרי' והאידיא דדשו בה רבים שומר פתאים ה', ומשמע דאף ת"ח יכול לסמוך. ובב"י יו"ד הל' מילה סי' רס"ב הביא דהריטב"א והנמוקי" ס"ל דמאן דלא בעי לממהל ביומא דעיבא הרשות בידו, ושפיר דמי שלא לסמוך על שומר פתאים ה', וכ' ע"ז הב"י דמדברי רבינו ירוחם נראה דאין הרשות בידו, ומשמע שכך נקט הב"י ולא חילק בין ת"ח ללא ת"ח, וגם הריטב"א רק כ' דרשות שלא לסמוך, אבל משמע דרשות ג"כ כן לסמוך. וביבמות י"ב: גבי ג' נשים משמשות במוך, הריטב"א שם הק' על רש"י דלרבנן דאמרי אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה, וכי אפי' הנך ג' נשים [מעוברות, מניקת, קטנה] אסורות לשמש במוך, ואמאי כיון דאיכא סכנה היאך מכניסות עצמם לסמוך על שומר פתאים ה', וכ' הצמח צדק דא"כ צ"ל שרש"י ס"ל שכן אפשר לסמוך על שומר פתאים ה' ואף ת"ח ויודע, ולכן גם הג' נשים לא משמשות במוך אפי' לאחר

או אינה חשה בטוב וכל כה"ג]. ב'. וכן בנידון דידן שאם לא תתירצה היטב קודם תשמיש ע"י קירוב של חו"נ וכיוצא, ולא תבא לידי פיוס וריצוי במהירות, יש לחוש לזה שתתרחק ממנו [ואע"פ שהסביר לה את הענין, מ"מ החשש קיים בטבע]. ובאופנים אלו הלא יכולים לבא לידי קטטה או עכ"פ לידי ריחוק, ואז הוא בנסיון של קרי או הוז"ל ממש רח"ל, מלבד שאר העונות האמורים הנגרמים ע"י הקטטה. ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות ולא נבילות, ובכה"ג שיש איזה חשש מהנ"ל הרי הוא כאנוס, ולא יחוש לכל החומרות הנ"ל, כי שלום ביתו עדיף. וע"ע שם דברים נוראים. [ויש לציין שמצאנו כמה מצוות חמורות מדבריהם שנדחו בגלל שלום בית, כמו מש"כ בגמ' בשבת (דף כג): ובפ"י שנת קודם לנר חנוכה משום שלום בית, הגם שנת חנוכה שהוא משום פרסומי ניסא חמיר, ואף הצריכו לשאול או למכור כסותו וכו'. וזה מלבד מש"כ בגמ' בסוכה (דף נג): ובמכות (דף יא): וכ"ד דאמרה תורה למחוק שמו ית' על המים כדי לעשות שלום וכו']. ויש להוסיף דמצאנו בגמרא ובראשונים (שהבאנו באריכות בריש סימן קפ"ו ונזכר גם בר"ס קפ"ד) שמנעו בדיקות מהאשה כדי שלא יהיה ליבו של הבעל נוקפו ופורש, אע"פ שאינו אלא חשש בעלמא ומצד האיש, כמבואר שם, וא"כ כ"ש שיש לחוש שהאשה לא תמנע מזה ועי"ז יגרם לבעל מכשול וכמה שקדו חז"ל שלא לבטל מפו"ר אפילו לילה אחת, עיין עירובין נג. וכ"ד. (עיין להלן בס"י קצ"ז, והוא מבואר בחז"ל בכ"ד).

ואחר כל הנ"ל דן שם בעול"י מצד ענין קישוי, ובזה כבר כתבנו לעיל בפרק קודם, והעדפנו להקדים זה על זה, שבהנ"ל יש מקום לחוש מעיקר הדיון, וכמש"כ שם עפ"ד הראב"ד שבשו"ע סימן ר"מ (והולוס מבואר במור וקציעה להעיב"ץ שם שאכן דן בדברי האר"י לפרש את דברי הראב"ד, ויש לדון בדבריו, ואכמ"ל), וכאן בענין טיפין אלו מבואר שהוא ענין ע"פ הסוד גרידא. אך גם בענין החשש דקישוי נתבאר שלצורך האשה שפיר דמי. ולסיומא דמילתא יעוין בעו"י שם שכתב תמצית העולה שלענין הלכה למעשה קשה מאד לבאר הן לדרוש והן לפרוש בשאלה חמורה זו, והניח למעיין להכריע הדבר. עיי"ש. ואכן בתו"ד מבואר ההנהגה הנכונה בזה, והוא כאשר הבאנו בדיבור הקודם שאם אפשר בודאי ראוי לחוש לדברי האריז"ל, אך באופן שיש לחוש שיבא עי"ז לידי מריבה, או אפילו לידי ריחוק, ויהיה חשש ח"ו שיופר שלום בית, דמאן שיש להקל בכל זה (אך בתנאי שלא יצא ממנו ח"ו שכתב זרע ממש), ודו"ק. וכפי שקיבלתי והבנתי מגדולים נראה בזה בדרך כלל שתלוי לפי הענין, שלהמון העם בודאי שאין להורות חומרא בזה (אמנם בשהיה על הבטן ראוי ללמדם, שאין בזה כ"כ קושי לאיניש, ובפרט שפעמים שאדברה האשה חפצה בזה, וכמו שראיתי בשו"ת עולת יצחק בסימן רנ"ב, וע"ע שם. וכיון שהוא יותר מפורש בדברי האריז"ל, הנה מה טוב ללמדם ואין בו חיסרון בד"כ, אא"כ יכול לגרום למריבה וכו' כנ"ל), אמנם לבני תורה המתקדשים, הנה כבר כתב החת"ס שדרך ת"ח להוסיף בגדרים וסיגים במשך הזמן. ועיין בדבריו בסימן קפ"ח בענין חומרא במראות, וכן בדבריו בסימן ק"צ ס"ה לענין חומרא בכתמים שלא מן הדיו וכגון בפחות מגרים וכו', ונתבאר שם שבתחלה דרכו של האדם אין דרך להחמיר בזה, ורק במשך הזמן ובווגווי ימשך מזה קולא לצער האשה וכו', ומן הנסיון שדבר זה תלוי אם הוא לחתנים צעירים בשנים ראשונות שהם אין דרכם להחמיר בכל כה"ג, ואדברה אין להם לעשות חומרות בהתחלה, ובפרט שאז גדלה התשוקה שלו ושללה בהיותם צעירים יותר מזקנים, וכמש"כ חז"ל ביבמות פ"ד ובכ"ז. (וכבר מצאנו בכמה הלכות שמקילים לחתנים צעירים, וכמו שכתב בשו"ת עולת יצחק בסימן קפ"ב, והביא סמך לזה מהפ"י עיי"ש. וכן ראיתי שבטל הלוי בסימן קפ"ט סי"ג גבי הפלגה קצרה אם עוקרת ארוכה, שמקילים בזה לחתנים צעירים שלא להקשות בתחלה, ועוד כה"ג). אבל במשך הזמן שחום האדם יורד יכול להוסיף גדרים, וגם זה נתבאר שהוא מידת חסידות, ואשר על כן אם אירע שהיא דורשת את זה וח"ו יכול לבא לידי ריחוק או קטטה, הא נתבאר ששלום ביתו עדיף, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

סיכום

עיין לעיל בפרק הקודם לענין קישוי הנגרם מחמת חו"נ שאם עושה לצורך האשה שרי, אבל לעצמו ראוי להמנע. (וישיא עצמו לדברי תורה שעיי"ז יצאל מהני מילי, וכמו שביארנו שם בס"ד שאין תרופה אחרת זולת התורה, שהיא אילת אהבים ויעלת חן). ומן הסתם כשבא לידי קישוי עשוי לצאת ממנו טיפין קטנים כעין מים, ודבר זה ע"פ הפשט אין בו איסור, וממילא גם בזה הדיון הוא ככל האמור. אולם ע"פ הקבלה יש להחמיר בטיפין אלו כהוז"ל (הגם שאינו ממש כמוציא שכבת זרע לבטלה החמור, רח"ל), ולכן היה ראוי להמנע מזה לגמרי, אולם למעשה כאשר יש בזה הכרח משום שלום בית יש להקל [וכל שכן בכדי למנוע מריבה וקטטה או ריחוק, שבזה בודאי יש להתיר אף אם יאירע כן, דשלום בית עדיף כמשחז"ל בכ"ד]. וכשלעצמו אין צורך להורות בזה איסור, ובפרט לחתנים צעירים שנהגו להקל בזה כהוראת החזו"א ועוד גדולים. אולם כל אדם כשלעצמו בין יבין את אשר לפניו להמנע מזה כפי האפשר, ובפרט במשך השנים שאינו קשה כ"כ, ומה גם שת"ח דעתן מתוספת עליהם (עיין פ"ת ביו"ד סי' קפ"ח סק"ב) שימנע כפי האפשר (וכאמור דהיינו באופן שלא יבא לידי ריחוק וכדו', וד"ז צריך שיקול דעת מפני שבקל עשוי להיות כן, ואפילו אם יסביר לה הסיבה, ולאידך גיסא יש להזהר שלא יהיה זה מעצת היצר), ואין להאריך.

[וכל הנ"ל בטיפין בעלמא, אולם אם עשוי לצאת ממנו ש"ז ממש לבטלה אין להתיר בשום אופן, וצריך לשאול חכם מה יוכל לעשות (עיין בשו"ת אגרות משה ח"ד אהע"ז ס"ס ס"ו שבכה"ג ימעט ואולי לגמרי מחו"ג, רק אכ"כ ירבה בזה ויפייסנה בהסבר הדברים, עיי"ש. וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ח סימן ס"א מש"כ בזה), וכיום יש תרופות לדברים אלון].

וכן נתעוררתי בעניינו ג"כ ממה שכתבו הפ"י ביו"ד סימן קצ"ג שמותר לחתן לפרוש באבר חי, אע"פ שהדם שותת ויורד, עיי"ש. ולא אשתמיט שום פוסק מלומר שיש לחוש מצד הטיפין שעלול לראות (ואם חששו הוא רק בהוז"ל ממש). וכה"ג יש לדקדק מה שדנו הפ"י גבי פרישה באבר חי ביום הוסת, וכן גבי פרישה בדם טוהר (כמש"כ בסו"ס קפ"ה), ולא אשתמיט שום פוסק מלחוש בזה. ודו"ק. ונ"ל להוסיף דאדברה הלא חזינן בפ"י הפשטנים שהתירו חו"נ קו"ת הגם שבאים ע"י כך לידי קישוי, וכנזכר בפרק הקודם, ואם איתא שטיפין אלו אסורים כהוצאת ז"ל היאך התירו בזה שבא לידי קישוי אחר שמבואר בספה"ק שבכל קישוי עשוי לבא לידי טיפין אלו, והרי מוכח שלפי הפשט שרי. וכן הבאנו לעיל בשם החזו"א, וכן שמעתי מהגר"מ גרוס שליט"א שסמכו ע"ד החזו"א בזה.

אבל על פי הקבלה יש לדון, דהנה מצאנו להאריז"ל בשעה"כ ובשעה"מ שהזהיר על טפין שאחר תשמיש שיש בהן ג"כ איסור ז"ל, ולכן צריך לשהות בבטן עד שייכלו כל הטיפין [ובמקום אחר הבאנו שיש אומרים שהוא בערך כשבע דקות, ושכ"ה בשו"ת שואל ומשיב, אולם בשו"ת עולת יצחק במקום אחר כתב שהוא גוזמא ודי בפחות מזה, ותלוי לפי האדם]. וכן הובא בבן איש חי ש"ש פ' וירא סכ"ה ובספר עוד יוסף חי פ' שופטים סכ"ד, וכן הביא בכה"ח בסימן ר"מ אות ו', עיי"ש. אלא שלא נזכר שם אלא לענין טיפין שאחר הביאה, ולא נזכר שיש קפיידא בטיפין שקודם הביאה.

ונראה בפשטות שתרוייהו אסורים, דמה לי טיפין אלו שאחר התשמיש לטיפין שקודם התשמיש, ומהיכא תיתי לחלק בזה. ואכן העיר בזה מהר"ש ויטאל בשעה"כ שם בזה"ל: וממילא תיתי שגם הטיפות הקודמות אל הזרע הגמור הוא בכלל החומרא הזאת, כנלע"ד. עיי"ש. הרי דפשיטא הכי, והא בהא תליא, וע"ע גם בהגהת המהרש"ו בשעה"מ פ' בראשית. [וגם אם יתברר ע"י רופאים ובמחקר שיש הבדל בין סוג טיפין אלו לטיפין אלו, מנא לן לחלק בזה [ואציין שראיתי להגר"ח קניבסקי שליט"א בתשו' שהובאה בסו"ס טהרת התורה להגה"צ ר' סנדר ארלנגר שנשאל בזה, וכתב שכמדומה שהרופאים אומרים שזה כזיעה בעלמא, אולם הרמה"ח שם השיב ע"ז, ואין להאריך].

ואכן מצאנו בזה להדיא בספר פרי עץ חיים בשער ק"ש שעל המטה שכתב בזה בהדיא בזה"ל: מורי זלה"ה אמר כי גם אותן טיפין שיוצאים מן האדם קודם הזיווג, הם בכלל שז"ל וצריך תיקון גדול ע"ז. ע"כ. וגם בבא"ח בש"א פ' פקודי סי"ג הזכיר זה שבק"ש שעל המטה יכונן לתקן עוון קרי ושז"ל וכו', גם לאותן טיפות זרע שיצא ממנו אחר ששימש מיטתו וכו', וגם לרבות אותן טיפין קטנים שיצאו ממנו לפעמים ע"י עיצור שדוחק עצמו בעשיית צרכיו (עי' ברמב"ם שם ובשו"ת תורה לשמה להגר"ח בס"י תי"א, ויל"ב). וגם לרבות טיפין קטנים שיצאו ממנו ע"י קישוי האבר קודם תשמיש שעדיין לא נכנס השמש במקומו מחמת איזה עיכוב שהיה לו, הן באונס והן ברצון וכו'. ע"כ. ומבואר שדין אחד לשניהם. וכן מתבאר מדברי הגרי"ח בבן יהוידע (בסנהדרין כ"ב) שמי שמתקשה עשוי לצאת ממנו טיפות של מים עכורים שהוא זרע מחוי, ופירש בזה מש"כ קשתו ננערת, דהיינו שננער ממנו כמה טיפות זרע תמיד על מגן בר מינן וכו', השי"ת יצילנו וכו'. עיי"ש. ומבואר דגם זה בכלל הקפיידא. (ובשו"ת עו"י שם הביא ענין זה, ובתוה"א ד"ה איך שיהיה ביאר אמאי לעיל לא ביאר האריז"ל להזהר בזה גם לפני הזיווג, שהוא משום שהאריז"ל נקט דבר ששוה בכל אדם ובכל זמן, ולעולם אין חילוק בין טיפין שלפני לטיפין שאחרי).

אלא שהדבר ברור שאין חומרא זו אלא ע"פ הקבלה ולא על פי הפשט כנ"ל, וזאת ועוד שאף לפי הקבלה הדבר ברור שלא חמורים טיפין אלו כמו ש"מ ממש. ואף על פי שכתב שם בפע"ח שטיפין אלו הם בכלל שז"ל וצריך תיקון גדול ע"ז וכנ"ל, מ"מ נראה ברור שאינו ממש כשכתב זרע, וכן דקדק לנכון בשו"ת עו"י סימן רמ"ב א'. מלשון המהרש"ו הנ"ל שקרא לזה בלשון "חומרא". ב'. מדברי האר"י שבשער רה"ק תיקון כ"ז למוציא שז"ל, כשסידר תיקון לזה שיתענה פ"ד יום רצופים וכו' הוסיף שצריך שיהיה ממש ואילך שלא לשמש קודם חצות, ולשהות על הבטן עד שייכלו כל טיפות הזרע, ושלא להשיח עם האשה בדברי בטלה בעת הזיווג וכו'. ע"כ. הרי שהקיף ענין זה לשהות על הבטן בין ב' חומרות מיוחדות שאינן אסורות כלל מדינא, אלא שמפני שהוא שב בתשובה שלימה החמירו לו, ועכ"פ מוכח מזה שאינו מדינא כלל. וע"ע שם. [ובדרך אגב, ראיתי דבר בעולת יצחק שם שהביא מספר קדמון שכתב שאותה פלונית (לילית) באה לטמא את האדם השוכב על גבו, מפני שבתחלת הבריאה היתה היא אשתו של אדם, וכשבא להזדווג עימה רצתה היא להיות למעלה והוא למטה, וכיון שלא רצה ברחא ממנו, ולכן כשרואה אדם שוכב כך חושבת שמסכים לרצונה ומטמאתו רח"ל. ע"כ. אמנם מדברי האריז"ל לא משמע כן, כאשר ראיתי באוצרות חיים שער רחל ולאה פ"ב שאדה"ר היו לו ב' נשים, חוה הראשונה הנק' לילית, וחוה השניה, עיי"ש. ומשמע שהיתה אשתו ממש. וזה י"ל שבאמת בתחלה היתה אשתו כדרך כל הארץ, ורק אח"כ רצתה להפוך השולחן וכשלא רצה ברחא. אלא שמהמשך דברי הרב שם משמע שהיא ברחא לסיבה אחרת, מפני שראתה את חוה השניה ולא יכלה לעמוד עימה, וי"ל, ואכמ"ל].

ולמעשה, הנה אנן חיישינן לכתחילה להוראת רבינו האריז"ל, כידוע בדברי רבותינו, אמנם בדבר זה אין הכרח להזהירו לרבים, וכאשר כתב בשו"ת עו"י שם סוף אות א' דהגם דאנן חיישינן לחומרא זו שנתחדשה בבית מדרשו של רבינו האר"י לענין הטיפות שאחרי כן, וראוי לחוש גם לאלה שלפני כן (ודרך אגב, שם נקט דשלפני כן קיל טפי, והיינו משום דלא נתפרש בהדיא בכל מקום, אמנם כאמור דראוי לחוש לזה כמו באלה שלאחר שכן), מ"מ לפעמים שלום הבית מחייב להקל כפי שורת הדיון, וציין דוגמאות כגון: א'. שהיא מצטערת אם אינו פורש מיד, ומזה יסתובב שבאים לידי מריבה וריחוק [נ"ב. ודבר זה עשוי להיות יותר כשהאשה מעוברת, ולא זו בלבד שקשה לה לשכב על גבה עוד קשה לה השהיה הזו, וכן עשוי להיות כשהאשה חולה

תשמיש דיותר קיל איסוריה.

ולכאור' יל'ע על ראייה זו, שהרי החמדת שלמה האה'ז סי' מ'ו והאחייעזר אבהע'ז סי' כ"ג הק' גם על הריטב"א שסובר דלכו'ע מותרות לשמש בחוש סכנה, ואיך אפשר לכתחילה לסמוך על סברת שומר פתאים ה' וכתבו דצ"ל דזה חשש רחוק מאוד ומסתמא לא יתעברו ולא חששו רבנן, וא"כ לפי' יתכן שבוזה רש"י ס"ל שאסורות לשמש במוך וסמכי על שומר פתאים ה', דזה חשש רחוק מאוד [והריטב"א ס"ל שלא חייבים גם בחשש רחוק לסמוך על סברת שומר פתאים, ולכן לרבנן יכולות במוך אך לא חייבות], אך כשא"ז חשש רחוק מאוד לא נסמך לכתחילה על שומר פתאים ה'. ושוב התבוננתי דזה גופא מה שהצמח צדק בא לומר, דרק כשא"ז חשש גמור סמכי, ובדברים שהיו אסורים עד היום ע"ז נאמר שת"ח יחמיר, והצמח צדק שם מדבר על בת כהן לע"ה, וכותב דכיון דעכשיו הכהנים אינם בחזקת מיוחסים גמורים א"כ אין לחוש שמא הת"ח הוא לא ת"ח כדבעי, וכצירוף לזה מהני סברת שומר פתאים ה' [אף שלא כ' כן בגמ' ע"ז, מ"מ בדבר שיש עוד צירופים סמכי על שומר פתאים ה']. ובסי' פ"ט כ' הצמח צדק ג"כ דרק בג' נשים אלו אמרי' שמשמשות בלי מוך, דזה חשש רחוק שיתעברו, אבל באשה אחרת אם יש חשש סכנה בהעיבור והלידה, אף שהחשש אינו עצום ורק דומה לחשש שמא תגמול את בנה, דגם אם תגמול עדיין החשש סכנה אינו גדול, אעפ"כ מותרת לשמש במוך, ולא סמכי על סברת שומר פתאים בזה.

עד כאן נמצינו למדים שאין ראייה מהצמח צדק שחולק על התורה"ד, אלא כ' דברי התורה"ד הם כשזה בחשש גמור של סכנה, אך כשה חשש רחוק גם ת"ח יכול לסמוך על שומר פתאים, אך ראיתי כמה שכתבו שהצמח צדק חולק על התורה"ד וס"ל דגם ת"ח יכול לסמוך על שומר פתאים ה' בכ"ג.

והנה בשו"ת חיים שאל להחיד"א בסי' נ"ט עמד על כך שהשו"ע לענין קטלנית באבהע"ז סי' ט' פסק לאסור, ולא לסמוך על סברת שומר פתאים ה', ואילו לגבי מילה ביום המעונן פסק להתיר, וא"צ לחוש כיון ששומר פתאים ה', ותי' החיד"א וז"ל: אמנם הא ל"ק, דהכא במילתא דהש"ס קאמר דדשו ביה רבים ושומר פתאים ה', ונקטינן הכי וסמכינן אהימנותיהו דרבנן בעלי התלמוד, ואילו התם בקטלנית מרש"י ורוב הפוסקים מוכח דאסור לינשא לג'. ועוד יש לחלק, דהכא מרן דפסק כר"י ודעימיה דאין להשהות המילה משום דדשו ביה רבים, היינו טעמא דבהו מקיים מצוה בזמנה, ובכה"ג יש לסמוך על דדשו ביה רבנן ושומר פתאים ה', משא"כ בקטלנית, עכ"ד. והנה לתירוץ הראשון עולה שבכל מקום ש' שומר פתאים ה' סמכינן על כך לכתחילה, והחילוק בין מילה לקטלנית דזה הגמ' התירה וזה לא, ולכאור' זה לא כתורה"ד שדן שת"ח לא יסמוך על שומר פתאים, ויתכן שבאמת אין אנו בקיאים ביומא דעיבא כיום, כמו ש' הש"ש ביכמות פרק הערל סי' ד' דהאידינא אין אנו בקיאים ביומא דעיבא כולי האי, ואין פתאים גדולים ממנו. והחיד"א עצמו ביוסף אומץ סי' ל"ז כ' דהיודע צוואת ר"י החסיד צריך לחוש, ומי שאינו יודע עליו נאמר שומר פתאים ה', משמע שביודע ל"א שומר פתאים ה', ויל"ע. ועיקר חילוקו בין דבר ש' בגמ' ללא כ' בגמ' הוא רק בדעת הב"י, אך בתורה"ד עצמו כ' את הספק האם ת"ח יסמוך על סברת שומר פתאים ה' גם על דבר ש' בגמ', והוא הגמ' בדף כט: לגבי הקזה בע"ש, ורע"א שם בגליון הש"ס ציין לתורה"ד.

בשו"ת שם אריה יו"ד סי' כ"ז כ' דגם לתורה"ד י"ל **דעתה אין לנו דין ת"ח לענין זה, אלא** שסיים שקשה להתיר דברים שיש בהם חשש סכנה ע"ש [ובשד"ח כשהביאו הביא רק תחילת דבריו, וכתב וכו' ע"ש].

ובשו"ת פרי השדה ח"ג סי' קנ"ט נשאל ע"פ מש"כ רש"י בגמ' פרק מפנין לגבי הקזת דם בע"ש, שהגמ' אומרת והאידינא דדשו שומר פתאים ה', וכ' רש"י דכיון שעושה כן מפני דוחק [דרוצה לאכול דגים אח"כ] שומר פתאים ה', לפי' שאל השואל באדם שיש לו דירה דחוקה האם יוכל לשים האוכל תחת המטה ונימא שומר פתאים ה', והשיב הפרי השדה דיש לחלק, דהקזת דם עצמה היא רפואה טבעית, אלא שמצד הסגולה היה יכול להזיק משום מאדים, בזה אמרי' דכיון שהוא דחוק להקז דוקא היום כדי שיוכל אח"כ לאכול דגים שהוא ג"כ רפואה להקזת דם, אז הדבר הסגולי לא יוכל לדחות מה שהוא רפואה לו בטבע, דהטבע יותר חזק מהסגולה שכן ייסד הקב"ה בעולמו, משא"כ לשים אוכל תחת המטה שאין שום דבר טבעי כאן שמועיל נגד הדבר המזיק ע"פ סגולה, בודאי שמי שיוודע צריך לזהר, ובסוף ציין לתורה"ד הנ"ל.

גם בשו"ת זבחי צדק ח"ב סי' קט"ז אות ע"ז כ' על צוואת ר"י החסיד ש' לא לתוף תנור וכירים שאופין בו להשתמש באותו מקום, אלא יניח אותו שנית כי סכנה גדולה כל עושה אלה, והביא שהבית דוד התיר באופן שעושה בשביל ללמוד שם, והחיד"א ביוסף אומץ דחה את הבית דוד והביא דאיתו בעה"ב נפטר תוך ל' יום, וכ' דהיודע צוואת ר"י החסיד צריך לחוש, ומי שאינו יודע עליו נאמר שומר פתאים ה'. וכן ראיתי בדומה לזה בשו"ת שלמת חיים סי' תתע"ב שנשאל בענין מש"כ בצוואת ר"י החסיד לא לכבות את הנר בפיו דרבים לא נזהרים בזה, האם שייך לומר ע"ז שומר פתאים ה', והשיב דודאי ראוי לזהר, ומי שלא יודע יגן עליו הפסוק שומר פתאים ה', אבל למי שיקבל ראוי להזהיר, ולא עבדין פירוקא לסכנתא.

והנה בסי' ק"ע כ' השו"ע אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט, וגם המ"ב פוסק כן להלכה, אך כידוע שרבים מנסים ליישב את מנהג העולם, ובשערי תשובה שם כתב ועל כן צ"ל כדאמרי' בעלמא והאידינא דדשו בה רבים שומר פתאים ה', ע"י שבת קט"ט [לגבי הקזת דם בע"ש], ולפי' אין לחלק בין לילי פסחים לשאר השנה. ומדבריו מבואר לכאור' דגם ת"ח יכול לסמוך ע"ז ודלא כהתורה"ד, ובאמת בדעת תורה למהרש"ם שם כ' על דברי השע"ת: ועי' ב"י אהע"ז סי' ט' שביא את התורה"ד הנ"ל ש' דצ"ע אי שייך למימר האי טעמא דשומר פתאים ה' לת"ח, וכוונת הדע"ת בזה להשיג על השע"ת, אבל השע"ת רואים שלמד שאין חילוק.

ויש עוד מקום שהדעת תורה למהרש"ם מביא את התורה"ד הנ"ל, והוא לענין מש"כ ברמ"א סי' תנ"ה ואין לשפוך מים שלנו מכא מת או תקופה הנופלת, וכ' הט"ז שם סק"ג הטעם במדרי פסחים רמז תקצ"ג דליל שמורים הוא לה', וכתב עוד ואפי' בשאר לילות של פסח דשומר פתאים ה', וחלילה שיארע דבר תקלה במצות ה'. וכ' הדע"ת וכן הוא בבדה"ב ליו"ד סוס"י של"ט, והנה לפימ"ש בתורה"ד וב"י אהע"ז סי' ט' דלגבי ת"ח לא אמרינן שומר פתאים ה', א"כ ת"ח יש לו להחמיר, ע"כ. אך מהט"ז רואים שלא חילק בזה.

ובשו"ת בן פורת ח"ב סי' י"א להגר"י ענגיל [בעל גליוני הש"ס] כ': ועוד כמדומה ברור דאין העולם חוששין עתה לצוואה זו כלל, ומעשים בכל יום שנותצין חדרים שיש בהם תנורי אפיה ועושים חדשים בלי תנורים. דוחק לומר דכשנותץ כל החדר שרי טפי, והרי גם כאן רוצים לנתץ כל הכותל וגם תנורי אפיה לבד, כמדומה ג"כ ברוב שאין נזהרין כלל עתה בצוואה זו לבלי לנותצם, וא"כ כיון דדשו ביה רבים תו ג"כ ליכא חשש מטעמא דשומר פתאים ה', דאפי' בדבר של סכנה טבעית אמרי' ביבמות ע"ב והאי יומא דעיבא וכו' שומר פתאים ה', ודבר זה מותר לכתחילה, ואפי' בא לימלך מורין לו למול ביומא דעיבא. ואין לומר דהטעם דאין אנו בקיאינן ביומא דעיבא [א.ה. לעיל הבאתי כע"ז מהיש"ש], דהא הך דיומא כח: יומא דעיבא כוליה שמשא וכו', נ"מ לדבר רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמי חמה, ונפסק בשו"ע א"ח תנ"ט, ועי' נמוק"י ריש הערל שהביא מהריטב"א בשם רבו ש' מכאן דמאן דלא בעי למימהל ביומא דעיבא הרשות בידו, ושפיר עביד דלא למיסמך על שומר פתאים, וה"ה שהיה ראוי שלא למול בשבת ביום המעונן. עכ"ד הריטב"א. וכ' הבן פורת ע"ז והנה אין המנהג כן ומלין גם בשבת ביום המעונן, והרי דרך דשומר פתאים לא לבד דמשוי התירא רק משוי נמי חיובא לדחות שבת, וכן תשמיש כדרכו עם מעוברת ומניקה נוהגין בו היתר לכתחילה, ואפי' בא לימלך מורין לו, ואף דהתירו רק משום שומר פתאים ה' ביבמות יב', וכן בע"ז ל': אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש משום שנא' שומר פתאים ה', הרי ג"כ שריוותא לכתחילה משום שומר פתאים. ועי' שבת קכט: מעלי שבתא נמי קיימא בזוזי, כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה', עכ"ד. והרי לן שסובר דשומר פתאים ה' הוא היתר לכתחילה.

עוד מצינו לענין הקזת דם בעי"ט שמקורו מהגמ' בשבת קכט: וכ' הדרכי משה בסי' תס"ה: כתב הכל בו בשם רבינו מאיר דאין מקיזין דם בערבי ימים טובים, משום דגזרינן כל עי"ט אטו ערב שבוועות, וכ"ה בגמ' ס"פ מפנין, וכן בהושענא רבא אין להקז דם. וה"ר פרץ כתב כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה', ומהר"ו כ' דאין להקז וכן המנהג, ופסק הרמ"א כן שלא להקז ואין לשנות, וכ' המ"ב וכל זה כשרוצה להקז לבריות, אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה'. אך מזה א"א להוכיח האם תמיד אפשר לכתחילה לסמוך על סברת שומר פתאים הק גם לת"ח שיוודע, דשם מיירי בסכנה שנצרך להקז. עוד מצינו בדרכי משה א"ח סי' ג' בטור שם ש' ולא יקנח בחרס משום כשפים ולא בעשבים יבשים, והדרכי משה כתב שם על הב"י: ומצאתי כתוב שם בחידושי אגודה וז"ל, ועתה אין נזהרין בו כי בתי כסאות שלנו אינן בשדה, עכ"ל. וטעמא ע"ז לא ידענא, אך האמת שאין נזהרין בזה, ואפשר כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה', עכ"ד. ובשו"ע נפסק לא לקנח, והרמ"א סי' ר"מ והאידינא שומר פתאים ה', ומשמע שא"צ לחשוש בחרס, וכן נהגו לקנח בדבר שהאור שולט בו ואינו מזיק, ופוק חזי מאי עמא דבר. אכן ברמ"א לא כ' הטעם דשומר פתאים, אך בדרכ"מ כתב כן ומשמע דאף לת"ח, ולא כתב כן בצירוף שנשתנה הטבעים, אלא הוא לא הבין את דברי האגודה ואעפ"כ התיר משום שומר פתאים [ובא"א שם בסי' ג' כ' גם רוב או כל קפידות אלו שבדברי חז"ל כבר נשתנו הטבעים, ואין על יד זה שום פתחון פה על מי מעם בני ישראל, וכולנו עכשיו בכלל דלא ידע ושומר פתאים ה', עכ"ל. אלא שזה בדברים שנשתנה הטבע דאפשר לסמוך לכתחילה על סברת שומר פתאים ה', אך בדרכ"מ הנ"ל זה גם בלי צירוף שינוי הטבע].

עוד מצינו שלפני כמה עשרות שנים כשעוד לא התפשט כל כך הסיכון בעישון, וידעו כבר שזה ממש מסוכן, אך כיום בזמנינו כמדומה כו"ע מודו שאסור להתחיל לעשן [ויש לברר], אך עכ"פ בזמנו כ' האגר"מ יו"ד ח"ב סי' מ"ט דודאי מן הראוי להזהר מזה, אך לומר שאסור מאיסור סכנתא מכיון שדשו בה רבים כבר איתא בגמ' בכה"ג שומר פתאים ה'; בשבת דף קכ"ט ובנדה ל"א, ובפרט שכמה גדולי תורה מדורות שעברו וכו', וגם לפנ"ע אין בהושטת אש וגפרורים. וכן בחו"מ ח"ב סי' ע"ז כ' האגר"מ היתר זה דשומר פתאים ה' על הסיגריות, ובתוך הדברים כ' דאף שמע"כ ראה הרבה חולים, שמע"כ שהוא רופא ונמצא בבית החולים ורואה כמעט בכל יום חולים בסרטן הריאה והגרון, וגם באיברים אחרים שנמצאו יותר באלו שמעשנים סיגריות, וכן הוא נמי גם בשאר בתי חולים, מ"מ ודאי כל החולים הנמצאים בבתי החולים וגם בצירוף אלו שלא באו לבתי החולים הוא מיעוטא לגבי אלו דעלמא שנמצאו בבתייהם שלא נחלו כלל, ובחשש כזה אמרי' שומר פתאים ה' [אבל ודאי מן הראוי לכל איש ובפרט לבני תורה שלא לעשן מאחר שהוא חשש סכנתא, ואין בזה שום תועלת וגם הנאה לאלו שלא הורגלו, וגם בלא ענין חשש הסכנה יש לאסור להתרגל בזה דהא ודאי אין להמשיך עצמו לריבוי תאוות והנאות, אלא אדרבא מהראוי לכל אדם למעט עצמו מתאוות ותענוגים יתירים]. עכ"ד.

ובזמנו גם מרן הגריש"א שליט"א כתב תשובה [קובץ תשובות ח"א חו"מ סי' ר"ט] להרב יחזקאל גרובנר שרצה שם לאסור העישון, וטען על שומר פתאים ה' דרק בדברים כמצות מילה ורפואה כמו הקזת דם, או צורך לגוף האדם כתשמיש או אכילה, אמרו שומר פתאים ה'; והגריש"א שליט"א כתב [הרב גרובנר כ' קונטרס שלם, ומרן הגריש"א כתב לו] דאחרי כל הדברים האמורים בקונט' אכתי יש לדון משמורת הדין אין בכוחם למנעו מזה, על אף שהרופאים וכו' גורם רציני למחלות וכו', מ"מ התודעה הזאת עדיין לא יצאה טבעה בעולם ולא פשטה בקרב הארץ [המכתב בשנת תשמ"א ויתכן שכיום כבר אסור], ורבים וכן

שלמים גדולים וטובים מעשנים מנעוריהם ועד זקנה ושיבה, והבריות שלהם במצב טוב ויפה, כנראה שגם דבר כזה כלול במ"ש חז"ל כיון דדשו בה רבים שומר פתאים ד', וכתב לו מרן הגריש"א להוכיח דשומר פתאים ה' זה לא רק לפעולות האדם ע"ע, דהא לגבי מילה ביומא דעיבא מהלינן על יסוד שומר פתאים ד', והתינוק הוא גוף נפרד, ובע"כ כיון דדשו רבים אין זה בגדר סיכון כלל [ובתשובות והנהגות ח"א סי' קנ"ט דחה ראייה זו], ומכיון דאלה שרגילים בעישון יש להם צורך, וא"א להם כמעט להתקיים ללא זה, לא גרע מהא דאמרו ע"ז ל': אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה שומר פתאים ד', ופשוטו כמשמעו דרשאים לאכול הפירות הנ"ל ללא כל הגבלות ובשביל צורך כל דהוא, ולא מיירי דוקא הבכורה וטרם קץ אשר בעודו בכפו יבלענה [והוסיף שאין לפנ"ע להושיט גפרור, וסיים דמ"מ המעשן לא יגרום צער לזולתו, וע"ז נאמר יבוא במשפט על כל נעלם הרק בפני חבירו ונמאס], עכ"ד. וכל הנ"ל הבאתי לא בשביל הנדון האם מותר לעשן או לא, אלא שדנו להתיר על פי סברת שומר פתאים ד', ולא חשו להא דתורה"ד דבת"ח היודע צ"ע אם יכול לסמוך על סברת שומר פתאים ה'. ועי' במנחת שלמה סי' פ"ו סק"ב.

והנה לעיל הבאתי מהחיד"א בחיים שאל סי' נ"ט ש' בתי' א' דרק מה שאמרו בש"ס שומר פתאים ה' בזה אמרי', אכן ראיתי בכתבי קה"י החדשים שהסתפק בזה, דכ' בחולין סי' מ"ג לענין הא דמבואר בחולין ק"ה דמאן דשתי אופיא קשי לכרסם, ומאן דנפח בה קשיא לרישא, ודחיה קשי לעניותא, ולא ראיתי נזהרים מלשתות ולהמתין עד ששקטו האבעבועות, ואולי י"ל דהאידינא כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה', וכדאשכחן בע"ז ל': שבת קכ"ט, יבמות ע"ב, אכן אולי זהו דוקא שחז"ל התירו משום דשו ביה רבים, משא"כ בדבר דדשו בזמנינו, וצ"ע [ומאיך בקריינא דאגרתא ח"ב סי' י"ח כ': מה שיש לצדד בזה הוא שאם יש לה עוד אחים והם כשרים, מסתבר שבכה"ג לא אחז"ל להזהר, דמאי חזית שהבנים ילכו ח"ו דוקא אחר המקולקל, ועוד יל"ד בזה מאחר דדשו בו רבים שלא לחוש לזה, כל היכא שעצם השידוך הגון מאוד הוא בכה"ג אחז"ל ב' הערל והאידינא דדשו בו רבים שומר פתאים ה', וכה"ג כ' בתורה"ד אודות מה שאחז"ל לענין קטלנית, עכ"ד. אלא שמשם אין כ"כ ראייה, דבהמשך כ' דנראה שא"ז אלא מדת חסידות, דלא הובא בשו"ע סי' ב' באהע"ז].

עוד ראיתי שבשו"ת זכר יוסף סי' כ"ח כ' דדוקא בדבר מצוה סמכי על סברת שומר פתאים ה', דהוא בכלל שומר מצוה לא ידע דבר רע, ובספר שמירת הגוף והנפש [שלחל גדול מהדברים כאן ראיתי בספרן] הביא שבערוך השלחן הוכיח לא כך מהא דכ' רש"י לגבי הקזת דם בע"ש, דכיון שהיו דחוקים שלא היה להם כסף לדגים עשו כן.

וא"כ רואים שיש הרבה דברים שדנים עליהם להתירם משום שומר פתאים ה', והרבה לא חששו לדברי התורה"ד, ומאיך יש שחששו, ואביא כעת לגבי נידונו במשמש בליל צ' **מש"כ בזה גדולי ההוראה, בשבט הלוי** כנ"ל כ' דהגמ' מיירי גם במי שיוודע והתירה, אך כ' דבתורה"ד מבואר דת"ח הבקי יש לו להחמיר בדברים שהתירו משום שומר פתאים ה', וגם ש' בכתבים להחמיר. ובשיעורי **טהרה** להג"ר מרדכי גרוס שליט"א כ' דבפשוטו משמע שכל ההיתר הוא מחמת שמירת הגוף והנפש [שלחל גדול מהדברים כאן ראיתי בספרן] הביא לשון המ"א סי' ר"מ והאידינא שומר פתאים ה', ומשמע שא"צ לחשוש כלל אף כשהוא יודע שהוא יום צ' לעיבורה, כיון שאין הדרך לחשב ולדעת מתי נתעברה והוי כדשו בה רבים, ובתורה"ד סי' ר"א איתא דבכל דבר המותר משום דשומר פתאים ה' איכא מדת חסידות להזהר בזה, עכ"ד. אך לא כתבו השב"ה"ל והגר"מ גרוס שליט"א האם לזהר ג' ימים או יום א', ובתחילת הקטע שם כ' הגר"מ גרוס שליט"א דג"ח הראשונים מונים מליל הטבילה, דאזלינן בתר רוב נשים המתעברות סמוך לטבילתן, ומשמע שגם לגבי הליל צ' כן.

אך יש תשובה על נדונינו גם **בשו"ת משנה הלכות** סי' קצ"ג ח"ד, שם נשאל האם בזמנינו שיכולין לדעת מתי נכנסה להריון אי חייב לפרוש, או יש לו לסמוך על שומר פתאים ה' (והביא המשנה"ה שנשאל כע"ז דבמ"א הביא מהזהר דמשמש ביום צ' כאילו שופך דמים, והאידינא סמכו אגמ' דילן שומר פתאים ה', דבריטב"א מבואר דאם אינו רוצה לסמוך על דינא דשומר פתאים ה' הרשות בידו), וכ' המשנה"ה: ומיהו לדידן ביארתי בס"ד כיון דאשה מתעברת עד ג' ימים אחר תשמיש, פעמים ביום ראשון ופעם בשני ופעם בשלישי, וא"כ גם בזה"ז א"א, ועי' תוס' נדה, ובשו"ת נוב"י האריך הרבה בכיוצא בו דעכ"פ אין אתנו יודע יום קליטת הזרע בשום אופן בדיוק, אם לא נהיה חכם כשמואל שידע לשער אם הוא בן ארבעים [ובזה אמרתי לפרש מחלוקת רבי ואנטונינוס סנהדרין צ"א: דא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה, א"ל משעת יצירה, א"ל אפשר חתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת, אלא משעת פקידה, אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס מקרא מסייעו ופקודתך שמרה רוחי, ע"ש. ולכאור' הול"ל אפשר תעמוד 40 יום עד שעת יצירה, ולהנ"ל א"ש דקאמר דוקא ג' ימים דזה הוא זמן קליטת זרע ולא יותר, ולאחר מכן כבר נסרח], **ולחוש ג' ימים מספק לא מצינו בזה**, עכ"ל. הרי שסובר דא"צ לחוש כלל. ומש"כ דיתכן שבג' ימים תתעבר, הנה כיון לדברי הערול"נ שפי' שזה גופא כוונת הגמ' מנא ידעה, דאם נחוש לא די שיפרוש יום א' לבד אלא צריך שיפרוש אם יחוש לכך ג' ימים, ועי' הגמ' אומרת שומר פתאים ה', דלחוש ג' ימים א"צ ול"צ לחוש כלל.

וממך הגר"ח"ק שליט"א והגר"ש דבליצקי שליט"א הבנתי ג"כ דלא נהגו לחוש לזה, ובכה"ח כ' לחוש לכתבי האריז"ל להחמיר, ובמ"ב כ' כתב על כך כלום ומשמע שסובר שא"צ להחמיר. ובעיקר דהך מילתא הטעם שבלי צ' זה מסוכן טפי משאר לילות, ראיתי בפתיא מגדים שביאר דביום צ' הולד מקבל חיות עצמית [ובעיקר מה שפי' האריז"ל בכתבים דכוונת הזהר למשמש בליל צ', ראיתי בזוהר עם פ"י מתוק מדבש שפי' אחרת תכחיש יפה].

הערות והארות

אברני ורבני הכוללים "אליבא דהלכתא"

חידושי הלכות מה"קף החיים"

הכתוב בסוגריים עגולות הוא הוספה שלנו, האותיות שבסוף כל הלכה מציינות את הסעיף קטן בכה"ח. נא לא לסמוך הלכה למעשה.

סימן ר"מ - הלכות צניעות

בענין העונן הנודע והתיקון שלו, יעויין בכה"ח אות ו'. שו"ע ס"א הפועלים שעושין מלאכה בעיר אחרת ולגין בכל לילה בבתייהם, פעם אחת בשבוע, ואם עושים מלאכה בעירם פעמיים בשבוע. כה"ח: **מלמד תינוקות מקרא ומשנה ואינו ת"ח דינו כפועל** (ט).

עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. כה"ח: **אם ע"פ סיבה עבר ליל שבת ולא קיים עונה, א"צ לקיים כי אם בשבת הבאה, והכל לפי מה שהוא אדם** (יב).

שו"ע ס"א: כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה. משנ"ב (ח): אפילו שלא בשעת עונתה. כה"ח: ונוהגות הנשים לשטוח עליהן בגד השייך לבעלה כשארע לה אונס שלא יוכל לקרב אצלה (יג).

אשה לא תטבול כשאין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח, ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק, או תניח סכין תחת הכר, או תפרוש עליה בגד השייך לבעלה כנ"ל באות הקודם (יד).

סכנה לאשה כשבאה מטבילה לילך בלילה לבדה (טו).

שו"ע ס"א: היוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אם אינו הולך לדבר מצוה. כה"ח: וכן כשבא מן הדרך חייב לפקוד את אשתו כמו בליל טבילה. זה"ק, והפליג בשכרו מאד ע"ש (יח).

דבר מצוה היינו כפדין שבוים וכיוצא בו [והטעם שפטור משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוד כדי שיהא זריז ומהיר להתעסק במצות ולילך לדרך, וכשיפקוד את אשתו איכא חששא שמא יתירשל בעסק המצות]. אבל ההולך למשא ומתן אע"ג דנקרא ג"כ דבר מצוה [כמו שכתוב לקמן סי' רמ"ח ס"ד בהגהה] חייב לפקדה (יט).

זה לשון הזה"ק: זכאין אינון צדיקא דמשתדלי באורייתא וידעיין אורחיה דקב"ה, ומקדשי גרמיהו בקדושה דמלכא ואשתכחו קדישין בכולא, ובגין כך משלפי רוחא דקדושה מלעילא ובנייהו כולוה זכאי קשוט, ואקרון בני מלכא בנין קדישין וכו'. עוד כתב: וכל אינון ידיעיין לאתקדשא בהאי עלמא כדקא יאות, כד אולידו בר משכין עליה רוח קדישא מאתר דכל קדישי נפקין מיניה, ואלין אקרון בנין לקב"ה בגין דגופא אתעביד בקדושה כדקא יאות, הכי נמי יפהין ליה רוחא מאתר עילאה קדישא כדקא חזי (כא).

שו"ע ס"א: שבעה חודשים אחרונים יפה לולד. כה"ח: ובג' ראשונים קשה לאשה וקשה לולד, ובג' אמצעיים יפה לולד וקשה לאשה. והמשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים. נדה ל"א. אלא שבגמ' שם אמרו משמש והולך ושומר פתאים ה', אבל בפע"ח כתב דצריך לזהר שלא לשמש ליל תשעים, ע"ש, והביא דבריו המ"א (כב).

כשאדם מתעורר משנתו ומצא אותו אבר בקושי אז יזהר מאד שלא יבעול ח"ו ע"י קושי ההוא, גם אם היא מעוברת. ואם ח"ו נזדמן לו קושי אבר פתאום או בחלום ר"ל ונתעורר משנתו, ישען תכף ומיד על עשר אצבעות ידיו ורגליו בקרקע או במטה שהוא שוכב עליה ופניו למטה לצד הארץ, והיא סגולה נפלאה להמית האבר (כו).

אין מברכין אשר יצר אחר מעשה, אך אם יכול להביא עצמו לידי כך דהיינו להשתין אחר המעשה ויכוין לפוטרו טוב מאד (כח).

שו"ע ס"ו: בית שיש בו ס"ת או חומשים עשויים בגלילה אסור עד שיהא בפניו מחיצה. כה"ח: ושיעור המחיצה עשרה טפחים על ד' אמות (מד).

משנ"ב כ"ה (ושעה"צ): אם יש נקבים וחלונות במחיצה כעין סריגה, המג"א אוסר עד שיהיו הספרים מכוסין מן העין שאין נראין, וכמה אחרונים מפקקים ע"ז, ובשעת הדחק יש להקל וכו'. כה"ח: ונראה הא דאסר המג"א במחיצה שיש בה נקבים וחלונות, היינו דוקא אם הנקבים גדולים ונראים הספרים מתוך הנקבים מרחוק, אבל אם הנקבים דקים ואינם נראים הספרים עד שיניח עיניו סמוך לנקבים לכולי עלמא שרי (מה).

אם נופל סדין אחד וכורח בו ב' פעמים זה על גבי זה, דעת הא"א מהגה"ק דהוי כב' כלים. אמנם אם הי' תפור לסדין עוד סדין מתחתיו וכנהוג בנגדים, התחתון בטל למה שעל גבו, ואין כאן ב' כלים כלל (ק).

שו"ע ס"ח: וישמש באימה וביראה כמו שאמרו על ר' אליעזר שהי' מגלה טפח ומכסה טפח דומה כמי

שכפאו שד, פי' באימה וביראה כאילו כפאו שד. ויש מפרשים שלא הי' ממרק האבר כדי למעט הנאתו. ויש מפרשים שלא הי' מאריך באותו מעשה. ויש מפרשים "מגלה טפח" על הסינר שהיתה חוגרת בו שאף בשעת מעשה הי' מצריכה לחוגרו, ומגלה רק טפח ממנה ומכסה מיד, וכולהו פירושי איתנהו. כה"ח: אבל לפי הזוהר והאריז"ל אין נראה אלא פירוש ראשון (באימה וביראה), וכל אינך יש קצת איסור (עי' ס"ק נ"ט וס') (סא).

שו"ע סעי' י"א: אסור לשמש לאור הנר. כה"ח: וכתב בשעה"מ דלאו דוקא בזיווג אשר ממנו נוצר טיפת הולד, אלא ה"ה בתוך ימי עיבור (סט).

שו"ע סעי' י"א: אסור לשמש מטתו ביום אלא א"כ הוא בית אפל, הגה: ות"ח מאפיל בטליתו ושרי. כה"ח: כתב בפע"ח דהמשמש מיטתו ביום לוקח נשמות מגולגלים, ולפי"ז אין חילוק בין ת"ח לע"ה ובית אפל או מאפיל בטלית (פ).

שו"ע סעי' י"ב: אסור לשמש בשני רעבון. כה"ח: וכל שהוקר השער הרגיל ונכפל הוי רעב, ואעפ"י שלהנאסר יש לו תבואה אסור משום צער דאחרים. מיהו כשהמזונות מצויים רק שהם ביוקר גדול אין רעבון, וא"צ למנוע מתשמיש (פא).

משנ"ב ג"ד: כתב בבדק הבית בשם הזוהר והביאורו האחרונים, דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן. כה"ח: ובא"ר כתב דבאגודה מבואר דאם ניעור התינוק מות, ומשמעות הזוהר אפשר דממיתת חסידות קאמר (צב).

ישראל בן ישי הכהן - קרית ספר

בענין רחיצת המקום כהלכה

א) דין ש"ז על בשרו: כתב השו"ע סי' ע"ו ס"ד: היתה צוואה על בשרו ומכוסה בבגדיו וכו' יש מתירים לקרות ויש אוסרים, וי"א שלא התיר המתיר אלא במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבושים כגון אצילי ידיו, ונכון לעשות כדברי המחמיר, וכתב ע"ז הרמ"א: הגה - ושכבת זרע על בשרו דינה כצוואה, ע"כ. והיינו שדינו תלוי במחלוקת שבשו"ע אם מהני כיסוי, וכיון שכתב השו"ע להחמיר שלא לקרות בכה"ג, א"כ ה"ה גם ש"ז שעל בשרו.

[ואמנם כשזה על בגדו - מדינא שרי במכוסה, וכמש"כ המ"ב גבי צוואה בסקי"ב: ואם הצוואה היא על בגדיו ומכוסה מלמעלה ג"כ לכ"ע שרי, ומ"מ יזהר כל אדם שיהיו תמיד בגדיו נקיים, ובפרט בעת התפילה, ע"כ]. ומקור דברי הרמ"א במהר"ל ה' יו"כ (אות א') וז"ל שם: "ודרש מהר"י סגל שאם [ח"] יש לאדם שכבת זרע דבק בבשרו חשוב כצוואה, ואסור להתפלל עד שיטהרנו גם בשאר ימות השנה וגם ביה"כ".

והנה במג"א ובאחרונים האריכו בדין זה, ובדברי המג"א עצמו יש כמה אופנים בהבנת דבריו אם בא לחלוק על דין זה שאין דינו כצוואה, או שרק מיירי גבי ש"ז שעל בגדיו, אבל שעל בשרו מודה [יעויין היטב במחצה"ש פמ"ג רעק"א ולבושי שרד], אך בין כך ובין כך מסיים המג"א - "מיהו בספר חסידים (תק"ט) איתא דאפילו על בגדיו אסור, עיין מש"כ סי' ר"מ סק"ב", ע"כ [וראה גם בלבוש שסתם בדבר זה, וכתב ושכבת זרע על בשרו דינו כצוואה, דהוי נמי ככלל צאתך שהוא דבר מיאוס וטומאה היוצא ממנו, ע"כ].

ובמ"ב סקט"ו כותב ע"ד הרמ"א: דינו כצוואה - ר"ל ע"כ יש להחמיר בה כשהיא על בשרו, אף שהיא מכוסה כמו בצוואה וכו"ל, אבל אם היא על בגדיו ומכוסה שרי לכ"ע וכו"ל בצוואה, וי"א דאינו כצוואה, מיהו בס"ח מוכח דאפילו על בגדיו ומכוסה יש לרחצו או לפשטו שלא יהא דבוק בו הטומאה, ומכ"ש כשנכשל ח"ו ע"י קרי שלא יהיה לו למזכרת איסור. עכ"ל.

[ובא"א מבוטשאטש ראיתי שכתב ע"ד הס"ח הנ"ל: נראה פשוט שהוא חומרא יתירא וטהרה ונקיות יתירתא במידת חסידות וכו', ע"ש (ולקמן בעזה"י נביא איזה קולות הגז' בדבריו), אך נראה פשוט שמש"כ הא"א שהוא רק ממידת חסידות זהו ביחס לחלק הש"ז שעל בגדיו ומכוסה, אך אם זה על בשרו הרי להרמ"א דינו כצוואה, וא"כ לדעת השו"ע יש להחמיר בזה ואינו סתם מידת חסידות].

ב) שיעוריו: והנה בשו"ע שם בס"ו כתב: היה לפניו מעט צוואה יכול לבטלה וכו', וכתב המ"ב שם: מעט צוואה - אפילו כל שהוא כי אין שיעור לאיסור צוואה, ע"כ. והנה לפ"ז לאור מה שזכר מדברי הרמ"א שש"ז דינה כצוואה, א"כ יש להשתדל וליזהר לנקות היטב שלא ישאר אפילו כל שהוא ש"ז, דהלא צוואה חיוני דאפי'

כ"ש חשיב צוואה, וכן משמע מדברי האחרונים שכתבו לרחוץ היטב וכו', וכנזכר בדברי מהר"ל עצמו, ומשמע ג"כ דיש כאן קפייד להסירו מכל וכל, וא"כ צריך הדבר זהירות גדולה לעשות באופן המועיל שיהא המקום נקי היטב.

וראיתי בא"א הנ"ל שכותב: ועכ"פ גם לפי דעת הס"ח אין קפייד בזה רק בעודנו לח וממשי, משא"כ כשנתייבש שגם על בשרו בכה"ג אין חשש עוד לכ"ע, כיון שאין בו ממשות ואין בו שום ריח, ולא גרע מצוואה שהיא רק בגדר מלמולי זיעה שכתב שם להקל (בסק"ג) גם על בשרו ועל אצבעותיו שלפניו, ומכ"ש בזה, ועיקר המכוון רק בעודנו לח, משא"כ ביבש אין שום קפייד לכ"ע, עכ"ד. ובמק"א שונה דבריו בנוסח דומה: וכשלכלך במים (נדצ"ל כשלחלח) גם שנשאר איזה רושם אין בזה שום מידת חסידות להחמיר וכו', לא גרע ממש"כ הס"ז ז"ל (סי' ש"ב סק"ו) בצוואה שאין ממנה רק רושם לגבי שבת בשפשוף כידוע, ובבשרו ג"כ יש להקל כנ"ל וכו', עכ"ד.

ולכאורה יש לתמוה על דבריו במש"כ להקל בנשאר רושם עפ"י המג"א והט"ז, דהלא דברי המג"א הם בסק"ג שכותב: ואם היא על ידו ואין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא, והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה, שרי לקרות כנגדה (ב"י בשם תר"י ורשב"א), ע"כ. והנה דברי המג"א אמורים רק לגבי לקרות "כנגדו" כמודש בדבריו, והדברים מפורשים בפמ"ג וז"ל: ומילת "כנגדה" אחשוב שהורה לנו בזה דודאי הוא גופא כל שידי מלוכלך במלמולי זיעה וחיכוך הראש אסור לקרות ק"ש ותפלה עד שיטול ידיו וכו', ורק אדם אחר מותר לקרות "כנגדה" דלאו בכלל צוואה היא, ע"י ב"י ותבין, עכ"ל. והובא במ"ב. וגם דברי הט"ז שהזכיר אמורים גבי צוואה על בגדו ולא גבי גופו, וכמו שהרגיש הוא עצמו בדבריו.

ונראה שראיתו מדברי המג"א היא ממה שנקט שאין לזה דין צוואה, ואף שהפמ"ג הצריך את האדם עצמו ליטול היינו משום שזה על ידיו וככל מלמולי זיעה, אך אם היה בשאר גופו מודה שאין חשש בזה כיון שכבר אין שם צוואה עליו, וא"כ לעניינו נמי "ל דבש"ז על בשרו באופן שניקה ונשאר רק רושם ולא ממשות דאין בזה קפיידא, אמנם ראיתו מהט"ז אכתי צ"ב.

אלא דאין מזה הרבה נפק"מ, כיון שמאן יימר מהו שיעורו, ואם אכן לא נשאר ממשות או שיש איזה ממשות (אפי' כ"ש), וע"כ בודאי שעכ"פ לכתחילה יש לנקות היטב המקום, וכפי שיובא להלן מדברי הא"ח בזה.

אמנם נראה שבמסופק אם נשאר משוה או לא, יש לצרף דעת הא"א שכותב בפשיטות שבספקות בזה אין צריך להחמיר, ועכ"פ לענין דיעבד.

ג) אם צריך דוקא רחיצה - ויש לברר אם בשביל לקיים הדין הנ"ל שיהא המקום נקי צריך דוקא רחיצה, או סגי בקינוח בבגד או נייר.

והנה לשון מהר"ל הנ"ל (גבי יוה"כ): אם עדיין לח הוא יקנחנו היטב, ואם יבש יגרנו, ואם אין יכול לגרר מותר לשפשף אותו במים, ואין זה רחיצת תענוג ליאסר ביה"כ, עכ"ל. ובעצם כבר מצינו כלשון זה בדברי השו"ע עצמו בהל' יו"כ (סי' תרי"ג ס"א): "מי שראה קרי בזמן הזה ביה"כ, אם לח הוא מקנחו במפה ודוי, ואם יבש הוא או נתלכלך [ר"ל שנתלכלך מזה בשרו בכמה מקומות - מ"ב] רוחץ מקומות המלוכלכים ומתפלל". וחזינן שבעצם הי' צריך במים, אלא כיון שזה יוה"כ לכתחילה יקנחנו בעודו לח באופן שיוכל גם ללא מים, אך אם זה לא מהני וכגון ביבש, מותר לו מדינא אף במים דאינו רחיצת תענוג.

ובאחרונים הדברים מפורשים טפי להצריך לכתחילה רחיצה מיד אחר התשמיש, הנה לשון הערך לחם למהריק"ש בסי' ע"ו: "ש"ז על בשרו צריך לרחצו בשאר ימות השנה, וזולת יוה"כ שמקנחו", וכ"ה לשון מוהר"א אזולאי בהגהותיו ללבוש (בסק"ג): וצריך לרחצו בשאר ימות השנה, וביוה"כ מקנחו, ע"כ. עוד מצינו לשון השל"ה ומובא בא"ר סי' ע"ו "שטוב לאדם שאין יכול לטבול שישפשף במים ידים וערותו לטהר מן הקרי הדבק" (ונראה כונתו שאם היה טובל מיד זה מהני במקום רחיצה, אבל אם המתין עד זמן טבילה בבוקר ומאיזה טעם אין יכול לטבול, צריך דוקא לשפשף במים, ופשוט). ובסי' ר"מ סקט"ו כתב הא"ר בשם דמשק אליעזר (חולין פ"ח): המשמש מיטתו ואין רוחץ ידיו מקולקלין אורחותיו, פי' הזרע מקולקל, וה"ה מי שאינו רוחץ אחר תשמיש אותו מקום, ע"כ. ובכך החיים (להגר"ח פלאגי דף ע"ב) כותב: ואחר

המעשה ירחץ לפניו, וישפשף היטב אחר שישתין, ואם לא רחץ באותו מקום דרכיו מקולקלות. ע"כ. וחזינן מכל הנך אחרונים שיש לכתחילה לרחוץ מיד היטב את אותו מקום, אלא דמ"מ אין הכרח שהרחיצה מוכרחת, דהלא חזינן בדברי מהר"ל שביו"כ יקנח ומהני היטב לתפלה, וצ"ל שרחיצה מועילה טפי (ויותר בטוחה שהסירה כל שמץ), וע"כ בדאפשר ירחץ המקום, משא"כ היכא דא"א.

שו"ר בא"א מבוטשאטש בסי' ע"ו שמיקל בכ"ז וכותב: ולכו"ע בקינוח בלא הדחה סגי, ולא גרע מצוואה במקומה שמהני קינוח, ושם ג"כ שכיח ליחות ושם גרע לכ"ע מצד הריח, ומש"כ המג"א ז"ל לרחוץ ביו"כ אינו מצד מצוה, רק שרשאי לעשות כן כשאין די אצלו לפינוק בקינוח, גם בקינוח יש חשש סחיטה, וביבש מבגדו נראה דקל יותר לכ"ע, עכ"ד. אמנם כאמור בשאר אחרונים נראה שלכתחילה בעי רחיצות מים דוקא.

ד) ונפק"מ י"ל בזה לענין עונה בשבת, דאף שגם בשבת יכול לרחוץ המקום היטב ע"י זרם מים קרים [או חמין - באופן שהוחמו בע"ש, ובאופן שאין חשש כניסת מים חדשים לדוד שיתחממן], וללא חשש סחיטה [דא"צ לשפשף בידיו מקום שער, ויכול להמתין קצת עד שיזוב עיקרי המים ואז יכול להתלבש, וי"א דאף יכול לגב במגבת בנחת - יעויין היטב באחרונים והובא באורחות שבת פי"ג סנ"א], אך מ"מ במקום צינה וחשש שיבוא לצינים פחים ע"י הרחיצה או שאסטנים הוא, או משקיים מצוותו בבית אחרים [ביחדו לו בבית חדר] וחושש פן ישמע זרם מימיו, כל כה"ג יוכל לכאורה לסמוך על קינוח היטב ע"י בגד או נייר עבה.

ויש להעיר שלכאור מאן דמחמיר מלנגב במגבת במקום קיבוץ שיער, לא רק שאין מניעה מלרחוץ המקום באופן המותר וכו"ל, אלא אף עדיפא ליה הכא לנקות עצמו ע"י רחיצות מים בדוקא, דאילו יקיים רק קינוח הלא אם יש לו ש"ז במקום שיער שוב יכנס לחשש סחיטה ע"י קינוח בחוזק באותו מקום (ובאמת ראה בזה בתשובות הגר"ח ק"ש שליט"א בספר שאלת רב), משא"כ אם רוחץ המקום הלא יכול להימנע לגמרי מכל מעשה בידיים של סחיטה, דהלא יכול להמתין (אם מעט ואם הרבה) עד שירדו המים, ואז ללבוש כסותו עכ"פ באופן שאינו פס"ר שיסחט (ורבים מתירים אף באופן של פס"ר ומכמה טעמים וצירופים, ואכמ"ל).

ה) אם מהני רחיצה - ויש לדון לאיך גיסא אם סגי ברחיצה בעלמא אף ללא קינוח כלל או דתורייהו בעינן, ואי בעינן שפשוף המקום.

והנה מסתימת האחרונים הנז' לעיל אות ג' נראה דברחיצה היטב סגי, אמנם הי' נראה לדקדק מדברי האחרונים שדבר זה חלוק בין רוחץ מיד לרוחץ לאחר זמן, דהנה הובא לשון המהר"ל "אם עדיין לח הוא יקנחנו היטב, ואם יבש יגרנו, ואם אין יכול לגרר מותר לשפשף אותו במים וכו'", ומשמע שבעודו לח א"צ שום שפשוף, אלא או רחיצה או קינוח שהוא במקום רחיצה, אלא שאם כבר יבש הוא כאן צריך "שפשוף במים", משום שמים גרידא לא יסירוהו כיון שכבר נדבק.

גם בדברי הא"ר בשם של"ה שהזכרנו שכתב "שטוב לאדם שאין יכול לטבול שישפשף במים ידיו וערותו", נראה דהיינו כשהמשיך לישון, ובקומו אין יכול לטבול מאיזה סיבה, ע"כ צריך "שפשוף במים", אך אם ירחץ מיד (או ילך למקוה) יתכן דהיא מועילה בפנ"ע. גם יתכן שלשון שפשוף לאו דוקא הוא, דהלא כותב זאת גם כלפי "ידיד", ושם הלא ודאי א"צ שפשוף אלא נטילה במים (ואולי הכונה שפעולת רחיצת המקום בזרם חשיבא שפשוף). שו"ר בכה"ח (סי' ע"ו סק"ב) שכשמעתיק לשון השל"ה הללו כותב במקום "שישפשף" - "שישפשף", וא"ש.

גם מלשון הא"ר בשם דמשק אליעזר הנ"ל נראה שגבי ברחיצה בלבד, אלא שמייירי שם ברוחץ מיד אחר התשמיש, אבל יתכן שאחר זמן לא יעלה רחיצה בעלמא ויצטרך שפשוף, ואמנם שבלשון גר"ח פלאגי הנ"ל משמע קצת שגם ברוחץ מיד צריך לשפשף במים, וצ"ע, אך יתכן שכוונתו כמש"כ במוסגר שהרחיצה בחוזק באותו מקום מוגדרת ג"כ לשפשף.

[ויש להעיר דמי שלא מקיים ההנהגה של רחיצה מיד, וימתין עד שיבש שאז יצטרך לשפשף, ג"כ יש בדבר סרך איסור אם לא ידקדק לעשותו באופן המותר, דהלא שפשוף באותו מקום יכול להביא לחימום, ויצטרך לזה מטלית עבה וכדו, ואכמ"ל].

ו) דין ש"ז יבשה - יש להסתפק אם יש מקום קולא בש"ז יבשה שאין איסור להתפלל עימה, דהלא מקור

החומרא בזה הוא מזה שכ' הרמ"א שש"ז דינה כצואה, והנה מצינו גבי צואה בשו"ע סי' פ"ב ס"א: צואה יבשה כ"כ שאם יזרקנה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע, וברמ"א שם: וי"א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת ע"י גלילה בלא זריקה, וכן עיקר, עכ"ל. וא"כ יש לדון גם בענינו להקל באופן שיבש הוא דלא צואה חשבינן ליה (ואכן בדברי הא"א מבוססאטש שהזכרנו לעיל אות ב' נראה שרצה להקל גם מטעם זה, עיי"ש היטב בלשונו).

אמנם קשה לכאור להוציא מזה היתר לענינו, דהלא חזינן בשו"ע שיש לזה שיעורים מיוחדים, ואף נחלקו הפוסקים בזה בגודל היבשות הנצרכת לזה, והלא בד"כ בשכבת זרע לא שייך שיעורים אלו, וגם את"ל שמ"מ זה יבש באופן שאילו זה הי' בכמות ובתכונת צואה הי' זה נפרך וכו', מ"מ מאן יימר מתי אכן זה מגיע לשיעור כזה שנוכל לומר בודאי שאילו היה זה כצואה הי' כבר במצב של פריכה וכדו'.

אך נראה דבלא"ה א"א להתיר עפ"י בענינו, דהלא חזינן להדיא מדברי השו"ע בסי' תרנ"ג ס"א ומדברי המהר"ל המובא ברמ"א בסי' ע"ו (והובאו כל דבריהם לעיל אות א' ג') שמדברים על קרי שנתייבש, ובכל זאת כותבים שישפשוץ במים ויסירונו, ואף ביה"כ שאסור ברחיצה מ"מ באופן זה היתירו לו כדי שיוכל להתפלל כדת, וא"כ חזינן שלא סמכו על הסברה שכיון שהוא יבש כבר אין דינו כצואה, וכמאן דליתא דמי, וא"ש היטב.

[אמנם בספקות הבאנו לעיל דעת הא"א מבוססאטש להקל בזה בפשיטות כיון דדרבנן הוא, ויש לצרף דבריו עכ"פ בשעה ד'].

...

בענין הזיווג בשביעי של פסח

הנה עפ"י שורת ההלכה לית דין ולית דין שמותר ומצוה בדבר זה, דלא גרע משאר יומי, ובפרט בחג שיש מצוה לשמח ביתו, ובודאי מסתבר דיש מצוה טפי בקיום עונה באיזה יום מימות החג שיקיימנה, וכל דברינו אמורים עפ"י דברי קבלה, שהלא כבר נודע שישנם ימים יוצאים מן הכלל אשר בהם לפי חכמי הנסתר אין לעשות הזיווג (אף שאין בזה רמז בגמ' וראשונים), והובאו הדברים במ"ב (סי' ר"מ סק"ז) "אין לשמש בליל א' של פסח וליל שבועות ושני ימים של ר"ה וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה", דעפ"י יש לשאול מהו בליל ז' של פסח, וגם אם אינו בכלל ימים האסורים מ"מ האם הוא כדת כל שבת או דאשתי למעילותא, ולמרות שאין לי שום שיעור ושיח בשום דבר של חכמת הנסתר, מ"מ נבחנו הדברים עפ"י המבואר בנגלה שבנסתר, בחלק ההלכה למעשה העולה מדבריהם לאור הלשונות המובאים באחרונים.

ראשית נפתח בדברי שעה"כ שהובא בבאר היטב כאן סק"ד ובה"ח סק"ה: "ליל ז' של פסח מותר בזיווג" (ומצינו כלשון זה בדרושי פסח דף פ"ד רע"ג), ומשמע מלשון זה שאין מעליותא ליום זה אלא רק "היתר" איכא [ולשון "מותר" דנקט "ל בפשיטות שהוא ביחס לליל א' דפסח שאז אסור בזיווג, ועוד י"ל שהוא ביחס לשאר ימי חול שג"כ אינו זמן זיווג לת"ח בפרט עפ"י סוד], כמו"כ נקט גם הרע"ב"ץ בסידורו (מבוי י' אות ו') "ליל שביעי דפסח מותר בתשמיש המיטה".

ואמנם הרב החיד"א במורה באצבע סי' ז' אות ר"ח כותב: אור ז' של פסח לפי כתבי רבינו האר"י זצ"ל האמיתיים יש חיוב גדול בזיווג, ע"כ. ומקורו טהור בדברי שעה"כ במקום אחר שכתב (בדרוש י"ב דף פ"ו ע"ב) "והנה לכן ביום ז' של פסח יש חיוב זיווג וכו'", וציין לזה רה"י הגרי"מ הלל שליט"א בביאורו "עמודי הוראה" ששם חורג באצבע, והוסיף בזה שאף שמסיים במאמר שם (בסוף ע"ג) וז"ל: ואינו מותרים בתשמיש וכו', עכ"ל, מ"מ המעיין יראה דמוכח מכל הדרוש ההוא שאכן יש מצוה וקפידיא בזיווג בליל ז' של פסח, וכמש"כ ג"ע ז"ל עכ"ד רה"י.

ולכאור יל"ע בהאי שמעתא (גם אחר דברי רה"י הנ"ל), כיצד אכן מיישבים סתירת הלשונות בשעה"כ, שבכ' מקומות נקט לשון היתר ובמקו"א נקט לשון חיוב, ועוד צ"ב מדוע הגאון החיד"א נקט להלכה כהלשון של חיוב טפי מלשונות ההיתר, גם צ"ב מדוע פירש רה"י שליט"א את לשון החיוב שבאר"י"ל ובחיד"א כ"מצוה" [וקפידיא], ולא כחיוב עפ"י קבלה לקיים זיווג ביום זה [וכשאר חיובים שנחדשו בזוהר וחכמי הקבלה].

ומה שהי' נראה לכאור ליישב הכל עפ"י לשון נוספת של שער הכוונות שצינו רה"י בהמשך דבריו שם (והוא מדרוש ג' מדרושי פסח דף פ"א רע"ב) וז"ל: ובזה תבין ענין איסור הזיווג בליל פסח, משא"כ בשאר הימים טובים שהותר הזיווג אלינו, ואדרבה יש חיוב מצות עונה יען כי ע"י התחתונים נעשה אז הזיווג העליון וכו', ע"ש. והנה בקטע זה חזינן שבאותו משפט מתחיל בהיתר ומסיים בחיוב, אך נראה לפרש דכוונתו היא שראשית כל מדגיש שאת ה"איסור" שיש בליל הסדר אין בז' דפסח ושאר יו"ט, וזהו מש"כ שמשא"כ בשאר

יו"ט "הותר הזיווג אלינו", ושוב מוסיף שלא רק שמותר אלא שיש "מצוה וקפידיא" לעשות זיווג (כלשון רה"י הנ"ל), והטעם "יען כי ע"י התחתונים נעשה אז הזיווג העליון", אך לשון "חיוב" דנקט (כאן ושאר מקומות) נראה דהיינו "חיוב עונה" הכללי שהוא מחובות הבעל כלפי אשתו, ואשר חיוב זה הוא במיוחד שייך בשבתות ויו"ט דאיכא מצות עונג, דאחד מתענוגי הגוף (דידיה ודאתתיה) הוא ענין הזיווג, וכמבואר בטושו"ע או"ח סי' ר"פ, וע"כ היות ועפ"י סוד אין שום חשש בזיווג בשאר ימים טובים, ואדרבה יש מעלה בדבר, א"כ כבר יש לזה תורת חיוב מחובת מצות עונה, וא"ש דדקדק ונקט כאן בלשונו "יש חיוב מצות עונה" (ולא כמו כל הלשונות בד"כ שנוקט בלשון "זיווג", וכמו כאן במשפט שלפני ואחרי), והיינו שקמה וניצבה חובת מצות עונה ביתר שאת בגלל ענינו של יום.

ולדברינו מתיישב כל מה שהקשינו, וא"ש שגם רה"י פירש שאין כאן חיוב גמור אלא מצוה וקפידיא עפ"י סוד, אך צ"ע אם אפשר לפרש כן גם בלשון החיד"א שנראה שנקט זאת ל"חיוב זיווג עפ"י סוד", ועכ"פ שמעינן מיהת דמצוה גדולה איכא בקיום זיווג ביום זה היכא דאפשר.

מ.א. ארלנגר - ברכפלד

טבילה כשאין משמשים האם יש לחוש לסכנה

אשה הטובלת ולא משמשת עם בעלה יש לדון אם יש בו סכנה, ואציין מה שכתבנו בזה עפ"י הספרים והפיו, דהנה בנדה (דף ל') נחלקו אי טבילה בזמנה מצוה, וע"ע בתוס' שם וביומא (דף ח') ובטור סימן קצ"ז ובב"י שם. ולשיטות אלו שטבילה בזמנה מצוה היתה טובלת גם כשאין בעלה בעיר, וכמש"כ בב"י שם בשם הסמ"ג שגיסו ר"ש ב"ר שמעון הנהיג את ביתו לטבול אף בחורף בזמנה, אע"פ שאין בעלה בעיר, וכו' בהגש"ד סי' כ"ב ובשו"ת מהרש"ל סי' נ"ט ועוד (וע"ע במאירי בנדה דף טו. שכתב ומכאן למדו רבים שדרך נקיות היא לאשה לטבול בזמן הראוי לטבילה אף כשאין בעלה בעיר, עיי"ש). ולהלכה כתב הב"י דטבילה בזמנה לאו מצוה. וע"ע בשו"ע שם סי' ב' דמבואר כן שאם בעלה אינו בעיר אינה חייבת לטבול. ומ"מ בזמנים קדומים היו טובלות, אם מפני שטבילה בזמנה מצוה או סתם כך כרצונם, וכן מבואר בש"ס בכ"ד. וכו' בשבת (דף קטס.) שאשתו של רבא טבלה אע"פ שבעלה לא היה בעיר, וכו' בנדה (דף טו.) וכו'. וזה משום שהיו טובלות לטהרות ג"כ, משא"כ בזמננו לא נהגו לטבול (ושו"ר) שבסדר הדורות ע' רבא רצה להוכיח מכאן שטבילה בזמנה מצוה, אפילו כשאין בעלה בעיר, ודחה זאת המהרש"ם בדע"ת דהתם עשו כן לטהרות. וכו' הפו' בכ"ד שלא נהגו לטבול כשאין בעלה בעיר, עיין לחו"ש שם וערוה"ש שם ועוד בכ"מ.

והנה בצואת ר"י החסיד אות ל"ו כתב שלא יניח מליקוק לאשתו ביום שטבלה, ובשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן ע"ז כתב להשיג על מורה אחד שפסק דאף כשאין בעיר צריכה לילך ולטבול וכו', וכתב עליו דכל המשנה מנהגים נגד הקדמונים ידו על התחתונה, וכיון דקיי"ל כר"ת שטבילה בזמנה אינה מצוה בזה"ז, וכמש"כ בב"י שם והכי סוגיאן דעלמא וכו'. וא"ת מה בכך הרוצה להחמיר יחמיר, זה אינו, כיון דהם בעצמם (היינו אותו מורה הנ"ל) אמרו שיש חשש סכנה לטבול אם אין בעלה בעיר משום חשש דיבוק טומאה ומזיקין, דמהאי טעמא לוקחים אצלם תינוק, ומניחים סכין במטה תחת הכרים שלהם, וקיימא לן חמירא סכנתא מאיסורא, ופירוקא לסכנתא מי איכא, כאשר שמענו שאירע כן כמה פעמים (וציין לשו"ת מהר"מ מלובלין סי' קט"ז באשה שנבעלה לשד או רוח כדמות בעלה או פריץ וכו'), ולכן אין לשנות כלל. עכ"ד השב"י, והובא בקצרה בכה"ח סימן ר"מ אות י"ד שלא טבולו אם אינו בעיר. ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר, או תפרוש עליה בגד בעלה, ע"כ. (ולעיל מיניה באות י"ג הזכיר הכה"ח דברי הר"י החסיד הנ"ל, ושהגר"ח פ' ברו"ח כתב שנהגו כשאירע כן אונס שלא יוכל לקרב אליה שתפרוש עליה בגד בעלה, עיי"ש, וזה דלא כמו שכתב בספרו מל"ח ס"ח כ"ד שהוא מנהג בורות). וע"ע בשו"ת זרע אמת סימן קנ"א במי שאמו גוססת ואינו משמש מיטתו (וכמש"כ בספר חסידים סי' תשד"ב) שמ"מ יכולה לטבול אם תרמה כדי שלא תהא אסורה ליגע בבעלה, ואדרבה מצוה שלא לעמוד בטומאתה [וכ"ה בירושלמי פ"ב דנדה, והובא בטור יו"ד ר"ס קצ"א]. ומש"כ ר"י החסיד הנ"ל להזהיר בזה היינו כשהוא יכול, אבל באינו יכול לא תעכב הטבילה, אך שוב כתב שמצא בנמוקי מהר"מ"ט בשם רבותיו שכאשר אינו יכול לקיים מצות עונה כגון שהוא אבל לא טבול, ושכ"ה שהוא סכנה, ע"כ. וסיים ע"ז הזר"א דאם קבלה הוא מקבל, ואם לדין יש תשובה. ע"כ. [דרך אגב, עיין בשיעור"ט סופ"כ"ג שהביא מהזרע אמת שכאשר בעלה בעיר ואינו מקיים המצוה לא טבול משום סכנה, והעיר ע"ז דלא קיי"ל כן, וציין לשו"ת בצל החכמה

ח"ג סי' ע"א, ע"כ. וכ"כ עו"א בשם הזר"א לאיסור. וכפי האמור זה אינו מדויק, שהרי בזר"א מבואר שלא הכריע כן. (וע"ע ששבה"ל אות ג'). ונוסף ע"ז יעוין במפתחות שם שהביא דרך פסק "שמותרת לטבול כדי שיוכל ליגע בה"].

אולם מאידך הנה האי חשש דסכנתא לא נמצא לו מקור, דמדברי הספר חסידים אין ראיה, דהתם עיקר הקפידיא הוא במה שמבטל מצות עונה וכו' (והוא דבר חמור כשלעצמו, וכמבואר בעירובין דף סג: ביהושע בן נון וכו'. וע"ע בזה"ק פ' משפטים לגבי אשה המאחרת וכו', והובא בב"י שם ובפיו). אולם ענין הסכנה שנדבקין בה רור"י אין לו מקור, וכמבואר בשב"י שכתב שכך אומרים וכו' (והזה"ק שציין בשו"ת זר"א הנ"ל, כבר העיר בשו"ת עולת יצחק סימן קצ"ד שלא נמצא כן בזה"ק בנידון זה), הגם שהביא לזה מעשים וכו' וכנ"ל. וע"ע גם בשו"ת תורה לשמה סימן רט"ז שהעיר שדבר זה שאומרים העולם שיש סכנה לא נזכר בגמרא ופיו, ואדרבה מוכח בהיפך וכו', ומ"מ סיים שפאחר שהעולם מקפידים עתה בזה טוב להזהר, עיי"ש. (ועיין בעו"י שם שמצאנו בירושלמי דתרומות דבעי למיחש למה שהבריות אומרות, וע"ע שם. וע"ע בשו"ת חוות יאיר סימן רל"ד שג"כ כתב כן. וע"ע להלן בענין טבילה במצו"ש מה שהערנו בזה, וכה"ג כתבנו במקומו מכ"מ). ויש להוסיף שבשו"ת תורה לשמה סי' קמ"ב אכן חשש לצואת ר"י החסיד בנידון זה, ע"ש. וכפי הידוע שרבים מיחסים ספר תורה לשמה לרבינו הגר"ח מבבל, הנה יש לציין בזה לדבריו בן איש חי פ' שמיני שהביא ענ"ז בשם השב"י, עיי"ש. (וידוע שבתורה לשמה מובאים הרבה ענינים ע"ד הפשט, למרות שבמקומות אחרים החמיר כהספה"ק וכו'). ועיין עוד בשו"ת מהר"ם שיק סימן רט"ז ובמקו"ח סי' קפ"ד סק"ג ובשו"ת זבחי צדק ח"ג סימן ע"ב. ובשו"ת קנא"ס בהשמוטת לשו"ט ספ"ד כתב שאין איסור לטבול כשאין בעלה בעיר, אא"כ לא יבא כמה ימים ולא בלילה אחד גרידא (והובא גם בטהר"י סי' קצ"ז סקמ"ד). ובשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' צ"ה כתב שאין יסוד לחילוק זה ואין הבדל בזה, וע"ע בספרו דע"ת ר"ס קצ"ז.

ונראה שעיקר הקפידיא הוא כאשר אין בעלה בעיר, שבזה בודאי יש לחוש להנ"ל שלא טבול משום סכנה, וכמש"כ האחרונים שיש לחוש למה שאומרים העולם שיש סכנה, אע"פ שאין לזה מקור ברור. וה"ז חמור יותר מאשר בעלה בעיר ואין משמשים מיטתם, שבזה י"ל שכיון שהוא בעיר אינו כ"כ חשש מזיקים, ועיין. ואמנם בשו"ת תשובות ונהגות ח"ב סימן תל"א הביא הענין דסכנה, וכתב שעיקר האיסור נראה שהוא כשבעלה בעיר ואינו נזקק לה, דבזה דווקא מוכח לאסור מדברי ר"י החסיד וכו'. אבל כשאנו בעיר דמי לבתולות בזמן התלמוד שטבלו לטהרות ולא חשו למיד, וה"נ כשטובלת לשם מצוה שמא יבא ליכא למיחש. ע"כ. אולם דבריו תמוהים מאד, דודאי עיקר הקפידיא יותר כשאנו בעיר, דהא כשהוא בעיר קיל טפי שיכירו ממנה המזיקים, דהא בתינוק ישן לידה מהני או כשפורשת על עצמה בגד בעלה, וכמש"כ הכה"ח הנ"ל והאחרונים, וא"כ כ"ש וכ"ש כשבעלה עימה לצידה דמהני להבירים, ודו"ק. ומה שכתב שכשאנו בעיר דמי לבתולות בזמן התלמוד וכו', אינו מובן, דהא למנהגם שטבלו היו טובלים בין כשהוא בעיר ובין כשאנו בעיר, ולא שייך אצלם בעל כלל. וע"ע לעיל במה שהבאנו מש"ס. ומה שדקדק מה"ח אינו ראיה כלל. ושו"ר שכבר שתמה עליו בשו"ת עולת יצחק שם מעין זה, שדבריו ברורים. ואכן כן ראיתי בשבט הלוי סימן קצ"ז אות ג' שכאשר הוא בעיר וא"א להזדווג בסוף ז"ל, כגון משום בריאות וכדו', צריכה לילך לטבול כדי להתיר נגיעות ושאר הקריבות שגם בהם היא משועבדת, וכ"מ בראשונים, וכן נראה בש"ך סק"ג. וכ"כ בשיעור"ט פ"א שתלך לטבול משום שאר קריבות, עיי"ש. וכ"כ עו"א. ואמנם בשו"ת עולת יצחק שם דן בזה, ומ"מ להלכתא סתם ג"כ כה"ג שכאשר בעלה בעיר וא"א לשמש מאיוו סיבה, דשרי לכאורה אם הוא ישן עכ"פ בסמוך לה. אלא שכתב שיותר טוב שגם באופן זה תפרוש עליה בגד בעלה, וסיים עוד שאע"פ שהמיקל בכ"ז יש לו ע"מ לסמוך, מ"מ ראוי לחוש בדבר דחמירא סכנתא וכו', עיי"ש. ואף אם יבא למחר ביום, עדיף שיהיה שטבול. אמנם ראיתי בספר אבני שוהם כאן סוף אות א' שהעיר שאם האשה מכרת בבעלה שיכול לבא לידי מכשול, יש לה לטבול בזמנה ותניח אצלה תינוק או סכין, וה"ה במסופקת אם יחזור באותו לילה. ע"כ. ונכון הוא, דבכה"ג י"ל דשומר מצוה לא ידע דבר רע.

ובאופן שטבלה ולאיה סיבה לא שמשו, או שחשבה שבעלה יבא ולבסוף לא בא בעיר, עיין בשב"י שם שכתב שבכה"ג לוקחים אצלם תינוק, ומניחים סכין במטה תחת הכרים שלהם, עיי"ש. ומשמע דתרווייהו בעינן. אמנם בכה"ח בסימן ר"מ אות י"ד הביא דתניח אצלה תינוק "ואו" תניח סכין תחת הכר, ומשמע דבחדא סגי. וכ"ה בשו"ת זב"צ סו"ס ע"ב. וע"ע שם בזב"צ

דלאו דווקא תינוק, אלא ה"ה אשה אחרת שתשכב עימה, וכגון אצל אמה, עיי"ש. וע"ע בעו"י שם שדקדק שמשמע שאין מספיק שיהיו בחדר אחד, אלא ראוי שיהיה סמוך אצלה התינוק או האשה, עיי"ש. ומ"מ בכה"ח הנ"ל הוא דהוסיף שאפשר באו"א אם תפרוש על עצמה בגד בעלה (ואין נפ"מ אם הוא בגד מכוסס או לא, וכל שהוא שייך ומיוחד לבעלה שפיר דמי). ולמעשה מסיק בעו"י שם שבכה"ג שטבלה ובעלה אינו עימה, וישן אצלה תינוק בסמוך לה או ילד קטן (ובתינוק קטן יש להזהר שלא יהיה סמוך ממש אליה באותה מיטה, דמצאנו בחז"ל ובפיו שאירע שע"י נחנק הילד רח"ל) או אשה אחרת, או תפרוש על עצמה אחד מבגדי בעלה, ובנוסף לאחד מהדברים הנ"ל תשים ג"כ סכין תחת הכרים (ויש לציין דלכאור עדיף היה לשים ג"כ מלה, דמצאנו בכ"מ שגם הוא מועיל להבריך מן המזיקים, ויש עוד כהנה סגולות, אלא שאין להוסיף בדברים אלו שהם מהנסתרות, ואין להאריך). ועיין בן איש חי פ' שמיני שדברים אלו יש לעשות אפילו במשך כמה לילות עד שיהיו יחד, ולכתחילה יש לחוש דלא סגי בלילה אחת.

ולסיכום ההלכה

א. כשאין בעלה עמה בבית לא טבול בכל אופן, וראוי להזהר בזה אפילו שידוע שיבא למחרת ביום. [ואפילו כשעושים דברים המועילים להבריא את המזיקים וכדלהלן באות ג', מ"מ לכתחילה עדיף שלא להגיע לידי כך]. אמנם אם מכרת בבעלה שיכול לבא לידי מכשול, או שיש ספק שמא יבא בלילה, טבול, ותעשה את הדברים הנזכרים להלן אות ג'.

ב. כשבעלה עמה בבית אלא שאין יכולים לשמש מחמת סיבות רפואה, או שאחד חולה, או מפני הצניעות, או כשח"ו אירעה מריבה ביניהם ולא נתפייסו וכיוצא, יכולה לטבול, ואדרבה מחויבת לטבול שאף חו"ר הוא מכלל מצות עונה [וכמש"כ בסימן קודם].

ג. ובאופן שאירע שטבלה כגון שחשבה שבעלה יבא ולבסוף לא בא וכדומה, תניח סכין תחת הכר, ובנוסף לזה תעשה אחד מהדברים הבאים, דהיינו שתקח אצלה תינוק או ילד או אשה שישנו בסמוך לה, או שתפרוש על עצמה אחד מבגדי בעלה.

ד. ובאופן הנ"ל באות ב' שבעלה עמה וישן בסמוך לה, אין צריך שתעשה את כל הדברים הנזכרים באות ג'. ומ"מ יותר טוב שתניח ג"כ סכין תחת הכר, או תפרוש עליה בגד של בעלה, וכמש"כ בעו"י שם משם הגר"ח פלאג'י, ואינו מוכרח.

ודע, שלענין הברכה על הטבילה, הנה אם היא טובלת כשבעלה אינו בעיר, ויש ספק אם יבא עד שיגיע וסתה שוב, לא תברך על הטבילה (עיין בעו"י שם בסוף התשובה). אולם אם בעלה יבא, או אפילו אם טובלת כדי להתיר נגיעה ושאר קריבות, ה"ז טובלת בברכה (וכמש"כ בטהר"י סימן קצ"ז ס"ק קמ"ג קמ"ד בשם כמה אחרונים, וה"ז בעו"י שם. וכ"כ בשבה"ל ובשיעור"ט ועוד באחרונים בכ"מ).

...

בקדושת האדם בעונות

הנה חז"ל נתנו זמן לעונה כל אחד לפי ענינו, ואף שיש בו תועלת לאדם להצילו מן החטא, אולם העיקר הוא לצורך האשה, ועונתה לא יגרע. וכן ראיתי בשו"ת אגר"מ שמפני שהנשים צנועות ובושות מלומר בפה את צרכן, לכך נתנו חז"ל שיעור קצוב לעונתן. ע"כ. אבל לאיש לא הוצרכו, דאם יצרו יגבר עליו וכו' יוכל לתבוע בפה, ועיקר שיעור העונות הוא לצורך האשה. ויש לדעת עוד שחז"ל דיברו בכלליות, אולם במציאות יש משנתה אצל הנשים, שיש שנולדו עם פחות חשק ויש עם יותר חשק, ואלא מצוי הרבה שלנשים יש פחות חשק, ולכן אין חפצות בב' פעמים בשבוע, ולפעמים בקושי בפעם אחת בשבוע. והוא מחמת דהזמן גרמא שיש טרדות מבית ומחוץ, ואין שלות הנפש כאשר היה בזמנים קדומים. ואף דבור אחד או שתיים שלפנינו, וגם מצוי שהנשים כיום עובדות ואין דעתן פנויה לכך, ונעשו הן עצמן כפועלים, והני נשי דגברי במאי זכין.

והנה כלפי האדם עצמו להוסיף על העונה הנ"ל, יעוין בשו"ע בסימן ר"מ ס"א כמה דרגות בזה, ושם כתב לבסוף א'. שאם רואה שיצרו גובר ומתאוה על הדבר ההוא יותר טוב היה לדחות את יצרו וכו'. ב'. שמי שאינו צריך לדבר הזה, אלא שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו, זו היא עצת היצה"ר, ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור, וע"ז ארז"ל המקשה עצמו לדעת יתא בנידו. ע"כ. ומבואר שאסור לאדם לגרות עצמו מן הסתם לדבר זה, ועליו ארז"ל שיהא בנידו. ובמקומו הקשינו של נידוי משמאי, ואם הרב מנדה מי יפר. וכתבנו שנראה שאין זה איסור גמור של המקשה עצמו לדעת, אלא הוא בחינה ממנו, ושכן מבואר בדברי הראב"ד וכו', עיי"ש. אמנם אין זה אלא לימוד זכות, אבל למעשה בודאי שראוי לאדם לגדור עצמו בזה, ובפרט שההפסד קרוב, וכמש"כ בשו"ע שמן ההיתר יסיתנו אל האיסור,

קשה לאשה וגם קשה לולד, אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד, אחרונים יפה לאשה ויפה לולד שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז, וכ' רש"י ד"ה קשה לאשה וקשה לולד מפני שדר במדור התחתון, קשה לאשה לא ידענא למאי [וביעב"ץ] ראייתי שפירש לפי שהולד במדור תחתון ונדחקת משנים, וגם קשה לולד משום דחסא, ובאמצעיים הולד כבר נמלט מדחסא, אבל האשה האם שלה נמשכת עם הולד עד שיתישב במדור העליון ומצאה לה מנוח, אז טוב לשניהם]. ובספר חסידים סי' ש"פ כ': והיה מן הדין לאסור מלשמש כשאשתו מעוברת בחדשים שקשה לולד, אלא שמה איש או האשה ירהרוו אחר האיסור מוטב שלא ירהרו, ולא יאסר דבר שא"א לעמוד בו (ווי"ג מוטב ע"י היתר ולא יאסר דבר שא"א לעמוד בו שלא ירהרו), וסיים הס"ח [על כל הקטע שם, גם על יפת תואר וגם על הנ"ל]: והחכם יתן את הדין שאין שם על לבו איזה דבר היתר מפני היצר (להרהר בד"ת כאמרם אם פגע בך מנוול משכחו לבהמ"ד), ומפני שא"א בענין אחר התירה כך, וכתוב ויותר מהמה בני הזהר. ובהגהות מר' דוד שפרבר בעל שו"ת אפרקסתא דעניא הביא פי' דכוונת סו"ד הס"ח דהחכם שאינו נותן על לב שאלו דברים הותרו מפני יצה"ר, ומפני שא"א בע"א התירה תורה, והיה כול לבטל היצה"ר ברהורו התורה ואינו עושה עתיד ליתן את הדין, וכתוב ויותר מהמה, דהיינו ממה שהתירי לך בתורה כגון אותם דברים שנתור מפני יצה"ר, בני הזהר להרהר בד"ת, דהיינו אע"פ שהתירי לך הדברים מפני היצה"ר, מ"מ הזהר שלא תשתמש בהיתר זה, אלא עשות גירוש היצה"ר ע"י ספרים הרבה שתהרהר בהם והנצל כצבי מיד, עכתו"ד.

ובשם החזו"א מובא בארחות רבינו דהגרש"ב ברזם שאל את החזו"א, והחזו"א אמר דפעם בשבוע אינו מזיק, אך **בספר גנוי שערי ציון** כ' בשם החזו"א שאמר דאע"פ שחז"ל אומרים שהוא קשה לאשה וקשה לולד, הרי זה קשה, אבל אין אנו מוצאים שחז"ל ציוו לפרוש ג"ח, מספיק חמשה ששה שבועות, עכ"ד. **ומרן הגר"ח ק שליט"א** כ' שם על זה: אני שמעתי בשם החזו"א שפעם בשבוע אינו מזיק, עכ"ד. והנה המ"ב כ' בסק"ב וצריך לקיים העונה גם כשהיא מעוברת או מניקה, ולא הזכיר כלום על ג"ח הראשונים ודבר זה אומר דרשני, אלא שהשו"ע עצמו הזכיר דאם מכוון לתקון הולד שבששה חדשים אחרונים יפה לו יצא מלבן ומזורז שפיר דמי. ואולי ע"ז סמך המ"ב וצ"ע.

ולכאור' מהס"ח הנ"ל משמע שראוי כלל לא לשמש בג"ח הראשונים, אלא שאם לא יכול מוטב ע"י היתר, ולא יאסר דבר שא"א לעמוד בו, ודלא כחזו"א הנ"ל שפעם בשבוע אינו מזיק, ומרן הגר"ח ק שליט"א כ' לי דדברי הס"ח קאי על יותר מפעם בשבוע, וד"ז צ"ע דמלשון הס"ח מבואר שהיה מן הדין לאסור, ומשמע להדיא דלגמרי כוונתו, ומאיך משמע בס"ח דאם נצרך ולא יכול להסיח דעתו ע"י תורה גם יותר מפעם בשבוע יכול [אך לזה גם החזו"א יודה, דהא כ' בגנוי שערי ציון בשמו דלא מצינו שאסרו דבר זה, וא"כ זה ענין מציאותי ולא איסור, ובצריך לכך כו"ע יוד, ופשוט. וכן יש להוכיח שאין זה איסור מהא דבגמ' שם בנדה כ' מיד אחרי כן דבבביל תשעים המשמש הורג את הולד, ומסיק דשומר פתאים, ועל תוך ג"ח הראשונים לא כתוב כלום, אלא כ' שזה קשה לולד ולאשה, ולא כ' לאסור כבבביל צ' להו"א].

ובשו"ע המקוצר להגר"י רצאבי שליט"א יו"ד סי' קנ"ד הערה נ' כ' למעוברת בששה חדשים הראשונים התשמיש קשה, כדאי בנדה ל"א, ואעפ"י כן א"צ להימנע לגמרי רק למעט, כגון אם דרכם לשמש פעמיים בשבוע עכשיו יאיר רק פעם אחת, אך צריך הוא ליזהר שלא יזיק לולד בשעת תשמיש שלא ישען על בטנה שאז ימעכנו וילחצנו. וכ' עוד **גם צריכה אז יותר פיוס**, כי טבעה אז שלא להתאות לזה, ורופאי זמנינו למרות שהתפתחו מאד בידיעותיהם והשתכללו מכשיריהם הפלא ופלא, לא יכלו להגיע לכלל החלטה אם התשמיש אז משפיע, מועיל או מזיק, זה אומר בכה וזה אומר בכה, כמובא בספר גניקולוגיה לאור ההלכה (ירושלים תשנ"ג, דף כ"א), ובאנציקלופדיה הלכתית רפואית ערך הריון דף קע"ה. **ומזה ג"כ נדע מעלת חז"ל אשר אין דבר נעלם מהם, וכמה שגבו ידיעותיהם, וברוך שגילה סודות יצירתו לראינו**, עכ"ד.

והנה במה שכ' בתחילת דבריו ששה חודשים צ"ב, דהרי רק ג' זה קשה לולד ולא ששה, ובג' האחרים איה"נ אם מרגישה שקשה לה יתכן שימעט אך אם לא לא. ובתוך הדברים ציין גם למה שכתב בשו"ע המקוצר הל' צניעות, ושם בתוך הדברים הביא שיש שכ' פעמיים בשבוע וכ' עליהם וליתא, ומה שהביא מהרופאים של היום זה אומר בכה וזה אומר בכה. אכן שמעתי שיש שרוצים לומר פעמיים בשבוע דכיום אי"ז מזיק, אך שלחתי למרן הגר"ח ק לשאול האם שייך לשמוע כזה דבר, וכתבתי לו שבבן היויעד על הגמ' בסוטה י"א סימן גדול מסר להם בן פניו למטה וכו', הביא מספר הברית

אמי, מאי משמע דהאי חטא לישנא דדכווי הוא, ע"כ. ומשמע דרבי יוחנן מוסיף על דברי רבי יצחק דאשה מתעברת סמוך לוסתה וסמוך לטבילתה, ונמצא מבואר בזה דאף רבי יוחנן מתיר לבעול סמוך לוסת [שהרי רק בזמן הזה אשה מתעברת], ויקשה מהא דאמר רבי יוחנן בשבועות יח: שכל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה בניו מתים, והפורש זוכה לבנים זכרים, דמבואר דס"ל לרבי יוחנן דאסור לבוא על האשה סמוך לוסתה, וע"כ צ"ל דליל טבילה שאני דאף סמוך לוסתה שרי לבוא על אשתו בליל טבילתה, ובאמו של דוד לאיזה מקרה סמוך לוסתה וסמוך לטבילתה היו בפרק אחד, וזה שאמר רבי יוחנן דסמוך לוסתה וסמוך לטבילתה אשה מתעברת, דבזמן זה התעברה אמו של דוד [כך נלע"ד כונתו].

ובישוב ראייתי כ' הפרישה [או"ח סי' ר"מ] דאיירי כשזמן וסתה הוא ביום, ובא עליה בלילה שקודם לכן, דבזה ליכא איסור מאחר דאינו חייב לפרוש אלא בעונת הוסת בלבד. ובעיקר ראייתי יש לעורר דברש"י מבואר דרבי יוחנן פליג על רבי יצחק וס"ל דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה, ואמו של דוד התעברה בליל הטבילה ותו ליכא הוכחה כלל. עוד יש להעיר על דבריו דהא דהתירו לבעול סמוך לוסתה הוא רק כשיצא זמן זה סמוך לטבילה, שהרי דא דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה הוא משום דרך העולם, וא"כ היאך אפשר דשייך לומר דדרך העולם שתתעבר בזמן שסמוך לטבילתה בגונא שבמקרה יצא זמן זה סמוך לוסתה, הא מאחר דבדרך כלל זמן הטבילה אינו יוצא סמוך לוסתה לא שייך לומר שתתעבר מחמת הזמן הסמוך לטבילה כשזמן זה הוא בזמן שאינו ראוי לו, וע"כ דרבי יוחנן פליג וס"ל דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה, ותו ליכא הוכחה לשיטתו מההיא סוגיא, ודבריו צ"ע.

יונתן לוי - ירושלים

אסור לשמש לאור הנר

א) כ' השו"ע סי' ר"מ אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל, וכ' המ"ב אפי' אין שם אלא קצת אור כגון שדולק הנר בתוך השפופרת או שמאיר קצת דרך לאנטערנ"ע וה"ה לאור הלבנה ג"כ אסור, ונתבאר דיש בזה תרי הלכות, חדא משום סכנה דעבור זה הו"ל בניס נכפין (כמבואר שם בבה"ל), ועוד משום צניעות דלא עדיף מביום דאסור, ונ"מ לענין עשיית מחיצה המתרת בשבת, דלענין תשמיש ביום נפסק דת"ח רשאי להאפיל בטלית, אך לענין אור הנר לא סגי עד דעביד מחיצה עשרה (ותו בעי נמי טלית לצניעות). ויש לעיין האם הסכנה הוא דוקא באור הבא מן הנר או מן האש כגון נורת ליבון וכדו', אבל אור אלקטרוני כפנס וכדו' אין בו משום סכנה אלא רק משום צניעות, ונ"מ לענין עשיית מחיצה דוקא או סגי שיכסה בטליתו, ועיקר הנ"מ בזה לעשות מחיצה בשבת, דאם אין בו משום סכנה לא חשיב מחיצה המתרת, ולא נזדקק למש"כ הבה"ל (סי' שטו" ד"ה אם) בשם החכמ"א דבלא"ה שרי ע"י כיסוי טלית, ודתני בזה ביהמ"א הגר"מ הלל שליט"א וא"ל שמסתברא דבכל מוצא אור יש בו משום סכנה.

היוצא מבית הכסא

ב) כ' המ"ב (שם ס"ק נ"ז) היוצא מבהכ"ס קבוע אל ישמש מיטתו עד שישהה שיעור חצי מיל לפחות, מפני ששד של בהכ"ס מתדבק בו (גיטין דף עז, עכ"ד. ויל"ד האם דין זה בין באיש ובין באשה, והאם גם בנכנס להסך רגליו, או אפי' רק בנכנס סתם ולא עשה צרכיו [ומצוי כשאמבטיה ושרותים מחוברים יחדיו]. ומרן הגרא"ל שמשמש והגר"מ הלל שליט"א נתבנאו בסגנון אחד, דדין קיים בין באיש בין באשה, ואפי' נפנה למ"ה, אבל בלא עשה צרכיו א"צ להמתין [ועיין בתשובות הגר"ח ק שליט"א מה שהשיב בזה].

מינקת לא תשמש אלא כשהתינוק ישן

ג) כ' המ"ב (שם) בשם בדק הבית בשם הזהור: אשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, עכ"ל. ויל"ד האם אזהרה זו דוקא כשהתינוק ער בחדר שמשמש שם, או שיש ליזהר כל זמן שהתינוק ער, לא שנה בחדר שמשמש שם ל"ש בשאר חדרי הבית, ושמה אף בבית אחר כשיש לו ידיעה שהתינוק ער. ואף בזה זכיתי למענה מאת הגאונים הנ"ל, והשיבוני דא"צ ליזהר אלא רק בחדר שמשמש שם [ועיין בתשובות הגר"ח ק מש"כ בזה].

ד) יש לדון האם בגד מקופל לשנים, או שקית ניילון דינם כשני כיסויים או ככיסוי אחד, כי סו"ס הוא בגד אחד. ושמעתי מהגר"נ קרליץ שליט"א שדינו ככיסוי אחד.

אברהם שקלאר - ברכפלד

תשמיש המטה בג' חדשים ראשונים דמעוברת

בגמ' נדה ל"א. ת"ר שלשה חדשים הראשונים תשמיש

את אשתו בליל טבילתה, וכתב הב"י דהכי משמע בהך עובדא דפי' רש"י יום טבילה הוא, יום שטבלה אשתו דהוי ליה ליל תשמיש.

והנה בתשובת כנסת יחזקאל [סי' ל"ג] כתב דכשם שאמרו ביבמות סב: חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך ואפי' סמוך לוסתה [אע"ג דבעלמא אסור לשמש סמוך לוסת דכתב והזרתם את בני", כדאיתא בשבועות יח: ונדה סג.], ה"ה דבבביל טבילה חייב לפקוד את אשתו אפי' סמוך לוסתה, והוא משום דדין ליל טבילה כדין היוצא לדרך ואינו כשאר זמני העונה. וכשיטה זו נראה גם מדברי התורת השלמים סי' קפ"ז ס"ק כ"ט [ושם כ' דמ"מ בשעת הוסת ממש אסור], והביא הכנסת יחזקאל שהמ"א בסי' תקפ"ד פליג וס"ל דאין מעלה של ליל טבילה יותר משאר עונות, ולשיטתו איכא חיוב פרישה סמוך לוסת אף בליל טבילה. וכדעת המ"א ס"ל לחת"ס [בתשובותיו יו"ד סי' ק"ע] שכתב דלא מצינו מעלה מיוחדת לליל טבילה יותר משאר חיובי העונה של ליל שבת שאינם נוהגים סמוך לוסתה, וכך ס"ל לסדרי טהרה [יו"ד סי' קפ"ד סק"ן] דכתב דלא מצינו מעלה לליל טבילה אלא מפרש"י בברכות, ואילו תר"י פי' באופ"א וכ' להוכיח דלכו"ע אין מעלה בליל טבילה יותר משאר עונות, מהא דאיתא בפסחים קיב: אשתך טבלה אל תזקק לה לילה ראשונה דילמא משכה זיבה, ע"כ. והא ודאי דהך חששא אינו אלא מדרבנן [ומדאורייתא שריא], והעמידו דבריהם לבטל מצות עונה בליל טבילה, וש"מ דאין מצוה וחייב מיוחד בליל הטבילה, ומש"ה נדחה מצוה זו משום הך חששא. וכ' עוד דאין לומר שהאשה משתוקקת בליל הטבילה כמו כשבעלה יוצא לדרך, דמי הכריחה לטבול, שלא תטבול ולא תכניס עצמה לאונס.

ואף הנוב"י [יו"ד תנינא סי' קי"ז] כ' דליל טבילה אינו מתיר בעליה בשעת הוסת, והוכיח כן מהא דהוכיח הראב"ד [הובא בב"י יו"ד ריש סי' קפ"ט] דאשה שקבעה וסת לשעות ולא לימים אינה חוששת אלא לשעתה בלבד, מהא דאיתא בנדה סו. גבי אשה דכל היכא דסלקא מטבילת מצוה היתה רואה דם, ואמר לה רבי יוחנן זילי הבעלי על גב הנהר, דחזינן בזה דאף שרגילה לראות אחר שעה אפ"ה אינה אסורה כבר מתחילת העונה, והוא משום דמאחר שקבעה וסת לשעות אינה חוששת אלא לשעתה בלבד, עי"ש. וכ' הנוב"י דמוכח בזה דליכא היתר לבעול בשעת הוסת מחמת ליל הטבילה, דאל"כ אין מקום להוכחת הראב"ד, דלעולם י"ל דאף מי שקבעה וסת לשעות מחויבת לפרוש כבר מתחילת העונה, והתם שאני דליל טבילה היה.

והנה בשו"ת חמדת שלמה יו"ד סי' כ"ג אות ד' כ' לדחות ראייתו, דליכא למימר דהתם ההיתר הוא מחמת ליל טבילה, שהרי משמע דאף באותו הלילה היתה חוזרת לעיר לאחר שנבעלה, ואי ההיתר הוא רק משום הליל טבילה לא היה לנו להתיר לה לחזור לעיר באותו הלילה, שהרי אם תחזור לעיר נמצא שבא עליה סמוך לשעת וסתה [שהרי הכניסה לעיר גורמת לה שתראה], ומדהתירו לו להכנס לעיר אחר הבעילה מוכח דההיתר הוא משום שכל אשה שקבעה לה וסת לשעות אינה חוששת אלא לשעתה בלבד, ולא מתחילת העונה.

ונראה להעמיד ראיית הנוב"י, דהנה הרז"ה תמה על ראיית הראב"ד דהתם שהכניסה לעיר גורמת לה שתראה הוא כדין וסת התלוי במעשה [כקפיצות וכדומה], ובוסת כה"ג ברור שאין לו חיוב לפרוש קודם שנעשה המעשה, והיאך הוכיח הראב"ד מהך עובדא דכל אשה שיש לה וסת לשעות אין לו חיוב לפרוש סמוך לוסתה, ובסדרי טהרה [סי' קפ"ט סק"ד] ביאר בזה דמלשונו של רבי יוחנן שאמר **דילמא** אימית העיר גורמת לך שתראה, נראה דלא בירא ליה שאימת העיר גורמת לה שתראה, ולעולם אפשר שעצם הטבילה גורמת לה שתראה לאחר זמן מסוים מהטבילה, וזה שהוכיח הראב"ד דאשה שקבעה לה וסת לשעה אין לו לפרוש מתחילת העונה, דאל"כ היאך היתיר לה רבי יוחנן להבעל ע"ג הנהר הא מאחר שיש לחוש שהטבילה גורמת לה שתראה, נמצא שיש לאותה האשה וסת השעות, והיאך מותרת להבעל קודם שהגיע שעת הוסת, וע"כ דאשה שיש לה שעת הוסת אין לה לחוש אלא לשעת וסתה, עכתו"ד. ולפי"ז שוב הדרינן לראיית הנוב"י שהוכיח מראיתו הראב"ד דליל טבילה אינו מתיר באשה שיש לה וסת, ומשום דאל"כ שוב ליכא להוכחת הראב"ד, דליכא למימר דמשום הליל טבילה לא היה היתר לאשה לשוב לעיר, דסו"ס יש לחוש שהטבילה גורמת לה שתראה, ובזה לא יועיל מה שלא תשוב לעיר באותו הלילה, ואי נימא דליל טבילה שאני שוב ליכא להוכיח מהתם דלאשה שקבעה וסת לשעות אין לה לחוש אלא לשעת וסתה [וע"ע בשו"ת נו"ב' החדשים מה שהביאו מדברי האחרונים על דברי הנוב"ן].

ב. והנה הכנסת יחזקאל כתב להוכיח שיטתו מהא דאיתא בנדה לא: אמר רבי יצחק אמר רבי אמי אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה שנאמר הן בעון חוללותי, ורבי יוחנן אמר וסמוך לטבילה שנאמר ובחטא יחמתני

וא"כ מה לו ולצרה הזו, ובפרט בדור הזה כמה צריך לגדור עצמו שלא יבא לידי מכשול לא במעשה ולא בסרסורי העבירה ה"י.

ומ"מ אף שרוצה לגדור עצמו, מ"מ יזהר שלא יבא למעט בעונתו שקצבו חכמים שהוא מער"ש לער"ש לת"ה, ולשאר בני אדם ב' פעמים בשבוע, וידוע שכמה אחרונים כתבו ליעץ למעשה לנהוג כפועלים ב"פ בשבוע, וכמו שהביא בביה"ל ד"ה תלמיד: וע"ע באיגרתו של הסטייפלר הידועה. וכמו"כ שמענו מן הנסיון שלמעשה אין למעט משיעור זה, שיש שהיו ממעטים ועלתה בידם, ויש שמיעטו ונפלו ה"י, ולכן אין לנו אלא דברי החכמים. ודרך כלל י"ל שחתנים צעירים בשנים ראשונות בודאי אין להם למעט משיעור זה, אבל בשנים מאוחרות יוכלו למעט משיעור זה באופן שמרגישים בעצמם שדי בכך, ובתנאי שגם האשה מסכימה דאל"ה לא ימעט, וד"ז הוא מן הקשיים לדעת שהאשה מסכימה, שהרי נשים צנועות ובודאי לא יתבעו. ורק אם מרגיש בעצמו שמעצמה לא ניחא לה כ"כ, כאשר מצוי כיום בנשים עובדות ומטופלות בילדים וכדו', אז בודאי אין לחוש ודי לו מער"ש לער"ש. ובכל אופן כשיש איזה ספק, טוב עשה אם יציע ספיקו לפני החכם, ותשועה בר"ב יועץ כתיב.

אך זה ודאי שאין ראוי להוסיף וכנ"ל, וכל שכן שלא ישמש מיטתו ביום, דהגם שאינו איסור עיין בשו"ע סימן ר"מ ס"יא ובמשנ"ב ואחרונים כל הפרטים בזה שיהיה בבית אפל וכו', מ"מ מאחר שנתבאר שיותר טוב לאדם לדחות יצרו וכמש"כ השו"ע, ואדרכה אבר יש באדם וכו' (וזהו ממילא מש"כ השו"ע שמן ההיתר יסיתנו אל האיסור, דזה וזה גורם להיות גרמא בנזיקין משלחי הרגל וכו' לחצוב בורות נשברים אשר לא יכילו המים). וז"ש חז"ל (בנדה יז.) ישראל "קדושים", דעיקר קדושת האדם בזה. וכל שכן שלא ינהג בעונות בצורות משונות, עיין בשו"ע ס"ד וס"ה, אלא יהיה כדרך כל הארץ בקדושה ובדרך ארץ. ואמנם ההנהגה הנזכרת בשו"ע ס"ח לשמש באימה וכו', זה אין לנו לעשות כן כלל, הגם שבשו"ע כתב שכולהו פירושי איתנהו וצריך בעל נפש ליזהר בהם, דהן עתה בזה"ז אין לנהוג כן מכמה אנפי שא"צ לפרט, ואם ינהג כן עלול לבא לידי מכשול (והוא בכלל מש"כ בגמ' דסוטה דף כב: שבעה פרושין הן. וע"ע שם לעיל מיניה), אלא ינהג בדרך הרגילה דרך האמצע בקדושה ובדרך ארץ.

ודע, שכדי שיוכל לנהוג בצורה הראויה ולהתקדש במצות התורה קדושים תהיו (עיין ברמב"ן פ' קדושים), אי אפשר להגיע לזה אלא ע"י אור התורה, וכמאחז"ל (בקידושין ל.) אם פגע בך וכו'. ויסוד הענין נראה שכל תאוות והנאות האדם בעו"ז הוא מחמת שמרגיש חסר בעצמו, ומטעם זה הוא מחפש מקורות אחרים להאחז בהם, וכמו שכתב הגר"א וכ"ה בספר באר מים חיים ועוד רבים, שזהו הנפש הישראלית השואפת להנאה רוחנית. ומטעם זה רואים את המציאות ההפוכה, שכאשר נהנה בתאוות העוה"ז אינו מרגיש סיפוק, ואדרכה במשביעו רעב וכו'. ובספר הנ"ל כתבו שזה משל לצמא שמצא מים מלוחים ונדמה לו שמרוה ונעשה צמא יותר, שהענין הוא משום שהנפש לא תמלא מהם, שהרי היא חצובה מכסא הכבוד, ובת מלך היא ואינה נהנית מהנאות הכפרי, וכדרך שהמשילו בזה במדרש ויקרא רבה ד, ב, עי"ש, וכידוע. וישראל הם בני מלכים (וכמש"כ בב"מ קיג), ורק ע"י אור התורה שמחיה היא המוועיל להרגשת סיפוק, והנפש תימלא מהם. וכ"ה בזוה"ק בכ"ד שהתורה היא פרנסה של הנשמה, ולכך מי שמתחזק בתורה הטיב ממילא לא יצטרך לחצוב לו בורות' בורות' נשברים אשר לא יכילו המים, ויתקיים בו ושמן מאשת נעוריו זו התורה אשר עליה אמר בסוף משלי אשת חיל וכו'.

[והן בעוון עיקר מלחמת הסט"א בזמן העקבתא הוא בענינים אלו, ורבים חללים הפילה, מאחר שפוגעת ביסוד הקדוש, וחז"י בנפול היסוד נפל הבנין, ומה שעיקר המלחמה בזה הוא מכמה פנים, ובעיקר מפני שידועת שקדושת ישראל תלוי בזה, שהרי אבר אחד שבאדם אם שומרו נקרא קדוש, ואם לא כן ה"ז יורד לבאר שחת, וי"ל דע"ז אז"ל ישראל נמשלו לכוכבים וכו'. וזאת ועוד שקדושת הבנים תלוי בזה, כידוע בסה"ק טובא. ואפילו במעוברת ומניקה הזהירונו בזה, ולכן האדם צריך להתחזק איזהו גיבור הכובש את יצרו, ובפרט שבחישוב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, בין יבין אשר לפניו, ברוך השי"ת המקדש עמו ישראל בקדושתו].

יוסף משדי - בני ברק

פקידת אשתו בליל טבילתה סמוך לוסתה

ברכות כד. אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא, ואמר לי זיל אייתי לי תפילין, ואשכחתינו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא דיום טבילה הוה ולאגמוון הלכה למעשה.
א. כתב הטור [או"ח סי' ר"מ] וז"ל: וכל אדם צריך לפקוד

דבזמנינו נשתנה הטבע בזה, ואל תתמה כי גם בשאר דברים בהולדה נשתנה הטבע, והשיב לי הגר"ח: לא שמענו. עכ"ד [ואכן בשו"ע מוזכר ענין זה שבששה חדשים אחרונים יפה לולד ולא רק בגמ', ובמ"א הביא את זה ג"כ מפורש, אלא שקצת פלא שהמ"ב לא הזכיר מזה].

עוד ראיתי בענין זה בספר נשמת אברהם אהע"ז סי' ע"ו שכ': ודברתי עם מומחה בענין שאמר לי שלא ידוע לנו היום ברפואה אם יש חילוק בין שלשה חדשים הראשונים או אמצעיים, ולא ידוע לנו על שום סכנת יתר או תחלואה עם או בלי תשמיש לא לאם ולא לעובר, מאידך אותן הנשים שבעבר הולידו לידה מוקדמת מומלץ לא לשמש מטתם בחודשים האחרונים, מהחשש שזה עלול לזרז את הלידה ויגרם ללידה מוקדמת, וציין למש"כ בסי' קע"ב סק"ה שם הביא את המ"מ פ"ב מאישות הכ"א שהביא את הירושלמי בנדרים פ"ו סוה"ח: אמר רבי אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי, בת ג' שנים ויום א' נמלכו ב"ד לעברו הבתולים חוזרים, ואם לאו אין חוזרים, וביאור זה הירושלמי הוא שרבי אבין היה אומר שמשפטי התורה אינם כלום כפי שכלנו, שהרי בת שלש שנים אם יום אחד אם היא א"א כגון שקידשו אביה, הבא עליה בחנק ופחות מכאן פטור, והטעם לפי שפחות מכאן הבתולים חוזרים ואין ביאתו ביאה, וא"כ היאך אפשר שתהיה חזרת הבתולים שהוא דבר טבעי בה תלויה בעיבורו של חודש, אלא שהשם יתעלה גזר כך, וזהו לאל גומר עלי, עכ"ל. וכ' הנשמת אברהם ומזה אנו צריכים להאמין באמונה שלימה דהתורה הקדושה איננה נשלטת ע"י הטבע, ואדרבא היא שולטת על הטבע כי כך רצונו של הבורא עולם, ולכן כשהרופא רואה דבר בתורתנו הקדושה הן תורה שבכתב הן תושבע"פ שאינו תואם לידע המקובל היום, עליו לדעת לא רק שהסיבה היא שהידע הנוכחי אינו מושלם או אפי' אינו נכון, אלא שגם יכול להיות שמה שמקובל הוא נכון לפי חוקי הטבע, בו בזמן שלאמיתו של דבר יש דברים שהבנתם תלויה במושגים על טבעיים, עכ"ד.

עוד ראיתי שברשב"א בנדה ט. [והביאו הפתחי מגדים פכ"ח ס"ה] כ': "ובאותן ג"ח ליכא מצוה, ואדרבה קשה לה וקשה לולד, ומ"מ שמחת עונה איכא". עכ"ד. וצ"ב מה הכונה שמחת עונה איכא, ובפתחי מגדים כ' ור"ל דאיכא מצוה ושמחה כשהיא רוצה, עי' פסחים ע"ב, וכ' הפתחי מגדים וקצ"ע דשם מבואר דאיכא נמי מצות עונה לפי מה שהיא אדם, ע"ש.

ואסיים דהנה הרבה נשים יודעות שהם בהריון רק לאחר חודש או יותר, ובנתיים כל אותו חודש שימשו רגיל כהרגלם וכן הוא אצל רוב העולם, ויתכן שע"ז נימא שומר פתאים ה', ובפרט שאין אנו יודעים כלל בדיוק מהו ההיזק שיכול להגיע לולד מזה [ויתכן שאי"ז מזיק תמיד דכתוב קשה לולד, אך גם דבר שקשה לא בטוח שתמיד מזיק, וזהו הטעם שלא מצינו איסור לשמש בג"ח הראשונים (מיהו בס"ח כ' שהיה מן הראוי לאסור)].

ושוב ב"ה הייתי אצל הגר"ש דבליצקי שליט"א ושאלתי האם בג"ח הראשונים אין מצות עונה, והשיב לי דישמש אלא שלא יכנס עד הסוף, ואז לא יזיק לא לאשה ולא לולד. [ודבריו תואמים לכאורה למה שביאר היעב"ץ דקשה לאשה שנדחתה, ולולד משום דחסא]. ולפי"ז קרוב לומר שזה קשה לולד ולאשה, וצריך להזהר כשמשמש מטתו.

בענין בעל קרי שטבל ולא הטיל מים אם אח"כ כשיטול נטמא

בבן איש חי שנה ב' פרשת וירא סוף אות כ"ה כ': וידוע כי אצל רוב בני אדם אינם נפסקים ניצוצות אלו רק אחר שישתין, על כן ישתדל להשתין ולא יטבול קודם שישתין.

והנה ברמב"ם בהלכות שאה"ט פ"ה ה"ז כ': בד"א בחולה או בזקן, אבל ילד בריא טהור, כו' יוסי במשנה במקואות פ"ח מ"ד, וברמב"ם גם כ' שם בהלכה ט"ו דגם בזקן שמטיל מים אחרי שטבל שהוא טמא זה מדרבנן, ורק **לתרומה** גזרו כן אך לחולין הוא טהור. והנה בביאור הלכה סי' תר"ו כ' בד"ה משום קרי: עיין בהגהות הגאון ר"י פיק דאונתן חסידים ואנשי מעשה הנוהגין תמיד לטבול לקריין כתקנת עזרא, צריכין לזהר להטיל מים קודם ירידתן לטבול, ועכ"פ חולה וזקן בודאי צריכין לזהר בזה, דאם לא יזהרו להטיל מים קודם טבילה יהיו טמאין כשיטילו מים אח"כ, עכ"ל. משמע מדבריו שברביא זה פחות חיוב מבזקן, אך גם בברביא יש לו להטיל מים קודם, וכבן איש חי, והבא"ח עצמו כ' רק ישתדל.

וראיתי בספר דברי יעקב להג"ר יעקב עדס שליט"א במסכת מקואות שם שביא שמגמ' בחולין כ"ד: מבואר דהחילוק בין ילד ובריא לזקן וחולה, הוא כל שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו [אמרו עליו על ר' חנינא שהיה בן פ' שנה, והיה עומד על רגלו

אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו], ולפי"ז משכח"ל אדם שהוא עזיר, וגם באופן כללי הוא בריא, ומ"מ לענין זה לא יהא כדון ילד ובריא אלא כדון זקן וחולה אם בפועל בענין זה אין הוא עומד על רגלו אחת וחולץ נעלו ונועל נעלו, וכ' לדון לפי"ז במקום שלא הורגלו לעשות כן כבזמנינו, אך אם יתרגלו יתכן שיעליחו, האם מדינא יש לטמא אצלם או לא, עכתו"ד. אך כל הספק הוא לענין תרומה כנ"ל שברמב"ם כ' רק לענין תרומה, אך לא בזמנינו [וע"ש בדברי יעקב מש"כ].

שו"ר בספר הנפלאה סהרת התורה שדן בנושא זה, וכתב בסי' ה' סכ"א: כ' הרמב"ם דטומאת מטיל מים אינה אלא מדבריהם, ולא גזרו טומאה אלא לתרומה אבל לחולין טהורין, ונראה דלענין טבילת עזרא יש להקל אם טבל ולא הטיל מים, ולכתחילה יטיל מים קודם שיטבול, וביאר שם במקור הטהרה דהטעם להקל דבמ"א ורע"א סי' פ"ח כ' דכיון דכ' הרמב"ם דטהור לחולין ל"ג עליו טבילת עזרא, ועוד טעם דבמור וקציעה סי' פ"ח מסתפק אם נוגע דין דמטיל מים בתקנת עזרא, דהא עיקר התקנה שיטבול כדי שלא יהו מצויין אצל נשותיה, והרי טבל על הביאה ונטהר כפי התקנה, וע"ש שהאר"י בזה וכ' בסוף דכל מה שמיקל בהטלת מים אחר הטבילה כיון שלא ברור שיוצא ש"ז ונטמא אותו, אבל אם יוצא אחר הטבילה והן מחמת תשמיש בזה חמיר טפי, משום שיש להדיא ריעותא דטומאה לפניך, ואין הטעם ברור אם תקנת טבילה הוי רק משום שלא יהו מצויין או גם משום קלות ראש.

ובסי' ח' סעיף י' הביא שבמט"א סי' תר"ו סט"ו כ' דאם לא הטיל מים צריך לחזור ולטבול שנית [מייירי בראה קרי לאונסו או מחמת תשמיש], וכ' הטהרת התורה דנר' דחומרא זו נוהגת רק בעי"ז שהחמירו לטבול גם על חשש מים עכורים, אבל בשאר ימות השנה אינה חובה מדין תקנת עזרא, ולמטה שם במקור הטהרה הביא את דברי הביה"ל הנ"ל ותמה כנ"ל, דהא מבואר ברמב"ם שרק לתרומה גזרו על כך [אפי' בזקן], וכ' דנר' שהביה"ל הביא כן רק בהל' יוה"כ ולא בסי' פ"ח, דרק בעי"ז החמירו להיות נקיים כמלאכים ולא רק משום תקנת עזרא [ומהגר"ש דבליצקי שליט"א שמעתי שכוונת הביה"ל על כל השנה].

עוד תמה שם על הביה"ל למה שמבואר בדבריו דגם בבריא לכתחילה יטיל מים, הא רק בזקן הדין הזה, וכתב שמצא במקור חיים לחי"י סי' פ"ח דבדוריו ירדה חולשה לעולם, וחזינו דאפי' אחרי גמר התשמיש מטפטף שוירי עזרא, ולכן יש להחמיר להטיל מים תמיד לפני שטבול גם כילד ובריא. [ובזה מבואר דברי הבא"ח שהובא לעיל שאצל רוב בני"א אינם נפסקים ניצוצות אלו רק אחר שישתין].

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בענין הזווג בחדשי העיבור והיניקה ואצל עקרה וזקניה

בביאור הלכה ד"ה אלא כתב שגם כשהיא עקרה או זקניה צריך לנהוג בקדושה, כי כתבו המקובלים שגם אז נבראים נשמות קדושות, עכ"ל.

ותרתי וחפשתי בדברי המקובלים היכן ד"ז, ומצאתי שכתב האריז"ל בשער המצוות (פ' בראשית) וז"ל: בענין הזווג בחדשי העיבור והיניקה בודאי כי גם בזמנים האלה חייב אדם לקיים מצות עונה וכו', והענין הוא כנודע כי יש למעלה שני מיני זיווגים, הא' הוא להוציא נשמות וכו', והזיווג השני הוא תדירי וכו', והוא לחיות וקיום העולמות וכו', והזיווג שבזמן העיבור והיניקה הוא כנגד זה הזיווג השני שאין בו תולדות נשמות וכו', עכ"ל.

ולכאורה מבואר מן ד' האריז"ל היפך הדברים אשר כתב בביה"ל בשם המקובלים, כי למה שכתב האריז"ל אותו הזיווג שבזמן ההוא אינו מוליד נשמות כלל, כי אם לקיום וחיות העולמות.

ובס"ד מצאתי בסי' חסדי אבות (בפ"ו מ"ב) לגאון עוזנו החיד"א זצוק"ל שכתב בשם מהר"ם גאלאנטי זצוק"ל בשם זוהר הקדוש כת"י, וז"ל עה"פ ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה (ישעיה מט, כא): אמר ר"ש לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגות לשם שמים, שכל אותם טיפות אף שהיא עקרה וזקניה אינם הולכים לאיבוד, אלא הקב"ה מצוה למלאך הממונה שישמרם לעתיד לבא, ויהיה לכל אחד גוף ויהיו לו בנים רבים, עכ"ל הזה"ק. וכנראה שלדברים אלו נתכוין הביה"ל במה שכתב בשם המקובלים.

אמנם יש להבין איך יתיישבו דברי הזהר הקדוש עם דברי האריז"ל, והלא לפי דברי האריז"ל אין הזיווגים האלו מולידים נשמות כלל אלא רק לחיות העולמות וכו"ל, ואילו לדברי הזה"ק הם מולידים נשמות ממש שיחיו אח"כ לעתיד לבא עם גוף ממש.

ובס"ד מצאתי את שאהבה נפשי בספר רני עקרה למוריני רה"י הגר"מ הלל שליט"א שתיירץ קושיא זו בזה"ל: פשוט שהחיד"א בשם הזהר איירי בטיפות הזיווג שבזמן שהאשה ראויה להוליד ולא נתעברה, ועל זה אמר שמאותן הטיפות יהיו לו בנים למעלה, ואילו

רבינו האריז"ל איירי בזיווגים של ימי העיבור ויניקה שמעיקרא האשה אינה ראויה להוליד, ובכל זאת גם אותן טיפות אינם לבטלה, כי הזיווגים שבזמנים הנ"ל הם כנגד חיות וקיום העולמות בלבד, ואינם צריכים להיות מאותן הטיפות נשמות ותולדות, עכ"ל. נמצא כי יש חילוק בין עקרה וזקניה שהיא זמן שראויה להוליד בעצם, אלא שהאשה אבד עליה הכלת, בזה אמר הזהר דאף שאין בכוחה להביא בנים בעולם הזה, מ"מ נבראים הם ונשמרים לעולם הבא, משא"כ בימי עיבור ויניקה דלכל הנשים שבעולם אינו זמן להוליד תולדות, בזה חידש לנו האריז"ל כי אף בזה אינו לבטלה ח"ו, כי אם מועיל לחיות וקיום העולמות.

ויש נ"מ גדולה בזה, דבענין אותה העונה שאינה להוליד תולדות אף לעתיד לבא, דהיינו בזמן העיבור והיניקה, הן אמת דיש להתנהג בקדושה לתכלית המצוה שהיא עבור קיום וחיות העולמות, אמנם לכאורה יש להקל בכל אותם דברים שהזהירונו חז"ל עליהם בשביל תיקון התולדות, כמו מה שאמרו שע"י ריבוי הנאת האשה ושמחתה יצא הולד חריף ופקח (עי' סי' חסידים סי' תקט"ו ובסידור יעב"ץ מטת כסף פ"ו). וכן מה שאמרו שע"י שתתקשט לפני כמנהגה של לאה יצא הולד נבון וחסם כיששכר (נדרים כ' עירובין ק); וכן מה שאמרו שע"י אכילת מאכלים נקיים וזכים יהיה הולד מטבוע טהור וקדוש מוכן לצדקות וחסידות, ויהיה נאה ויפה תואר (ע' אגרת הקודש לרמב"ן סופ"ד), ועוד כל כהאי גוונא שאין כאן מקום ליתני הכל כרוכלא.

והנה בסי' בן איש חי (ש"ש וירא הל' כ"ג) הביא מדברי פע"ח שכתב בשם האריז"ל דכל האזהרה מערב שבת לער"ש הוא במשמש לשם הריון לצורך בנים וכו', אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה אין לחוש עליו כל כך וכו', עכ"ל. ולכאורה לפי מה שכתבנו צ"ל דמש"כ לשם הריון לצורך בנים אין כוונתו אלא לאפוקי מעוברת ומניקה, אבל לא בא לאפוקי עקרה וזקניה, שהרי אצלם חשוב נמי לצורך בנים לעתיד לבא.

אלא שיש לעיין ממש"כ שם הבא"ח בהל' כ"ד וז"ל: אפילו בחדשי העיבור וחדשי היניקה, ואפילו אשה עקרה או שפסקו דמיה שאינה ראויה להוליד עוד וכו', אל יחשוב שבעילתו תהיה לבטלה, אלא באמת גם בעילות אלו עושים פרי למעלה ויולדו מהם נשמות, וכמפורש בדברי רבינו האריז"ל בשער טעמי המצוות, וז"ל: אבותינו אברהם יצחק ויעקב הגם כי היו נשותיהם עקרות לא היו נמנעים מן הזיווג, והיו מכוננים אל הזיווג התדירי וכו', ועי"ש, והגאון חיד"א ז"ל במדבר קדמות דף פ"ג מן זוהר בכתבית יד, וז"ל: אמר רבי שמעון לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגות לשם שמים, שכל אותם וכו' אף שהיא עקרה וזקניה אינם הולכים לאיבוד, אלא הקדוש ברוך הוא מצוה למלאך הממונה שישמרם לעתיד לבא ויהיה לו בנים רבים וכו', יעו"ש. עכ"ל הבא"ח.

והדברים תמוהים, כי מתוך דבריו הקדושים נראה בעליל כי לא שת ליבו לחלק בין מעוברת ומניקה לעקרה וזקניה, שהרי פתח דבריו במעוברת ומניקה יחד עם עקרה וזקניה, ועל שניהם כתב שיוולדו מהם נשמות. ועוד יש לתמוה איך בתוך כדי דיבור הביא דברי האריז"ל שכתב כי תכלית הזיווג בעקרה וזקניה אינה להוליד נשמות, אלא כנגד הזיווג התדירי שהוא לקיום וחיות העולמות בלבד.

ובדוחק יש לומר דאף הבא"ח נתכוין ככל מה שנתבאר בדבריו לעיל, ומש"כ שגם בעילות אלו עושים פרי למעלה ויולדו מהם נשמות, כוונתו לכל חד כדאית ליה, דבמעוברת ומניקה עושים פרי למעלה, והיינו שמועילים לקיום וחיות העולמות, ובעקרה וזקניה יולדו מהם נשמות. ומיה שביא את דברי האריז"ל הוא על החלק הא' גבי מעוברת וזקניה שעושים פרי למעלה, והיינו תיקון בעלמא ולא הולדת נשמות, ואח"כ הביא מהזהר והוא גבי עקרה וזקניה ששם מועיל אף להביא נשמות.

ואכתי יש לעיין על דבריו בסי' תורה לשמה סי' ק"ה שכתב גבי זקניה דאם לא משום האיסור שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, היה מותר לזקניה לשמש לאור הנר, ולהנ"ל יש לעיין שהרי לדברי הזהר הוא מוליד בנים לעתיד לבא מאותו הזיווג.

אליהו סאל - קרית ספר

לקט הליכות ונהגות

והוא לקט קצר מתוך ספרי רבותינו האחרונים -

דברים שלא נזכרו בשו"ע ומ"ב

[הדברים הובאו כלשונם, ובסדר נכון

ללא שינוי ותוספת]

מספר אליה רבה (סי' ר"מ)

א. בשל"ה דף ק"ב [שעה"א ק'] הזהיר ללמוד סימן זה, ובאבהע"ז סי' כ"ה ופרק י"ד מראשית חכמה בשער הקדושה הרבה פעמים שיהיו שגורים בפיו בע"פ (סק"א).

ב. וכ"א צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה (שו"ע) - בעולת תמיד הוכיח מזה דאם עפ"י סיבה עבר ליל

שבת ולא קיים עונה, דא"צ לקיים העונה כ"א כשאב שבת אחרת, דאל"כ מאי צריך לאשמועין תיפול דכבר עבר העונה, ע"כ. ואין זה הוכחה דבנידתה אינו חייב בעונה, אבל כשהיא טהורה ולא קיים עונה אפשר דצריך לקיים (סק"ג).

ג. עוד כתב (השל"ה) ראיתי מאדם כשר שהיה נוהג לטבול ביום שטבלה אשתו, כדי להמשיך קדושה למעלה בעת הזיווג (סק"ו).

ד. כתב בדמשק אליעזר המשמש מיטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלין אורחותיו, פי' הזרע מקולקל, וה"ה מי שאינו רוחץ אחר תשמיש אותו מקום (סקט"ו).

ה. כתב בשל"ה (דף ק"ג) כשירצה לזווג אזי הוא והיא יזכרו אבות ואמהות הק' והשבטים, ויתפללו בליבם שימשוך זה הזרע אחר שבט שלו, ואם הוא משבט לוי טוב שיאמר מן ואלה שמות בני לוי בריש פ' וארא כל הפרשה עד אלה ראשי אבות וגו' (סקט"ז).

ו. עוד כתב: קודם הזיווג יעסוק בתורה, ומה טוב שיעסוק בסימן זה (שם).

ז. כתב הרמב"ם שם (הל' דעות פ"ה): לא יהיה אחד מהם שכורים ולא **עצלנים** ולא **עצבנים**.

ח. ולא ישוב כשהוא שבע ביותר, ויהרהר בתורה ובמצוות עד שישן, ואל ירבה אדם באכילה גסה שהוא מרבה שינה, וכ"כ בשל"ה (רמ"א סק"ד).

ט. כתב הראב"ד בסו"ס בעלי הנפש: אני רואה הגדר הגדול הטוב להכניע היצר - רעבון הנפש ממיעוט הנאותיה ותענוגיה במאכל ומשתה, רק שיהנה מן הריח הטוב ורחיצת החמין לפי שהחמין עריבין לו, והמאכל המעט שיאכל יהא מתוקן ומתובל יפה, ותהיה נפשו מקובלת ומפויסת במעט ממנו, ואצ"ל שישמור אדם מן המאכלים שהוא מכיר שהן מזיקין אותו, כי האוכל אותן ואפשר זולתן הר"ז פושע בגופו ובנפשו, מפני שהולך אחר תאוות ואינו חושש על אבידת גופו, והיא דרך היצה"ר, וידע כל חי שאין דרך ליצה"ר אלא מדרך ההיתר, וע"ז הזהר ברוחח וכו', וכל אדם ראוי לראות ולהתפלל שיאיר השי"ת עיניו במאור תורתו, ע"כ (שם).

מעבודת הקודש להחיד"א (מורה באצבע סי' ב')

א. אם הוא אחר שינה יזהרו איש ואשה שזכו ליטול ידיהם קודם להעביר רוח רעה, ואם לאו סכנה כמשז"ל תקצץ ואל אמה תכלנה (סעיף נ').

ב. אם יזרז שיניה בליל שבת ואחר חצות אשריו ואשרי בני אחיו, שלא ישלש בהם הסט"א, ויכוין ליחד הדודי"ם למעלה (סעיף נ"ב).

ג. כשהיו ידיו נקיים ומכוסים כהוגן יכוונו לשם מצוה, ויש אומרים מזמור לדוד ה' רועי, ואם הוא לאחר שינה שצ"ל ברכת התורה לא יאמר בפיו אלא בהרהור (סנ"א).

ד. אח"כ יטול ידיו ויטיל מים צלולים סביב למיטתו (סנ"ה).

מסידור הריעב"ץ (ליל שבת - חדר המיטות

מיטת כסף)

הנה ידוע שהיעב"ץ בסידוריו האריך בטוב טעם בענינים אלו בביאור ההלכות והענינים, ולא הבאנו אלא גרגירים קטנים ופנינים מלוקטים מתוך דבריו.

א. הנה כי החיבור הנעשה כראוי הוא קדוש ונקי וכו', אלא ודאי כשהיה החיבור לשם שמים וכפי הראוי אין פעולה קדושה למעלה ממנו (פ"ג ס"ג).

ב. ולפיכך צריך האדם לכון שעת החיבור שתהיה בשעה שנפשו מיושבת עליו, ושקטו טבעי הגוף מרתיחת המזון שאכל, ונזקק הדם וירדו השמרים וכו', וזהו סמך לחצי הלילה האחרון (ח"ב ס"א). הנה נתבאר כי הזמן הנכון לתשמיש אינו כי אם בחצי הלילה (שם ס"ד).

ג. ואמנם לענין התעוררות תאוות המשגל ולהוסיף כח בזרע, כבר נזכר לעיל מאכילת שום, וכן כל הדברים שמנעו לכה"ג בערב יוה"כ, טובים לאכלם הנשוי בערב שבת (פ"ה ס"ג).

ד. ולכן צריך אדם לנקות מחשבתו והרהוריו בשעת תשמיש ולא יחשוב וכו', אלא יחשוב בדברים הקדושים ויפנה מחשבתו מכל הרהור רע, ויחשוב בחסידים הטהורים והק' אנשי שכל ומדע כי אותן המחשבות יחולו על הזרע (פ"ו ס"ט).

ה. משהתחיל לשמש עימה אין לו לדבר כלל בשום ענין, כדי שתהא כונתו צלולה לשם שמים (חוליא ב' ס"ג).

ו. אין זיווג שלא יקדים אליו חיבוק ונישוק, ושני מיני נשיקין הם, האחד קודם הזיווג באין הנשיקין כדי לפייס האיש את האשה ולעורר את האהבה שביניהם, ואח"כ בעת הזיווג ובעת התשמיש עצמו אז נושקין זא"ז כדי לעשות ב' מיני זיווגים עליון ותחתון יחד (שם פ"ו).

ז. וישהה עד שידע שלא יצאו ממנו עוד טיפות זרע שלא ילכו לאיבוד ולבטלה, ע"כ לא יפרוש באבר חי (שם ס"ח).

ח. ותשקוט האשה אח"כ אם תרצה להתעבר, ותזהר מלהתעטש ומלטעום דבר, אלא תישן מיד (שם). ט. הרוצה לעשות בניו זכרים יבעול וישנה, ודוקא מדעת האשה, אבל אם עושה בע"כ נקרא חוטא, ונראה דה"ה כשהיא מעוברת ומניקה נמי מקרי אץ ברגלים [משלי יט, ב] (חוליא ג' ס"א).

י. אבל בדאי צריכים פישוט בגדים לכתחילה, אף שאינו מעכב כשיש איזה סיבה המונעת וכ"ש היכא דמחלה, וטלית קטן נראה לי שאין צריך לפשטו, אדרבא כך יפה לו (שם ס"ג).

יא. אמנם הישן בתחילה קודם שימשש ודאי מברך תחילה ברכת השינה, וכן יפה לו ודאי כדי שתעלה לו לפטור גם הנאת הבעילה, ואז אחר שקיים מצות עונה וחוזר לישן נ"ל שאין חובה לחזור ולברך ברכת השינה וכו', מ"מ אין בזה הכרע, ונראה דמאן דהדר ומברך נמי לא הפסיד וכו', והוא יכוין מתחילה שלא לפטור רק שינה ראשונה וכו', וכך נכון בעיני (שם ס"הא). יב. המינקת ששמשה תמתין מלהניק בנה עד כדי הילוך מיל אף אם הילד בוכה, אבל כשבוכה ולא יכלה להשתיקו אלא בהנקה מניקתו ואינה חוששת, סמך - והנה נער בוכה ותחמול עליו (ס"ב). יג. הנה ראיתי גודל מעלת הזיווג הקדוש, ותדע ותשכיל ממוצא דבר איך הוא בדוגמא עליונה יותר ממה שהפה יכול לדבר והלשון לסדר (שם ס"הג). יד. וכשיתנהג האדם בשעת קיום העונה ככל הכתוב למעלה ויקדש עצמו בתשמיש, מקדשין אותו הרבה (יומא לט), ומובטח שיהיו לו בנים זכרים צדיקים, והרמב"ן וחכמי האמת ערבים בדבר (שם סכ"ב). טו. האריז"ל אמר שטוב לומר מזמור לדוד ה' רועי קודם הזיווג כמו לפני האכילה (סכ"ג). טז. לפי מנהג האריז"ל בשחר טעון טבילה, ביחוד מי שקיים מצות עונה (לשכ"ש אות א').

מספר בן איש חי (שנה ב' פ' וירא)

א. נמצאת אתה למד ד' מדרגות יש בתשה"מ, הראשון גרוע הוא המשמש בימות החול קודם חצות לילה, והשני מעולה ממנו הוא המשמש בחול אחר חצות הלילה, והג' המעולה ממנו המשמש בליל שבת קודם חצות, והד' המעולה מכולם המשמש בליל שבת אחר חצות (סעי' כ"א). ב. וגם בלילי ר"ח וי"ט יש מעלה בזיווג עפ"י הסוד, וחסידים ואנשי מעשה מקיימים בו מצות עונה (שם). ג. ודע דאיאת בספר פע"ח וז"ל: מורי ז"ל הי' אומר דכל אזהרה מע"ש לע"ש הוא במשמש לשם הריון וכו', אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה אין לחוש עליו כ"כ וכו' (שם). ד. טוב שיתן מטתו וכו', וכך יעשה: ראשו למזרח וכו' ורגליו למערב וכו', וידו הימנית בדרום שהוא החסד, ויש שמאלית בצפון שהוא הגבורה, וכנז' בדברי רבינו האריז"ל (סכ"ה). ה. וידוע כי אצל רוב בנ"א אינם נפסקים ניצוצות אלו אלא אחר שישתין, ע"כ ישתדל להשתין ולא יטבול קודם שישתין (שם). ו. אם עלה עמוד השחר - כל זמן שלא האיר היום שהוא תחילת לבישת תפילין בחול חשיב בכלל לילה ומותר לשמש, ואין זה בכלל משמש מטתו ביום (סכ"ו). ז. וישתדל האדם לטבול אחר תשה"מ ובפרט ביום שבת, כדי שיקבל תוספת שבת של היום בגוף טהור (שם).

מספר כף החיים - למוהר"ח פלאגי זצ"ל (סי' ד')

א. ואם הוא אחר השינה יטלו ידיהם קודם להעביר רוח רעה, אחד האיש ואחד האשה, ואם לאו ידעו נאמנה כי הוא סכנה (ס"א). ב. ואחר המעשה ירחץ לפניו וישפשף היטב אחר שישתין, ואם לא רחץ באותו מקום דרכיו מקולקלות (שם). ג. ואחר שיטול ידיו יטיל מים צלולים סביב למיטתו (שם). ד. המתקדשים והמטהרים טובלים בבוקר קודם התפילה, ואם אינו יכול עושה **טבילת** ידים וטהר גברא טהר יומא (שם). ה. ובכן לא יסמוך אדם על הקנה או הזכוית שיש ע"ג המזוזה בשם שקי דהו"ל כליין, אלא ישים עוד מכסה אחר היכא דהדלת מבחוץ והמזוזה מבפנים (ס"ב).

מסדר היום - להר"מ מכיר זצ"ל (סדר הנהגת הלילה) קטעים מתוך דבריו בענין זה אשר אינם מחולקים לסעיפים

א. ראוי לאדם שלא להשתמש באשתו קודם שישן סמוך לשכיבתם, כי מתוך שהם נעורים הם מתלהבים ביצה"ר, וא"א שאותו זיווג יהיה קדוש לגמרי וכו' וכו', אבל אחר שכבר נרדמו שניהם וישנו כבר נתבטל קצת היצה"ר שלהם, וכל העולם שקטו והמחשבה נקיה וטהורה, אז ודאי הוא שעת רצון ועונה ראויה לעונה.

ב. אמרו בזוהר אל תהיו כסוס כפרד אין הבין, אלו הם שאין מדקדקים בעצמם בשעת תשמיש בבושת פנים וביראה, אלא מנהיגים עצמם כבהמה שאין לה בושת פנים משום דבר, אלא עושים מעשיהם ויהא מה שיהא וכו'.

ג. ואם הי' נר בבית אסור לו לשמש מיטתו באותו בית והטעם וכו', עוד (טעם) שלא להרבות תאותו ויתגבר יצרו עליו, ונמצא שעושה הדבר לרוות צמאו לבד ולא לשם המצוה המוטלת עליו, אבל כשאין אור בבית אין התאוה מתרבה עליו כ"כ, דאחר שאין ראיית העיניים אין חימוד עליו כ"כ.

ד. ולענין אם הנר בבית אחר וכו' והאור נכנס, אם האור נכנס להדיא דרך ישר ודאי אסור וכו', אבל אם אין האור נכנס ובא בדרך ישר להאיר היטב, אלא שמכח הכאת האור הנכנס מאיר אל עבר הבית מצד אחר והאורה מועטת, נראה לי דמותר.

ה. ושמעתי כי יש מדרגות ועתים מיוחדים להזדווג האדם עם אשתו, וכ"א מהם מעולה מחברתה - המדרגה הא': שישזווג עם אשתו בלילה ולא ביום, ב': שתהיה לילה מתוספת להלכה ולא מחסרונה, ג': שתהיה ליל שבת, ד': שתהיה מחצי הלילה ואילך וכו', היא שעה ראויה להביא נפש מעולה הזכר והויין לו בנים זכרים [ובהמשך: וכז' אנו אומרים למי שרוצה לדקדק ע"ע בשעת הריון אשתו שיהיה דבר נאה ומתקבל וכו', אבל אם רואה האדם שיצרו מתגבר עליו ובא לידי חימום או מחשבה אין להשגיח בכל הזמנים האלו וכו'].

אחד מבני החבורה - ברכפלא

בגדר איסור השח"ז

א. נדה דף י"ג ע"א, תנן כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת ובאנשים תקצץ, ובגמ' מ"ש נשים ומאי שנא אנשים, נשים לאו בנות הרגשה נינהו משובחת, אנשים דבני הרגשה נינהו תקצץ.

בביאור הסוגיא מצינו בראשונים ג' דרכים, והובאו הדברים בתוס' הרא"ש: א. פירש"י דבאנשים תקצץ לפי דכשמתחמם מזדעזעין אבריו ורואה קרי, אבל נשים אין מתחממות ורואות קרי מחמת משמוש. ב. כע"ז פי' הר"ח [וכן משמע ברא"ש] דאנשים שאין רואין קרי בלא הרגשה לפיכך תקצץ לפי שמשז"ל, אבל נשים שרואות דם בלא הרגשה טוב ליבדק אע"ג דמפקות זרע לבטלה [ובגמ' תנא בד"א לענין ש"ז, אבל לענין זוב אף הוא משובח כנשים, וכ' התוס' רא"ש שהוא מה"ט דכיון שרואין בלא הרגש מיקרי משובח כשבדוק אע"פ שמוציא זרע [וקצ"ע דא"כ מאי מקשי' אהא דתנן היה אוכל בתרומה וכו', הא התם נמי בודק כדי להפריש מטומאת טהרות כדי שלא יראה], אולם במאירי כתב דכיון דזוב בא מבשר המת אין למיחש להרהורא] ולדבריהם מבואר דאף נשים מזהרות על השחתת זרע כאיש, אלא דהותר לפי שאין מרגישות [דלרש"י ע"י הבדיקה אין מתחממות ורואות קרי, אבל אם היו מרגישות היה אסור, ולר"ח לפי שהבדיקה הוי לצורך לפי שרואות בלא הרגשה, אבל אם היו רואות רק עם הרגשה כאיש היה אסור לה לבדוק].

וכ"כ בהדיא ביבמות דף י"ב ע"ב תני רב ביבי קמיה דר"ג שלש נשים משמשות במוך משום סכנה, ופרש"י מותר להן לשמש במוך משום סכנה, אבל שאר נשים אסירי משום השחתת זרע. [וזרע האשה, עי' רמב"ן (רי"פ תזריע) שהוא דם הרחם שמתאסף בשעת גמר ביאה באם ומאחז בזרע הזכר, וע"ע חזו"א יו"ד סי' ק"ד סק"ג]. ג. שיטת ר"ת (הובא בגליון התוס' בסוגין, ובתוס' ביבמות דף י"ב ע"ב, וכ"כ התוס' רא"ש מעצמו) דנשים לאו בנות הרגשה היינו דלאו בני איסור הרגשה נינהו, אע"פ שמתחממות ורואות קרי, לפי שהם לא נצטוו על השחתת זרע, וטעמא דמילתא לפי דלא מיפקדא אפריה ורביה (וכ"כ תוס' ביבמות בשם ר"ת). ולפ"ז ביאר הא דתני ג' נשים משמשות במוך, אף דשאר נשים נמי שרי לשמש במוך, היינו שהני ג' "צריכות" לשמש במוך, אבל שאר נשים אינן צריכות לשמש במוך. אולם הראשונים (תוס' הרא"ש והגיליון) הקשו דלרבי יוחנן בן ברוקא (ביבמות דף ס"ה ע"ב) דאמר התם על שניהם הוא אומר פרו ורבו ליתסרין, ולכך פירשו טעם אחר דנשים לא מצוות על הש"ז לפי שהנשים לעולם מזריעות בפנים, ושם הוא דרך להזריע, אבל אנשים מזריעים בחוץ ושם אין דרך להזריע ולכך אסור.

ובפשוטו פלוגתתם ביסוד האיסור דהשחתת זרע, אם הוא סניף למצות פו"ר דהיינו דמשחית זרעו הוא מפסיד פו"ר (ובסמוך נאריך בגדר האיסור), ולפ"ז נשים דלא נצטוו בפו"ר אף דהוקשו לאיש לכל עונשין שבתורה אינן מצוות בהשחתת זרע, וזהו דעת ר"ת, וכ"כ תוס' בסנהדרין דף נ"ט ע"ב (ד"ה והא פו"ר) דבכלל מצות פו"ר איכא נמי ציווי שלא להשחית זרעו [ולכן ב"נ שנצטוו קודם מתן תורה על פו"ר מצווים נמי שלא להשחית זרע], או דהוי איסור עצמי שהקפידה תורה על מציאתו בלא הוצאת זרע שלא לצורך, ולפ"ז אף נשים כיון שהוקשו לאיש לכל עונשין שבתורה אף בזה

נצטוו, וזהו דעת רש"י.

ומקור האיסור, יש שכתבו (פמ"ג או"ח סי' ג' סק"ד) דהוא ממעשה ער ואונן (ונראה דכ"ז הגליון והתוס' רא"ש שביארו שאף אנשים לא נצטוו על השחתת זרע, וכל האיסור הוא משום שמזריע שלא כדרכו, ולכאור הכוונה שיסוד האיסור נילף מער ואונן ושם זה היה שלא כדרכה), ויש שכתבו (הב"ח באו"ח סו"ס ג', שו"ת אחיעזר ח"ג סי' כ"ד) שהוא מקרא ונשמרת מכל דבר רע, דדרשו חז"ל אל יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה, דחזינון מזה שהקפידה תורה שלא יבוא לידי ז"ל [ועי' בתוס' ע"ז דף כ' ע"ב שדרשה גמורה היא והוי מה"ת], ויש שכתבו (רמב"ן ורשב"א בסוגין) שהוא מדכתיב במבול כי השחית כל בשר (וזמזה הוכיח הרמב"ן דאף נשים בכלל איסור השחתת זרע, שהרי במבול אף נשים נענשו), ויש שכתבו (הסמ"ק סי' רצ"ב) דהוא לאו דאתי מלא תנאף, וכתנא דבי ר"י (בסמוך) דלא תהא כך ניאוף בין ביד ובין ברגל.

בסוגין (בע"ב) איתא דלא ישא קטנה שאינה ראויה לילד, ובטעם האיסור יעוי' בב"ח (אה"ע ר"ס כ"ג) שדייק מלשון הרמב"ם והטור דהוא משום שז"ל, דכיון שנושא לכתחילה קטנה שאינה ראוי להוליד חשיב כמו שז"ל, אולם ברש"י מבואר דהוא משום שהוא בטל מפו"ר כל ימי קטנותה, אבל משום הז"ל ליכא. ובפשוטו פלוגתתם תליא בגדר איסור משז"ל, דאם הוא משום שמפסיד פו"ר אף הכא אסור [ואף דאחר שנישאת מותר לשמש עם קטנה וזקנה, אף דגם בהו ליכא פו"ר, היינו משום דא"א לקיים התשמיש בענין אחר, וע"כ דגם זה נכלל במצות עונה דידהו (עי' בלשון הריטב"א בכתובות דף ל"ט ע"א), אבל לכתחילה קודם שנשא קטנה שיכול לקיים בע"א אז בזה שבא לישא חשיב כגורם להז"ל], ואם הוא איסור עצמי דאסור להוציא נשים שלא לצורך א"כ הכא דהוי בדרך תשמיש שרי, ואזיל רש"י לשיטתו דנשים הוזהרו והשחתת זרע, ובע"כ דלא הוי מצד ביטול פו"ר אלא דהוי איסור עצמי על שמז"ל שלא לצורך, א"כ בקטנה דהוי לצורך לא חשיב לבטלה. וע"ע בתוס' יבמות דף ל"ד ע"ב (ד"ה ולא כמעשה) שכתבו בשם ר"י דמותר לאדם לשמש עם אשתו שלא כדרכו ואפילו להוציא זרע, ולא חשיב כמעשה ער ואונן אלא כשמתכוין להשחית זרע, אבל באקראי בעלמא שמתאוה לבא על אשתו שלא כדרכה שרי, וכ"פ הרא"ש שם, ולהלכה עי' בב"י (אה"ע סי' כ"ה) שהחמיר בזה מאוד, והרמ"א (בסעי' ב') הביא שיש מקילין בזה, והנה שם אין בו ספק פו"ר ואפ"ה כל שהוא עושה לצורך אשתו חשיב לצורך ולא הוי הו"ל.

ב. והנה בפשוטו דעת ר"ת דאיסור השח"ז הוי מצד ביטול מצות פו"ר [ולכך נשים שלא נצטוו אפו"ר לא נאסרו השח"ז], אולם ד"ז תמוה, דהרי אף מצות פו"ר לא הוי עיקר התשמיש כ"א הבנים, וכמו שהוכיח המנ"ח (מצוה א' סק"ח) מהא דאם מתו הבנים לא קיים פו"ר, וא"כ תמוה אמאי בהשח"ז עובר באיסור פו"ר, הא אין מצוה בה"ז לצורך פו"ר שבביטולו עובר באיסור בזה בנשים, וא"כ בזה דמשחית זרעו חשיב כמו שלא ישמש.

וכן מצינו בכ"מ שאין זה הטעם, דהנה תוס' בגליון הקשה על ר"ת דאף דנשים לא נצטוו אפו"ר, מ"מ הרי הם באיסור השח"ז לפי שהוקשו לאיש לכל עונשין שבתורה, ולכאור אין לו מובן דהא לר"ת האיסור הוי מצד שמפסיד פו"ר, וא"כ לא שייך לאקושי אשה לאיש לד"ז משום שאינם בכלל פו"ר כלל.

וע"ע ברמב"ן שהקשה על ר"ת דהא מביאה עצמה לידי הרהור, ואלו היתה בת הרגשה בת נידוי היא כדלקמן, ולפיכך הוצרכו בגמ' לפרש דלאו בנות הרגשה נינהו (בדבריו חזינון חייוש דאיסור הרהור הוי אף בנשים, וכל הסיבה דמותר לפי דלאו בת הרגשה, דהיינו דד"ז אין גורם לקרי). ותמוה הא הרהור אסור משום שמביא עצמו לידי קרי, וזה לא שייך לר"ת דנשים אינם מצוות על השחתת זרע. עוד יל"ע אמאי הקשה מצד מה שמביאה עצמה לידי הרהור ולא מצד ההשח"ז גופי', שהרי היא מביאה עצמה לידי השח"ז.

ובדינא דלא ישא קטנה, נתבאר לעיל דדעת הטור והרמב"ם (לדעת הב"ח) דהאיסור דכיון שאינה ראוי להוליד חשיב כמו הו"ל, אע"פ שאחר שנישאו לכ"ע מותר לשמש עם קטנה ואילונית, היינו לפי שא"א לשמש בע"א ולפיכך אין זה נכלל במצות עונה, אבל לכתחילה שבא לישא שיכול לקיים בע"א אז בזה שבא לישא חשיב כגורם להז"ל. ותמוה דאם עצם התשמיש שרי לפי דהוה לצורך מצות עונה, אז במה נאסר במה שהגורם לד"ז הוי שלא לצורך.

והנה בתוס' הרא"ש ביאר עוד לר"ת הא דתני ג' נשים משמשות במוך דמשמע דשאר נשים אסירי, היינו משום שמשחיתות זרע האיש. והדברים סתומים, הא אין הם מצוות על השח"ז, וא"כ במה נאסרו במה שמשח"ז האיש, וכי אחר שישחית זרע האיש יעבור באיסור השח"ז. ומצאתי בשו"ת אבני נזר (חלק אה"ע סי' ע"ט סק"ט) שביאר עפ"ז, דהנה בר"פ האיש

מקדש איתא האשה מתקדשת בה ובשלוחה, ומצוה בה יותר מבשלוחה, ובפשוטו כוונת הגמ' דאף שהאשה אינה מצווה אפו"ר, מ"מ כשמתקדשת מקיימת מצוה קיומית דפו"ר (וכ"כ בשיטה לא נודע למי ד"ל דהיא אינה מצווה ועושה או מדרבנן), אולם בר"ן שם כתב דאע"ג דאיתתא לא מיפקדא אפו"ר, מ"מ מצוה יש לה במה שמסייעת לבעל לקיים מצותו, ע"כ. וביאור דבריו דאע"ג שאינה מצווה אפו"ר, מ"מ כיון שא"א לקיים פו"ר בלא חלק האשה להכי האשה משועבדת לקיום מצות בעלה (ובסמוך נבאר דדבר זה נילף מקרא), ושפיר חשיב שמקיימת מצות פו"ר דבעלה, וע"ש שהביא שכן מוכח נמי מתוס' ביבמות דף ה' ע"א (ד"ה ואכתי) שכתב דמצות יבום הוה עשה ששוה בכל, והיינו דאף נשים הוה בכלל העשה דיבום דלהקים לו שם, וא"כ כ"ש כשבעלה חי שמחוייבת להשתדל שיהיה לבעלה בנים. [ועי' בזה עוד בתרומת הדשן (סי' ק"ב) שהוכיח כן לכל הכשר מצוה שא"א לקיים המצוה בלא זה, חשיב ההכשר במצוה עצמה, והוכיח כן מדברי תוס' הנ"ל]. ועפ"ז ביאר (שם סק"י) דשפיר מוזהרת שלא להשחית זרע בעלה, דכיון שיש לה בעל היא מצווה על פו"ר של בעלה, ואסור לה להשחית זרעו. הבעל וביאור הדברים, דהנה בע"ז דף כ"ו ת"ר ונשמרת מכל דבר רע, שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טמאה בלילה, וכתבו תוס' (שם) דהאי קרא דרשה גמורה היא, ובפשוטו האיסור הוא ההרהור, אמנם בדקדוק הגמ' מבואר שהאיסור שלא יבוא לידי קרי בלילה (וכ"כ רש"י שם בד"ה זריזות), והיינו דאיכא איסור להו"ל בידיים ואיכא עוד איסור להו"ל ע"י גרמא, ועי"ז שמהרהר ביום חשיב שמוז"ל בגרמא, ויובן מש"כ הב"ח (באו"ח סו"ס ח'ג) דמקרא זה ילפי' איסור הו"ל, וכ"כ בהדיא באחיעזר (ח"ג סי' כ"ד). ומעתה כתב ר"ת דאיסור זה הוי מצד ביטול פו"ר, דהיינו דליכא איסור בעצם מעשה ההוצאה אלא בזה שהזרע לבטלה ומבטל בגרמאתו מפו"ר. וד"ז יובן היטב שהרי גם מצות פו"ר אינו המעשה ביאה אלא הבנים, והביאה היא רק הכשר מצוה דא"א בלא זה, וכמו שהוכיח המנ"ח (מצוה א' סק"ח) מהא דאם לא הוליד, וכן אם מתו הבנים לא קיים המצוה וא"כ כל המצוה הוא בזה שגורם שיבואו בנים, וזה נאמר מצוה לגרום לפו"ר ואיסור שלא לבטל את הגורם לפו"ר.

ומעתה יובן דנשים אף שלא נצטוו על פו"ר מ"מ נאסר להם לגרום לביטולו, דכיון דהאיסור הוא הגרמא הרי אף נשים בכלל, וזה מש"כ הר"ן דמצוה יש להם במה שמסייעות לבעל לקיים מצותו, והיינו דכיון שהיא חלק מהמצוה שהרי א"א לבנים בלא חלק האשה אז אף שהיא לא מצווה מ"מ אסור לה לגרום לביטול דבר זה, שהרי בגורם למצוה האיש והאשה שוים, וכיון שנאמר איסור על ביטול הגורם (וזה נילף מקרא דונשמרת וגו') א"כ הרי הם שוים. וידוקדק היטב בדברי הרמב"ן שהקשה דהא מביאה עצמה לידי הרהור דאסור, כדאמרי' בסמוך כל המביא עצמו לידי הרהור וכו', ומדוייק שהקשה רק מדין זה, והיינו כנ"ל דכמו דהתם האיסור במה שמביא עצמו לידי הרהור אף דהוי גרמא דגרמא, א"כ אף הכא שמטילות פו"ר דבעליהם אף דהוי גרמא דגרמא מ"מ זה חזינון בסוגין דאסיר.

ולפ"ז יובן התוס' דנשים אף שלא נצטוו על פו"ר, מ"מ באיסור שלא לגרום לביטולו אף היא נצטוה (ולכך אסור לה להשחית זרעה ולהשתמש בו רק לצורך פו"ר דבעלה), ומעתה אפשר דזה כוונת תוס' רא"ש דכל הנ"ל שייכא כשמשחיתות זרע האיש, והיינו דע"מ שהוא נצטווה יש עליה איסור שלא לגרום לביטולו, ולכן רק זרע האיש הוזהר שלא לבטל [אולם עדיין דברי התוס' רא"ש תמוהים מאוד, שהרי השיג עמש"כ ר"ת דהטעם דנשים לא נצטוו על השח"ז לאו מטעם דלא מיפקדא אפו"ר, שהרי לר' יוחנן בן ברוקא אף נשים נצטוו אפו"ר, אלא לפי שאף אנשים לא נצטוו על השח"ז, וכל האיסור הוה לפי שמזריע שלא כדרכו, ולכן נשים שמזריעות מבפנים וזה כדרכה שרי, וא"כ מה איכפ"ל שמשחיתות זרע האיש מ"מ כיון שזה כדרכו שרי, ואולי כונתו דהתם איירי ששניח המוך קודם תשמיש וא"כ חשיב שמזריע שלא כדרכו, וזה אינו דהרי בדבריו מדוייק דהאיסור מצד האשה, ואם זה קודם תשמיש א"כ האיסור מצד האיש (כדמבואר בתוס' ביבמות דף י"ב ע"ב), וצ"ע].

ג. ונראה עוד דבאיסור השחתת זרע איכא ב' דינים, א. מצד פו"ר שמבטל בגרמא, וד"ז נילף מקרא דונשמרת מכל דבר רע. ב. מצד עצמו, וזה רק כשעושה מעשה בידיים אבל ע"י גרמא שרי, וד"ז נילף מקרא דלא תנאף דדרשו חז"ל (בסוגין בע"ב) לא תהא כך ניאוף בין ביד ובין ברגל, ועי' בסמ"ק (סי' רצ"ב) דמקרא זה ילפי' איסור הו"ל, ודין זה מדויק בגמ' שרק בידיים אסיר דהיינו ביד או ברגל, אבל בגרמא משמע דשרי. ואפשר עוד דדין ב' הוי רק מד"ס (כמו שנוכיח בסמוך), דהנה ביבמות דף ע"ו ע"א א"ר יהודה אמר שמואל ניקב ונסתם כל שאילו נקרי ונקרע פוסל ואי לאו כשר וכו', שלח ליה רבא בריה דרבא לרב יוסף ילמדנו רבינו היכי עבדינן, א"ל מהייתין נהמא חמימא דשערי ומנחינן ליה אבי פוקרי ומקרי

וחזינו ליה וכו', אלא אמר אביי מעברין קמיה בגדי צעונים כדי שיהרהר באשה ונקרי, ע"כ. ומבואר דכל שעושה בשביל לידע אם מותר לישא ישראלית מותר להרהר באשה כדי שיבא לידי קרי, וכן מותר לו לעשות מעשה שיגרום לו להוציא זרע, אבל ע"י משמוש בידים בהאבר אסור ולכן שאל היכי עבדין.

וביאור הדברים דהנה יש ב' איסורין בהו"ל, א' מצד עצמו וזה רק כשעושה מעשה בידים, ב' מצד ביטול פו"ר וזה נאסר אף כשנעשה בגרמא (וד"ז נילף מקרא דונשמרת מכל דבר רע), ומעתה כל שעושה לצורך לבוא בקהל ולישא ישראלית ליכא למיסר מצד ביטול פו"ר, שהרי הוא עושה זאת לצורך פו"ר (כדי שיוכל לינשא), ולכן כשעושה בגרמא הרי כל האיסור מצד ביטול פו"ר ולהכי כל שעשאו לצורך פו"ר שרי, אבל כשה בידים הרי איכא עוד איסור מצד עצמו, ולזה לא יועיל מה שהוא לצורך ודו"ק. אולם ב' דינים אלו חלוקים ביסודם, דהאיסור מחמת עצמו הוי על ה"מעשה הוצאה", ולכן אחר ששימש כדרכו מותר לו לשים מוך, אבל האיסור דהוי מחמת פו"ר הוי מחמת ש"הזרע לבטלה" ומשו"ה אסור לו להשח"ז אף אחר תשמיש, ולכן לר"ת נשים שלא נצטוו אפ"ר מותרת לשים מוך לאחר תשמיש.

ואפשר דאיסור דהשח"ז מצד עצמו הוי רק מד"ס, דהנה התוס' רא"ש לקמן דף מ"ג ע"א על הא דתנן היה אוכל בתרומה והרגיש שנזדעזעו איבריו אוחז באמתו ובולע את התרומה, ומקשי אוחז והתניא ר"א אומר כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם, וכתב התוס' רא"ש וז"ל: פירכא זו תמוהה בעיני כיון דכתיב בקרא משמרת תרומותי, וצוה הכתוב לשמור אותה שלא תטמא, וכי בשביל חכמים שאמרו כאילו מביא מבול לעולם לא ימנע מלטמאות את התרומה, וצ"ע. ודבריו תמוהים איך יתכן שהוא מד"ס אם בסוגין אמרו שחייב מיתה (וכן בתוס' בע"ז דף כ' ע"ב כתב דדרשה דונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום וכו' הוי דרשה גמורה, וכן בתוס' בסנהדרין דף נ"ט ע"ב דבכלל מצות פו"ר איכא נמי ציווי שלא להשחית זרעו וב"נ נהרג עליו). ולהנ"ל א"ש, דכיון דאיסור הו"ל מה"ת הוי מצד גרמא שמבטל מפו"ר, לכן כיון שלמעשה יש עוד תכלית (כדי לא לטמאות את התרומה) תו יחס מעשיו מתייחס לפעולה השניה שמתכוין בו, ולכן כיון שעושה זאת כדי לא לטמאות את התרומה תו כל האיסור הוי מצד עצמו, וזה רק מד"ס. וד"ז ידוקדק היטב בגמ', דעל מנתין דהא אוכל בתרומה מקשי מברייתא דר"א דהתם נמי הוי בשביל שלא יהיו ניצוצות על רגליו, ולהכי נמי הביא ראייה מהמבול (כאילו מביא מבול לעולם) דהתם לקו הכל אף נשים, אע"ג דלא נצטוו על פו"ר, וא"כ בהכרח דהתם האיסור מצד עצמו (וד"ז אינו מוכרח כמו שנבאר לעיל, דאפשר דאף אם נשים לא נצטוו אפ"ר מ"מ אסורים בהשח"ז). ויובן לפ"ז הא דאמרו לר"א והלא נצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה, ונמצא מוציא לעז על בניו שהן ממזרים, ולכאור הכינ מציוו שבשביל לא להוציא לעז יהיה מותר לו לעשות איסורין, ולהנ"ל א"ש דכיון דדבר זה הוי רק מד"ס לפיכך סברי דמשום לעז יתירו חכמים דבריהם.

דא"ר יוחנן כל המשז"ל חייב מיתה, שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו (נדה דף י"ג ע"א). הנה תוס' בסנהדרין דף נ"ט ע"ב (ד"ה פו"ר) כתבו בדבכלל מצות פו"ר הוי נמי שלא להשחית זרע, ולכן אם ב"נ היה נצטוו על פו"ר היה אסור לו אף להשחית זרע, וא"כ כיון שב"נ נצטוו קודם מתן תורה על פו"ר כדמבואר בסוגיא שם, אף נצטוו על שלא להשחית זרע. וע"ע בתוס' סנהדרין דף נ"ז ע"א (ד"ה תשחת) שמה שנענשו עליהם במבול הוזהרו עליהם, ויתירה מזו איתא בגמ' (סנהדרין דף נ"ז ע"א) דב"נ הוזהר על דבר ערוה שנאמר כי השחית כל בשר, ורש"י בסוגין כתב דהאי קרא הוי על משז"ל. (ובאמת סוגיא דהתם הוי קושיא לדברי רש"י, דהתם מבואר דהאי קרא הוי באיסורי עריות ולא מצד משז"ל). ומעתה יש לתמוה מאי ראייה מקרא זה דהמשז"ל חייב מיתה, הא ב"נ חייב מיתה על כל עבירות שנצטוו בהן, כמו שאמרו (בסנהדרין שם) בני נח אזהרתם זוהי מיתתם, וכיון שב"נ נצטוו על השח"ז להכי חייב מיתה, וא"כ מאי ראייה לדידן שאין עונש על פו"ר שיהיה על השח"ז מיתה, וצ"ע.

איכא דאמרי אמר רבי אמי כל המביא עצמו לידי הרהור אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, כתיב הכא וירע בעיני ה' וכו' (נדה דף י"ג ע"ב). הנה בסוגין נתעלמו ממה שדרשו בע"ז דף כ' ע"ב מקרא דונשמרת מכל דבר רע, שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה. וכן יש לעיין דהתם אמרו איסור על עצם ההרהור, ובסוגיא איכא דאסור למביא עצמו לידי הרהור, שזה שלב אף מוקדם לזה (דהוי רק גורם דגורם), אולם בקראי שדרשי מער ואונן איירי ממש

במשז"ל, וא"כ מה שייכא קרא דער ואונן לזה שאסור להרהר ולהביא עצמו לידי הרהור, וצ"ע.

פ.י. מאיר - אלעד

אור הנר ואור היום

מציוו לענין האיסור של לאור הנר שלא מהני מה שהוא יאפיל, ורק אחרי שיש מחיצה או שהאור הוא מכוסה, אף שבזה ללא האפלה יש איסור, אך בזה מהני מה שהוא יאפיל, ואף שע"ד הקבלה לא מהני מה שיאפיל כל היכא שעדיין יש אור, מ"מ לענין חדר אחד מהני מה שהוא יאפיל. ובפשוטו נראה בגדר הענין שיש ב' בעיות באור הנר, ראשית מה שהמקום אינו צנוע והוא בהגדרת המקום, ועל זה לא מהני מה שהוא יאפיל (ובדרך אגב ה"ה לא מהני מה שהוא מכוסה לענין ספר קודש וכו' ג"כ, אף שעיקר ענין הכיסוי הוא שלא יראה, כיון שהיכן שהבעיה היא מה שהמקום אינו צנוע באור הנר או שאינו ראוי לתשמיש בספרים, לא מהני מה שהוא מכוסה דזה בטל אלין), ויש בעיה מצד מה שיש חשש שמא יראה, ולענין מה שהמקום אינו צנוע היה סגי בכיסוי או במחיצה, ולפי הקבלה עדיין מיקרי מקום שאינו צנוע כיון שיש אור בחדר, ועל כך לא יועיל האפלה, הדין כבר מהני מה שיש מחיצה לענין המקום, ורק עדיין יש בעיה מצד שיש חשש שהוא יראה ולזה בעי האפלה.

ובאור היום מבואר שלא מהני כלל, רק בבית אפל שבזה שרי לכתחילה כמבואר במ"א, אלא שהובא היתר של ת"ח מאפיל בכסותו ושרי, והביא המ"ב מדוע פה ההיתר של ההאפלה אינו בכל אדם אלא רק בת"ח, ואילו ההיתר של האפלה הנ"ל באור הנר מהני לכל אדם, וחילק שביום יש גדר דקדושה. ולכאורה דבריו קשים, הרי מיניה וביה רואים שיום יותר קל כיון שהרי באור אמרנו שאין היתר כלל אף היכא שיאפיל ואף ת"ח, וחייבנו מחיצה לאור או כיסוי, ומוכח שאור היום הוא יותר קל.

רק הביאור נראה שבכל אור יום יש תורת מחיצה כיון שהאור הוא בוקע מבחוץ, ולזה מהני מה שהבית והחדר הם בעצמם מחיצה, וכל הבעיה היא רק מה שיש דין להאפיל מצד שמא יראה כפי שביארנו לעיל, ועל זה יש היתר רק לת"ח, ובזה ביאר המ"ב שהחומרא היא מצד מה שביום אין זה גדר דקדושה.

[ואף על דרך הקבלה שלא מהני מחיצה, מ"מ נראה שהכא מהני, א. מצד שהאור בוקע מבחוץ והוי כחדר אחר, ב. אף אילו אין מעלה של חדר אחר, באור יום שכוחו יפה בכל מקום, נראה שמהני לכל הפחות היכא שיש זכוכית ותריס או זכוכית ווילון, כיון שמבואר בשער הציון שבתרתי שרי, והיינו היכא שיש כיסוי שמעמעם את האור ויש מחיצה בזה שפיר דמי, וה"ה הכא הרי כל מחיצה שהיא על כל נקודות האור היא משמשת גם ככיסוי וגם כמחיצה, ולכן אילו יהיה תריס הרי זה גם כיסוי על כל נקודת האור וגם מחיצה, וממילא באמת האור הוא יותר חמור ורק מהני מצד מחיצה, ונ"מ שלאור היום בחוץ ללא מחיצה לא מהני גם היכא שהוא יאפיל כי אז אין מחיצה.

ולאור הלבנה מה שמציוו שיש חילוק בין בחוץ לחדר לבפנים, לכאורה היה נראה ששם הנקודה היא גם מצד מה שיש מחיצה, אלא ששם הרי שרי גם ללא שיאפיל מעיקר הדין, וממילא נראה שיש קולא נוספת שם, והיא כנראה שלא חששו לכל גדר הצניעות, רק במה שתלוי ביד האדם או שהוא עושה את זה בידים ולא לאור הלבנה, שזה טבע העולם, ואין כאן איזה בעיה מהותית של פריצות, וכל מה שיש סתירה לגדר דקדושה הוא רק היכא שהוא עושה נר או ביום ויכול בלילה, ולזה גם מוכן החילוק בין בתוך הבית לחוץ כיון שבחוץ זה כבר שוב פריצות, כי אין זה הטבע בצורה שכזו.

אברהם דרעי - נוה יעקב מרכז

בחילוק שבין עיניו בכוס אחר לבני תמורה

סי' ר"מ ס"ב לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר, ואפי' שתיהן נשיו, במ"ב (ס"ק י"ג) פי' שיתן מחשבתו בשעת תשמיש על האחרת. ובס"ג וברותי מכס המורדים וכו' אלו בני ט' מדות וכו' בני תמורה, ובמ"ב (ס"ק ט"ז) אפי' שתיהן נשיו, וכגון שנתכוין לזו ונזדמנה לו אחרת. מבואר שיש כאן ב' סוגים, הראשון (ס"ב) נלמד בגמ' (והובא בטור) מלא תתורו אחרי לבבכם, והוא דעשה המעשה שרצה אלא דחטא אז במחשבתו. ומשמע דאין כאן פגם בולד, כיון דאין חסרון בעצם הביאה, אבל בבני תמורה שנזדמנה האחרת, חוץ מפגם המחשבה יש גם פגם בעצם המעשה, ולכן מגיע הקלקול גם לולד.

ובשעה"צ (סק"ז) הביא המ"א דאצל יעקב אבינו שנתכוין רק לגוף זה כל הזמן ולא נתחלף כלל, אלא שטעה דחשב שגוף זה שמה רחל ולא היה כן, איני שום פגם. ומשמע לכאור דגם פגם דס"ב לא ה' שם, אף דלא חשב שבא על לאה (ורק על רחל). וצ"ל דבס"ב שידוע באיזה גוף עוסק וחושב על אחר עובר משום

לא תתורו, אבל לפי המ"א שחשב רק על הגוף שלפניו אלא שטעה בהגדרתו, אין שום פגם.

בני תמורה לפי הטור

בטור פי' בני תמורה שהיה מכיון לערוה ונזדמנה לו אשתו, ולפי זה יש לעיין בהא דקדושין (פא): שרב חייה בר אשי אמרה לו אשתו שהיא חרות (זונה ידועה. רש"י), ונצטער אח"כ על המעשה משום אישה הפרס וד' יסלח לו, ולכאור ה' בזה משום בני תמורה. ואולי י"ל דהי' כבר זקן ולא ה' יכול להוליד בביאה זו, ולהמ"א הנ"ל (שהביא שעה"צ) י"ל דלא נקרא תמורה בכהאי גוונא כיון שהוא חשב רק על גוף זה, אלא שטעה בשמו, דהי' נדמה לו שנקרא חרותה ובאמת היתה אשתו.

בני שכרות

סי' ג בני שכרות. במ"ב (ס"ק י"ח) ומסתברא דדוקא נתבלבל דעתו מחמת שכרות ולא בששתה רביעית. ולכאור מוכח כן, דהא עונת ת"ח לביל שבת (ס"א) ואז שותה יין של קידוש, וא"כ למה כ' רק מסתברא. והי' מקום לומר דאינו מוכרח לקדש על יין בלי מזיגה, וכשהוא מזוג כבר אין רביעית יין. ועוד, דמשום קידוש אינו חייב לשתות רק מלא לוגמיו (סי' ק"צ ס"ג) שהוא רוב רביעית, וא"כ אין הכרח ששתה רביעית בקידוש. ועוד י"ל דהואיל ודרך מיל או שינה כל שהוא מפיגין שכרות של רביעית יין (סי' צ"ט ס"ב), א"כ עד זמן העונה יכול להיות כבר בלי השפעת יין, ולכן אין משם ראי'.

חשש לשמוע בני אדם

שם סי' זא ישמש בתחלת הלילה ולא בסופה, כדי שלא ישמע קול בני אדם ויבא לחשוב באשה אחרת, ובמ"ב (ס"ק ל"ד) ואם רואה שיצרו מתגבר עליו ובא לידי הרהורים ויכול לבוא לידי טומאה ע"ז, לא יחמיר בזה. ולכאור יש להבין ההיתר, דהרי על ידו יכול להכשל בהא דס"ב (שותה בכוס זה ועיניו בכוס אחר) שהובא בגמ' מלא תתורו אחרי לבבכם. ואולי י"ל דכאן הוא רק חשש שיבא לחשוב באשה אחרת כדמשמע מהש"ע, ואיסור טומאה הוא יותר קרוב להגיע. אלא דא"כ במקרה שנראה דודאי יכשל כהא דס"ב יצטרך להחמיר, ואינו משמע כן מהמ"ב. ואולי י"ל דמה שהגמ' אמרה מפסוק לא תתורו, מכאן אמרו אל ישתה וכו', אינו לימוד גמור שהרי דרשו הפסוק גם למחשבת זנות בעלמא, ולכן חמור יותר איסור טומאה ועדיף שלא יכשל בו. ועוד אפשר דחטא של טומאה הוא יותר חמור דהוא במעשה, ושותה בכוס וכו', הוא פגם במעשה ע"י המחשבה.

מתי הותר ביום

שם סי"א וכן אסור לשמש ביום אלא א"כ הוא בית אפל. הגה, ות"ח מאפיל בטליתו ושרי, ובמ"ב (ס"ק מ"ח) אבל מ"מ אין להקל בדבר זה אלא לצורך גדול, דהיינו כשיצרו מתגבר עליו. לכאור נקט ציור זה (כשיצרו מתגבר) דהיא סיבה מצויה, אבל יש עוד מקרים מותרים כמו ההוא דב"ר (פ"ד סי' ה') דאיתא שם שירמיהו קלל יום ההריון, ושאלו אפשר חלקיהו אדם צדיק ומשמש ביום, אלא ע"י שאיזבל הורגת נביאים (י"ג מנשה. מהר"ו) בא ביום על אשתו וברת. ולפי מה שכ' בשעה"צ (ס"ק כ"ז) דכשיצרו מתגבר עליו מותר ע"י האפלת טלית בכל אדם, י"ל דגם במקרה כזה יותר לכל אדם.

הנחת ספר על המיטה

מ"ב סי' ק"נ י"ד יש לזוהר מלשום ספר על מטה שישן עליה, ובפרט עם אשתו, כי שכבת זרע מצוי עליו. לכאור ה' מקום לפרש טעם הזהירות דחוששין שתדבק ש"ז בספר, אבל מהא דכתב בכף החיים לבאר משום דש"ז הוא כצואה, משמע דהוא משום כבוד הספר, דאינו מתאים שיניחו ספר על שטח שיש עליו ג"כ דבר הנחשב לצואה.

ולכאור הוא חידוש דין, דלא מצאנו (נראה לי) שיהי למשל אסור להניח ספר על שלחן שבקצהו השני מונח עליו צואה, וצ"ל דכיון שהמיטה מיוחדת לכך הוי יותר פחיתות לספר כשיש ש"ז עליה, דחשיבא המיטה כמקום קבוע לש"ז מצד שימוש הרגיל בה, ולכן הוי ביזיון שהספר יונח על מיטה זו. ומלשון המ"ב משמע דגם אם המיטה נקיה, כיון שישן עליה הוי פחיתות כבוד לספר לשומו על המיטה. ואם זה נכון, צ"ל דכיון שהשינה א' מס' במיתה (ברכות נז), ומברכים כל בוקר המחזיר נשמות לפגרים מתים, אינו כבוד לספר שהוא חלק מתורת חיים להיות מונח על מקום שחשובים בו כמתים. ונוכה לידבק בתורה ושיאמר עלינו חיים כולכם היום.

אליהו ברייזנר - בני ברק

ברכת אשר יצר אחרי תשה"מ

יש לעיין למה לא תיקנו ברכת אשר יצר אחרי תשמיש

המיטה, ובס"ד לאחרי יגיעה וחיפוש בספרים עלה בידו יד כהה כדלהלן:

א) עיין מהרש"א בח"א (ברכות דף נ"ז ע"ב) על דברי הגמרא שם שלשה אין נכנסין לגוף, ע"ש. ודו"ק.

ב) בכף החיים (או"ח סימן ר"מ ס"ק כ"ח) כתב וז"ל: אין מברכין ברכת אשר יצר אחר תשמיש, אך אם יכול להביא את עצמו לידי כך, דהיינו להשתין אחר תשמיש ויכוין לפטור גם התשמיש טוב מאד. הלכ"ט ח"א סימן קל"ז, יד אהרן בהגהות הטור. עכ"ל.

ג) בחתם סופר על מס' נדה (נ"א ע"ב) כתב וז"ל [בד"ה כל הטעון]: ובספר הלכות קטנות למהר"ח ראיתי שצדד דשייך אשר יצר לברכה ראשונה על תשמיש המיטה, ודעת מהריעב"ץ בסידור שלו שברכת המפיל נתקנה גם על ככה, ושיש לברכה קודם תשמיש ע"ש. עכ"ל.

ד) בסידור היעב"ץ (סדר הלילה, עמוד תקפ"ב ד"ה ותהא מטתי שלימה) כתב וז"ל: אם אשמש מטתי לא יהא פסול בזרעי, נראה שכיוונו חכמינו ז"ל לכלול בברכה זו ולפטור הנאת תשמיש המיטה (ומה שלא יחדו לה ברכה בפני עצמה, עיין מה שכתבתי בס"ד במור קוציעה), ולפ"ז יש מכאן קצת סמך אם רוצה לשמש מטתו ויקרא ויצוין יושב קודם [א.ה.]. יש לציין שבמשנה ברורה סימן רל"ט ס"ק ה' כתב, דלפחות ברכת המפיל ופרשת שמע יאמר אחר תשמיש, ע"ש]. עיין עוד שם. עכ"ל.

עוד הוסיף היעב"ץ בסידורו (סדר ליל שבת, עמוד תרפ"ט) וז"ל: אמנם הישן בתחילה קודם שימש, ודאי מברך תחילה ברכת השינה, וכך יפה לו ודאי, כדי שתעלה לו לפטור גם הנאת הבעילה, עכ"ל.

ה) היעב"ץ בספרו מור קוציעה (על שו"ע או"ח סימן ר"מ) האריך בזה, ואעתיק לשונו: לפי שלא תקנו חז"ל לברך רק על הנאה הבריה לגוף, שהיא הנאה אמיתית ותענוג ראוי ורצוי לחזק הטבע ולהעמיד כח הנהנה ולהוסיפו, משא"כ בהנאת תשמיש שמכחיש הגוף, כמ"ש רז"ל בהרואה, לכן היא הנאה מגונה מאד ומאוסה אצל בעלי הדעת (כמ"ש רז"ל אשה דומה לחמת כז, ואמרו ג"כ שמכחיש ומתיש כח) ואינו נהנין ממנו, אף על פי ההכרח דומין כאילו כפאם שד.

ונ"ל מפני זה התחכם הטבע להגדיל אותה הנאה על כל יתר ההנאות ולהרבות עריבותה אל ה"ח המוליד, עם היותה בלתי אמיתית בעצם, ופועל בלתי נאות לפועלו במכוון, רק לצורך קיום מינו, כדי שיהיו הכל רודפים אחריו, לחיות זרע לישוב העולם, שא"כ הוי הכל בורחים מהמעשה ופורשים ממנו להנצל מרעתו, לפיכך הוצרכו למכריח עצום, המטה אותם מאד לבקש הפועל ההוא, ולא להמנע מחמת היזקו כידוע, ונזכר בס' זה בטור מהרע הנמשך מריביו, גם חכמי או"ה אומרים חוש המישוש חרפה היא לנו, אם אמנם אין זו דעת התורה האלהית וחכמיה האמתיים, העומדים בסוד ה' יודעים, שהוא פועל חשוב טוב ומועיל גם לנפש, אין ערוך אליו בכל מעשה ב"ו, כשיפועל בכוונה טהורה ומחשבה זכה נקיה, קדוש יאמר לו ודאי, ואין בו דופי פחיתות כל יעקב ולא גנאי, אדרבה הרבה יקר וגדולה יותר מדאי נעשה לו לאדם השותף עם קונו ומתדמה לו במעשה בראשית כמ"ש נעשה אדם, ואין קץ לשכרו עד בלי די, ונראה כי מרוב גודל פרי חשיבות זה הפועל באדם שהוא עולם קטן, על כן הוצרך לצניעות ביותר שלא תשלוט בו עין רעה, וכענין שאירע לאבינו הראשון שמתוך ד"א לפי ששימש בלי בושה כב"ח, אף קודם זמנו שהיה ראוי להיות בליל ש"ק כעונת ת"ח והוא שימש בחול וביום, וקפץ עליו המקנא ולא נח עד שהורידו לעפר עם כל באי עולם, על כן הוצרכו תולדותיו אח"כ להשמר מחמתו לא לנהוג צניעות יתירה והסתר במעשה היקר והטהור העצום הלז מאד נעלה, להעלימו מעין כל חי. וכן ההפסד הנקשר עמו והעדר הכרוך בעקבו אינו בהחלט, לפי שבאמת אינו מכחיש הגוף רק כשיעשהו בלי גדר וסדר כמעשה בעל"מ מגד"ל עד"ה, אבל העשוי ממנו בשיעור שוה בכמות ובאיכות בזמן ובאדם כפי הראוי, לא יבוא ממנו רק טוב ובריאות גם לגוף בהסכמת הרופאים. גם לפ"ד חז"ל כך הוא (כמ"ש בבכורות ובהרואה ובפ' מי שמתו) שמיעוטו יפה, ולא אמרו שמכחיש אלא ברובו, מכל מקום יפה אמרתי שיש לברך עליו מטעם זה, ר"ל על התשמיש של רשות, שהוא דואי קרוב להפסד מן השכר, והיזקו ברי ומצוי יותר מתועלתו, בין לגוף ובין לנפש, לכן אין ראוי לתת הודאה על הנאה כזו הבלתי רצויה בעצם וראשונה, ואיך יברך ויודה עליה, והוא מוזהר עליה שלא יכוין ליהנות בה, כמוזכר כאן באורך, על כן אין זו שאלה, וזה ברור.

אכן יש שאלה מדוע לא תקנו ברכה לפני התשמיש כשהוא לקיים מצות עונה, כדרך שקבעו ברכה לכל המצוות המעשיות, ואף זו מצות עשה גדול הוא וראשון שבתורה, ומה טעם יגרע הוא מכולן, ומצות לאו ליהנות ניתנו, ואין ברכתו על הנאת הגוף, אלא על הנאת הנפש, שזוכה לקיים מצות בוראו ופורע חובו מגזרת המלך. ואף תשובת זו קלה מכמה פנים, כי

הוראתי הורה הלכה למעשה ונתעברה האשה וילדה זכר, והילד בעל תורה גדול בוצין בוצין, ונתתי שבח לאל יתברך.

בדין יוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו

בשו"ת חת"ס יו"ד סימן ק"ע כתב דמש"כ הרמ"א סימן קפ"ד סעיף י' דמש"כ רמ"א דביוצא לדרך מעיקר הדין שרי אפילו בתשמיש, ורק לחומרא בעלמא הוא לפרוש מתשמיש, לענ"ד הוא מעיקר הדין, דהש"ך כ' בזה [הטעם דשרי בתשמיש] משום דקי"ל וסתות דרבנן, וכ"כ הב"י שם, וכן משמע מתוס' יבמות ט"ב ע"ב, ואני קבלתי ממו"ר זצ"ל דאפי' למ"ד וסתות דרבנן, מ"מ פרישת עונה הסמוך לוסתה דאורייתא, דשמא ראתה כבר לא חיישינן, אבל שמא תראה חיישינן כמו שמא מת ושמא ימות, ושוב נדפס כן בספר נוב", ושוב מצאתי כן בבד"ה להרא"ה, אלא שחילק בין עונה שקודם רגע הוסת לעונה שאחר רגע הוסת, ע"ש. והובא בפ"ת סימן קפ"ד סק"ג.

ויש להעיר ע"ד, די"ל בדעת הרמ"א והפוסקים דאפילו אם וסתות דאורייתא מ"מ שרי בתשמיש ביוצא לדרך, והוא לפמש"כ הריטב"א שבועות י"ח ע"ב ואיכא למידק למאן דסבר לעיל [שבועות י"ז ע"ב] דאכניסה מחיב מדאורייתא בסמוך לוסתה, וכסברא דאביי ורבא ואידך אמוראי לעיל וק"ל נמי כוותיהו, מהא דאמרינן במסכת יבמות חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך, שנאמר ופקדת נוך ולא תחטא, ואמרינן שלא נצרכה אלא סמוך לוסתה, היכי דחינן איסור דאורייתא משום פקידת אשתו, ורו"ת ז"ל תירץ דפקידת אשתו דהתם אינו ר"ל תשמיש ממש כדפרש"י ז"ל, אלא רציני דברים, ולא נהירא לן, חדא דלישנא דלפקוד את אשתו לא משמע הכי, ועוד דכיון דתשמיש אסור למה לאלבישה יצר הרע, ויותר היה נראה לומר דלעולם תשמיש ממש, ופקידה דהתם נמי מדאורייתא גמירי לה, שהכתוב מבטחו שלא יבא בכך לידי חטא שתראה בשעת תשמיש, והיינו דקאמר קרא ופקדת נוך ולא תחטא, והכי גמירי לפירושא דההוא קרא, ע"כ. ולפ"ז י"ל ג"כ בדעת הרמ"א דאפי' אם ס"ל סמוך לוסתה דאורייתא, כסברת הנוב"י והחת"ס בשם מו"ר, מ"מ שרי בתשמיש דמבטחו קרא שלא יבוא לידי חטא.

וע"ע בטו"ז שכ"כ דוסתות דרבנן ובמקום מצוה לא גזור, ולהנ"ל י"ל דאפי' אם נימא וסתות דאורייתא שרי, שהכתוב מבטחו שלא יבא לידי כך.

בענין חיוב פקידה ביוצא לדרך משום סחורה

ביבמות (ס"ב:) ואמר ריב"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך וכו', וה"מ לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מיטריד, וברש"י וה"מ דחייב לפוקדה כי אזל לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה לא משום דטריד במצוה, אי נמי מיטריד בתשמיש ויבטל ממצוה, ונפסק ברמ"א ביו"ד סי' קפ"ד.

וכתב בפתחא זוטא שם [מהדו"ת אות ד'] כתב לי רב א' משמ"י דאילנא רברבא גאון מובהק, דלשי' רש"י המובא ברמ"א או"ח ס' רמ"ח סעיף ד' לגבי דין דאין מפליגין בספינה בפחות מג' ימים לפני שבת דלדבר מצוה שרי, דאדם ההולך לסחורה או לראות פני חבירו חשיב הכל כדבר מצוה אפי' יש לו והולך להרווחה ע"ש, וה"ה בנידון זה נחשב לדבר מצוה.

ולענ"ד תמוהים דבריהם ממש"כ בנמוקי יוסף בסוגיא הנ"ל, וז"ל: דווקא לדבר הרשות כלומר שדעתו לילך לסחורה או לשוק וכו', אבל לדבר מצוה דהיינו לפדיון שבויים והדומה לו וכו', ומפורש דלגבי זה נחשב סחורה כדבר הרשות וחייב לפוקדה, ולדבריהם כשיוצא לסחורה אין חייב לפוקדה, וצ"ע. וראיתי בשעריי שבת הלוי שכתב דסברת ר"ת אינה בכל התורה דההולך לצורך פרנסה נחשב כהולך לדבר מצוה, דא"כ העוסק כל היום בפרנסתו פטור מכל המצוות כיון שהוא עוסק במצוה, וגם רוב היוצאים לדרך הוא לצורך פרנסתם, ולא משכח"ל דין יוצא לדרך, רק נראה בכוונת דברי ר"ת דהנה בברייתא שם איתא ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר, ובא ר"ת לומר דלצורך פרנסה אף שאינו ממש דבר מצוה מ"מ גם אינו דבר הרשות גמור כיון שיש בו סרך מצוה, והתירו להפליג אף לצורך פרנסה, אבל דאי דבמקום דבעינן דבר מצוה לא סגי במה שיוצא מגדר הרשות אלא צריך שיהיה דבר מצוה ממש, ולפ"ז נתבאר שבשט הלוי (ח"ג סק"י) דהכא לא שייך סברא זו וחייב לפוקדה. עכ"ד. ודברי הנמוקי" הנ"ל מקור גדול לדבריו דכתב דהולך לסחורה חשיב כרשות בני"ד, וצ"ע שלא הביאו.

ונראה לכאורה די"ל דהאי שאילתא תליא בב' פירש"י בטעם דדבדר מצוה פטור, דלפי' א' משום דמיטריד במצוה והיינו משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה, וזה לא שייך בהולך לסחורה, דלא מצינו בשום מקום דיפטור, דא"כ רוב היוצאים לדרך יהי' פטורים מכל המצוות, וכמש"כ בשבה"ל, אולם לפי' ב' משום

מצטערים שפירשו פקידה זו היינו תשמיש, ורו"ת באמת אוסר, ובאו קצת אחרונים להוסיף חדשות להתיר גם ליל טבילה שאפילו אם נודה שמצוה לטבול בליל טבילה, אכתי אין לדמות ליוצא לדרך, דבליל הטבילה אף אם נודה שהיא מצוה אכתי לא מצינו שהוא חובה, אבל ביוצא לדרך אמרו לשון חיוב שחייב לפוקדה, וק"ו שאפילו מצוה לא מצינו מפורש בגמ' בליל טבילה, ורק אמרו בברכות כ"ד ע"א יום טבילה היה וכו'. וראה זו יש לדחות דאולי דרך ארץ הוא אבל לא מצוה, וגם יפה כתב מעלתו לפמש"כ בתלמיד רבינו יונה שם בברכות יום הטבילה היינו שרבא טבל עצמו פשיטא שאין ראה משם, ולכן אצלי הדבר פשוט שאפילו הפוסקים הראשונים שהתירו ביוצא לדרך אוסרים בליל טבילה, עכ"ד. ויש להוסיף דכפירוש רבינו יונה בגמ' כתב גם בחי' הריטב"א שם, ולפ"ז אין ראי' מהגמ'.

וע"ע שו"ת חת"ס יו"ד סימן ק"ע דהך מצוה מחודש מאחרונים, דליל טבילה אין לה שרש כ"א ממש"כ ב"י בשם הירושלמי בא"ח סי' תקע"ד דמותר לשמש בשני רעבון, וכבר דחה ליה מג"א שם סק"ח ובא"ר שם ובסד"ט סי' קפ"ד. ועו"ל דמה שהרגילו לומר דעונת ליל טבילה מצוה, משום דע"כ האשה זריזה מתטבל דרוצה אשה בפת ותפולתו, ואילולי כן היתה מתעטלת ולא היה לבעל עת בסלו ובא לידי הרהור ח"ו, וטעם זה שייך אפי' במעוברת ומינקת דליכא משום בבקר זרע זרעך דהרי כבר היא מעוברת, ומינקת נמי נח לו שלא תתעבר משום דמיעבר חלבא, מ"מ איכא מצוה מטעם הנ"ל. עכ"ד.

וצ"ע על החת"ס שלא הראה המקור מברכות כ"ד ע"א, וצ"ל דס"ל כמו שר"ל הנוב"י דהתם רק מטעם דרך ארץ אבל לא מצוה.

ויש להעיר מלשון הטור או"ח סימן ר"מ וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה ובשעה שיוצא לדרך, ובבית יוסף ליל טבילתה הכי משמע בברכות כ"ד ע"א וכו' והוה ידענא דיום טבילה הוה, וברש"י יום טבילה הוה יום שטבלה אשתו דהוה ליה ליל תשמיש, וכן פסק בשו"ע שם סעיף א'; הרי דהב"י והטור נקטו דמצוה הוי ומקורם מברכות כ"ד ע"א, ובלשון השו"ע אהע"ז סימן ע"ו ס"ד כל אדם "חייב" לפקוד את אשתו בליל טבילתה ובשעה שהוא יוצא לדרך. ונראה לומר בזה עפמש"כ בגמ' פסחים ע"ב ע"ב חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה, וברש"י אפילו שלא בשעת עונתה אם רואה שמתאיתא לו, וכן הוא בשו"ע או"ח סי' ר"מ ס"א, ועינן בריב"ז פסחים שם דהוא מדרבנן, וע"ע שו"ת אחיעזר ח"ג [סימן פ"ג] שהארץ בזה אם הוא מה"ת או מדרבנן.

וי"ל דהטעם הוא דכמו ביוצא לדרך הטעם שחייב לפוקדה משום שהיא משתוקקת לבעלה בשעה שיוצא לדרך, והנ"י י"ל בליל טבילה שהיא משתוקקת ולכן חייב לפוקדה, ואולי מטעם זה נקט בטשו"ע ליל טבילה ויוצא לדרך אהדדי, דתרווייהו יסודם משום שהיא משתוקקת.

ובזה יש להסביר שיטת הסוברים [שו"ת כנסת יחזקאל סימן ל"ג, הובא בפ"ת יו"ד סימן קפ"ד] שהתיר לשמש גם בליל טבילה סמוך לוסתה, ע"ש. והיינו דכמו ביוצא לדרך ילפינן מופקדת נוך ולא תחטא, ובריטב"א שבועות י"ח ע"ב דאפי' למ"ד סמוך לוסתה מה"ת מותר, דהתורה מבטחתו שלא יבא לידי חטא, ה"נ בליל טבילה דהאשה משתוקקת ואז יש חיוב עונה, והוי בכלל ההבטחה דלא תחטא. ושוב בא לידי שו"ת כנסת יחזקאל, וראיתי שבנה דבריו עפמש"כ בשו"ע או"ח סימן ר"מ ואהע"ז סי' כ"ה דמשוה יוצא לדרך עם ליל טבילתה, ומקדים ליל טבילה קודם יוצא לדרך, אך ביו"ד סי' קפ"ז כתב ביוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אף בסמוך לוסתה, ואפי' בתשמיש שרי, ושם לא הזכיר ליל טבילה, ובא"ח סי' תקע"ד סעיף ד' אסור לשמש בשנת רעבון חוץ מליל טבילה, ולא הזכיר יוצא לדרך, וצריכין לומר או דשניהם שוים ובכולהו חדא מינייהו נקט, או חדא דוקא וזו ואצ"ל זו קתני. אך י"ל דוקא בימיהם שהיה טבילה בזמנה מצוה, משא"כ לדידן ודרך שאני דדרך מוכרח, וי"ל דלא תטבול ולא יהיה חייב לפקדה.

ויש להביא ראי' להיתר מגמרא יבמות דף ס"ב ע"ב אריב"ל חייב לפקוד את אשתו בשעה שיוצא לדרך שנאמר וידעת וגו' מהתם נתפא וכו', אמר רב יוסף לא נצרכה אלא בסמוך לוסתה, וכמה אמר רבא עונה, וכתב הנ"י (והביאו בד"מ ובמפה סימן קפ"ד) על אמר רבא עונה פי' באם יודע שאשתו תטבול מחויב להמתין עונה אחת ולא לילך לדרך, משמע דאחר שתטבול מותר לבעול אף בסמוך לוסתה, כדאמי' לא נצרכה אלא סמוך לוסתה, אך הש"ך ס"ק כ"ח חולק על זה, א"כ מה זה שאמר סמוך לוסתה דהא מותר אף באין יוצא לדרך, אעפ"כ ניחא. וי"ל הא דקאמר בגמ' חייב לפקוד ביוצא לדרך, לדעת ר"ת פקידה כדברי רצוי, ובעת שתטבול טבילה פקידה בתשמיש דוקא, וק"ל. אחר כמה שנים בא לכאן הרב מהרר"י השואל הנ"ל, ואמר לי שע"פ

כשאר ברכות הנהנין, זה אינו, כי האיש בתשמיש יוצא ממנו כחו וחילו, ואף על פי דלפי שעה הוא מתענג בתשמיש, הנה הוא מפסיד כוחו, ובפרט אם ירבה בתשמיש יותר מכדי שיעורו, לכך לא חשיבה הנאה זו כשאר הנאות דמברכין עליהם, ועוד אין זו הנאה מעשית הנכנסת לגוף כאכילה ושתייה וריח טוב, אלא זו הנאה חיצונית שאין בה ממש, ודמיא להנאת סיכה ורחיצה דלא תקנו בהם ברכה, אף על פי שהאדם נהנה גופו מהם. עכ"ל.

ז) בספה"ק "נועם אלימלך" (פרשת וישלח בד"ה או יאמר ויאבק) כתב וז"ל: להיות שכתבו הפוסקים על מה שאין מברכין על הביאה, הלא אסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה, ואמרו ע"ד שאי אפשר להיות בלא תערובות היצר הרע בתוכו, לכך אין מברכין עליה, עכ"ל.

ח) בעל הבני יששכר בספרו מגיד תעלומה על מס' ברכות (דף מ"ג ע"א ד"ה תוס' על ההדס) כתב וז"ל: ומוזה (שס"ל לתוס' לברך שהכל על הריח) יש הוכחה למה שכתבתי כמה פעמים דעל כל דבר הנאה שלא תיקנו ברכה, יש לחייב את עצמו לברך ברכת שהכל על איזה מאכל או משקה, ויפסור גם את דבר ההנאה שאין לו ברכה, כגון הנאת המשגל וכלי זמר וכיוצא בזה, דבברכת שהכל פוטר את כל ההנאות וכו'. עכ"ל.

ט) ובספה"ק "דרך פקודין" (להגה"ק רבי צבי אלימלך שפירא זצ"ל, בעל הבני יששכר) מצות עשה א' (אות ו') כתב וז"ל: הגם דאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה עכ"ז לא תיקנו ברכה על הנאה זו, נ"ל הטעם דלא ניתנה להנאה רק למצוה, וג"כ אין מברכין משום דמיכחש כחיש, רק מברכין בהתחלת העשיה ברכת אירוסין ונשואין, ועיין בפרמ"ג ריש ה' ברכות באו"ח בפתיחה. וכדומה שראיתי באיזה פוסק טעם למה אין מברכין ברכת אשר יצר, וכעת נ"ל דלא שייך לברך ברכת א", דברכת א"י נתקן להודות על פתיחת הנקבים המוציא המותרות, דאם הי' נסתם הי' קשה לגוף וא"א להתקיים, משא"כ בנידון זה אפילו לא הי' מוציא הי' קיום לגוף. ויש להתבונן עוד למה לא תיקנו ברכת המצוה קודם הזיווג, והנה דודי זקני הרב הקדוש אור ישראל כק"ש מהו אלימלך זצוק"ל כתב בספרו נועם אלימלך בפ' וישלח שראה בפוסקים דמש"ה לא תיקנו ברכה, משום דא"א למצוה הזאת שתעשה בלא ציחצוחי תאות יצה"ה, ואני הקטן לא ראיתי זה בשום פוסק, ולא ראינו אינה ראי', ונאמן עלינו הקדוש זצוק"ל, ול"נ עפ"י הסברא שכתב הרמב"ן דאין מברכין על המצוה התלויה בדעת אחרים, כמו שאין מברכין על הצדקה דתלוי בדעת אחרים אם ירצה המקבל לקבל, ה"נ בנידון דידן דאסור לכוף את האשה, וג"כ עיקר המצוה הוא פרי' ורבי', ומי יודע אם תתעבר נ"ל, ואעפ"כ כתב מחו הרב החסיד המקובל מהרצ"ה הנ"ל הגם שלא תיקנו שום ברכה על המצוה ועל ההנאה, אעפ"כ ירא שמים ישבח ויודה בכל לשון שמבין על ההנאה, כיון דבעל כרחו נהנה יתן הודאה לשמו ית' על ההנאה בכדי שלא יינה מן העוה"ז בלא ברכה ותהלה, ואז תחזור ההנאה לבעליה ולא ימעול בקדוש. עכ"ל.

י) ולענ"ד נראה לומר דיתכן כיון שמעיקרא היה חיוב טבילה לבעלי קריין, וכתקנת עזרא (ב"ק פ"ב ע"א), ולכן לא היה אפשר לתקן שיש חיוב ברכת אשר יצר אחרי תשמיש המיטה, דהרי מקודם צריך לטבול. ולפעמים ימצא טבילה רק בבוקר, ואז ממילא כבר בירך אשר יצר על עשיית צרכיו, ונפטר גם התשה"מ. ואע"פ שאח"כ ביטלו לטבילת עזרא וכגמרא (ברכות כ"ב ע"א), מ"מ כבר נשאר כך שלא תיקנו לברך אשר יצר אחרי תשה"מ. אולם כאמור לעיל שיש ענין קודם תשה"מ לברך שהכל וכו', ולפטור ההנאה מתשה"מ. ודו"ק היתב, כנלענ"ד בעז"ה.

ואין להקשות על דברינו ממה שאיתא בשו"ע (אבן העזר סימן ס"ג סעיף ב') ויש אומרים שאחר שמצא בתולים מברך בא"י אלקינו מלך העולם אשר צג אגוז בגן עדן וכו'. ע"כ. הרי דלא חששו לטבילת עזרא, שלא יוכל לברך. אלא התיירץ, דהנה יש פוסברים שלא מברכין ברכה זו (יעוין שם בני"כ), ולפ"ז לא קשה מידי, ואף להסוברים שמברכין יעוין בבית יוסף (שם) שהביא בשם הרא"ש שברכה זו תקנוה הגאונים, ע"ש, והנה בזמן הגאונים כבר ביטלו לטבילת עזרא, ולכן שפיר יכול לברך הברכה אשר צג אגוז וכו', והבן היטב.

גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך - בני ברק

מצות עונה בליל טבילה

בשו"ת נובי"ת יו"ד סי' קי"ז נשאל אם אירע ליל טבילה סמוך לוסתן אם דומה ליוצא לדרך שהתירו רוב הפוסקים בתשמיש סמוך לוסתן, כבשו"ע יו"ד סי' קפ"ד ס"ו.

והנוב"י השיב לאיסור דבדברי הראשונים לא מצינו היתר התשמיש הסמוך לוסתה רק ביוצא לדרך, שבוה מצינו לשון חיוב בגמ' יבמות ס"ב ע"ב ואמר רב יוסף לא נצרכה אלא סמוך לוסתה, ועל הראשונים אנו

הלכו אחר רוב ביאות אפילו הן של היתר, מכל מקום אינן של מצוה אלא רשות, ואפילו אותן של מצוה, על פי הרוב אין האדם מתכוין אלא להנאתו, ואפילו חסיד שבחסידים, כמו שאמרו רז"ל במדרש כלום נתכוין ישי אבא אלא להנאתו, נמצא הברכה כמעט לבטלה, עכ"פ בביאה דרשות מיהא ודאי הויה ברכה לבטלה, ולא פלוג רבנן.

ע"ל דבמצות עונה לא משכחת מ"ע, אלא אזהרה ומניעה, ועונתה לא יגרע, ועשה הבא מכח לאו לאו הוא, ואין מברכין על המניעות, ולברך על מצות פריה ורביה אי אפשר, שהוא דבר שאינו מצוי בידו, ושמא הוא או היא עקרה ותשמישו לבטלה מצד זה, ואף אמצות עונה אין לברך נמי מהאי טעמא, דמיקרי דבר שאינו בידו, כיון דתלוי בדעת האשה, ודילמא לא מירציא ליה (אע"ג דמשעבדא). ותו איכא למימר טעמא אחרינא במצות עונה גרידא דלא צריכה ברכה, משום דאשכחן דכי מחלה ליה ליתא למצוה, והיינו דאהני נמי דלא לברוכי אמצוה דקיום פ"ו בשעת אירוסין גרידא (מלבד דאכתי אסירא ליה) דאשכחן דהדרי בהו, כי ההיא דרפ"ק דכתובות (ובשעת נשואין נמי תו לא שייך מטבע ברכה כזה, דילמא תבדוק ותמצא טמאה, לכך תקנו ברכת אירוסין על מצות הקידושין באותה שעה שהיא פושטת ידה לקבל קידושה ולא ברכת נשואין ופ"ו), כיון דאכתי תלוי בדעת האשה אי בעיא לאנסובי. והכי חזי לי דהיינו נמי טעמא דלא מברכין אמצות נתינת צדקה דלאו בידיה תליא מילתא, ומשו"ה אפילו קאי הכא עני הגון דממצי' ליה נפשיה, אע"ג דלא סגי דלא יהיב ליה בדאית ליה, אפ"ה כיון דאי לא בעי עניא למשקל מידי, תו ליכא מצוה ומיפטר מינה לא בעי ברוכי (וול"ד לאשה בקידושין, דבכל שעתא קיימי עניים ולא פלוג, ודוק), והוא הדין בכל מצוה הנעשית מכלל שני בני אדם ויותר, ואין לה מצויות הכרחי באחד לבדו, ככרעית ב"ח דאי בעי מחיל ליה וכל דכוותה, מאחר שתלויה בדעת אחרים ואינה הכרחית, כל היכא דאיכא טעדיק לאיפטורי מנייהו, אזלא לה חיובא דברכה, דוק ותשכח. לפיכך אין מקום לברכה זו אפילו בשעת נישואין ובשעת ביאה, לפי שהוא דבר שאינו בידו כלל.

שוב בא לידי ס' אבודרהם ומצאתי בו תשובה ארוכה להר"י בן פלט, וזכיתי לראות שכיוונתי לדעת אותו גדול שכתב ממש כדברינו, ואף הראב"ד הודה לטעם זה בקצת מצוות שאינן טעונות ברכה, ע"ש שהרחיב הדיבור בכל המצוות, ואעפ"כ לא זכר את ארת בפירוש. ומ"מ נכללה ברכה על התשמיש בברכת השינה, כמ"ש בס"ד בחבור בית אל, כמדומה שנתכוונו לפטרה על ידי אותה ברכה. עכ"ל.

ו) ובשו"ת "רב פעלים" להבן איש חי זצ"ל (או"ח ח"ג סימן י') כתב וז"ל: מה ששאלת למה אין מברכים על מצות עונה, הנה הרב הלכות קטנות חלק א' סימן קנ"ז נשאל דבר זה, והשיב בתשובתו תשובה על דבר, מפני שידעתי שלא יתרווה צמאונך בה לא העתקתי לך דבריו בזה, ואמרתיו מצוה להביא מן החדש איזה טעמים שחנני ה' יתברך להשיב בדבר זה, לא לא תצוה ברכה על מצוה זו מפני שמצוה זו תלויה ברצון אחרים, היא אשתו של אדם, ושמא כשיבוא לשכב תשמט מתחתיו ולא תרצה להבעל ונמצאת ברכתו לבטלה. ועוד נראה לי בס"ד טעם כי בשעת תשמיש משמש ערום, ואפילו אם משמש בהיות עליו תכונת או בגד מוכרח שיפשוט המכנסים והתגורה, ואם כן לבו רואה את הערוה ואסור לברך, ואם יברך קודם שיפשוט יהיה שהייה בין ברכה לתשמיש. גם עוד המעשה של הפשטת בגדו בין ברכה לתשמיש כיון שהיא צריכה ומוכרחת הפסק, וכמו שכתב בדנין ברכות, ולכך לא תקנו ברכה על מצות עונה, ועוד קרוב לזה דאם בא על אשתו ולא הזריע לא קיים מצות עונה, ואם יברך קודם תשמיש ישהה מצד טבעו ולא יזריע עד אחר ארבע וחמש דקים, ונמצא שהייה גדולה איכא בין ברכה לבין מצוה, שהיא ההזרעה, ולכך לא תקנו ברכה בזה, ובטעמים אלו תתישב קושיא זו גם על מצות יבום וחליצה אמאי לא יברך, אלא הדבר כמו שכתבנו כאן דתלוי הדבר ברצון אחרים, וגם משום דאיכא שהייה בין ברכה למצוה.

ועוד נראה לי, כיון דאם מחלה לו העונה אין כאן מצוה, לכך לא תקנו לזה ברכה. ועוד נראה לי בס"ד, דכאן אין חיוב העונה ברור ושוה אצל כל אדם, דאמרו רבותינו ז"ל כמה שיעורין בזה, והיינו הטיילין בכל יום, ועושין מלאכה במקום אחר בכל שבוע, ועושין מלאכה במקומן ב' פעמים בשבוע, וחמרים פעם אחת בשבוע, וגמלין פעם אחת בחדש, וספנין אחת בששה חדשים, ותלמידי חכמים בליל שבת דוקא, וכל אלו אם יעשו ביאה יותר מכדי חיובן, אין באותה ביאה חיוב מן הדין, ואין ראוי לברך עליה, ובלי ספק הכל עושין יותר מכדי חיובן, ונמצא אלו פעם מברכים ופעם לא יברכו והוי כחוכא ואטולוא, ואי אפשר לעמוד על זה בדבר השוה בכל הזמנים ובכל אדם, לכך לא תקנו ברכה. ואשר כתבת, כיון דאית ביה הנאה יתקנו בה ברכה

דמיטרד בתשמיש ויבטל ממצוה א"כ י"ל כיון דסחורה חשיב במג"א כצורך מצוה לכן פטור, שלא יפטר ממצוה דפרנסת ביתו דהוי מצוה, עיין גמ' כתובות [דף ע"ג א'] עושה צדקה בכל עת הזה, וי"ל דאף לצורך פרנסה כיון דע"י התשמיש יבטל ממצוה זו דפרנסת ביתו אינו מחויב לפקודה.

ועיין בבית יוסף ד"ה ומ"ש ר"ת דנקט כפי' ב' ברש"י דמיטרד בפקידה ויבטל מן המצוה, וכ"כ במ"מ פ"ד הי"ג, ובלבוש סוף סימן י', ובשו"ע הגר"י סק"ו.

אולם העירני אמו"ר שליט"א ד"ל דאין ראוי מדברי הנמוק", דאפשר שהוא ס"ל גם לגבי אין מפליגין בספינה דלסחורה הוי דבר הרשות, א"כ כש"כ הכא לגבי חיוב פקידה דהוי דבר הרשות, אולם לרמ"א דס"ל דאף לסחורה הוי דבר מצוה כשי' ר"ת, אז י"ל ג"כ לגבי חיוב פקידה דהוי כדבר מצוה.

וראיתי בשו"ת פרי השדה ח"א סימן ט"ו אות ג' שכתב ליישב על מה שאין נמנעין מליטע מביתם אפי' מי שעדיין לא קיים מצות פו"ר, אע"ג שתוך זמן נסיעתו יגיע מצות עונה, נראה פשוט כיון שעכשיו כל נסיעות אפי' לסחורה חשיב לדבר מצוה, כמבואר ברמ"א אור"ח [הנ"ל], ולכן כיון שהיא מצוה ומצוות עונה לא הגיע עדיין, ולכן דוחה מצוה נסיעתו המצוה עונה מה שאל עדיין זמנה עכשיו, ובאמת בליל עונה ממש או בליל טבילה אפשר שאסור, ע"ש. וצ"ע במה שמסופק בליל עונה אפשר דאסור, דהא מפורש בנמוק"י הנ"ל דאסור לצאת כשיגיע ליל טבילה אף אם יוצא לצורך פרנסה. וראיתי בב"ח אור"ח סי' ר"מ שהביא דברי הנמוק"י להלכה דהולך לסחורה הוי כדבר הרשות, והובא בא"ר שם, ובה' שבת כשהטור הביא דברי ר"ת דהולך לסחורה הוי כדבר מצוה לא השיג הב"ח כלום, וכן בסי' תט"ו ותקל"ו ע"ש, ומבואר דס"ל דרך לגבי חיוב פקידה סמוך לווסתה הוי כדבר הרשות וצריך להמתין אם תטבול תוך העונה, והמהרש"ל ביבמות שם הביא דברי הנמוק"י וכתב דדבריו אמיתיים ומסתברים ע"ש, ומבואר גם לגבי הא דסחורה הוי כדבר הרשות. וראיתי בגליון השו"ע הערות בית לחם יהודה, שכתב שבזמנינו כל הדרכים הוי דרך מצוה וא"צ לפקודה ע"ש, ולפי הנ"ל יל"ע טובא.

ובעולת תמיד סי' ר"מ ס"ק א' כתב שאע"פ שכתב הרמ"א שם לגבי מפליג בספינה שאם הולך לדבר סחורה הוי כמצוה, שאני בעונה שיעקר הטעם כדי שיהיה זיל ולא יתבטל מהמצוה, וזה לא שייך כשהולך למשא ומתן, ואפילו למ"ד שהטעם הוא משום שעוסק במצוה פטור מן המצוה, מ"מ אם הולך לסחורה ולמשא ומתן חייב לפקודה, ע"ש.

היוצא לדרך אם חייב בחיבוק ונישוק

בשו"ע סי' קפ"ד סעיף י' הרוצה לצאת לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לווסתה, הג"ה ואפי' בתשמיש שרי, ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי רצוי תע"ב, וכבר נתבאר דכל מיני קורבה ואהבה שרי מלבד תשמיש.

ובשו"ע הרב שרי ואפילו בחיבוק ונישוק, ואע"ג דכתבתי לעיל דהמחמיר בחיבוק ונישוק תבא עליו ברכה, הכא אין להחמיר כלל, כיון דיש אומרים דאפילו בתשמיש חיובא ומצוה איכא (ש"ך דלא כט"ז).

ומש"כ דלא כט"ז י"ל דכוונתו למש"כ בט"ז סקט"ז, דאע"ג דגם באין יוצא לדרך שרי בדברי רצוי כדלעיל סעיף ב', מ"מ ביוצא לדרך חייב בכך. ע"כ. ומשמע דרך בדברי רצוי חייב אבל בחיבוק ונישוק לא.

וכ"מ מהח"י"א דכתב בכלל ק"ח ס"ז היוצא לדרך צריך לפקוד אשתו אפילו סמוך לווסתה, ולכולי עלמא חייב לדבר על לבה דברי פיוסין ודברי רצוי (ט"ז סקט"ו), וחיבוק ונישוק (ש"ך ס"ק כ"ז), ע"כ. ומבואר דלמד בדעת הש"ך דחייב ביוצא לדרך בחיבוק ונישוק, ולדעת ה"טו"ז רק בדברי רצוי.

אולם יותר נראה דכוונת השו"ע הרב למש"כ בט"ז סק"ג דס"ל דביום וסתה אסור חיבוק ונישוק מן הדין, וראיה מסימן שמ"ב כתב הרא"ש לענין אבילות שיש להחמיר בחיבוק ונישוק שהוא מביא לידי חשק, והוא הדין נמי הכא, וכל שכן הוא דיש לו חשק טפי כשהולך לדרך, ע"כ. וביאר בפרדס רימונים בכוונת ה"טו"ז בסיום דבריו דכל שכן שיש לאסור מן הדין ביוצא לדרך, שאז יש לו חשק טפי ויכול לבוא לידי תשמיש [ואנו מחמירים דבתשמיש אסור], ולא התירו אלא דברי רצוי ולא חיבוק ונישוק, ע"כ. וכן נראה דלמד השו"ע הרב דביוצא לדרך כש"כ שיש לאסור חיבוק ונישוק מדינה, ועיין בחו"ד ופרי דעה מה שהגיהו בט"ו, ולפי"ז ליכא ראיה דה"טו"ז דלא כש"ך, ובלקוטי תבר בן חיים מגיה בט"ז אם לא כשהולך לדרך דאז מותר בחיבוק ונישוק.

בחשובון עונה לענין יוצא לדרך ויום וסתה

ע"ד מה שהעיר במש"כ בשו"ע הרב עמש"כ ביו"ד סי' קפ"ד סעיף י' וי"א דאם רוצה לילך לדרך ואשתו נדה ונתבול תוך עונה אחת צריך להמתין, וכתב הרב עונה

אחת דהיינו י"ב שעות (ש"ך), דצ"ע דהרי השו"ע הרב לעיל סק"ב כתב לדחות דברי הש"ך דכתב לפרוש י"ב שעות, וכתב דלעולם העונה הוא יום או לילה ולא י"ב שעות דוקא, וכ"כ בשו"ע הרב סי' קפ"ט סקצ"ו.

תשובה: נראה בדעת השו"ע הרב דדוקא לענין חיוב פרישה כיון דוסתות דרבנן וכמש"כ בשו"ע הרב סק"ה, ואפילו שעת הוסת ממש שהוא שעה שרגילה לראות (רשב"א בתורת הבית ומשמרת הבית דלא כבדק הבית) דוסתות דרבנן, ולכן הקילו בהן הרבה כדלקמן, ע"כ.

וי"ל דכוונתו גם לדין זה דמקילין לפרוש רק יום או לילה ולא י"ב שעות כיון דוסתות דרבנן, וכן כתב שם סעיף ל"ב דלכן ביוצא לדרך שרי אפי' תשמיש כיון דוסתות דרבנן במקום מצוה לא גזרו, וכן בסק"ט בדין אם רגילה לראות בהנץ החמה ולא קים לן שפיר אי קודם הנץ החמה או אחריו, אינה אסורה אלא ביום, דכיון דוסתות דרבנן הו"ל סד"ר ולקולא, וא"צ לפרוש אלא ביום שהוא ודאי בימי נדתה. וע"ע בשו"ע הרב סי' קפ"ז ס"ק י"ג וס"ק ל"ט לענין רדמ"ת, ובסי' קפ"ט סק"ב לענין לקבוע וסת בימי נדה וזיבה, ושם ס"ק קט"ז לענין חשש וסת לאחר העיבור והנקה, ובקו"א סק"א לענין עונה בינונית.

אולם לגבי דין יוצא לדרך שהוא מדינה דגמי יבמות ס"ב ע"ב, והרמ"א מחמיר כדעת הנמוק"י דאם אדם רוצה לילך לדרך ואשתו נדה ונתבול תוך עונה אחת צריך להמתין, ע"ז החמיר ב"ב שעות דמידי ספיקא לא נפקא, וכיון שצו חכמים למלאות חפצה ותשוקתה, ומצאו סמך מהכתוב "ופקדת נוך ולא תחטא" וכלשון השו"ע הרב סק"א, לכן צריך להחמיר בספק מצוה, ולכן החמיר השו"ע הרב עד י"ב שעות.

[ועיין חו"ד יו"ד סימן ק"י בבית הספק סק"כ דאפי' אם נימא ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, מ"מ בספק מ"ע אזלינן לחומרא ע"ש, ומש"כ במועדי ישראל ימים נוראים].

ועוד י"ל דביוצא לדרך חז"ל ברוחב דעתם שיערו שאשה משתוקקת לבעלה בשעה שיוצאת לדרך, וצו חכמים למלאות חפצה ותשוקתה, ושיערו חכמים דשיעור ההשתוקקות הוא י"ב שעות, ואינו תלוי כלל בעונת יום או לילה, ולכן נקט השו"ע הרב י"ב שעות שהוא שיעור ההשתוקקות, משא"כ לענין וסתות נקט דלא כש"ך, ותליא רק בעונת יום או לילה [וראיתי בשיעורי שבה"ל על הש"ך שכ"ז דלענין השתוקקות שיעורו י"ב שעות, ואינו תלוי בעונה].

ועיין בפרי דיעה שפירש כוונת הש"ך במש"כ י"ב שעות, שבא ליישב לשון הרמ"א שכ' תוך עונה אחת, ושמא תטבול בתוך העונה שאסורה, ולכאורה האין אפשר לומר כן שהרי צריכה לטבול בלילה, ולכן כתב דהוא ראה לאביאסף דהשיעור הוא י"ב שעות, וא"כ אפשר שאסורה ביום והעונה נמשכת עד אמצע הלילה להשלים י"ב שעות, ואז יכולה כבר לטבול והו"ל אותה עונה ובלילה.

והנה הש"ך שכ' לילה אחת צ"ע, דבשלמא יום יש לפרש דמיירי שטובלת בלילה וצריך להמתין לה כל אותו היום, אבל לא שייך לומר שצריך להמתין לה בלילה, דהא כבר טובלת בלילה, דוכי צריך שימתין מלילה הקודם ב' עונות.

ובבדה"ש סקע"ה כ' דמיירי שבית הטבילה רחוק מביתה ולא תשוב לביתה עד סוף הלילה, וחייב להמתין ואינו רשאי לנסוע בלילה זו, אי נמי כגון שיש איזה אונס שאינה יכולה לטבול בלילה, שרשאה אז לטבול ביום כדאיתא בסימן קצ"ז ס"ד, ע"כ. וצ"ע דכל זה אוקימתות שאינו שכיח, דוחק לומר שזה כוונת הש"ך.

ועיין בספר חקרי הלכות חלק שני שכתב לתרץ דבשלמא לעיל תלוי בהילוך החמה ולבנה, ע"כ עונה הוי יום או לילה, אבל כאן בענין דצריך להמתין ס"ל כמש"כ הש"ך ד"ב שעות צריך להמתין ולא יותר, ולא תלוי כלל ביום או בלילה רק שיעור עונה אחת דהיינו י"ב שעות, ולא הביא כלל לשון הש"ך יום או לילה והיינו י"ב שעות, רק פי' סתם י"ב שעות, ובזה תי' קושיית האחרונים הנ"ל על הש"ך, וכתב דלכן דייק השו"ע הרב דאין הכוונה עונה אחת יום או לילה, אלא י"ב שעות צריך להמתין, ומשכחת דהיום היה עשרה שעות, וצריך להמתין עד הלילה תחילת הלילה י"ב שעות, אבל לא תלוי ביום או בלילה כלל, ולכן אמר רבינו רק י"ב שעות, דלדעת הש"ך תלוי ביום או בלילה, רק אם היום ארוך חשבינן י"ב שעות ולא כל היום, אבל לדעת השו"ע הרב העיקר תלוי ב"ב שעות ולא יותר כלל.

שימש ליל יוצא לדרך וראתה דם אם צריכים כפרה

ע"ד השאלה בשימש סמוך לווסתה כשיש לו חיוב משום יוצא לדרך דחייב לפקוד אשתו, כיבמות ס"ב: לדעת רש"י ושאר ראשונים וראתה דם האם צריכים כפרה, מבואר בסוף סי' קפ"ה ברמ"א. תשובה: בשו"ע סי' קפ"ד סעיף י' הרוצה לצאת לדרך צריך לפקוד אשתו אפילו סמוך לווסתה, וברמ"א ואפילו

בתשמיש שרי, ומ"מ המחמיר שלא לפקדה רק בדברי רצוי תבא עליו ברכה וכו', ולכאורה לפי"ז ד"א דאפי' לתשמיש שרי, ולשי' רש"י ביבמות חיובא הוא דאיכא, א"כ אנוס הוא עפ"י תקנת חכמים, ואף אם רק שרי לא עבר איסורא, דברשות חכמים הוא דעבד, ולפי"ז צ"ל דא"צ כפרה.

אולם נלענ"ד דשפיר צריך כפרה לפמש"כ בב"י סוף סי' קפ"ה בהא דכתב הרמב"ם פ"ה מה' שגגות ה"ו הבא על אשתו שלא בשעת ווסתה וראתה דם בשעת תשמיש, הרי אלו פטורים מקרבן חטאת מפני שזה כאנוס הוא ולא שוגג, וכתב בב"י ונראה שטעמו מהא דקאמר בשבועות (י"ח) שם שלא בשעת ווסתה אנוס הוא, ומיהו אפשר דהא דחשיב לי' הרמב"ם כאנוס היינו בשבדקה לפני תשמיש, אבל אם לא בדקה קודם תשמיש לא חשיב לה כאנוס, דכיון שהוא סובר דאם אין לה ווסת אסורה לשמש עד שתבדוק, ואפילו יש לה ווסת דרך הצנועות לבדוק, כל שלא בדקה לאו אנוס הוא, עכ"ל. וכ"כ בכס"מ שם. מבואר מדבריו דאפי' במקום שאין חיוב מדינה לבדוק ורק הצנועות בודקות, אם ראתה לאו אנוס הוא, וה"נ י"ל בב"ד דכיון דיש פוסקים דס"ל דרך בדברי רצוי שרי, והמחמיר תע"ב כמש"כ רמ"א, לאו אנוס הוא וצריכים כפרה. וי"ל ולחלף דהתם יש חומרא לעשות כצנועות, אבל בב"ד דאדרבה לפקוד ביוצא לדרך להרבה ראשונים זהו המצוה, ואין ראוי מהכ"מ.

אולם בשו"ת נוב"ת יו"ד סי' פ"ה בבאיור דברי הרמ"א סי' קפ"ה דאשה שאין לה ווסת ושימשה ומצאה דם לאו אנוסה היא, כיון שלהרמב"ם והרא"ש צריכה בדיקה תמיד לפני תשמיש, אולם זהו רק משום דהרמב"ם והרא"ש מצריכים בדיקה לאשה שאין לה ווסת, אבל אשה שיש לה וסת שלא בשעת ווסתה אפי' לא בדקה לפני ושימשה ופירסה נדה באמצע, אפילו לא בדקה לפני תשמיש אנוסים הם על תחלת התשמיש, ומה שלא בדקה כלל אינו מזיק לה, שהרי לא די שאינה צריכה בדיקה אלא אפי' אין לה להחמיר כלל ולבדוק לפני התשמיש לרוב הפוסקים, ואפילו להרמב"ם שהצנועות בודקות לפני תשמיש מ"מ אין זה מצד הדין רק לצנועות בעלמא חומרא יתירה, וגם ע"ז שאר פוסקים חולקים, ומבואר דלא ס"ל כהכס"מ דכיון דהוא רק צנועות לא הוי כאנוס, אך י"ל דאין הוי לכרע המחמיר תע"ב ושם הוא רק לצנועות, וצ"ע.

אך ראיתי למרן זצ"ל בשו"ת דברי יציב הנדפס בח"ב שפר חיים סימן כ"ב באמצע התשובה, ובנדמ"ח שו"ת דברי יציב סימן ע' אות ה', במי שלא מחמיר כשי' האור זרוע [דצריכים לפרוש כ"ד שעות אפי' אם ווסתה בסוף היום] ושימש בעונת או"ז וראתה דם, דלא מקרי אנוס, דאנוס הוי רק ככה"ג דלא הו"ל למידע כלל כמש"כ בפסחים ע"א: ברש"י, הכוונה למאי דאיתא התם שחטו ונמצא בעל מום חייב, וברש"י דשוגג הוא ולא אנוס דהו"ל לבקורי, ובשחטו ונמצא טריפה פטור פרש"י שאנוס הוא דלא הוי יודע שכן, ולא היה לו לבדוק על כך. ועי' לתוה"ש סי' קפ"ד ס"ק ג' בווסתות דרבנן, מ"מ במצאה דם הוי ודאי דאורייתא. ועיין בשו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד סי' ס"ח דאם עשה איזה עבירה יהי הסיבה מה שיהי, הואיל ויכול הוי להתברר תו לא מקרי אנוס, ע"ש, וה"נ כיון דיש להחמיר ולפרוש [עיין ב"ח דהירא דבר ה' נוהג בחומרא זו] תו לא הוי אנוס [וביאר בזה דברי המד"ר ע"ש].

וציין עוד שם לתוס' ביצה כ"ה: [ד"ה אורח] דאפי' היכא דלא היה לו למחר סתם שוב אינו כאנוס, וכש"כ בעבד איסורא. ועי' שו"ת חמדת שלמה סי' א' דלולי הטעם דבזוי (פסחים ע"ב:) אפי' שלא בשעת ווסתה לא מיקרי אנוס, כיון דהוי יכול לשאול עכ"ל [ועי' גליון מהרש"א יו"ד סי' קפ"ה שהביא דברי התוס', וראיתי בקובץ שיעורים בביצה שם ע"ד התוס' שכתב לבאר כוונתם לפי המבואר בפ"ב דשבועות אי שלא בשעת ווסתה אנוס הוא אלא בשעת ווסתה, וכתב בשב שמעתתא דאפי' אם נימא ווסתות דרבנן מ"מ אנוס מהיה לא הוי, דלא שייך טענת מאי הו"ל למיעבד כיון דמדרבנן הוי אסור לשמש, וה"נ כיון דמשום מדת דרך ארץ צריך להמתין שוב אין טענת אנוס, אלא דבתוס' פסחים ע"ג גבי שחט ונמצא טריפה בסתר, כתבו ג"כ דלא מקרי אנוס, והתם לא שייך לומר דצריך להמתין ולמה לא מקרי אנוס, ע"ש].

וצ"ל דכל הנ"ל הוא אפי' אם עשה בדיקה ביוצא לדרך, לדידן דנקטינן כרמ"א דהמחמיר שלא לפקדה רק בדברי רצוי תע"ב, א"כ כיון דיש צד חומר אם ראה דם לא הוי אנוס וכמש"כ בב"י, דכיון דיש צד לחומרא וכמו הצנועות תו לא הוי אנוס, וכן ממש"כ מרן ז"ל הנ"ל, ורק למי שנוהג תמיד כשי' הב"י י"ל דאם בדק הוי אנוס, דא"א לומר לו להחמיר שלא לפקוד כלל, דהא מחויב לעשות כשי' הב"י ויש לו חיוב לפקוד בדברי רצוי.

שוב ראיתי בשם שו"ת בית היוצר יו"ד סי' מ"ט דלא מבעיא אם שמשו בעונת או"ז ופת"י בוסת קבוע, ע"כ. ומ"מ אינם צריכים כפרה כיון דל"ה רק חומרא בעלמא, אלא

אפי' שמשו בעונ"ב ואפי' בעונה שרגילה לראות, מ"מ אינם צריכים כפרה בדיעבד. ע"כ. ולפמש"כ לעיל דבריו לא נראים. ולפי"ז ה"נ בב"ד כיון דיש מחמירים לא הוי אנוס, וכדברי כל הפוסקים הנ"ל.

ויל"ע כשישימשו בשוגג אם צריכים כפרה, וי"ל דלפוסקים דאיסור לשמש סמוך לווסתה הוא מדרבנן א"כ י"ל דא"צ כפרה, לפמש"כ בנתיבות חו"מ סי' רל"ד דשוגג באיסור דרבנן א"צ כפרה, אולם רבים חולקים על הנתיבות ולפי"ד צריכים כפרה, ואכמ"ל. אך לפוסקים דסמוך לווסתה הוא מה"ת וודאי צריכים כפרה, אולם י"ל דאף לפוסקים דהוא איסור תורה א"צ כפרה, לפמש"כ בר"ן סנהדרין פ"ד: ורמב"ן ויקרא דשוגג באיסור לאו א"צ כפרה ה"נ בב"ד. אולם כעת ראיתי דבר חדש בשו"ת ויען יוסף אור"ח ח"א לגאב"ד פאפא ז"ל, שכתב דמה שכתב הרמב"ן דשגגת לאו א"צ כפרה היינו דא"צ כפרה מיוחדת, דמתכפר ביוה"כ בשעיר המשתלח בכלל כל העבירות שלא הצריכה התורה קרבן עליהם, אבל בזמן הזה שאין לנו שעיר המשתלח מסתבר דצריך כפרה, ע"ש. ועי' עוד בכלי חמדה פרשת ויקרא אות ג', ע"ש אריכות בדברי הרמב"ן.

אך נראה בב"ד אף למ"ד דהוא דרבנן, וס"ל דרבנן א"צ כפרה, בב"ד צריך כפרה לפמש"כ בתורה"ש סי' קפ"ד דאם עברו ושמשו סמוך לווסתה שניהם צריכים כפרה, כ"כ בשע"ד, ועי' בפ"ת שם סק"ב. ואע"ג דהוא כתב כן למ"ד וסתות דאורייתא, ואנן ק"ל וסתות דרבנן, מ"מ צריכים תשובה כעובדי עבירה דרבנן, והיכא דמצאה דם וודאי דהוי עבירה דאורייתא, וכדאי' בש"ס שבועות י"ח, וכ"כ בלבוש ע"ש, וא"כ אף אם איסור פרישה סמוך לווסת דרבנן, מ"מ כיון דמצאה דם ואז הוא עבירה מה"ת בודאי צריכים תשובה.

אך ראיתי להגאון ר' נתן גשטטנר שליט"א בספרו נתן פרי על ה' נדה סי' קפ"ד סעיף י', שכתב דא"צ כפרה, וכמפורש בפסחים ע"ב דלא גרע כפרה בדבר מצוה כיון דצריך לפרוש סמוך לווסתה, ומשמע דביוצא לדרך דאז מצוה לפקודה אף סמוך לווסתה הו"ל טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור, וא"כ א"צ כפרה ע"ש, ולענ"ד לא נראה כן ומטעם כל המתבאר לעיל.

ומה שמביא רא"י מהגמ' מפסחים י"ל דאין ראיה, דכוונת הגמ' רק דבאופן שהוא מצוה לכרע, וכמו התם דמיירי במעוברת דהוי מצוה דשמחת עונה אפי' שלא בזמן עונתה ע"ש, אז י"ל דהוי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה, אבל במקום שיש מחלוקת הפוסקים בזה ויש מחמירים וכוונתו דידן, לא ראה אנוס וכמבואר. וכן במה דמסיק בגמ' שם דיבמתו נדה בעל פטור דבזוי ולא הוי לו לברר, משא"כ אשתו נדה בעל חייב דלא בזוי והוי לו לברר כפרש"י שם, חזינן דכיון דהי' לו לברר לא הוי אנוס ואף דקעביד מצוה.

ולפי זה נראה לומר במש"כ בלחם ושמלה סי' קפ"ד ס"ק ט' בדברי הסמ"ג שכתב דהמחמיר שלא לפקודה רק בדברי רצוי תע"ב, והעיר במה שדן בשו"ת חת"ס סי' קמ"ט באשת חבר שמצאה בעד הבדיקה כעין מראה אדמדם, ושאלה לחכם וטרה, אי שרי לבעלה להחמיר ע"כ, דלא גרע מבהמה שטורה בה חכם דהייא טוענת אמרא דאתרא קסמיכאנא ע"ש, וכתב שאין להוכיח מדברי הסמ"ג אלו שיש להחמיר, דשאני הכא דאיכא מפרשים המחמירים, וכן בעובדא דשמואל בכתובות (כ"ב). שלא האמין לאשתו על אמתלא, י"ל כיון דתליא בנאמנות יכול לומר איני מאמינך, והחת"ס לא נסתפק רק בהא דאין מקום לאסור רק להחמיר מצד שטורה בה חכם, וגם בזה העלה שם דיש להחמיר ע"ע שם, עכ"ל. ולפי דבריו י"ל דכיון דאם תראה דם יהי צריך כפרה ולא יהי אנוס, והוי כמש"כ הרמב"ם הצנועות בודקות לפני תשמיש, ואף אם תבדוק יש יותר לחוש שתראה דם ותפקיעו השיעבוד לבעלה, מ"מ כיון שאם תראה דם לא יהי כאנוס רשאי להחמיר. וי"ל דזהו באמת כונת הלח"ש, כיון דאיכא מפרשים דמחמירים, ובכה"ג יש להחמיר כיון דכשיצא מכוול לא יהא נחשב כאנוס. משא"כ בנידון החת"ס שהוא מחמיר לעצמו, ושם אף ככה"ג אם תראה דם י"ל דהוי כאנוס. אך במה שהעיר הלח"ש מהסמ"ג י"ל עוד דלמש"כ ברש"ל הביאו התוה"ש, דהפירוש שיחמיר על עצמו שלא יצא לדרך סמוך לווסתה כדי שלא יכניס עצמו במקום סכנה, ולא כדברי הרמ"א בהבנת הסמ"ג שיחמיר בדברי רצוי, אדרבה ואדרבא י"ל דצריך להמתין והיינו אפי' בתשמיש, וכן למש"כ בשו"ע הרב בפי' הסמ"ג שיחמיר על עצמו שתמחול על עונתה תע"ב ע"ש, ומשמע דכשאנינה מוחלת צריך לפקודה אפי' בתשמיש, ומשמע דאין רשאי להחמיר על עצמו להפקיע עונתה, ודו"ק.

ולפי כל הנ"ל מיושב מה שהקשה מהרש"ל על הסמ"ג איך שייך לומר והמחמיר תע"ב, הואיל ואמר חייב לפקוד את אשתו סמוך לתשמיש, אדרבה זה קרוי חומר מי שמדקדק לקיים המצוה כהלכתה, בשלמא אם אמר מותר לפקוד שייך לומר והמחמיר תבא עליו ברכה ע"ש, ובביאור לטור עמ' פ"ז הובא בתוה"ש. ולהנ"ל

ולפעמים בסופו, א"כ כל היום וסתה ודמי כאילו היה וסתה כל היום, וודאי דאשה שושתה כל היום צריכה לפרוש כל הלילה שלפניו, ובהכי מיירי האור זרוע, ובזה מיושב מה שהקשה בב"י דהא"ו נגד הש"ס, ולפענ"ד נראה להוכיח מן הש"ס כמו שכתבתי ע"ש. גם הב"ח כתב ששמע שהירא דבר ה' נוהג כהא"ו, וגם בהגהות שערי דורא סימן ז' הביא דברי האור זרוע במסקנא, וכ"כ באו"ה של מהר"ל בשם מהר"ל, ע"כ. וא"כ חומרא דאו"ה דלהש"ך בנשי דידן הוא מדינא, דהובא בפוסקים הנו"כ של השו"ע, אבל הא דבא מן הדרך לא הובא בשו"ע.

אלא דעיין ברעק"א שהעיר על הש"ך שם דערבר ערבא צריך, דבפשוטו י"ל דגם בזה א"צ לפרוש בלילה שקודם, דחכמים לא אסרו רק אותו היום שהיה בו הראיה, הן שהיה הראיה זמן מעט הן שהיה הראיה כל היום, ועיין בתוה"ש שם סק"ו שהשיג ג"כ על הש"ך, ובפלת"י שם סוף סק"ד וחוו"ד סוף סק"ג. ולכן בא מן הדרך שלא הוזכר בשו"ע ונו"כ, ועונת או"ז מובא בהרבה פוסקים וכנ"ל, אין להתיר. ומ"מ בנ"ד י"לע"י כיון דהיא מינקת דמסולקת דמים מדינא דגמ', וגם היה זה בתוך ימי וסת תרוה"ד, דדינה כאשה שיש לה וסת קבוע, כמש"כ בשו"ע סי' קפ"ו סעיף ג' אשה שאינה רואה בפחות מ"ד ימים אחר טבילתה, אבל לאחר י"ד ימים אין לה קבע עד י"ד יום, דינה כדן אשה שיש לה וסת, ע"כ. וכבר מבואר כן בריטב"א נדה ט"ו ע"א, ע"ש. ומ"מ לא הקילו כי אם לגבי דא"צ בדיקה בימים אלו, אבל לא לשאר ענינים, ובתנאי שתעשה בדיקה לפני זה, וכמש"כ בתפארת למשה דאפי' ביוצא לדרך צריך בדיקה קודם.

ועוד יש לעיין אם יש לצרף שיטת הפוסקים דמקילים לביל טבילה סמוך לטבילתה, עיין בשו"ת נכנסת יחזקאל סימן ל"ג הובא בפ"ת סי' קפ"ב סק"ב, והזה"ק הנ"ל דימה בא מן הדרך לליל טבילה, ומ"מ הרי רוב הפוסקים חולקים על הכנס". ואף דבדינא דימים הנבוכים המבואר ברמ"א סי' קפ"ד ס"ב לאסור, הקילו לביל טבילה או ביוצא לדרך, עיין חכמ"א שם ס"ו ובשו"ת לבושי מרדכי סימן ק"ג, מ"מ לא מצינו שהותר בבא מן הדרך, ועיין בשו"ת סת"ם (להגר"ש קלוגר זצ"ל) בסופו בקונטרס פרט ועוללות תשובה מ"ז, דבא מן הדרך אסור בעונה הסמוך לוסתה אף להכנס"י [דמתיר לביל טבילה], כיון דבזה איכא חימוד טפי, וכ"מ מלשון הגמ' והוא שבה ומצאה הו"י ימי עונתה, ששמע אבל סמוך לימי עונתה אסור, עכ"ל. ומבואר דס"ל דאיכא חיוב משום דאשה משתוקקת בבא מן הדרך.

ועיין באור זרוע סימן שנ"ח שפי' דברי הש"ס להקל, וסיים ומורי אב"י העזירי אמר לי שרגילים לפרוש סמוך לוסתה כ"ד שעות, שאם רגילה לראות ביום פורש ממנה כל הלילה שלפניו וכו', ע"כ. הרי דהוי מצד המנהג ולא מדינא. ועי' בדע"ת סי' קפ"ד שציין דבאשכול סימן ל"ב מבואר דלא כאו"ז, ובסוף סימן הנ"ל, ובנחל אשכול שם, וכן פסק בשארית יעקב ח"ב סוף סימן צ"ו דאין לחוש לחומרת הש"ך. ועי' שאלות פרשת מצורע, וע"ע נדה כ"ט ע"ב ורש"י שם, ומוכח דלא כהא"ו, ע"ש.

ולכן להלכה נלענ"ד דאפשר להקל בנ"ד בבא מן הדרך בעונת אור זרוע כשהראיות שלה תמיד אחרי זמן זה, והוא בתוך וסת דתרוה"ד.

הרב ישראל שוורץ - רב ואב"ד קהל חסידים תל ציון ומראשי ישיבת סוכטשוב

שכר פרי הבטן

הנה ידוע אזהרת רבינו האריז"ל בענין הזיווג, שיש להזהר בו מעוון הדומה להשחתת זרע, והביאו דבריו רבותינו האחרונים גדולי הדורות, ואזהרה זו כוללת שנים שהם אחת, וז"ל (שעה"מ פרשת נח): "ולכן צריך האדם ליזהר מאד להיות שווה על הבטן עד שיכלו טיפות הזרע לגמרי, וכן יזהר שלאחר ששמש מטתו אפילו מאותם הטיפות שהם כמו מים ואינם קשורות כלובן ביצה, כי כל זה בכלל השחתת הזרע". והיינו בראשונה הזהירו להיות שווה על הבטן עד שיכלו טיפות הזרע, והרחיב האיסור לא רק על טיפות גמורות אלא אף על הטיפות שאינם דומין באיכותם ובצורתם להם, מ"מ הוא בכלל השחתת הזרע.

אמנם אין לטעות שלפ"ד רבינו האריז"ל חשוב הוא כמוציא שו"ל עם חומר איסורו הנורא כידוע, שהרי כתב בפירוש בפע"ח אף אמנם אינם כ"כ חמורים כאילו שופך זרע, וכ"כ מהרש"ו ז"ל בהגהותיו על שעה"מ: א"ש, **החומרא** הזאת נרמזה במש"ה שכר פרי הבטן תהילים קכ"ו וכו' הנה נחלת ה' בנים, שיזכה שישארו בנים לנחלת אחריזי והיו של קיימא, שכר פרי הבטן שמשעה עצמו על הבטן עד שיכלו טיפות הזרע לגמרי בסוד שיורי כוסות, ובסוד אבק טפל לעפר דלא עביד איבין, כמ"ש בזוהר (פרשת וישלח דף ק"ט) על פסוק ויאבק איש עמו. והזהיר אפילו בזה ואינו שופך דמים זוכה שיחיו בניו אחריזי, כמ"ש בתחלת הפסוק הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן, עכ"ל.

הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית, שעל ספק הוא מיצר ויצרו תוקפו, ואומר טהורה היא ועל חנם אני מונע]. ועי' באה"ט סי' ר"מ סק"ט בשם חות יאיר [סי' קפ"ד] בענין וילון סביב לספרים שהתירו בשעה"ד בשעת עונה וליל טבילה ויצאיה לדרך או בא מן הדרך. ועי' בזוהר הקדוש בראשית דף נ' עה"פ ותרא האשה כי טוב העץ וכו', דמבואר דהבא מן הדרך עליו נאמר ופקדת נווה, ע"ש שמדמה ליל טבילה וליל עונת ת"ח לזה, וצ"ע. ועי' ספר דרך פיקודין מצוה א' שהביא דברי החו"י הנ"ל, דגם הבא מן הדרך דינו כיוצא לדרך, ולענ"ד צ"ע בזה כמשכ"ל. ועי' בבד"ה להרא"ה שער ב' דף ק"ה ע"ב מפורש דוקא יוצא לדרך ולא בא מן הדרך ע"ש, ועי' סידור יעב"ץ שכתב בפשיטות דאף בבא מן הדרך הוי עונה מה"ת. ועי' שו"ת או"ח סי' תקנ"ח סק"א בשם כנה"ג דאסור לשמש מטתו לביל עשירי באב, אבל לביל טבילה או יציאה לדרך או בא מן הדרך מותר, ע"כ. וי"ל דמגמ' ב"מ אין ראיה, דלא קאמר רק דבספק נדה או נדה ודאית אסור לו לבוא עליה, אבל כשאשתו אינה ספק נדה י"ל דמצוה איכא, וי"ל דסמוך לוסתה הוי כספק נדה, ודו"ק.

ועיין בבית אדם שער ב' הנשים אות ב' דמ"מ בבא מן הדרך סמוך לוסתה אסור בתשמיש, ע"ש שהעיר על טעם הגמ' שהיה משתוקקת לבעלה, והא בכל עונה היא משתוקקת לבעלה, וכי נימא דבכל עונה מותר, א"כ בטיילין ליכא אזהרה זו דזהוהרתם וכו', דצריך לומר דכיון שיוצא לדרך והיא מתאוה הרבה תזנה משא"כ בשאר עונה. וכתב ד"ל עוד טעם לחלק בין יוצא לדרך לשאר עונה, דבשאר עונה אעפ"י שמתאוה מ"מ כמו שהוא מזהר לפרוש סמוך לוסתה גם היא מזהרת, וא"כ אין עליו כלל החוב של עונה, משא"כ ביוצא לדרך שהוא מחוייב לקיים העונה שהוא משועבד לה ורוצה לצאת לדבר הרשות, ומה איכפת לה שהוא רוצה לצאת לדרך, וא"כ במה נפטר מחיובה, ולכן התירו חכמים כיון שהמניעה ממנו, ולפ"ז בין לטעם הלבוש ובין לטעמא ידי אסור לבעול סמוך לוסתה, אפילו לביל טבילה או כשבא מן הדרך, דבדאי כמו שהאיש משתוקק לאשתו כדדרשין ונגע וכו' באהליך, ואמרו חז"ל שלא יבוא מן הדרך וימצא אשתו ספק נדה, כך היא משתוקקת לבעלה, כל זה לא מהני, דמטעם השתוקקות לא התירו דאין כאן אלא מצות עונה, אפי' אם וסתות אינו אלא מדברנן, אלא הטעם הוא או משום שמא תזנה כיון שאינו בעיר, או שהמניעה אינו ממנו ואז גם היא חייבת ואסורה, ואין כאן עליו מצוה כלל.

ועיין בניזירות שמשון או"ח סי' ר"מ שציין לזוה"ק בראשית (דף ק"מ) שכ' דחייב לפקוד את אשתו כשבא מן הדרך כמו ליל טבילה, והפליג בשכרו ע"ש, אבל קודם שיוצא לדרך לא נזכר שם, ואדרכה משמע שם שאינו חייב, וכסברת תוס' יבמות ס"ב דפקידה זו אין פירושו תשמיש ע"ש.

ולכאורה י"ל דתלוי בטעמים דחייב לפקוד כשיוצא לדרך, דבגמ' משמע דהטעם משום שאשה משתוקקת לבעלה בשעה שיוצא לדרך, וא"כ הוי החיוב כבזמן עונתה, אולם בלבוש כתב להוסיף ופי' שיש לקרא יוצא לדרך, וה"ק כשתפקוד נוך שהיא אשתך ביציאתך לדרך אז יהיה שלום באהליך, שלא תזנה עליך אשתך מחמת רוב תשוקתה, וגם אתה לא תחטא ע"י הרהורים רעים, שכיון שיש בזה מצוה לא גזרו רבנן לפרוש, ע"כ. ובחכ"א ס"ז כ' כיון שאין בעלה בעיר ואין אימת בעלה עליה חששו חז"ל שמא תזנה, וי"ל דלטעם דאשה משתוקקת י"ל דאיכא גם כשבא מן הדרך [ומכש"כ באופן שהגיע כבר זמן עונתה כשלא היה בבית, עי' יעב"ץ ובגליין מהרש"א מהדו"ב יבמות ס"ב ע"ב]. משא"כ לטעם דחיישינן כיון שאינו כאן ואין אימת בעלה עליה לכן תזנה, לפ"ז ליכא היתר בבא מן הדרך.

ולגבי עונת אור זרוע כבר כתב בלח"ש סי' קפ"ד בלחם סק"א דאף מי שנוהג להחמיר כדעת האו"ז שבסק"ו, מ"מ ביוצא לדרך אינו רשאי להחמיר, וחויבא רמיא עליה לפקדה בתשמיש, ע"כ. וכ"כ בפרי דעה שפתי לוי סק"ו דבזה א"צ להחמיר, כיון דכמה פוסקים מתירין ביוצא לדרך אפי' תוך עונת הראיה ע"ש. ועיין בשו"ת להקל קצת בעונת או"ז, אלא דלא נשאלתי על זה ע"ש. ועיין בשו"ת דברי יציב יו"ד סימן ע"א דבוסת שאינו קבוע גרידא לביל טבילה, דכאן הם הפוסקים הנ"ל דהוי רק מדברנן, עיין בטהרת ישראל סימן קפ"ד בבאר יצחק סק"כ, וקדמו במלא הרועים ח"ג ערך וסתות אות י"ז דהוי מדברנן, ולזה יש לסמוך שלא לחוש לחומרת או"ז, ובפרט בדור חלוש ובדיטא של עקבות משיחא ברוחניות וגשמיות יש מקום לחוש ח"ו לקלקולא, ופקדת נוך ולא תחטא כתיב [יבמות ס"ב ע"ב].

ומ"מ כל ההיתרים הנ"ל לא מצינו כי אם ביוצא לדרך, אבל בבא מן הדרך דלא הוזכר כי אם בזוה"ק ובראשונים הנ"ל, מנ"ל דהותר בעונת אור זרוע, ומכש"כ לפמש"כ בש"ך סימן קפ"ד סק"ז דבנשי דידן דאין להם שעה קבועה, רק לפעמים בתחלתו ולפעמים באמצעיתו

הביא דברי הפלתי וכתב: ומיהו לפי דברי הכ"מ כיון דחכמים אמרו דמדת צנועות הוא שתבדוק קודם תשמיש אע"ג דלא שוי' עלה חובה, מ"מ אי לא עביד כצנועות לא מיקרי אונס, שהי' לו למידק ולעשות כצנועות, אבל להפוסקים דס"ל דאפי' מדת צנועות ליכא, כיון שלא חששו כלל לשמא ראתה מקרי אונס, אע"פ שלא צוה לבדוק קודם תשמיש וכו', והוא ממש כדברנו, דלדברי הכ"מ לא הוי אונס אף בכה"ג [ועי"ש בפנים דאפשר דהא דכתב כן לפי"ד הכ"מ לא קאי על יוצא לדרך, אלא על המדובר שם קודם ע"ש].

ובשו"ת תשובה מאהבה [סי' שנ"ז] הביא ראיה לכו"פ הנ"ל מדקאמר גמ' שבועות י"ז ע"ב בשלמא אכניסה ליחייב, קסבר יכולני לבעול וכו', ולכאורה הא אין לך דוחק גדול מזה וקרוב הדבר למזיד, דהו"ל לאסוקי אדעתי' שתראה, ואף שרש"י הרגיש בזה וכו' ומיהו מזיד לא הוי עכ"ל, הוכרח כן לפרש פשט בגמ', אבל ביותר הו"ל בשלמא אכניסה לחייב אם הוא יוצא לדרך והוא סמוך לווסתה דהוי שוגג, אלא ע"כ היוצא לדרך סמוך לווסתה אנוס הוא, דפקידה זו עפ"י פקודת חכמים ולא שוגג. ויש לדחות דמה דקי"ל היוצא לדרך סמוך לווסתה אפי' תשמיש שרי, היינו משום דווסתות דרבנן, אבל למ"ד וסתות דאורייתא פקידה זו לא היינו תשמיש כמש"כ בפוסקים, א"כ י"ל מה דקאמר תלמודא בשלמא אכניסה לחייב קסבר יכולני לבעול וכו', הוא אפי' למ"ד וסתות דאורייתא, ולא קאמר בשלמא אכניסה לחייב אם הוא יוצא לדרך, וסמוך לווסתה דאינו אלא למ"ד וסתות דרבנן, עכ"ל. והנלע"ד כתבתי.

שימש ביוצא לדרך ואמרה לו נטמאתי

הנה ראיתי לחכ"א שנסתפק במי ששימש ביוצא לדרך ואמרה לו באמצע התשמיש נטמאתי, דק"ל בכה"ג בס' קפ"ה ס"ד דצריך לפרוש באבר מת ולא יפרוש באבר חי, דיציאתו הנאה לו כביאתו, אולם כאן מצוה קעביד בתשמיש. ובפלת"י סימן קפ"ו סק"ב וסד"ט סימן ק"צ סק"ז כתב דאם שימש סמוך לווסתה וראתה דם א"צ כפרה, דברשות קעביד ע"ש, וא"כ י"ל דה"ה דא"צ לפרוש באבר מת, ועיין פסחים ע"ב ע"ב.

ולענ"ד פשוט כביעתא בכותחא דצריך לפרוש באבר מת, דסוכ"ס הוא משמש עם נדה באיסור כרת, וא"כ מה הוי דמצוה קעביד סוכ"ס אסור לו לפרוש באבר חי כיון דיציאה לו הנאה כביאתו, והכפרה אינו מעלה ומוריד לענין איסור נדה, ועיין רמב"ם בפי"מ הוריות פ"ב, ובשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן ע"ג.

ומיהו נלענ"ד באופן ששימש סמוך לווסתה, ונזכרו באמצע תשמיש שהוא סמוך לווסתה, דנחלקו האחרונים אם צריך לפרוש באבר מת או יפרוש באבר חי [עיין חו"ד סק"ז שכתב דאף בזה יפרוש באבר מת, הובא בפ"ת סק"י, אולם במהר"ם שיק יו"ד סימן קע"ו ובערוה"ש סל"ב ובפרי דעה משב"ז סק"ג חלקו עליו וס"ל דצריך לפרוש באבר חי ע"ש, וע"ע מלאכת בצלאל שבועות י"ח ע"א], דמ"מ אם שימש ביוצא לדרך סמוך לווסתה ונזכר באמצע התשמיש, דאז י"ל דלכו"ע יוכל להמתין עד שיהיה האבר מת, מכיון דגם אם פירסה נדה באמצע ברשות קא משמש וא"צ כפרה, וכמש"כ בפלתי וסד"ט הנ"ל, מכש"כ בנ"ד דעדיין לא הרגישה שנטמאת ומצוה קעביד, ומעיקר הדין שרי בתשמיש, ומכיון שכן אפי' לפמש"כ הרמ"א דהמחמיר שלא לפקדה רק בדברי ריצוי תבא עליו ברכה, מ"מ אם כבר הוא באמצע התשמיש לא יפרוש, כנלענ"ד ברור.

מינקת אם מותר לשמש בבא מן הדרך בעונת או"ז

ע"ד השאלה באשה מינקת שבעלה בא מן הדרך בעונת אור זרוע אם מותר לשמש, באופן שהראיה הוא בתוך ימים של וסת תרוה"ד.

תשובה: עיין בגמ' נדה ט"ו ע"א והוא שבא ומצאה תוך ימי עונתה [פי' הדין דתנן במתני' דהבא מן הדרך נשירה להן בחזקת טהרה וא"צ לשואלה, מדובר שבא בתוך שלשים יום לראייתה האחרונה], וברשב"א שם כתב: ושמא אף בזו הקלו בבא מן הדרך כדרך שהתירו לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך ואפי' בעונה הסמוך לווסתה וכו', אבל בתוס' פי' וכו', ושמעתינן מהא דאשה שאין לה וסת בעלה מזהר עליה ביום עונתה, דאפי' בבא מן הדרך אנו חוששין כר"ל, ולא אשכחן מאן דפליג עליה, ע"כ.

ועי' בריטב"א שם שכ"כ, אולם בשו"ע ונו"כ לא הובא מצוה זו דיש לפקוד בבא מן הדרך (וכש"כ בסמוך לווסתה), וראיתי בדע"ת סי' קפ"ד סי' שכ' ג"כ דמדברי שאר פוסקים לא נראה כן להתיר לפמש"כ הרשב"א, והעיר ממס' ב"מ ק"ז ע"א ברך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך, שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך, ורש"י כ' וז"ל ספק נדה וכש"כ ודא, ובגמ' סנהדרין ק"ג ע"א [אמר ר' ירמיה מאי דכתיב ונגע לא יקרב באהליך, שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבוא מן הדרך, וברש"י שם ובשעה שאדם בא מן

י"ל דזהו הפי' בדברי הסמ"ג, דכיון שאם יראה דם לא הוי אונס, וא"כ יש לו להחמיר שלא יבוא לידי מכשול ויצטרך כפרה [וי"ל דלכן השמיט הרמב"ם הא דהיוצא לדרך חייב לפקוד את אשתו, דכיון דיש פוסקים דס"ל דאסור בתשמיש ואם תראה לא הוי כאונס לא העתיקו, ועדיין צ"ע דהו"ל להעתיק דחייב בדברי ריצוי, אולם הרמב"ם ס"ל דלא יבעול ביום שיוצא לדרך, והאחרונים תי' תי' שונים, עיין עליהם].

אך מה שיש עדיין לעיין אם גם האשה צריכה כפרה, והוא דראיתי בספר עמודי אור סי' קי"ח דכתב דכיון דילפינן פרישה סמוך לווסת מזהוהרתם את בני ישראל (שבועות י"ח), ובכל מקום דכתיב בני ישראל ממעטין ולא בנות ישראל, וה"נ י"ל דאין האשה מצווה על איסור פרישה סמוך לווסת וזולת משום איסור ולפנ"ע שמכשילה את בעלה ע"ש, וא"כ י"ל דאין האשה צריכה כפרה.

ולענ"ד יש לעיין בזה ממה שבגמ' נקט בעלה מחשב ימי ווסתה ובא עליה (נדה ט"ו:), ומדוע נקט דווקא בעלה מחשב ימי ווסתה, ולהנ"ל י"ל דהאשה א"צ לחשב ימי ווסתה כיון דאינה מזהרת על פרישה סמוך לווסת, אך דא בורכא דהא צריכה לחשב משום שתדע שעת ווסתה מממש.

ומש"כ העמודי אור משום דכתיב בני ישראל ולא בנות ישראל, י"ל לפימש"כ בריטב"א קידושין ל"ו, [ד"ה בני ישראל] דבמ"ע שלא הזמ"ג אע"ג דכתיב בהו בני ישראל אף נשים בכלל ע"ש, וא"כ ה"ה הכא דהוי מ"ע שלא הזמ"ג אף דכתיב בני ישראל נשים בכלל. אך ראיתי בספר שושנים לדוד דר"ל דהוא הוי מ"ע שהזמ"ג [לפי"ד תוס' קידושין כ"ט. במילה ע"ש], דכיון דיש לה שעה קבוע מזמן לזמן עונה א' שסמוך לווסתה, ואח"כ היא חוזרת להכשירה אם לא ראתה, ע"ש מש"כ, ועי"ש מה שכ' אם אשה בדבר שאינה מצווה איכא לפנ"ע דהוא מחלוקת בפוסקים, וה"נ אם נימא דאינו מצווה לכמה פוסקים גם אינה עוברת בלפני עור.

ונלענ"ד דלפי מש"כ באבודרהם ובכל בו סי' ע"ג דטעם פטור מ"ע שהזמ"ג הוא משום שהנשים משועבדות לבעליהן, ולכן לא הטילו עליהם חובה, כיון דאם תהי מחוייבת ובעלה מצווה לה דבר לא תוכל לעשותו ע"ש, והכא כיון דהבעל וודאי אסור א"כ הוא לא יצווה לה ע"ז, דהא הוא משועבד להקב"ה שלא יעבור על האיסור, ולא שייך פטור דמ"ע שהזמ"ג.

ועיין בבית אדם סי' ק"ח ס"ב ק' דכתב בפשיטות דמוזהרות, ומצינו כן בראשונים והוא בשערי דורא כלל ז' שהובא בפ"ת ובתוה"ש סי' קפ"ד, דאם עברו ושמשו שניהם צריכים כפרה ע"כ, וע"כ דגם היא מזהרת. אולם נראה דבנ"ד אף אם נימא דאינה מזהרת צריכה כפרה כיון שראתה דם, והיכא דמצאה דם הוי עבירה דאורייתא כמש"כ בתוה"ש שם, ואף אם אינה מזהרת זהו רק כשעברו ושמשו ולא ראתה דם, ולכן נראה להלכה לדין דאם שמשו סמוך לווסת ביוצא לדרך וראתה דם צריכים כפרה, אפי' עשו בדיקה תרווייהו, ורק למי שנוהג כשי' הבי"י תמיד ועשה בדיקה א"צ כפרה.

שוב הרהרתי עוד בשאלה הנ"ל לפי מש"כ בשו"ת חכ"צ סי' מ"ט במראה שבעת יציאתו נראה כטהור ושוב לאחר שעה נראה כמראה טמא, דטהור כיון דכשהוא טהור ויבאו לחכם ויטהר ושוב אחר זה ישתנה המראה, וכי נאמר ששימש נדה, בקרא כתיב דרכה דרכי נועם ואין זה דרכי נועם ע"ש, ולפ"ז ה"נ כיון דמתירין ל"י לשמש ומצוה איכא, והפסוק מבטיח ופקדת נוך ולא תחטא, ודרשו רז"ל על היוצא לדרך, ובריטב"א שבועות דף י"ח כ' דאפי' למ"ד דפרישה סמוך לווסתה אסור מה"ת, מצוה בתשמיש דהכתוב מבטיח שלא תבא לך, אם נאמר דצריכה כפרה אין זה דרכי נועם, ואף שהפוסקים חולקים על החכ"צ, ובחו"ד הסכים עם הח"צ בסי' קפ"ח ע"ש, מ"מ לצירוף י"ל כן.

עוד י"לע" לפימש"כ בפנים מאירות ח"ב סי' מ"א וח"ג סי' י"ט דמי שסומך על רוב בטרופות שא"צ כפרה ע"ש, וא"כ בסמוך לווסתה י"ל דרוב נשים אינם רואות דאם רוב נשים הי' רואות הי' אסור מה"ת, וא"כ י"ל דא"צ כפרה, אולם בשו"ת טהרה סי' קפ"ה חלק על הפנים מאירות, וצ"ע.

אחר כתיב כן זה ראיתי שדנו בזה הפוסקים, והוא הפלתי בס' קפ"ו ס"ק ב' דמי שבעל ברשות חכמים כי התירו וצוה ליוצא לדרך לפקוד אשתו אפילו סמוך לווסתה, מה הוה ליה למיעבד, מה דפקדו חז"ל עשה, ואם כי היא פירסה נדה מה הו"ל לעשות אף זה אונס הוא. ודוחק לומר דמ"מ קרוי שוגג, דהו"ל לדייק טובא ולבעול תיכף בתחלת עונה הסמוך לווסתה, ולא להמתין רגע שיהא קרוב וסמוך לווסתה ביותר וגם לבעול בחיפזון כמאמר חז"ל כמי שכפאו שד, וכמצווה ועושה דברי חז"ל ולא יותר, והוא דלא עשה כן שוגג יקרא וכו', אך זה צ"ע כי לא מצאתי סברא זו לא מהמחברים וכו', עכ"ד.

ובסדרי טהרה [סי' ק"צ ס"ק ס"ז ד"ה ועפ"י הדברים]

ונראה לבאר השינוי והחילוק בדרך אפשר, דבכל שז"ל יש ב' חלקי עבירה: א' עצם העבירה והפגם בשמות ובעולמות, וב' מה שגורם שהנשמה שהיתה ראויה לצאת בבחינת בנין יורדת ממקומה, ונמשך אליה בחינת גוף מהקליפות והיא בלועה בתוכו. ובזה דומה העוון הנזכר להשחתת זרע, וכמש"כ בשעה"כ דף נ"ו ע"ב. כי אותם שיורי הטיפות היוצאות לבטלה, אף ע"פ שאינם ראויים להוליד עכ"ז נבראים מהם ג"כ בחי מזיקים ומשחיתים רעים ע"ד הנזכר, אבל בגוף העוון בודאי שלא דמי המוז"ל למי שאינו שווה על הבטן, ופשוט.

והנה בבא"ח ובכה"ח הובאה אזהרה זו, וכן בחמ"י ועוד, אולם בפע"ח נוספה אזהרה שלא הובאה בח' שערים בפירוש וז"ל (דף פ' ע"א): מורי זלה"ה אמר כי גם אותן הטיפות היוצאות מן האדם קודם הזיווג הם בכלל מוציא זר"ל, וצריך תיקון גדול ע"ז. וכן הוא בספר טעמי המצוות פרשת בראשית: "והיה אומר מורי זלה"ה כי גם אותן טפות דהויות שיוצאין מאדם קודם זיווג הם בכלל ש"ז לבטלה וצריך תיקון גדול, ותקון עון זה כתבנו בשער יחודים בענין תקון העונות". ובעניות לא מצאתי שיביאו בפוסקים אזהרה זו, וטעמא בעי שהרי לכאורה היינו מה, והמהר"ש ש"ס לא פניח לאחיה"ה שערם כידוע מ"ע החיד"א (ע"י הספר כתבוני לדורות) קיים אזהרה זו מסברא דנפשיה, וז"ל (בשעה"כ שם): "וממילא תיתי שגם הטיפות הקודמות אל טיפת הזרע הגמור הוא בכלל החומרא הזו, כנלע"ד".

והנה ראיתי בס' אחד ממחברי זמנינו שכ': "ידוע מהרופאים שמצוי שיוצאין הפרשות (קודם הזיווג) ואינם זרע". ושאלתי לרופאים ואמרו לי שמנפלאות הבריאה שקודם ליציאת הזרע יוצא חומר לחטא ולנקות את מקום המעבר של טיפי הזרע, אף אין ערך לדברים אלו בשעה שרבינו האריז"ל כתב להדיא שהוא בכלל השחתת הזרע, ושמעתי מההגר"נ בן סניור שליט"א לבאר פשרם של דברים, דהן אמת שלא פליג אינש שאינו זרע כלל, אך עפ"י הקבלה תפקידו לדמות לעליון, וע"כ כל שפע היוצא ממקום היסוד באדם התחתון גורם כנגדו ליציאת שפע חוץ למקומו ביסוד העליון, ולכן אף שהטיפות הדיהיות היוצאין לפני הזיווג אינם ראויות להוליד, עדיין יש לו שייכות לפגם השחתת הזרע, ודפח"ח.

פש גבן לברורי טעמא בהשמטת הפוסקים דין זה, ואפשר כמו שמעתי מהגר"ש דבליצקי שליט"א שיש להזהר מאד שלא לבטל דין פיוס וריצוי הנזכר בגמ' מחמת רצונו לקיים חומרא זו. עו"ל דילמד זה מזה ומרוב פשיטות לא כתבוהו הפוסקים, דפשוט אם צריך להזהר לאחר הזיווג לשהות על הבטן, ממילא אתי דכן הוא קודם הזיווג ולא שגא.

ויש בנותן ענין להעתיק מתשובתו של ראש הישיבה הגר"י הלל שליט"א שנדפסה בתחילת ספר "מורה באצבע" עם פירוש "עמודי הוראה", שהאריך שם בגודל החיוב לקיים כל אזהרות ומילי דחסידותא שכתב רבינו האריז"ל: "ורק אזהרה אחת אומר, שכל דברי אלו אמורים דוקא לגבי המנהגים והחומרות שכבר הובאו בפשיטות בדברי גדולי הפוסקים האחרונים ז"ל, וכבר נהגו בהם בדורות שלפנינו, אמנם אותם הנהגות מסוימות (הגם שנזכרו בכתבי האר"י ז"ל) שלא נתפשטו ברבים, ונשארו עד היום חלקם ונחלתם של גדולי ישראל מלומדי תורת הקבלה המצניעים דרכם, בודאי שאין ראוי לכל אדם לקחת את השם, ויקבל שחר על הפרישה יותר מעל הדרישה. גם מחומרא דאתי לידי קולא יש להזהר. והכלל בכל כיוצא בזה הוא להתיישב ולהתבונן ולהוועץ בהדברים כדבעי, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, וכמש"כ גר"י ז"ל (החיד"א) בלשונו הקצר והקולע בספרנו (אות רמ"ו) וז"ל: זה עיקר העבודה לשמור העיקרים ולהוסיף, לא לזלזל בעיקר ולקיים התוספת. ולכן לעולם יבחין האדם היטב בדעתו מהו מעיקר הדין, ומהו ממידת חסידות, ויקיים מצות החסידות בהדרכת גדולי הפוסקים לאחר יישוב הדעת, ודי בהערה זו".

ישועה ישראל - אלעד

"מצוות צריכות כוונה" במצות עונה והמסתעף

שו"ע סי' ר"מ ס"א: ואף כשהוא מצוי אצל לא יכוין להנאתו, אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתו, ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצוות בישראל, וכן אם מכין לתיקון הולד שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא מלובן וממורז שפיר דמי, ואם הוא מכין לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא, גם בזה יש קיבול שחר, ע"כ.

ויש לבוא ולדון בזה, דמשמע מדברי השו"ע דהכוונה המעולה היא לקיים מצות בוראו כפורע חובו לה, אך ישנה כוונה אחרת הפחותה ממנה, וגם בה שפיר דמי, והיא לתיקון הולד או לגדור עצמו ור"ע דהא קי"ל בסי' ס' ס"ד דמצוות צריכות כוונה, יעוי"ש בשו"ע

ובמ"ב דבמצוות דרבנן נחלקו הדעות בזה, אך במצוות דאורייתא נפסק דצריכות כוונה, והכוונה בהם מעכבת המצוה, ואם לא כיון בעת עשיית המצוה שעושה אותה בכדי לקיים את רצון ה' לא יצא יד"ח, וזקוק לעשות המצוה שוב, וא"כ בשלמא בכוונה המעולה הנ"ל הרי כיון לקיים מצוות בוראו, אך בכוונות הפחותות ממנה לא הזכיר השו"ע דיכיון זה, ומרהיטת לשונו נראה דסגי בכוונה לתיקון הוולד או לגדור עצמו, ולכאור לא יצא יד"ח מצוות עונה בזה.

והנה במ"ב בסי' ס' סק"י הביא את יסודו הנודע של הח"א בזה, דהוא לימוד זכות נצרך מאוד על העולם דלא מכוונים בהדיא בקיום כל מצוה ומצוה לעשות את רצון ה' וז"ל: דמה דמצרכין ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שהעשיה הראשונה לא היתה לשם מצוה, כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה, אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפלה, וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא, שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכין, עכ"ל. וכי המ"ב ר"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת, אע"פ שלא כיון בפירוש יצא, אבל בסתמא בודאי לא יצא, וכ"ל לענין דיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך לזהר לכיון קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה, וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם, עכ"ל המ"ב שם. וא"כ בנ"ד לענין קיום מצות עונה, לכאור אין מקום כלל ועיקר ליסודו דהח"א, דהא אין ממעשה קיום מצות עונה כל הוכחה דעושה מעשה זה לקיים מצות בוראו, דכן הוא צורת החיים בכל האומות, ובפרט לפמ"ש השו"ע הכא דמכין בהדיא שכוונתו לגדור עצמו או לתיקון הולד, וא"כ ביותר קשה היאך קיים בזה מ"ע של עונה, וצ"ע. ומתחילה היה נ"ל בזה, עפ"י מה שפסק השו"ע בסי' תע"ה לענין אכילת מצה, וז"ל שם בס"ד: אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו נכרים או ליסטים לאכול יצא יד"ח, כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה, אבל אם סבור שהוא חול או שאין זו מצה לא יצא, ובמ"ב שם ס"ק ל"ד כתב: ואע"ג דקי"ל מצות צריכות כוונה כדלעיל בסי' ס' ס"ד, וכ"ש הכא דאינו רוצה לאכול הרי בודאי אינו מתכוין לצאת ידי המצוה, תירצו המפרשים דבמידי דאכילה שע"כ נהנה גרונן עדיף טפי וכמתכוין דמי, עכ"ל. וא"כ ה"ה בנ"ד, דהא קי"ל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, א"כ מצוה שהיא ע"י ביאה שווה היא בדרגת הנאתה לענין זה למצוה שהיא ע"י אכילה, וכמו דבאכילת מצה פסק השו"ע דהנהגה במקום כוונה קאי, ואף למ"ד מצוות צ"כ א"צ לכיון בהדיא לשם מצוה, ה"נ במצות עונה כיון דמתקיימת היא ע"י ביאה נימא דהנהגה דידיה במקום כוונה קאי, וע"כ פסק השו"ע דסגי בכוונה לתיקון הולד או לגדור עצמו.

אמנם עדיין יש מקום עיון בזה, דיעו"ש בסי' תע"ה במ"ב ס"ק ל"ו דכתב דאף באכילת מצה אם אומר בפירוש דלא רוצה לצאת ידי המצוה "אפשר" דאף שנהנה לא יצא יד"ח, ובשעה"כ שם הביא דהפמ"ג נשאר בזה בצ"ע, ע"ש. וא"כ בנ"ד אף דודאי לא מיייר שאומר בהדיא דלא רוצה לקיים מצות עונה, מ"מ הרי מיייר שכל כוונתו במעשה ביאה זה הוא לתקן הולד בלבד או לגדור עצמו מן העבירה, וא"כ אין לו כל התייחסות במעשה זה למצוה, ושמא נחשב זה כוונה הפכית דאף במידי דהנהגה לא יצא יד"ח.

ומצאתי בע"ה דברים מפורשים בזה, בשו"ת חת"ס (אהע"ז סי' צ') דדן בדין כוונה במצות חליצה, וכתב בתו"ד (בד"ה ועוד נ"ל, ובד"ה ובזה) דכיון דקי"ל כהכרעת הרמב"ם דבמידי דהנהגה מצוות לא צריכות כוונה, משו"ה בביאה דיכמה לא בעינן כוונה למצוה משום דנהנה מן הביאה, ותלה מחלוקת ר"י ור"ל בזה במחלוקת אבא שאול ורבנן לענין יבום אם מתכוין לשם נוי, דר"ל לטעמיה דס"ל בפסחים דאף במידי דהנהגה בעינן כוונה, ס"ל דאף דיש גזה"כ דבלא כוונה קונה היבמה מ"מ אם מכין בהיפוך, וכגון בנידון דאבא שאול, לא יצא יד"ח, אך לר"י דבמצה ס"ל דהנהגה במקום כוונה עומדת, ס"ל נמי דאף כשמכין כוונה הפכית נחשב הדבר לכוונה משום שסו"ס נהנה, ע"ש בכ"ד.

והיוצא מדבריו, דכוונת ביאה לשם נוי נחשבת ככוונה הפכית למצוות היבום, וא"כ ה"נ נימא בנ"ד דכוונה רק למטרת תיקון הולד או למיגדר מעבירה תחשב ככוונה הפכית, ולא יצא יד"ח אף שנהנה. ואף דהחת"ס גופיה ס"ל להלכה דאף בכה"ג יצא יד"ח, כפי שביאר לדעתו שיטת ר' יוחנן, מ"מ אנו דבשיפוליה גלימתייה דהמ"ב קאזלינן, ואיהו כתב דאפשר דלכו"ע בכה"ג לא יצא יד"ח, הדרא קושיין לדוכתא דבמצות עונה כשמכין לתיקון הולד לא קיים לכאור מצוותו מדין מצוות צ"כ. ואולי בדוקא נקט המ"ב בלשונו "כשאומר בפירוש שמכין שלא לצאת ידי המצוה", להורות דכוונה אחרת שאינה מפורשת בהיפוך ממצוה שפיר יוצא יד"ח וכהכרעת החת"ס, וצ"ע בזה.

ואחר כל זה עדיין לא הועלנו ליישב הענין לכל הדעות, דכתב המ"ב שם בסי' תע"ה ס"ק ל"ד וז"ל: ודע דכמה פוסקים חולקין ע"ז וס"ל דלפי מאי דקי"ל דמצוות צריכות כוונה אין לחלק בין מידי דאכילה לשאר מצוות, וכל שלא נתכוין באכילה לצאת ידי המצוה לא יצא, וכן פסק הפרי"ח, עכ"ל. ובשעה"כ שם הביא כן בשם כמה ראשונים, ובשם המ"מ הביא דאולי ט"ס יש ברמב"ם בזה, ע"ש. הרי דנוטה להלכה המ"ב דהנהגה לא עומדת במקום הכוונה, והדר דינא דאם לא כיון לצאת ידי המצוה שצויהו השי"ת לא יצא יד"ח כלל, וצריך לחזור ולקיים המצוה, והדרא קושיין לדוכתא.

ונראה בזה, דהנה עד שדנים אנו בדין הכוונה במצות עונה, יש לנו לדון בדין כוונה במצות פריה ורביה, דהיא בודאי מצוה מן התורה, וכיון דקי"ל דהכוונה מעכבת במצוות דאורייתא לכר"ע, א"כ אטו נימא דכל מי שיש לו בן ובת ולא כיון למצות פרי' בשעת הביאה לא קיים מצוותו וצריך להוליד עוד בן ובת, אתממה, דא"כ לא מצינו דינו ורגליו בזה, דגם בזה אין לומר כעצת הח"א הנ"ל ומהטעם הנ"ל ופשוט, ואי נימא כדעת הרמב"ם והשו"ע א"ש דיש בזה הנאה ובמקום כוונה עומדת, אך להכרעת המ"ב כהחולקים צ"ע טובא בזה.

ונתפרסם אמר שכתבו האחרונים ע"י ונעתיק פה דבריו הברורים של הגר"א וסרמן זצ"ל בקוב"ש (כתובות אות רמ"ט) וז"ל: ולענין יבום וכו' אין להקשות דגם בלאו קרא תהא הכוונה לשם מצוה מעכבת הקנין מטעם דמצוות צריכות כוונה, הא ל"ק, כיון דהקנין מצד עצמו א"צ כוונה אי לאו קרא, והקנין חל בלא כוונת מצוה, ממילא נתקיימה המצוה, וה"ה דיש לחלק כן גם לענין מצות צריכות כוונה, דדוקא במצוה שהמעשה בעצמה היא גוף המצוה, התם הכוונה מעכבת כאכילת מצה ותקיעת שופר, אבל היכא דעיקר המצוה היא תוצאת המעשה אין הכוונה מעכבת, כגון פריה ורביה דהמצוה שיהיו לו בנים, וגם אם הוליד בנים בלא כוונת המצוה נתקיימה המצוה מאליה וא"צ לחזור ולהוליד, וכן ביבום, עכ"ל. וחזר ושנה זה בח"ב סימן כ"ג אות ו', וז"ל: והנה מצינו שני סוגי מצוות, א. שעשיית המצוה ע"י האדם היא גוף המצוה כגון שופר לולב וכו'. ב. שעיקר המצוה היא תוצאות המעשה כגון פדיון שבויים פריעת בע"ח פריה ורביה וכו', והחילוק הזה נפק"מ לכמה דברים, כגון למ"ד מצוות צריכות כוונה דבמצות פ"ו שהמצוה שיהיו לו בנים והרי יש לו בנים, אף אם לא כיון לשם מצוה אינו חייב לחזור ולהוליד בנים, עכ"ל הנפלאים. וכלל החזיון הזה כתב בקצירת האומר במנ"ח מצוה א' אות כ"ט, וז"ל: וידוע מחלו הראשונים אם מצוות צריכות כוונה, ולסברת תוס' דיוצא העשה בגמר ביאה ודאי צריך כוונה לצאת, ולדעת הר"מ שסובר דאף דמצוות צריכות כוונה יוצא במצוה בלא כוונה, שכן המתעסק בחלבים ועריות חייב, א"כ ה"נ יצא, אך לפמ"ש"כ למעלה דזה הוי רק הכשר מצוה, ובעשיית המצוה או קניית האתרוג אין צריך כוונה, א"כ ה"נ אין צריך כוונה, רק כשנולדו לו הבן והבת אז צריך כוונה. וי"ל דמצוות צריכות כוונה הוא רק בקום עשה, הן במעשה כמו שופר דשמים, הן באומר כק"ש והדומה, אבל מצוה שאינו עושה שום דבר רק ממילא כמו כאן, לא שייך כוונה, ואין צריך כוונה כלל, עכ"ל.

השתא דאתינן להכי, נראה דבכל המצוות של "בין אדם לחבירו" כן הוא הגדר, דכל מהות ויסוד מצוות אלו היא התוצאה שבמעשה, דיהיה לענין אוכל וכיוצא, ומשו"ה במצוות אלו אין כלל דין של מצוות צריכות כוונה, וזהו לימוד זכות גדול לדידן דכל מעשי החסד והצדקות דעבדי אינשי ולא מכוונים בזה לקיום מצוות ה', אלא משום שנכמרו רחמיהם על המסכנים [דמשו"ה אין את עצת הח"א הנ"ל], לכאור לא יוצאים בזה ידי חובת המצוה, בדאורייתא הכוונה מעכבת לכר"ע, וכמו"כ במצות כיבוד אב ואם, דמן הסברא הפשוטה מכבדים אנשים את הוריהם ולא מחמת ציווי השי"ת, וא"כ על הרוב לא יצאו ידי"ח המצוה, וזה דבר פלא, ולהאמור א"ש היטב, דכל מצוות אלו דיסודם התוצאה ולא המעשה עצמו א"צ כוונה לכר"ע, ויוצאים בזה ידי"ח המצוה בהידור. אמנם לא מצאתי כדברים הללו מפורש בדברי הפוסקים, וצ"ע.

וממילא במצות עונה, נידון דן, דודאי עניינה ומהותה מצוה ד"בין אדם לחבירו", ומחובות האדם לאשתו היא, וכלשון השו"ע "דפורע חובו הוא", משו"ה אין כלל חסרון של כוונה בה, ואף אם מכין לגדור עצמו או לתיקון הוולד שפיר דמי ויוצא ידי"ח המצוה לכתחילה, והא דכתב השו"ע בכוונה המעולה דיכיון "לקיים מצות בוראו", הוא מחמת המשך דבריו שכתב "שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצוות בישראל", וא"כ אין כוונה זו ככוונה של דין מצוות צריכות כוונה. ועו"ל בזה דאף במצוות דיסודם התוצאה בלבד, מ"מ מן הראוי לכתחילה שיכוין לשם מצוה, וכן הוא להדיא בטור כאן שיכוין לקיים מצוות עשה של פריה ורביה, דנתבאר דאף היא מצוה כתוצאה דאין הכוונה מעכבת בה, וה"ה למצות עונה.

והנה במ"ב סי' תרצ"ה סק"ד כתב בזה"ל: ועיין בפמ"ג שכתב דענין סעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות אפשר דצריך כוונה ע"ז לשם מצוה, עכ"ל. ולשון הפמ"ג שם בזה, וסעודת פורים ומתנות לאביונים ומשלוח מנות י"ל צריך כוונה. סי' תע"ה דמצה שנהנה יצא אע"ג דלא איכוין, י"ל סעודה עיקר לזכר הנס שנעשה ע"י סעודה לכך בעי כוונה, וצ"ע, עכ"ל. הנה לענין סעודת פורים ביאר לן הפמ"ג צדדי ספיקו, דהאם יש להצריך כוונה או לא תלוי הדבר בדין נהנה דנתבאר לעיל, ע"ש. אך לענין מתנות לאביונים ומשלוח מנות דאין בהם כל הנאה לעושה המצוה לא ביאר לן ספיקו, ולכאורה תלוי הדבר במשנ"ת, דכיון דמצוות אלו "בין אדם לחבירו" הם, אינם צריכים כוונה משום דעניינם התוצאה שבהם, אך יצא לפי"ז דכל דבריו הנ"ל תלויים ועומדים בספיקו דהפמ"ג, ואין זה דין ברור, וצ"ע.

ובזה נבוא לכתוב סיום ח"ב דהמשנ"ב עם תחילתו, כדרך ה"הדרנים", לכבודה של תורה, דהנה בריש ח"ב הובאו בבאיורה"ל דברי החרדים בדין נשיאת כפים, דיש מצות עשה מיוחדת על הישראלים להתברך מהכהנים, ע"ש. ובהערות והארות לגליון 19 הבאנו את דברי ההפלאה בכתובות דנקט להחרדים אם הישראל מבטל בידים מצוה זו הרי הוא מבטל עשה, וכן ביאר את דברי התורה בחילוק לענין זה אם עולה לבדו לבין אם עולה עם שאר כהנים, ע"ש. ושם תמהנו מאוד לפי"ז, דכיון דמן התורה מצוות צריכות כוונה, וזה לעיכובא, א"כ לא מצאנו דינו ורגליו בדבר זה, דהלא גם במצוה זו לא מהניא עצת הח"א, דהאדם עומד וקאי בתפילתו ומאזין לש"י, ולא ניכר בו כלום, דמאזין לברכת הכהנים לשם מצות השי"ת, ואם לא מכין בהדיא לשם מצוה לא יצא ידי"ח, ונמצא דביטול עשה, ואמנם לענין ביטול עשה א"י"ז מוכרח דנתבאר שם ע"ש, מ"מ בודאי דמפסיד את קיום המצוה, והנחנו ד"ז שם בצ"ע.

ולהמבורא כעת י"ל דלק"מ, דודאי ענין המצוה בברכת הכהנים לישראל הוא שיתברכו הישראלים בברכת השי"ת ע"י הכהנים, ואין מצוה ב"מעשה ההקשבה לכהן" כמו"כ, וא"כ גדר מצוה זו "בתוצאה" ולא "במעשה", ונתבאר דבמצוות אלו אין הכוונה מעכבת המצוה, וכל ששמע את ברכת הכהן וכיוון לבו לקבל ברכתו קיים המצוה בהידור, וא"צ לכוונה נוספת. ואמנם לפי"ז עולה לן חילוק נפלא בזה בין המצוה המוטלת על הכהן לבין המצוה המוטלת על הישראל, דלענין הכהן הא כתב המ"ב בהדיא שם דאנמר בה דין מצוות צריכות כוונה, ע"ש דלפי"ז התיר את מנהג העולם דז' מברך את בנו, וא"כ נמצא דהמצוה המוטלת על הכהן היא מצוה ד"במעשה" ולא "בתוצאה", והיינו דמצוה הכהן לעשות "מעשה ברכה" ולברך את ישראל, ולא רק לדאוג שיהיו הישראלים "מבורכים", ומשו"ה נאמר בו דין מצוות צ"כ, אך לענין הישראל לחידוש החרדים נראה פשוט דרק נאמר ש"יקבל הברכה", דהיינו שיהיה מבורך, ואין כאן ענין של "מעשה" כלל, וא"ש היטב.

אמנם אחר כ"ז עמדיתי ואתבונן, דשמא כל האריכות חיי למות, וא"צ כלל לכל דבריו בזה, דהנה מקור חיוב העונה דמחויב בלא לאשתו נילף מקרא ד"שארה כסותה ועונתה לא יגרע", וא"כ כל "מצות העונה" היא רק "מניעה מאיסור לאו" ואיננה מ"ע כלל ועיקר. ולא מצינו כלל דיש דין מצוות צריכות כוונה במעשה המונע את האדם מלעבור על לאו, לכאורה מעשה זה הוא רק היכ"ת והכשר בעלמא בכדי לא לעבור איסור, ומה כוונה שייכא ביה, ובאמת כן היא הדעה הרווחת בראשונים דחיוב עונה הוא לאו בלבד, דכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות אישות ה"ז וז"ל: אסור לאדם למנוע אשתו מעונתה, ואם מנע כדי לצערה עבר בלא תעשה שבתורה, שנאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע, עכ"ל. וכן כתב בחינוך מצוה מ"ו דהוא איסור לאו, ואין לוקין עליו משום שהוא לאו שאין בו מעשה. וכ"כ בסמ"ג לאוין פ"א ע"ש, וכן בשו"ע אבהע"ז סימן ע"ו ס"א העתיק לשון הרמב"ם הנ"ל, וא"כ אין צריך כלל כוונה לצאת ידי"ח בחיוב עונה, ולק"מ כלל קושיין דמעיקרא. אמנם בעיקר דבר זה יל"ע טובא, דהרבה לשונות בפוסקים מצאנו דכתבו "מצות עונה" וכיו"ב, ולא מצינו כה"ג באיסור לאו כלל וכגון "מצות אי אכילת חזיר" וכיו"ב, וכן בטור כאן כתב בלשון "גם באלה יש קיבול שחר והיא מצות עונה האמורה בתורה", וכן בהרבה מקומות של א"א לפורטום, רק נציין למכתבו הנודע והמפורסם של רבינו הקה"י בזה, דז"ל שם: העונה היא מצות עשה דאורייתא כאכילת מצה, עכ"ל. וצ"ע טובא, דאטו נשתמט מיניה כל הני ראשונים דכתבו דהוא רק איסור לאו, הלא אין לומר כן כלל וכלל.

ואחר העיון מצאתי בע"ה דישנו חבל ראשונים דאכן ס"ל דמלבד הלאו הנ"ל ישנה גם מצות עשה בדין עונה, ומקור דבריהם מסוגיא דפסחים לענין טעה בדבר מצוה, דהכי איתא התם: ור' יוחנן מ"ש יבמתו דקא עביד מצוה, אשתו נמי קא עביד מצוה, באשתו מעוברת, והא איכא שמחת עונה, שלא בשעת עונתה, והאמר רבא חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה

סמוך לוסתה, עכ"ד הגמ'. חזינו בהדיא דישנה מצוה חיובית לקיים שמחת עונה, ואינה רק לאו דאם לא שמחה עובר בלאו, דא"כ לא היה בזה נידון של "טעה בדבר מצוה", ובאמת בפי ר"ח עה"ג שם כתב בזה": והא איכא מצות עונה שנאמר "שובו לכם לאהליכם", עכ"ל. הרי צ"ל לר"ח דישנה מ"ע מקרא דשובו לכם לאהליכם במצות עונה. וסייעתא נוספת לשיטת ר"ח יש להביא מסוגיא דביצה ה' ע"ב, וז"ל הגמ' שם: מכדי כתיב היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה, לך אמור להם שובו לכם לאהליכם למה לי, ש"מ כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, וכ"ת למצות עונה הוא דאתא, ע"כ, יעוי"ש כל הענין, ודו"ק.

וכן מצינו פסוקים נוספים לחיוב מ"ע דעונה, דדעת הרס"ג דילפי' לה מדכתיב "כמשפט הבנות יעשה לה", שהוא הלימוד מאמה עברה דנאמר בה דין עונה לכל הבנות, ועי"ש בביאור הגר"פ פערלא דהארין טובא בענין זה, והביא דדעת הר"י אברצלוני כהרס"ג, והביא עוד דעת הסמ"ק דילפי' לה מקרא ד"ושמח את אשתו", עיי"ש כל הענין באריכות. ועיני עוד בתורה"ד סי' רנ"ה וסי' רנ"ו דהוכיח נמי מסוגיא דפסחים הנ"ל ד"חשיבא מצוה מה שהאיש משמח את אשתו בתשמיש המיטה", ומכאן זה התיר לטבול בשבת עי"ש, אמנם לא כתב מקור מפורש לזה, ואפשר לדבריו הוא כעין מצות חסד, וצ"ע. ועי' עוד בשו"ת מהר"י אסאד סי' רל"ח דהגדיל לעשות, ויצא לדון בדיון זה משום "עשה דוחה לא תעשה", עיי"ש בכ"ד.

העולה לן מכ"ז דדעת הר"ח הרס"ג ר"י אברצלוני הסמ"ק והתורה"ד דישנה מ"ע במצות עונה, וכן ס"ל למהר"י אסאד, ואולי בעקבותיהם קאזיל נמי הקה"י. ואציין עוד לתשובת "רב פעלים" להבא"ח (ח"ג ס"י) וז"ל: נתקשינו מאחר ד"עונה היא מצות עשה מן התורה", למה לא תקנו עליה ברכה, עכ"ל, ועי"ש שכתב כו"כ תשובות בדבר, ובאמת במור וקציעה להיעיב"י בסי' ר"מ נמי הקשה כן, וכתב ליישב בזה": דבמצות עונה לא משכחת מ"ע אלא אזהרה ומניעה ועונתה לא יגרע, ועשה הבא מכאן לאו הוא ואין מברכין על המניעות, עכ"ל. וממילא נשמע דלהבא"ח לא כן הוא אלא מ"ע ממש, וכן מורה בהדיא לשונו. ומעתה לכל הני שיטות חוזרת ונצבת קושינתו דמעיקרא, דבמ"ע ק"ל דמצוות צריכות כוונה, ושפיר יש לקיים דברינו דמחמת ההנאה שבדבר ל"ב כוונה, או דמחמת דסגי לן בתוצאת הדבר ל"ב כוונה, אך לדעת שאר ראשונים הנ"ל לכאוי ל"ב לכל משנת" [והלשון "מצות עונה" לדבריהם ל"ק כ"כ, דעדין י"ל דכיון דעי" מעשה זה נמנע מאיסור לאו, א"כ יש במעשה זה לתא דמצוה, וכן י"ל בהכרח לדעת הטור דכתב כאן לשון זו, ומאיידך באהע"ז סתם כדעת הרמב"ם, עי"ש].

והאיר ה' עיני ומצאתי דאף אי נימא דהוא רק לאו עדיין בעינן לכל מש"כ, והוא בשד"ח מערכת המ"ם אות ע"ד, ולחיבת הענין נעתיק כל דבריו בזה וז"ל: בשד"ח מערכת היי"ד צידדתי אם הדין כן (דמצות צריכות כוונה) במצוות לא תעשה, או דוקא במצוות עשה הוא דבעינן כוונה, ועתה ראיתי להגאון מוהרצ"א שפירא בספר דרך פקודין בהקדמתו וז"ל, דע דגם בל"ת אינו יוצא בזולת הכוונה, דמהפסוק שכתבתי לעיל חיוב הכוונה מן התורה מוכח ג"כ חיוב הכוונה בל"ת, דכתיב ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך, לב ונפש הכוונה על המחשבה בלב ונפש לשם מצות הבורא, והנה כתיב ושמרת, שמירה היא בלא תעשה, והביא שכן מבואר מדברי הרב מהר"ש ויטאל ומדברי רבינו האר"י, עי"ש. וראיתי בספר דרך המלך החדש (להגאון מראווא) שכתב גבי עונתה לא יגרע, כיון שמוזהר רק בלאו א"צ כוונה, שכל שקיים עונתה אף שלא כיון כלום הרי לא עבר על הלאו, אבל לענין פריה ורביה שהם קיום מצוה בעינן כוונה, וכן ראה דברי הרב דרך פקודין הנ"ל, עכ"ל השד"ח.

הרי לפנינו מחלוקת מפורשת בנ"ד האם בלאו דעונתה לא יגרע בעינן כוונה, משום דההמנעות ממנו היא עיי מעשה, וא"כ גם להרמב"ם ושאר הנ"ל בעינן לכל מש"כ, אמנם מדברי השד"ח דדן בזה ולא כתב כמשנ"ת, דמשום ההנאה או משום דמצוה דממילא היא א"צ כוונה, נראה דלא ס"ל כדברינו בזה, ואולי ס"ל כצד הפמ"ג והמ"ב הנ"ל דאף במצוות דבין אדם לחבירו בעינן כוונה, וצ"ע בזה.

אלא דיש להבין עיקר הנידון בזה אי נימא דהוא רק לאו, דכיון דעניינו של הלאו הוא שלא ימנע

מלשמח את אשתו, א"כ כיון שבפועל שמחה אלא דלא כיון בשעה זו לשם המנעות מאיסור לאו, מאי איכפת לן בזה, סו"ס היאך אפשר לומר דעובר הוא על הלאו בכה"ג מחמת שלא כיון, הא במציאות קיים חובתו כלפיה, ויש לדמות זה לחידושו הנודע של הביאווה"ל בהלכות ציצית, דאם לבש הטלית ולא כיון לשם מצות ציצית, הרי הוא עובר על לבישת ד' כנפות ללא ציצית, אף שבפועל היו מוטלות ציציות בבגד, וכן דנו בזה לענין היושב בסוכה ללא כוונה אם נחשב זה כיושב בבית, והדברים ארוכים בזה ואכ"מ, וה"נ נימא בנ"ד דכשלא כיון נחשב כמו שבמציאות לא קיים חובתו כלפי אשתו, ועובר על הלאו, ומשו"ה בעינן למשנ"ת דמחמת ההנאה וכו' אין הכוונה מעכבת בזה, ויל"ע היטב בכ"ז.

מרדכי ברגר - אלעד

בעונת ת"ח פעם א' בשבוע ובדין השלמה בזה
סי' ר"מ סעי' א', עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. הנה לענין כל העונות של טיילין וכי' העונה הוא על מספר העונות לפי השבוע או החודש, משא"כ בת"ח תלו כל העונה ביום שב"ק, ולא בפעם א' בשבוע דומיא דהנך, ויל"ע באמת בזה האם גם בת"ח הוא משום דדינו פעם א' בשבוע, אלא דממילא קבעו זאת בליל שבת משום מעלת השבת לענין העונה, כמבואר בשו"ע סי' ר"פ, ומש"כ השו"ע שם דלפיכך (דתשה"מ הוי מעינוגי שבת) עונת ת"ח מליל שבת לליל שבת היינו כנ"ל, דאחר דקבעו זאת פעם א' ממילא הוא בליל שבת, או דסיבת העונה הוא משום ליל שבת גופא ולא תלוי בפעם א' בשבוע [ולשי' הזוה"ק ודאי שהוא כצד זה].

ולכאוי מצינו בזה מחלוקת, דבמג"א הובא במ"ב סק"י כ' דכיון דבחול צריכין לעסוק בתורה בלילה שתורתן אומנותן, לכן עונתן הוא בליל שבת, ולמ"א משמע דיתכן דמצד עצמם עונתם אף יותר מפעם א', אלא שהוא דין בליל שבת משום שהוא לא עוסק בתורה וכצד ב' הנ"ל. אמנם בבה"כ כ' בשם מ"צ דטעמא דת"ח הוא משום שת"ח התורה מתשת כוחם, ולכן הוא רק בליל שבת. ולפי"ז הוא כגדר א' דעונתו פעם א' בשבוע מחמת חולשתו, וממילא קבעוהו ע"כ בליל שבת.

ולכאוי נפק"מ בזה הוא לענין יו"ט, דלטעם ב' לכאוי אין לחייבו דסוף סוף כבר קיים פעם א' בשבוע, אך לטעם א' דהוא רק משום עיסוקו א"כ ביו"ט דלכאוי שוה לשבת לענין זה א"כ מחוייב הוא, ובמ"ב סק"ז הביא שו"א דה"ה בר"ח ויו"ט (דת"ח מחוייב), וכ' ע"ז דלטעם המג"א הנ"ל (טעם ב' הנ"ל) א"כ אין לחייבו בר"ח משום שאז ג"כ עוסק בתורה, ומבואר דהמ"ב מעיר על ר"ח, אך יו"ט מבואר דשפיר יש לחייבו, והיינו כנ"ל, אך לטעם הב' הנ"ל מהבה"ל א"כ לכאוי גם ביו"ט אין לחייבו.

ועוד נפק"מ גדולה, דאם לא קיים עונתו בליל שבת משום אונס אם יש לקיימו במשך השבוע אח"כ, דלכאוי לטעם א' ודאי דיש לחייבו, דסוף סוף הוי פעם א' בשבוע [ואע"פ שהוא תוך פחות משבוע לעונה הבאה, לכאוי לא דייקו חכמים בפעם א' בשבוע שצריך שיהיה שבוע הבדל בדיוק בין עונה לחברתה, ועוד דודאי אין היתר לדחות חיובו העכשווי משום מה שלאחר מכן יהיה פחות משבוע כיון שעכשיו יש לו סיבת חיוב], וכן אם יודע שלא יוכל לקיים עונתו בליל שבת, א"כ יכול ויש לו להקדימה לליל שישו וכדו', אמנם לטעם ב' הנ"ל דכיון דעוסק בתורה לכן פטור [אע"פ שיתכן דמצדו מחוייב יותר] א"כ סוף סוף הוא עסוק גם אם לא קיים או יקיים עונתו בליל שבת, מ"מ כיון שעסוק בתורה פטורוהו, א"כ הכא נמי פטור, אא"כ נימא דחובת השלמה הוא חיוב אחר, אך באנוס לכאוי אין לחייבו, והוא תלוי במחלוקת הנ"ל לכאוי.

ועיין בבה"ל ד"ה מליל שבת, דבמי שלא קיים פו"ר אין להחמיר בליל שבועות, וצ"ע דהרי ממנ"פ אינו מחוייב בכל לילה, וא"כ למה אין להחמיר בליל שבועות, ולהנ"ל יתכן דאיירי בת"ח שמחוייב רק בליל שבת, וא"כ בליל שבועות היה מחויב ע"כ מטעם ב' הנ"ל, אלא שאסור בליל שבועות משום האזהרה הנ"ל, ועי"ז כ' הבה"ל דאין להחמיר במי שאינו מקיים פו"ר, כיון שלפני ואחרי שבועות הרי פטור דאי"ז עונתו, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - ירושלים

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

שאלה: האם יש לחוש שלא לשמש חוץ מהזמנים הנזכרים במג"א בשם האר"י ובמ"ב (ס"ק ז), ולא מיירי בליל טבילה, כגון עשרת ימי תשובה, ליל שביעי של פסח, [או כגון ליל פורים, וליל ניט"ל].
תשובה: **יש לזהר.**

שאלה: כתב השעה"צ (סי' תקנ"ג סק"ט) בשם השל"ה שבעל נפש יחמיר גם בליל התענית שלא לשמש, ויש להסתפק האם דברי השל"ה נאמרו בכל הצומות, ואף בליל תענית אסתר, או שחלוק תענית אסתר משאר הצומות, וצ"ע.
תשובה: **כמדומה בכולם.**

שאלה: כתב המ"ב (ס"ק כ"א) כתבו האחרונים דיש לזהר מלבוא על אשתו כשהיא ישנה [וציין המ"ב לא"ר ופמ"ג], וצ"ע טובא למה שבק המ"ב מילת "אסור" הנזכר בתוס' (נדה יב), ב"י, ב"ח, ט"ז, ש"ך ועוד טובא, ונקט מילת **"יש לזהר"** דמשמע דהוא רק מידת חסידות וזהירות [ודוח"ל דסבר המ"ב דמילת אסור הוא לא דוקא, דהא הוא מבני ט' מידות].
תשובה: **אינו מבן ט' מידות.**

שאלה: האם נכון להוציא מתוך המ"ב [שכתב "יש להזהר"] במקום שיש לחוש להוצאת ז"ל ולהרהורים, יש להתיר בשינה או לא, וצ"ע.
תשובה: **יעירנה.**

אברהם שקלאר - ברכפלד

בדין אכילת שום מבושל בליל שבת (סי' ר"פ - במג"א ובמ"ב)
שאלה: מי שאין לו שום צלוי או מבושל בליל שבת, האם יאכל עכ"פ חתיכת שום חי כדי לקיים תקנת עזרא? [א.ה. יש להקדים שהשאלה נסובה בעיקר לפי דעת הגר"א שיש לקיים תקנה זו בכל זמן וכל מצב ואף בבחור, וכידוע דעת הקה"י ויבדלח"ט הגר"ח ק שליט"א שמוירין כן למעשה].
תשובה: **כן.**

[ושוב שאלתי]: שאלתי פעם כשאין שום מבושל בליל שבת אם עכ"פ יאכל חי, והשיבני רבינו שכן, האם זה גם בזמן שדעתו לקיים עונה (שהלא שום חי ממעט)?
תשובה: **כמדומה שו"א שגם חי מועיל, וצ"ע.**

כונת המצוה בזמן הנקה

שאלה: האם כשמקיים עונה כשהאשה מינקת [ולא מצוי שתתעבר] צריך לכוין ג"כ למצות פרו ורבו או מצות בבוקר זרע זרעך [באופן שקיים פו"ר]?
תשובה: **בזמננו ודאי (שיכולה להתעבר).**
[א.ה. כלומר דפרושי קא מפרש שבזמננו ודאי יש לכוין, היות ויש אפשרות גם אז להתעבר ואף שאינו הרגילות].

קיום המצוה במוצ"ש

שאלה: מי שלא קיים מצות עונה בליל שבת האם יש עדיפות לקיימה במוצ"ש יותר משאר ימים?
תשובה: **אולי.**
[א.ה. יש להסתפק אי ספקו מצד קדושת הזמן או משום פריעת חוב].

חושך בליל שבת

שאלה: בקיום מצות עונה בליל שבת האם עדיף חושך מוחלט (כמו תמיד), או אור מסוים קטן [שמותר עפי" ההלכה], כדי שלא לבטל את ההלכה של הדלקת אור בכל חדר כדי שלא יכשל וכו'.

תשובה: **א"צ אור.**

[א.ה. כלומר שבלייל שבת בקיום המ"ע אין את ההלכה של אור מדין הדלק"נ שבת, וממילא א"צ לשייר שום אור].

בענין תפילת הרמב"ן

שאלה: האם יש לומר את תפילת הרמב"ן [שקודם מצות עונה] גם בזמן שאין אפשרות להוליד או בזמן עיבור.
תשובה: **לכאוי ל"ש.**
[א.ה. יש להסתפק אי כונתו "לא שייך" או "לא שנא", ומסתבר כאופן הראשון].

[ושוב שאלתי]: האם שייך לומר את תפילת הרמב"ן בזמן שמעוברת ולכוין בבקשותיו על העובר.

תשובה: **מות.**

[א.ה. שו"ר בשלה"ק בשער האותיות שטרם העתיק את נוסח תפילת הרמב"ן מקדים בזה"ל: ואף אם אשתו מעוברת או זקניה יתפלל בליבו לנשמה קדושה, ויהיה זה הולד שבו תושפע הנשמה ההיא זרע אנשים בכל המעלות, ע"כ. ונראה בדבריו דתפילה זו שייכא גם בזמן שמעוברת, אך משמע מלשונו שזה קאי אנשמה שתכנס לאיזה ולד, ולכאוי כונתו למש"כ המקובלים (והובא בבה"ל) שבכל זיווג נולדים נשמות קדושות, וצ"ע].

מ. א. ארלנגר - ברכפלד

שאלה: כתב הבה"ל (סי' רכ"ט) וז"ל הרואה קשת לא נתבאר אם בעי' דוקא שיראהו בתמונת קשת שהוא כחצי גורן עגולה, או אפי' מקצת ממנו די, עכ"ל. ויל"ע למעשה האם כשרואה מקצת ממנו אמרי' ספק ברכות להקל.
תשובה: **יברך בלא שם ומלכות.**

שאלה: ראיתי באחרונים שנסתפקו האם נשים ג"כ בכלל איסור לישן יחיד.
תשובה: **כמדומה שכן.**

שאלה: כ' המ"ב (סי' ר"מ סט"ו) ותדע דהא קאמר נמי ולא ביום שנכנס למרחץ, וידוע דמצוה לרחוץ בכל ע"ש, ועונת ת"ח משבת לשבת, אע"כ דכל זה רק מצד רפואה הוא, עכ"ל. ומשמע דמן הדין שרי לכתחילה. ויל"ע הלא בכל רפואה יש שאלה של "ונשמרתם", והאם למעשה ראוי בשביל זה שלא ליכנס למרחץ ערש"ק.

תשובה: **המ"ב התייר.**

שאלה: אך יל"ד האם מרחצאות שלנו נחשבים כבית המרחץ שלהם (וי"ל דמסתימת המ"ב בזה).
תשובה: **כן.**

שאלה: כ' השו"ע "לא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ", מהו הקמ"ל שלא יבעול בבית המרחץ יותר משאר מקומות, ונ"מ שישן שם רק עם אשתו לחוד והמקום נעול.
תשובה: **גנאי.**

שאלה: כ' המ"ב (שם ס"ק נ"ד) היוצא מבית הכסא קבוע אל ישמש מיטתו עד שישיהה שיעור חצי מיל לפחות, עכ"ל. האם יש לדייק לשון הפוסקים שדוקא איש לא ישמש אם יצא מבית הכסא, אבל אשה שיצאה מביה"כ לית לן בה, או שדין זה קאי בין על האיש ובין על האשה (ואיש דנקטו לשון כבוד).
תשובה: **אין נפקא מיניה.**

שאלה: בדין הנ"ל האם הוא גם בנכנס רק להסך רגליו.
תשובה: **כן.**

שאלה: ומה יהיה הדין בנכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו כלל, רק נטל משם חפץ, האם ג"כ נדבק בו שד של בית הכסא, וצ"ע למעשה.

תשובה: **יש להחמיר.**

שאלה: עוד שאלתי לכת"ר האם הנכנס לבית הכסא ולא עשה צרכיו האם צריך להמתין חצי מיל, **וזכיתי למענה "שיש להחמיר"**, ועדיין יש להסתפק האם יש להחמיר גם בבית הכסא הנמצא בחדר אמבטיה ויש שם כיור וארון ומניח שם כליו וחפציו.
תשובה: **אולי.**

שאלה: איך נוקטים בשיעור חצי מיל האם כשיטה שהוא ט' דקות, או נכון להחמיר **"ב דקות** (לחוש למ"ד דשיעור מיל כ"ד דקות).
תשובה: **ט' דקות.**

שאלה: כ' המ"ב (שם ס"ק נ"ד) בשם בדק הבית מהזהר אשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, עכ"ל. ונסתפקו הלומדים האם חשש זה הוא דוקא בחדר שמשמש שם, או כל זמן שהתינוק ער אפי' בשאר חדרי הבית לא תשמש, וסתימת המ"ב משמע קצת דכולי ביתא בכלל.

תשובה: **בכל הבית.**

שאלה: שאלתי לכת"ר האם הדין דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן, האם הוא רק באותו חדר שמשמש שם או כל זמן שהתינוק ער בכל חדרי הבית, **וזכיתי למענה מאת כת"ר "בכל הבית"**, ועדיין הבן שואל האם מדובר דוקא כשהתינוק ער ובוכה ושומעת קולו או גם כששותק, ומהו הטעם, האם משום שדעת האשה עליו, ונ"מ אם יש שומר לתינוק או שהתינוק רגוע.

תשובה: **יתכן שאם שותק אין קפיידא בחדר אחר.**

שאלה: הא דאמרנו בגמ' (ב"ב נח.) מיטתו של ע"ה אוצר בלוס, האם מייירי גם במטה הקבועה על גבי ארגז או מגירה תחתיה, או שגם זה בכלל, וצ"ב.
תשובה: **כבר נסתפקו בזה.**

שאלה: כ' המ"ב (סי' ר"מ ס"ק נ"ד) יש לזהר לשים ספר על מטה שישן עליה, ובפרט עם אשתו, כי ש"ז מצוי עליו, עכ"ד. האם גם ספרי תולדות גדולי ישראל ויש בהם ציטוטים מן הגמ' ושאר דברי חז"ל, האם גם זה בכלל.

תשובה: **יש לזהר.**

מכתבים ותגובות

לישון בבית יחידי לאור נר חנוכה

ראיתי מה שנסתפק הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בקובץ "אליבא דהלכתא" שבת תש"ע (עמוד ע"ג), וז"ל: במשנ"ב (סימן רל"ט ס"ק ט') כתב: הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחתו לילית, עכ"ל. ובכף החיים (שם ס"ק י"ז) כתב שאם משאיר אור דלוק בחדר, אין חשש לישון יחידי ע"ש. ונסתפקתי האם מותר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, או שחשיב משתמש לאורו ואסור, והטעם. עכ"ל הרב רבינוביץ. ונלע"ד שודאי שרי וליכא משתמש לאורו, ואבאר דברי בס"ד: הנה עיין בהלכות חנוכה סימן תרע"ג סעיף א' וז"ל: כל השמנים והפתילות וכו', ואפילו בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בנר חנוכה שמנים ופתילות שאסור להדליק בהם נר שבת, הגה אם אינו נותן בנר אלא כשיעור מצותו, ע"כ, לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת ובין בחול וכו', ע"כ.

והנה עיין למשנ"ב שם ס"ק י' שכ' ואפילו לבדוק מעות שהוא תשמיש עראי ג"כ אסור, ועיין מ"א וט"ז שהסכימו דאפילו למנותם מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר ג"כ אסור. ובס"ק י"א אסור כדי שלא יהא מצוות בזווית עליו, ודווקא בזה שהוא עכ"פ תשמיש עראי, אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שזר חנוכה דולקת".

ועיין עוד בשער הציון ס"ק י"א דהיינו אפילו לא הדליק השמש אצלו כמו שנהוג, וביותר מזה כתב הפר"ח והובא בשע"ת ס"ק ג' דלילך לאור נר חנוכה כדי שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש, ע"כ.

ולפי"ז דאי דליכא חשש לישב לאור הנר כשהולך לישון, אי אלא הדליק נר שמש להינצל מהיזק, שכל שלא עושה תשמיש בהדיא ליכא חשש, ותשמיש חשיב כמונה מעות, או לומד, או כותב לאור הנר של חנוכה, אבל לא להכשל בדבר וכן שישן בבית יחידי לאור הנר ודאי שרי, ולא חשיב משתמש לאורו. המורם מכל הנ"ל שמותר, כנלענ"ד הקצרה.

בברכת התורה ולומדיה
משה מזואלו - עפולה

בענין הנ"ל

בעמ' ע"ג חקר הגר"ר גמליאל רבינוביץ מח"ס גם אני אודך אי שרי לישון יחידי בבית לאור נ"ח, או דילמא חשיב משתמש לאורו ואסור. ע"כ. הנה מתחילה יש להקדים, דלכאור מיירי בדליכא שמש, דאל"כ הא מבואר בשו"ע סי' תרע"ג ס"א דבדאיכא נר נוסף ליכא חשש, והיינו לפמ"ש"כ הביאור"ל שם בשם אדונינו הגר"א בסימן רס"ד, ולדעת הרמ"א בסוף הסעיף כיון שיש נר חול בתוכו "שוב אין ביזוי מצוה בהשתמשו נגד כולם", כיון שיש שם נר הנוסף או השמש, והיה די לו לשמש נגד אורו בלבד, ולא מהני ליה נר חנוכה [ולפי דבריו מש"כ יהיה לאור הנוסף, היינו שאור הנוסף הלא יועיל לו ג"כ לשימוש ולהכי שרי], וכן הסכים המ"א והפר"ח להקל [אלא שהפר"ח סיים דאם אין די לו לתשמישו בהנר של חול, דהיינו דבר שהוא צריך עיון גדול, וצריך לזה הענין ג"כ האור של נר חנוכה, באופן זה בודאי אין להקל]. עיי"ש. ולהחולקים שהביא שם צ"ע. כמו"כ מסתמא מיירי תוך שיעור מצותו, היינו תוך שיעור חצי שעה שהנרות דולקין, דלאחמ"כ לדינא ליכא שום חשש.

ואולם, יעויין בשו"ת ויען יוסף (להגר"ר יוסף גרינוולד) חאו"ח סי' ת"ג שהביא ד' התוספות בשבת דף מ"ד ע"א ד"ה שבנר, שכתבו לחלק בין מותר השמן דנר של שבת למותר השמן דנר חנוכה, דבנר שבת לא אסרינן ליה אחר השבת משום הוקצה למצוה, דנר שבת יש לומר דיושב ומצפה שתכבה כיון שעיקרו להנאותו בא. מה שאין כן בנר חנוכה משום חביבותא דנס אינו מצפה שתכבה אלא מקצה לגמרי למצוה. עכ"ל. והנה יש לעיין בכוונת התוספות במה שכתבו דבנר חנוכה מקצה למצוה לגמרי, אי כוונתם על הנשאר ממה שכבה תוך זמן מצוה, או על מה שכבה אחר שיעור מצוה, דעל תוך זמן מצוה למה הוצרכו לסברא דחביבות הנס, תיפוק ליה דכך עיקר מצוה שיהא דולק כל הזמן (ואף דבדיעבד אם כבתה תוך זמנה אינו זקוק לה ויצא ידי חובתו, מכל מקום אם מעיקרא לא היה ראוי לידלק כשיעורו, כגון שהדליק במקום שהרוח מנשבת, לא יצא, אם כן מהיכי תיתי לומר דיושב ומצפה שתכבה, והרי אף בנר שבת הא דיושב ומצפה שתכבה היינו רק אחר שאין לו צורך בו,

אבל כל זמן שיש לו צורך בו ודאי אינו יושב ומצפה שתכבה, ואפשר משום דכיון דבנר חנוכה יצא ידי חובתו אף אם תכבה תוך זמנו, על כן אי לאו משום חביבות הנס הוי שייך לומר יושב ומצפה שתכבה אפילו תוך זמנו). אבל יותר נראה דכוונת התוספות על הנשאר אחר שדלק כשיעורו, ועל זה כתבו דאף דדלק כשיעור מ"מ משום חביבותא דנס ניהא ליה להידור מצוה שיהא דולק עוד יותר לפרסומי ניסא, והיינו דכתבו התוספות ומקצה 'לגמרי' למצוה, כלומר אף יותר מן החיוב. (ואף דהשאלות קאי על זמן הש"ס שהיו מדליקין מבחוץ, יש לומר דהתוס' איירי בזמן הזה, דכבר כתבו בסוגיא דחנוכה כ"א ע"ב ד"ה דאי לענין זמן שתכלה רגל מן השוק, דבזמן הזה ההיכר הוא רק לבני ביתו, ואין לחוש להדליק עד שתכלה רגל מן השוק). ועל פי סברא זו, כתב לפשוט בכה"ג כשרואה נר חנוכה לאחר שדלק שיעור חצי שעה, דשייך לברך ברכת הרואה, והיינו דאי נקטינן דשייך הידור מצוה במה שדולק יותר ואף לאחר שדלק כשיעור מצותו, דכל זמן שדולק איכא פרסומי ניסא, א"כ אף שאין חיוב שידלוק יותר, מכל מקום כל זמן שדולק שם נר חנוכה עלה, ושייך לברך עליו ברכת שעשה נסים, דהא נר זה מזכיר את הרואה הנסים שנעשו לאבותינו, "וכמו בתרומה דאף דחטה אחת פוטרת כל הכרי, מכל מקום אם מפרשי יותר וקורא עלה שם תרומה חל על הכל שם תרומה מן התורה, הכי נמי אף דאינו מחויב שידלוק יותר, מכל מקום כיון שהוא מהדר שידלוק יותר איכא עלה שם נר חנוכה ושייך לברך עלה", דבזמן הזה שההיכר הוא לבני ביתו, כל זמן שבני ביתו נעורים הוא כמו בזמן הש"ס כל זמן שלא כלתה רגל מן השוק. [וסיים שכן נראה להלכה, אך למעשה עדין צ"ע]. ע"כ.

וכ"ד אבי הרב המחבר שו"ת ויען יוסף הנ"ל [בסימן שלאחריו (סי' ת"ד)] ה"ה הגאון בעל היוגד יעקב, שכתב בפשיטות דיכול לברך בכה"ג מכיוון אחר [והיא משו"ת משפטיק ליעקב אור"ח סי' נ"ו אות ב'], ולחביבות הדברים אביא את כל לשונו: לאהובי בני וכו' מה שנסתפקת על הרואה נר חנוכה לאחר שדלק חצי שעה אם יברך, לא ידענא מה ספק יש בזה, למה לא יברך על נר שהודלק למצוה חנוכה, ולא מיבעיא אם עדיין בני אדם עוברין ושבינן פשיטא דאיכא פרסומי ניסא, רק אפילו אם כבר ישנים הלא הוא מברך ברכת שבת והווינו, ואינו דומה למש"כ המג"א בסי' תרע"ב ס"א שם בני ביתו ישינים לא יברך, משום דברכת להדליק הוא ברכת המצוה, וכיון דחכמים לא תקנו מצוה נר חנוכה רק לפרסומי ניסא, לא שייך לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק, דהלא כעת לא ציונו, אבל ברכת שבת שעשה נסים היה ראוי לברך אפילו ביום, אלא דלא שייך לברך רק בשעת הדלקה. דוגמא לזה כתב הט"ז ביו"ד סי' א' (סקי"ז) לענין ברכת השחיטה, וברכת להכניסו, וברכת אירוסין, דכל ישראל יכולין לברך אף מי שאינו מקיים המצוה, משום דהוי ברכת שבת, אלא דלא שייך לברך רק בשעה שנתקיים המצוה עכ"פ עיי"א אחר, וה"נ דכוותיה כיון שרואה עכ"פ נר חנוכה שנתקיים המצוה, אף שכעת כבר עבר זמן המצוה, שפיר דמי לברך ולתת שבח להבורא ית"ש שעשה נסים לאבותינו וכו'. והלא בברכת להכניסו בבריתו וכו' שמשם הביא הט"ז ראייה לשחיטה, שם ביו"ד סי' רס"ה כתב הב"י בשם הרא"ש (פי"ט דשבת סי' י') דמברכין להכניסו אחר שכבר קיים מצוה מילה, אף דבעינן עובר לעשייתו, שאני ברכה זו דאינו ברכת מצוה, וברכה זו אינו דוקא על המילה זו שנעשית עכשיו, אלא מודה ומשבח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו כשתבוא עוד לידו, ותקנו לה במקום זה וכו' עיי"ש, וה"נ י"ל במצוה נר חנוכה בברכת הרואה, ודו"ק כנלענ"ד. ומה גם שגוף דברי המג"א הנ"ל אפילו לענין ברכת הדלקה בזמן שבני ביתו ישינים צע"ג להבין, דאטו מי שהוא דר בכפר יחידי בלא בני בית אינו מחויב במצוה הדלקת נר חנוכה, רק אם יכול לפרסם הנס יותר עדיף, אבל אם אי אפשר למה לא יברך, וכבר השיג על המג"א בספר חמד משה (סי' תרע"ב סק"ג), הובא בספר משנה ברורה (בשער הציון סקי"ז), עכ"פ הובו דלא להוסיף עלה לענין הרואה, ע"כ לענ"ד שפיר דמי לברך. עכ"ל.

ולשיטות אלה, יש לדון לענין שינה לאור הנרות אף לאחר חצי שעה, והיינו דאי ננקוט דיש בזה חשש, א"כ יש לכאור להקפיד בזה אף לאחר שדלקו כשיעור מצותו. (וע"ע בס' פס"ת עמ' תצ"א, יעו"יש). ויעויין

בק' פעמי יעקב (חנוכה התש"ע) שהארכנו להראות פנים מסבירות לשיטות אלה [ועיקר דברינו שם בענין אם יכול הרואה נ"ח לברך על הראיה אף לאחר שדלקו הנרות שיעור חצי שעה, ושם הבאתי גם את תשובת הגר"ח קניבסקי שהשיב בשלילה לשאלה זו, והיינו דאין יכול הרואה נ"ח לברך לאחר שדלקו הנרות שיעור חצי שעה. (וע"ע בס' מאור ישראל ח"ג עמ' שי"ח). ומ"מ אף שיש לתלות בזה מחלוקת הפוסקים הללו, מיהו לענין דינא ליכא חשש לאחר שדלקו כשיעור מצותו.

ולענין דינא, אמר לי מר אחי הגר"ר יוסף שליט"א דאין בזה שום חשש, כיון שאין ההשתמשות בעצם הנרות עצמם, אלא הוא ענין צדדי שבזה האופן מסתלק החשש. והגע בעצמך, וכי באופן שישן עמו עוד אדם בחדר, דבכה"ג ליכא חשש כלל, וכי נחשב שהוא משתמש באותו אדם? וה"נ אין זה חשיב משתמש.

ע"כ. והיה מקום להוסיף בזה, דהנה כבר ציינן הגר"ר יעקב ת. בן שמעון בעמ' י"ב בהערות אות כ"א, דלדעת החיד"א האיסור לישון יחידי הוא גם מחשש מקרה לילה, בנוסף לד' הזהו"ק דהוא חשש סכנה מן המזיקין, עיי"ש. ומעתה יש להוסיף דודאי דלטעם זה דהוא חשש מקרה לילה יהיה מותר, כיון שיש בזה גם ענין של הצלה מעוון, דהנה בשו"ע שם כתב וז"ל: אסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפי' לבדוק מעות או למנות לאורה אסור, אפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור, ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה". ומסתבר שגם נידון זה אי שרי לישון יחידי בבית לאור נ"ח, ג"כ נחשב ענין מצוה להצילו מחשש איסור. [ואציין בזה עוד מדברי התפארת שלמה: עה"ת פרשת מקץ, וז"ל: "ובזה אמרתי לרמז בענין נר חנוכה אמרינן בגמ' (שבת כ"א ע"ב) אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, לרמז על קדושת נר חנוכה שאסור להרצות מעות נגד נ"ח, היינו ענייני השפעות צרכי עוה"ז, כמ"ש הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, אך שפע חכמה וקדושה". עכ"ל לנידו"ד. והיינו דכל האיסור להשתמש בהם הוא רק לענין צרכי עוה"ז, דמש"ה קתני בדוקא ענין הרצאת מעות, אך לענינים של רוחניות "וקדושה" אין איסור. (וע"ע בשו"ת שיח יצחק (להגר"ר יצחק ב"ר ישעיה שישכר בער ווייס (ה"ד) סימן שמ"ו שדן בענין אמירת "הנרות הללו" לאור נ"ח. וע"ע בשו"ת שבת הלוי ח"א סימן קפ"ו)].

והנה היה מקום להוסיף על חקירתו של הגר"ר ג. רבינוביץ, דאף את"ל דיש לחשוש בזה, ויהיה אסור לישון לאור נ"ח (ודלא כפי שנראה לפור' וכנ"ל), היאך יהיה הדין כשכבה הנר העיקרי ונותרו נרות ההידור, אם גם באופן זה יש לחוש אם לאו. ולכאורה יש לתלות בזה מחלוקת הפוסקים בענין דין ברכת הרואה נ"ח (דקיי"ל בסי' תרע"ו ס"ג דמי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו), אם כבה הנר העיקרי ונותרו נרות ההידור, אם יכול הרואה לברך ברכות הראיה על נרות ההידור, אם לאו, והיינו דלהשיטות דנרות ההידור אינן חשיבי כנהר העיקרי, ודאי דיש לדון להקל בזה טפי.

הנה דנו ונחלקו בזה, הרמ"א בסי' תרע"ד כתב "ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ, ולכן אין להדליק זה מזה", ומכאן זה כתב בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' צ"ח אות ג' שאין לברך על נרות ההידור כיון שאינן מצוה כ"כ כנהר העיקרי. ואולם הגאון גליא מסכת דף ס"ב ע"א כתב ע"ד הרמ"א הללו שאי"ז טעם לשבת, וודאי שהנרות הנוספים אינם נופלים במעלתם מן הנר הראשון, ושונים הם לו לכל דבר כדמוכח מתשובת הרמב"ם וכו'. ע"כ. והביא כן לעוד פו', וכן ס"ל לדידיה דכיון שעכ"פ זוכר הנס יש לו לברך על נרות ההידור. והובא כ"ז בס' חזו"ע חנוכה עמ' ק"מ, עיי"ש. וכן השיבני הגר"ח קניבסקי בחיוב, והיינו דיכול הרואה נ"ח לברך על נרות ההידור.

ויש להוסיף בזה עוד מד' הכתב סופר בתשובה חאו"ח סי' קל"ג, שהוכיח ופסק לדינא שנרות ההידור דחנוכה יש להם כל דין נרות החיוב, שאסור גם להשתמש לאורם, דין הידור מצוה כמצוה עצמה. והביאו בשו"ת שיח יצחק סי' קל"ה, וציין שכבר קדמו בזה בעל גן המלך אות מ"ב בסו"ס גינת ורדים ח"א, והוכיח דין זה ממשנה פ"ג דביכורים מ"י תוספות הביכורים מין

במינו וכו', הרי דין ההידור דביכורים כביכורים עצמם. ע"כ. וע"ע לו בסי' שד"מ שהביא שוב דבריהם בענין מש"כ השו"ע בסי' תרע"ג ס"ג, דנר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישר ואין מדליקים בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה. ובזה פשט הספק אם גם בנרות ההידור נאמר כן. והוסיף דכ"מ מלשון השו"ע דגם בנרות הידור הדין כן, מדנקט לוקח חדשים בכל לילה, והול"ל לוקח חדש, ומשמע דמיירי דהנרות מובדלים, וצריך ליקח בכל לילה חדשים, בין לנר החיוב בין להידור. ע"כ. ובפרט לדעת האור שמח בפ"ד מחנוכה הי"ב דהאי דינא ששואל ומוכר כסותו אינו רק לנר העיקרי, אלא גם בשביל ההידור והתוספת, הרי דמעלת וחומרת ההידור של הנרות הנוספים חמירי טפי. [אך המשנ"ב סי' תרע"א ס"ק ג' כבר הביא מהאחרונים דכל האי דינא ששואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, הוא רק בשביל נר אחד בכל לילה, ולא על נרות ההידור, ודברי האור"ש צ"ע. וכבר תמה עליו רבינו הקה"י, עי' בס' מעשה איש ח"ה עמ' קע"ח. (ובקו' פעמי יעקב חנוכה התש"ע כתבנו קצת ביישוב הדברים, ואכ"מ)]. וע"ע בארוכה בשו"ת שבת הלוי חלק ג' סימן פ"ד, ובס' מועדים וזמנים ח"ב עמ' ס"ט.

בברכה"ת
ר. יואל משדי - ר"מ בישיבת נזר התורה
מגדל העמק

בענין הנ"ל

בגליון "אליבא דהלכתא" כתב מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ נרו"ז: במשנ"ב (סי' רל"ט ס"ק ט') כתב: הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחתו לילית, עכ"ל. ובכף החיים (שם ס"ק י"ז) כתב, שאם משאיר אור דלוק בחדר, אין חשש לישון יחידי ע"ש. ונסתפקתי האם מותר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, או שחשיב משתמש לאורו ואסור, והטעם. עכ"ל.

והנה חשבתי לומר בס"ד, שמותר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, משום שהוא תועלת הבאה ממילא, כלומר חיובו להדליק נר חנוכה משום פרסומי ניסא, בין אם ישן לאורו ובין אם לא ישן, וממילא מהני ליה שיוכל לישון יחידי, והוא כמו מ"ש במשנה (שבת קכ"ב ע"א) עשה גוי כביש לירד בו יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור, מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה גוי כביש כדי לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים, ע"כ, והטעם שהרי לא עשאו הגוי בשביל ישראל, והוא הנאה הבאה לר"ג ממילא ולכן ירדו בו, כך נ"ל לפוס' ריהטא. (גם אינו דומה למרצה מעות לאור נר חנוכה, דהתם הוא בא לאור ומשתמש בו, והוי כעושה מעשה). ושמעתי טעם נוסף להתיר, משום דאיכא שמש בנרות חנוכה, ושרי להשתמש בו.

הצב"ר רבי כהן ס"ט - טבריה

בענין הנ"ל

לכבוד הגליון הנפלא "אליבא דהלכתא". במדור מכתבים ותגובות בגליון ל"ט נסתפק הרב גמליאל רבינוביץ האם מותר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה או שחשיב משתמש לאורו ואסור, והטעם. במענה לשאלתו יעויין בספר הנפלא שרבים נהנים מאורו "אור ישראל" להגאון הרב ישראל דרדק שליט"א, שכתב בפרק כ' סעיף ו' דלפי הפוסקים שסוברים שמותר לישון יחידי בלילה אם מאיר בביתו אור הנר, לאור נר חנוכה ג"כ מותר דלא מקרי תשמיש, ובהערה שם כתב שבפסקי שמועות עמוד קי"ד כתב שהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר בשם החזו"א שע"פ דין לא מהני נר למנוע לילית, עכ"ד. ועוד כתב שאמר לו הגר"ח קניבסקי שליט"א לפי השיטות שסוברים שיוכל לישון יחידי לאור הנר כי הנר מבריא אותם (לילית), והוא אינו עושה כלום לא מקרי משתמשות לאור הנר, אבל הוסיף עוד הפעם שאין להקל בזה.

מאיר כהן - ברכפלד

בענין הנ"ל

לכבוד "אליבא דהלכתא", שלום רב. בגליון שבת תש"ע (בעמוד ע"ג) ראיתי לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך) שכתב וז"ל: במשנ"ב (סימן רל"ט ס"ק ט') כתב, הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחתו לילית, ע"כ. ובכף החיים (שם ס"ק י"ז) כתב שאם משאיר אור דלוק בחדר אין חשש לישון יחידי, עיי"ש. ונסתפקתי

ירוחם שהובא בב"י לא משמע כן, אלא דנגד השמש כשמניחו בפני עצמו רחוק קצת מהנר מותר לשמש נגדו, וכ"כ במחצית השקל בביאור דברי המג"א, ע"ש. אח"כ מצאתי בא"ר שהסכים ג"כ לדניא דנגד השמש מותר להשתמש, וכ"כ בשע"ת ע"ש.

הרב ישראל שורף - רב ודומ"ץ פעה"ק ירושלים ומראשי ישיבת סוכטשוב

בענין הנ"ל

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

בדבר אשר נכתב לדון ע"י הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בגליון שבט תש"ע אם שרי לישון בבית שדלוקים בו נרות חנוכה, ולא חשיב משתמש לאורן שבלעדיהם אסור היה לו לישון משום בית אפל.

הנה יש לדון בענין זה בג' אופנים, דהנה ק"ל בשו"ע דאחר שיעור זמן ההדלקה מותר להשתמש לאורה, וא"כ עתה יש לעיין בכגון הא אם חשיב ההדלקה בתחילה כדי ליהנות ממנה לאחר חצי שעה כהנאה, שהרי אף שאין הוא נהנה מגוף הנרות בתוך חצי השעה, אך נהנה מההדלקה אשר הדליקם באותו זמן, ומחמת הדלקה זו נהנה הוא לאחר מכן, וא"כ יש לו הנאה מסויימת גם בתוך זמן איסור ההנאה, וא"כ יש לתלות נידון זה במחלוקת ר"י ור"ל אם אשו משום חציו או משום ממונו (בב"ק כ"ב ע"א), דלמ"ד משום חציו ההדלקה בתחילה כורכת היא את תוצאותיה לבסוף, משא"כ למ"ד משום ממונו. אולם באמת יש לחלק בין הנאה בעלמא להנאה זו (של הרחקת מזיקין), דהנאה כספירית מעות וקריאה לאור הנרות היא הנאה חיובית, אך הנאה דידן היא לא הנאה בעצם, אלא הנאה ע"י השלילה, שע"י האור מדירים רגלם המזיקים מזה הבית והוי גרמא בעלמא. ובלאו כל הני עיין בפר"ח (סי' תרע"ג) שכתב דאפשר לילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל, דלא מחוייב להעצים עינו דלא מקרי תשמיש, ועיין עוד בשע"ת (סי' תרע"ג) שהביא לשו"ת פני אריה סי' מ"ז שלא אסרו אלא להשתמש, אבל כל שאינו משתמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקת, והביא שכ"כ המג"א בסי' תרע"ח, ע"ש.

חיים מיימוני - בני ברק

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

כאחד האברכים הלומדים בכוללי "אליבא דהלכתא", רציתי לעורר על מה שכתב האברך רבי יהודה רפאל בן דוד מבני ברק, בגליון ל"ט, בענין חתימת על המחיה ועל הכלכלה, והביא שם מהילקו"י שכתב בכמה דוכתי שאין לחתום "על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה", וציין שם שאין תחת ידו הספר קול תורה, ועכ"ז כתב להשיג בלא לעיין שם, ומאחר ויש להשיב על הערתו, הנני להשיב בזה:

הנה גירסת רוב הראשונים (כ-23] לחתום "על הארץ ועל המחיה", ומהם: כן הוא בילקוט שמעוני, בספר הלכות גדולות, רב פיאס גאון, בתשובות הגאונים, הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם, הסמ"ג, התוס', המרדכי, מחזור ויטרי, סידור רש"י, ספר הפרדס הגדול, פסקי רבי אליהו מלונדריש, חידושי הרא"ה, ספר המאורות, תשב"ץ, ספר האשכול, הרוקח, הראב"ה, אור זרוע, שבולי הלקט, ר' עובדיה מברטנורא, וכ"ה בשלחן ערוך ועוד. [מקורות הראשונים הובאו בעין יצחק חלק ב' עמוד שצ"ז].

והנה הכותב הנז' טען, דמאן יימר לן דכל הראשונים הנז' סבירא להו דהוא לעיכובא שאין לחתום ועל הכלכלה, דילמא מודו שאין בזה משום אין חותמין בשנים, וכדעת הרשב"א ודעימיה, אלא שגרסו רק על הארץ ועל המחיה, אבל אינו לעיכובא.

אולם אי אפשר לנו לחלוק על הבנת כמה מהראשונים, שכתבו להדיא שהוא לעיכובא משום שאין חותמין בשנים, וכן הוא ברוקח ובריקאנטי, וכן מבואר להדיא בדברי מרן הבית יוסף בסימן ר"ח, וז"ל: וכן כתב הסמ"ג שחותם על הארץ ועל המחיה, ושכן כתב רבנו משה (הרמב"ם). וכן כתב בעל הלכות גדולות לעיקר, ולא לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. ע"כ. ואחר שכך הבין מרן הב"י שהוא לעיכובא, ושכן דעת עמודי ההוראה, א"כ אי אפשר לחלוק על הבנת הב"י, ובפרט שגם רוב האחרונים הבינו שהוא לעיכובא, כמו שביאר בטוב טעם בעין יצחק חלק ב' (עמוד שצ"ז), ולא נוכל לחלוק על רוב הראשונים ורוב האחרונים כדי לקיים מנהג מסויים.

וגם מה שהעיר שם בענין ספק ספיקא בברכות במצוה שהיא מן התורה, גם בזה יש להשיב, דהנה בתרומת הדשן (סימן ל"ז) מבואר דמהני ספק ספיקא בספירת העומר, וציין שם שדעת הראב"ה דספירת העומר מן התורה, וביאר במכתם לדוד פארדו דכיון שיש אומרים שזו מצוה מן התורה שפיר מהני בזה ספק

בזמנה (נראה לי). עכ"ל. ובוזה נפל נהורא בבי מדרשא, דכיון דמייירי שמתפללין בלילה שפיר רשאי לומר הברכות אף אם כבר גמרו הציבור ברכה ראשונה, ונתיישבו דברי מהרי"ץ בפשיטות. נמצא דלולא דברי רבינו לא מצאנו דינו ורגליו בבית המדרש.

ומה שחתך רבינו הגדול בסכינא חריפא את דברי הרב מגן אברהם לשני חלקים, זהו מכח הכרח הענין, שהרי לא הותר להתפלל מבעוד יום אלא לציבור ולא ליחיד. ואם כן מה שהתיר ליחיד לומר הברכות לבדו, על כרחין דמייירי בזמנה, שאז קורא קריאת שמע וברכותיה דכין היחיד ומתפלל עם הציבור, מה שאין כן מבעוד יום אינו רשאי לקרוא קריאת שמע בברכותיה אלא עם הציבור, לפיכך רק כשהציבור אוחזים עדיין בברכה ראשונה רשאי להתחיל אז הברכה. וזהו שכתב מהרי"ץ בטעם האיסור שאין זה נקרא עם הציבור, דלכאורה אמאי לא יאמר הברכות אז כדן יחיד, אלא ודאי שהיחיד אינו יכול להתפלל מבעוד יום. ונראה שדברי מהרי"ץ אלו תורתו של רבינו השתילי זתים היא.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק שתילי זתים ראש העין, ומח"ס "שתילי זתים" עם פירוש באר מרים ג' חלקים

בענין הנ"ל

מש"כ בגליון האחרון הג"ר גמליאל רבינוביץ שליט"א להסתפק האם מותר לישון בבית יחיד עם נר חנוכה [דנוהגין העולם (עיין כה"ח) כן כדי שלא יהא בכלל חז"ל שבת קצ"ב ע"ב הישן בבית יחיד אוחזתו לילית], או דחשיב משתמש לאורו, ע"כ. הנה בספרו גם אני אודך השיב לו הגר"ח קניבסקי שליט"א על פי דין לא מהני נר, כן אמר לי החזון איש, ע"כ. ואעתיק מש"כ לחכם הנ"ל בזה.

בראשית יש להעיר ממש"כ בארחות רבינו ח"א עמוד צ"ח שהג"ר קניבסקי זצ"ל [אביו של הגר"ח שליט"א] היה ישן יחיד בלילה על סמך אור דולק, ושכן היה החזו"א מורה לאחרים, אלא שלעצמו היה מחמיר, ע"ש. ועיין בשו"ע הרב הלכות שמירת הגוף והנפש קוני"א סק"ב שכתב דמשמע בירושלמי שבת פ"ב ה"ו הובא בפר"ח דדוקא בבית אצל איכא קפידא ע"ש, ובאשל אברהם בוטשאטט סימן רל"ט ד"ה עוד מצאתי כ' דכשנר דולק כיון שאמרו חז"ל (ברכות מ"ג ע"ב) שנר כשנים לגבי פחד בלילות אין עוד חשש בזה, ע"כ. וכ"כ בדע"ת סי' רל"ט לדייק מהירושלמי הנ"ל דבאינו אפל מותר, וכ"כ בדרכ"ת יו"ד סי' קט"ז ס"ק ס"ו בשם כמה פוסקים, ובשו"ת דובב מישרים ח"א סי' ע"ט ע"ש.

ומה שאמרו החזו"א דעפ"י דין לא מהני נר, י"ל ראייתו מדלא הביא המג"א ושאר הפוסקים שהעתיקו הגמ' עצה זו דאור הנר. ובגוף השאלה אי שרי בנ"ח, נלענ"ד דשרי לפמש"כ במשנ"ב סי' תרע"ג ס"ק י"א [משע"ת סק"י דכל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת, ע"כ. ובשעה"צ ס"ק י"א דהיינו אפילו לא הדליק השמש אצלו כמו שנהוג, וביותר מזה כתב הפר"ח והובא בשע"ת דלילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עינו דלא מקרי תשמיש, ע"כ, וה"נ נלענ"ד בנ"ד דשרי דלא מקרי תשמיש. ועיין בשע"ת שהביא כן משו"ת פני אריה סימן מ"ז, וכתב שכן מבואר במג"א לקמן סימן תרע"ח במ"ש דעכשיו שמדליקין בפנים יקנה לנ"ח, ועכ"פ לא ישב בחושך, ע"ש.

והנה המג"א סימן תרע"ח כתב הטעם דכשמדליקין בפנים יקנה נ"ח, ולא אמרינן נר שבת קודם ואעפ"כ לא ישב בחושך, ואעפ"י שאסור לאכול לאורה, מ"מ כיון דא"ב בע"א הוי כשעת הסכנה דמניחו על שולחנו, אעפ"י שע"כ משתמש בו כמש"כ הר"ן, ה"נ כאן, והוא הדין בחול מי שאין לו אלא נר אחד, ע"כ. וא"כ לפי"ז הוא הדין בנ"ד.

ועיין במשנ"ב סק"ב שכתב דרוב האחרונים הסכימו דאין לחלק בזה בין זמן הגמרא לזמנינו, ע"ש ובשעה"צ. ונראה דאפילו לרוב האחרונים דחולקים על המג"א שם, מ"מ מודה בנ"ד, דשם הוי מעשה השתמשות משא"כ בנ"ד.

ובאופן דאיכא שמש בודאי דיש להקל, לפי מש"כ ברמ"א דנר השמש יש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר, ועיין במג"א שם שכתב דלכתחילה אין להשתמש אצלן, דהרואה אומר לצורך הדליק כיון דלפעמים אדם מדליק כמה נרות, ובמחצה"ש כתב בכוונת המג"א דהיינו דאין להשתמש אצל כולו יחד כי אם לאור הנוסף או להשמש בלבד כשהוא אחד בפני עצמו, דהרואה יאמר לצרכו הדליק כיון דלפעמים אדם מדליק כמה נרות, ע"כ. וא"כ בנ"ד שרי כיון דלהשתמשות שלא יהא כישן בבית יחיד סגי בנר הנוסף שהוא השמש, אולם עיין בביאורה"ל שם הביא מהפמ"ג שפירש דאף נגד נר הנוסף או השמש ג"כ אסור לכתחילה, והמעין ברבינו

השו"ע בדיעבד מדליק כל הלילה, הנה כתב המ"א בדעת השו"ע שאם הדליק רבע שעה אחר צאת הכוכבים צריך לתת שמן רק רבע שעה בלבד, ורבים תמחו דזה אתי שפיר לשיטת הרמב"ם שכתב עבר זמן זה אינו מדליק, אבל לשיטת השו"ע שבדיעבד מדליק כל הלילה א"כ צריך לתת שמן תמיד חצי שעה. וראיתי למו"ר רבי שלמה ברמן זצוק"ל בספרו "אשר לשלמה" חלק מועד, שכתב שאה"נ להבנת המ"א בדברי השו"ע אכן אם מדליק אחר חצי שעה מצאת הכוכבים שאין צריך לתת שיעור שמן של חצי שעה, שאז זה דין של הדלקת נר חנוכה גרידא בלי פרסומי ניסא, ובוזה סגי בנתינת שמן של שיעור חשוב, ולכך כתב המ"א שאם הדליק אחר רבע שעה מצאת הכוכבים שיתן שמן לרבע שעה בלבד, שאחרי חצי שעה מספיק שיעור שמן של זמן חשוב, ולא נתבאר למעשה כמה זמן חשיב שיעור חשוב, ואפשר שזה זמן מועט מאוד, וכמעט אין מקום לשאלה שאם ישן אי חשיב משתמש לאורה, אמנם לשאר מפרשי השו"ע שצריך לתת שיעור שמן של חצי שעה גם כשמדליק כל הלילה, שוב אנו צריכים לשאלה אם מותר לישון יחיד אם אין בזה הדין שאסור להשתמש לאורה.

ואשר נלע"ד היכא שמדליק עמו נר הנוסף הנקרא שמש, וכך נוהגים כל עמך בית ישראל בכל מקום שמדליק נר חנוכה מדליק עמו שמש ואפילו כשמדליק בחוץ, וא"כ יכול לישון יחיד דאינו משתמש כלל בנר חנוכה, דסגי ליה באור השמש, וגם אם קרה שמדליק נר חנוכה בלא שמש מאזיה טעם שהוא, גם נראה שיכול לישון יחיד אין בזה משום משתמש בנר חנוכה מכמה טעמים, חדא דזה ודאי שחכמים אסרו להשתמש לאורה מצד היכר, או שלא יהיו מצוות בזויות עליו, או דומיא דמנורה, זהו כשעושה שימוש בפועל לאור הנר, אבל ודאי לא אסרו עליו ללכת תוך ביתו אף שנהנה בפועל מנר חנוכה, ואין צריך לעצום עיניו ובודאי שלא לצאת מהבית, דלא ע"ז קאי איסור חז"ל שאמרו אסור להשתמש לאורה, על כן יכול לישון יחיד בבית. ועוד, דאפשר כשישן לא חשיב משתמש, ולא ע"ז אסור חז"ל להשתמש לאורה אלא בשומשים רגילים. עוד אפשר דלא מצוינו איסור להשתמש לאורה רק בדברים מעשיים ודברים גשמיים, אבל שימוש סגולי היכן מצוינו שחז"ל אסרו זאת, ולכן יכול לישון יחיד, וביותר נראה שאינו חשיב משתמש כלל בנר חנוכה כשישן יחיד, לפי שכך המציאות כשיש אור דולק אין מקום ללילית, א"כ כשמדליק נר חנוכה נוצר מציאות כזו שאין מקום ללילית, וא"כ יכול לישון יחיד שאין משתמש כלל בנר חנוכה, אלא שנר חנוכה יצר מציאות, וק"ל.

ועוד ראיתי להביא עוד כאן ממה שהעלינו בסידורינו תכלאל עם שתילי זתים עם פירוש באר מרים בהקדמה עמוד ל"ב בזה"ל: והוא מה שכתב מהרי"ץ בעץ חיים בסדר תפילת ערבית של חול דף פ"ח ע"ב וז"ל: אם השלים מנחה והציבור מתחילין בקריאת שמע בעוד יום, נראה לי דאינו יכול אז לומר הברכות, כיון שכבר גמרו הציבור שתי ברכות ראשונות דערבית אין זה נקרא עם הציבור, כיון שלא התחיל עמהם בשווה, אך יקרא קריאת שמע עמהם כקורא בתורה, ומיהו אם הציבור עדיין אומרים ברכה ראשונה אפשר דיכול להתחיל אז הברכה, כיון שלא גמרו אז מיקרי עם הציבור וכו', עכ"ל. והיינו מפני שהם מתפללים מבעוד יום, אבל כשמתפללים בלילה בכל גוונא רשאי לומר אז את הברכות, ומתבאר מדברי מהרי"ץ שאם כבר גמרו ברכה ראשונה אינו יכול לומר אז הברכות. ולכאורה צריך עיון, דהא לעיל מינה כתב וז"ל: מצא ציבור שקראו קריאת שמע ורוצים לעמוד בתפילה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא קריאת שמע וברכותיה (שלחן ערוך [סימן רל"ו סעיף ג]). ואע"פ שמתפללין מבעוד יום, מכל מקום תפילת הציבור עדיפא ממסמך גאולה לתפילת ערבית (מ"א). וכשיש שהות יקרא קריאת שמע וברכותיה, וידלג ברוך ה' לעולם כדי להתפלל עם הציבור (מגן אברהם וטורי זהב). עכ"ל. ומסתמיות דבריו משמע שאפילו כבר גמרו הציבור ברכה ראשונה, אם יוכל לקרוא קריאת שמע וברכותיה לבדו ולהתפלל עם הציבור על ידי שידלג ברוך ה' לעולם יעשה כן, ומשמע נמי דמייירי כשמתפללים מבעוד יום, וכמו שנראה גם מלשון הרב מגן אברהם עצמו שהוא מקור דין זה, שאחרי שכתב ואע"פ שמתפללין מבעוד יום וכו', סיים ונראה לי כשיש שהות וכו', וזה סותר למה שכתב מהרי"ץ בתר הכי, דכשמתפללין מבעוד יום, אם כבר גמרו ברכה ראשונה אינו יכול לומר אז הברכות.

ברם תא חזי ותא שמע מאי קאמר מר רבינו המאור הגדול בדבריו הקצרים המאירים ומזהירים, שכן בחיבורו שתילי זתים שם בסימן רל"ו סק"ד לאחר שהביא דברי מגן אברהם אלו ואם יש שהות וכו', הוסיף שלוש תיבות בלבד בזה"ל: ומייירי בקורין

האם מותר לישון בבית יחיד עם נר חנוכה, או שחשוב משתמש לאורו ואסור, והטעם. ע"כ.

ואשר נראה להקדים, דהנה כתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה הלכה ה' וז"ל: אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק וכו', נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה, ע"כ. ולהדיא ברמב"ם שזמן הדלקת נרות חנוכה משקיעת החמה חצי שעה או יתר, ואח"כ אין מדליק כלל, וא"כ מישך שייכא שאלת הרב גמליאל רבינוביץ שליט"א רק לגבי חצי שעה זו אם מותר לישן יחיד כשנר חנוכה דולק, שהרי גם אם נשאור דולק אחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה וכו"ל.

אלא דעדיין צריך להוסיף דהרמב"ם כתב בהלכה ז' וז"ל: נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובהלכה ח' בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שלחנו דיו וכו', ע"כ. וא"כ לדעת הרמב"ם כשאנו דר בעליה מקום ההדלקה הוא מחוץ לבית, ורק כשיש סכנה מדליק בפנים, וכשאין סכנה מהיכי תיתי להדליק בפנים, וא"כ לא שייכא שאלה הנ"ל, רק בתוך חצי שעה של הדלקת נר חנוכה, ורק כשדר בעליה או אפילו כשאנו דר בעליה בזמן סכנה שאז מדליק בפנים, ולשיטת השו"ע שזמן הדלקת נר חנוכה הוא מצאת הכוכבים וזמן ההדלקה ג"כ חצי שעה, ואם עבר זמן זה של חצי שעה מותר להשתמש, א"כ כל הנידון של שימוש בנר חנוכה שייך רק תוך חצי שעה מזמן ההדלקה בצאת הכוכבים, אלא כדעת השו"ע שכל זה לכתחילה, אבל בדיעבד יכול להדליק במשך כל הלילה, ובפשטות ג"כ אז הדין הוא חצי שעה, ואז חוזרת השאלה אם מותר אז לישון יחיד, והאם נחשב משתמש בנר, ולגבי זה שמדליק כל הלילה אפשר שמדליק תוך הבית שכבר אין פרסומי ניסא לרשות הרבים. ולגבי חצי שעה משעת צאת הכוכבים מייירי בדר בעליה, או בשעת סכנה וכו"ל, דאל"כ מקום ההדלקה לדעת השו"ע הוא בפתח מבחוץ ואין להסתפק כלל.

אמנם נראה דהשאלה האם מותר לישון יחיד, והאם נקרא משתמש בנר חנוכה, לא שייכא בשעת הסכנה כלל, דהנה השו"ע בסימן תרע"א סעיף ה' כתב וז"ל: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים, ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה מניחו על שלחנו דיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו וכו', ע"כ. ובספר "שתילי זתים" לרבינו מאור גולת תימן מהר"ד משרקי זיע"א, כתב על תיבת וצריך, בתוך הבית (רמב"ם), ע"כ. ובספרו שו"ת רביד הזהב הריב הדבר, וכתב שיש לחקור אם מה שכתב השו"ע וצריך נר אחר להשתמש לאורו קאי על כל הנאמר לעיל בשו"ע בסעיף ה', או שזה נאמר רק על הדוגמא האחרונה של שעת הסכנה שרק אז צריך נר אחר להשתמש לאורו, ולזה ציין ב"שתילי זתים" רמב"ם, ששם מוכח שמה שכתב וצריך נר אחר קאי רק על שעת הסכנה, שכן בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה ז' כתב הרמב"ם: נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו', ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים וכו', ובהלכה ח' כתב: בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שולחנו דיו, וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו וכו', ע"כ. הרי שהרמב"ם עשה כאן שני חלוקות ופיצל זאת לשני סעיפים נפרדים, ולא כלל הכל יחד בהלכה אחת, א"כ מוכח ברמב"ם שרק על מה שכתב בהלכה ח' בשעת הסכנה וכו' וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו, אבל בדוגמאות שכתב בהלכה ז' אין צריך נר אחר להשתמש לאורו, וזהו שכתב רבינו ה"שתילי זתים" וצריך בתוך הבית (רמב"ם), וא"כ אין מקום לשאלה אם מותר לישון יחיד והאם נקרא משתמש בנר חנוכה, שהרי תמיד צריך נר אחר בתוך הבית כדי להשתמש לאורו, ואין זה מנהג, שכן הלשון צריך, וממילא כשישן משתמש הוא בנר האחר שהודלק כדי להשתמש בו.

וגם לרמ"א שכתב שהיום נוהגים להדליק בפנים, הנה לא הגיה כלום על דברי השו"ע שכתב וצריך נר אחר בתוך הבית כדי להשתמש לאורו, הרי שמסכים לדברי השו"ע, והסברא הרי מכריחה כן שצריך נר אחר בתוך הבית להשתמש לאורו, כך שהשאלה למעשה הינה במדליק סמוך לחלון הפונה לרשות הרבים כשדר בעליה וכדומה, ובחצי שעה של זמן הדלקת נר חנוכה שאז אסור להשתמש לאורה, לרמב"ם כדאית ליה ולשו"ע כדאית ליה, ואף שלדעת

ספיקא כדי לקיים המצוה בברכה. ומטעם זה כתב הגרע"י שליט"א שיש לכהנים לישא כפיהם בברכה גם בזמן בין השמשות, דאיכא ספק שמא יום הוא ושמא הלכה כר"ת, וכיון ששנשיאת כפים היא מצוה מן התורה מהני שפיר ספק ספיקא כדי לברך. ועוד, דכיון שדעת מרן השלחן ערוך בסימן רס"א כדעת ר"ת, שפיר מהני ספק ספיקא כאשר דעת מרן השו"ע כן הוא. והאברך הנ"ל העיר, דמה שמועיל ספק ספיקא כאשר דעת מרן לברך, הוא דוקא היכא דמעיקר הדין נקטינן כדעת מרן, אבל גבי סברת ר"ת שאינו מעיקר הדין, דהא המנהג פשוט כדעת הגאונים, ולכן אפילו בהצטרפות ספק נוסף עדיין אי אפשר לברך, וכמו בכל ספק ספיקא בברכות, ע"כ. ואנא דאמרי, הנה אחר שמצינו ל-30 ראשונים כמלאכים דנקטי ואזלי כסברת רבינו תם, וגם מרן השו"ע סובר כמותו, והאבן עזרא (פרשת בראשית) כתב שצריך שיהיה חושך בעננים [והוא מתאים לזמן ר"ת גם באקלים של אר"ן], וכמה מגדולי האחרונים העידו שהיה מנהג לחומרא כר"ת, א"כ היאך אפשר לומר דאין לצרף סברתו לספק ספיקא, ומה שנהגו כהגאונים, ובפרט מחשש לאיסור סקילה וכתר, וכעדות רבותינו האחרונים, אין זה מבטל לגמרי סברת כל אותם ראשונים כמלאכים הסוברים כר"ת, ואין לא יועיל לצרף סברתו להצריכו לברך.

עוד כתב האברך הנ"ל בענין עניית אמן אחר אשכנזי המברך על ההלל, אך לא התייחס לטענה, דהא להרמב"ם גם אשכנזי מברך ברכה לבטלה, ואין נענה אמן אחר ברכה לבטלה לדעת הרמב"ם. ואף שהאשכנזי עושה כדעת רבותיו, מכל מקום להרמב"ם הוא ברכה לבטלה, ואנן נקטינן בזה כהרמב"ם. ומה שכתב לחלק בין נידון הפרי מגדים גבי ברכת על מצות תפילין על תפילין של ראש, לנידון דידן, דבברכת על מצות תפילין הפרי מגדים סבירא ליה שצריך לומר ברוך שם וגו' אחר הברכה, וכיון שגם הוא מודה שיש כאן ספק ברכה לבטלה, לכן כתב הפמ"ג שאין לענות אמן אחר ברכה זו, משא"כ גבי ברכת הלל. אולם חילוק זה אינו, דאף שהפמ"ג כתב לומר ברוך שם אחר ברכת על מצות תפילין, הרי מצינו לכמה ראשונים שכתבו בסתם שיש לברך על מצות תפילין על תפילין של ראש, ולא הצריכו לומר ברוך שם וגו', נמצא שלדעתם היא ברכה מעליא, ואפילו הכי הפמ"ג חשש להחולקים וכתב שאין לענות אמן אחר ברכה זו. ודו"ק היטב. ונמצא שאין מקום לחילוק כלל.

עוד כתב האברך הנ"ל בענין ברכת הגומל לנוסע מעיר לעיר, וחזר על דברי החולקים בלא להתייחס לצד השני, שהרי אם תיקנו חכמים לברך הגומל ביוצא לדרך, הרי גם נסיעה בכביש בין-עירוני נחשב כיציאה לדרך אם מחזיק בה שיעור מהלך פרסה, ובכביש כזה מצוי יותר תאונות, והסיכוי ח"ו ליהרג הוא יותר מאשר בתוך העיר וחשיב כיצא לדרך, ונמצא שיש צד שני למטבע, ודלא כמ"ש האברך הנ"ל. ועוד כתב שם בענין נשים שמברכות על לולב ושאר מצוות עשה שהזמן גרמא, וגם בזה הביא רק את דעת הסוברים שהנשים מברכות על לולב, אבל לא צריך להתעלם מדעת הפוסקים הגדולים שכתבו ההיפך, והיה לו לכתוב גם את דעת החולקים. וזו דרכה של תורה להביא את שני הצדדים, ולא להחזיק בדעה אחת תוך התעלמות מהדעה השניה. ובפרט בענין הוראה לנשים ספרדיות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, בלא חשש להחמיר מספק ברכה לבטלה.

יהודה אריאל פרץ - נוה יעקב

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

א. במדור "שי"ח הלכה" (תשו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א) האחרון גליון ל"ט בעניני "מנחה ומעריב", כתבתי להקשות סתירה בתשו מרן שליט"א, שבספר "שאלת רב" פסק מרן שליט"א, שאם נוסע באוטובוס בלילה "סמוך לחצות", ועדיין לא התפלל "מעריב", צריך לקרוא "ק"ש בלי ברכות", ואילו בספרי "דולה ומשקה" פסק מרן שליט"א על שאלה זו שיקרא "ק"ש עם ברכותיה", ונשארנו בצע"ג. ויותר ממה שיש כאן "שאלה של סתירה" (שבזה יש לתרץ שחזר בו מרן שליט"א), צריך לברר דעתו של מרן שליט"א "באחרונה", ושלחתי הסתירה למרן שליט"א, וכתב לי שיקרא "ק"ש עם ברכותיה", ומבואר שמרן שליט"א חוזר בו ממש"כ ב"שאלת רב", ומסקנתו כמש"כ בדולה ומשקה "שיקרא ק"ש עם ברכותיה".

ומסתמא סברת מרן שליט"א במסקנתו, שדין "ק"ש עם ברכות ק"ש" עדיף במעריב מדין "סמיכת גאולה לתפילה" (שבמעריב), שדין סמיכת גאולה לתפילה במעריב אינו חיוב כ"כ, ומצאנו שגם בשביל "תפילה בציבור" דוחים במעריב "דין סמיכת גאולה לתפילה",

א"כ כמו כן לענין דין "ק"ש עם ברכות", שחז"ל תקנו שיקראו ק"ש עם הברכות עדיף מסמיכת גאולה לתפילה, ולכן יקרא "ק"ש עם ברכותיה", ואח"כ כשיגיע למקומו יתפלל שמו"ע, ודו"ק. ב. שאלנו שם עוד סתירה בתשובות מרן שליט"א, בדין "גמר שמו"ע" ולא אמר "תחנון", והציבור אומרים "תהלים", האם מותר לו לומר "תהלים" עם הציבור או "שתחנון" קודם, שבספרי "דולה ומשקה" ענה מרן שליט"א על זה "כרצונו", וב"דעת נוטה" ענה מרן שליט"א "שתחנון קודם", וצ"ע איך דעת מרן שליט"א באחרונה. ושלחתי הסתירה למרן שליט"א, וענה "שעדיף לומר קודם תחנון", ומבואר שמרן שליט"א חזר בו ממש"כ בספרי דולה ומשקה, ודעתו "שתחנון קודם", ודו"ק.

אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

בענין זמן צאת הכוכבים

בגליון "אליבא דהלכתא" חודש טבת התפרסם מאמר של הרב אליהו נכס שליט"א בענין צאת הכוכבים, ושם קובע שצאת הכוכבים לענין מילה ושאר ענינים היא כ-25-30 דקות אחר השקיעה ואף יותר. ויש להעיר שלעומת זאת הגר"ר צדקה חוצין (ראב"ד העדה החרדית הספרדית) עשה מעשה למול בשבת תינוק שנולד 20 דקות אחר השקיעה בהסכמת הגדולים דאז, כמו שהעיד בשו"ת יביע אומר (חלק ז' סימן מ"א), וכן דעת הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת תבואות שמש יו"ד סי' צ"ב. ובקיצור שו"ע עם פסקי הגר"מ אליהו כתב שלצורך גדול כגון זקן או חולה מותר לעשות מלאכה במוצש"ק אחרי 20 דקות, ולכאורה הוא הדין שתינוק הנולד אז בערב שבת נמול לדעתו בשבת. וכן היה מורה הגר"ש סלנט זצ"ל שהקובע הוא 17 דקות, כמו שהעיד בספר נברשת. ומש"כ במאמר הנ"ל שיש אומרים שהוא זיוף הוא תמוה, דאטו כל מה שלא מתאים לדעתנו נאמר שהוא זיוף (בפרט שבעל נברשת חלק על הוראה זו של הגר"ש"ם כמבואר בספרו, ודאי לא ימצא עדות לסתור את שיטתו). וכן הורה הגר"י פישר זצ"ל בתינוק שנולד באמצע הקיץ 21 דקות אחרי השקיעה שהוא נמול בשבת, הובא בספר "בירור הלכה" (תניינא עמוד נ"ב). וכן ראיתי בקונטרס אחד בשם המוהל הותיק ר' יעקב ששון, שמנהג ירושלים בחורף 20 דקות ובקיץ 22 דקות. ובספר בירור הלכה כתב בשם מוהל מפ"ת שהמנהג 18-20 דקות. ולמרות שרבים חולקים על זה (בעיקר מגדולי אשכנז), ראוי להזכיר גם שיטה זו שרבים וגדולים אחזו בה.

אברהם משתה - ירושלים

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

א. ברצוני להעיר על דברי הגר"נ קופשיץ שליט"א בגליון ל"ח (אות ח') שכתב לחדש יסוד שבמצוות שייך להוציא אעפ"י שיצא, דאפילו הכי מיקרי מחוייב בדבר, דשפיר שייך שיעשה עוד פעם מעשה מצוה ולא מדין ערבות מוציא את חבירו, ולפ"ז בתקיעת שופר כל שהוא בר חיובא מוציא אף שיצא. ובאות ט' כתב שם עוד בשם הגר"ר רייכמן שליט"א ראה מסימן תקפ"ט סעי' ו' דנשים יוצאות בתקיעת שופר ממני שכבר יצא, וקשה הרי אין כאן ערבות ואמאי מוציאן, ובע"כ צ"ל שבמצוה אין צריך ערבות בכדי שיוכל להוציא אם יצא, ועוד ראה מ"מ הרמ"א שהאשה תברך על התקיעה ואילו התקיעה האיש יתקע, וצ"ע מ"ש זה מזה, ובע"כ צ"ל שיש חילוק בין הברכה למצוה, ומאחר ובברכה אין ערבות עבור הנשים אין יכול לברך מי שיצא כבר, משא"כ במצוה אין צריך ערבות, וכתב ע"ז שזו ראייה שאין עליה תשובה.

ב. והנה מלבד שזה חידוש שאינו מסתבר כלל דמאחר וליכא חיוב למי שיצא, מ"ש לומר עוד שעושה מעשה מצוה. ומ"ש להוכיח מתקיעת שופר, למעיין בדברי הדרכי משה בסימן תקפ"ט יראה שאין שום הוכחה, דהא כתב שם שלענין ברכה לא מוציא משהו שגם האשה שמברכת זהו מספק, והיה ראוי שלא תברך אלא דלא מחינן בה, וא"כ לפי"ז מובן שעל ברכת תקיעת שופר לא קבלנו ערבות לאשה מאחר וגם היה מן הראוי שלא תברך, וא"כ אין בזה ערבות, משא"כ תקיעת שופר שמאחר ונהגו ויתכן שנעשה כנדר, ומחוייבות בזה אחר שקיבלו ע"ע לשמוע, וא"כ בזה י"ל שקיבלו עלינו ערבות להוציא את החיוב שנהגו בו, וזהו לפי שיטת הרעק"א (בתשובה ז') דאף לדעת הרא"ש שלא קיבלנו ערבות על הנשים, אבל במצוות שאנו חייבים כמותן קיבלנו ערבות.

אמנם לפי"ד הדגמ"ר סימן רע"א לפי צד אחד שהסתפק שם שאנשים לא קיבלו כלל ערבות על הנשים גם במצוות שהנשים חייבות, כמו שהנשים לא קיבלו על הנשים, ולכן ר"ל באיש שהתפלל ערבית בליל שבת לא יוכל להוציא אשה בקידוש, דמאחר

והיא לא התפללה א"כ חייבת בקידוש מן התורה, והאיש שהתפלל חיובו מדרבנן, ואין כאן ערבות לפי"ד הרא"ש (והצד השני של הספק שהאשה לא היתה בכלל ערבות, אבל אנשים שהיו בכלל הערבות על האנשים א"כ הוא הדין שהיו על הנשים), ועכ"פ יקשה דאין יוציא איש את האשה בתקיעת שופר, הרי הוא יצא ואינו בר חיובא, וגם ליכא ערבות כלל על הנשים.

והיה מקום לומר הא דתוקע לאשה אע"פ שיצא, הטור הביא בזה מחלוקת, דבעל העיטור ס"ל דמאחר ויצא הו"ל כחילול יו"ט בזה שתוקע לאשה שאינה חייבת, והרא"ש כתב כהראב"ה שיכול לתקוע בשבילה ואין בזה איסור, דהוי כמו שמתעסקין בהם לקטן כדי שילמד, כל שכן לנשים דמכוונות למצוה ע"ש בב"י, וא"כ היה מקום לומר דה"נ דגם הנשים לא מקיימות מצוה בזה שהאיש תוקע, מאחר וליכא ערבות אלא שמתכוונות למצוה, וסגי בזה שחושבות למצוה, ואין במה שהאיש תוקע סרך איסור חילול יו"ט כמו דס"ל לבעל העיטור שיש איסור, וכל מה שנחלקו הראב"ה והרא"ש על הבעה"ע אי הוי איסור בכך, אבל אה"נ דגם לדעת הרא"ש היא לא מקיימת מצוה רק יש בזה כוונה למצוה.

אלא דהמהר"ל (בהלכות שופר עמוד רצ"ד) כתב דהאשה תברך לעצמה, ואם לא יכולה לברך יברך התוקע, והרמ"א נחלק עליו וס"ל שלעולם הוא לא מברך עבורה, עיי"ש בדרכי משה, וא"כ בע"כ שהתקיעה היא מצוה ממש ולכן מברכים ע"ז, דאל"כ היאך תברך על דבר שאינו מצוה אלא מחשבה למצוה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא לפי מ"ש הדגמ"ר להסתפק שיתכן דהאנשים לא קיבלו כלל ערבות על הנשים, אמאי האיש שיצא מוציא את האשה בתקיעת שופר, וצ"ע.

אבל גם אין לומר כמ"ש הגר"נ קופשיץ שבמעשה מצוה לא צריך ערבות, דמדברי הדגמ"ר יש הוכחה דלא ס"ל הכי, דהא בקידוש על היין יש מעשה מצוה של סיפור דברים בעלמא, ויש כאן חובת הוראה דרך ברכה, וא"כ החלק של סיפור דברים דהוי מן התורה האיש יכול להוציא את האשה, דהא לפי"ד הגר"נ קופשיץ לא צריך ערבות לכך, והחלק של ברכה בקידוש זה מדרבנן, וא"כ האיש גם חייב מדרבנן לברך על הכוס, וא"כ מה הסתפק הדגמ"ר אם האיש יכול לקדש לאשה מאחר ולא קיבלו עליהם ערבות ע"ש, ובע"כ דהדגמ"ר לא ס"ל הכי אלא שגם במעשה מצוה בעינן ערבות, ודלא כמ"ש הגר"נ קופשיץ, אבל עכ"פ יקשה ע"ד הדגמ"ר מתקיעת שופר לנשים, וצ"ע בזה.

הרב דוד מזרחי

בית הוראה אהבת שלום

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

בגליון ל"ט כתב ראש הישיבה בענין אמירת אשרי לאחר מנחה, ומסיק שאם עדיין יום יאמרנו או משום תשלומין, או משום להפסיק בין תפילה לתפילה במתפלל מנחה שתיים לתשלומין דשחרית, ולכאורה צ"ל דהאשרי הזה לפי הטעם דתשלומין הוא תשלומין להאשרי דפסדו"ז, דאי לאשרי בתרא דשחרית מה מהני לאומרו עכשיו, דאין לבקש על המזונות משום התעוררות הדינים לאחר מנחה, והרי כל הטעם דאומרים ג' פעמים אשרי ביום הוא כדי לבקש ב' פעמים על המזונות ופ"א לסדר שבחו של ה'; ולפ"ז אם לא החסיר תפילת שחרית רק שלא הספיק לומר אשרי קודם מנחה, אין טעם להשלימה אחרי מנחה, וכלשון הזהרה שהביא הרקנאטי בפרשת וירא "ואין אמר יתיר לאו בגין חובה איהו אלא בגין שבחא או תושבחן דזמירות דדוד מלכא", ולכן כתב המג"א דיכול לאומרו שלא אדעתא דחובה והיינו לאומרו ברצונו, דאם אומרו בגלל שכתוב בפוסקים לומר א"כ חוזר להקרא אדעתא דחובה.

עוד ראיתי לעורר מהו הזמן הנקבע כלאחר מנחה דיתעוררו הדינים, דאי תליא בכל גבירא לגופיה כפי הזמן שגמר להתפלל א"כ אמאי דנו באמירת אשרי בין שתי תפילות מנחה, הא ודאי הסבירא ותנת דכיון דעומד להתפלל שוב מנחה הווי עדיין עת רצון, ואין שום מניעה מלומר בשביל בקשת המזונות ששכח בשחרית. וחשבתי ד"ל דזה תלוי בציבור, דאם נוהגין בעיר זו להתפלל מנחה בשעה מוקדמת אין לומר אשרי לאחמ"כ, אבל אם יש עדיין מנינים עד השקיעה אזי ממשיך העת רצון כל הזמן, ומיירי כאן במקום שמתפללים מוקדם ועומד להתפלל תפילת התשלומין אחרי שגמרו הציבור מנחה, בזה דנו אם יאמר אשרי. ומה שהתעוררות הדינים תליא בכל מקום כפי מנהגו, יתבאר עפ"י דברי הגאון מלבי"ם בספרו ארצות החיים לענין חצות, דגם בעולמות העליונים יש זמנים שונים בכל עולם, ומכוונים כנגד העולם שלנו כפי השתנות היום והלילה בעולם שלנו, ועיי"ש. ולא באתי לפסוק הלכה דלא הגעתי למדה

זו, וגם איני מיודעי ח"ן, אבל תורה היא וללמוד אני צריך.

ד. כ. - ירושלים

לכבוד מערכת הגליון הנפלא "אליבא דהלכתא". הנה הדפסתי תשו' ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א במדור "שי"ח הלכה" [בעניני ברכות הראיה], בענין "תינוק שלא שכח תלמודו", האם מברכים עליו ברכת ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, וענה מרן שליט"א: "שלא היה מעולם כזה דבר".

ושאלנו שם בהגה"ה: שמרן הסטייפלר זצוק"ל בחיי עולם מביא סיפור כזה עם תינוק שידע בעל פה הרבה מאוד, וכתבנו "ששמא" שם הוא "גלגול", וכמש"כ מרן הסטייפלר שם, ומרן שליט"א מתכוין "שלא היה דבר זה מעולם" היינו שלא בתורת גלגול [רק שזוכר התורה שלמדו המלאך במעי אמו], ושוב הביא לי הרה"ג ר' יחיאל בנדיקט שליט"א [מירושלים עיה"ק] מכתב מהרה"ג ר' יצחק אוהב ציון שליט"א [השואל רבות למרן שליט"א], שכתוב שם ששאל שאלה זו למרן שליט"א, וענה לו מרן שליט"א חילוק זה, והוסיף מרן שליט"א שזהו "סיפור נכון", והוא זוכר את הסיפור, אבל זה היה "גלגול" וזהו דבר אחר, והוסיף מרן שליט"א שעל דבר כזה שקורה "בגלגול" (לפעמים) לא שייך לברך ברוך שחלק, עכ"ל.

ונראה מדברי מרן שליט"א [וכמו שביאר הרה"ג ר' יחיאל בנדיקט שליט"א], שברכת "ברוך שחלק" זהו על תורה שקנה כאן "בבריהא זו", ועל מה שלמד "במעי אמו" ולא שכח עוד ל"ש להסתפק שיברכו, מכיון שזהו קנין שקנה בבריהא הזו [ורק אין כזה מציאות שתינוק לא ישכח את התורה שלמדו המלאך], אבל מה שיש מציאות של "גלגול" שזוכר מה שלמד בגלגול קודם, א"כ הוא לא קנין בתורה של בריאה זו עכשיו, רק של עולמות קודמים מעולם הנשמות, ועל זה לא מברכים ברוך שחלק, והדברים נפלאים, ודו"ק.

הוספה קטנה [שכתב לי הרה"ג ר' יחיאל בנדיקט שליט"א], שמרן הסטייפלר זצ"ל כתב הסיפור על התינוק הנ"ל בשני נוסחאות בשני מהדורות, ונעתיק שניהם.

במהדורת תשי"ז כתב בזה"ל: ופה בארץ הקודש נתפרסם אשתקד בשנת תשט"ו בילד בן ד' שנים מעיר באר שבע שהיה יודע על פה בש"ס וראשונים ז"ל בכל מקום שנשאל אע"פ שלא למד עדיין מעולם, עכ"ל. ובשנת תשל"ב כתב בזה"ל: ופה בארץ הקודש נתפרסם בשנת תשט"ו בילד בן ד' שנים שהיה מגיד על פה בש"ס וראשונים ז"ל דברים שלא שמעתן אנו בגלגול זה כלל, עכ"ל. והשמיט במהדורא בתרא, א', שהיה מעיר באר שבע, ב', כתב שהיה אומר על פה ולא שענה על שאלות בכל מקום שנשאל, ג', במה שכתב במהדורא א' "שלא למד מעולם", תיקן במהדורא בתרא שלא שמע אנו בגלגול זה, ודו"ק.

אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

נידון בלשון ואילנות טובות בברכת האילנות שהוא לשון תרגום

בגליון ל"ח מרפסן איגרי בקושיא ט"ו הקשה הרה"ג רבי יהודה הלל על דברי הגר"א שאין מברכין בורא פרי האילן, משום שאילן הוא לשון תרגום, וברכה צריכין לומר בלשון הקודש, והקשה שם מברכת האילן ומעוד ברכות, יעו"ש. ויעו"ש בתירוץ בגליון ל"ט.

ובאמת כבר העיר בזה בספר שערי ברכות (להרה"ג רבי עופר שמאי הי"מ) על דברי הגמ' בדף ל"ה ע"א, ושם הביא לתרץ בשם הגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א שבלשון התורה הלשון "עץ" מופיע רק כבטוי לענף קטוע, כ"עצי העולה", "עצי המערכה", "עצי אפר", "חוטב עציך" וכו', ואילו כשהתורה רוצה לומר וללמד על אילן נטוע ה"ז לעולם בלשון יחיד, כגון "ואת כל העץ אשר בו פרי עץ", "כל עץ נחמד למראה", "מכל עץ הגן", "כל עץ מאכל" ועוד ועוד, וכן אלו שלוקחים שלשה הדסים ושתי ערבות בא בערבות לשון רבים ובהדס לשון יחיד - ענף עץ עבות. ועיי"ש שהאר"י רבות בביאור הענין, והביא עוד ראיות לזה, וחילק בין תורה לכתובים בענין זה, עיי"ש עוד. ומעתה לאחר שבברכת האילן רצו חז"ל להדגיש שיש צורות וסוגי אילנות שונים, ורצו להדגיש את הלשון רבים במטבע הברכות, לא נותר להם אלא להשתמש בלשון ארמי (ועיי"ש עוד שביאר החילוק לברכת עצי בשמים).

ומה ששינה התנא בלשון מעץ לאילן, ולא כתב על פירות העץ אומר בפה"ע, תירץ שם בשם הגרשז"א דהמשנה נכתבה לבאר הדין, ולכן נקטה לשון המדוברת אצל בנ"א, והם קראו לזה אילן (יעוין לפיהמ"ש להרמב"ם ריש פ"א מתרומות), משא"כ נוסח הברכה תוכן בדקדוק לשון ובה נקרא "עץ".

משה ישראלון - אלעד

לכבוד מערכת אליבא דהלכתא.

ברצוני להעיר במ"ש הגרש"ב ולדברג צ"ל בגליון ל"ט בענין מ"ש הביה"ל סימן רל"ג ד"ה עד צה"כ, שבדיעבד כשמתפלל אחר שקיעה כתב בספר סדר זמנים שיתפלל על תנאי, אם עדיין הוא יום יאח נחשב לתפילת המנחה, והתפילה שיתפלל לאחר צה"כ יאח לערבית, ואם עכשיו הוא לילה יהיה תפלה זו עולה לשם ערבית, והשניה שיתפלל אח"כ יהיה תשלומין למנחה.

והעיר בזה, דהא ניחא אם נאמר שביה"ש ספק כולו מהיום ספק כולו מהלילה, אבל אם נאמר כהצד שונאמר בגמ' שבת (ל"ד:) ספק מקצתו יום ומקצתו לילה, א"כ אף אם עכשיו זה יום אבל ישנו ספק שבאמצע התפילה יאח לילה, ואיך מתפלל מנחה גם בלילה, וה"ה אם יתפלל עכשיו לשם ערבית א"כ תפילת ערבית לא תהא כולה בלילה. ושאל בזה את דעת הגר"ח קניבסקי, וענה לו שגם החזו"א דעתו שלא לעשות תנאי, והיתה דעתו ז"ל מהטעם הנ"ל, ע"ש.

והנה אי משום הטעם הנ"ל לא אירא, דלו יהיה שבאמצע התפילה לילה א"כ יתכוין שכולה לתפילת ערבית, ואף שמתחיל ערבית לפני הלילה, הרי מרן פסק בסימן רל"ג ס"א שבשעת הדחק מתפללין ערבית מפלג המנחה, ויותר מזה פסק מרן בסימן רל"ה ס"א דאם משער שלא יהיה לו מנין בזמן תפילת ערבית והציבור מתפלל מפלג המנחה, יתפלל עמהם אף לפני זמנה, וא"כ כ"ש כאן שכבר עבר זמן מנחה הודאי, ויתכן שכולו לילה, בודאי שיכול להתפלל בתורת ערבית.

ובמ"ש שאם לא יגמור את תפילת המנחה בתוך זמנה אין לו להתחיל לכתחילה להתפלל, אם יתכן שבאמצע תפילתו יעבור הזמן, הנה בשו"ת דברי שלום ח"א (סימן ס"ג) כתב דהעיקר לדינא כמ"ש האשכול בשם רב האי גאון, ולכן יכול לכתחילה להתפלל מבעריי אפילו שיועד שלא יוכל לסיימה אלא לאחר זמנה, ואפילו נשתהה בזמנו מותר לו להתחיל להתפלל, וא"כ כ"ש כאן שיתכן שתפילת המנחה תהא כולה בזמנה, שיתחיל להתפלל, בפרט דאי לא יתפלל עכשיו מנחה א"כ יצטרך להתפלל פעמיים ערבית, והשניה תעלה לו תשלומין למנחה, ועדיף לעשות תנאי עכשיו ולא להכניס א"ע לתשלומין לכתחילה, וכן היה מורה אדמו"ר הגאון ר' שלום זצוק"ל בעל שו"ת הנ"ל, וכמ"ש המ"ב בביה"ל. ויתכן שלחזו"א היה טעם אחר ולא כמ"ש הגר"ח שליט"א, ועכ"פ אין לזוז מהסכמת המ"ב שהסכים למעשה לדברי הסדר זמנים, וכמ"ש בשו"ת הלכות.

הרב דוד מזרחי - בית הוראה "אהבת שלום"

לכבוד מערכת אליבא דהלכתא

שלום רב,

בענין תפילין דר"ת

רה"י הגר"מ הלל שליט"א כ' בגליון 38 שמי שאינו מניח תפילין של רש"י ור"ת יחד שלא יניחם, וישתקע הדבר. לאחר שקראתי דבריו שאלתי, מהו מקור הדברים הנ"ל, ואמר לי שמקורם בשלמי צבור, ואכן בתחילת דבריו הביא את דברי השו"ע שלפי השו"ע אם אינו יודע לכוין במקום להניח שניהם יחד, יניח אחד אחר השני. (במאמר מוסגר - ידוע שהגר"צ אבא שאול זצ"ל היה מודד לאנשים שבאים לשואלו, האם יש להם מספיק מקום להניח שני זוגות תפילין, כך מביא בשמו בספר שירת שלמה), אך לא ניחא ליה לש"צ בדברי השו"ע, וכ' שעפ"י סודן של דברים יש להקפיד ולהניחם יחד. ואף עפ"י פשטן של דברים יש להניחם יחד, כי אם לא יבוא לטעות ולומר שתפילין של רש"י לא מוציא אותם יד"ח אלא של ר"ת, ולא יניחו של רש"י כלל, לכן השיטה הנכונה להניחם יחד. מקורו של הש"צ מהגמ' בשבת יד. גבי י"ח דברים שגזרו שיתמא ג' לוגין מים שאובין, דבראשונה היו רוחצים אחר טבילה במים שאובין וגזרו עליהם טומאה, שלא יאמרו אין אלו מטהרין אלא אלו, וא"כ ה"ה הכא. ואני בעניי לא זכיתי להבין את ד"ק של הש"צ, וכי יכולים אנו לדמות מילתא למילתא ולגזור גזירות חדשות מדעתנו, הרי אחרי חתימת התלמוד לא גוזרים גזרות חדשות.

ועוד, הגמ' בשבת מדברת על מציאות שכולם טובלים, ואז יבואו לטעות שלא אלו מטהרים אלא אלו, אך כאן שאין כולם מניחים תפילין דר"ת כלשון הש"צ עצמו, ומפני שהם גדולים במעלתם אין רוב העולם יכולים לפעול אותה הפעולה בהנחתם, ולכן נמנעו מלהניחם, עכ"ל. א"כ מעולם לא השתקע הדבר ויסודו שר"ת במקום רש"י, אלא ידעו כולם שרש"י עיקר, ועוד הרי השו"ע עצמו בסימן ל"ד ס"א שמנהג העולם כרש"י, וכל תורת מרן מופצת לכל באי עולם, ואיך ישגו שר"ת הוא העיקר ולא רש"י, לכן קשו עלי

ד"ק של רה"י, כי מאחר ואין לו מקום מדוע יכניס עצמו בספק של קרקפתא דלא מנח תפילין, ואכן ראש ישיבת פורת יוסף הרה"ג משה צדקה לא מניחם יחד, עפ"י הוראת ומדידת הגר"צ אבא שאול זצ"ל.

בענין ברכת שהחיינו לנשים בנר יו"ט

האריך הרה"ג בגליון ל"ח שאף נשים שנהגו לברך ברכת שהחיינו ימשיכו במנהגם, ודעת החסד לאלפים שהיו שגגה נדחית. לענ"ד לא נחת הכ' להבהיר מהי דעת מר"ן מרא דאתרא, שהרי ללא צל של ספק דעת מרן שלא לברך, כי מרן כ' בסימן תקי"ד ס"א: המדליק נר של יו"ט צריך לברך להדליק נר של יו"ט, עכ"ל. ולא הזכיר מרן מאומה מברכת שהחיינו. ועוד הביא הכ' שדעת מרן החיד"א להמשיך במנהגם, אך יש לדייק מלשון החיד"א בסימן רס"ג שאין למחות בחוץ יד במברכות, כדבריו, אך משמע שאם נוכל למחות שלא בחוץ יד אכן נמחה, וזהו דבר ברור. ועוד ראה לדברי מספר שו"י ברכה לחיד"א בסימן ר' (יו"ד), שכ' יש מקום שנועד מהני נשי כי הכלה בטבילה ראשונה קודם החופה מברכת שהחיינו, וחקרו בדבר והנה אמת נכון שכך נהגו משנים קדמוניות, וידענו כי כמעט בכל תפוצות ישראל לא יש מנהג זה, וגם בעיר הלזו שנהגו לא נודע מי חכם הנהיג כך. וידוע שבאחרונים הסכימו לעיל סימן כ"ח, שלא יברכו שהחיינו על מצות כיסוי, ע"ש באורך. וכעת לא נמצא כ' מנהג זה בשום ספר, רק כיצא בה נשמע שנהגו הנשים לברך שהחיינו בהדלקת הנר ליו"ט, והרב יעב"ץ העלה דמנהג זה אין לו שורש וענף, ומ"מ אין למחות בחזקת יד, ע"ש. ואין ספר הנזכר בידי לעיל, וכן אני אומר במנהג זה דידוע שאין לברך וימחו בידן. עכ"ל. יוצא מדברי החיד"א: א. שלא כל מנהג שנוהגים ימשיכו במנהגם. ב. אחרי שדימה את ברכת שהחיינו בטבילה להדלקת הנר ביו"ט, וכמו שיש למחות (שלא בחוץ יד) במעשה הטבילה ה"ה למדלקת נר ביו"ט.

ולכאורה יש להעיר גם על דברי הבא"ח שמנהג בגדד לברך שהחיינו, שהרי בספר גדולת אלישע בסימן רס"ג הביא את דברי החיד"א, ולא כ' שמנהג בגדד שהנשים תברכנה, ואם כדבריו שיש למחות אך לא בחוץ יד, ואין מנהג ברור בבגדד, אז גם יוצאי בגדד יכולים לבטל מנהגם. וע"ע למהר"י פלאגי בספר יפה ללב ח"ג שמעלה שכן עיקר. ומה שהביא ראה מהגר"צ אבא שאול זצ"ל שיכולות להמשיך במנהגם, אף שבתשובה כ' כן, אך יש לעיין בביאורים שכ: ומ"מ אף שהנהוגות לברך ברכת שהחיינו רשאיות להמשיך במנהגן, מ"מ לכתחילה כדי לצאת מכל ספק, **ראוי** שלא לברך ברכת שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, אלא להמתין לברכת שהחיינו שאומרים בשעת הקידוש, עכ"ל. וזהו כדבריו בס"ד.

ומה שכ' שיכולות לענות אמן ללא שום פקפוק, שהרי נגזרות אחר המברך, ובפרט עפ"י הזהר, דברי האחרונים שהביא טעונים ביאור, וכי מכיון שלמברך א"י הפסק והשומעים נגרים לכל דבר, ורק בדברים ששייכים בהם הם נגרים, ואין ראייה מסוכה שיכולות לענות אמן ששייכת במצוה, אף לדין שאין מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, והפוסקים לא דיברו בזאת כי לא היתה צאצא מציאות שאשה תשב מחוץ לסוכה או תחת קורת גג. ולכן גם לא דיברו הפוסקים לענין ברכת שהחיינו, או משום שהיה ברור להם שלא יענו, או משום שסוברים שאין לנשים לברך שהחיינו בשעת ההדלקה, לכן אין נדון לגבי האמן, ורצונו לומר שאף עפ"י הזהר הדבר ברור שלא תענה ולא תחוש לאיסור שלא עונים אמן, שהרי כל מה שדיבר הזהר על אפשרות לענות ולא ענה, אך כאן שיש ספק בעצם העניה (ואולי תאמר בהרהור, כמו עצתו של הגר"ח לגבי ספק בברכה שיהרהר בלבד) לא תענה. לסיכום דבריו יוצא, שמי שמברכת אין למחות בחוץ יד, אך למחות בנחת ודאי יש למחות, ולגבי האמן אם בכל אופן בירכה לא תענה.

בענין פסיקת הלכה כהאר"י בדבר שלא כתבו

כ' הרה"ג לגבי תפילת ערבית שעדיף להתפלל יחיד ויקרא ק"ש ויסמוך גאולה לתפילה כדברי המקובלים, אע"פ שאין הדבר מפורש בדברי האר"י ז"ל, וכ' שכן פסקו כה"ח והגר"צ אבא שאול ח"ב פט"ו סעיף י. אך נוראות נפלאות שכן כ' בשם הגר"צ זצ"ל, שהרי כל פסיקת הגר"צ משום מיגדר מילתא שלא ירגיל עצמו בדבר, שהרי ידועה ומפורסמת שיטת הגר"צ אבא שאול ז"ל בנידון, שכל מה שלא מפורש בהדיא בהאר"י לא פוסקים כמותו, ע"י במבוא ענף ה' שכ: אולם נראה דהיינו דווקא בדבר המפורש בדברי האר"י ז"ל, אבל דבר הנרמז או המובן מדבריו אין לקבוע הדברים כודאי, כיון שיש מקום לפרש את דבריו באופן אחר, ואפילו אם אנחנו לא יכולים לפרש

אולי יבוא אחר ויפרש, ויש לילך אחר דברים מעין אלו כפי מה שאנו נוהגים בדברי מרן, דאולינן בחר דבריו כאילו הם שיטת רוב הפוסקים, ויש לפסוק כדברי וכו', עכ"ל. ולמרות שהבא"ח חולק עליו, ולמרות שאומרים שאמר עליו שהוא אחרון הפוסקים, בכל אופן חולק עליו (כמו בהרבה הלכות ואין כאן המקום להאריך) ביסוד זה, ופוסק שאם לא אמר רצה בסעודה שלישית לא יחזור ויברך. אך יש לדעת שלא רק מורנו הגר"צ זצ"ל ס"ל הכי, אלא אפילו חסידי בית אל יכב"ץ, כפי שמובא באו"ח סימן ח' אות ג' בכה"ח וז"ל: אמנם חסידי בית-אל יכב"ץ ההולכים עם דברי האר"י ז"ל נוהגים כמ"ש השלמי צבור, משום שאין דבר זה מפורש בהדיא בדברי האר"י ז"ל, כיעו"ש בשער הכוונות דרושי הציצית. ואנא עבדא עשיתי סמך לדבריהם בתשובת באר מים חיים, יעו"ש, עכ"ל. א"כ כנגד הבא"ח וסיעתו יש ענקים אחרים בקבלה שלא סוברים כמותו, ואם הדבר לא מוכרע הלכתית איך יכניס אדם ראשו במחלוקת פשט וקבלה כגון שכח רצה בסעודה ג', זמן ברכות השחר וכו'.

גם מה שכ' בפשיטות שבכל דבר פוסקים כרש"ש, גם זה נתון להערה, שהרי בברכות חנוכה לא נהגו כרש"ש בזה, ואף הבא"ח לא העיר כלום בדבר, ועוד לגבי אבל בימי אבלותו (רח"ל) דעת הרש"ש שגם צריך להניח ר"ת, ולמרות שהאחר החיד"א פסק שוא"ת עדיף. וקצת יש להעיר לכאורה על דברי הגר"ח שכ' בפרשת ויקרא ס"ח שנה ב': אחר שהתפלל מוסף לא יחזור להניח תפילין בו ביום כדי ללמוד תורה בתפילין, מפני כי הרשימו נשאר כל היום, אך במנחה יניח תפילין. כן כ' רבינו הרש"ש בנהר שלום. והגם דבריו החיד"א כ' להניח תפילין אחר מוסף, לא ראה דברי רבינו הרש"ש ז"ל, עכ"ל. אך יש לומר שכמו שלגבי אבלות לא פסק כהרש"ש, מי יימר לגר"ח זצ"ל שלא ראהו, כמו שהוכחנו שגם שראהו לענין תפילין ר"ת באבל לא פסק כמותו, מהיכי תיתי לומר שאכן היה פוסק כמותו.

לכן לאור דבריו בזה יש לנהוג בזה כאשר אדם הגיע למצב של סב"ל וכדו', או שהפשט סותר לקבלה, יש לכאורה להעדיף את הפשט ולא להכניס ראשו בין ההרים הגדולים, כי גם מי שאומר דלא אמרין סב"ל נגד האר"י ז"ל כ"ז רק בודאי, אך כאשר יש ספק בדעת האר"י ז"ל מי יימר שלא נעשה סב"ל בענין. וה' יאיר עינינו בתורתו, אכ"ר.

אליהו כהן - בני ברק

אם מותר לשמש ביום כשיצא לדרך

ע"ד השאלה במי שיוצא לדרך דקי"ל דחייב לפקוד את אשתו, אם יוצא לדרך ביום ולא שימש בלילה שלפני זה האם מותר לו לשמש ביום. תשובה: הנה זה פשוט דאם יוצא לדרך ביום חייב לפקוד את אשתו בלילה שלפני זה, אולם אם לא עשה כן נראה דצריך לפקדה ביום, ואסביר טעמי ונימוקי, דהנה הא דמחוייב לפקוד את אשתו חזינן בגמ' יבמות ס"ב ע"ב דילפינן לה מקרא ופקדת נוך ולא תחטא, ולרש"י וכמה ראשונים היינו בתשמיש, וכן פסק בשו"ע יו"ד סימן קפ"ד סעיף י', ובגמ' שם דאפילו סמוך לוסתה מחוייב לפקדה, ומבואר דזה דומה לאיסור דסמוך לוסתה דזה ג"כ אסור מעיקר הדין לשמש סמוך לוסתה, ואעפ"כ התירו חז"ל משום חיובא דיוצא לדרך, ומכ"ש לשי' הראשונים דסמוך לוסתה איסור תורה הוא, עיין פ"ת סימן קפ"ד.

ולפי"ז י"ל דא"כ מכ"ש דאיסור תשמיש ביום דאיסורו רק כדאמרין בגמ' נדה י"ז ע"א ישראל קדושים הם ואין משמשינן מטותיהן ביום, ומובא בטושו"ע או"ח סימן ר"מ סעי' י"א. אולם עיין ברמב"ם פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה י' שכתב: וכן אסור לישראל לשמש מטתו ביום, שעזות פנים היא לו. ובחכמת בצלאל נדה י"ז ע"א תמה במה דאמרין בגמ' ישראל קדושים הם ואין משמשינן מטותיהן ביום, דתמה דקורא לזה קדוש על שאינו עושה דבר האיסור, ואטו העובר ע"ז מי לא נקרא רשע, והא לעיל י"ב ע"א אמר רבא מאן דלא מקיים דברי חכמים לא מבעיא צנוע הוא דלא מיקרי אפילו רשע נמי מיקרי, ות"י ד"ל דלזה אמר רבא דאם היה בית אפל או ת"ח מותר מדינא, וא"כ שפיר אמר ר"ה דבכה"ג אע"ג דמדינא שרי אפילו הכי ישראל קדושים ואין עושין כן. אמנם בשבת דף פ"ו מ"יית הש"ס הא דישאל קדושים וכו', ופירש"י ותוס' שם טעמא מדכתוב בזה צרכיו יומת, וא"כ משמע דסברי רש"י ותוס' דמדינא אסור לר"ה לשמש מטתו ביום, והא וודאי קשיא וכי לזה יקרא ר"ה קדושים מאן דלא עבר אקרא דבזה צרכיו יומת, וי"ל קצת לפמש"כ במהרש"א בח"א ישראל קדושים הם ואין משמשינן מטותיהן ביום, דמידי דצניעות הוא גדר ערוה, וכמאמרם כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא גדר קדושה.

ונסתפקתי אם גם בבא מן הדרך דלשי' הרשב"א נדה ט"ו ע"א בשם יש מפרשים דגם בבא מן הדרך יש להקל כמו יוצא לדרך, ובזוה"ק פרשת בראשית דף נ' [הובא בדע"ת יו"ד סי' קפ"ד סעיף י'] עה"פ ותרא האשה כי טוב העץ וכו', דמבואר דהבא מן הדרך עליו נאמר ופקדת נוך וכו' ע"ש, ולפי"ז אפשר דה"נ יש להתיר תשמיש ביום כשלא שימש בלילה בבא מן הדרך.

אולם עיין בדע"ת שם דמדברי שאר פוסקים לא נראה כהרשב"א, ועיין באר היטב סימן ר"מ ס"ק י"ט בשם חוות יאיר סי' קפ"ד בענין וילון סביב לספרים שהתיר בשעה"ד בשעת עונה וליל טבילה ויצאה לדרך או בא מן הדרך, ועיין דרך פקודיך מצוה א' שהביא דברי החות יאיר הנ"ל בפשיטות דגם הבא מן הדרך דינו כיוצא לדרך, ולענ"ד צ"ע בזה. ועיין בדה"ב להרא"ה שער ב' דף ק"ה ע"ב מפורש דוקא יוצא ולא בא מן הדרך, ע"ש. ועיין סידור ר"י עמדין שכתב בפשיטות דאף בבא מן הדרך הוי עונה מן התורה, ועיין שעת"ס תקנ"ח ס"ק י"א בשם כנה"ג דאסור לשמש מטתו בליל עשירי באב, אבל בליל טבילה או יציאה לדרך או בא מן הדרך מותר.

ונראה דלדעת הפוסקים דס"ל דאיכא חיובא גם כשהאשה יוצאת לדרך, עיין דרכ"ת סימן קצ"ה ס"ק י"א דה"נ שרי לשמש ביום לפי כל הנ"ל. אולם עיין בשו"ת חת"ס יו"ד סימן קס"ב ד"ה הנה משטית דלא ס"ל כן, דלא מצינו שהבעל משתוקק לאשתו בשעה שהיא יוצאה לדרך, וא"כ ממילא כיון שאין זמן טבילה ממש רק עונה הסמוכה אין לשיעבודה אלא מקומה ושעתה ולא בעונה הסמוכה, ע"ש.

לשמש מטתו בבית אפל

בשו"ע סי' ר"מ סעי' י"א אסור לשמש מטתו ביום אלא אם כן בבית אפל, וברמ"א ות"ח מאפיל בטליתו ושרי, ובמג"א הביא דהרמב"ם לא התיר אלא לצורך גדול [עיין ברמב"ם שכתב כן בת"ח, מ"מ מסתמא בבית אפל נמי דינא הכי (אף שלא הזכירו הרמב"ם מטעם שכתב המ"מ שם)], אמנם כתב המג"א דמסוגיא דכתובות ס"ו ע"ב מוכרח דאפילו לכתחילה מותר בבית אפל, ע"ש.

והנה בגמ' נדה דף י"ב ע"ב מקשה על הא דתנן במתניתין פעמים היא צריכה להיות בודקת שחרית ובין הערביים, אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא לטהרות אבל לבעלה מותרת, פשיטא שחרית תנן, וברש"י פשיטא דטהרות היא דהא אין משמשין מטה ביום.

ובחת"ס כתב ואע"ג דלת"ח מותר במאפיל טליתו ולשאר אדם בבית אפל, מ"מ כיון דמותר רק בשעת הדחק ולא שכיחא לא תקנו ע"ז בדיקה, ע"ש, וצ"ע למש"כ המג"א דבת"ח אפי' בבית אפל מותר לכתחילה.

וי"ל באופן אחר, דהנה לקמן בגמ' ט"ז ע"ב אמר רבי יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום, מאי קרא שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הרה גבר, לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון, ריש לקיש אמר בזה צרכיו ימות, וברש"י תשמיש כמו (משלי ל') דרך גבר בעלמה, והמשמש מטתו ביום בא לידי בזיון שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. ובמהרש"א שם בתירוצ' השני כתב נפ"מ בין הדרשות במשמש מטתו בבית אפל ביום, דלרבי יוחנן אסור דלילה ניתן להריון ולא יום, ולרש"י לקיש הטעם שמא יראה דבר מגונה, וזה לא שייך בבית אפל [וכן י"ל נפ"מ בתלמיד חכם במאפיל בטליתו תלוי בין ר' יוחנן וריש לקיש, וכ"כ בעיני יעקב ע"ש, ולפי"ז י"ל מכיון דר' יוחנן וריש לקיש קי"ל כר' יוחנן, לכן בכל גוונא אסור, ושפיר מקשה בגמ' פשיטא שחרית תנן [ועיין בחידושי הלכות דף י"ז ע"א להסד"ט מה שמקשה על המהרש"א, ומה שמתרץ בנימוקי הגר"י]].

עוד יש להעיר מגמ' כתובות דף ה' ע"א איבעיא להו תולה נשאת ברביעי ונבעלת ברביעי, ולא חיישינן לאיקרוי דעתא, וברמב"ן ורשב"א וריטב"א שם כתבו דאעפ"י דזמן תשמיש בלילה דוקא, מ"מ מותר לשמש ביום בבית אפל ע"ש, ומבואר דהוא לכתחילה. וי"ל ע"ב באשה שאין לה וסת ושימשה ביום וראתה דם אם צריכים כפרה, כיון דרק בשעת הדחק מותר לשמש ביום בבית אפל, ועיין בשו"ת דברי יציב יו"ד סימן ע' סק"ה דאם ראתה ביום דאסורה רק מנץ החמה, מ"מ אם שימשה מעלות השחר וראתה דם צריכים כפרה ע"ש, ובפתחא זוטא סימן קפ"ה, וצ"ע בנ"ד.

הרב ישראל שוורץ - רב דומ"ץ פעה"ק ירושלים ומראשי ישיבת סוכטשוב

א. מה שכתבתי בענין ברכת הגומל לאחר הרבה זמן, שבערך השלחן כ' דלאחר הרבה זמן כבר לא לברך [ויש שכתבו השיעור שנה], שו"ר בחוט שני הלכות

יו"ט בקובץ ענינים בסוף הספר עמ' של"ב שג"כ סובר כן וז"ל: מ"מ מסתברא דיש גבול וקצבה לזה, דיסוד ברכת הודאה שהוא הודאה על נס שאירע לו צריך שיהא כשעדיין יש לו הרגשה של הצלה מן הסכנה, ואם עבר זמן מרובה שאינו מרגיש אז את הרגשת ההצלה מן הסכנה אין לו לברך אז ברכת הגומל. עכ"ד.

ב. בגליון הקודם כתבתי בענין תפילת ערבית רשות, ויש להוסיף שבאחרות רבינו הביא מהחזו"א דבתפלת ערבית אין לצרף למי שהתפלל כבר למנין, משום דאין הזכרת הש"ץ, וע"ש באות ק"ס [ח"א] מה שביאר בזה.

ג. מ"ש ידידי הרב משה אהרן ארלנגר שליט"א דמי ששומע ציבור שמתפללים מנחה אחר השקיעה האם יענה אמן, והביא מהגרשז"א זצ"ל להתיר, יש לציין שבגליון על סי' רט"ו הבאתי משר"ת אפרקסתא דעניא ג"כ להתיר, וכן מהגר"ש דבליצקי שליט"א בזה השולחן.

ד. בענין תשמיש המטה בליל ר"ה שחל בשבת, יעויין מה שכתב הגר"ש דבליצקי שליט"א בסוכתה לראשי, אך כמדומה שלא נוהגים כן.

בענין קינוח הש"ז שעליו

בגליון האחרון כתבתי בענין אשר יצר לאחר המפיל, ובתוך הדברים הבאתי את המ"ב בסי' רל"ט סק"ה שכ' ואם צריך לשמש מטתו "ירחץ" עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואח"כ יקרא, ולפחות יאמר ברכת המפיל ושמע אחר התשמיש, וכתבתי על המלה "ירחץ" דלכאור זה לאו דוקא, דממ"נ אם זה לח סגי לקנח וכמבואר בהלכות יו"כ, ואם זה יבש א"צ להוריד, אך לאחר שכתבתי את ההערה הנ"ל ראיתי שיש בזה דין ודברים.

בשכבת זרע יבשה - הנה בשו"ע הגר"ז סי' ע"ו כ' ואפי' בשכבת זרע שעל בשרו נכון להחמיר בה כמו בצואה, אע"פ שהיא מכוסה בבגדו, אע"פ שמעיקר הדין אינה כצואה כלל, ומ"מ א"צ לרחוץ במים אא"כ היא יבשה כבר, אבל אם עדין היא לחה מקנחה במפה ודיו, מבואר שס"ל דלהלכה מעיקר הדין אינה כצואה כלל בכ"ג, אבל מ"מ נכון להחמיר, ולהחמיר זה בין בלחה בין ביבשה. אך בא"א בוטשאטש כתב: אודות מ"ש במג"א ז"ל בשם ס"ח בש"ז על בגדו ג"כ להחמיר, פשיטא שהוא רק מדת חסידות ונקיזת יתרתא, וכמ"ש המג"א ז"ל שם, ועכ"פ גם לפי דעת הס"ח אין קפידא על זה רק בעודנו לח וממשי, **משא"כ כשנתייבש על בשרו ככה"ג אין חשש** עוד לכר"ע כיון שכבר אין בו ממשות ואין בו שום ריח, ולא גרע מצואה שהיא רק בגד למלולי זיעה שכ' שם להקל גם על בשרו ועל אצבעותיו שלפניו, ומכל שכן בזה, ועיקר המכוון רק בעודנו לח, משא"כ ביבש אין שום קפידא לכר"ע, עכ"ל.

וכן בספר **דעת נוטה למרן הגר"ח שליט"א** עמ' רכ"ב נשאל דבמ"ב סי' ע"ו סקט"ו הביא מחלוק' אם ש"ז דינה כצואה, וכ' שבס"ח מוכח שאפי' על בגדיו ומכוסה צריך לרחצו וכו', וי"ל"ע האם כל דינים אלו אמורים גם בש"ז יבשה שאין בה טופח ע"מ להטפית. תשובה: **רק בלחה**. ובמקורות וביאורים כ' דהעירו דמקור דברי הרמ"א דש"ז כצואה הוא ממנה"ל ה' יוה"כ, ושם כתב ואם יבש יגרנו, משמע שגם ביבש חשיב כצואה, ומרן הגר"ח ק"ש שליט"א אמר ע"ז דדברי מהר"ל שכ' יבשה מיירי דאינו יבש ממש. וא"כ עולה שביבש בא"א כ' מפורש להתיר לכתחילה, וכן דעת מרן הגר"ח ק"ש שליט"א, ובשו"ע הגר"ז מבואר דנכון להחמיר גם ביבש.

ובמ"ב סוף סי' ר"מ הביא את הס"ח שאסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה כשעדיין ש"ז עליו, רק ישטוף מים על מקומות שטינף עצמו [וגם בזה לא כ' האם ביבש או לח, ויתכן שהמ"ב בסי' רל"ט שכ' לרחוץ לקח את זה מכאן].

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

לכבוד מערכת הקובץ היקר "אליבא דהלכתא", הנני בזה בכמה הערות על נידונים שנידונו בגליון שעבר.

ברכת בורא מאורי האש - לאחר ההסתכלות על צפורניו ולא מקודם לכן

ראשית, הנני מוכרח לציין תיקון לט"ס במה שהבאתי בגליון שעבר עמ' ע"ט בענין ברכת בורא מאורי האש בשם הגרי"ז, אם לברך ולאחמ"כ להביט בציפורניו. ע"כ. וכך הוא הנוסח הנכון: בענין ברכת בורא מאורי האש ינגד המברכים קודם ולאחמ"כ מביטים באצבעות נגד האור, ורבינו הגרי"ז זצ"ל אמר שזה טעות, כיון שאין זו "ברכת הנהנין" אלא "ברכת הראיה" על האור שנהנים ממנו, ולכן יש להביט ורק לאחמ"כ לברך. (כן הובא בס' עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' ס"ז, והובא שם מס' ארחות רבינו

שכן נהג הקה"י, ושכן שמע מהגרי"ז בשם הראשונים שצריך להסתכל לפני הברכה, דאין מברכים עד שיאותרו לאורו, עיי"ש). ע"כ. ובעצם הענין, שלח לי מר אחי הג"ר יוסף משדי שליט"א (מח"ס "יוסף תואר" וראש כולל אמרי בינה ומו"ץ בבי"ד חניכי הישיבות), תכריך כתבים בענין זה בארוכה, ותוה"ד דאכן כן יש לנהוג לדינא. אך מ"מ ישנם שיטות פכו"ד ס"ל דמברכין קודם הראיה. והוסיף בזה מ"א שליט"א דכדי לצאת ידי כל השיטות ראוי להתבונן באור גם לאחר הברכה (עוד הוסיף לי בזה דיש להסתפק אם נהנה מהאור לאחר הברכה, ואולם בדיעבד יש לחוש לאותם דס"ל דכן יש לנהוג). ע"כ.

בענין סעודה שלישית בביה"ש

בעמ' י"ח הובא הנידון בענין סעודה שלישית, על מה סמכו העולם שמאחרים לאכול סעודה שלישית עד סמוך לשקיעה"ח. ע"כ. הנה יש לי לציין בזה מס' עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' ס"ז, שדעת הגרי"ז זצ"ל ש"מותר לכתחילה" לאכול בביה"ש אף מי שאכל סעודה שלישית, והטעם הוא כיון שכל האיסור לאכול הוא רק מכיון שאסור לאכול לפני הבדלה, ואולם כל זמן שאי אפשר לעשות הבדלה, והיינו כל זמן ביה"ש, על כן מותר לכתחילה לאכול, יעוי"ש.

בדברי הבי"ד סימן קצ"ו דיבין השמשות דרבינו תם הוא יום גמור

במה שדנו בענין זמן ביה"ש וכו', לא אמנע מלציין תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א שהשיב לי על דברי הבי"ד התמוהים דלהלן, הנה בטור יו"ד סימן קצ"ו כתב וז"ל: ומלשון א"א הרא"ש ז"ל יראה שצריכה שתפסק בטהרה בין השמשות, שכתב וזה לשונו: ואחר שיפסק הדם תבדוק עצמה יפה יפה, ובדיקה זו תהיה בין השמשות וכו'. עכ"ל. ובבית יוסף שם כתב וז"ל: ובין השמשות דקאמר ודאי דלאו דוקא, דהא בין השמשות ספק מן היום ספק מן הלילה הוא, ואם לא בדקה קודם לכן אין ראוי שתעלה לה, דכיון דמספקא לן שמא מן הלילה הוא נמצא שיום שפוסקת בו סופרתו למנין ז', ועוד וכו'. הילכך בין השמשות דקאמר הרא"ש היינו "בין השמשות דרבינו תם שעדיין הוא יום גמור" וכו'. וכבר תמהו רבים דתימה לומר דביה"ש דר"ת - לדידן דקיי"ל כהגאונים - דהוא יום גמור. וע"ז השיב וז"ל: **אולי כונתו ביה"ש ידיון לר"ת שמתחיל מאוחר ולדידי מעיקרא יום הוא**. עכ"ל. [א"ה]. ע"ע בטהרת הבית ח"ב עמ' רנ"ז שכתב להגיה במקום 'ביה"ש דר"ת', צ"ל 'ביה"ש דרבי אליעזר ממיץ, עיי"ש].

אם צריך לברך ברכה"ת לפני ק"ש

בעמ' מ"ה דן הר"ר ש. י. בן שמעון בטור"ט בגדרי קריאת שמע, ובתוה"ד הביא לדון אם מקיימים מצות תלמוד תורה בק"ש, ואם צריך לברך ברכה"ת מקודם. ואכן, דנו בזה הפוסקים בארוכה במי שרואה שעובר זמן ק"ש ואין בידו שהות לברך ברכה"ת, אם מותר לו לקרות ק"ש בלי ברכה"ת. והנה במנחות צ"ט ע"ב איתא דיוצא יד"ח ת"ת אף בפרק אחד שחרית וערבית, ואפי' בק"ש שחרית וערבית. ובנדרים ח' ע"א איתא: ואמר רב גידל אמר רב, האומר אשכים ואשנה פרק זה, אשנה מסכתא זו, נדר גדול נדר לאלהי ישראל. והלא מושבע ועומד הוא, ואין שבועה חלה על שבועה וכו', הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה בקרית שמע שחרית וערבית משום הכי חייל שבועה עליה. וכ"פ הרמ"א יו"ד סי' רמ"ו ס"א ד"בטענת הדחק אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש ופמ"ק (ישעיהו נט, כא) קרינן ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב). וע"ע בערוך השולחן שם ס"ז ובשו"ע הרב הל' ת"ת פ"ג ס"ד. ועי' היטב בברכי יוסף יו"ד שם. ע"כ. ומוכח דק"ש חשיב ד"ת, ולכאור יסיה אסור לו לקרוא קודם ברכה"ת.

אמנם זה גופא דיוצא בק"ש יד"ח חובת ת"ת קצת יל"ע, שהרי ידוע דעת החזו"א דמה"ט חשיב מקרא מגילה ביטול תורה לעומת לימוד תורה בפועל, דקתני 'מבטלין ת"ת למקרא מגילה', כיון דכשמכוין לשם מצות מגילה אין לו ענין תלמוד תורה, דשם אחר הוא. והקדמנו ליישב כן בחכמת שלמה או"ח סי' תרפ"ז, הובא בס' משמרת חיים ח"ב עמ' פ"ד. ועיי"ש במשמ"ח מש"כ בביאור דבריו, דת"ת הוא לימוד וידיעה, ומקרא מגילה הוא ענין של הודאה ושבח, וכדאיתא במגילה י"ד קריאתה ג"כ, והלא, והם ענינים סותרים, ולכן שפיר אי מכוין למקרא מגילה היינו לשבח והודאה, אין כאן ענין דת"ת. ע"כ. וכיסוד החזו"א והחכמת שלמה מבואר כבר באו"ש בהל' ת"ת וז"ל: "הכי נמי הכוונה בה לצאת ידי חובת קריאת שמע, מגרע כח

התלמוד תורה בה" (ויעוי"ש עוד דאף למ"ד מצוות אין צריך כוונה, מכל מקום צריך שיהיה ידוע בעת קריאתו שמע שזהו דברי תורה, ויוצא בה ידי חובת לימודה). ע"כ. וכ"מ ד"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' נ' בדבר אם מותר לקרות המגילה קודם ברכת התורה, כגון כשבא לביה"כ" ושמע שהציבור מתחילין לקרות המגילה אם רשאי לצאת בו, והעלה דכיון דמצוה דאורייתא צריך כוונה (או"ח סי' ס' ס"ד ומג"א ס"ק ג' שם), א"כ "כשמכוין לקריאת מגילה אינו מקיים מצות ת"ת". וציין שמצא כן להגרש"ק בחכמת שלמה או"ח סי' תרפ"ז סוף סעיף ב', ובספר החיים סי' תרפ"ג. וכיון שכוונה אחת אינו עולה לשני דברים א"צ ברכת התורה, עיי"ש. ע"כ. וא"כ כשמכוין למצות ק"ש הרי אין לו שום שייכות למצות ת"ת, והיאך עולה לו לקיים מצות ת"ת. שו"ר להל"כ שהביא באות ג' את דברי החכמת שלמה הנ"ל, והוסיף בזה מהגר"י ענגיל כיעוי"ש.

וכבר עמדו בזה ותירצו בכמה אופנים, חדא, אף אי לא נחשב שמקיים מצות ת"ת, מ"מ סו"ס אין פיו ריק מדברי תורה, דלחצילו מאיסורא דלא ימוש וכו' והגית וכו' לא בעי תלמוד תורה אלא די בדברי תורה, וכמש"כ השטמ"ק בברכות ד' ע"ב דאפי' פסוקי דזמרה סגי להא, וז"ל: כגון אנו שקורין אשרי ובשחרית איזהו מקומך, ומשום דאמרין במנחות אפילו לא שנה אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים לא ימוש, משום הכי תקנו רבנן פסוקי דזמרה ואיזהו מקומן ור' ישמעאל קודם תפלה. ובמשנה ברורה סי' ק"ע ס"ק א' כ' וז"ל: ומצוה על כל אדם לתלמוד תורה על שלחנו, שכל שלחן שלא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים, וכתב בשו"ת דילמוד משנה או הלכה או אגדה או ספרי מוסר, ואינו יוצא במה שמברך בהמ"ז, ועכ"פ יאמר איזה מזמור, וטוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור ה' רועי לא אחסר, דהוא ד"ת ותפלה על מזונותיו. עכ"ל. והיינו אף שאומרו לתפילה, מכלל ד"ת לא נפיק, עי' ס' תורתנו יהגה מילואים סי' כ"ו ותת"נ. והוא כעין דברי הרב הה"כ הנ"ל בסוף עמ' מ"א. דאף שאין כאן דין ת"ת, מ"מ מציאות של ד"ת איכא.

עוד תירצו דאה"נ כל זה הוא כשמכוין רק לשם מצות ק"ש, אך אם יכוין בפירוש שרוצה לקיים תרומה, גם מצות ת"ת וגם מצות ק"ש [וה"ה גבי מקרא מגילה], הרי דלכאור יוצא ידי שניהן, ע"כ ראיתי. והאמת שכן מבואר בפוסקים, בשו"ת חקרי לב או"ח ס"ט (דף ט' רע"ג) הקשה ממנחות צ"ט הנ"ל דמבואר שאפי' קרא ק"ש שחרית וערבית סגי, דהנה הבי"ד בסי' מ"ז הקשה: וא"ת למה לו להירושלמי לומר שצריך שילמוד מיד, והרי לעולם הוא לומד מיד, שהרי הוא קורא ק"ש לאחריו. וי"ל דמשכחת לה שאומר אהבה רבה אחר ק"ש וכו', אי נמי י"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה, שדברי תחנונים ותפלה לחוד, ודברי תורה לחוד, וק"ש כדברי תפלה הויא". ע"כ. וא"כ לשיטתו איך יוצא ידי חובת לימוד תורה בק"ש, עיי"ש. והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' ס"ו) כתב ע"ד דלק"מ, דמה שאמרו במנחות צ"ט ע"ב היינו במכוין לצאת י"ח תלמוד תורה בק"ש, ואם כיון לזה אה"נ שיוצא י"ח בק"ש, שתורה שלימה היא. ע"כ. והיינו דהכל תלוי בכונתו.

עוד ראיתי בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ק"ט שביאר, דשאני הכא גבי ק"ש דיוצא בה יד"ח ת"ת, "כיון דשניהם כחדא מצוה נינהו דתכלית מצות ק"ש הוא בשביל ושננתם, ותכלית לימוד התורה בשביל יחוד השי"ת". ע"כ. (ושם דן אי אפשר לדון כן גם לגבי שאר דברים אי עולה לתרומה, עיי"ש). [וע"ע לו בשו"ת מהרש"ם ח"ו סימן ז' ד"ה ומה שחקר, בענין אם יוכל לצאת בסעודת יו"ט לסעודת סיום, אם יש בו חשש אין עושים מצוות חבילות חבילות, שכ' דבלא"ה אין חשש כיון שהוא רק מתכוין במעשה א' לקיים ב' מצוות, ו"כמו דבק"ש קיים מצות והגית בו שהם ב' מצוות יחד].

וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סימן ח' שעמד בזה, וכתב דהכוונה על דעת לימוד תורה מגרע לצאת ידי חובת ק"ש, לפמ"ש הר"ן דעדיף טפי כשאנו מכוין למצוה כלל ממכוין למצוה אחרת, כדאמרין בזבחים בת מינה מחריב בה, דלאו בת מינה לא מחריב בה, יע"ש. והביא שכ"כ בשו"ת ברכת אברהם (להגאון בעל צלותא דאברהם ז"ל) סי' ד' ד"ה נחזור. ובהמשך דבריו כתב ע"ז, דאע"ג דאם מכוין בקריאת שמע מצות לימוד, אינו יוצא ידי חובת קריאת שמע משום דבת מינה מחריב בה, מכל מקום במתכוין למצות קריאת שמע בעונתה, שפיר יוצא ידי חובת הלימוד ג"כ, משום דכלל מאתים מנה, ולכן באמת ד"ת הוא, אלא דבעונת קריאת שמע אם מכוין לקריאת שמע למ"ד מצות צריכות כוונה, יוצא בה ג"כ מצות קריאת שמע, דמצות הלימוד להיכן אזיל מפרשה זו, יעוי"ש בראייתו.

ויעויין עוד בשו"ת בצל החכמה חלק א' סימן א' שהאריך מאד בענין זה, ומסיק שאסור לקרות ק"ש קודם ברכה"ת, אמנם אם יש צד ספק שע"י שיקדים לברך ברכה"ת יעבור זמן ק"ש שניתנים, אז יקרא ק"ש תחילה, ואפי' אם גם כעת אינו ברור שעדיין יקראנו בעונתו. ומ"מ לא יקרא רק שתי פרשיות הראשונות, אבל פרשת ציצית יקרא אחר ברכה"ת כשיתפלל, עיי"ש. ואמנם יש שכ' דיכול לקרוא כל הג' פרשיות. וע"ע להלן מש"כ בזה. ע"כ.

...

ואגב דברי רבינו החזו"א הנ"ל דכשמכוין לשם מצות מגילה אין לו ענין תלמוד תורה, כ"כ הגר"ח קניבסקי בשמו, עי' ס' מעשה איש ח"א עמ' פ"ח בהערה שציון כן מס' תשובות וכתבים סי' ע"ה. ויעוי"ש עוד בשמו דה"ה כשמדבר לשה"ר אינו נחשב מבטל תורה, כי זהו שם אחר, ודלא כהח"ח בפתיחה עשין י"ב שהמספר לשה"ר עובר בעשה ד'ודברת בס'. (וע"ע בקה"י ברכות סו"ס י"ד דמש"ה כשאומר פסוקים לשם תחנונים או ק"ש אי"צ לברך מקודם ברכה"ת, כיון שלא נתכוין למצות ת"ת, ויעוי"ש עוד). והנה לכאורה רבותינו הח"ח והגר"א החולקים על החזו"א, וס"ל דבדיבור לשה"ר וכו' עובר גם על ביטול תורה, לא יוכלו ליישב את דברי הגמ' במגילה כד' החזו"א שאמר דכיון שמקיים מצות קריאת מגילה אין לו ענין במצות ת"ת, דשם אחר הוא, ומשום דתרווייהו חד טעמא נינהו, והיינו דזהו גם הטעם בענין לשה"ר שאינו עובר על עוון ביטול תורה דשם אחר הוא. אך האמת שזה אינו, ואף הח"ח והגר"א יוכלו ליישב שפיר את דברי הגמ' במגילה הנ"ל כדברי החזו"א, והיינו דחשיב מקרא מגילה ביטול תורה: כיון דכשמכוין לשם מצות מגילה אין לו ענין תלמוד תורה, וזאת ע"פ מש"כ המשמרת חיים הנ"ל בביאור דברי החזו"א, דת"ת הוא "לימוד וידיעה", ומקרא מגילה הוא ענין של "הודאה ושבח" והם ענינים סותרים, ולכן אי מכוין למקרא מגילה היינו לשבח והודאה, אין כאן ענין דת"ת. ע"כ. וא"כ אין לבוא ולדמות בין מקרא מגילה הנ"ל לענין לשה"ר הנ"ל, דדוקא מצות מקרא מגילה ות"ת שהם ענינים סותרים לענין לצאת יד"ח המצוה, בזה דוקא אמרי' דאי מכוין למקרא מגילה אין לו ענין במצות ת"ת, משא"כ בענין לשה"ר הרי זה מציאות שנחשב לו גם לעוון ביטול תורה בזמן שמדבר לשה"ר ואינו תלוי בכונתו.

...

עוד הביא שם הה"כ בריש עמ' מ"ו דברי הפמ"ג סי' קל"ה, בהא דאמרין בב"ק דף פ"ב וילכו ג' ימים בלא מים וכו', ולכאורה קשיא על ככל יום קורין ק"ש והוא תורה, וכתב ליישב "ע"זל דמלבד זה צריך לעסוק בתורה, ואפשר שלא ילכו בלא תורה מתוך הכתב דוקא". ע"כ. הנה להשלמת הדברים הללו דהחסרון באותו זמן היה ב'עסק' התורה, יש לציין לדברי הרמב"ן שם בשמות ט"ו כ"ה עה"פ ויצעק אל ה' וכו' שם שם לו וכו', דהנה ברש"י כתב וז"ל: שם שם לו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינין. ע"כ. וכבר הקשו, דא"כ הוא שלא היתה מצות פרה יכולה להעשות, א"כ למה נצטוו בה, הא ממילא יקבלו התורה בעוד זמן קצר ויצטוו מיד בכל הני, ומה הענין לחייבם בזה מעתה. וכתב הרמב"ן וז"ל: ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך, על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה 'להרגילם במצות' ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב וכו'. עכ"ל. והיינו הא דצוום ע"ז הוא לאו דוקא לענין הקיום בפועל, אלא שיתעסקו בהן בעסק התורה לפלפל ולהעמיק בענינים אלו אף שאינם נפ"מ למעשה כעת. ויתבאר טפי ע"פ דברי הבית הלוי בהקדמה דיש ב' פנים בלימוד התורה, האחד מבוא לתכלית קיום המצוות, והיינו ללמוד לידע האריך לקיים דלא ע"ה חסיד. וכן הנשים אף שישנים מחויבות בלימוד, מ"מ מחויבות ללמוד במצוות והנהגות בהן שידעו היאך לקיים, ומש"ה מברכות ברכה"ת, וכדאיתא בב"י סי' מ"ז בשם הרוקח. ואמנם באנשים יש עוד מעלה, דאילו נשים לימודן אינו אלא מבוא להתכלית דקיום המצוות, אבל אנשים עצם הלימוד הוא מצוה ותכלית בפ"ע וככל מצוה דעלמא. וזהו דאיתא במנחות צ"ט שאל וכו' כגון אני שלמדתי כל התורה כולה וכו', א"ל צא ובדוק שעה שאינו לא יום ולא לילה וכו', והיינו החיוב ללמוד כדי לדעת לקיים יצא בו יד"ת, אך הלימוד דהוא תכלית בפ"ע לעולם אינו מסתיים. וע"ע להנחות חיים סנהדרין ע"א ע"א, ואמכ"ל. והנה בגליון שעבר עמ' ע"ט הבאנו להקשות בדברי רש"י במה שכתב דנצטוו במרה על פרה אדומה, שהרי מקור הדברים הוא בסנהדרין נ"ו ע"ב, והכי איתא התם: עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו

הטעם בהא דבעי בזימון רוב הניכר. (וגם כל אותם הפוסקים הנ"ל שעמדו על חילוק זה, ודאי שלא נעלם מעיניהם דברי רבינו יונה הללו, ובכ"ז לא הביאוהו, וה"ט כיון שעדיין אינו מיישב עיקר הדברים לחלק בין תפילה לזימון). ע"כ.

והנה אכן לפיר' ל"ש ליישב בדברי רבינו יונה הללו את עיקר הקושיא, כיון שעדיין לא מבואר החילוק כאמור, ואולם הנה מצאתי בס' שערים מצוינים בהלכה עמ"ס ברכות מ"ח ע"א שביאר בדברי רבינו יונה, דמש"ה לא סגי בששה שאכלו דגן, אלא בעי כפל כלפי אותם שלא אכלו פת, והיינו כשם כשמזמנין בג' צריך להיות ב' אוכלי פת נגד הא', כן בעשרה צריך להיות ב' חלקים אוכלי פת נגד חלק הא' שאין אוכל פת. ומעתה אם כן היא כונת רבינו יונה, א"כ נראה דכ"ז דבעי רובא דמיינכר אינו אלא בזימון, אך בתפילה לא בעינן רובא דמיינכר בדוקא ואפשר לצרף אפילו ד', כמובן. ע"כ. ואם כן היתה גם כוונתו של הה"כ שליט"א הנ"ל במה שהביא לדברי רבינו יונה הללו, הרי שנאמנו דבריו בזה.

[ואגב, בענין צירוף ד' שהתפללו למנין, הנה אף דנקטינן להקל בזה, כמבואר בשו"ת בית אבי ח"ג חאור"ח סי' כ"ד (ושם העיד ז"ל עמא דבר בכל מקום בפולין וליטא וארץ הגר שלא להקפיד בזה). וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ד שאל צריך שיתפללו עשרה אנשים יצחק ח"ט סימן ו', ובשו"ת יחוד ח"ה ס"ז. ובס' עמק ברכה (להגר"א פומרנצ'צ'ק) עניני תפילה סי' ו' ועוד. מ"מ א"ז פשוט לכ"ע דשרי למיעבד כן, וכמש"כ המשנ"ב בסי' צ' ס"ק כ"ח בשם החי' אדם, וז"ל: ועיקר תפלה בצבור הוא תפלת י"ח, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים "ביחד", ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' בבהכ"נ, וזהו טעות, ולכן חוב על האדם למחר לבוא לבהכ"נ כדי שיגיע להתפלל י"ח בצבור [ח"א]. עכ"ל. מבואר להדיא בדבריו דלא מהני לצרף ג' או ד' שכבר התפללו, אלא צריך שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים "ביחד", ול"מ בזה רוב. וכ"ד רבינו הגר"ח מברסק בחידושים על הש"ס עמ' נ"ז בדעת הרמב"ם, כיעוי"ש. וכפ' בשו"ת יד אליהו ס"ז ובשו"ת אגרות משה ח"א סי' ל', ובמק"א הארצות בזה ואכ"מ].

גב. הנני לצרף בזה ענין אחד שקיבלתי מאחי הגר" יוסף שליט"א, בענין הספק שעוררתי בגליון ל"ה עמ' פ"ח אודות ברכת האורח באדם שמקבל סעודה מאחרים אך אוכלת בביתו, וז"ל:

ברכת האורח במקבל הסעודה מאחרים ואוכל בביתו
אודות מה שיש נוהגים לשלוח לקרוביהם חלות לשבת וכדו', האם אותו המקבל צריך לומר ברכת האורח.

הנה בפשטות היה אפשר לדייק מלשון הגמרא (בברכות מו.) והשו"ע בסי' ר"א והפוסקים דנקטו "אורח", דמשמע דדווקא באורח מברך, ואורח פירושו שמתארח בביתו ונותן לו לאכול, וגם נוסח הברכה הוא לבעל הבית הזה וכו'.

אמנם אי מהא לא איריא, דאורחא דמילתא נקט שזה דבר מצוי טפי אצל אורח שמתארח אצל אחרים, ולא מצוי שאחרים שולחים לו הסעודה, ואה"נ שאף אם שלחו לו לביתו הסעודה נמי י"ל כן, ואה"נ שיצטרך לשנות הנוסח ובמקום לומר בעל הבית הזה ובעל הסעודה הזו, יאמר רק בעל הסעודה הזו. ואכן מצאנו בבא"ח פ' חוקת ס"ח שאם בעה"ב אינו עושה סעודה לאורחים בביתו, יאמר האורח הוא יברך את בעל הסעודה הזו, עיי"ש. וע"ע שם באו"צ שבחוריי ישיבה יאמרו ברכת האורח לתורמים את הסעודה [וזה מבואר עוד בכ"ד שאע"פ שאינו אורח ממש אפ"ה מברך, וכגון מש"כ בחסל"א ובכה"ח אות י"ג שמברך גם הבן לאביו, וכיוצא].

ומ"מ נראה שמי שאינו מברך ככה"ש לו ע"מ לסמוך, א' דבמג"א משמע שדווקא כשיש זימון על הכוס יש ברכת האורח, וכמו שהבין בדעתו במשנ"ב סימן ר"א סק"ד עיי"ש. ואמנם בשעה"צ שם העיר דאינו יודע מנין לו למג"א הא שבלא כוס אין חיוב ברכת האורח, אולם כתב שיש לזה דיוק מהגמרא. איברא דאי מהאי אין להקל, שכבר עמד בזה בקצות השולחן בסי' מ"ו סק"ג דוחה הראיה מהגמרא, וגם העיר שאף המג"א לא נתכוון לזה שבלא כוס לא יברכו, ועיקר כוונתו על ברהמ"ז, ויל"ב. וכאמור דאף המשנ"ב גופיה תמה על חידוש זה. ב' עיין בשו"ע הגר"ז ס"ד שברכת האורח הוא דווקא כשבעה"ב מיסב עימו, עיי"ש. [ומהבן איש חי הנ"ל אין ראיה להיפך, דמש"כ שבעה"ב אינו עושה סעודה בביתו, אפשר דמ"מ מיסב עימו]. אמנם זה חידוש לומר שהברכה שייכת רק כשהוא נמצא, דאטו זה ענין כבוד שישמע בעה"ב, הלא הוא ברכה לה'

פסוק ראשון שהוא מדאורייתא והשאר מדרבנן, אלא ודאי כדכתיבנא. ע"כ. והיינו כשקורא כל הג' פרשיות מקיים מ"ע מדאורייתא לכ"ע אף למאן דס"ל דאין כל הג' פרשיות דאורייתא, דהעודה וההמשך מהמצוה חשיב כחלק מהמצוה ממש.

וכעין זה כתב הנצי"ב בהעמק שאלה פר' יתרו לדחות ד' השאג"א בסי' א', ותו"ד דנהי דלשמואל יוצא גם בפסוק אחד מצות ודברת בם וכו', מ"מ כל שמאריך וקורא יותר בשביל מצות ודברת בם הוי הכל בכלל המצוה, וכשפוסק הוי מפסיק במצוה דאורייתא, דכל מצוה שלא נתנה בה תורה שיעור אז כל מה שהאדם עוסק הכל מיחשב מצוה, וכדאיתא בחגיגה ד"ט הפריש עשר בהמות לחגיגתו וכו'. עוד הביא ההעמק שאלה מהירושלמי סוכה פ"ג דהנוטל לולב בשבת נושא כפיו וקורא בתורה נותנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו (משום מוקצה). והא מיהו קשיא, דהיאך מטלטלו יותר מחיובו כל זמן שלא הניחו בארץ, הא מדאגביה נפיק ביה [וכה"ג כתב המהר"ל בסכין של מילה בשבת, דחייב להניחו מידו אחר שמל משום מוקצה]. ואלא ע"כ דכל זמן דעסיק בהלולב הוי מצות לולב. ויעוי"ש עוד בראיות נוספות כיוצ"ב. ויעוי"ן בס' תורת נתן להגרנ"צ קעניג זצ"ל (ברכות סי' י') שדן בארוכה בדברי הקרית ספר הללו ותרג', ואכמ"ל.

בענין ק"ש שעל המיטה לת"ח

בעמ' ע"ב דן בטו"ט הר"ר מ. א. ארלנגר בענין ק"ש לת"ח. ולהשלמת הדברים אביא בזה את לשון הגר"י ווייס הי"ד בשו"ת שיח יצחק סי' קי"ח: בברכות דף ה' אמר רב נחמן אם תלמיד חכם הוא, אינו צריך לקרות קריאת שמע על מטתו, רק חד פסוקי דרחמי, ותמוה לי שלא הובא זאת לדינא בסי' רל"ט. ואפשר משום שאין ת"ח בזמן הזה, כבש"ך יו"ד סי' ח"י ס"ק כ"ט משמיה דאגודה פ"ק דחולין [סי' כ"ג], ומשמיה דתשובת מהר"ל סי' ע"א [ס"ז] וכו', עיי"ש. ומצאתי גם במג"א סי' תקמ"ז ס"ק ח' כן, עיי"ש. וזה איהו שנים ראיתי להרב המגיד פכ"ג דשבת הלכה ג', שס"ל בדעת הרמב"ם ז"ל שאף דין צורבא מרבנן לא שייך בזמן הזה, ועיין במרכבת המשנה שם. וזה דלא כתשובת שבות יעקב ח"א סי' קמ"ד, המובא במהר"ם שיק אהע"ז סי' ו', דס"ל דדין צורבא מרבנן איכא אף בזה"ז, ועיין נתיבות חו"מ סוס"י מ"ה שהביא מאורים ותומים ע"ש. אמנם אפשר עוד לומר, יען דר' זירא קרי והדר קרי עד דמשתקע בשניה, עיין בב"י [סי' רל"ט], ובמסכת שבוועות פרק שני [ט"ו ע"ב] גבי חינוך ותוספות המקדש, רבי יהושע בן לוי קרי להני פסוקי וגני, נראה דיש אף לת"ח להחמיר לקרות קריאת שמע שעל המטה. ומהא דקרא ריב"ל ק"ש אם לא שאר פסוקים לא היה ראיה, דריב"ל לשיטתו בברכות דף ד' ע"ב דס"ל דתפלות באמצע תקנום, וממילא ק"ש סמוך למיטתו. עכ"ל.

בענין החילוק בין תפילה בציבור דלא בעינן רוב הניכר [להשיטות דמהני צירוף]

לזימון בעשרה דבעי רוב הניכר

בגליון ל"ו עמ' צ' הבאתי בענין מה שפסק השו"ע בסי' קצ"ז ס"ב "ואפי' שבעה אכלו דגן וג' ירק מצטרפין, אבל ששה לא דרובא דמיינכר בעינן". והיינו דבזימון בעינן בדוקא "רוב הניכר". ולכאורה מ"ש גבי תפילה לאותן השיטות דס"ל דמהני לצרף אפילו ד' שיצאו יד"ח לששה מתפללין, ולא בעי רוב הניכר כבזימון (ובגליון ל"ד כבר הבאתי להמנחת יצחק ח"א סי' ס"ה ולהצ"ץ אליעזר חלק י"ד סי' נ"ו שהביאו משו"ת קרן לדוד סי' ט"ז אות ב' שכתב דבזימון ניכר אלו שלא אכלו פת, ע"כ בעינן היכר שלא יאמרו דאין כאן רוב שאכלו פת, מה שאין כן בתפילה דל"ש רובא דמנכר, דבלא"ה אין ניכר מי התפלל כבר או לא, דמדינא כולם יוצאים בתפילת השליח צבור לחוד, עיי"ש. עוד ציינתי שם לשו"ת תבואת שמש חאור"ח סי' נ"א שחילק באופן אחר, ואכמ"ל), ודנתי שם בדברי הרה"ג חיים שלום הלוי סגל שליט"א מח"ס בירורי חיים שהוסיף (בגליון ל"ה עמ' פ"ה) בביאור הדבר לדברי רבינו יונה בברכות דף ל"ה ע"ב (מדפי הרי"ף) שכתב: "והב' אצל הג' רובא דמיינכר הוי כיון שהם הב' חלקים, שלא אמרו אלא שהד' אין מצטרפין עם הששה לפי שהששה אינו שני חלקין מהעשרה, ולפיכך אין הד' מצטרפין עמהם וכו'". עכ"ל. והיינו דבעי כפל כלפי אותם שלא אכלו פת, ומש"ה לא סגי בששה שאכלו דגן. ע"כ. ואנכי תמתי ע"ד, דאכתי מה היישוב לעצם השאלה - מאי שנא זימון דבעי רוב הניכר, מתפילה דסגי אפילו בצירוף ארבעה ולא בעי רוב הניכר, שהרי גם לדברי רבינו יונה הללו דבעי ריבוי של כפל על המיעוט, אכתי א"ז מיישב אמאי לא נימא כן נמי גבי תפילה. וכל דברי רבינו יונה הללו אינם אלא לבאר

על זה כעובר על זה, וז"ל דהמשך חכמה שמות כ"ד ג': שהעובר מצות ה' הוא גדר בין אדם לחבירו שמזיק להכלל, ודו"ק. עכ"ל].

ובעצם נידון זה, הנה נסתפק בזה המנ"ח מצוה ל"ג אות ג', ויעוי"ש בהנפ"מ בזה. והנה ידוע מה שכתבו רבים מהמפרשים לבאר בענין חלוקת עשרת הדברות שהיו מחולקות חמש על לוח זה וחמש על לוח זה, דהחמש הראשונות שהיו על הלוח הימני הם כוללות מצוות שבין אדם למקום, והחמש שעל הלוח השמאלי היו כוללות מצוות שבין אדם לחבירו, יעוי' בספרנו פר' יתרו (שמות פרק כ'), ובמלבי"ם בביאור התורה והמצוה על המכילתא (שם), דהלוח הימני הם מצוות שבין אדם למקום, והלוח השמאלי מצוות שבין אדם לחבירו, ע"ש. ונרמז ענין זה גם בדברי הרמב"ן בפירושו עה"ת (שם), ע"ש. וכן מצאתי בכלי יקר שמות (שם) עה"פ כבד את אביך ואת אמך, וז"ל: במצוה זו חתם חמשה דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא, כי מטעם זה נאמר כולם ה' אלהיך, ולא הזכיר השם בכל ה' דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחבירו. וחזר ע"ד שם בפר' כ"ו פ' א' וז"ל: והיו היריעות ה' מול ה' כנגד עשרת הדברות, שהיו ה' דברות מול ה', והנה חמש דברות ראשונות הם בין אדם למקום ב"ה, וה' דברות אחרונות בין אדם לחבירו, וכן פירש בעל התוס' ג"כ שהיו כנגד י' דברות ה' מול ה', ונ' קרסים כנגד י' שערי בינה. ע"כ. וא"כ הרי מצות כיבוד או"א "כבד את אביך ואת אמך וגו'" נאמרה בלוח הראשון בכלל המצוות שהם בין אדם למקום, ומוכח דחשיב כמצוה שבין אדם למקום. הרי מבואר דלדעת רבים מהמפרשים מצות כיבוד או"א היא מצוה שבין אדם למקום. וכ"מ מלשון המשך חכמה פר' קדושים (י"ט ג'). וכ"ד הברכת שמואל יבמות סי' ג' דמצות כיבוד או"א היא בגדר בין אדם למקום. עיי"ש.

ומאידך מצאתי במשך חכמה (שמות פ' ט"ו פ' כ"ה) ע"ד מחלוקת ר' יהושע ור"א במכילתא, שכ' וז"ל: ר' יהושע סובר חק זה שבת, ומשפט זה כיבוד אב, דברים שלא נצטוו עליהן בני נח, אבל ר"א המודעי סובר חק זה עריות, ומשפט אלו דינים, שבהן נצטוו בני נח, ולכן דריש לשון נסיון על המים. וכל חד דריש חק על מה שבין אדם למקום, ומשפט על בין אדם לחבירו, ופשוט. ע"כ. והיינו דלר"י כיבוד אב היינו מצוה שבין אדם לחבירו. ועוד יש להוכיח מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות ריש פ"א דפאה (משנה א') הידועים [והביאוהו רבים בענין זה] וז"ל: המצות כולן נחלקין בתחילה על שני חלקים, החלק האחד במצות המיעדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפילין ושבת ועכו"ם, והחלק השני במצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון אזהרה על הגניבה והאונאה והאיבה והנטייה, וכגון הציווי באהבת איש את חבירו וכו' וכבוד האבות והחכמים שהם אבות וכו'. ע"ש. הרי שכלל למצוה זו של כבוד או"א בכלל המצוות שבין אדם לחבירו. וכ"מ מד' הרא"ש בפאה שם שכ' שהקב"ה חפץ במצוות שיעשה בהם רצון הבריות מבמצוות שיעשה בהם רק רצון קונו, ולכן אוכל פירות בעוה"ז. הרי מבואר בדבריו ג"כ דס"ל דהו"ל מצוה שבין אדם לחבירו, והו"ד בקו' מבקשי תורה גליון כ"א-כ"ב עמ' שני"ח. [ועיי"ש מש"כ ליישב דברי הברכת שמואל הנ"ל דלא ס"ל כן עם דברי הר"מ והרא"ש הללו, דלעולם גם הר"מ והרא"ש לא ס"ל דהו"ל מצוה שבין אדם לחבירו, ויעוי"ש]. והארכת.

עוד הביא שם שם הה"כ באות ה' גבי ברכת ק"ש קודם ברכות התורה, דתלוי בפלוגתא גבי פרשה שניה ושלישית דק"ש דאינה אלא דרבנן וכו'. הנה באופן שקורא ק"ש לצאת יד"ח המצוה, דעת הקרית ספר דלכ"ע הויא דאורייתא, וז"ל בפ"א מקריאת שמע ה"ב: ומדאורייתא כיון שקרא פסוק ראשון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד יצא ידי חובתו וכו', ונראה דאפילו הכי בקריאת כל הג' פרשיות מקיים מצוה מדאורייתא, אף על גב דבפסוק ראשון נפטר, מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, ורבי יוחנן אמר אפילו לא קרא אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש וגו', ואפילו הכי אם לומד כל היום והלילה הוא מקיים מצות תלמוד תורה מדאורייתא, הכי נמי הכא אף על גב דנפטר מידי חובת קריאת שמע בפסוק ראשון, כשקורא כל הג' פרשיות הויא מקיים מצוה דאורייתא, ולהכי אמרינן בגמרא קרית שמע דאורייתא פוסק בין פרק לפרק הלל מביעיא, משמע דכל הג' פרקים הוו כדאורייתא כיון דמקיים מצוה דאורייתא בקריאתם, דאי לאו הכי אלא דאינו מקיים בקריאתם כי אם מצות דרבנן, הכי קאמר ק"ש דאורייתא פוסק, הלא כבר קרא

עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם, דינין - דכתיב שם שם לו חק ומשפט, שבת וכיבוד אב ואם - דכתיב כאשר צוך ה' אלהיך, ואמר רב יהודה כאשר צוך - במרה. ע"כ. והבאנו להתורה תמימה שם שכתב, דנראה ברור שהוא ט"ס, דגם רש"י כתב שבת ודינין וכ"א (ר"ת כיבוד אב), וכדאיתא בגמ', אלא שבטעות נשתרבה האות כ' לפ', והמדפיס הוסיף טעות על טעות ופירש הראשי תיבות פ"א הללו פרה אדומה, והפליא על הרמב"ן שם שהביא דברי רש"י כפי הגירסא שלפנינו. ע"כ.

ואכן, כפי המבואר בדברי הרמב"ן כאן, חזינן להדיא דלא כד' התו"ת. ויש לציין עוד דכדברי רש"י הללו דבמרה נצטוו גם על פרה אדומה, כ"ה בסדר עולם זוטא להדיא. ובפיוט לפרשת פרה (בברכת מחיה המתים) איתא "ממרה חקה גזר", ובפי' ריב"א עה"ת בפר' בשלח שם הקשה דהא אמרינן תבא פרה ותכפר על מעשה העגל, משמע שלא נאמרה פרה עד אחר מעשה העגל, והביא מהחזקוני שוודאי נאמרה במרה, ומיהו לא נעשית עד שנה שניה לאחר מעשה. ע"כ. עוד מצאתי בס' ויכתוב מרדכי עמ' שני"ו שהביא תשובת הגר"ח קניבסקי להשאלה דמהו המקור למה שפי' רש"י שנצטוו במרה על פרה אדומה, וז"ל: **כנראה דגריס כן במכילתא**. עכ"ל. [ומאידך, בתרגום יב"ע בפר' בשלח שם איתא: תמן שוי ליה מימרא דיי גזרת שבתא וקיים "איקר אבא ואמא" דיני פדעא ומשקופי וקנסין דמקנסי לחייביא וכו'. וע"ע בשפת"ח ע"ד רש"י שם. ובאמת מקרא מלא דיבר הכתוב בדברים פ"ה פ' ט"ו "כבד את אביך וכו' כאשר צוך ה' אלקיך", וביאר רש"י וז"ל: אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה, שנאמר (שמות טו, כה) שם שם לו חק ומשפט. ע"כ].

ואגב, לא אמנע מלציין מה ששמעתי ממר אחי הגר" יוסף שליט"א בזה ע"ד הדרש, דהגירסא הנכונה היא כאמור פרה ולא כיבוד או"א, ודקשיא לך כדלעיל הא מקרא מלא דיבר הכתוב בדברים פ"ה פ' ט"ו "כבד את אביך וכו' כאשר צוך ה' אלקיך", והיינו כאשר צוך במרה, ומוכח דהיינו כיבוד או"א ולא פרה. ו"ל בזה, דהאי 'כאשר צוך' להורות דמצות כיבוד או"א אינה רק כשאר מצוות דבין אדם לחבירו, אלא הינה גם ממצוות שבין אדם למקום, כמצות פרה אדומה דאינה שייכת למצוות דבין אדם לחבירו, אלא היא גזה"כ דבין אדם למקום. וזהו הענין ד'כאשר צוך', היינו כמו שציויתי אותך במרה על פרה אדומה שהינה מצוה דבין אדם למקום, כן הוא ג"כ מצות כיבוד או"א, שיש בה גם חלק זה של בין אדם למקום, ונפ"מ כגון ששלח את בנו התינוק אלימוץ, דאם זה מצוה דבין אדם לחבירו לכאוי אין הבן חייב בכבודו, אף אם זה מצוה דבין אדם למקום חייב (ואמנם א"ז פשוט שלא חייב אף מצד בין אדם לחבירו כמובן). ע"כ.

והוספתי בזה, דאשכחן כדבריו דתורויהו איכא ביה, דהנה אף דמצאנו בזה דעות חלוקות דמצות כיבוד או"א אינה אלא או מצוה שבין אדם לחבירו או דבין אדם למקום (כמבי' להלן), מ"מ הנה בכלי יקר שמות פ"כ כתב וז"ל: ומצות כבוד אב ואם אע"פ שהוא בין אדם לחבירו, מ"מ מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא, לפי שג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו, ואם תכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר והגוף הכלה והבלה, ק"ו בן בנו של ק"ו שתכבד את אביך שבשמים אשר נתן בך הנשמה החלק המעולה הקיים לנצח. ובמס' קידושין (ל' ע"ב) ת"ר ג' שותפים באדם כו', ומסיק שם בזמן שאדם מכבד את אביו ואמו מעלה אני עליכם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני, וקשה דירה מאן דכר שמיא ומהיכן למדו לומר כאילו דרתי ביניכם, ודאי למדו זה ממה שמצינו שבכל ה' דברות אחרונות לא נזכר השם לפי שמדברים בדברים שבין אדם לחבירו, וא"כ למה הזכיר ה' אלהיך אצל כיבוד אב ואם, אלא שעשה הקב"ה דירה לשמו הגדול ית' אצל אב ואם לומר שהמכבד אב ואם כאילו דרתי ביניכם וכבדוני. וע"כ שזכר אריכות ימים, כי הדבקות בה' מקור חיים נתן בך הנשמה החלק המעולה האדם, ואם הוא מכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר, אם כן גם הנשמה חלק אלוה ממעל תתן כבוד לאביה שבשמים, ועל ידי הדבקות שיש לה עמו תזכה לאריכות ימים, כמ"ש (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום. עכ"ל.

וכעין הדברים הללו [דאף שהוא בין אדם לחבירו מ"מ נוגע גם למקום] ראיתי להנצי"ב גבי שאר המצוות, וז"ל בספרו העמק דבר בראשית פרק כ' פסוק ד' עה"פ ויתפלל בעדך וחיה: לפי דברינו ע"פ המשנה שהחטא היה מה שציער את א"ל, וא"כ לא נצרך אלא לפייסו ולא לתפלה, אלא מכאן למדנו שהחוטא בין אדם לחבירו הוא חטא בין אדם לשמים ג"כ, וכשמתפייס מהאדם עדיין נצרך לבקש כפרה מהקב"ה, מש"ה נצרך לתפלת אברהם שיהיה מחול לו וכו'. עכ"ל. [ובאמת צ"ל דהא בהא תליא והעובר

שיטיב לאותו אדם על הטובה שעשה עימו, ולהגביר צ' הנ"ל ועוד אחרונים מבואר שבכל גווני יש לומר. ג' יש לומר כמו שאמרתי לכת"ר דשאני היכא שנותן לו ה"סעודה", ויודע שעליו הוא סומך בסעודתו שבה יכול לומר בעל הסעודה הזו, משא"כ אם נתן לו הלחם בלבד, ואע"פ שהלחם הוא עיקר הסעודה, והוא כל עיקר הסעודה, מ"מ כשנותנים איזה דבר חלקי ה"ז מוגדר כמתנה בעלמא, להרגשה טובה או לאיזו סיבה, ולא כמי שנותן "סעודה", וממילא לאחר שנתן לו ה"ז כשלו. ועיין היטב. ומ"מ זו סברא מחודשת.

ודע, ששמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאמר שבנים לא נהגו לומר ברכת האורח אצל הוריהם, ואפילו כל הסעודה אצלם. ע"כ. והנידון היה אפילו על בנים נשואים. (ובפשטות ה"ה לחתן או הכלה שעם הבנים, דחתנו כבנו, וכמש"כ בטור יו"ד סו"ס ר"מ שחייב אדם בכבוד חמיו דכתיב "ואבי" ראה גם ראה, והוא מקרא דשמואל א' פכ"ד וכמש"כ בב"י שקראו כן מפני שהיה חמיו. ואיברא דבערוה"ש שם סמ"ד הקשה ע"ז דלמא אבי שם כבוד הכא, ואכן כן אשכחן בש"ס ובכ"ד שאבא הוא שם כבוד, ומ"מ כ"כ הטור. והערה"ש ישב שפיר. וע"ע גם בחרדים שביאר דאשתו של אדם כגופו, וממילא ה"ז כאב ואם לזה ולזה, עיי"ש). ואכן מילי דמסתברא הוא דאינו נחשב "אורח". (וגם הנוסח הוא יברך בעה"כ הזה הוא ואשתו "ובניו". אמנם ז"א כלום, דאין קפידא שמזכיר עצמו, ובפרט שאפשר לשנות הנוסח כמש"כ בבא"ח שם). אלא שלמעשה הדבר תמוה, אחר שמבואר בכה"ח סימן ר"א אות א' שגם אחד מבני ביתו הוי כאורח, ומייתי כן בשם הא"ר והא"א, וכ"כ עוד שם בכה"ח אות י"ג, וכ"כ עוד באות טו"ב וציין למג"א, עיי"ש. וגדולה מזו מבואר שם שאפילו בנים שאינם נשואים נמי אומרים ברכת האורח, וכ"ש הנשואים שבדאי הם כאורחים לכל מילי, ועד כאן כתבתי כפי המצוין אצלו.

ועתה בעודי כותב בזה, שלחתי את נכד הגר"ח ק"ש שליט"א לשאול את הרב על דבריו שנסתרים מדברי הבה"ח בשם הפוסקים הנ"ל, וחזר והשיבני שאכן הראה לרב שיחי' את הכף החיים בפנים ואמר שאינו יודע, אבל מ"מ כך הוא המנהג שבנים לא אומרים ברכת האורח, בין נשואים ובין שאינם נשואים, והוסיף הרב ואמר אבל מכל מקום זו לא עבירה לומר ברכת האורח. ע"כ. (והוסיף ששמע עוד מהגר"ח ק"ש שאף חתנים א"צ לומר ברכת האורח, ובזה כיונתי בס"ד לדעתו דעת עליון, וכשיטתו וכנ"ל, ועוד שאלתי לגבי נכדים, ושאל את הרב שיחי', והשיבו שגם נכדים לא נהגו לומר ברכת האורח בין נשואים ובין שאינם נשואים. ע"כ).

ואכן צדקו דברי הרב שאין המנהג כן. ואף אנו הנהגים לומר ברכת האורח, לא נהגנו אלא עכ"פ בבנים נשואים, ולא בשאינם נשואים. וזה ג"כ דלא כהאחרונים הנ"ל. וזה מובן טפי כשאנו סמוך על שולחן אביו (עי' בב"מ יב. וח"מ סי' ע"ר. וי"ל ועי' במשנ"ת באו"ח סי' שס"ו) שאז נחשב אורח קצת, אבל בסמוך על שולחנו בד"כ אינו נחשב אורח (וכל שכן שו"ל במה שנהוג היום שהאב מפרנס את בני ביתו עד נישואיהם, והוי כעין דבר שבחובה, דמהאי טעמא דנו הפוסקים לענין לתת מכסך מעשר שאינו מן הראוי, ועיין היטב).

ולמעשה טוב לומר ברכת האורח אפילו אם רק נתנו לו רק את הלחם ולא כל הסעודה, ואף אם הם הוריו יאמר ברכת האורח [אבל אם נתנו לו שאר מיני מאכל, והלחם הוא קנהו בעצמו אינו מברך ברכת האורח, כיון שהוא תלוי בברכת המזון]. וכל המברך יתברך.

בברכה"ת
ה. יואל משדי - ר"מ בשיטת נזר התורה' מגדל העמק

**כפולוגות התנאים בענין הימים [פרד]
אם הוא דבר נתעב**

וכפולוגות הפוסקים האם מברכין שככה לו בעולמו על הפרדה

ראיתי מה שהאריך הרה"ג א' ברכה בענין ברכה על כלאים בטוב טעם, ואם כלאים הוא דבר מתועב בהחפצא, או דרך המעשה הוא האיסור, ונראה להוסיף בזה דברים [אף שחלק מן הדברים הובאו במאמר הרב הנ"ל].

איתא בפסחים נד. ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמו"ש נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור, והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד, רשב"ג אומר פרד בימי ענה היה, שגאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר, דורשי חמורות היו אומרים ענה פסולים היה [ממזר], לפיכך הביא פסול לעולם.

אשר לכאורה נראה שר' יוסי דורשי רשומות נחלקו בענינו של הפרד, לדעת ר' יוסי ודאי שאין בו דבר נתעב, דאדרבה בריאה זו היא רצון הבורא ועלה במחשבה ליבראות ומעין דוגמא של מעלה הוא, וכ"מ במהרש"א שם, אכן לדעת דורשי רשומות נראה דהוי חפצא של עבירה בעצמותו, וכדבריהם דענה שהיה פסול הביא פסולים לעולם, ואף ב"נ שהרביע בהמה על שאינה מינה יש כאן חפצא של תועבה, וכבר עמד המהרש"א במה שפרד נקרא פסול, וביאר דהוא משום שמכתו קשה כמבואר בחולין ז. עוד כתב דאזיל כמ"ד בירושלמי כלאים פ"ח שאסור לרכב על הפרדה, אכן בפשוטו נראה דנקרא כן לפי שהוא דבר נתעב, ויש נפקותא בזה לדינא וכפי שיבואר.

דהנה בשו"ת הלכות קטנות [ח"א סי' ס'] כתב דאפשר שאין לברך שהחינו על פרי המורכב מין בשאינו מינו, דכיון שפרי זה נעשה על ידי בני אדם נגד רצון הבורא, איך יאמר ויברך שהחינו לראות דבר זה, ואע"פ שמוותר באכילה, גזירת הכתוב הוא, אבל לברך על הראיה לא מסתברא, ועפ"ז הוסיף בתשובותיו [ח"א סי' רס"ה] דאין לברך ברכת שככה לו בעולמו על פרדה נאה, לפי שהוא דבר המאוס כלפי שמים שנעשה בכלאים.

ובשו"ת שאלת יעבץ [ח"א סי' ס"ג] נחלק עליו [במה שכתב שפרי מורכב נוצר נגד רצון הבורא], שבאמת אין זה נגד רצון השי"ת, ואדרבה אפשר שהוא גם כן מצרכי העולם ויישובו, רק שהתורה אסרה עשייתו, ודומה למלך שהפקיד פקידים איש איש על משמרתו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, שהנכנס למשמרת חבירו מחייב את ראשו למלך, עם היות עצם המעשה רצוי למלך, וא"כ ודאי שיש לברך שהחינו אף על כלאים, עכ"ד.

והנה יעבץ הוסיף להעיר על ההלכות קטנות, שהרי אם גוי נטעו והרכיבו למה לא יברך עליו, הרי לא עשה נגד רצון הבורא, אחר שלא הוזהרו בני נח על ההרכבה, ורק ר' אלעזר הוא דס"ל בסנהדרין נו: שב"נ הוזהרו על הרבעת בהמה והרכבת אילן, ואין הלכה כמותו, עכ"ד. וכדבריו כתב בכס"מ פ"א כלאים ה"ו דשיטת הר"מ בפ"ט כלאים שב"נ מותרין בהרכבת אילן, וכ"כ הריטב"א בקידושין לט. שאין הלכה כר"א.

אכן כבר השיג הגר"א ביו"ד סי' רצ"ה סק"ד על הכס"מ, שהוא מפורש בר"מ פ"י מלכים ה"ו וז"ל, ומפי הקבלה שבני נח אסורים בהרבעת בהמה ובהרכבת אילן בלבד, ואין נהרגין עליהן, וכתב בכס"מ שמקורו מדברי ר"א בסנהדרין נו: ובחידושי הר"ר סנהדרין שם כתב דחכמים לא נחלקו על ר"א כלל, ומה שכתב הר"מ שאין נהרג עליהן, הוא לשיטתו שם דמיתה ליכא לב"נ אלא על ז' מצוות שלו.

ובש"ך יו"ד [סי' רצ"ז סק"ג] הביא מש"כ הדרישה שבר"מ פ"ו מלכים מבואר דבני נח מצווים על הרכבת אילן והרבעת בהמה, והשיג עליו וז"ל, לא אאמין שיצאו דברים אלו מפיו, דאנן קי"ל דשבע מצוות נצטוו ב"נ ותו לא, ולא קי"ל כר"א דאמר בסנהדרין שב"נ נצטוו אף על כלאי אילן והרבעת בהמה, ואין שום רמז ורמיזה מזה בדברי הרמב"ם, עכ"ל, וכבר השיג עליו בדגול מרבבה שהוא מפורש לאיסור בר"מ פ"י מלכים ה"ו וכנ"ל.

והנה לדעת ר"א דס"ל בסנהדרין שם דב"נ מוזהר על הרבעת האילן, הרי הוא נלמד מדכתיב את חוקותי תשמורו, חוקות שחקקתי כבר במעשה בראשית, ויבואר לקמן דלדידיה שפיר י"ל דהרבעת בהמה הויא דבר נתעב בעצם, אכן למ"ד דבן נח אינו מוזהר על הרבעת בהמה, שפיר י"ל שאין בזה שום דבר נתעב בעצמותו, אלא כדברי היעבץ שכל האיסור אינו אלא במעשה ההרבעה עצמו ולא בגופו של דבר.

הלא למש"נ נמצא דר' יוסי אזיל בזה לשיטתו מיניה וביה, דס"ל דרצון הבורא היה שאדם הראשון ירכיב ב' מינים להוציא פרד, אשר ע"כ ס"ל כדעת חכמים דר"א, דב"נ אינו מוזהר על הרבעת בהמה, ולזה לדידיה שפיר י"ל דאין שום דבר נתעב בגוף בריית הפרידה, אדרבה רצון הבורא הוא, והוא מעין דוגמא של מעלה, אכן דורשי רשומות ס"ל כדעת ר"א שאף ב"נ מוזהרים על הרבעת האילן ולכן ס"ל דהוי פסול וגנאי בעצמותו.

עוד בדן לא תאכל כל תועבה בכלאי זרעים ובגדר

איסור כלאים

והנה איתא בחולין קיד: דבשר בחלב אסור באכילה ובהנאה, דכתיב לא תאכל כל תועבה, כל שתיעבתי לך הרי הוא אסור באכילה, ומאחר שהתורה הרחיקה את מעשה הבישול לכן נאסר אף באכילה, ופריך דגם מעשה שבת יאסר באכילה כיון שהתורה תיעבה את מעשה הבישול, ומסיק דילפינן מקרא דמותר, ופרש"י שם קטו. [ד"ה הנין] שיסוד ההיתר הוא לפי שכאשר אוכל את מעשה השבת אין כאן אכילת תועבה גופא,

ויעוי"ש בתוס' ד"ה חורש.

ובקוב"ש חולין אות נ"ג ביאר דברי רש"י, דמה שאסרה תורה בלא תאכל כל תועבה, אין זה משום דמעשה העבירה אסורו באכילה, אלא דסימן הוא שאם הרחיקה תורה מעשה מסוים ע"כ שהוא דבר תועבה בהחפצא, ואף כאשר נעשה ע"י קטן או נכרי שאין כאן מעשה עבירה עכ"ז תועבה הויא, ואשר לכן מעשה שבת אינו נאסר מחמת תועבה, שהרי אין זה איסור בהחפצא, אלא שהתורה אסרה מעשה המלאכה, עכ"ד.

הלא מעתה נראה לדון, דהנה הש"ס שם פריך למה כלאי זרעים לא יאסרו באכילה משום הלאו דלא תאכל כל תועבה, אשר לדברי הקוב"ש בשיטת רש"י מוכרח מקושת הש"ס דכלאי זרעים והרבעת הבהמה הוי תועבה בהחפצא, הלא לפי זה מוכרח לכאורה דעצמותו של כלאי זרעים והרבעת הבהמה הויא תועבה, ואף למה דמסיק מקרא דמותר באכילה, מ"מ הא מיהא מכלל תועבה לא נפקא, וזהו לכאורה דלא כדברי היעבץ.

והנה בראשונים כתבו כמה טעמים באיסור כלאים, דהרמב"ן בנימוקיו בפרשת קדושים [פי"ט פי"ט] עה"כ את חקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים, והטעם בכלאים כי המרכיב ב' מינים הוא משנה ומכחיש במעשה בראשית, כר"ל ויחשבו שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך, ויחפון הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות, והמינים בבעלי חיים לא יולידו מין משאינו מינו, וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו.

עוד הביא הרמב"ן בטעם איסור הכלאים וז"ל, כי הוא שלא לערבב הכוחות המגדלים הצמחים ולהיות יונקים זה מזה, ממה שאמרו בבראשית רבה אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל, הה"ד הידעת חוקות שמים אם תשים משטרו בארץ, והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שישקו זה מזה מבטל חוקות שמים, ולכן אמר בהם [בכלאים] את חקותי תשמורו, כי הם חוקות שמים וכו' שחקקתי בהם את עולמי, וכבר כתבתי בספר בראשית שהצומחים כולם יסודותם בעליונים, ומשם צוה להם ה' את הברכה חיים עד העולם, והנה המערב כלאים מכחיש ומערבב במעשה בראשית, עכ"ל.

ובחינוך מצוה רמ"ד כתב וז"ל, ובהיות יודע אלהים כי כל אשר עשה הוא מכוון בשלימות לענינו שהוא צריך בעולמו, צוה לכל מין ומין להיות עושה פירותיו למינהו כמו שכתוב בסדר בראשית, ולא יתערבו המינים פן יחסר שלימותו, ולא יצוה עליהן ברכתו, ומזה השרש לפי הנראה במחשבת בני נמנענו מהרביע הבהמות כלאים, ויעוין עוד בחינוך מצוה ס"ב שהאריך טובא בביאור טעם איסור כלאים וכדרכו של הרמב"ן.

מעתה יש לתלות נידון הנ"ל האם חפצא של כלאים דבר מתועב הוא, דאם עיקרו רק משום שיש בכך גילוי על חסרון השלמות שבמעשה בראשית, א"כ לכאורה אינו אלא איסור גברא, והוא מפאת הלכות אמונה ודעות, וכשיטת היעבץ שאין זה דבר נתעב, אכן אם הוא משום שמקלקל ומבטל המלאכים הממונים עליו, ובכך מתקלקל השפע יעו"ש, א"כ יתכן שהוא דבר נתעב בעצם, ול"ד.

ומעתה נשוב לראש הדברים, דנראה דבזה גופא הוא שנחלקו ר' יוסי דורשי חמורות בפסחים שם, דדעת ר' יוסי דבריאית הפרדה היא רצון שמים, והוא חלק ממעשה בראשית, ואילו לדעת דורשי חמורות נראה שהוא חפצא של פסול, באופן דלדברי דורשי חמורות ודאי שהפרדה תועבה היא, אכן לדעת ר' יוסי ודאי שאינה תועבה, ולכאורה כן הוא גם בשאר כלאי זרעים ובהמה, ודברי היעבץ נכונים לכאורה רק לדעת ר' יוסי.

והנה איתא במכות כב. דהמרביע או המנהיג פסולי המוקדשין לוקה, שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב כשני גופין, ודעת רש"י שם [ד"ה המרביע] שהוא כלאים לפי שיש בגוף בהמה זו ב' מינים חולין וקדשים, ודעת התוס' שם [ד"ה שהרי] דהוא משום דהוקשו להחשב כצבי וכאיל, ודעת הר"מ בפ"ט פסוה"מ ה"ט דהוא משום דהוא קודש למעילה וטמאה להקרבה, והנה בזה ע"כ דאיסור מסוים הוא לעצמו ולא משום ההכחשה במעשה בראשית, ובמנח"ח מצוה רמ"ד סק"ב כתב דמסתמא אין נכרי מוזהר באיסור הרכבה בפסוה"מ, [אף דמוזהר על הרבעת כלאי בהמה], כיון דעיקר איסורו בכלאים נלמד מדכתיב את חוקותי תשמורו חוקים שחקקתי במעשה בראשית דכתיב למינהו.

ובדברי הרמב"ן פרשת קדושים [פי"ט פי"ט] כתב דהטעם שאסרה תורה לרכב ולחרוש בשור וחמור הוא משום סייג לאיסור הרבעה [ומיושבים בזה דברי הרשב"א התמוהים בח"א סי' תצ"א שאין דורשין

ק"ו באיסור חרישה בכלאי בהמה משום דהוי חוק, וכתבתי בזה בפרשת כי תצא (פכ"ב פ"ה)].

כפולוגות הר"מ והראב"ד באיסור כלאים ובדן אמירה לנכרי

שוב מצאתי דברים נפלאים בענין זה, בהקדים לזה סוגיא דב"מ צ. דשקיל וטרי בענין איסור אמירה לנכרי, דהנה איסור אמירה לעכו"ם סתמה רבי במשנה דשבת קכא. לענין איסורי שבת, וכמבואר ברש"י שם [ד"ה אין] וברש"י שבת קכ. [ד"ה אמירה], ובסוגיא דב"מ שקיל וטרי האם ילפינן משבת לאסור אמירה לנכרי אף בשאר איסורים, כגון לענין חסימת שור בשעת דישה, וכן לענין איסור סירוס בעלי חיים. ולדינא נחלקו הראשונים בזה, דהרא"ש הביא דדעת הראב"ד דכיון דלא איפשרטא אזלינן בזה לקולא, אכן הרא"ש הכריע להחמיר דאמירה לנכרי אף בשאר איסורי תורה אסורה, וכן דעת הרמב"ן, וכן הכרעת הר"מ בפ"ג משכירות ה"ג שאסור לומר לנכרי חסום פרתו ודוש בה, ויעו"ש במל"מ, וכן דעת הר"מ בפ"ז איסור"ב ה"ג לענין איסור סירוס, וכן דעת הר"מ בפ"א כלאים ה"ו לענין הרכבת האילן וכמבואר בכסף משנה שם.

ותמהו האחרונים שהר"מ סותר משנתו, שכתב בפ"א כלאים ה"ג דמוותר לומר לנכרי לזרוע כלאי זרעים, הרי דאמירה לנכרי בשאר איסורי תורה שרי [וכבר השיג הראב"ד על הר"מ דמספק אסור כיון דלא איפשרטא בב"מ שם], הא מיהא שיטת הר"מ צ"ע טובא, אחר שהר"מ פסק בכל הנך דוכתי הנ"ל דאמירה לנכרי בשאר איסורי תורה אסורה [או מספיקא, או משום שהוכרע בש"ס לאיסור], וא"כ דעת הר"מ צ"ע [ובכס"מ כתב ליישב דלא היתר הר"מ אלא אם הנכרי זורעו בשדהו דהנכרי, דבזה שרי אף אם זורעו לצורך ישראל, דעיקר האיסור הוא רק בשדה ישראל, וכן הכריע הגר"א ביו"ד סי' רצ"ז ס"ד, וכדעת תוס' בב"מ שם ד"ה חסום].

ובחת"ס ח"ו ליקוטים סי' כ"ד כתב בישוב דברי הר"מ, דמקורו בסוגיא דשבת קלט. דמשמע דאמירה לנכרי בכלאים שרי [וכבר הוזכרה ראייה זו בר"י קורקוס], וע"כ דלא אסרו חכמים אמירה לנכרי אלא במלאכת שבת דחמירא, ולא בשאר איסורי תורה, וביותר לדעת הרס"ג דס"ל דאיסור אמירה לנכרי בשבת הוא מדאורייתא [דכתיב כל מלאכה לא יעשה], א"כ בודאי אין מקום לאסור כן בשאר איסורי תורה.

וכתב דלפי"ז ע"כ מה דמספק"ל בב"מ שם בדן אמירה לנכרי בשאר איסורי תורה, היינו דוקא באיסור שבעצמותו הוא נתעב וגרוע, ומשום דבזה י"ל דאם במלאכת שבת אמירה לנכרי אסורה אף שאין המעשה נתעב, כ"ש באיסור שהמעשה נתעב בעצמותו שיש לאסור, והיינו דוקא לענין חסימה שהיא משום צער בעלי חיים, וכן סירוס שהוא משום צער בעלי חיים [ולא הבנתי מה ענין סירוס לצער בע"ח, והרי אסור לאדם לסרס עצמו ולסרס חבירו ברשות], ודוקא באלו מן הראוי לחכמים לאסור אמירה לנכרי.

אשר מעתה כתב החת"ס בישוב דעת הר"מ, דבכל איסור שהוא אסור בעצמותו הכריע הר"מ דאמירה לנכרי אסורה, כגון חסימה וכן סירוס, אכן כלאי זרעים שבעיקר אינו דבר נתעב כי אם איסור גברא הוא, ואין בו צער בעלי חיים, בזה דעת הר"מ שאין בו איסור אמירה לנכרי, ודעת הראב"ד דאמירה לנכרי אסורה בכלאים, י"ל דהוא משום דס"ל דאף איסור כלאים הוא דבר נתעב בהחפצא, וכדברי הרמב"ן בנימוקיו שיש בכך עירוב הכוחות, ומקור לזה מסוגיא דחולין שם דאילו לא שהתירה תורה כלאי זרעים היה נאסר מדין כל שתיעבתי לך, דמשמע מזה דהוא דבר נתעב בעצמו, ולכן יש לאסור בו אמירה לנכרי, עכ"ד החת"ס הנפלאים.

הלא מאחר כל זאת נמצא, שהר"מ והראב"ד נחלקו ביסוד האיסור של כלאים, האם הוא דבר רע בעצמותו, או שעיקר האיסור אינו אלא על הגברא, ונמצא שפולוגות ההלכות קטנות והיעבץ תליא בפולוגותם.

והנה בעיקר דברי החת"ס עלינו לדון בכמה ענינים בקצרה, הנה מש"כ החת"ס דמלאכת שבת אין בה דבר נתעב בהחפצא זולת שהגברא מוזהר לבל יעשה מלאכה בשבת, הנה החת"ס אזיל בזה לטעמיה שכתב שם בהמשך התשובה דאף למ"ד יש שליחות לנכרי לחומרא, מ"מ במלאכת שבת אין שייך לחייב שולחו, כי עיקר המצוה היא לשבות, והמשלח שובת ונח, ולפי"ז ודאי שמעשה נכרי בשבת אין בו דבר נתעב.

ובנתיה"מ סי' שמ"ח סק"ד הקשה, דאם יש שליחות לנכרי בשליחות מעשה, א"כ כל אמירה לנכרי תאסר מדאורייתא מדין שליחות, ותי"ץ וז"ל, דדוקא עבירה שנעשה בישראל שהוא מצווה עליו המשלח חייב כגון וכו' באקפי לי גדול [עי' במ"י] שנעשה ישראל

בראש החיבור הצבנו מבוא נרחב אשר מטרתו להוכיח באופן מופתי וחותר, כי אכן בצדק נתיחס חיבור זה לרבינו הגר"ח. גופו עיקרו ומתכונתו של המבוא, הלא הוא הוכחת הדברים מתוך עיון בחיבור עצמו והמסקנות הנגזרות ממנו. לא תלינו ייחבנו בשמועת חכם זה או באמירת חכם אחר, בלתי אל הספר לבד עינינו. ויהיו הדברים מדברים בעדם.

מבוא זה הינו איפוא, כפירות הנושרים, מפרי עריכת הספר כולו ובדיקת מקורותיו ומוצאותיו ועל כך יחודו, וכדלהלן.

דברינו יתחלקו לד' פרקים: פרק א. קביעת זמן התחברות הספר; פרק ב. מקום חיבורו של הספר; פרק ג. זיהוי של רבינו הגר"ח כמחבר הספר; פרק ד. ידי חיים - יומנו של הרב המחבר תורה לשמה. [במבוא אשר יראה אור בראש ספר תורה לשמה, יושלמו הדברים, בראיות נוספות ברורות ומוחלטות מתוך עיון בגוף כתב היד בו מצאנו סימני מחיקה ותיקון אשר מלאכת מחבר המה, ולא מעשה ידי מעתיק בעלמא].

נאמנים לדרכנו זו שהצבנו לעצמנו בראשית המלאכה, שלא להכנס בסבך המעשיות והשמועות הסותרות שנשמעו סביב ואודות הספר, לא התימרנו לבוא בסוד קדושים וליתן טעם למעשה הפלאי של רבינו הגר"ח בהסתרת שמו ותליית הדברים על ידו בחכם קדום⁴⁴. אכן ברור שאי פתרונה של שאלה זו, אין בה בכדי לבטל או להחליש את המסקנות החד משמעיות שלפנינו⁴⁵.

•

חידת מחבר תורה לשמה, עולה מעת לעת על שולחן חכמים במכתבי עיתים ובחיבורי מחברי זמנינו, אכן לעיתים רבות באו הכותבים למסקנות שונות ע"י עיון קל בחיבור הנה והנה, ומסקנות שאין להם קיום ואחיה למול הדברים המפורשים המופיעים בספר. ולעיתים יביאו הדבר כשנוי במחלוקת בין חכם זה לשמועת חכם אחר. וכל זה וכיוצא בזה הוא מן הטעם שעד עצם היום הזה לא נעשה בירור מקיף לקביעת זהות מחבר הספר, מתוך עיון וסקירת הספר כולו, מראשיתו לסופו.

על הטוב יזכרו הגאונים: רבי יעקב משה הלל שליט"א⁴⁶, רבי יעקב חיים סופר שליט"א⁴⁷, רבי מאיר מאזוז שליט"א⁴⁸, אשר העמיקו חקור בדברי רבינו ומיד עם עלות הספר עלי דפוס, הבחינו בעיונם הקולע ותבונתם החודרת, כי עובדת היות הספר מעשה ידי הגר"ח הינה מעבר לכל ספק, ואף בסט קביעה זו בראיות מוצקות. דבריהם קילורין לעינים ובכלל דברינו הבאים לקמן, הובא מדבריהם⁴⁹.

עד להוצאת הספר במתכונתו השלימה, אמרנו כי טוב הדבר לתת מקום בראש להדפסת מבוא זה, להודיע קושט דברי אמת אודות חיבור תורה לשמה ומחברו רבינו הגר"ח זלה"ה. המעיין אשר יקרא הדברים הבאים בשקידה ובשימת לב יראה את דמותו של רבינו עולה ומשתקפת בבהירות גמורה מתוך הספר, באופן שיש מקום להסתפק האם אכן נתכוין רבינו הגר"ח להסתיר עצמו באופן שלעולם לא נדעהו

זלה"ה. וכך גם ב'דברים אחדים' אשר הקדים בראש החיבור: '...אודה ה' מאוד... שסייעני להביא לכאן החיבורים הקדושים אשר חיבר מו"ר ועט"ר מו"ז הרב הגאון ח"ר יוסף חיים זלה"ה. ומכלל החיבורים, הוא חיבור הקדוש הזה אשר קרא לו 'תורה לשמה' אשר סייעו ועזרו השי"ת ברחמי הרבים וחסדיו הפשוטים, וחתם בו את חתימת ידו הקדושה בשם 'יחזקאל כחלי', ומגמתו היתה בשם זה להעיד על חיבורו תורה לשמה, והשם הנז"ל 'יחזקאל כחלי' הוא מספר יוסף חיים' בדקדוק כזה: 'יחזקאל עולה מס' יוסף, כחלי עולה מס' חיים. על כן הספר הזה יתייחס לשמו הטוב אע"ג שחתם אותו בשם הנז"ל כדי להעלימו מטעם הכמוס עמו להיות בנסתר ולא בגללה. ויש עוד חיבורים קדושים שלו ג"כ העלים אותם בשם אחר...'⁵⁰.

שאלת זהותו של מחבר הספר תורה לשמה והחזקת הגר"ח כמחבר הספר, היתה ענין לענות בו עוד בטרם נדפס חיבור תורה לשמה, זאת בעקבות הזכרת ספר 'תורה לשמה' וציטוט קטעים ממנו, ע"י הגר"ח בספריו השונים⁵¹, וכן ע"י העתקות של חלקים מן החיבור אשר היו מצויות בידי החכמים עוד טרם הדפסתו⁵².

וכך סיפר⁵³ הגאון רבי בן ציון חזן ז"ל, כי כאשר נדפס בעה"ק ירושלים בשנת תרס"ג תשובות רב פעלים חלק ב', ושם בחלק סוד ישרים סי' ה' הביא רבינו איזה דבר מתוך חיבור 'תורה לשמה' לרבי יחזקאל כחלי, נתעורר חשד בדעתו של הגאון המקובל רבי אברהם עדס זלה"ה כי 'יחזקאל כחלי' זה אינו אלא רבינו הגר"ח (וזאת גם לאור הגימטריא השווה הנז"ל). בעקבות זאת פנה ר"א עדס אל רבינו הגר"ח במספר שאלות בהלכה ובתוך הדברים הוסיף לשאול מי הוא המחבר של ספר תורה לשמה. רבינו הגר"ח השיבו על כל שאלותיו, למעט שאלה זו. עדות נוספת, חשובה ומכרעת נמסרה לנו ע"י המו"ל רבי יוסף כדורי מפי גדולי רבני בבל וזו תכנה: "... כדי לדעת מיהו המחבר שאלתי מאת רבני הבבלים בירושלם ת"ו, ומכללם הרב המקובל רבי אפרים מנשה כהן הי"ו ואמר לי **ששמע מפי הרב הגדול ארי שבחבורה סובר הרזים מהרש"א ז"ל, ששמע מן הרב המקובל בנם של קדושים רבי יעקב זללה"ה בן רבינו זללה"ה כי ספר תורה לשמה הנ"ל אביו הוא חברו שכך אמר לו אביו בפירושו**⁵⁴.

...

ספר תורה לשמה, עתיד לראות אור עולם במהדורה מחודשת ע"י מכון אהבת שלום על פי עצם כתב יד רבינו הגר"ח. מהשוואת הנדפס עד עתה, לכתב היד, עלתה העובדה כי העתקת כתב היד במהדורות הקודמות, נעשתה באופן בלתי מדויק, שורות נחסרו ותיבות רבות הועתקו בשגיאה, באופן שהדברים נותרו במקומות רבים מחוסרי ביאור. במהדורה החדשה נעתקו התשובות בדיקנות ובנאמנות מתוך גוף כתב היד, עד שיש לומר כי פנים חדשות באו לכאן. על דברי רבינו נוספו מקורות וציונים לדבריו שבשאר ספריו וכן למי מגדולים שעמדו בענינים המגוונים והמחודשים הנידונים בספר.

זלה"ה הינו ברור ומוחלט ואין בו לא ערעור ולא ספק כלל, ומפורש יוצא הוא מתוך הספר עצמו. באופן שכל המתעקש להחזיק בפקפוק ישן אינו אלא מן המתמיהין ותו לא מיד: דברים אלו מעשה ידי יוצר הרה"ג בצלאל דבליצקי שליט"א עתידים לראות אור בתוספת מרובה בראש ספר תורה לשמה אשר ייצא לאור בעז"ה ע"י מכון אהבת שלום, מוגה ומתוקן ע"פ עצם כ"י מחברו רבינו יוסף חיים זיע"א, מעוטר בהערות וציונים לדברי רבינו משאר ספריו המשלימים דבריו שבספרו תורה לשמה.

ש"ת תורה לשמה לרבינו יוסף חיים זלה"ה

מבין ספרי השו"ת המרובים, מתייחד קובץ שאלות ותשובות 'תורה לשמה', בהיותו כולל קובץ רחב של תרכ"ב חקרי הלכות מקוריות ומחודשות בכל מקצועות התורה, בשימת דגש לחשיפת מוצא התשובה בדברי חז"ל בתלמוד ובמדרשים, פסקי ופירושי גדולי הראשונים. הספר כולל גם שאלות ותשובות בבירור ענינים שבתורת הח"ן והם המה מיוסדים על פי ולאור תורת רבינו הארי"ז זיע"א⁵⁵.

לראשונה הובא הספר לבית הדפוס בשנת תשל"ג, ע"י ר"י כדורי ועמו רבי דוד חיים ז"ל, מתוך כתב ידו של זקנו ג"ע מופה"ד רבינו יוסף חיים זלה"ה אשר הביא עמו בעלייתו לארץ ישראל בשנת תשל"ב⁵⁶.

בכת"י י"חס הגאון רבי יוסף חיים זלה"ה את התשובות לחכם קדום בשם 'יחזקאל כחלי'. ואכן התשובות כולם חתומות בשם 'יחזקאל כחלי, ואף הקדמה מאת 'יחזקאל כחלי' נדפסה בראש הספר, בה גם נזכר זמן התהוות הספר: 'והנה בעתה באתי להודיע כי אני בעיני חנני השי"ת ברחמי הרבים וחסדיו הגדולים לחבר ספר שו"ת בדבר הלכה... לעשות כונת יוצרנו שציונו ללמוד תורה לשמה, על כן קראתי החיבור הזה בשם תורה לשמה, והיתה התחלתו משנת התמ"ב ומעלה... כה דברי הקטן יחזקאל כחלי נר"י⁵⁷.

אליבא דהגר"ח, לא היה חלקו בספר אלא כמעתיק בלבד, אשר אחר שנזדמן לו כתב יד זה של רבי יחזקאל כחלי, חשב לו למצוה לעשות 'קיום ומציאות' לחיבור, ע"י העתקתו לשם פרסומו. ואלו דברי הגר"ח בהקדמת הספר: 'דברי המעתיק יצ"ו. אמר המעתיק יצ"ו ע"י נס נזדמן לידי החיבור הזה בכ"י ישן, והכתב היה קשה לקרות, ונדרתי להעתיקו בידי לעשות חסד עם המחבר ז"ל, כי על הרוב לא היה העתק אחר חוץ מזה בעולם. והנה שלי"ת על ידי נעשה קיום ומציאות לחיבור הזה בעולם, ובלי נדא אשתדל בעז"ו שהיה ממנו עוד העתקות על ידי אחרים כדי שיתפשט החיבור הזה בעולם, ובזאת כי מצוה זו של ההעתקה אשר עשיתי לספר הזה תחשב כמו מצות עשה של השבת אבידה. וכל המעתיק אותו עוד למצוה רבה תחשב לו... המעתיק יצ"ו.

בנוסף לכך, נוספו בשולי תשובות רבות, הגהות הפותחות: 'אמר המעתיק' - הוא ניהו הגר"ח כאמור - ובהם ציונים והוספות לדברים האמורים בתוך ספר תורה לשמה.

אכן, למרות דבריו המפורשים של הגר"ח שאינו אלא מעתיק, רשם נכדו של רבינו, ר' דוד, בשער הספר הנדפס, כי מחברו הינו רבינו הגאון רבי יוסף חיים

מוקף על ידו, אבל לא באומר לעכו"ם בשל לי בשבת שהרי העכו"ם מותר לבשל בשבת ולא נעשתה עבירה כלל, ומה שאכל הישראל כשנתבשל אין בו איסור מדאורייתא כלל, עכ"ל.

אכן צ"ע מסוגיא דברכות נג. דנכרי שהדליק אש בשבת נחשב כנר שלא שבת ממלאכת עבירה, ואילו נר שהדליק לחולה הוי נר ששבת, ובאתון דאורייתא כלל י' העיר דהלא נכרי אינו מוזהר על השבת, אדרבה נכרי ששבת חייב מיתה, וא"כ למה יחשב אש שהדליק הנכרי כנר שלא שבת ממלאכת עבירה, וכתב ליישב דמוכרח מזה דחילול שבת הוא דין בהחפצא של המעשה, ואף מעשה של נכרי נחשב בעצמותו כחילול שבת.

ובבית מאיר אה"ע סי' ה' ס"ד כתב וז"ל, לפום ריהטא, באיסור שבת לא שייך כלל בנכרי צד שליחות לדבר עבירה וכו', אבל שבת דאיסור מלאכה אך למען ינוח ישראל וכל אשר לו, והמלאכה מצד עצמותה י"ל דאינה כלל עבירה, וראיה דמן התורה מותר להעמיד קדירה אצל האש קודם שבת וינתשל בשבת, וכן אדרבה מצינו נכרי ששבת חייב מיתה, נמצא דנכרי העושה בשליחות ישראל ל"ש כלל יש שליח לדבר עבירה, דהא העבירה לא נעשתה דהא הישראל נח וכו'. אמנם שוב ראיתי דקצת קשה על תירוץ זה ממה שאין מבדילין על נר שהודלק בשבת אפילו ע"י נכרי, מפני שלא שבת ממלאכת עבירה, ש"מ דחשוב עבירה, הן אמת דקשה על זה ממה דקי"ל נכרי ששבת כנ"ל, וא"כ עדיין יש לדחוק דבאמת עבירה גמורה לא מקרי שהיא נופל עליה יש שליח לדבר עבירה, אלא רמז עבירה יש בדבר, עכ"ל.

עוד זאת צריך להוסיף, דהנה כתב הר"מ פ"א כלאים ה"ו דאסור לומר לנכרי להרכיב אילן, וכתב בכס"מ דאין לפרש הטעם משום לפני עור, שהרי ב"נ אינו מוזהר על הרכבת אילן, וע"כ דאמירה לנכרי אסורה אף בשאר איסורי תורה, עכ"ד. ומעתה יקשה מאד על דברי החת"ס, מ"ש כלאי זרעים דשרי מהרכבת אילן דאסור, אכן באמת כבר תמאנו האחרונים על הכס"מ שהרי מפורש בר"מ פ"י מלכים ה"ו שב"נ מוזהר על הרכבת האילן, ומעתה מיושבים היטב דברי החת"ס, דמה שאסור לצוות לנכרי על הרכבת האילן הוא רק מדין לפני עור כיון דהנכרי עצמו מוזהר על כך, ואילו בכלאי זרעים שרי כיון דב"נ אינו מוזהר אלא על הרכבת האילן, כמבואר בר"מ שם.

~~~~~

בקובץ אליבא דהלכתא (גליון ל"ז) כתב אחד מן הקוראים הי"ו דברים בלא יודעים, מהם משתמע כי מקום יש לפקפק בדבר מחבר הספר שו"ת תורה לשמה, ואף תלה עצמו בשמועה מוטעית משם חכם רשום (וכבר מילתנו אמורה שבסוגיא זו, אין לקבוע דברים לפי השערת חכם זה או אחר ובלתי אל הספר לבד יהיו עינינו). וכבר בגליון קודם העירו על דבריו. אכן מכיון שהמכשלה הלזו יצאה מתח"י, אמרנו כי טוב וישר הוא לתקון המעוות ולהשלים החסרון, לקבוע בכאן בירור מקיף אודות ספר תורה לשמה, בו נתברר כי יחוס הספר לרבינו יוסף חיים

- 1 וכך תיארנו רבינו יוסף חיים זלה"ה בראש החיבור: והוא ספר אמרי שפר, שאלות ותשובות, הלכות מרובות, שואל ומשיב בדבר הלכה, ע"פ המרא הערוכה, ופסקי הלכה, שפסקו הראשונים זכרונם לברכה, אלה הדברים, יהיו מאירים, ונודעים בשערים. 2. הספר נדפס שלא בשלימותו: מתוך תרכ"ב שאלות לא נמצאו בכתה"י אלא תקכ"ד שאלות. על מנין התשובות המקורי למדנו מתוך רשימת הסימנים שבכתה"י. הסימנים החסרים הם: קכ"ה - קל; שכ"ה - שע"ד; תט"ז - תנ"ה; תרי"ד. כאשר הביא המו"ל את הספר לבית הדפוס, שינה את סימני התשובות החל מס' קכ"ה ואילך, למען יהיו הסימנים באים בסדר זה אחר זה. (רשימת הסימנים המקורית נדפסה במהדורה שניה ירושלים תשל"ו, לצד הסימנים החדשים). 3. פתיחה קצרה נוספת מצויה קודם סי' א': 'אמר הקטן יחזקאל כחלי' בעזרת האל צורי וגואלי הנה זה החלי משנת התמ"ב לכתוב סדר שאלות ותשובות ממה שחנני האל שוכן ערבות'. 4. אם אמנם ידענו על חיבורים נוספים, אותם כתב רבינו בעילום שמו (תקון תפילה בגדאד תר"ל, סדר היום בגדאד שם, הלולא רבא ליוורנו תרל"ז ועוד), מ"מ לא מצאנו לו כדבר הזה, שייחס חיבור שלו על שם חכם אחר. [אכן בירושלים נדפס קונטרס 'אמונת עתיר' בשנת תשכ"ב, והמו"ל ייחסו לרבינו, וגם שם מצאנו שם חכם אחר על החיבור. אלא שייחסו לרבינו לא נתברר עדיין כל הצורך]. הקרוב ביותר לעניינו הוא מה שמצינו בחיבור כתר מלכות המיוחס לרבינו (נדפס לראשונה בתוך עטרת תפארת, ירושלים תשמ"א) שגם עליו לא נקרא שמו, וכדי להעלים זמנו של החיבור כתב בו באות קעט": בספר מדבר קדמות להרב מהר"י אזולאי נר"ו. 5. רשימת אזכורי ספר תורה לשמה בחיבורי רבינו: תשובות רב פעלים ח"א או"ח סי' ב'; שם סי' ד. ח"ב או"ח סי' כ"א; שם סי' מ'; שם סי' נ'; שם סי' נ"א; שם סי' נ"ב; שם סי' נ"ג; שם סי' נ"ד; שם סי' נ"ה; שם סי' נ"ו; שם סי' נ"ז; שם סי' נ"ח; שם סי' נ"ט; שם נציבים י"ב; שם כ'; שם כ"ד; שנה ב' נח י"ז; שם ויצא י'; שם י"ד; שם כ"ה; שם ויקרא י"ז. עוד יוסף חי וזארא אות י"ט [תשובת תורה לשמה זו שהעתיקה רבינו שם, וכן קודמתה בבא"ח (ויקרא שם) ליתא בחיבור תורה לשמה שלפנינו, וזאת משום שכאמור נחסרו תשובות בדפוס. כל זאת מלבד המקומות בהם הזכיר רבינו דברים מתוך חיבורו תורה לשמה אך לא גילה מקורם להדיא וכפי שעמדנו ע"כ לקמן פ"ג. 6. ראה בהקדמת ר"י כדורי לס' תורה לשמה: בקשתי בשנת תש"ז מאת הרה"ג בן ציון חזן ז"ל שהיה בעיר העתיקה מנהל ישיבת פורת יוסף, שישלח מכתב לבגדאד, למורנו ורבינו הרב המופלא מעוז ומגדול פעמון זה ורימון וכו', רבי דוד שליט"א נכד הגאון המחבר ויבש ממעלת כבוד תורתו שישלח ספר מכתבי יד של מו"ר זקנו הגאון הגדול רבינו יוסף חיים זיע"א, והרב ב"צ חזן ז"ל נענה לבקשתי, ושלח מכתב לבגדאד ורבינו דוד שליט"א העתיק ספר מכתבי יד, ושמו תורה לשמה, ושלח לנו חלק ממנו, והיו ששה מחברות מכילות מאה ועשרים שו"ת, ושלח לירושלים ע"י הרב ב"צ חזן ז"ל, והרב הנזכר מסר לי את כתבי היד בידי ושמחנו הרבה וכו', ובאותו זמן שנת תש"ח היה כ"י במקרה אצל הרב ב"צ חזן ז"ל בעיר העתיקה בפורת יוסף, ונכבשה העיר העתיקה, והלך הכת"י לאיבוד. 7. עיין הקדמת המו"ל שם. 8. נרשמה בגליון ספר עוד יוסף חי חלק ההלכות, מהדורת ירושלים תש"י דף נ'. 9. ה"ה המקובל האלהי ר"ש אגסי זלה"ה, נודע בעוצם קדושתו וחסידותו, מחבר בני אהרן על שער הגלגולים (בגדאד תרס"ח). תולדותיו וקורותיו נדרשו באורך ע"י הגר"מ הלל שליט"א בראש ספרו זהב שבא, הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשמ"ט, ע"ש ותרנ"ץ. 10. ע"ש שהביא את הרמז העולה מן הגימטריא של יחזקאל כחלי, הנז"ל, משמו של רבי אפרים כהן זלה"ה. 11. וראה מש"כ הגר"מ הלל שליט"א בספר תהלות יוסף (מסדרת אוצרות חיים, י"ס תשמ"ט) עמ' מ"ד. 12. דומה ויש מקום להעיר, כי חזיון נדיר זה של כתיבת חיבור בהעלמת שם מחברו וזמנו של החיבור, באופנים דומים להפליא, נמצא גם אצל רעו ועמיתו של רבינו, ה"ה החסיד המקובל האלהי מהר"א מני זלה"ה אב"ד חברון ת"ו, כאשר עשה לספרו כסא אליהו (דפ"ר ירושלים תרכ"ה), אשר מלבד שלא קרא שמו עליו, פעמים שהזכיר מחיבורי האחרונים הנדפסים וכותב עליהם שהיו לנגדו בכתבי יד. ועוד הוסיף לכסות מוצאו וחוגו. ראה לדוגמא שער ד' (מהדורת אהבת שלום עמ' קט'): 'אעתיק לך בס"ד דברי מורי הגאון מהר"ח ז"ל בכת"י - והוא מספר נפש החיים למהר"ח מוואלאזין, ווילנא תקפ"ז. עוד שם (עמ' קס"ג): 'ראיתי לכתוב כאן תוכחת מגולה מאהבה לחמי הזמן אשר הוכיח במישור רב א' מרבני הספרדים, הוא נר המערבי אשר תורתו זורחת בעה"ק כאשר מצאתי כתוב בקונטרס קטן כתיבת יד העתק דבריו הנעימים וז"ל וכו' - והנה כל הדברים הנעתקים שם נלקחו מספר חפץ ה' למהר"ח נ' עטר הנדפס באמ"ד תצ"ב. [דוגמא לזה תמצא בדברי רבינו סי' שע"ד שהביא סברת הרב יכין ובוועז נכדי הרשב"י] וכתב דבריהם בשם 'הורו רבותי', וכהנה עוד בספרנו]. 13. וז"ל בתשובות הנדפסות בשו"ת וישב הים ח"א סי' י"ד: והגם ששמעתי שיש איזה מרבני זמננו המפקפקים על אמיתות הספר תורה לשמה שיחוסו למרן הרי"ח טוב ז"ל, אצלי אין הדבר צריך לפני כלל, והוא ברור כשמש לכל רגיל על לשונו ובקי בסגנונו דרכו ושיטתו של רבינו, והרבה מהעניינים הנכתבים שם כתבם מפוזרים אחת הנה ואחת הנה בשאר חיבוריו בסתם, ולא הביאם משם ספר תורה לשמה, כידוע להבקיאים בדבריו. ועוד יש לי בזה תבליט של ראיות אבל מהי אעשה שאין מגמתי כעת לעסוק במחקרים אלו, ושמעתי שכבר נכתב מה בכמה כתבי עת על זמננו להוכיח שהמחבר תורה לשמה הוא רבינו הרי"ח טוב ז"ל ולא ראיתי מה שכתבו. אבל אחר כל הדעות והאמירות סומך אני בהעדות המודפסת בספר עוד יוסף חי (דפוס ירושת"ו שנת תש"י בדף נ') בשם גדולי רבני בבל מתלמידי מרן הרי"ח טוב ז"ל, הלא הם הרב המקובל כמהר"ר אפרים זילכא הכהן זלה"ה, ואמטו לה משם רבו הגאון המקובל האלהי"י כמוהר"ר שמעון אגסי ז"ל, בשם בנו וממלא מקומו של רבינו הלא הוא רבי יעקב חיים ז"ל שהעיד ששמע מפי אביו הקדוש בעצמו שספר תורה לשמה הוא בעצמו חיבור, ודי והותר לנו בזה לאמת הדבר, עכ"ל. וע"ע במש"כ בהקדמת אוצרות חיים חלק ימים וזמנים שבת א' עמ' י"ב אודות כללי הפסק מספר תורה לשמה, ובס' תהלות יוסף הנז"ל. 14. עיין מה שציין בזה בספרו תרנן לשוני סי' ב' עמ' י"ח למקומות בהם האריך בנושא זה בכל ספריו. 15. קובץ אור תורה, אלול תשל"ה סי' ל"ח, ותשרי תשל"ו סי' מ"ו. 16. ועיין גם בספר שבת מיהודה (סי' כ"א) להרה"ג ר"י לביא בן דוד שליט"א, שקיבץ וריבץ דעת חכמי זמנינו

כמחבר הספר, או דילמא הניח לנו מקום למצוא הפתח לומר דברים בשם אומרם, ולהשיב אבידה לבעליה.

פרק א' קביעת זמן חיבור הספר

כאמור לעיל, קבע המחבר בהקדמתו את זמן החיבור 'והיתה התחלתו משנת תמ"ב והלאה', וכ"ה בפתיחה קודם ס' א' ז"ה החלי משנת התמ"ב. למדנו איפוא כי שנת תמ"ב הינה זמן התחלת החיבור, לאור זאת אף אם נמצא בגוף התשובות דברים המורים על איחורו של הספר בעשרות שנים משנת תמ"ב¹⁷, עדיין לא נוכל לבטל ולשלול תאריך זה, שכן שנה זו הינה תאריך התחלה בלבד.

אכן על אף שמועד הסיום לא פורש, נצא מתוך הנחה רחבה, כי כעבור כששים שנה משנת תמ"ב נסתיימה מלאכת כתיבת התשובות. ובכן שומה עלינו לבדוק ולהבחין אם אין בספר אי אלו דברים המאחרים את הספר גם אחר שנת ת"ק.

בתשובות רבות בספר מוזכרים דברי ראשונים וגדולי האחרונים שספריהם נדפסו אחר שנת תמ"ב - ת"ק. במקומות אלו מציין המחבר אליהם כ'כתבי יד', כך שלפשוטן של דברים הרי שהיו בידי המחבר עשרות רבות של כתבי יד בכל מקצועות התורה¹⁸.

עם זאת במקום אחד בתורה לשמה מצינו התבטאות אשר יש בה בכדי להאיר את משמעות הביטוי 'כתב יד' בחיבורינו וכאשר יתבאר לקמן. בס' ח' כותב בעל תורה לשמה: ועיין עוד למהר"י קרקס ז"ל בחידושיו על הרמב"ם בהלכות מחוסרי כפרה הנמצאים בכ"י ולא נדפסו עדיין שהביא התוספתא והר"ש ז"ל וכו'.

התבטאות זו 'לא נדפסו עדיין'. נראית לכאורה תמוהה ומיותרת לגמרי, שהרי ברור כי אם בכתב יד עסקינן, הרי שלא נדפס עדיין. מה גם שלא מצינו התבטאות זו בכל מקום בה הזכיר בעל התורה לשמה 'כתבי יד'. הלא דבר הוא.

ובכן דברים בגו. זהו אכן הפעם היחידה בה נזכר בספר כתב יד שלא נדפס עדיין בחיי מרן הגרי"ח. מהר"י קורקוס לרמב"ם הלכות קרבנות, נדפס לראשונה ברמב"ם סדר קרבנות מהדורת הרב שבתי פרנקל ז"ל, ב"ב תשס"ג¹⁹. אין ספק כי ניתן ללמוד מכאן מה טיבם של שאר כתבי היד שלא באה הבהרה בצידם 'שלא נדפסו עדיין'.

לפנינו דוגמאות נוספות השופכות אור על טיבם של 'כתבי היד' הנזכרים בס' תורה לשמה. ס' ק"ז: ושוב ראיתי בתשובת הרא"ש ז"ל הנמצאת אצלינו בכ"י שאסף רבי יצחק מווילנא שנשאל בעיר קטנה שקבלו עליהם בחרם שישתיירו בכל

יום בישוב וכו'.

וכן הוא גם בס' ש"מ: בתשובות שאסף רבינו יצחק מווילנא ז"ל מן הרא"ש ושאר קמאי ז"ל הנמצאים אתנו בכ"י כתוב שאלה א' מן הרא"ש ז"ל בראובן שאמר לשמעון בפני בני אדם וכו'.

תשובות הרא"ש הללו אינם אלא בקובץ הבדוי של תשובות הרא"ש הנקרא 'בשמים ראש'²⁰. 'בשמים ראש' יצא לאור לראשונה בברלין בשנת תקנ"ג. זיופו של הספר הוכרע למעלה מכל ספק²¹ כך שכתב יד של בשמים ראש לא היה ולא נברא אלא הכל מעשה ידיו של שאול ברלין. כיון שכן מנין לו לחכם בשנות הת' לראות את כתב היד שמעולם לא היה קיים²².

ס' י"ח: ובירושלמי דיומא פרק רביעי הלכה ג' איתא, חתה והקטיר ונשפך הדם יביא פר אחר ונכנס בדמו, עד שלא הקטיר נשפך הדם חתיה פסולה היא וצריך לחתות בתחילה, ע"ש. הנך רואה שהירושלמי הוא היפך תלמוד בבלי לפי מה שפירש רש"י ז"ל בהקטרה לא קא מיירי. וראיתי בגליון כ"י כדי שלא יהיה סתירה ופלוגתא בין בבלי לירושלמי צריך לפרש מ"ש בקטורת לא קמיירי ר"ל כיון שנקטר כראוי והיה שם דם אין צריך לחזור ולחפון ולהקטיר שנית דציון שנעשה בכשרות לעולם בכשרותו הוא עומד, עכ"ל.

גליון כ"י זה שהעתיק מחבר התורה לשמה הלא הוא פירוש קרבן העדה בשיירי קרבן שם. קרבן העדה לסדר מועד נדפס לראשונה בדעסויא תק"ג. לכאורה גם במקרה זה היה עלינו לכפוף ראשונו בכניעה ולקבל על עצמנו הדין באהבה, כי מחיבור שיירי קרבן שנתחבר בברלין נפוצו כת"י והגיעו עד ארצות המזרח (משל היה אחד הראשונים). אך מה נעשה והגאון רבי דוד פרנקל מחבר קרבן העדה, נולד רק בשנת תס"ז²³.

ס' מ"ב: איתא בברכות דף ח' ע"א רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו, ע"ט. ואיתא בשיטה כתיבת יד של רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל שכתב וז"ל יש מפרשים דדוקא רב ששת וכו'. ובכן, המצוטט ע"י רבינו כאן נמצא בתוך שיטה למסכת ברכות הנדפס לראשונה בס' ברכה משולשת למסכת ברכות (ווארשא תרכ"ג), אשר לפי עדות המדפיסים הינה שיטה מקובצת מעשה ידי ר"ב אשכנזי. אלא מה נעשה וייחוס שיטה זו לרב"א הינה טעות מוכחת שנתחדשה ע"י מדפיסי ווארשא, וכבר בסמוך להופעת הספר יצאו על קביעה בטילה זו עוררין²⁴. א"כ היאך יתכן שהמחבר החזיק בכתב ידו של רבי בצלאל אשכנזי בשעה שכל יחוס זה לא נתחדש אלא בדפוס ווארשא.

עוד מצינו בס' תורה לשמה אזכור כ"י המוכחש מיניה וביה: תורה לשמה ס' א', גם עוד מצינו

בשורת' מהר"י ברונא ז"ל כ"י ס' למ"ד. ובכן סימון זה מתייחס למערכת הסימנים שנתחדשה בדפוס ראשון שאלוניקי תקנ"ח. ואילו בכתה"י של הספר מצינו סימנים שונים לחלוטין²⁵.

לאור האמור לעיל אין מנוס מלקבוע כי הבטוי 'כתב יד' בספר תורה לשמה, יוצא ממשמעתו הפשוטה והידועה, אף אם לא נדע לכוון בדיוק למשמעות המחודשת שננסכה למושג זה כאן.

לסיכום ענין 'כתבי היד' הנזכרים בחיבור, חשוב גם לציין את העובדה דלקמן: כל כתבי היד המוזכרים בס' תורה לשמה ללא יוצא מן הכלל, כולם²⁶ נדפסו בחיי רבינו הגרי"ח. ולאידך גיסא אין בכל ספר תורה לשמה ולו כת"י אחד אשר לא נדפס בחיי הגרי"ח. האם אך די המקרה הוא.

***

זאת ועוד, מצינו בחיבורנו לרוב, ספרים רבים אשר נדפסו זמן רב אחר שנות 'תמ"ב והלאה' והואבו כספרים נדפסים בלא תוספת הציון 'כת"י'. וכמפורט להלן:

ס' קס"ט: שבת דף קל"ט ע"ב וכו' וכתב הרמב"ן ז"ל בחדושיו וז"ל וכו'. חידושי הרמב"ן לשבת נדפסו לראשונה בפרעסבורג תקצ"ז.

שם: וכן הריטב"א ז"ל בשיטה הביא דברים הנז' של הרמב"ן ז"ל וסיים וכו'. ח"י הריטב"א למס' שבת נדפסו לראשונה בשאלוניקי תקס"ו.

ס' קצ"ג: בירושלמי בפ"ג דדמאי וכו' ופירש המבאר וכו'. פירוש 'מבאר' זה אינו אלא פירוש הפני משה שם כאשר יבחין המעיין על אתר²⁷. פני משה לסדר זרעים נדפס לראשונה בשנת תרכ"ז²⁸.

ס' קצ"ד: מגילה דף י"ד וכו' וכתב הגאון המאירי ז"ל דנ"מ בין תרי טעמי הנז' למי שאין לו מגילה. בית הבחירה להרב המאירי למסכת מגילה נדפס לראשונה באמסטרדם תקס"ט.

ס' ס"ג: כתוב להרמ"ע ז"ל במאמרי השבתות שלעתיד וכו'. מאמר שבתות ד' נדפס לראשונה בלבוב תר"ט²⁹.

ס' שס"ד: יבמות דף ס"ג וכו' כתב הרב המאירי ז"ל בחדושיו שם וז"ל וכו'. בית הבחירה לרב המאירי למסכת יבמות נדפס לראשונה בשאלוניקי תקנ"ד.

ס' רט"ו: כתב רבינו ז"ל בעץ חיים שער הולדת אר"א וזו"ן שהוא שער ט"ז פרק ה' בענין וכו'³⁰.

ספר עץ חיים נדפס לראשונה בקאריץ תקמ"ב.

ס' ת"ג: דר"א עצמו היה כהן וכמ"כ בביאורי הירושלמי סוטה פ"ג וכו'. 'ביאורי הירושלמי' אינו אלא מתוך קרבן העדה שם כאשר ימצא המעיין בנקל³¹. קרבן העדה למסכת סוטה נדפס לראשונה בברלין תקי"ז.

ס' תכ"ה: שבועות דף ל"ה וכו' וכן הריטב"א ז"ל. בחדושיו וז"ל וכו'. חידושי הריטב"א למסכת שבועות נדפסו לראשונה בליוורנו תק"מ. ס' תנ"א: וכן כתב בספר מבוא שערים ש"ה ח"א פ"ח וז"ל וכו'³². ספר מבוא שערים נדפס לראשונה בקאריץ תקמ"ג.

ס' תנ"ה: כתב הגאון הרמ"ע ז"ל בספר כנפי יונה ח"ג ס' כ"ב וז"ל וכו'. ספר כנפי יונה נדפס לראשונה בקאריץ תקמ"ו.

ס' תק"ו: רבינו מהרח"ו זלה"ה וכו' בספר שערי קדושה אשר לו בח"ג שער ה' וז"ל וכו'³³. ספר שערי קדושה נדפס לראשונה ביזאקלוא תק"ב.

ס' תכ"א: בספר ארחות חיים נמי וכו'. ספר ארחות חיים נדפס לראשונה בפירנצי תק"י.

ובכן מצינו איפוא בס' תורה לשמה ספרים רבים שנדפסו אחר שנת תמ"ב, עד כמאתיים שנה לאחר מכן. כך שבשום אופן לא ניתן לקבל את התאריך של תמ"ב והלאה.

***

ענינים נוספים כמנהגים, מציאויות היסטוריות וכדומה, ישנם בחיבורינו, המוכיחים באופן מוחלט את איחורו של הספר בהרבה משנות 'תמ"ב והלאה' וכדלקמן:

ס' תמ"ט: שאלה. יש נוהגין לעשות תיקון כרת שמנדידן שינה מעיניהם כל הלילה בליל א' ובליל שישי בכל שבוע אם יש לזה טעם ע"ד הסוד. **גם יש נוהגים בימי העומר לעשות תיקון זה בשבוע שישי כולו לילות רצופים** אם יש טעם לזה. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

מנהג עשית תיקון כרת בכל לילה בשבוע השישי של ספירת העומר הונהג לראשונה ע"י חסידו ק"ק בית אל. כמבואר ברשימת המנהגים שבראש ספר דברי שלום (ירושלים תר"ג, הרשימה נכתבה ע"י הרב אג"ן, אות ז'): בשבוע שישית מהעומר עושים תיקון כרת כל הלילות מהשבוע. מנהג זה לא נודע כלל בחיי הרש"ש (שנלב"ע בתקל"ז) וק"ו שלא בשנת תמ"ב³⁴.

ס' תע"ו: ואשר שאלתם להודיע לכם איזה לימוד המובחר ושייך לסעודה לנהוג בו על השלחן הנה שמענו מפי חסידים **שראוי ונכון לומר פטום הקטורת וגם פרק איזהו מקומן של זבחים** והוא מנהג נכון ויפה מאוד.

מנהג זה נזכר לראשונה בסידור הרש"ש כמו שהביא בכה"ח (להגר"ח סופר, ס' קנ"ז ס"ק י"ז). ועיין לרבינו בעוד יוסף חי (דרושים לפרשת תרומה) שג"כ הביא כן בשם הרש"ש וביאר ענין זה באורך ע"ש³⁵. ואיך מחבר משנות תמ"ב יכתוב דבר זה בשם 'חסידים'.

ונימוקיהם בענין הספר ומשפטו והוסף גם מדיליה. 17. וכמו שמוצינו שמביא (סימנים: ז', נ"ד, ע', ע"ח, צ"ו, קי"א, קכ"ה, קנ"ד, קפ"ב, קפ"ד, קצ"ד, שי"ז, תי"ב, תפ"ד) למג"א שנדפס לראשונה בדירנפורט תנ"ב, וכן מביא (סימנים: ח', פ"ו, צ', קי"ז, קנ"ג, קפ"ג, ר"ג) לט"ז על או"ח הנדפס גם הוא לראשונה שם. וכן (בס' י"ג) לספר בית הלל על שו"ע י"ד הנדפס בדירנפורט תנ"א. עוד מצינו שמוזכר (ס' תכ"ט וס' ת"ק) לתשובות הלכות קטנות הנדפסות לראשונה בויניציאה תס"ד. וכן (ס' רפ"ה) הביא מספר צאן קדשים הנדפס לראשונה בואזנבק תפ"ט. וכן (בס' שס"ג) הביא מדברי הריטב"א לעירובין הנדפסים לראשונה באמסטרדם תפ"ט ומהריטב"א למו"ק (ס' שמ"ד) הנדפס לראשונה שם. ומהרשב"א לנדרים (ס' ק"פ וס' ת"ז) הנדפס לראשונה בקושטא ת"פ. כמו"כ בס' נ"ה הזכיר להרמ"ז בברכת המתים, ושנת סילוקו תנ"ח. ובס' ר"ג הזכיר אחד האחרונים ז"ל בספר בית הלל. ושנת סילוקו ת"ג. 18. ואלו הם כתבי היד אשר כביכול היו בידי 'החכם יחזקאל כחלי' (הבא בסוגר עגול הוא ציון מקום האזכור בס' תורה לשמה): חידושי הריטב"א ליבמות (ס' א'), ריטב"א לבבא בתרא (ס' תקי"ח), ריטב"א ליומא (ס' ע'), תשו' מהר"י ברונא (ס' א'), תשו' מהר"ח אר"ז (ס' י"ז), מהר"י קורקוס על הרמב"ם (ס' ח'), שיטה מקובצת למסכת ברכות (ס' מ"ב), שיירי קרבן לירושלמי (ס' י"ח), שער הכונות (ס' ל"א ועוד), שער מאמרי רז"ל (ס' מ' ועוד), שער המצות (ס' ק"ד ועוד), שער מאמרי רשב"י (ס' קנ"ח ועוד), שער רה"ק (ס' תי"ב ועוד), שער הגלגולים (ס' ת"כ ועוד), שער ההקדמות (ס' תנ"ז ועוד), שער הפסוקים (ס' תס"ד ועוד), שער הליקוטים (ס' ת"ק), מאירי לשבת (ס' ע"ג), מאירי ליומא (ס' קכ"א), מאירי לסוטה (ס' קל"ד), תוספי הרא"ש להוריות (ס' רפ"ד), תשו' הר"ף (ס' תקי"ט), דעת זקנים מעבלי התוס' (ס' תקי"ט), תשובות הר"ד (ס' קל"ו), הגהות הר"ם פאפירש לעץ חיים (ס' תמ"ד). טרחנו להעתיק את רשימת כל כתבי היד שכן למביני דעת, בכך בלבד, יש לשלול את כל סיפור מהר"י כחלי וכתבי ידו, שכן מי פתי ויאמין כי לחכם בבגדאד (זיהוי מקום החיבור כבגדאד מוכח באופן ברור, ועמדתו ע"כ בפרק הבא) בעת ההיא שנת תמ"ב ומעלה מטה, תקופה אשר לא היה בה בבבל אלא מתי מעט יודעי ספר בכלל, כנודע לידועי קורות העיתים, ועל אחת כמה וכמה שלא היו בה חכמים בעלי אסופות וכתבי יד בחשיבות וסדר גדול שאין דומה לו. ואיך ניתן כלל לעלות על הדעת כי כתבי יד יחידים ונדירים כבית הבחירה למאירי אשר היו בפארמא שבאטליא, שמונה שערים מהאר"י שנסדרו בידי מהרש"ו והיו בידי במצרים וכו' וכו', מכל אלה היו בידי אותו חכם בבגדאד וכל אלה כולם שקעו בתהום הנשיה והיו כלא היו. זאת עוד טרם נגענו בעובדא התמוהה כי מחבר בעל אוסף מרשים שכזה ובקיאות מופלאה שכזו המתגלית בתשובותיו, לא זכו להכירו לא בני דורו ולא הבאים אחריהם ולא נוכל לקיימו - הוא ושם משפחתו - משום מקור אחר, וכל זה אך לזרות גדולה יחשב. אלא שכאמור במסגרת זו קבענו לעצמינו לעסוק בראיות מוכרחות ולא בהסתברויות בלבד, אף שלמביני מדע דברים אלו אינם נופלים בהכרחן מראיה גדולה אשר תהיה. אמנם הדברים אמורים, כלפי האומרים כי 'לא מסתבר' שהגר"ח יסתיר שמו באופן פלאי שכזה וכו', ובאמת הרי שכל מעיין בצדק ישפוט כי האפשרות השניה אינה מסתברת עשרת מונים, ודי בזה. 19. גם כתב יד זה לא היה בידי רבינו. כנודע היו כת"י מהר"י קורקוס על הרמב"ם בידי חכמי תורכיא כרבני משפחת מיוחס ועוד, ומובא לרוב בחיבוריהם. ואכן גם קטע זה אותו העתיק רבינו הובא מתוך כת"י בס' מנחה טהורה למס' מנחות לגאון ירושלים הרב אג"ן זלה"ה, שאלוניקי תקפ"ה, דף ה' ע"א, ע"ש. 20. ולפ"ז יש לתקן את רבי יצחק מווילנא לרבי יצחק די מולינא, אותו חכם עליו טפל המלכה"ד, כביכול היה גדולו כתב היד של תשובות הרא"ש. [דרך אגב יש לציין כי 'במפתיע' גימטריא של 'מולינא' הרי היא כשל ד' סאטאנב". הלא הוא יצחק סאטאנוב הזייפן הנודע, ידיד נפשו ובן בריתו של שאול ברלין ואף עמ' לשעור כתנא דמסייע במכתב גליו ב' ניסה להוכיח כי ספר בשמים ראש הינו מקורי ואמיתי (הגלוי והחנות' ברלין תקמ"ד). אכן חזו מאן גברא רבא קא מסהיך עליה. (עיין תולדות ספרות ישראל לי צינברג ת"ת 1959 כרך ה' פ"א עמ' 1427)]. 21. אין כאן המקום ללקט ליקוטי ממאמר זה ומחכם אחר. נסתפק בדבר אחד אשר כמדומה אינו ידוע דיו. ע"ג טופס חיבורו של שאול ברלין 'ראש יושר', אשר היה בידי ידידו דוד פרידלנדר מאבות ההשכלה, רשם דוד פ"ל בכתב ידו: 'הספר הסאטירי הוא מאת הרב שאול מברלין ונכתב להרגל הרדיפות על ר' הירץ וויזל. הוא גם מחבר בשמים ראש אשר יחסו לגאון קדום' (עיין צינברג שם). 22. ועמד ע"כ לראשונה הגר"מ מאזוז במאמרו הנז"ל. ואף הרוצה להחנק ולתלות עצמו באילן גדול במי מגדולים אשר נאחזו בסבך והלכו שולל אחר מעשה תרמיתו של שאול ברלין. או הטוען שאפשר ויש בספר כמה תשובות אמיתיות 'ובדיוק' הם אשר הגיעו לידי מחבר התורה לשמה. לו יהי כן, הרי אף גדולי מליצי הספר בשמים ראש, לא הצליחו להציג מעולם את 'כתב היד' ממנו התחבר הבשמים ראש או לפחות כתבי יד אחרים שיקיימו חלק ומקצת שבמקצת מן הדברים הנדפסים בבשמים ראש. והיאך נדמה בנפשינו כי דוקא בבגדאד היה בידי אותו חכם כתבי יד התואמים לבשמים ראש וגם הם יחידו עם כתב יד המקורי של תורה לשמה ירדו לתהום הנשיה. וכל זה אך לשחוק יחשב. ויתר על כן מיניה וביה יש להשיב, דהנה המעיין בתשובות רבינו הגרי"ח גופיה יראה איך אין ולאו רפיא בידיה אודות ספר בשמים ראש [דיש שמביאו בפשיטות כתשובות הרא"ש (וכמש"כ בר"פ ח"ב יו"ד ס' י"ה, ח"ד יו"ד ס' מ'), ויש שסייג והוסיף 'המיוחס להרא"ש' (עיין ח"א יו"ד ס' ל"ו, ובח"ב או"ח ס' י"ח, ועיין גם אה"ע ס' ט'). והביא גם דברי מי שכ' דסמכינן אתשובות בש"ר' (עיין ח"א יו"ד ס' ל"ז). ופעמים מצינו שכתוב: בשמים ראש המתייחס להרא"ש או לאחד מן הראשונים (עיין ח"א אה"ע ס' ט), או: המיוחס לרבינו הרא"ש ז"ל ורבותינו הראשונים ז"ל (ח"ב יו"ד ס' כ'). וע"ב במשיכ' בח"ד יו"ד ס' מ': דע כי לא נעלם מעיני מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בטוב עין בס' י"ט הנז' סוף אות י"ב על ספר בשמים ראש ומה שרמזו לדבריו שכתב בקונטרס ועד לחכמים ריש מעי' הבית, אך עם כל זה נראה כי אין דבר זה מעכב בענין דידן ודו"ק היטב, ע"כ. (ונר' דר"ל דגם אם אין תשו' זו מהרא"ש עכ"פ הרי היא מהקדמונים). אמנם בתשובת רבינו בסוד ישירים (ח"ד ס' ב') מצינו לו שמונה זיופים שנתייחסו לקדמונים ובתו"ד כתב: וגדולים וכן רבים על תשובות שיש בס' בשמים ראש על שמו של הרא"ש ז"ל, ונכתבו על שמו של הרא"ש ז"ל, עכ"ל. וע"ע ח"ג יו"ד ס' כ"ט]. והנה רבינו הגרי"ח שספר תורה לשמה היה בידי, מפני מה לא נסתייע 'כראיה עצומה' לאמינותו של הבשמים ראש והוכחת מקוריותו, מהא 'שמהר"י כחלי' מביא דברים המוזכרים בבשמים ראש כתשובות הרא"ש מכ"י. והרי זו 'ראיה': שלא זויף הספר. אמור מעתה דרבינו הגר"ח גופיה פסק' ב'כתבי ידו של מהר"י כחלי'... (נזקקנו לזה לאשר ראינו למי שדחק עצמו וכתב דשמא 'נודמן' למהר"י כחלי מתשובות הרא"ש האמתיות שבבשמים ראש). 23. אנציקלופדיה לגדולי ישראל (ת"א 1964 ח"ב עמ' 445). 24. ואף השיבו אבידה לבעליה שאינו אלא לרבינו אברהם אלשבילי, עיין: ר"נ רבינוביץ דקדוקי סופרים למסכת ברכות (עמ' פ'), ר"א פריימן קונטרס המפרש השלם (בתוך ספר היובל לכבוד ל"ג, חלק העברי, ניו יורק תש"ו עמ' של"ה), פתח דבר מאת ר"מ הרשלו להלכות ברכות מרבינו אברהם אלשבילי (בתוך גנזי ראשונים למסכת ברכות). 25. העירונו לכך הרב אברהם הלל שליט"א. 26. עיין לעיל מש"כ על 'כת"י מהר"י קורקוס, וכך הוא גם בתשובה סי' קל"ו שהביא מתשו' רבינו ישעיה כ"י, כבר העתיק קטע זה בברכ"י סי' תרמ"ט ע"ש. 27. ועיין שבט מיהודה שם, שהביא כן גם משם הגרי"ח סופר שליט"א. 28. כינוי הפני משה בשם הסתמי 'מבאר' יש בו ללמד כי היה למחבר כונה ברורה להעלים את שמו המלא של המפרש. הגאון רבי משה מרגלית בעל הפני משה נולד בין השנים ת"פ - ת"ע ונח נפשיה בשנת תקמ"א. עיין אנצקלופדיה לתולדות גדולי ישראל (ת"א תש"ו ח"ד עמודה 1124). 29. בתוך ספר ארבעה חרשים. 30. עץ חיים נזכר גם בסימנים: תל"א, תל"ב, תל"ג, תל"ז, תל"ט, ת"מ, תמ"א, תמ"ב, תמ"ד, תנ"א, תנ"ז, תע"ב, תע"ד, תצ"ב, תק"ז, ותמיד ללא ציון 'כת"י'. 31. וכבר הרגיש בזה גם הגרי"ח סופר שליט"א, ראה שבט מיהודה שם. 32. עיין גם ס' תע"ב ות"ב בהם נזכר ספר מבוא שערים. 33. עיין גם ס' ט"ז שהביא מדברי מהרח"ו שאינם אלא בשערי קדושה. 34. עמד ע"כ לראשונה הגר"ח סופר בהערותיו לספר מעשה אליהו להגר"א מני ז"ל אות קס"ה, ע"ש.

נמי י"ל דהאמת הוא שגם הז"א הוא מוקף מאוה"מ הזה, והכי מוכח מדברי רבינו בדרוש הנז' שכתב אח"ז ליישב מאמרי הזוהר דסותרים זא"ז יע"ש, ולהכי שפיר הוא שהאנשים חייבים... עכ"ל הרב השואל הנז' נר"ו⁴⁹.

וזה אף זה מצינו בס' תורה לשמה⁵⁰: 'שאלה אני וחברי נתלמדנו מלאכת הכתיבה של סת"ם ביחד ועלתה בידינו, אך חברי נעשה לו אומנות גדולה בכתיבת התפלין לכתוב אותו **באותיות קטנות דקות הרבה וכ"כ יש לו אומנות גדולה בכתיבה הדקה מן הדקה עד שיוכל לכתוב פסוק ארץ חטה ושעורה וכו' על חטה אחת בכתיבה אשורית דקה דבר פלא**, ותמיד יש לו תאוה הרבה במלאכה זו של כתיבה הדקה: והנה אומנות פלאית זו, נמצא כתוב שהיה מוכשר בה הגאון המקובל ח"ק לישראל רבי ששון מרדכי משה שנדוך זלה"ה, הרב בעל קול ששון ודבר בעתו (נולד בשנת תק"ו וחל"ש בשנת תק"ץ⁵¹), וכפי שרשם כותב קורות רבני בבל, רבי יהושע משה ז"ל בספרו קץ הימין (ירושלים תשכ"ז עמ' קמ"ח): "... גם היה יודע לכתוב כתיבה דקה מן הדקה בכתב מיושר, עד שסיפרו עליו שכתב את כל הפסוק ארץ חטה ושעורה וכו', על חיטה אחת'. וכפי הנראה מתוך הנהגתו של רבי ששון שהיתה ידועה לכל, נטל רבינו דוגמא זו לבנות עליה את שאלת⁵². לחיתום ענין זה של העתקות מדברי אחרונים בספר תורה לשמה יש להוסיף גם את הדוגמא הבאה:

סי' ק"ג⁵³: ולכן נהגו לומר בקשת יהא רעוא בשלש סעודות של שבת ואע"פ שיש בה שאלת צרכיו כיון דרגיל לאומרה. **וכן כתוב בספר הכונות** שסידר מהרש"ו ז"ל **שהיא בקשה טובה לאומרה קודם כל סעודה מסעודת שבת** ע"ש. וגדולה מזאת מצאנו מפורש בזוה"ק שאומרים בשבת בהוצאת ס"ת בריך שמיא דמארי עלמא וכו'.

נוסח זה **שהיא בקשה טובה וכו'** ליתא בספר הכונות שם, **ומקורו בתשובות יוסף אומץ⁵⁴ להגחיד"א**, וז"ל שם⁵⁵: **ובקשת יהא רעוא כתוב בספר הכונות שסידר מהר"ש ויטאל ז"ל** שמהרח"ו ז"ל כתב דנראה לו דבקשה זו אינה מן רבינו האר"י זצ"ל ע"ש. ונראה שהיא על דרך מ"ש בזוהר להתפלל קודם הסעודה ואינו ענין למה שכתבנו. וכן כתוב שם בספר הכונות שהיא **בקשה טובה לאומרה קודם כל סעודה מסעודת שבת**⁵⁶.

וראה גם סי' תל"א שהערנו שם על לשון רבינו שלאמיתו של דבר נעתקה מדברי רבינו הרש"ש⁵⁷.

...

סיכומו של דבר: תוכן הספר; מבואותיו ועניניו, יתנו עדיהם ויצדקו, כי חיבור זה נתחבר מאות שנים אחר 'תמ"ב' ויש ללמוד על איחורו אף לאחר שנת תרכ"ה וכאשר נתבאר לעיל⁵⁸.

פרק ב

מקום חיבור הספר

נפן עתה לבדוק היכן ובאיזו סביבה נתחבר חיבור 'תורה לשמה'. ובכן, מצינו בס' תורה לשמה מנהגים יחודים לקהילות בבל אשר בחלקם אף לא ידועים מכל מקום אחר ולא נרשמו בספרי המנהגים אשר לשאר קהילות. וכדלהלן:

א. סי' ק"ז: שאלה. עיר שמנהגם לשמש לאור הנר בלילה הראשונה של החופה דוקא אי אריך למעבד כן לשמש לאור הנר ואם נכון לבטל מנהג זה.

עיר זו אינה אלא בגדאד, וכפי שעולה מעדותו של מרן הגר"ח⁵⁹. דע כי המנהג פשוט פה עירנו בגדאד יע"א מזמן קדמון דהחתן שנושא בתולה משמש בליל החופה שהיא ביאה ראשונה לאור הנר אפילו הוא חכם וחסידי בלתי שום פקפוק.

ב. סי' קנ"ב: שאלה. בני העיר דרכם ללבוש בגדים של חול שחורים כל י"ב חודש בין בחול בין בשבת,

והקשה דאיך מקיים מצות עונה ותירץ עד"ז דאחר קטורת של בין הערבים היה מקיים, ע"כ שמעתי". ואכן המעין יראה כי בס' נחל קדומים לא הובא היכן איתא כן בזוהר, אלא בלשון סתמי 'הזוהר אמר', מחבר התורה לשמה שהעתיק מכאן, לפי שעה לא זכר היכן הוא מקומו בזוהר, ולפיכך הוסיף 'ואם אכן כ"ה בזוהר וכו'⁶⁰.

סי' נ"ה: שאלה למה מפטירין ביום שבועות במרכבה דיחזקאל הע"ה וכו'. תשובה הן אמת כי רש"י ז"ל במגילה דף ל"א פירש טעמא על שם שנגלה בסיני ברבי רבבות אלפי שנאן, ועיין בלבוש ופוסקים, מ"מ **מצינו כי הראשונים ז"ל** אמרו טעם אחר בזה ע"פ מ"ש בזוהר חדש שמראה יחזקאל היה ביום שבועות, ועל פי זה נכון להפטיר בו ביום בהפטרה זו. אך יש מקשים על זה איך יתיישב הפסוק ברביעי בחמשה לחודש, כי ברביעי נראה שהוא חודש תמוז. גם אומרו בחמשה לחודש ק' והלא שבועות בששה לחודש. **וכתוב בגיליון בשם מהר"ם זכות ז"ל** פירוש ברביעי ר"ל יום רביעי בשבת, ומ"ש בחמשה לחודש ארז"ל בגמרא דר"ה עצרת פעמים בחמשה כאשר יהיו ניסן ואייר שניהם מלאים דאז יגיע חמישים בחמשה לחודש, פעמים בשבעה כאשר יהיו אחד מלא ואחד חסר, פעמים בשבעה כאשר יהיו שניהם חסרים, ע"כ. ובעל גליון ידידיה אמר אי נמי ראה ביום חמשה לחודש לעת ערב, אך רוב המראה בששה שהוא ליל שבועות, ע"כ.

גם דבר זה ליתא בראשונים אלא כתבו **הגחיד"א בס' ברכי⁶¹** בשם מהר"י לינגו. גם מה שהביא בהמשך 'יש מקשים' הק' כן בברכ"י שם. וכמו כן מה שהביא מגליון הרמ"ז נמצא במחזיק ברכה שם.

ואם אין די בכ"ז, תא חזי **שמועה בשם אומרה: חכם אחרון**, בתוך 'תורה לשמה' וכדלהלן:

סי' תע"ד: והשתא לפ"ז קשה א"כ מן הראוי שבר"ח יהיו גם האנשים אסורים במלאכה כמו הנשים, כי אעפ"י שאין עליה בר"ח אלא לנוקבא. עכ"ל היא אמנו וכל תיקון שלה הוא על ידינו ואין מגיע לנו שפע מאבינו ז"א אלא על ידה ובאמצעותה, וא"כ גם האנשים היו צריכים לעשות רמז לעילוי שלה ע"י איסור עשיית מלאכה, וכמו ענין טעם התענית ביוה"כ שכתב כאן, אך התשובה לזה הוא כי הנה בלמודינו בדברי הרב ז"ל בספר הכונות הנז' **נתקשה ידידינו הרא"ש ז"ל** מעיקרא למאי אצטרף הרב ז"ל ללמדנו טעם זה של חיוב הזכרים בתענית, מאחר כי אנו רואים בעינינו שיש כמה וכמה תיקונים השייכים לנוקבא דז"א והזכרים חייבים בה, דזה פשוט מאחר כי היא אמנו חייבים אנו בתיקון שלה, על כן ידידינו הנז' הסביר וכו', ע"ש באורך.

הרא"ש ז"ל זה, אינו אלא הגאון המקובל רבי שמעון אהרן אגסי ז"ל⁶² בעל בני אהרן, וכפי שהביא רבינו דבריו בשו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' י"ב: **"נשאלתי מהרב הכולל סוכר הריזים מהר"ר שמעון אגסי נר"ו**, אחרי תרעה הוה קאי וכו', למבעי מיניה יציא די מילתא, מה שקשה לי כל ימי על מ"ש מרן מלכא האר"י ז"ל בדרוש הסוכות דרוש ג', ומבואר ביתר שאת בדרוש ד', וז"ל, ענין הסוכה הוא או"מ אל הנוקבה מבחינת החסדים דאימא, ואנחנו ישראל בני מלכים בני המלכות הנקראת רחל נוקבא דז"א,

עושים סוכה ויושבים בצל אוה"מ ההוא המתפשט בה, וסובב אותה כעין סוכה, כדי שנמשוך אלינו מן אוה"מ ההוא ע"כ. ולענ"ד קשה וכו' **אבל ליכא למימר נמי אזכרים שהיו פטורים ממצות סוכה, מאחר שהנוקבא היא המוקפת מאוה"מ ולא הז"א, דזה ז"ל כמ"ש רבינו ז"ל בגי תענית דיוה"כ, דהיינו טעמא שהזכרים ג"כ נצטוו להתענות, הוא לפי שלעולם אין לנו שפע ומזון מהז"א אלא באמצעות הנוקבא, ולכן נצטוונו גם אנחנו להתענות כמוה יע"ש, וכמו כן ז"ל כאן**, ואפשר נמי שזה התירוץ רמזו בלשון הזהב של רבינו ז"ל, שכתב ואנחנו ישראל בני מלכים וכו', אי

של הספר.
בסי' ל"א דן בס' תורה לשמה אודות המנהג לפתוח כפים בשעת אמירת 'פותח את ידיך' וביאר שם שהוא כפועל דמיוני לקבלת השפע. והביא דוגמא לדבר: 'וכמו שמצינו אצל שלמה הע"ה בתפלתו דכתיב וכפיו פרושות השמים ופירשו **הראשונים ז"ל** לעשות הכנה לקבלת השפע'.

פירוש זה ליתא בראשונים אלא כתבו **הגחיד"א** בחומת אנך לדברי הימים (ב' ו' יג'). יתר על כן גם רבינו הגר"ח גופיה בבא"ח (שנה א' ויגש אות י"ב) הביא פירוש זה בשם הגחיד"א וז"ל שם: והוא מנהג יפה לעשות בזה פועל דמיוני לקבלת מזלם את השפע מלמעלה, **וכיוצא בזה כתב בחומת אנך** [ב' ו' יג] בדברי הימים בפסוק ויפרש כפיו השמים גבי שלמה הע"ה יע"ש⁶⁴.

סי' ס"ו: 'חכם אחד היה דורש, כל עיקר ברכת הנהנין הוא לברר הטוב מן הרע ואמר לפ"ז יש לומר ישראל לא ברכו על המן שהיה יורד מן השמים ואין בו בירור'.

חכם זה אינו אלא הרב המקובל מו"ה ישראל דב שהובא בספר בני יששכר⁶² (מאמרי השבתות מאמר ג'), וז"ל שם: והנה דכירנא כשהיתי מסתופף בצל קודשו של כבוד מחותני הרב הקדוש מהרצ"ה מזליטשוב זצוק"ל נפל מילתא בפומיה לחקור היאך היה ברכת המן וכו', ונפל ויכוח בין החברים, נענה אחד מן החברים ה"ה הרב המקובל מהר ישראל דוב זלה"ה אשר כמדומה לא ברכו על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אבירים נבלע באיברים שלא היה בו בירור, כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת ובמן לא היה פסולת, ונהניתי מאד כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת וכו' ע"ש.

סי' ק"י הביא מדברי חכם אחד אשר אסר על לימוד העיון בשבת מפני הטורח וביטול עונג שבת, והנה סברא זו נזכרה לראשונה ע"י הגאון יעב"ץ בסידורו (בית המדרש – קביעת מדרש בית ד"ת)⁶³.

סי' ע': 'כתוב בשיטה כ"י להריטב"א ז"ל וז"ל וכו' וא"ת והלא בעל קרי אסור לעבוד עבודה עד שיעריב שמשו וכן זה הוא היה עובד עבודה כל שבעה מקצת העבודות כדאיתא בפרקין. וי"ל דלאחר תמיד של בין הערבים היה יכול לשמש מטתו ולטבול ולהעריב שמשו, ולעבוד עבודה למחר. ולא סוף דבר שיעשה כן אלא שיהא ראוי לכך כדי שיהא לו פת בסלו, עכ"ל ע"ש. והנה בדרך זה שכתב הריטב"א ז"ל **מצאתי כתוב בקונטרס אחד לאחד מן הקדושים** שתירץ בזה קו עצומה על מ"ש בזוהר דבחיי אהרן הע"ה לא היה שום אדם יכול להקטיר קטורת בכל יום אלא הוא בעצמו היה מקטיר בכל יום ומקשים והלא אהרן הע"ה לא פירש מאשתו ואיך היה אפשר להקטיר בכל יום והלא בלילה ששימש היה טבול יום ובאופן הנז' שכתב הריטב"א ז"ל בזה מתורץ שפיר דאחר שהיה מקריב תמיד של בין הערביים היה מקיים מצות עונה עכ"ד **והנה אנכי לא חפשתי לראות דברי הזוהר ולפי דבריו שבאמת כך כתוב בזוהר** שלא היה אחר מקריב זולת אהרן הע"ה אי אפשר לתרץ קו' הנז' אלא דוקא באופן זה:

מיהו אחד מקדושים זה, ומה פשר לשון הפקפוק בקיומו של הזוהר. אחר שנתחקה למקור הדברים יבוא הכל על נכון.

ובכן מקור הדברים הוא בס' נחל קדומים להגחיד"א⁶⁴ (הנדפס לראשונה בתוך 'תורה אור' ליוורנו תקנ"ה) וז"ל שם: 'כתב הריטב"א בחי' יומא וכו' וא"ת והלא ב"ק אסור לעבוד עד שיעריב שמשו והוא היה עובד כל שבעה. וי"ל דאחר תמיד של בין הערבים היה יכול לטבול ולהעריב שמשו ולעבוד למחר, עכ"ל. ובילדותי שמעתי משם הרב הגדול מהרר"א ז"ל⁶⁵ **דהזוהר אמר** דבחיי אהרן לא אשתמש ב"נ בקטרת

שם: ובשבת יקרא לשון הנז' אחר פרקי שבת ובמוצאי שבת **בסעודה רביעית נוהגים ללמוד פתיחת אליהו ז"ל** הנז' בתיקונים עד קום ר"ש ויתחדשון מלין וכו' והוא מנהג יפה.

מנהג זה נזכר לראשונה בס' בן איש חי⁶⁶ וז"ל שם: על כן **מנהגינו** לומר פתיחת אליהו זכור לטוב עוד הפעם בתוך סעודה זו.

סי' מ"ד: ועוד י"ל בלא"ה אין כאן קפיצא בזה מאחר דאומרו דרך תחנונים ויש ראייה לזה מדין כל פסוקא דלא פסקיה משה לא פסקינן, **וכתבו הפוסקים** דפסוק ויעבור דפסקי במלת ונקה, היינו משום דאומרו דרך תחנון אבל אם אומרו בטעמים כקורא בתורה וכגון שהוא יחיד דאינו רשאי לאומרו דרך תחנון וכו'.

הנה באמת גוף האי כללא דכל שהוא דרך תפלה, ליכא איסורא דכל פסוקיה דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן, כ"כ במג"א (ר"ס רפ"ב). ולאור דבריו כתבו בפתח הדביר (אומיר תרט"ו – סי' נ"א ס"ק ו'); ובחסד לאלפים (שאלוניקי תר"א – סי' קל"א סק"ט) מסברת עצמם לבאר לפי זה טעמא דמפסיקין בונקה. וכ"כ גם הגר"ח לבאר על דרך זה בספרו רב ברכות (מערכת הו' אות א') וכתב כן מדעתו הרחבה. ולא הני לא ציינו 'לפוסקים' שקדמום בזה. **ובאמת**

כך ימצא לפוסקים אשר לפניהם שכתבו כן.

סי' תפ"ז: שאלה. באחד חולה שאין בו סכנה שא"ל רופא מומחה שא"א לרפאותו אלא עד שיוציא זרע לבטלה בתוך כוס אחד, כדי שיראה ויבין בו איזה דבר הנוגע למחלתו שצריך להכיר בו עיי"ז כדי שידע איך תהא רפואתו וירפאנו וזה שואל אם מותר לו לעשות כך לצורך זה או"ד אסור, ואת"ל דאסור הנה אם הוא תיכף ומיד אחר שיוציא הזרע ויראנו הרופא הוא יתן הכוס לאשתו ותשכפנו כולו במקום שהשמש דש, **ומה גם שתוכל לעשות כן ע"י כלי א' ידוע שתוכל לזרוק הזרע כולו כחץ לפנים** במקום שהשמש דש, והרי בזה נמצא שלא היה השחתה לזרע ואפשר שתתעבר ג"כ ע"י הזרע כיון שתוכל לירות הזרע לפנים כחץ ע"י הכלי הידוע. יורנו המורה ושכמ"ה.

ובכן, ענין המתואר כאן הוא הידוע בזמנינו בשם 'הזרעה מלאכותית', שיטה זו נתחדשה רק בשנת תרכ"ו⁶⁷. לפני זמן זה כלל לא ידעו בעולם מאפשרות שכזו. כך שדברי בעל תורה לשמה הללו (שסגנונם מוכיח גם כי המחבר הכיר שיטה זו כנפוצה וידועה 'על ידי כלי א' ידוע'). אין מציאות כלל שיכתבו בשנת 'תמ"ב ואילך' (כמאה חמישים שנה לפני המצאת השיטה)⁶⁸.

סי' תכ"ח: איתא בגמרא דברכות דף מ"ו ע"א רבי זירא חלש וכו' ועיין בירושלמי דברכות פ"ח סוף **הלכה ב'** ע"ש⁶⁹.

מקודם שנת 'תמ"ב יצאו לאור ב' מהדורות של ירושלמי. דפוס ראשון נדפס בווינציאה רפ"ג ואחריו בקראקא שס"ט. לאחר מכן נדפס הירושלמי רק בקראטשין תרכ"ו. מהדורה שכמובן ולא יתכן שרבי 'יחזקאל כחלי' משנות 'תמ"ב ולמעלה' ראה. ובכן, במהדורות ויניציאה וקראקא אין כלל הלכות במסכת ברכות. ציון ההלכות למסכת ברכות התחדש לראשונה בקראטשין תרכ"ו. זאת ועוד, כל ציוני ההלכות שבירושלמי הנזכרים בס' תורה לשמה הינם תואמים למהדורת קראטשין תרכ"ו ולא למהדורת ויניציאה השונה בחלוקת ההלכות משאר המהדורות.

...

יש והובאו בס' תורה לשמה שמועות וחיידושים בשם 'ראשונים', ובאמת לא ימצאו הדבר למי מראשונים ולאחר החיפוש והבדיקה עולה כי אין הם אלא דברי אחרוני אחרונים⁴⁰. בגילוי מקורות הדברים נוכל איפה גם לקבוע את איחורו המוחלט

35. אבל בבא"ח לא הזכיר רבינו שהנהגה זו מיסוד הרש"ש (שנה א' בהר אות א'): גם יזהר לומר בתוך הסעודה פטום הקטורת ופרק איזהו מקומן, ע"כ. וכ"ה בסדר למוד לסעודה שתיקן רבינו בלשון חכמים (ח"א סי' ג'). 36. שנה ב' ויצא אות כ"ו, וכ"ה בספרו של רבינו לשון חכמים ח"א סי' ח. ועיין גם כה"ח (למהר"ח סופר סי' ש' אות ה'). 37. אנציקלופדיה הלכתית - רפואית (מכון אסיא ירושלים תשמ"ח כרך א' עמ' 149). ע"ש תיאור מפורט על התפתחות השיטה ומועד פירסומה. 38. עקב כך, תחילת הדיון בשאלה חמורה זו בספרות השו"ת, נמצא בתשו' דברי מלכיאל (וילנא תרנ"א, ח"ד סי' קיז) ובתשו' מהרש"ם (ווארשא תרס"ב ח"ג סי' רס"ח). ולא ימצא כל אזכור לשאלה זו בשלפניהם.עייין אוצר הפוסקים (סי' כ"ג אות ר"ז). 39. וע"ע ציוני ירושלמי בסימון פרק והלכה ג"כ בסי' י"ח, ע"ז, צ"ו, ק"א, רמ"ד, שס"ד. 40. וע"פ רוב יולדו על ברכי יוסף כפי שיראה המעיין מיד. (ועיין סי' נ"ב שהראינו שם כי התשובה כולה מיוסדת ע"ד החיד"א בברכ"י או"ח רפ"ד, ועיין סי' קל"ב שכתב בתורה לשמה 'שמעתי מחכם אחד, וסברא זו הראינו מקורה שם שהיא מדברי החיד"א בתשובותיו טוב עין סי' י"ח אות ל"ז ע"ש ובהערותינו, וכן מ"ש בסי' קכ"ה 'ועוד חכם אחד המופלג בחכמה, גם שם הראינו סברת החכם בברכ"י ר"ח ס"א). 41. ועיין גם לקמן בפרק ג' שהבאנו קטע זה לשם השוואת דברי רבינו ידידיה אדידיה. 42. ספר זה עמד לפני רבינו, ראה בן איש חי שנה ב' פרשת חיי שרה אות י"ב ועוד. 43. וכמו שהעיר ע"כ הגר"מ מאזוז בקובץ אור תורה הנז"ל. 44. מצורע טו טז. 45. אגב, ר"ח אבועלפיא המכונה כאן בתורה לשמה 'אחד מן הקדושים' נולד בשנת ת"ל לערך (עייין א' יערי, שלוחי ארץ ישראל, ירושלים תשי"א, עמ' 486. אנציקלופדיה אשכול, א', תרפ"ט, עמ' 78), וא"כ בשנת תמ"ב היה בן י"ב שנים לערך. 46. ובאמת הדברים מפורשים בספר הזוהר (אחרי מות דף ס' ע"א): אלא בשעתא דקודשא בריך הוא ייב קטרת בוסמין לאהרן בעא דלא ישתמש ביה בחי' בר נש אחרא, מ"ט בגין דאהרן אסגי שלמא בעלמא, א"ל קודשא בריך הוא את בעי לאסגאה שלמא בעלמא על ידך יסגי שלמא לעילא הא קטורת בוסמין יהא מסור בידך מכאן ולהלאה, ובחיך לא ישתמש ביה בר נש אחרא, ע"כ. 47. או"ח תצ"ד ס"ק ג'. 48. ואף שמהר"ש אגסי נלב"ע בשנת תרע"ד אחר פטירת רבינו, מ"מ ברור שבברכת ז"ל לא נתכוין רבינו לברכת המתים שהרי כתב ברכה זו על 'הר"י כחלי' (עייין רב פעלים ח"א או"ח סי' ב', ח"ב סוד ישרים סי' ה' ועוד. וכבר ציינו בזה לדברי המהרש"א קידושין ל"א ע"ב ותשו' חו"י סי' ע"א בענין ברכת ז"ל על החיים ואכ"מ). 49. העירנו על כך הרב אברהם הלל שליט"א. 50. סי' תס"ב. 51. ע"פ 'יהודי בבל' ירושלים תשכ"ז, עמ' ק"ל. 52. העירנו ע"כ הרב משה הלל שליט"א, וראה גם פרי חדש סי' תס"ז ס"ק ט'. 53. בענין היתר שאלית צרכיו בשבת באופנים שונים. 54. ליוורנו תקנ"ח. 55. סי' מ"ד. 56. זכה בראיה זו לראשונה הגר"ח סופר שליט"א בהגהותיו לס' מעשה אליהו הנז"ל. 57. רבינו הרש"ש ז"ל חל"ש בשנת תקל"ז. 58. היה מן הראוי לציין כאן גם חקירות רבות ומיוחדות אשר כתב רבינו בתשובותיו, ועין רואה שהן חקירות אחרונים, ראה דרך משל: סי' ע"ז וסי' קכ"ב שהם ספיקות הגרעק"א בתשובותיו סי' קנ"ט; סי' קפ"ג נסתפק רבינו באתרוג אשר עתיד להצטמק, ובברכ"י סי' תרמ"ח הביא דבספ"ק זה נסתפקו חכמי דורו; סי' ר"ג בדין גבינה ובשר בחותמת אחת אם יש בזה תרתי דסתרי, ובס' שני אליהו ח"ב (בתוך בן איש חיל ח"ד עמ' רפ"ב) הביא רבינו ספק זה בשם מהר"י אסא, וכהנה רבות כאשר יראה המעיין. אכן לא נזקקנו כאן לכ"ז מפני יד הדוחה שמא ב' נביאים נתנבאו בסגנון אחד. 59. בן איש חי שנה ב' סוף פרשת וירא

ואין מחליפים בשבת רק טלית וכתונת ומכנסיים. והנה אחד קרה לו דבר אבלות בין ר"ה ליוה"כ ויצא מאבלות ביוה"כ ורצה שילבש בגדים של חול שחורים כפי מה שלובש בכל ימות השנה, אם מותר לו בכך או לאו. תשובה מנהג זה הוא אסור בדאי וראוי לבטלו, אך ודאי כי דבר זה ביום כפור קשה יותר משבת.

גם מנהג זה הוא מנהג שרווח בעבר בין יהודי בגדאד. וז"ל הגר"ח בספרו שו"ת רב פעלים⁶⁰: והנה בעיר בגדאד נוהגים שבכל י"ב חודש אין לובשים בגדי שבת על אב ואם וכן שאר קרובים אח ואחות ובנים. כך גם העיד בעל זבחי צדק על מנהג בבל בזה⁶¹: הנה במקומנו יש אנשים שאין מחליפים בגדיהם אפילו בשבת.

מקור נוסף מלמד על כך שאכן - וכאשר נלמד מלשון השאלה בס' תורה לשמה - מנהג לבישת השחורים רווח בקהילת בגדאד אף ברה"ו ויוה"כ: 'האבלים היו נוהגים ללבוש שחורים משך שנים עשר חודשי האבל אפילו בראש השנה ויום הכפורים. משפטר חכם אליה בן משה חיים [אבי הגר"ח] בשנת תרי"ט בטל מנהג זה⁶².

ג. סי' קל"ח: 'והנה כיוצא בזה ראיתי בעיר שלי בברכת הלולב ביו"ט אשר באים הקהל בהשכמה אל בית המזכה שיש לו לולב ואתרוג כשר ומברכים בסוכה, אך בן פורת יוסף באים רבים מן הקהל בבית אחת, וכולם עומדים צפופים בבית המזכה ודוחקים זה את זה ודוחפים זה את זה כדי להתקרב אצל המזכה בתוך הסוכה ליטול ממנו הלולב ולברך, ואפילו הדיוט שבהדיוטים אינו משגיח ואינו חושש בכבוד האיש המכובד ממנו, אלא רוצה להיות זריז לברך קודם המכובד ויהיה הרגשה גדולה בבית המזכה מרוב בני אדם ומרוב הדחיקות והדחפויות שדוחפים זה את זה ודוחקים זה את זה⁶³.

והשווה עתה עם עדותו של הגר"ח⁶⁴: הקהל בן פורת יוסף נתרבו מאד, ואתרוג הכשר לברכה ביו"ט ראשון לא היה מצוי אלא בשלש או ארבע בתים מן היחידים, והצבור זריזין ביום טוב ראשון לא בבוקר השכם לבית היחידים ששם הברכה כדי לברך, ועומדים צפופים להמתין עד זמן הברכה בדוחק הרבה, וכשיתחילו לברך הם דוחקים זה את זה, וכל אחד רוצה לחטוף ולברך קודם חבריו⁶⁵.

ד. סי' רט"ו: 'במקום שמנהגם להעביר גם האנשים שער זקן התחתון וכו'. וכך היה נהוג בבגדאד כמ"ש רבינו בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ג סי' י"ח: 'פה עירינו בגדאד יע"א נהגו האנשים להעביר שער בית הערוה בסם'.

ה. סי' ל"ד: 'שאלה למה התופס כל נדרי בליל כפור קודם ברכת שהחיינו ואמר ברשות מורי ומברך... מבואר כאן דמנהג מקומם היה שברכת שהחיינו מברך מחזיק ספר התורה ולא הש"י, ואכן זהו מנהג בגדאד, וכמ"ש רבינו בס' בן איש חי (פרשת וילך אות י"א): 'והמנהג שזה האוחז ספר כל נדרי הוא יברך שהחיינו⁶⁶. וראה גם כתר שם טוב⁶⁷ שתיאר בפירוט יותר מנהג בגדאד וז"ל שם: 'המנהג וכו' בעיר בגדאד קודם שיברך שהחיינו שואל ברשות מורי ורבותי, ונוהגים בבגדאד שהנושא ספר ראשון כל נדרי הוא המברך שהחיינו, ע"כ. גם 'תופס כל נדרי ביטוי למחזיק הספר, (תרגום מלשון ערב: קבלן ספר כל נדרי) נהוג היה בין יהודי בבל, כנודע. ו. סי' צ"ז: עיר שיש להם מנהג שוחטי בהמות לחוד ובדקים של הסכין לחוד ובדקי הריאה לחוד. וז"ל הרב בעל זבחי צדק⁶⁸: 'ופה עירינו בגדאד יע"א עשינו מנהג וכו' ואין רשות לשום אחד לשחוט ולבדוק הסכין הוא בעצמו אלא כל בהמה ובהמה מוכרח להיות בודק ושוחט'.

ז. סי' ל"א: על כן מה שנוהגין לפתוח ידיהם בפסוק פותח את ידיך, מנהג טוב. גם מנהג זה נהג בבגדאד, וזה לשון רבינו בס' בן איש חי⁶⁹: המנהג פה עירינו יע"א כשאומרים פסוק

פותח הנז' פורשים כפיהם לעיני השמים, והוא מנהג יפה.

ח. סי' רס"ד: אחד שם אמו מזל טוב אם אפשר לברכה בברכת מז"ט. מנהג העיר הוא כל אשה אשר תלד בת כאשר יכנסו האהובים והקרובים אצלה כל אחד יאמר להילדת מזל טוב ב' מילות אלו דוקא ותו לא.

עיין לקמן שהבאנו בטעם הענין מש"כ רבינו במקו"א, ומצינו דכן נהגו בבגדאד וכפי שהעיד ע"כ רבי דוד ששון בספרו מסע בבל⁷⁰: להולדת הבת מאחלים 'מזל טוב' ואילו להולדת הבן הברכה היא 'סימן טוב וקודם אל כיר'⁷¹.

ט. סי' ט"ו: תפילין של יד וראש מכתבת יד סופר אחד אך הסופר אינו בודק אותם אלא הדרך הוא אצלינו שיש בעיר י"ח שהוא מומחה ומוסמך בבדיקה והוא בודק כל תפילין ומזוזה וכו'.

גם תקנה זו שיש בודק מלבד הכותב, נהגה בבגדאד. עיין קול יעקב להגר"ח סופר ז"ל⁷².

י. סי' ק"מ: ולפי דרכי אזוהי אתכם במה ששמעתי שבעיר שלכם אינם נזהרים בכבוד אסרו חג של שבועות וד"ז הוא פלא גדול עליכם מה מצאתם טעם לזלזל בו ח"ו ואדברנה הוא הגדול ביותר. הנה מנהג זה להחמיר בכבוד אסרו חג של המועדות, דוקא בשל שבועות להקל, אכן נראה בלא טעם, ולא מצינו מנהג זה, וזאת עדות הגר"ח על מנהג מקומו בגדאד, וז"ל בשו"ת רב פעלים⁷³: והנה פה עירינו בגדאד יע"א המנהג הוא שלא לעשות בעלי המלאכות את מלאכתן ביום אסרו חג, וכן אין עושין משא ומתן כמו בחול המועד, אך לא נהגו בו אלא רק באסרו חג סוכות ופסח, אבל באסרו חג שבועות לא נהגו כן, אלא הכל יוצאין למלאכתן, והסוחרים ג"כ יוצאין בחנות שלהם בשוק, ובאמת מנהג זה תמוה, דאדברנה אסרו חג שבועות עדיף טפי. כהנה וכהנה ניתן להוסיף בליקוט המנהגים הפזורים לאורך החיבור, אשר נודעים כמנהגי בגדאד ובחלקם אף יחודיים לקהילה קדושה זו. ודי בנרשם לעיל כדי לקבוע באופן חל משמעי כי מחבר הספר 'תורה לשמה' נמנה על בני קהילת יהודי בגדאד.

לאחר שבררנו וקבענו את מקום חיבור הספר בבגדאד, יש בנותן טעם להעתיק כאן מתוך מכתב הגר"ח, ידיעה היסטורית חשובה אשר יש להסמיכה להנידון לעיל, פרק א', ביחס 'לכתבי היד' הנזכרים בס' תורה לשמה:

ר' אברהם שלום יהודה, בן למשפחה הבבלית, יהודה, שטח את בקשתו לפני רבינו הגר"ח, שימצא לידו כתבי יד עתיקים של תפלה ופיוט הנמצאים בעיר בגדאד, הנצרכים לו לצורך עבודתו. במענה לפניו זו השיבו הגר"ח בזה"ל⁷⁴: 'על זאת אשיב שתדע נאמנה כי פה עירנו בגדאד והגליל לא ימצא שום ספר כתב יד ישן נושן ואפילו חתיכת נייר, הן בנוסח התפלות והפיוטים, הן מספרים ומנהגים ואפילו החמישית ועוד קודם לתקפ"ץ בא דבר עצום ונורא ועשה חורבן גדול בהעיר והגליל וגם נהר חדקל עלה יותר מדאי ופרץ פרוצות בחומה ונכנס לבתי העיר ושטף הנמצא וקלקל והחריב מאד וכפי השערת השכל מחמת כן נימוחו ואבדו כל ספרי כ"י שהיו נמצאים, הן מעט והן רב⁷⁵. וגם עיר עאנה שהיא על נהר פרת שהיו דרים בה עם רב מישראל נחרבה כולה לגמרי ועד היום היא חריבה ורק סמוך לה נתיישבו בני אדם מועטים כולם עניים הן ישראלים הן גויים, וישיבתם ומלבושם ודיבורם כמו הערביים והם ריקנים מכל ספרים, באופן כי המבוקש של ר"ם לא אפשר להשיג שמץ מנהו ותתיאש מה'.

פרק ג

זהויו של רבינו הגר"ח כמחבר הספר

בפרק הבא נעמוד על זהויו המוחלט של רבינו

הגאון רי"ח טוב כמחבר 'תורה לשמה' זאת כעולה מתוך החיבור עצמו⁷⁶.

טרם כל שית, יש לשים אל לב, כי רבינו בספריו, בהביאו דברים מתוך חיבור תורה לשמה, לעולם לא ישיג על הדברים אלא תמיד יביאם כתנא דמסייע. זאת ועוד כל הגהותיו של רבינו הבאות בשולי תשובות תורה לשמה (תחת הכינוי 'אמר המעתיק') כולם בלא יוצא מן הכלל, כוללות תוספות של דברי אחרונים, מספרים הנדפסים באחרונה, ולא מצינו בשום מקום שיביא מדברי קדמונים שנשמטו מדברי התורה לשמה, והיינו מפני שאת דברי הקדמונים קבע בפנים. וכל אלו ראיות מכריעות הן כי 'המעתיק' הוא ניהו המחבר⁷⁷.

לפנינו ראיות נוספות ומוחלטות כי חיבור תורה לשמה נתחבר בידי רבינו הגר"ח. את הראיות סדרנו בה' חלוקות: א, השוואות מוחלטות בין 'תורה לשמה' לשאר כתבי הגר"ח, ב, דברים סתומים בס' תורה לשמה שפתרונם בשאר כתבי הגר"ח, ג, מטבעות לשון בלעדיות בס' תורה לשמה ובשאר כתבי הגר"ח, ד, פרטים סתמיים בספר המתאימים עם חיי הגר"ח, ה, רמיזות הגר"ח לחיבורו זה.

א. תשובות רבות בספר תורה לשמה זהות בתוכנם באופן מוחלט ולעיתים שוות אף אות באות תיבה בתיבה לדברי רבינו בספריו האחרים, באופן שלא נותר כל מקום לספק כי מרועה אחד ניתנו, רב אחד אמרם. מקוצר המצע הסתפקנו כאן בציונים קצרים בלבד. ראה תורה לשמה סי' מ"ט - בן יהוידע שבת י"ב ע"ב. תורה לשמה סי' שצ"ט - בן יהוידע ברכות נ"ה ע"ב. תורה לשמה סי' י"ז - בן יהוידע ברכות כ"ח ע"ב. תורה לשמה סי' ט"ז - עוד יוסף חי פרשת וישב אות ט"ו. תורה לשמה סי' שס"ג - רב פעלים ח"ד ח"מ סי' א'. תורה לשמה סי' רמ"א - שני אליהו א' ה'. תורה לשמה סי' ש"ז - הוד יוסף סי' מ"ב - מ"ד (מתוך המאסף שנה ח' סי' י"ב, שנה י' סי' א'). תורה לשמה סי' שני"ד - בן יהוידע ב"ק ע"ח ע"ב. תורה לשמה סי' ל"א - בן איש חי שנה א' פרשת ויגש אות י"ב. תורה לשמה סי' תנ"ה - בן יהוידע ב"מ פ"ה ע"ב. תורה לשמה סי' פ' - תיקון תפלה (ירושלים תשל"ו) עמ' מ"ו.

ב. פעמים הדברים באים סתומים ופלאים בס' תורה לשמה, אשר לא יעמוד המעיין על כונתם ומוצאם בלא עיון בשאר כתבי רבינו הגר"ח, וכדלהלן: תורה לשמה סי' ד: שאלה מי שנדמן לו ב' טליתות א' של משי וא' של צמר גפן ושניהם הדורים וגאים באופן שאין לאחד יתרון על השני בהידור וכו' אם יש איזה חד קדימה למשי על צמר גפן. נראה דיש קדימה הכא לטלית צמר גפן על של משי וכו'. **גם עוד נראה שגם מצד הדין יש עדיפות לטלית צמר גפן על של משי, למ"ד דבעינן בשאר מינים שיהיו הציציות ממין הטלית, אך בזה יש להרחיב הדיבור והעת נחוץ.**

הדברים סתומין וחסרים, וכמו"כ תמוה הדבר מפני מה ראה לנכון רבינו לסתום הדברים ולהניחם בלא ביאור. אמנם הדברים יתבארו עם מש"כ רבינו בבן איש חי שנה א' פרשת נח אות א' וז"ל שם: שלשה מיני טלית הם, האחד של צמר רחלים ואילים וכו' והשני טלית של צמר גפן, או טלית של משי וכו', ובענין הציציות, אף על גב דלדעת מרן ז"ל ודעמיה יוכל להניח ציציות של צמר רחלים גם בבגדים של שאר מינים, עם כל זה אם הטלית הוא של צמר גפן, טוב שיניח בו ציציות ממין שלו, שהוא צמר גפן וכו', **מיהו כל זה דוקא בהיכא דהטלית הוא צמר גפן, דאז יניח הציציות צמר גפן, אבל אם הטלית של משי, קשה למצוא ציציות של משי מתוקנים לשמה כהלכתם, אליבא דכולי עלמא, יען דסבירא ליה לגדול אחד⁷⁸ שהביאו ברכי יוסף ז"ל סעיף קטן ב, דבמשי צריך שתהיה סריקתו ומשיכתו לשמה, כי הסריקה וההמשכה במשי, היא כטווייה בצמר, עיין שם, ולפי זה קשה הדבר למצוא ציציות של משי**

מתוקנים לסבירא זו וכו', ואולי גם מרן ז"ל סבירא ליה כאותו גדול, לכך טלית של משי, אם לא מצא לו ציציות של משי מתוקנים כהלכה, על פי סברת אותו גדול הנזכר, אז יניח בזה הטלית של משי חוטין של צמר רחלים, נמצאת אתה למד, טלית של משי מלבד שהוא מדרבנן, הנה הוא גרוע יותר מטלית צמר גפן, מכח החוטין שצריך לתלות בו.

אחר הדברים האלה ולאחר שנתבארו דברי רבינו בס' תורה לשמה, נעמוד גם על סיבת שתיקתו וסתומות דבריו שבתורה לשמה. דבהיות והדברים בנויים על דברי הברכ"י, אותו רבינו כמוהו היה מנוע מלהזכיר, עקב רצונו להקדים זמן חיבור הספר, עקב כך הניח הדברים כמות שהם⁷⁹.

תורה לשמה סי' ק"ח: שאלה. אם הניח שמן זית תחת המטה שישנים עליה מה דינו להדלקת נר שבת ויו"ט. יורינו ושכמ"ה. תשובה, כל הראוי לאכילה אם הניחו תחת המטה שורה עליו רוח רעה ונפסל לאכילה. ומאחר שנפסל לאכילה ממילא נפסל להדליק ממנו נר מצוה של שבת ויו"ט וכיוצא משום דהקריבהו לפחתית, על כן ידליק ממנו בחול לצרכו דוקא. וגדולה מזו אמינא שאם הניח מים תחת המטה אין ראוי להניח אותם המים בעששית של נר שבת ויו"ט להגביה השמן כנודע, ואע"פ שאין המים עצמם נדלקין ורק נותנין שם כדי להגביה השמן, עכ"ז לצורך נר שבת נתנו ומאחר דרוח רעה שורה עליהם הריקם מהם. **אבל מידי דלא בר אכילה ושתייה הוא אין רוח רעה שורה עליו ודי בזה.**

גם כאן דברי רבינו בלתי מובנים, דמאי אתי לאשמועינן, לענין השאלה, להא דבמידי דלא בר אכילה לא שורה עליו רוח רעה.

אמנם ראה זה פלא, בס' בן איש חי (שנה ב' פרשת נח אות י"ז) 'העתיק' רבינו מספר תורה לשמה ושם בכלל כל שינויי הלשון אשר עשה בתוך דברי התורה לשמה כאדם העושה בתוך שלל⁸⁰, עוד הוסיף איזה דברים שיש כאן, ומדבריו שם נתבארו הדברים כאן. וז"ל שם (המילים הנוספות שילתא לפנינו, הודגשו): וכתוב בספר תורה לשמה, אם הניח שמן זית או שמן שומשמן שהם ראויים לאכילה תחת המטה, שורה עליהם רוח רעה ונפסלים לאכילה, ולכן נפסלים להדליק נר שבת **ונר חנוכה**, משום הקריבהו נא לפחתית, מאחר דמאי לאדם באכילה, אבל **שמן מר** שאינו ראוי לאכילה, אינה שורה עליו רוח רעה, ומותר להדליקו בנר שבת **ונר חנוכה**.

ה. תופעה נוספת אשר הבחנו בה בעיון בחיבורינו, הינה: שפה אחת ודברים אחדים בס' תורה לשמה ובשאר כתבי רבינו, דבר זה ניכר אצל כל מעיין אשר עינו פקוהה על הספר וספרי הגר"ח מצויים אצלו, אך הדברים ניתנים גם להוכחה פשוטה: כאשר נזכר במטבעות לשון יחודיות, אשר אחר בדיקה מקיפה ומדוקדקת⁸¹ נמצא כי הינם בלעדיות לחלוטין⁸² או נדירות ביותר, ונמצאות בספר תורה לשמה ובשאר כתבי הגר"ח, ואצל זולתו כמעט ולא נמצאם בכלל.

עובדה זו הינה מפליאה למדי, שכן אין המדובר דווקא בהישנות ובכפילות של כינויים לספרים ואישים - אף שגם סביב זה בולטת מגמה זו וכדלקמן - אלא אף בצירופי מילים אשר כביכול הינם פשוטות למדי, ובלתי מקוריות בעליל, אף באלה מצינו יחודיות ובלעדיות בס' תורה לשמה עם שאר כתבי הגר"ח. אין המדובר בתופעה חד פעמית, אלא בדבר החוזר על עצמו שוב ושוב לאורך כל החיבור. יהיה הסבר התופעה אשר יהיה מכל מקום רשימת התוצאות מדברת בעד עצמה. המעיין אשר יעמוד על המתואר כאן בצורה ישירה ובלתי אמצעית ע"י חיפוש עצמאי של מילות אלו בכלים המתאימים, יווכח כי הנרשם כאן הינו רק מקצת מן הקיים בספר. בכדי לא להלאות את המעיין, הסתפקנו בדוגמאות דלקמן המשקפות באופן ברור ביותר את הנאמר כאן.

60. ח"ד או"ח סי' ל"ג. וע"ע בן איש חי שנה ב' פרשת לך לך אות י"ח. 61. זבחי צדק החדשות, ירושלים תשמ"א, עמ' רפ"ד. 62. מסע בבל לרבי דוד סלימאן ששון, ירושלים תשי"ב, עמ' ר"ז. 63. רב פעלים ח"ב או"ח סי' ב'. 64. וראה גם מסע בבל (עמ' רכ"ז): אתרוג לברכה קונים העשירים מעלות השחר כדי לברך על הלולב. וע"ע בן איש חי פרשת וישלח אות ד'. 65. וכו' בסדר התפלה לימים נוראים בתשובות ופסקים זבחי צדק החדשות. ועיין גם בן יהוידע סוכה נה, א: '...בעת שהנושא ספר כל נדרי מברך שהחיינו...'. 66. 'לרש"ט גאגין ז"ל ח"ד עמ' 323. 67. יו"ד סי' י"ח אות פ"א. 68. שנה א' פרשת ויגש אות י"ב. 69. עמ' ר'. 70. היינו: סימן טוב וכניסת השפע. 71. הלכות סת"ם סי' ל"ב אות קט"ו עיש"ב. 72. ח"ב סוד ישרים סי' א'. 73. ראה 'יהודי בבל בארץ ישראל' ירושלים תש"מ עמ' 526, וקובץ מקבציאל גליון ל"ה. 74. וכדברים האלה כתב גם רבי עזרא ראובן דנגור ז"ל במכתבו לר' דוד ששון מיום ד' כסלו תרפ"ד: כי פה בגדאד היה כל ל' שנים דְּבָר, וגם נהר חדקל היה צף על כל גדותיו ויכנס לתוך העיר ויהרסו הבתים, לזאת נאבדו כל הספרים והפתקאות וכו'. ראה: פרקים בתולדות יהודי בבל, חלק שני, עמ' 533. 75. אף אם היו דבריו מסתיימים בזה היה בדבריו בכדי להוכיח את בעלותו של הגר"ח הינו המלכה"ד של ספר תורה לשמה, ושספר תורה לשמה נדפס מעצם כתי' ובכן אחר שהוכחנו לעיל את ביטול קדמותו של הספר ואיחורו המוחלט, הרי ששורת ההגיון נותנת, כי יש למצוא את מחבר הספר בעומד הקרוב אליו ביותר, הוא המלכה"ד - הגר"ח ז"ל. 76. העירנו לזה הרב אברהם הלל שליט"א. 77. ה"ה מהר"ם פרויניציאלו בתשובה כתי' (סי' מ', י"ל ע"י מכון ירושלים בשנת תשמ"ט). 78. עמ' ע"כ לראשונה הגר"מ מאזוז במאמרו הנז"ל. 79. עניין שינוי הלשון שבהעתקות רבינו קטעים מתורה לשמה לתוך חיבוריו, ראוי היה לו שיקבע מקום בפני עצמו, לגדל חשיבותו והמשמעות הרבה שיש ללמוד ממנו, שכן כאשר נראה היאך משנה מוסיף ומגרע רבינו הגר"ח, בתוך דברי התורה לשמה כאדם העושה בתוך שלו, נלמד מזה איפוא על זהותו האחידה של הכותב והמשנה. אך מכיון שענין זה עתיד להיות נידון בפרק העוסק בכתב היד של תורה לשמה, שם קיימת תופעה כיוצא בזה, הרי שלא אבינו לכפול הענין. (באופן כללי יש לומר: בכל מקום בו מעתיק רבינו תשובות מס' תורה לשמה הרי שקיימים שינויי נוסח והוספת תיבות אם מעט אם הרבה, עיין בן איש חי שנה ב' ויצא י'; שם י"ד; רב פעלים ח"א סי' ב' (למרות שכתב בתחילת ההעתקה 'זו"ל'), ח"ב סוד ישרים סי' ה'; שם או"ח סי' כ"א). ויש להוסיף עוד כי במקום אחד (רב פעלים ח"ב או"ח סי' כ"א) מצאנו, שהעתיק רבינו חלק מתשובת תורה לשמה סי' כ' - בענין קדושת קרקע בית הכנסת - בשינוי לשון, ואילו את חלקה השני של התשובה, והוא: שאפילו אם קרקע ביהכ"ס יש לה קדושה, מ"מ אם מגרד ממנה שיעור ג' טפחים פקעה קדושתה. שבתורה לשמה כתב שהוא 'דין מחודש שלא נמצא בשום פוסק' (ומטעם זה גם הסס בזה לדינא ע"ש), ברב פעלים כתב שוב דין מחודש זה, ושוב כתב שלא נמצא כן בשום פוסק אך 'אישתמטיה' שכבר זכה בחידוש זה בעל תורה לשמה. 80. בדיקה זו נעשתה באמצעים המשוכללים ביותר העומדים לרשותינו: תכנת 'אוצר החכמה' בגישה האחרונה המכילה כ ארבעים אלף ספרים, פרויקט השו"ת והתקליטור התורני בגיטאותיהם העדכניות. 81. כמובן שהמצאותם של ביטויים אלו בספרי חכמי ומחברי דורנו אינה מלמדת דבר, אחר שבכל ספק הושפעו מנוסחתו.

וכו', וא"כ היא צריכה לק"ש שעל המטה גם בעבור תיקון זה, וגם בימי זקנתה שלא יקרה לה עוד המקרה הזה צריכה להזהר בק"ש שעל המטה, כדי לתקן על מה שהיה לה בימים ראשונים, **ובמקום אחר כתבתי בענין זה באורך בס"ד**, עכ"ל.

בתשובות תורה לשמה סי' תק"ד האריך רבינו מאד בענין זה, עיין שם. ובשאר ספריו לא מצאנו שהאריך בזה^[103].

ד. ז"ל רבינו בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' י"ב): הנה מענין לענין נולד **לנו** חקירה אחת בס"ד בדין הבורר, דאין יתרו בזה הבורר לבין הערבים ודילמא הוא בורר לאכול לאלתה.

וראה זה פלא חקירה זו מצאנוה בס' תורה לשמה סי' צ' וז"ל: והנה גם בדין הבורר יש ענין כזה דק"ל אם בירר אוכל מתוך פסולת כדי להניחו לסעודת בין הערביים ה"ז חייב מן התורה וגם בזה יש לחקור איך יתחייב בזה סקילה במזיד דבעינן שיתרו בו ואין יתרו והלא י"ל דילמא בעי לאכלו לאלתה דהיינו תוך שעה...!

פרק ד'

קובץ ידי חיים

בשנת תשמ"ח הדפיס רבי דוד יהודיף ז"ל קובץ מכתבי ידו של רבינו וכינוהו 'ידי חיים'. בין הכתבים הבאים שם נדפסו עשרות 'מזכרות', אשר ענינם רשימות קצרות בהם רשם רבינו לעצמו דברי חז"ל ראשונים ואחרונים שיש לעיין בהם, או להביא ראייה מהם לנידון שהיה עוסק בו וכיו"ב. והאמת ניתנת להאמר כי מני אז הוסר הלוט מעל זהות מחבר ספר תורה לשמה, שכן עיון במזכרות מגלה כי רבים מהן, הינם הכנות לתשובות השלימות המופיעות בספר תורה לשמה. ברשימות אלו שכתב רבינו לעצמו ולצורכו, כמובן שלא טרח להסתיר את זהותו כמחבר הדברים שבתורה לשמה, ולפיכך כותב על הדברים המופיעים בספר תורה לשמה 'כתבתי' 'נסתפקתי' וכו'. וכן מציין לעצמו היאך יבא סדר הדברים בתשובה שבתורה לשמה, היכן להכניס ראייה זו והיכן לצרף חקירה זו. לפנינו איפוא 'יומנו' של רבינו ששימשו ליצירת חיבורו תורה לשמה. מקוצר המצע נסתפק בכאן בציון כמה מן התשובות בס' תורה לשמה ולעומתם רשימות וציוני הדברים במזכרותיו של רבינו: ידי חיים עמ' קע"ו - ומשם תורה לשמה סי' ח'. ידי חיים עמ' קפ"ד - ומשם תורה לשמה סי' פ"א. ידי חיים עמ' קצ"ג - ומשם תורה לשמה סי' ת"ג. ידי חיים עמ' קע"ה - ומשם תורה לשמה סי' רנ"ט. ידי חיים עמ' קפ"ו - ומשם תורה לשמה סי' נ"ב. ידי חיים עמ' קצ"ה - ומשם תורה לשמה סי' רמ"ב. ידי חיים עמ' קפ"ח - ומשם תורה לשמה סי' קל"ו.

-

ובכן, קבענו זמן חיבור הספר אשר הוא מאוחר משנת תר"כ, הראינו את מקומו של הספר אשר בעיר בגדאד נתחבר; הצבענו על דברי הגר"ח השווים בלשונם ובתכנם בשאר חיבוריו ובתורה לשמה, וכן על הפניותיו של רבינו בשאר חיבוריו לדבריו שבחיבור זה; הראינו על רשימותיו של רבינו מהם הכין ויסד את חיבורו זה.

ומעתה הקולות יחדלון, כי סר המסווה, וירא כל העם כי קרן אור פני רבינו הגר"ח, על זאת המחברת, והיה כל מבקש דורש בספר יחזקאל, בין יבין כי יסוד יוסף צדיקא הוא, הוא המשיב ואף נעשה שואל, ויוסף הוא המשביר לחיים לארץ ולדירים, וישת לו הדרים. ובחמלת צור עולמים, עתה היא לו נדפסה בעדי עדיים, ויקום שמו על נחלתו נלחלת עולמים.

דיכול שיכון שלא לצאת בברכת חבירו ויברך הוא על השני ולא הוי כברכה שא"צ וכו' ואני אומר כי טוב שלא לכוין לצאת בברכה של ראשון ויברך, הגם דמרן פסק דיכול לעשות זה עכ"ז פשיטא כיון שהם ב' מוהלין ואיכא קצת זמן שמוהל שני יושב ודומם בקרוב אתי לידי היסח הדעת לכן טוב הוא שלא לכוין לצאת ויברך לעצמו, עכ"ל. הרי הכל כמו שכתבנו^[104].

...

ה. בשורות הבאות נצביע על מקומות בהם מצאנו, כי רבינו הגר"ח בספריו השונים, מידו עוסקו בענין זה או אחר, יפנה למה שכתב 'במקום אחר'; 'בתשובה'; 'בקונטרס' וכיוצא באלה. ובאמת שלא ימצא הדבר כי אם לפנינו בספר תורה לשמה. (וראה כיוצא בזה לקמן פ"ד אודות הנדפס בס' ידי חיים).

א. חיים והשלום (תהלים ג', ז'): פירוש כי הם מטילים עלי עוונות אחרים שאומרים אנכי הייתי סיבה להם, והוא ענין הריגת אבנר כי אני שלחתי ובשליחותי נהרג, ואומרים שאני אתחייב בו להיות מכח סיבה. וזהו אשר סביב שתו עלי, רוצה לומר עון של סיבה. ואני לא אירא מזה כי אין אני חייב בזה, וכמו שכתבו הפוסקים ז"ל שלא יתחייב דוד המלך ע"ה מחמת הריגת אבנר מדין השולח שליח ונהרג בדרך ואריך להעתיק מה שכתוב **אצלי בתשובה ע"ז**, עכ"ל.

בכל ספרי רבינו לא נמצא תשובה בנידון זה למעט בספרו **תורה לשמה סי' תקט"ו**. ששם האריך בנידון מי ששלח שליח לדרך לאיזה ענין, ונהרג השליח אם יש ביד המשלח עוון, ובסו"ד כתב: ובזה ניחא מה דלא חשיב קב"ה לדוד הע"ה גם הריגת אבנר והיינו כי אבנר מאחר שידע שיש ליואב טינא עליו בעבור הריגת אחיו היה לו להשמר ממנו ואיהו פשע דלא אסיק אדעתיה דבר זה ולא נשמר ממנו. ב. רב פעלים ח"א או"ח סי' כ"ג: ואם באים ללבוש ציצית ותפילין מוחינן בהן, ואע"ג דאמרו מיכל בת שאול היתה לובשת תפילין ולא מיחו בה חכמים **כתבנו במ"א דבציצית מוחין בודאי** משום לתא דאיסורא דלא יהיה כלי גבר על אשה.

וז"ל בס' תורה לשמה סי' רי"ד: בהא דארז"ל על מיכל בת שאול שהיתה לובשת תפילין ולא מיחו בה חכמים. ויש להקשות למה לא היתה לובשת ציצית ג"כ מאחר דשני מצות אלו ציצית ותפילין הם באים כאחד, והלובש תפילין כ"ש שצריך ללבוש ציצית ג"כ. ובזה החילוק שיש לחלק בין מלבוש גמור ובין התכשיתי ניאח, כי הציצית הוא מלבוש גמור, ויש בו משום לא יהיה כלי גבר על אשה, דהוא מיוחד לאנשים ואין דרך הנשים ללבוש, ובמלבוש גמור המיוחד לאנשים אפילו שלובש להגין מפני הגשמים יש לאסור, אבל התפילין אינו מלבוש גמור ודינו כתכשית. ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל ז"ל בפסוק לא יהיה כלי גבר על אשה, לא יחא גולין ציצית ותפילין על אתתא. ע"ש. וחילוק זה שעשינו נסתר מדין התפילין. אך באמת בתפילין כפי פסק הש"ע אין בו משום לא יהיה כלי גבר וכמ"ש בא"ח סי' ל"ח, ושם הטעם דמוחין משום דאין זריזות להיזהר בגוף נקי, ע"ש.

לא מצאנו לרבינו במקום אחר שהאריך בענין זה^[105].

ג. רב פעלים (ח"א סוד ישרים סי' ט'): בענין ק"ש שעל המטה, זה פשוט שגם הנשים חייבין בה, ושייכים ג"כ בתיקון הנעשה בק"ש של המטה לזכרים מצד טיפות הקרי למחות ע"י ק"ש שעל המטה את המזיקין הנבראים מהם, וענין זה ימצא בנשים, כי לפעמים יעבור בלב האשה תאוה גדולה

ומתהלכותיו של הגר"ח וכדלהלן:

א. תורה לשמה סי' רס"ד: שאלה. אחד שיש לו אם ששמה מזל טוב והנה מנהג העיר הוא כל אשה אשר תלד בת כאשר יכנסו האהובים והקרובים אצלה כל אחד יאמר להיולדת מזל טוב, ב' מילות אלו דוקא ותו לא^[85] ואפילו בניה כאשר יכנסו אצלה ג"כ צריכין לומר לה כן ועמד השואל ושאל בזאת האשה ששמה מזל טוב וילדה בת אם מותר לבנים שלה לומר לה מזל טוב כאשר יכנסו אצלה כנהוג או"ד כיון דשם אמו כן אסור דהו"ל כאילו קוראה בשמה. יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה.

'מזל טוב', זה היה גם שמה של אמו של רבינו הגר"ח^[86].

ב. תורה לשמה סי' שפ"ז: שאלה. אחד היושב בחו"ל והוא מחבב את א"י הרבה ולכן משום חבוב א"י קנה לו חורבה אחת בא"י והוא עודנו יושב בחו"ל ורק משום חבוב א"י אינו רוצה שתשאר זו חורבה ורוצה לבנותה ע"י אחרים ואעפ"י שאינו דר שם. ושאל עתה עצה טובה אם יצוה שיבנו אותה בית וישכיר אותה לדור בו או אם יטענה אילנות לעשות גינה ותוציא פירות איזה דרך עדיף טפי או אם שניהם שוים. וכן עמד השואל ושאל אם אחד דר בחו"ל איתנה נפשו לקנות לו מקום בא"י משם חבוב מצוה אם יקנה בית עדיף טפי או אם יקנה גינה עדיף או אם שניהם שוים.

על הגר"ח נמסר: 'שמעתי מפי מגידי אמת שגם רבינו ז"ל כאביו לפניו היה מהדר לקיים מצוות התלויות בארץ באמצעות עמיתו בתורה הגאון ר' אליהו מני ז"ל שהיה שולח לו כספים לקנות עבורו בשליחותו בית דירה שדה וכרם, ולהתנהג בהם לפי כל דיני ומשפטי התורה הנהוגות בהם כמצוות ישוב הארץ שביעית ותרומות ומעשרות, ערלה רבעי וכלאים וכו' וכו', ויש להניח שתשובתו הנמצאת בספר תורה לשמה סי' שפז היא נוגעת לו עצמו הלכה למעשה^[87].

ג. תורה לשמה סי' קצ"ג: שאלה. ראובן הלך לארץ ישראל תנוכ"ב להשתטח על קברות הצדיקים זיע"א ונזדמן שם בפורים ושלח לשמעון אהובו משלוח מנות בפורים ושמעון הוא ג"כ צריך לשלוח לו מנות והיה לו פירות שביעית אם יוכל לשלוח לו מנות מפירות שביעית או"ד אסור דחשיב זה כפורע חובו מדמי שביעית כיון שכבר ראובן שלח לו והרי שמעון הוא עתה מוכרח ג"כ לשלוח לראובן כפי המנהג והנימוס של העולם.

כפי הנודע לנו רבינו הגר"ח עלה לארץ הקודש להשתטח על קברי אבות בשנת תרכ"ט^[88], שנת תרכ"ט היתה שנה ראשונה לשמיטה, שנה אשר יש בה פירות הקדושים בקדושת שביעית הדעת נותנת, כי רבינו טרם מסעו ועליתו לארה"ק, ברר וחקר הענין כדרכו בקדש, בחשבו שמא יתגלגל ענין זה לפתחו בהזדמן לו מקרה שכזה^[89].

ד. תורה לשמה סי' ע"ח: ודע כי בשני מוהלין הורו רבותי אדרכה טוב לכוין שלא לצאת בברכה דראשון כדי שיברך הב' יען כי משום ברכה שאינה צריכה ליכא כלל אפילו למרן ז"ל ורק איכא משום ברב עם ומאחר דיש זמן בין זה לזה ואיכא חשש משום היסח הדעת לכך הורו שאדרכה טוב לברך כל אחד לעצמו ולא יתכוין לצאת בברכת חבירו, ועיין בב"ח סי' רס"ה ובש"ך שם סע"ק ט"ו ע"ש.

רבו המובהק של רבינו ה' מורינו הרב זבחי צדק, שאכן מצינו לו שהורה כן בתשובתו הנדפסת בסוף ספר זבחי צדק ח"א^[90] וז"ל שם: "...וראה דהרב החסיד מהר"ח ן' עטאר ז"ל בספרו ראשון לציון בסי' רסה סעי' ה' דף קי"א ע"ג כתב וז"ל ולענין דינא בהיכא דאיכא שני מוהלים וכ"א רוצה לברך לעצמו ברכת המילה ואינו רוצה לצאת בברכת חבירו, נ"ל

א. תורה לשמה סי' ק"ד^[92]: רבינו האר"י **בשער טעמי המצות**. ההפניה לספר 'שער טעמי המצות' מתייחסת לספר הנקרא לפי דאמת 'שער המצות'^[93], כינוי זה 'שער טעמי המצות' לספר 'שער המצות' הינו בלעדי לרבינו ואין דמות לו אצל שאר מחברים (ראה: שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד סי' נ"א; שם אה"ע סי' ח'; שם חלק סוד ישרים סי' ד'; ועוד רבים)^[94].

ב. תורה לשמה סי' תל"א^[95]: **רבינו זלה"ה** בעץ חיים שער למ"ד. בכינוי זה 'רבינו זלה"ה' ביחס להאר"י ז"ל, יחיד הוא רבינו בו, ולא מצאנו כינוי שכזה על האר"י בשאר ספרים למעט ספרי הגר"ח^[96] (ראה: שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד סי' מ"י; שם סוד ישרים סי' ג'; שם סי' ד'; ועוד רבות).

ג. תורה לשמה סי' שע"ה: **מיהו אמרתי** אם ירצה אדם. ביטוי זה '**מיהו אמרתי**' לא נמצאנו כמעט בשום מקום זולת בתשובות רב פעלים (ראה ח"א יו"ד סי' כ'; ח"ב אה"ע סי' י"ט; ח"ג או"ח סי' ל"ב). תורה לשמה סי' א'^[97]: **גם עוד מצינו** בשו"ת מהר"י ברונא. **גם עוד מצינו** לא נמצא בשום מקום פרט לתשובות רבינו רב פעלים. (ראה ח"א או"ח סי' א'; שם סי' ל"ב; שם אה"ע סי' ט'; שם סוד ישרים סי' י'; ועוד רבים).

ה. תורה לשמה סי' שמ"ב: אך **אחר הישוב ראיתי**. צירוף זה '**אחר הישוב ראיתי**' לא נמצא בשום מקום כי אם בתשובות רב פעלים. (ראה: ח"א או"ח סי' י"ט; שם סי' כ"ג; שם סי' כ"ד; שם חלק יו"ד סי' כ"ח; שם ח"ב או"ח סי' י"ד).

ו. תורה לשמה סי' רמ"ד: ברם **זאת מן המודעים**. '**זאת מן המודעים**' ביטוי זה בכתיבה זו לא מצאנו כמוהו בשום מקום פרט לרב פעלים ח"ב יו"ד סי' ז', ורב ברכות עמ' מ"ז.

ז. תורה לשמה סי' כ': בגמרא דזבחים דף כ"ד ע"א בעי רבי אמי כי קדיש דוד, רצפה עליונה קדיש, או דילמא עד **לארעיה** דתהומא קדיש. לפנינו בגמרא זבחים שם במקום 'לארעיה' כתיב '**לארעית**', נוסח 'לארעיה' לא מצאנו לפי שעה בשום מקום פרט לשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' כ"א, שם הובאה גמרא זו, וגם שם חוזר שיבוש קל זה על עצמו.

ח. תורה לשמה סי' רס"ד: **והשתא מלבד** כי מן התוספות. צירוף זה '**והשתא מלבד**' נמצא רק ברב פעלים (ח"א יו"ד מ"ה וח"ד או"ח סי' ח').

ט. סי' שכ"א: אך **צליבת המן**...; תואר זה לתליית המן לא מצאנו בכל ספרי האחרונים בלתי אם בס' תורה לשמה ובספרי רבינו (עיין בן איש חיל דרוש א' לשבת זכור; בן יהוידע שבת פ"ח א'; רב פעלים ח"א סוד ישרים סי' ה'; וכך הוא שגור אצל רבינו בכל פירושו למגילה הנקרא קרן ישועה)^[98].

י. סימן קס"ג^[99]: **ידין זה פסוק להלכה**. מטבע זה מצינו רק בשו"ת רב פעלים ח"א יו"ד סי' מ"א, ובס' עוד יוסף חי פרשת תצוה אות ה^[100].

י"א. תורה לשמה סי' ז'^[101]: **לגאון הוא** הב"ח. תיבות אלו '**לגאון הוא**' נמצאו רק בספרי רבינו (ראה רב פעלים ח"א או"ח סי' ו': **לגאון הוא** הרב חיד"א. ושם ח"ג יו"ד סי' י"ח **לגאון הוא** הרב מהריק"ש).

לסיכום ענין זה^[102], נחתום בחתימת השאלות הבאות בס' תורה לשמה. יש מהן שנוסחת חתימתן 'יורינו ושכמ"ה' ויש מהן 'יורינו המורה לצדקה ושכמ"ה'. חשוב לציין כי זו גם הסימות במרבית השאלות בשו"ת רב פעלים^[103], גם נוסחאות אלו הינם כמעט בלעדיות לרבינו^[104].

...

ד. זאת ועוד, במקומות מספר מצינו פרטים סתמיים כביכול, אשר אחר העיון מסתבר כי הינם תואמים ועולים בקנה אחד, עם הנודע לנו מקורותיו

^[1] וסימנים: ל"ו; ק"ה; תכ"ו; תע"ב; תע"ז; תק"ו; תק"ט.
^[2] 82. הנדפס לראשונה בשאלוניקי תרי"ב. ולא לספר טעמי המצוות הנדפס לראשונה בזולקווא תקל"ה שהוא ענף מתוך פרע"ח למהר"ם פאפרש.
^[3] 84. והבחין בכך לראשונה הגר"ח סופר בדבריו הנז"ל.
^[4] 85. וסימנים: קי"ח; קמ"ח; תי"ג; תל"ז; תמ"א; תמ"ב; תמ"ג; תמ"ד; תמ"ט; תנ"א; תנ"ג; תע"ב; תע"ז; תצ"ח; תק"ג; תק"ד; תק"ז; תקי"ט.
^[5] 86. הבחין בכך בספר שבט מיהודה עמ' רל"ג.
^[6] 87. וסימנים: ו'; צ"ג; קצ"א; שכ"א; שני"ג; תע"ב; תקי"ז.
^[7] 88. ומקורו בתרגום אסתר ז' ז': וצליבו ית המן.
^[8] 89. ראה גם סימן ר"ל סי' רס"ה וסי' שמ"ט.
^[9] 90. העירונו לכך הגר"ח סופר שליט"א.
^[10] 91. שם סי' נ"ט: לגאון הוא הרמ"ע.
^[11] 92. אפשר וכאן מקומה של הערה זו: ז"ל תורה לשמה סי' י"ז: מאחר דכל חשיבות התפלה הוא תלוי בכונה ואמרו חז"ל תפלה בלא כונה כגוף בלי נשמה. גם בבן איש חי מביא רבינו אמרה זו בשם חז"ל (שנה א' הקדמה לפרשת בהעלותך) וז"ל שם: 'ולכך ארז"ל תפלה בלא כונה כגוף בלי נשמה', אבל באמת לא נמצא כן בדברי חז"ל. וכמדוד דהמקור הקדום ביותר לנוסח זה הוא בדברי האברבנאל בפירושו לאבות (ב' י"ג) וז"ה בעקידה (שער נ"ח) 'כמו שאמרו תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה' וראה גם עשרה מאמרות הרמ"ע ז"ל מאמר חקור דין (חלק ג' פרק י"ד) 'והיינו דאמרי אינשי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה' וכתב: 'ולכך תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה; ע"כ.
^[12] 93. מאתים ושתים עשרה במספר. צא ורא"ה.
^[13] 94. הבחין בכך בספר שבט מיהודה עמ' רל"ג. 'יורינו המורה לצדקה ובפירושה' מופיע בתשובות מכתת לדוד (חאו"ח סי' ו'), ויקרא אברהם (חור"מ מ"ד), מור ואהלות (אה"ע ב'. חור"מ י"א י"ג י"ג י"ט ל"א). 'יורנו ושכמ"ה' היו נדיר אף יותר, ומופיע אך ורק בשו"ת צדקה ומשפט חור"מ ל"ו ובזבחי צדק או"ח כ"ט.
^[14] 95. גם בזה נצטרך להבנת הדברים למש"כ רבינו הגר"ח במקום אחר, שכן מעולם לא שמענו קפיידא לומר כך או אחרת. וז"ל בספרו מלאך הברית (עמ' מ"ב): הנה אפשר לפרש בס"ד הטעם שאומרים בביאת הזכר 'סימן טוב' והוא כי סימן טוב וכו' גם עוד י"ל סימן טוב"ג בגי' יוסי"ף יד', לומר יוסיף ה' לך ידו לתת לך עוד בן אחר. ולכן אין אומרים כן בביאת הנקבה כי אין רוצה שיבא לו נקבה אחרת, אך אומרים 'מזל טוב' לומר שיהיה לו מזל טוב שתיקה חתן חשוב, עכ"ל. וע"ע שם עמ' סג. ובזה יובן בס"ד הטעם שבלידת הזכר אומרים 'סימן טוב', משא"כ בלידת הנקבה אומרים 'מזל טוב' וכו'. ועיין לעיל פרק ב' מה שהבאנו ממנהג בכל בזה.
^[15] 96. עיין: הרב יוסף חיים מבגדאד, אור יהודה תשמ"ד, עמ' כא. על זהות מזל טוב הנזכר בס' תורה לשמה כשם אמו של רבינו. עמד ע"כ לראשונה הגר"ח סופר במאמרו הנז"ל.
^[16] 97. הגרי"מ הלל שליט"א בס' תהלות יוסף (ירושלים תשמ"ט עמ' ס"ג). ולגירסה אחרת קנה את הכרם בהיותו בחברון, עיין יהודי בכל בארץ ישראל (ירושלים תש"מ עמ' 362). בהיותו [רבינו] בחברון התרועע עם אוהבו וידידו מנוער הרב אליהו מני רבה של חברון וקנה שם במקום כרם במקום הנקרא קוביב אל גניב. השופט יצחק מלכיאל בן הרב אליהו מני, כתב בצוואתו למשפחתו כי 'הנני מודה, כי הכרם הנמצא בחברון במקום הנקרא קוביב אל גניב והרשום במשרדי ספרי האחוזה שם, שייך ליורשי המנוח הרב יוסף חיים בן ר' אליהו ב"ר החכם משה חיים מבגדאד'.
^[17] 98. עיין תהלות יוסף שם, הקדמת רבי ב"צ חזן ז"ל לס' דעת ותבונה ירושלים תרע"א.
^[18] 99. אף פסו"ד בפועל לא הגיע לכאן אלא בכה"ה ניסן אחר הפורים.
^[19] 100. מהדורת בגדאד תרנ"ט. חלק השו"ת סי' א' דף תל"ד.
^[20] 101. וע"ע רב פעלים ח"ב או"ח סי' נ' שכתב שכן המנהג פשוט.
^[21] 102. אמנם בס' בן איש חי (שנה א' פרשת לך לך אות י"ג) כתב רבינו בקוצר מילין: ועוד יש חשש נמי משום לא תלבש אשה כלי גבר, על כן בציצית צריך למנוע אותם, עכ"ל. אך ברור שאין כוונתו לדברים אלו שמלבד שאין בהם לא ראייה לא נימוק ולא מקור וכן אינם עוסקים בדין מיכל בת שאול כבשני המקומות הנזכרים, יתר על כן: חיבור בן איש חי לא נזכר ולו פעם אחת בשו"ת רב פעלים ח"א וח"ב. ומשום שתשובות אלו קדמו זמן זמנים טובא למועד חיבור הספר בן איש חי. ועיין בהקדמת הגרי"מ הלל שליט"א לספר אוצרות חיים ימים וזמנים (שבת א') מש"כ בזה.
^[22] 103. ועיין בן יהוידע לנדה שם, ובן איש חי ש"א פרשת פקודי אות י"ג.

הגדות של פסח

בהוצאת מכון "אהבת שלום"

הגדת השל"ה

רבי ישעיה הלוי הורוויץ ז"ל
בעל "שני לוחות הברית"

שבח פסח

רבי ישמעאל הכהן ז"ל
בעל שו"ת "זרע אמת"

אוצרות חיים

רבי יוסף חיים ז"ל
בעל "בן איש חי"

חיים לראש

רבי חיים פאלאג'י ז"ל
מוגדולי רבני איזמיר

מלכי בקדש

רבי עזרא מלכי ז"ל
אב"ד רודוס בעל "עין משפט"

מעשה חי"א

רבי חיים יהושע אלעזר חמצי ז"ל
בעל "כה תברכו"

מנחת יצחק

רבי יצחק יעקב וויס ז"ל
גאב"ד ירושלים עה"ק ת"ו

זרוע נטויה

רבי יוסף חבר ז"ל
בן הגאון רבי יצחק אייזיק חבר ז"ל

קרבן פסח עם פירוש לחם עוני

רבי חיים עמרם ז"ל
בעל "מטעם המלך"

מצודת דוד וציון,

ויגד לשלמה

רבי שלמה תווינא ז"ל
מרבני בגדאד - כלכתא

טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

זה היום עשה ה'

נגילה ונשמחה בו

עם תחילת לימוד טור בית יוסף ומשנ"ב הלכות שבת
ברשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

הננו לבשר על פתיחת סניפים חדשים
המעוניינים להירשם יפנו לנציגי הכוללים די בכל אתר ואתר:

חיפה - (שכונת הדר) בביהמ"ד היכל התורה, רח' מקור ברוך - 2
הרב יהודה מליק שליט"א 052-7635411.

אופקים - בביהמ"ד רינת יעקב רח' תרשיש - 23
הרב שלמה גבאי שליט"א 057-3125696, בין השעות 24:00-23:00.

צפת - בביהמ"ד זוהר הגליל רח' רמז דוד - 91
הרב אברהם זמיר שליט"א 052-7662327.

אשדוד - בביהמ"ד שבט הלוי, רח' ר"א בן הורקנוס 8 רובע ז'
הרב חיים טולדאנו 050-4110914 בשעות הערב.

קרית יובל - בביהמ"ד לתורה ותפלה, רח' גואטמאלה 18
הרב אליהו בר חיים 052-7145754.

מעלה אדומים - הרב יוסף הלל 052744403 נא להשאיר הודעה.

כמו"כ הננו לבשר על תוספת אברכים חדשים בשאר הסניפים.
המעוניינים להירשם יפנו לנציגי הכוללים די בכל אתר ואתר:

רמת בית שמש - הרב יהודה הלל, מס' פקס 02-9991176

קרית ספר - הרב אליהו נכס, מס' פלאפון 052-7635117

ברכפלד - הרב שלום הלל, מס' פקס 02-5370088

בית וגן - הרב רפאל ברוך טולדאנו, מס' פלאפון 052-7675052

רמת שלמה - הרב דוד לפקוביץ, מס' פלאפון 052-7133143

אלעד - הרב יהושע גלעד, מס' טלפון 03-9080820

רוממה - הרב דן לוי, מס' פלאפון 052-7676444

ביתר עילית - הרב יעקב חכים, מס' פלאפון 050-4130025

רמות - הרב צבי קינד, מס' פלאפון 050-4145507

תל ציון - הרב אברהם מרדכי וינפלד, מס' טלפון 02-9709102

נוה יעקב - הרב מרדכי שילוביץקי, מס' פלאפון 054-8450104 (בערב)

נוה יעקב מרכז - הרב צבי מרק, מס' פלאפון 050-4181236

גבעת שאול - הרב רוני דהן, מס' פלאפון 054-7642190

בני ברק - הרב אברהם מועלם, מס' טלפון 03-6764690

רכסים - הרב ישי זר, מס' פלאפון 052-7665668

רמת אשכול - הרב יצחק הלל, מס' פלאפון 057-3123139

נתיבות - הרב יאיר כהן, מס' פלאפון 050-4122357

הגיליון הבא יהיה גיליון השלמה לכל ההלכות הנוגעות לחלק ב' שבמשנה ברורה

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23
חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' מקור ברוך 2
אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנוס 8
קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואטמאלה 18
צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91
מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33

טאולה - בבית המדרש "עין החיים" רח' בני ברית 18
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא 60
רכסים - בבית המדרש קטורת המיד רח' הדקל 36
קרית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' נתיבות המשפט 2
רמת אשכול - מרכז תורה - מעלות דפנה 128
נתיבות - בבית המדרש "בית יצחק" רח' שלום בוניץ

ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נוה יעקב - בבית הכנסת "היכל נסים" חניכי הישיבות רח' וזוין
נוה יעקב מרכז - בבית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור יוליוס
גבעת שאול - בבית המדרש "משכן באב" רח' בעל השאלות 20

רמת בית שמש - בביהמ"ד "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זולטי 8
ברכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פנה 6

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526, פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com

